ADALÉKOK

a Magyarországi Református Egyházban
az 1956–1957-es esztendőben
történtekhez

♦

DOKUMENTUMOK

a Református Megújulási Mozgalom
és az Országos Intézőbizottság tevékenysége,
valamint a megtorlások történetéből

♦

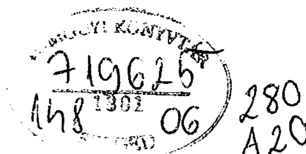
A kötetet szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta,
a dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette
LADÁNYI SÁNDOR,
a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara
Egyháztörténeti Tanszékének tanszékvezető tanára

A szöveget gondozta
L. KOZMA BORBÁLA

KIADJA
A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ
KÁLVIN JÁNOS KIADÓJA
BUDAPEST, 2006

ISBN 963 558 052 5

Kiadja a Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója. Budapest, 2006
Felelős kiadó: Tarr Kálmán

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft.-ben
Felelős vezető: Vadász József

TARTALOM

AJÁNLÁS

Minden nemzet történetében vannak olyan dátumok, amelyekhez hozzákapcsolódik valaminek az emléke, s így többé már nem egyszerű napok a naptárban, hanem különös jelentőséget kapnak. Ezekből a kiemelkedő dátumokból áll aztán lassan össze a nemzet története, azáltal, hogy az újabb és újabb nemzedékek visszatekintve apáikra és nagyapáikra, életüket és tetteiket értelmezik. Teszik ezt a „később születettek" bátorságával és elfogulatlanságával. Éppen azért tudják ezt megtenni, mert nem vettek részt, nem élték át azokat a legtöbbször zűrzavaros és kavargó, súlyos kérdések elé állító napokat vagy hónapokat, amelyek később történelmünkké válnak.

Szerencsésebb sorsú nemzetek esetén ezek az utólagos értelmezések egyértelműbbek és nem változnak túl gyakran az idők folyamán. Magyarország azonban történelme során sajnos gyakran csöppent olyan nagyhatalmi harcok közepébe, amelyekbe sem érdeke, sem akarata nem vitte volna. Rossz és még rosszabb között dönteni, ott és akkor, amikor még nem tudni, mi is történik valójában, amikor még nem tudni, minek mi lesz a következménye...

1956. október 23-a ilyen hangsúlyos dátum a mi emlékezetünkben, és értékelése, elfogulatlan és reális értékelése még csak az utóbbi években kezdődött meg. A Magyarországi Református Egyház számára is fontos és szükséges, hogy erről az időszakról számot adjon a ma hozzá közeledők előtt, az akkor és azóta helytállók, a hátratételt szenvedettek előtt, és elsősorban az egyház Ura előtt. Ezt a célt kívánja szolgálni a korabeli dokumentumok egyre nagyobb számú publikálása, hiszen e nélkül a tényszerűség kerülne veszélybe.

Tényszerűség. Tény, hogy rossz vagy kényszerű, sőt kikényszerített döntések sora született azokban a napokban – és persze helyes és bátor döntések is. Az ebben a kötetben nyilvánosságra hozott levelek, határozatok, nyilatko-

zatok ezeket a döntéseket dokumentálják. Tények, szavak, amelyek elhangzottak és leírattak, s az értük való felelősségvállalás megkerülhetetlen. De a sorok mögött emberi sorsok rejteznek. Embereké, akik nem voltak abban a helyzetben, hogy utólag, higgadtan mérlegeljenek, akik féltették szeretteiket, egyházukat, és – ezt nem hallgathatjuk el és nem is akarjuk elhallgatni – olyan embereké, akik a hatalom kínálta lehetőségért nem tartották drágának feladni hitüket, emberségüket és társaikat.

A kötetben dokumentumok vannak. Az átfogó értékelés még várat magára. S ez jól van így. Túl kevés még az információ és túl sok az indulat. Vádaskodások helyett szülessen egyre több ilyen kötet a tárgyilagosság jegyében, hogy tisztábban láthassunk és igazságosabban értékelhessük múltunkat!

Ma – s ezért nem szabad elfeledni hálát adni az egyházunkat az elmúlt évtizedeken is átsegítő, s az újrakezdés lehetőségét soha el nem záró Istennek – nincs veszélyben az életünk, nem élünk abban a megfélemlített légkörben, mint az itt következő dokumentumok leírói. Olvassuk hát a biztonságban élők higgadtságával, a tényeket el nem tagadva *és* a körülményeket el nem feledve. Azaz objektívan és igazságosan.

Az utódok joga az értékelés, adott esetben az ítélkezés. De az utódoknak kötelessége is van: a *helytállás* kötelezettsége. Adja Isten, hogy a következő oldalak erősítsék meg az olvasókban a helyes és helytelen közötti különbségtétel képességét, és adjanak erőt ahhoz, hogy a fiaink számára majd történelemmé váló jelenünkben méltóképpen helytálljunk!

Budapest–Debrecen,
2005 decemberében

Dr. Bölcskei Gusztáv
püspök,
a Magyarországi Református Egyház
Zsinatának lelkészi elnöke

Előszó helyett

Református egyházunk közelebbi múltja, a 20. század története igen összetett, bonyolult képet mutat. Ha lehet ezt „fokozni", akkor az 1956-os esztendő, pontosabban az ezzel az évszámmal „fémjelzett" események sorozata talán a legtöbb problémát okozza, annak ellenére, hogy ma már – bár korántsem teljes – forrásanyag, dokumentumok, iratok tömkelege áll rendelkezésünkre, igaz, hogy „megközelítésük", feltárásuk, értékelésük igen sok nehézséget jelent. Részben azért is, mert a dokumentumanyag egy része az idők folyamán (legtöbbjük az „eseményeket" követően rövid időn belül) megsemmisült, hiszen azok megőrzése nem volt veszélytelen. Más részük megvan talán (ha megvan), de „magánkézben", az érintetteknél, vagy a leszármazottaknál, akik egyes esetekben nem is tudnak róla, mások hallani sem akarnak azoknak esetleg közgyűjteményekben való elhelyezéséről (noha ilyen intézményekben van leginkább biztosítva azok megmaradása és „kutatásuk biztonsága"). A közgyűjteményekben lévő dokumentumanyag egy része bizonyos „kutatási" és „publikálási" korlátozások alá esik. A legtöbb problémát azonban a fennmaradt dokumentumok nagy tömege és „heterogén" volta okozza, amelynek összegyűjtése, feldolgozása igen idő- és energiaigényes.

A következőkben a kedves Olvasó egy nagy csokorra való dokumentumanyagot talál. (Sajnos ez sem teljes, ami a fentebb említett okoknál fogva sem lehet az.) Mégis talán átfogó képet ad az eseményekről, azok hangulatáról, a „szereplők" gondolkodásáról (és esetleg azok gyors „változásáról"!). A dokumentumokat – általában – időrendi sorrendben közöljük. Ez azért is fontos, mert azok helyes megértése, mérlegelése csak abban az időszakban, környezetben, miliőben lehetséges. (Egy-egy intézkedés, előterjesztés „megszületése" is néhol nyomon követhető: egy-egy beadványra, „követelésre" a válasz más-más indoklást mutat az azt meghozó testületen belül, mint a megjelenési formájában. Ezért nagyon fontos a keletkezési hely, körülmény figyelembevétele.)

A dokumentumok válogatásánál – az időrend mellett – arra is törekedtünk (amennyire ez lehetséges), hogy „lefedjük" azokkal a teljes palettát: előzmények, motivációk, hatás, megvalósulás, esetleg megtorlás (azok „koncepciója").

Igyekeztünk a személyes kérdéseket, motivációkat, személyek ilyen vagy olyan „értékelését" mellőzni (bár ez, ha a dokumentum fontos része), nem mindig volt lehetséges, de ilyen esetekben a keletkezés körülményét, motivációját különösen is hangsúlyozni kell, hogy figyelembe vétessék. Ez olyan esetekben kiemelten fontos, minden részletre kiterjedő vizsgálatot igényel, mint például a „törvényesség" kérdése (ami az 1948-as és 1956-os „lemondásokat", „államhatalmi beavatkozásokat" illeti, alapos, körültekintő, tárgyilagos vizsgálatot, mérlegelést igényel).

E dokumentumkötet minden egyes darabját tehát a keletkezésük helyén, idején lehet és kell megértenünk. Mindez még nem teszi feleslegessé, sőt égetően szükség van egy teljességre törekvő anyagfeltárás alapján az egyes exponált személyek, az események, az egész folyamat monografikus, tárgyilagos feltárására és feldolgozására, annak ellenére, hogy már könyvtárnyi könyv, értékes munka is jelent meg e témakörben. De ezt 1956 – pontosabban egy történelmi kor, amelynek 1956 a „közepe", vagyis az 1944/1945 és 1989/1990 közötti (és utáni!) időszak jelentős egyházunk történetében – feltétlenül és sürgősen indokolja.

A közölt dokumentumok egy része már publikált, mások kéziratos (írógépes sokszorosítás) formájában terjedt, ismét más részük levéltári kutatások eredménye, vagy az azokat megőrzők szíves segítségéből került hozzánk. Mindenkinek, aki ebben segítséget nyújtott, ezúton fejezzük ki köszönetünket.

Budapest, 2005. október 30.

Dr. Ladányi Sándor

EGYHÁZPOLITIKA ÉS A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ MAGATARTÁSA, TEVÉKENYSÉGE, MEGÚJULÁSI KÍSÉRLETEI 1955–1956-BAN

A magyarországi protestantizmus a második világháború után korábbi története során még soha nem tapasztalt, át nem élt társadalmi, politikai és gazdasági szituációba került. Volt már korábban is ellenséges környezetben, élt már ellenséges államhatalom elnyomása, uralma alatt, megfosztva mindenétől, nehéz gazdasági körülmények között, minden módon akadályozva tevékenységében – de soha sem kellett ehhez „jó képet vágnia", „teológiailag igazolnia, helyeselnie" azt, és úgy beállítani, mintha mindez az egyház javát szolgálná, soha sem mondták (az államhatalom sem!), hogy az egyház „teljes szabadságban él", „gazdagon támogatják", és főként vezetői, elöljárói soha sem „tapsoltak" a rajtuk uralkodóknak és nem hamisították meg a tényeket, a valóságot a hatalom kívánságai-elvárásai szerint; az egyház felső vezetése – lelkészi és nem lelkészi („világi") személyek egyaránt – korábban soha sem fonódott úgy össze az őt elnyomó, felszámolására törő államhatalommal, azt soha sem szolgálta ki oly mértékben – az egyház alapvető érdekeivel ellentétben –, mint a második világháború utáni évtizedben.

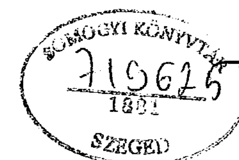
A magyarországi kereszténység, egyházak, vallási közösségek fokozatosan kerültek ebbe a helyzetbe. Ezt a folyamatot – amely nélkül 1955–1956 történései, megnyilatkozásai, azok motivációi nem érthetőek, és a levegőben lógnak – szeretnénk elöljáróban a teljesség igénye nélkül, vagyis itt most nem minden részletre kiterjedően, hanem csak a legfontosabbnak tartott lépéseket érintve, a kutatás jelenlegi szintjén felvázolni. (Tanulmányunkban elsősorban, döntően a református egyházban lezajlott folyamatokat vázoljuk fel, az evangélikus egyház eseményeit csak érinteni tudjuk.) Legújabbkori egyháztörténetünk – benne jelen témánk – kutatása, forrásainak rendszeres gyűjtése, feldolgozása, publikálása, az összefüggések feltárása (nem számítva az emigráció gazdag, fontos, de mégsem szisztemati-

kus kiadványait) alig egy évtizede folyik. (Ide nem értjük a korábbi idők politikailag motivált, egyáltalán nem tárgyilagos írásait, sem az elmúlt évek egy-egy szenzációhajhász, „csemegéző" publikációját) A Magyarországi Református Egyház Zsinata – viszonylag elég későn – 1989. december 8-án hozott létre egy „egyháztörténeti szakbizottságot" „a mögöttünk lévő egyháztörténeti korszak elemző értékelésének kimunkálására". Részben e munkaközösség, részben más egyéni (esetleg bizonyos korábbi) kutatások eredményeiként több fontos, alapvető dokumentum került már publikálásra, részben az emigráció kiadványaiban, részben 1989 után a hazai folyóiratokban (elsősorban a Confessio, a Református Egyház és a Reformátusok Lapja, de más szempontból az Egyház és Világ hasábjait is meg kell említenünk). A már publikált anyagra hivatkozunk, idézzük, az újonnan feltárt, vonatkozó dokumentumok közül a legfontosabbakat igyekszünk teljes egészében közölni, vagy bővebben idézni azokból. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy igen sok fontos dokumentumhoz még a legutóbbi időkig sem tudtunk hozzájutni; részben a magánszemélyeknél, részben egyes szervek őrizetében lévő, elsőrendű forrásértékkel bíró kordokumentumokba nem tudtunk még betekinteni, azokat feldolgozni. Rendszerint „A személyiségi jogok védelméről" szóló törvényre való hivatkozás akadályozza a kutatást, noha a higgadt, tudományos kutatásnak korántsem célja és feladata egyes személyek kompromittálása, másrészt pedig a törvénysértések idején azok jogait, akik ellen eljárások indultak, semmiféle törvény, jogszabály sem védte, hanem meglévő jogszabályokat – valódi értelmüktől eltérően – alkalmaztak ellenük. Ezen a helyzeten, állapoton a rehabilitációs folyamatok sem sokat változtattak. Itt egyrészt kérni kellett a rehabilitálást, többen úgy érezték, hogy ők hitükért, Krisztusért szenvedtek, nem a földön várnak elégtételt, sokan mások pedig azért kérték rehabilitálásukat, mert nem olyan szolgálati helyre vagy beosztásba kerültek, amelyet maguk képzeltek el maguknak. Készültek ugyan összeírások, de azok egyrészt nem teljesek, másrészt az ügyek részletes feltárása nem történt, nem történhetett meg.[1] (Meg kell jegyeznünk, hogy az adott korszak történetéről átfogó kötet készül. Jelen tanulmányunkban csupán az 1955–1956-os események, a Megújulási Mozgalom létrejötte, küzdelmei megértéséhez szükséges legfontosabb pontokat, eseményeket érintjük – azt is természetesen a kutatás jelenlegi szintjén; az Állami Egyházügyi Hivatal iratanyaga például alig néhány hónapja hozzáférhető a számunkra.)

A protestánsok és a háború utáni új helyzet; a „felszabadulás"

A háború borzalmai (front, harcok, ostromállapot stb.) még csak alig vonultak el egy-egy település felett, a lakosság nagyobb része – feledve az átélt szörnyűségeket – örömmel és hálaadással lélegzett fel: élünk, megmaradtunk! Valóban úgy érezték „felszabadultunk". Az első igehirdetések is erről szóltak: Ravasz László dunamelléki református püspök a Budapest-Kálvin téri templomban 1945. február 11-én (amikor Budán még dörögtek a fegyverek) például arról prédikált, hogy „Amit vet az ember, azt aratja". Igehirdetésében elmondta, hogy a testnek vetettünk társadalmi, nemzeti, hitbeli téren egyaránt. A múlt bűnei feletti bűnbánatra elsőként hívott fel (amely fogalmat: a „bűnbánat"-ot később mások kisajátították, és egyetlen pontra, politikai tartalomra korlátozták, meghamisították és hamis teológia alapjává tették). A bűnbánat a megújulás, az újat kezdés egyetlen alapja. Felmutatta a vigasztalás, az isteni kegyelem megnyilvánulását is, és a megtérés, az újat kezdés lehetőségét: „vessünk a Léleknek..."! Hasonló témával foglalkozott Szabó Imre budapesti református esperes is a fasori templomban, február–márciusban elhangzott igehirdetéseiben, majd a dunamelléki egyházkerületben június 4–10. között egyhetes bűnbánati evangelizációs sorozatot tartottak, ahol az igehirdetések mellett előadások is hangzottak el az egyéni és közösségi bűnökről és felelősségről, valamint a bűnbánat és megtérés szükséges voltáról. 1945. augusztusban a négy református egyházkerület püspökei közös körlevelet bocsátottak ki, amelyben kifejezésre juttatták azon meggyőződésüket, hogy az ország romba dőlésének az erkölcsi romlás volt az oka. Hasonló értelmű határozatot hozott és tett közzé a Református Egyház Zsinati Tanácsa 1946. május 9-i ülésén, amelyben a bűnbánat és a felelősség témája dominált. A Zsinati Tanács e határozatában vallást tett bűneiről, mulasztásairól. Megvallotta, hogy nem mindig és nem mindenben teljesítette maradéktalanul prófétai tisztét, küldetését. Mindezekből tanulva, arra a közös elhatározásra jutottak, hogy jobban kell figyelni Isten Igéjére, az egyháznak küldetése maradéktalanabb betöltésére.

Sokan – az egyház vezetői és tagjai közül – azt gondolták, hogy elérkezett az újrakezdés-újat kezdés lehetősége, ideje, egy felszabadult „szabad államban szabad egyházként"[2] élhetnek és szolgálhatnak az egyházak. Őszinte, nyílt lelkesedéssel álltak oda az újjáépítés, új, jobb, tisztább jövő építése ügye mellé. Ugyanakkor az egyházak felelős vezetői kezdettől fogva élénk figyelemmel és féltő aggodalommal kísérték és pontosan érzékel-

ték a politikai helyzet alakulását, s ahol ennek szükségét érezték és lehetőségük nyílt rá, fel is emelték tiltakozó szavukat. Erre azonban egyre kevésbé nyílt számukra alkalom, részben mert a református egyházon belül is hangzottak el olyan kijelentések (ami később „hivatalos állápont"-tá is vált), hogy „az egyház eljátszotta a prófétai intő szó lehetőségét", részben pedig mert egyre inkább világossá, egyértelművé vált, hogy a Nyugat támogatására nem lehet számítani, a Nyugat odavetette egyebek között Magyarországot is a szovjet érdekszférába, s így a kibontakozás polgári demokratikus útja járhatatlan. Ezért igyekeztek biztosítani az egyház helyzetét, életlehetőségét, önfenntartását a körvonalaiban már egyre jobban kibontakozó új társadalmi rendben. Erre szolgáltak a különböző megnyilatkozások, el egészen például a református Zsinati Tanács 1948. április 30-i Deklarációjáig, vagy Ravasz László utolsó, 1948. május 11-én elhangzott püspöki jelentéséig. – Az eufóriából tehát hamar fel kellett ocsúdni, ki kellett józanodni. Rá kellett ébredni, döbbenni azoknak, akik nyitott szemmel jártak, hogy valójában itt korántsem „felszabadulás" történt. A hatalom kizárólagos birtoklására – szovjet katonai segítséggel, támogatással is – gátlástalanul törő Magyar Kommunista Párt (amely a belügyi vonalat kezdettől fogva szinte kizárólagosan tartotta kezében: Farkas Mihály belügyi államtitkár, Péter Gábor a politikai rendőrség vezetője, Pálffy György a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának vezetője, majd 1945 novemberétől a Tildy-kormányban Nagy Imre [MKP] a belügyi, Ries István [SZDP] az igazságügyi tárca élére került) terveinek a bűnbánat és társadalmi felelősségérzet, a megújuló egyház nem volt megfelelő, nem volt elegendő. A hatalom totális birtoklására törő Kommunista Párt a legcsekélyebb területen, a legszűkebb körben sem tűrte meg a legkisebb befolyással rendelkező erők jelenlétét sem, amelyek nem az ő irányvonalukban hatottak és amelyeket nem tudták közvetlenül irányítani, hatalmuk alatt tartani. Így volt az a szovjet megszállási övezetben mindenütt. Az egyházak vonatkozásában – amelyek teljes felszámolására törekedtek –, nem volt elegendő az egyházaknak az új viszonyokhoz való bizonyos fokú alkalmazkodása, hanem olyan megbízható személyeket igyekeztek találni és vezető pozícióba juttatni, akik feltétel nélkül végrehajtották – az egyház érdekei ellenében is – utasításaikat.

Mutatkoztak bár a békés és polgári kibontakozás jelei is: az 1945. november 4-én tartott országgyűlési választásokon a Független Kisgazdapárt a szavazatok 57%-át, a Magyar Kommunista Párt pedig mindössze 17%-át, a Szociáldemokrata Párt is közel ekkora arányt ért el. Így november 15-én Tildy

Zoltán szeghalmi református lelkész, a Független Kisgazdapárt országos pártvezére lett a miniszterelnök, majd 1946. február 1-jén köztársasági elnök, s ekkor a miniszterelnöki székbe a szintén református Nagy Ferenc került. A tényleges politikai hatalom azonban korántsem a várakozásoknak megfelelően és a választási eredmények arányában oszlott meg. A balratolódás – a szovjet és magyar belügyi erők fokozott felhasználásával – különböző okok miatt felgyorsult.[3] A küzdelem a legritkább esetben folyt parlamenti síkon. A parlamenten kívüli harcnak pedig széles skálája állt a baloldal rendelkezésére, gazdag szovjet tapasztalatokkal, a szovjet irányítás alatt álló Szövetséges Ellenőrző Bizottság (Szviridov altábornagy személyes beavatkozásával) és a szovjet állambiztonsági szolgálat részvételével. Ennek szellemében már igen korán a magyarországi belügyi szervek különböző módon hozzákezdtek a baloldali (különösen a kommunista) erők térnyerésének munkálásához, és ezzel együtt az ellenfél (az 1945. november 4-i országos választások után a fő ellenfél számukra egyértelműen a Független Kisgazdapárt, és az egyre inkább köréje csoportosuló polgári irányzatok), valamint az egyházak visszaszorításához. A baloldal egyházellenességének alapja „materialista világnézet"-ük és a szovjet példa mellett az is lehetett, hogy az egyházak ebben a régióban, így hazánkban is, nemzeti alapon szerveződtek. (A római katolicizmus, a „világegyház" emlékeztet ugyan az „internacionalizmus"-ra, a Vatikán azonban szemben állt a kommunizmussal.) A reformátusság a „legnagyobb" „magyar" egyházi szervezet. Az evangélikus egyház nagyobb tömegeit inkább németek (tehát külön is „ellenség"!, akiket jórészt ki is telepítettek) és szlovákok alkották. A protestáns tömegek jobbára a Kisgazdapárttal vagy a Parasztszövetséggel szimpatizáltak. A baloldal egyházellenes propagandájában az is szerepelt, hogy az egyházak többé-kevésbé „összefonódtak" a régi társadalmi renddel és állammal. Hangoztatták, főként valamivel később azt is, hogy a katolicizmus, pontosabban a Mindszenty-féle „klerikális" vagy „fekete reakció" ellen küzdenek. Ez azonban az egyházak megosztására és egymással való szembeállítására való törekvés volt. A fő ok a kizárólagos uralom megszerzése volt.

Lényegében ilyen háttérrel indult az egyházak elleni küzdelem, amely különböző eszközökkel folyt a nyílt terror, a közvetett felszámolási kísérletek-törekvések, a missziói munka megbénítása, a nemkívánatos egyházi vezetők félretétele, az iskolák államosítása, majd az „Egyezmények" kikényszerítése, a „zsugorítás" és teljes felszámolás felé igyekezve, időnként, ahogy a napi politika követelte, a „szalámitaktikát" és a „húzd meg, ereszd meg" elvet is alkalmazva. – Mindez mély nyomokat hagyott az emberekben, különösen az

erőszakos eszközök alkalmazása, valamint hogy a keresztyén elvekkel teljesen ellentétesen hatalomra segített személyek az egyházakon belülről végzik a bomlasztás munkáját. Ezek együttesen járultak hozzá az 1955–1956-os események kialakulásához, amelyek felszínre kerüléséhez a politikai történések csak kismértékben járultak hozzá.

I.

ÚT A HATÁROZOTT FELLÉPÉS FELÉ – A MOTIVÁLÓ OKOK FELHALMOZÓDÁSA

1. A kezdeti nyílt terror ideje

A hatalomra jutó és a hatalom kizárólagos birtoklására törő politikai erők tevékenysége már közvetlenül a háborút vagy a front elvonulását követő hetekben, hónapokban sem sok kétséget hagyott a várható, távlati szándékaik felől, ha néha még viszonylag leplezett formában jelentkeztek is azok. Az egyik első, már leplezetlen eset, amely az egész magyarországi protestantizmust megdöbbentette, Túróczy Zoltán nyíregyházi evangélikus lelkész, a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspökének ügye volt. Őt 1945. május 22-én a rendőrség őrizetbe vette, május 31-én a népügyészség előzetes letartóztatásba helyezte, majd június 25-én a Nyíregyházi Népbíróság „háborús bűntettek" miatt „10 évi fegyházbüntetésre, mint főbüntetésre, továbbá politikai jogai gyakorlásának 10 évre való felfüggesztésére, végül állásvesztésre, mint mellékbüntetés ítéli". A vád alapjául a püspöki jelentéseiben található „háborús uszító" és „szovjetellenes" kitételek szolgáltak.[4] Nem sokkal Túróczy Zoltán letartóztatása után az előrelátó, igen óvatos, az új államhatalommal minden konfliktust kerülni igyekező Révész Imre[5] tiszántúli református püspök 1945. július 7-én levélben fordult Bereczky Albert kultuszminisztériumi politikai államtitkárhoz „rendőri vagy népbírósági eljárás alá vont lelkésztársaink érdekében, akiknek száma csak magában a tiszántúli egyházkerületben – bár természetesen folyton fluktuálva – a 30 körül jár... Bizonyára vannak még hasonló esetek, csak nem tudjuk, vagy nem merik tudomásomra hozni..."[6] A püspök e levélben arra is rámutatott, „hogy a befogott lelkésztestvérek egy részének az egészsége nem bírja a börtönt vagy internálást... Ha a gyűlölet és bosszúvágy nem vakítaná el az elméket, az egyszerű józan ész diktálna az ille-

tőknek, hogy idáig ne engedjék jutni a dolgokat: hiszen az így bekövetkező halálesetek óriási mértékben meg fogják növelni a már amúgy is épp eléggé meglévő lelki forrongást a rendszer ellen."[7] – Ravasz László dunamelléki püspök Budapesten, 1945. november 21-én, az egyházkerületi közgyűlésen elhangzott püspöki jelentésében a tényekről és jelenségekről így szólt: „Magyarországon a háború elvesztésével az egész politikai rendszer szélsőjobboldalról olyan erővel vágódott át a szélsőbaloldalra, hogy ezt az átcsapódást méltán nevezhetjük az egyik legnagyobb magyar forradalomnak. Közállapotainkat még korántsem lehet kiegyensúlyozottaknak nevezni. Ezért van az, hogy a végleteket feloldó és kiegyenlítő szintetikus erők még mindig nem hatalmasodtak el. Sokszor az a benyomásunk, mintha a jobboldali fasizmust baloldali fasizmus váltotta volna fel, s szívszorongva figyeljük, hogy az ellenkező végletekbe szédületesen kilengő inga mikor tér nyugalmi állapotba"[8]

Protestáns vezetők, lelkészi és nem lelkészi elöljárók ellen elkövetett atrocitások, törvénytelenségek, túlkapások tucatjával fordultak elő az egész ország területén. Ilyen esetek nemcsak a kezdeti időszakban, hanem később is, ha kisebb számban is, de megtörténtek, szinte egészen az ötvenes évek közepéig. (Az 1956 utáni megtorlások külön téma.) Az 1951. június 17-én megjelent „a volt kizsákmányolók" Budapestről való kitelepítéséről szóló belügyminiszteri rendeletnek több lelkipásztor és még több hűséges egyháztag, világi vezető esett áldozatául. Mindezekről azonban – sajnálatos módon – nem állnak rendelkezésünkre megbízható, hiteles adatok, a teljesség igényével készült összeállítások. Néhány kiemelkedő esetet azonban meg kell említenünk, amelyek nagymértékben növelték a bizalmatlanságot és elégedetlenséget mind az államhatalommal, mind az 1948 után hatalomra juttatott egyházi vezetőkkel szemben. (Ezek az esetek természetesen más összefüggésekben is említésre kerülnek még.)

Az egyik, talán legnagyobb megdöbbenést és külföldön is éles visszhangot keltő eset Ordass Lajos evangélikus püspök letartóztatása és elítélése volt. Ordass Lajos 1945. augusztus 15-től volt a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke. Határozottan kiállt a törvénytelenségek ellen, ellenezte az egyházi iskolák államosítását, az egyházi tulajdonok elvételét, ezért a politikai hatalomnak útjában volt ő is. 1948. augusztus 24-én tartóztatták le első ízben, de másnap hazaengedték. Egy ideig házi őrizet alatt tartották, majd azt is feloldották. Szeptember 8-án azonban ismét letartóztatták, és koholt, az akkor egyik „típus" vád alapján („az ország devizagazdálkodását sértő bűncselekmény" miatt báró Radvánszky Albert egyetemes felügyelővel és Varga

Sándor egyetemes főtitkárral együtt) bíróság elé állították. Ordasst „kétévi fegyházra, mint főbüntetésre, további ötévi hivatalvesztésre, valamint politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartalmú felfüggesztésére és 3000 Ft pénzbüntetésre, mint mellékbüntetésre" ítélték. (Budapesten, Szegeden és Vácott töltötte büntetését. Ez utóbbi helyen szabadult 1950. május 30-án.) A Magyarországi Evangélikus Egyház Külön Fegyelmi Bírósága 1950. április 1-jén – az állami bírósági ítélet alapján – püspöki hivatalától való elmozdításra ítélte. Ordass Lajos rehabilitálási folyamata 1956. július 11-én indult meg. Mi sem bizonyítja jobban perének koncepciós voltát, mint hogy a Legfelsőbb Bíróság *„bűncselekmény hiányában"* október 5-én *semmisnek nyilvánította* az 1948. évi elmarasztaló ítéletet, majd október 8-án a Magyarországi Evangélikus Egyház Egyetemes Bírósága is hatálytalanította az 1950. április 1-jei végzését.[9]

A nem lelkészi egyházi vezetők tragédiájára talán a legjellemzőbb Pógyor István (1902–1953) és gróf Teleki László (1912–1962), a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) nemzeti titkárának esete. Pógyor István 1932 és 1946 között volt a KIE nemzeti titkára. Irányítása alatt felvirágzott az Egyesület munkája. 1946-ban a belügyminiszter előbb felfüggesztette a KIE önkormányzatát és kormánybiztost nevezett ki felügyeletére, majd az év nyarán Pógyor Istvánt több társával együtt egy időre internálták. (Pógyor eltávolítása után lett Teleki László a KIE nemzeti titkára.) 1951. június 7-én Pógyort letartóztatták és Teleki Lászlóval együtt (akit 1951-ben Tiszasűlyre telepítettek ki, ahonnan az ÁVH még abban az évben Budapestre hozta vissza) november közepén hamis vádak alapján „a népköztársaság hatályos védelméről" szóló törvény értelmében ítéltek el. A november 30-án kihirdetett ítélet szerint (a vád „államellenes összeesküvés", az államhatalom megdöntésére való törekvés, új kormányt akartak és a közös Európa gondolatával foglalkoztak) hét év szabadságvesztéssel sújtották. Fellebbezésüket 1952. március 10-én a fellebbviteli bíróság elutasította. Pógyor István több helyen volt börtönben, míg 1953. november 7-én a Gyűjtőfogházban elhunyt. Teleki László 1956 nyarán szabadult. Ő 1962. október 9-én Lengyelországban vasúti szerencsétlenség áldozata lett.[10] A KIE felszámolása is az országos ideológiai és politikai vonal szerves része volt, más ifjúsági és egyéb vallásos egyesületekkel együtt.

Hasonlóan tragikus, igen jellemző kortörténeti eset, amely már erősen rávilágít az új, az államhatalom által kiválasztott és hatalomra juttatott egyházi vezetőség tevékenységére is, Pap Béla karcagi református lelkipásztor története. Pap Béla (1907–1957) kiválóan képzett, külföldi egyete-

meken (Lancaster, Pittsburg) tanult, ott tudományos fokozatokat szerzett, tehetséges szerkesztő és jó tollú, újságírói vénájú lelkész volt. Szerkesztette az Új Magyarság-ot, megalapította és szerkesztette a Magyar Út című lapot (amelyet 1944-ben németellenes irányzata miatt betiltottak), a Soli Deo Gloria (SDG) Diákszövetség főiskolai lelkésze és utazótitkára volt, tehát határokon belül és kívül jól ismert személy. 1938–1942 között Vácott, 1942-től Karcagon lelkipásztor. 1948-ban a zsinati ülésen küzdött az egyházi iskolák megmaradásáért, majd a parasztságnak szövetkezetekbe kényszerítése ellen, és az ún. „kulákkérdés"-ben beadvánnyal fordult a Református Egyetemes Konvent elnökségéhez – eredménytelenül. 1951-ben szintén jelentős módosító javaslatot tett a zsinati ülésen. Péter János tiszántúli püspök november 18-ára magához rendelte Debrecenbe. Beszélgetésük folyamán a püspök erősen kifogásolta beadványait, javaslatait, a sárospataki és a pápai teológiai akadémiák védelmét (1951). Pap Béla semmit sem vont vissza. November 27-én Pap Bélát letartóztatták és Szolnokra vitték, de még aznap este szabadon engedték. Másnap reggel azonban ismét letartóztatták. Ekkor már Budapestre szállították. Ügyét a Fővárosi Bíróság 1952. február 15-én tárgyalta. A koncepciós per vádja: nép- és államellenes magatartás – a Magyar Útban 1942-ig megjelent cikkei alapján. A február 21-én kihirdetett ítélet négy és fél évi börtönbüntetéssel, teljes vagyonelkobzással sújtotta. Vácott raboskodott. 1956. május 15-én (Pap László dunamelléki egyházkerületi főjegyző unszolására, Bereczky Albert püspök közbenjárására) szabadult. Noha az ellene hozott egyházi fegyelmi ítéletet semmisnek jelentették ki, esperese vissza is helyezte karcagi állásába, szolgálati helyét azonban az Állami Egyházügyi Hivatal tiltakozására („majd ha az állam is rehabilitálja") nem foglalhatta el. Szabadságolták. (1957. augusztus 10-én a Bakonyba ment kirándulni, ahonnan nem tért vissza, értékelhető nyom nem maradt utána.[11])

Számos hasonló eset – ha nem is ilyen durva –, közvetlen beavatkozás (az államhatalom a számára megbízható egyházi vezetésnek adta át a nemkívánatos személyek félretételét, s egyre gyakoribb lett a „szolgálati érdekből való áthelyezés") erősen növelte az államhatalommal és annak engedelmes eszköze, kiszolgálója, az egyházi vezetéssel szembeni bizalmatlanságot.

2. A közvetett felszámolási kísérletek, törekvések

Lényegében a közvetett felszámolási törekvések sorába kell sorolnunk az 1945-ös földreform végrehajtásának módjait is: a protestáns egyházak sohasem rendelkeztek nagy földbirtokkal, éppen a megélhetés, az iskolák, kollégiumok fenntartására – hogy azok a „szegények iskolái" lehessenek – volt szükség erre. A talaj valóságos kihúzásával megkezdődött az egyházak felszámolása. E kérdésre azonban itt most nem térünk ki.

1946 nyarára az egyházi vezetők, lelkészek, egyesületi vezetők elleni közvetlen akciók csendesedtek, számuk csökkent ugyan, de az egyházi szervezetek elleni támadások nem szűntek meg, csak új formát öltöttek. 1946 nyarán közvetett, de átfogóbb támadás indult jórészt az egyházak (ekkor még elsősorban a római katolikus egyház) ellen, azonban a következő év(ek)ben ennek következetes véghezvitele a protestáns egyházakat is erősen érintette, sőt 1950-re a missziói munkát – más rendelkezésekkel együtt hatva – teljesen meg is bénította. Rajk László belügyminiszter ugyanis – a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak (SzEB) a fasiszta szervezetek feloszlatását követelő jegyzékére hivatkozva – 1946. július 4-én rendeleti úton feloszlatta egyebek között a Magyar Cserkész Szövetséget, a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testületét (KALOT), valamint a következő hetekben mintegy másfél ezer társadalmi egyesületet, közöttük számos egyházi és vallásos – elsősorban római katolikus, de (ekkor még) elvétve protestáns, sőt izraelita ifjúsági, nő- és temetkezési egyletet, egyesületet is feloszlatott, vagy működésének felülvizsgálatát rendelte el. Ezzel egyrészt megkezdődött az ifjúságért folytatott harc, másrészt a pártok mellett (vagy azok hiányában) társadalmi és ifjúsági egyesületekben szerveződő politikai erők megsemmisítésére, a baloldali szervek uralkodó, majd monopolhelyzetbe juttatására való törekvés indult meg. A belügyminiszternek ez az intézkedése országszerte óriási felháborodást váltott ki. Július 19-én a Független Kisgazdapárt Politikai Bizottsága bizalmatlanságát fejezte ki Rajk László belügyminiszter iránt, és követelte a SzEB-jegyzéken túlmenő – elsősorban a felekezeti egyesületek betiltására vonatkozó – intézkedések visszavonását,[12] valamint a „bélistázás" (amely szintén a nem baloldali elemek fontos, vagy fontosnak vélt pozíciókból való eltávolítását és helyüknek baloldaliakkal történő betöltését célozta) felülvizsgálatát. A helyzet azonban annyira éleződött, hogy szeptember 12-én a Független Kisgazdapárt, a Polgári Demokrata Párt és a Szabadságpárt képviselői 121:59 arányban le is szavazták Rajk László belügyminisztert, aki csak a Kisgazdapárt Politikai Bizottsága kérésére maradt a helyén. A harc azonban tovább folytatódott. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt közös platformot hozott létre az „újjáéledő reakció" elleni küzdelemre (szeptember 20.). A Baloldali Blokk újabb követeléseket hozott nyilvánosságra (október 18–19.), amelyek egy részét a Kisgazdapárt el is fogadott (október 22.), ellenezte azonban a választójog „reformját", ún. „demokratizálását", ami valójában jelentősen szűkítette volna mind az aktív, mind a passzív választójogot.[13]

A baloldal számára a hatalom megszerzésében legfőbb akadály az 1945-ös választásokon abszolút többséget szerzett Kisgazdapárt volt, ezért kiszorítása, lejáratása, derékba törése lett a legsürgősebb tennivalójuk. Erre több kísérlet is történt. 1947 tavaszán a vallásoktatás fakultatívvá tételével kapcsolatos próbálkozás, mint „erőpróba" kudarcba fulladt ugyan, de mivel „kisgazdapárti" politikus – Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter – exponálta a témát, károsan hatott vissza a Kisgazdapártra. – Súlyosabb és eredményesebb csapás volt azonban a Kisgazdapárt centrumára az ún. „köztársaságellenes összeesküvés" „leleplezése" és „felszámolása", vagy más néven a „Magyar Közösség" pere 1947-ben,[14] amelybe be akarták kapcsolni az Ökumenikus Újjáépítési Iroda révén a református egyházat is, mivel az Irodának – természetesen – külföldi (nyugati) kapcsolatai voltak, az újjáépítéshez anyagi eszközökkel rendelkezett, valamint több munkatársa mint „összeesküvők" ellen eljárás indult.[15]

A következő, nagyobb, átfogó akció az egyházi iskolák állami tulajdonba vétele lesz, addig azonban – időrendben haladva – még néhány kérdésre rá kell irányítanunk a figyelmet.

3. Az egyház missziói munkájának megbénítására való törekvés

A keresztyén egyházak legfontosabb, központi tevékenysége Isten Igéjének hirdetése, a misszió. Ez foglalkoztatta a legtöbbet az egyház felelős vezetőit és munkásait mindjárt a háború után és később is a e téren érte a lelkészi kart a legtöbb korlátozás, ez volt a magánbeszélgetések, lelkészkörök és lelkészértekezletek leggyakoribb, legtöbb vitát kiváltó témája; a misszió, az Ige aktuális üzenete újrafogalmazásának a területén volt a legtöbb, a legélesebb nézetkülönbség a „megújított" egyházi vezetés és papság között és váltotta ki a leghevesebb indulatokat.

A Közép-szabolcsi Református Egyházmegye 1945 őszi közgyűlésén Békefi Benő[16] nyíregyházi lelkész, egyházmegyei tanácsbíró „Egyházunk legsür-

gősebb reformációs teendői" címen határozati javaslatot terjesztett elő, amelyet a közgyűlés el is fogadott (és a tiszántúli egyházkerületi közgyűlés elé terjesztését, valamint valamennyi egyházmegyéhez való elküldését rendelte – azonban sem a felterjesztés, sem a szétküldés akkor nem történt meg –, később azonban ez az elaboratum lesz több fórum határozatának alapja). – A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének Missziói Bizottsága 1945. október 9–11-én Budapesten, a Kálvin téri egyházközségben Muraközy Gyula[17] lelkipásztor, a Missziói Bizottság elnökének vezetésével lelkészértekezletet tartott a missziói munka jelenlegi helyzetéről, feladatairól és perspektíváiról. A közép-szabolcsiak már Békefi Benőnek az egyházmegyei határozattal elfogadott összeállításával érkeztek az értekezletre. Ott meghallgatták, s mivel elégedetlenek voltak vele, éles kritika alá vették a négy egyházkerület elöljáróinak tájékoztatását az adott helyzetről, valamint Muraközy Gyula elnök elgondolását, programjavaslatát. Békefi Benő jórészt fiatal lelkészekből álló bibliaköre és a hozzájuk csatlakozó más, szintén jobbára fiatal lelkészek Bereczky Alberthez[18] és Victor Jánoshoz[19] fordultak, akik az elégedetlenséggel részben egyetértettek. A harmadik napon a konferencia programja már fel is bomlott, s a fiatal lelkészek megállapodtak, hogy még abban a hónapban összeülnek az aktuális egyházi és teológiai kérdések megbeszélésére. Erre az eszmecserére azonban november 27–29-én került sor Budapesten, a Pasaréti Református Egyházközségben. Természetesen ennek a tanácskozásnak az alapja Békefi Benő nyíregyházi előterjesztése volt. Az összejövetelről Békefi Benő tollából „Az egyház reformációjának kérdései" címen összeállítás, feljegyzés készült, amelyet Bereczky Albert, Draskóczy László és Victor János nézett át. – A pasaréti eszmecserén részt vevők között az értekezlet után a bomlás folyamata indult meg: a Bethánia Szövetség[20] és a „Református Élet"[21] köre is erőteljesen, de önállóan kezdett szervezkedni.

A „Magyar Református Ébredés"[22] szerkesztősége elhatározta, hogy országos lelkészkonferenciát hív össze az evangelizáció, a reformáció és az ébredés kérdéseinek őszinte megbeszélésére. Erre az összejövetelre 1946. augusztus 14–17. napjain Nyíregyházán került sor „Országos Református Szabad Tanács" néven. Elnöke Bereczky Albert, főtitkára Békefi Benő volt. Céljuk az volt, hogy a tanácskozás eredményeit az egyház közkincsévé tegyék, s legfőképpen odatárják az általuk szükségesnek tartott megoldási javaslatokat az egyház hivatott vezetői elé.[23] – A „Magyar Református Ébredés" szerkesztősége és a „Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társasága"[24] 1946. november 1–3. napjain Budapesten Országos Református Nagygyűlést rendezett, amelynek fő témája a „Hit útján a magyar jövendő felé" volt.[25] Ezzel az alkalommal csaknem teljesen egy időben (október 29–november 1.) tartotta az Országos Bethlen Gábor Szövetség a VII. Országos Protestáns Napokat.[26]

Az Országos Református Szabad Tanács még két gyűlést tervezett, mindkettőt Nyíregyházára. Ebből az egyiket – 1947. március 26–28-án – meg is tartotta. Ennek programja lényegében szintén az 1945-ös közép-szabolcsi előterjesztésen alapult. (Ebből aztán néhány tétel később azáltal tudott megvalósulni, hogy a csoport tagjai közül az 1940-es évek legvégén és az 1950-es évek első felében – esetleg még később is – többen magasabb pozícióba, egyházi vezetőkké emelkedtek, vagy nagyobb befolyáshoz jutottak. – A Szabad Tanács III. ülésére Békefi Benő azt javasolta főtémául, hogy egyértelműen foglaljanak állást a Szovjetunióval kapcsolatban, és indítsanak akciót a társadalom erkölcsi megtisztítására. Bereczky Albert ezt nem fogadta el, helyette Makkai Sándor[27] javaslatát tűzték ki: „A keresztyénség és marxizmus" témát. Békefi ezt ellenezte, mert sem a konfrontációt, sem a párhuzamot nem tartotta helyesnek. (E kérdéskör az 1960-as évektől került előtérbe, főként „párbeszéd" keretében.) – A III. ülés összehívására-megtartására így nem került sor. Ettől kezdve eltávolodott egymástól Bereczky Albert és Békefi Benő. Bereczky, Fekete Sándor, Finta István és még sokan mások[28] kiléptek a Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társaságából, amely aztán 1948 tavaszán fel is oszlott.

Íme, a református egyház egyes körei-csoportjai a misszió kérdésében így oszlottak meg (és kerültek egymással szembe), miközben a politikai helyzet egyre inkább balra tolódott. A még le nem cserélt egyházi felső vezetés (a konventi Missziói Bizottságon keresztül) megpróbálta a Ravasz László által az 1920-as években megfogalmazott, az evangelizációt hivatalos egyházi programmá tenni akaró („az egyházat missziósítani, a missziót egyháziasítani") programot újragondolva, az adott viszonyok között megvalósítani. Erre azonban egyre kevesebb ideje és lehetősége volt. Említettük már Rajk László belügyminiszter 1946. július 4-i, társadalmi és egyházi egyesületeket feloszlató rendeletét, amelynek számos protestáns missziói, kegyességi, evangelizációs egyesület, ébredési mozgalom esett áldozatul, amelyek „az egyházon félig belül, félig kívül, önálló életet éltek – külön egyesületi szervezetben". A még megmaradó egyesületek, mozgalmak felszámolása-felmorzsolása tovább folytatódott. Az egyházi vezetőség leváltása – lényegében mindenütt – 1948-ban végbement. A hatalomra juttatott új elöljárók már engedelmesen végrehajtották az államhatalom utasításait,

kívánságait pedig „teológiailag" indokolták, megfogalmazták. Így aztán 1948-ban a még vegetáló szervezetek, egyesületek is „önként" feladták önállóságukat, vagy feloszlatták magukat. 1949. október 5-én „hagyta jóvá" a Belügyminisztérium a Református Egyetemes Konvent Elnökségének előterjesztését a 14 legfontosabb egyesület feloszlatásáról.[29] A jóváhagyó levél felhívja a konventi elnökség figyelmét, hogy feloszlatásuknak „alkotmányos módon" kell történniük, „az alapszabályban lefektetett elvek szerint... az egyesületek megszüntetését az egyesületi közgyűlésnek kell kimondani..." Ezek egy része beolvadt az egyházba, amelytől teljesen és formálisan legtöbbjük sohasem szakadt el. Egyelőre a református egyházban minden missziói munkát az 1948. július 14–16-i sárospataki konferencián, a dr. Makkai Sándor vezetése alatt megalakult Országos Missziói Munkaközösség irányította. Ennek az újonnan létrehozott szervezetnek a hatásköre kiterjedt valamennyi missziói munkaágra, összefogott valamennyi missziói munkást. Ennek az állapotnak megerősítését szolgálta a Zsinati Tanács 1950. május 13-i ülésén jóváhagyott és megerősített missziói szabályrendelet, amely egyfelől minden missziói tevékenységet az egyház irányítása és ellenőrzése alá rendelt, s ezzel egyértelműen megszüntetett minden önálló egyesületi missziói tevékenységet, ugyanakkor azonban egy időre át tudta menteni a missziói munka végzésének lehetőségeit. 1950. december 12-én „az Egyetemes Konvent elnökségi tanácsa, és a benne képviselt négy egyházkerület püspökei és főgondnokai »Testvéri Izenet« gyülekezeteink lelkipásztoraihoz és presbitériumaihoz, egyházmegyéink espereseihez és missziói bizottságaihoz, egyházunk minden szolgájához és tagjához"[30] által igyekezett végére jutni e folyamatnak, s a május 13-i zsinati tanácsi rendelkezés „pontos és lelkiismeretes végrehajtására" hív fel mindenkit. Rövidesen azonban szinte mindenfajta missziói tevékenység lehetetlenné vált; Makkai Sándor is lemondott, megszűnt az Országos Missziói Munkaközösség is. 1952. február 29-én, március 1-jei hatálybalépéssel új, immár az egyházi élet zsugorítási koncepciójának a terén is megfelelő „Misszói Szabályrendelet"[31] született (amely 1989. augusztus 31-ig, hatályon kívül helyezéséig „szabályozta" a református egyház erősen leszűkített missziói tevékenységét). Ez a rendelkezés – kegyes formulázása ellenére – a lehető legszűkebb keretek közé szorítja, gúzsba köti az egyházi élet valamennyi megnyilvánulását, például teljesen lehetetlenné teszi az ún. „laikus" missziói munkások szolgálatát, a missziói munkát egyházi, elsősorban gyülekezeti feladatnak minősíti, amely az egyetemes konvent *ellenőrzése* alatt áll, a szolgálatok végzésének és *felügyeletének* elősegítésére a kormányzó egyházi testületek missziói bizottságokat létesítenek, a missziói munkára az egyház olyan tagjai kaphatnak megbízatást, akik az *egyházi rendtartásban megállapított képzésben részesültek*, valamint *egyházi fegyelem* alatt állnak stb. Mindez eléggé egyértelmű megszorítás, különösen azzal, hogy még a lelkipásztorok is saját gyülekezetökön kívül csak különféle engedélyek birtokában végezhettek bármiféle szolgálatot. A többször hangsúlyozott felügyelet és fegyelem alatt állás, az elhangzó tanítás tartalma feletti féltő szeretet és éber felelősség – természetesen, sajnos – nem a tanítás teológiai, tartalmi, konfesszionális, bibliai tisztaságára vonatkozott, hanem sokkal inkább a politikai mondanivalóra; hiszen ha az isteni üzenet, az evangélium tisztaságán, elegyítetlen voltán őrködtek volna ennyire, nem lett volna a termelőszövetkezet-szervezési „mintaprédikációk" kötelező elmondása, vagy egyéb „béke"-prédikáció (amelyeknek szintúgy semmi köze nem volt az isteni békesség hirdetéséhez). – Azonban az is tény, hogy még így, ha felemás formában is, az egyházi élet valamilyen szintjét biztosította, lehetővé tette az Ige hirdetését, az egyház szolgálatát, munkája végzését.

1949–1950-re az egyházi sajtó is lényegesen összezsugorodott. Sorra szűntek meg mind a regionális, mind az országos lapok. Egyedül „Az Út" és az „Evangélikus Élet" című hetilapok, valamint a „Református Egyház", illetőleg a „Lelkipásztor" című folyóiratok maradtak meg. (A kisebb vallási csoportok, felekezetek sajtója is igen korlátozott volt. A baptista lap, a „Békehírnök" megjelenhetett.) A lapok megjelenő számait, megjelenésük előtt, az államhatalom szervei (1951 után az Állami Egyházügyi Hivatal) ellenőrizték. 1950. május 31-én a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége (MDP KV) határozatot hozott a mezőgazdaság fejlesztéséről és a klerikális reakció elleni harcról. Már valamivel korábban, az év januárjának a végén, február elején megindult a Termelőszövetkezeti Csoportok (TSzCs) szervezésére az első kampány, ami az 1945-ös földosztás visszavonása, valamint a már régen magántulajdonban volt (és a „földreform" után is magánkézben maradt) földdarabok „tagosítása", lényegében a földmagántulajdon elleni akció, ugyanakkor például a református egyház tagjainak zöme, fenntartó rétege egzisztenciális érdeke elleni támadás is volt. A protestáns egyházak, más vallásfelekezetekkel együtt, hivatalosan mégis részt vettek ezek szervezésében, például „mintaprédikációk" által és egyéb módon. Ez volt talán a legtöbbeket érintő durva beavatkozás az egyházak legbelső életébe, funkciójába: az igehirdetésbe, és ez idegenítette el a legtöbb embert az egyháztól (ott, ahol ezt maradéktalanul végrehajtották). A gyakorlat azonban már nem volt olyan egyszerű és egyértelmű. A lelkipászto-

rok zöme világosan látta, hogy ezeket a „prédikációkat" a paraszti tömegeknek, egyháztagjaiknak, azok gerincét alkotó ún. „középparasztságnak" nem mondhatják el, egyrészt és főként azért, mert ez nem az Isten üzenete, másrészt, mert azok még jobban elidegenítenék őket az egyháztól, pedig sokan még támaszt reméltek, vigasztalást kerestek Isten Igéjében, különösen is az ébredés által érintett vidékeken. Az egyházak vezetői pedig erőltették, ellenőrizték e feladat végrehajtását. Az ellenszegülők, megtagadók ellen keményen felléptek, kegyetlenül megindult az eljárás ellenük mind az egyházhatósági, mind a világi, állambiztonsági, rendőri szervek részéről.[32] Ugyanakkor ezen a ponton vesztette el az egyházi felső vezetés a lelkipásztori kar és a hívő tömegek, az egyháztagság bizalmát és kerültek mindinkább egymással szembe – ami egyáltalán nem volt a pártvezetés szándékával ellentétes, sőt, számos adatunk van arra, hogy éket verjenek „az alsó- és felsőpapság", valamint az egyházi vezetők és a tagság közé. – Miután pedig az igehirdetés szabadságának kérdése, a misszió ügye érintette legközvetlenebbül a lelkészeket (az Igére figyelő egyháztagságot is), e témával foglalkoztak legtöbbet, és e területen halmozódott fel a legtöbb elégedetlenség.

4. A nemkívánatos, „régi" egyházi vezetők eltávolítása, helyükre újak erőszakolása

Egyházi személyek, vezetők megfélemlítése, ellenük eljárás indítása már 1944–1945 óta a hatalom fegyvertárában szerepelt és alkalmazott eszköz volt, azonban a már lényegesen átalakított kormányzat 1948 tavaszán kezdett hozzá az egyházak helyzetének „rendezéséhez", az „állam és az egyház szétválasztásához". Ebben a döntő, a „faltörő kos" szerepét a Rákosi-féle „szalámipolitika" a református egyháznak szánta. Ennek megvalósításához azonban előbb el kellett távolítani a „régi", az államhatalom céljainak meg nem felelő egyházi vezetést, elsősorban Ravasz László püspököt és Lázár Andor főgondnokot (később másokat is mind az élről, mind a középvezetők közül). A Lázár Andor elleni támadáshoz „kiindulási alapot" részben az országgyűlés előtt fekvő, „az ítélőbírák áthelyezésének, úgyszintén az ítélőbírák és államügyészségi tagok végelbánás alá vonásának átmeneti szabályozásáról" szóló 91. számú törvényjavaslattal kapcsolatosan Balogh Jenő, Szentpéteri Kun Béla és Lázár Andor, az ún. „jogász-főgondnokok" által kezdeményezett konventi határozat – amiből azután „A Magyarországi Keresztyén Egyházak

együttes tiltakozása" lett – szolgáltatta.[33] Ez aztán maga után vonta egyrészt a református egyház ellen indított általános támadást, másrészt konkrétan a Lázár Andorral szembeni akciót. Ezek legfontosabb mozzanatai – dióhéjban:

1948. március 18-án, Salgótarjánban volt Szabó József dunáninneni evangélikus püspök beiktatása. Ezen az alkalmon „Ünnepi köszöntő"-jében indította Mihályfi Ernő[34] az első nyílt támadást a református egyház (lényegében Lázár Andor dunamelléki főgondnok) ellen. Beszédében – amely több szempontból is roppant érdekes és rávilágít a „kisgazdapárti" politikus gondolkodására, tulajdonképpeni hovatartozására – egyebek között ezeket mondta: „A protestantizmus előtt nyitva áll a lehetőség csatlakozni a demokratikus erők nemzeti frontjához. Az egyházon belül egyetlen kérdést kell előbb rendezni, a világi vezetés kérdését. Az *egyház* hivatalosan sohasem politizált, de *politikai színét megadták azok a világi vezetők, akik az uralkodó osztály exponált képviselőiből kerültek ki.* A forradalom átalakította az egész magyar társadalom képét, csak egy helyen nem következett be őrségváltás: a protestáns egyházak világi felügyelői karában. S ez az, ami jogos bizalmatlanságot kelt az egyház iránt. *Hogyan bízhatna a demokrácia abban az egyházban, amelynek egyik legfőbb világi vezetője igazságügy-miniszterséget viselt abban a rendszerben, amely Rákosi Mátyást, nem egy párt, hanem az egész magyar nemzet egyik legkiválóbb vezetőjét börtönbe zárta? S igazságügy-miniszterséget viselt akkor, amikor mártírhalálba vitték azokat, akik ugyanazt akarták, mint mi ma! A sürgős őrségváltást joggal megköveteli az egyháztól a demokrácia. ... Az állam azt sem tűrheti tovább, hogy az ellenforradalmi erők az egyház akarata vagy tudomása ellenére is az egyház mögött gyülekezzenek...*" – Ez eléggé egyértelmű beszéd a „kisgazdapárti" politikus politikai elkötelezettségének demonstrálása mellett Lázár Andor elleni irányultságában is. Lázár Andor 1945–1948 között dunamelléki református egyházkerületi főgondnok személye kapcsán „programot" adott és nemcsak a református egyház számára. Lázár Andor ugyanis 1932. október 1-jétől 1938. március 9-ig, tehát a „Rákosi-per" idején is, valóban igazságügy-miniszter volt. Rákosi úgy gondolta, Lázár a „felelős" az ő letartóztatásáért, bebörtönzéséért és a Szovjetuniónak az ő kicserélésére történt kezdeményezésének akkori meghiúsításáért, ezért gyűlölte Lázárt – ez köztudott volt. Bereczky Albert, Szabó Imre budapesti esperes és Muraközy Gyula Kálvin téri lelkész társaságában már 1947–1948 fordulója táján éppen ezért igyekezett Lázárt lemondásra bírni. Nagy Ferenc miniszterelnök is közölte Lázárral, hogy igen sok támadás irányul ellene, mivelhogy főgondnoki viselkedése főleg a kommu-

nistáknak nem felel meg. Veres Péter honvédelmi miniszter (Nemzeti Parasztpárt) és Dobi István, akkor már a Kisgazdapárt elnöke (mindketten református gyökérzetűek) felkereste Ravasz László püspököt, és igyekezett rávenni tisztéről való lemondására, amely akció során nyílt célzást tett arra, hogy Lázár Andorral szemben drasztikus eszközöket is kész a hatalom igénybe venni célja elérése érdekében. Másnap, április 1-jén – tehát alig két héttel az „ünnepi köszöntés" után – Lázár Andort reggel a lakásán letartóztatták, az Andrássy út 60-ba vitték, ahonnan este engedték haza. Ezen idő alatt többször kihallgatták. Tisztázódott, hogy Rákosi letartóztatásában, minisztersége alatti kicserélésének megakadályozásában Lázárnak nem volt szerepe. – Április 2-án azonban Lázár Andor átadta Ravasz Lászlónak az egyházkerületi főgondnoki tisztéről való lemondását. „Remélem – írja –, hogy ezzel a lemondásommal az adott körülmények között szolgálatot tehetek egyházamnak." Lemondását az egyházkerületi közgyűlés 1948. május 11-én, Ravasz László püspöki lemondásával együtt fogadta el.

Az egyházi vezetők elleni hajsza Lázár Andor eltávolításával korántsem ért véget, még nem valósította meg az államhatalom törekvéseit. A következő, útban lévő személy Ravasz László püspök volt. Már említettük, hogy 1948. március 31-én Veres Péter és Dobi István „az összes pártok és a kormány nevében" keresték fel Ravasz Lászlót, és „barátságosan" felszólították a lemondásra, s egyben utaltak arra is, hogy a Lázár Andorral szemben említett drasztikus eszközök alkalmazása vonatkozik Ravasz László eltávolítására is (amint később Ordass Lajossal, majd Mindszenty Józseffel, Grősz Józseffel szemben alkalmaztak is). Ravasz közölte velük, hogy szándékában áll az év végén esedékes egyházkerületi közgyűlésen püspöki szolgálatától visszavonulni, de szeretné, ha ez simán történhetne, hogy ne legyen politikai nyomásra történő távozás látszata. Az ostrom azonban tovább folytatódott. Április 1-jén Bereczky Albert és Victor János, április 4-én Bereczky és Karl Barth látogatta meg Ravaszt, kapacitálva a lemondásra. Április 8-án Tildy Zoltán köztársasági elnöknél a négy református püspök és néhány bevont egyházi vezető megbeszélést folytatott, amelyen jelen volt Házi Árpád (akkor Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja)[35] és Veres Péter is. Itt Veres Péter elég élesen fogalmazva kijelentette, hogy azok az egyházi vezetők, akiknek jelenléte a közéletet alakító tényezők körében zavarólag hat, önként vonuljanak vissza, és ne várják meg, amíg a politikai erők brutalitása érvényesül e téren. Ravasz itt ismét bejelentette, hogy az év végén visszavonul püspöki tisztétől. Ebben lényegében a jelen-

lévők megállapodtak. Április 11-én azonban Péter János felkereste Ravaszt és közölte vele, hogy a Tildy Zoltán köztársasági elnök elnöklete alatt tartott megegyezés nem nyerte meg Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes jóváhagyását, *Rákosi ragaszkodik Ravasz azonnali távozásához.* Ugyanakkor közölte azt is, hogy Tildy szívesen venne valamiféle áthidaló megoldást, amely az ő közreműködésével létrejött megállapodás látszólagos megtartását biztosítaná. Egyúttal afelől is érdeklődött Péter János, hogy mit szólna Ravasz ahhoz, ha Rákosi meghívná őt egy személyes megbeszélésre. Erre a találkozásra Rákosi és Ravasz között április 14-én került sor, amelyen – természetesen – Ravasz lemondása volt a téma, de az utódlás kérdése is szóba került: Rákosi kérte Ravasztól Bereczky támogatását. – Ilyen előzmények után és körülmények között mondott le Ravasz László 1948. április 28-án az Egyetemes Konvent, április 30-án a Zsinat lelkészi elnöki tisztéről, május 11-én pedig megvált dunamelléki püspökségétől is. (1953. február 8-áig még a Budapest-Kálvin téri lelkészi állásában megmaradhatott, ekkor azonban onnan is nyugdíjba kényszerült.)[36]

*

Lázár Andor és Ravasz László félreállításával, lemondatásával megüresedett egyrészt a református egyház két legmagasabb lelkészi jellegű tisztsége: az Egyetemes Konvent és a Zsinat lelkészi elnöki széke, amelyet Ravasz László töltött be, másrészt a dunamelléki egyházkerületnek mind a lelkészi, mind a világi elnöki tiszte (Lázár Andornak nem volt országos tisztsége). Az előbbieket ideiglenesen, az addigi alelnök, Révész Imre töltötte be (a világi elnök egyelőre Balogh Jenő dunántúli főgodnok maradt). Ezt a „második vonal"-beli vezetést – amint az később kiderült – a kormányzat ugyancsak átmenetinek, rövid időre, bizonyos célok elérése érdekében fogadta el, a következő lépés megtételére tartotta megfelelőnek, de további tervei is készen voltak. A dunamelléki tisztségekre – a törvényesség, az alkotmányos forma megtartása érdekében – választásokat kellett elrendelni (noha az államhatalom, pontosabban Rákosi Mátyás döntése ekkor már megszületett, csak egyrészt az egyház testületei és az egyház nyilvánossága előtt még nem volt ismert, másrészt az egyházi közvélemény, és maguk a vezető személyek többsége sem gondolta, hogy a tisztségekre nem a presbitériumok választanak tisztségviselőket, pontosabban, hogy csak arra szavazhatnak, akit a Kommunista Párt főtitkára jelölt ki. Ez – bár az események menete már 1948-ban sejteni engedte – a nagyobb

nyilvánosság előtt csak Kiss Roland 1956. október 31-én kelt főgondnoki tisztéről történő lemondólevelébő1 vált ismertté. Kiss Roland ugyanis – egyebek között – a következőket írta le: „1948 nyár elején Pozsonyban tárgyaltam határügyekben, amikor *Rákosi* telefonon hazarendelt és *közölte velem, hogy Bereczky lesz a dunamelléki püspök, én pedig a főgondnok.* Utasított Bereczky támogatására avval, hogy Bereczky ellenjelöltjeivel beszéljek, ne vállaljanak jelöltséget".[37])

Először a dunamelléki egyházkerületi elnökséget kellett megválasztani, s majd ezután lesz betölthető a konventi és zsinati elnöki tiszt. A dunamelléki egyházkerület espereseinek és gondnokainak 1948. május 10-én tartott értekezletén mind a püspöki, mind a főgondnoki tiszt betöltésére egyaránt többen jöhettek számításba. Az, hogy *a püspöki tisztre Rákosi Mátyás egyedül Bereczky Albert személyét hajlandó elfogadni,* ekkorra már többek (különösen az április 14-én Rákosival folytatott személyes találkozásuk után Ravasz László) előtt is ismert vagy sejthető volt, de az esperesi és gondnoki értekezlet azt nem volt hajlandó akceptálni, hanem másokat is jelölt a püspöki tisztre (akik Kiss Roland volt belügyi államtitkár „hozzáértő" közreműködésére sorra visszaléptek a jelöléstől), így az 1948. július 16-i szavazatbontás eredménye (640 szavazatból 340 Bereczky Albertre) alapján 1948. szeptember 28-án Bereczky Albertet a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki tisztébe az egyházkerületi lelkészi főjegyző, dr. Victor János beiktatta. A főgondnoki tiszt betöltése azonban sokkal kevésbé ment simán, több menetben kellett megismételtetni a szavazást, végül már a törvényesség látszatára is alig ügyelve, mégis sikerült megértetni és főleg elfogadtatni az egyházkerület presbitériumaival, hogy más, mint Rákosi jelöltje, nem kerülhet a főgondnoki székbe, az pedig Kiss Roland.[38] Végül is – sokadjára – az 1949. március 1-jén tartott szavazatbontó bizottsági ülés megállapíthatta –, hogy ha erősen mérsékelt érdeklődés mellett is (mindössze 433 szavazat érkezett be, ezek közül alaki hiba miatt 16 szavazatot érvényteleníteni kellett, tehát a 417 érvényes szavazatból 368 esett Kiss Rolandra) – „Kiss Roland e szavazásnál a megválasztáshoz szükséges és megkívánt *általános többséget[!]* elnyerte", és „a dunamelléki református egyházkerület *törvényesen [!] megválasztott* főgondnokának nyilvánítja, s ezen tisztségébe beiktatja" az egyházkerületi közgyűlés. Erre 1949. április 6-án került sor.[39] – Ezzel az esettel kissé bővebben kellett foglalkoznunk, mert egyrészt addig példa nélküli, másrészt rámutatott arra, hogyan érte el a hatalom célját, ha nem is alkalmazott közvetlen brutális erőszakot, valamint, hogy ezek az esetek mennyire növelték a bizalmatlanságot és ellenszenvet mind az államhatalom, mind az általa az egyházra erő-

szakolt egyházi vezetéssel szemben, s ezzel milyen mértékben járultak hozzá a megújulási vágy erősödéséhez.

Ravasz László és Lázár Andor eltávolításával, valamint Bereczky Albert és Kiss Roland elnöki székbe juttatásával a református egyház felső vezetésében az „őrségváltás" első – Rákosiék számára egyelőre talán a legfontosabb, legsürgősebb – része „sikerrel" végződött. A teljes régi „vezérkar" lecserélése azonban még korántsem . Révész Imre – akit „bizonyos pártkombinációk" és ambiciózus egyének már 1945-ben szintén el akartak távolítani a tiszántúli egyházkerület éléről, akkor sikertelenül, mert egyházkerülete egységesen kiállt mellette – 1949. szeptember 1-jei hatállyal valamennyi egyházi tisztségéről, megbízatásáról és még lelkészi jellegéről is lemondott. Ezt megelőzően, 1948. szeptember 12-én levelet írt Péter János akkor konventi előadóhoz, későbbi utódához, amelyből lemondásának néhány elvi és gyakorlati motivációját is megismerhetjük, de az 1948. október 7-én megkötött „Egyezmény" érvénybe lépése utáni országos helyzetet is jól jellemzi: „Semmi illuzióm sincs afelől, hogy mi következik. Napról napra szaporodó jeleit látom annak – írja –, hogy az Egyezményt az a tényező, amellyel kötöttük, ti. maga a kormányzat, talán még szeretné és próbálja komolyan venni, de sem erő, sem elszántság nincs benne arra, hogy komolyan vétesse és respektáltassa az alsóbbfokú tanügyi hatóságokkal és egyéb közigazgatási hatóságokkal, amelyek lépten-nyomon máris úgy viselkednek, mintha ez az Egyezmény nem is léteznék – főként pedig nincs erő és elszántság a kormányzatban arra, hogy a legnagyobb kormánypárt vidéki szervei részéről napról napra ismétlődő egyezményellenes kijelentéseket és kilengéseket megakadályozni tudja."[40]

Révész Imre lemondásával megürült a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöki széke is, amelybe – gondos előkészítés után – 1949. december 15-én Péter Jánost iktatták be. Az egy év múlva, 1950. június 13-án elhunyt dr. Szentpéteri Kun Béla egyházjogász, debreceni egyetemi tanár, főgondnok helyére a közismerten marxista beállítottságú Erdei Ferenc került, akit 1951. április 25-én iktattak be tisztébe. – Ezzel lényegében a „lecserélések" befejeződtek. A további „átalakítás" már a „zsugorítás", a felszámolás látványosabb eseményei: a tiszáninneni egyházkerületet 1952-ben nagyobbrészt a tiszántúliba olvasztották be, és létrejött a „Tiszavidéki Református Egyházkerület" Péter János püspök és Erdei Ferenc főgondnok vezetése alatt, egy egyházmegyéje pedig a dunamelléki kerülethez „csatlakozott". Ezzel Enyedy Andor püspöki és Horváth Elemér főgondnoki tiszte egyszerűen megszűnt. (Formailag azért előbb lemondatták őket.) – Csupán egyetlen, a dunántúli egyházkerület élén nem történt változás (igaz, az idős Balogh Jenő, aki 1921

óta viselte a főgondnoki tisztet, 1953-ban meghalt, s utóda Buza László lett), püspöke, Győry Elemér 1943 óta beiktatott püspöke volt (1961-ig) az egyházkerületnek.

5. Az iskolák államosítása, az „Egyezmény" és az „Egyezmény" jegyében – út az egyházi élet zsugorításán át annak teljes megsemmisítése felé

Ravasz László püspök és Lázár Andor főgondnok eltávolításával – úgy tűnt – egyelőre a legfőbb (személyi) akadály elhárult az állam és a református egyház viszonyának „rendezése" útjából. A „rendezés" egyik neuralgikus pontja az *iskolakérdés* volt. Ennek tényét a baloldal, a kormányzat már elhatározta. Csak a véghezvitel mikéntje okozott egyelőre némi fejtörést. Itt látszott meg talán legélesebben a „faltörő kos" szerep, bár ennek már szerves része, előkészítése volt a nemkívánatos, a terv végrehajtásában akadályt jelentő vezetők radikális eltávolítása, amelyet szintén a református egyházban alkalmaztak elsőként, majd az evangélikus és római katolikus egyházban még keményebben.

Az előkészítés két vonalon futott: a kultuszkormányzatén és közvetlenül a Magyar Kommunista Pártén; a két szál azonban szoros párhuzamban állt egymással.[41] Az egyik, a „kultuszminisztériumi" vonal: Kovács Máté államtitkár – Ortutay Gyula miniszter tudtával és beleegyezésével – 1948. március 9-ére Sárospatakra Enyedy Andor tiszáninneni református püspökkel „félhivatalos megbeszélést" hívatott össze, mivel „a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt Zemplén megyei titkárai részéről ismételten kifogások merültek fel a sárospataki református oktatási intézmények ellen..." E „félhivatalos megbeszélésen az államtitkáron és a sárospataki református iskolák és iskolafenntartók képviselőin kívül részt vett Aczél György országgyűlési képviselő, a Magyar Kommunista Párt Zemplén megyei titkára is, valamint Nagy Miklós vallás- és közoktatásügyi minisztériumi osztályfőnök". Kovács Máté államtitkár bevezető előadásában kifejtette: a népi demokrácia és a polgári demokrácia között a harc eldőlt, és most már minden felelős tényező csak azon gondolkodhat és munkálkodhat, hogy a népi demokráciát hogyan tudjuk minél teljesebb mértékben kifejleszteni. Hangsúlyozta az egyház és az állam problémái rendezésének szükségességét, a népi demokrácia művelődéspolitikai igényeit az egyházi oktatási intézményekkel szemben. – Itt még nem esett szó az államosítás kérdéséről. Azt azonban hangsúlyozta, hogy az iskola jövője érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartja, hogy valamennyi intézmény tervszerűen illeszkedjék a magyar népi demokrácia művelődéspolitikájába.

Az államtitkár a sárospataki megbeszélésről március 12-én jelentést tett Ortutay miniszternek, és javasolta, hogy ilyen „félhivatalos megbeszélést" folytassanak a másik három református egyházkerület mint iskolafenntartó testület vezetőivel is. Az április 10-én kelt miniszteri rendelkezés értelmében most már a protestáns felekezeti iskolák és iskolafenntartók képviselőivel tartott az államtitkár megbeszélést. A tárgyalásokat Debrecenben a tiszántúliakkal április 19-én, Pápán a dunántúliakkal április 21-én, Budapesten a dunamellékiekkel április 26-án tartották meg, valamint az evangélikus egyház küldötteivel április 27-én, szintén Budapesten folytatták le.

A látszólag másik vonal: 1948. május 14-én minisztertanácsi határozattal egy bizottság küldetett ki, amelynek feladata az volt, hogy fogalmazza meg, készítse elő a református egyházzal való megegyezés-tervezetet az iskolák államosításáról. Az elkészült tervezetet május 20-án a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottsága – Rákosi Mátyás elnöklete alatt – megtárgyalta és elfogadta, majd „bizalmas beszélgetés" keretében a miniszterelnök-helyettes (Rákosi) adta át a református konvent hirtelen összeszedett küldöttségének, „ad hoc bizottságának", amely még aznap délután és május 21-én egész nap az előterjesztésről tanácskozott, május 22-én a kormánybizottság és a konventi bizottság együttes ülésen „tárgyalta meg" azt,[42] és némi, nem túl jelentős módosítások után „előzetesen elfogadta" azzal, hogy a Zsinat elé terjeszti, a végső döntés ugyanis a Zsinat jogkörébe tartozik. A Zsinati Tanács június 2–3-án, a Zsinat június 14–15-én tárgyalta, és heves vita után elfogadni kényszerült. Június 16-án pedig már az országgyűlés meghozta az 1948. évi XXXIII. törvénycikket a nem állami iskolák állami tulajdonba vételéről. Időközben a párton belül, a közigazgatási apparátusokban és a pedagógusok között is folyt a szervezés, az előkészítés az államosítás mellett. – Ennek a megegyezésnek az értelmében négy református gimnázium (a sárospataki, a pápai, a debreceni és a budapesti), amelyek közül kettőnek (a budapestinek és a debreceninek) leánytagozata is van, az addiginál nem nagyobb létszámmal, a református egyház tulajdonában marad, az államosítás a lelkészképző intézeteket (teológiai akadémiákat) és az államosított iskolákban a vallásoktatás kötelező voltát nem érinti, az állam 20 évre – 5 évenként 25%-os csökkentés mellett – folyósítja az államsegélyt (ami lényegében az egyház 20 év alatti megszüntetésének alapprogramjává lett, amelyet aztán egyéb „kiegé-

szítő", felgyorsító intézkedések is segítettek). A május–júniusban tárgyalt és elfogadtatott megegyezés alapszövege lett az 1948. október 7-én megkötött „Egyezmény"-nek is.

A megállapodásnak és az Egyezménynek komolyan nem vétele, meg nem tartása (amit Révész Imre már 1948 őszén érzékelt és Péter Jánoshoz írt, már említett levelében szóvá is tette) hamarosan a nagyobb nyilvánosság előtt is világossá vált.

1948. október 7-én a református Zsinat elnöksége és a vallás- és közoktatásügyi miniszter aláírta az addigra már a kormány és az immár teljesen újjáalakított, szeptember 29–30-án ülésező Zsinat[43] által „tárgyalt" és „elfogadott" „Egyezmény"-t, amely paktum (lényegében diktátum) 1990. március 19-éig, felmondásáig „szabályozta" az állam és a református egyház belső életét.[44]

1948-at a marxista történetírás a „fordulat évé"-nek nevezi – nem alaptalanul. Átalakultak a pártok vezetőségei, a kormány, megtörtént az iskolák államosítása, lényegében befejeződött az ipar államosítása, június 12–14-én a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesítésével létrejött a Magyar Dolgozók Pártja stb. – Az október 7-én aláírt „Egyezmény"-nyel a magyar református egyház életében is lezárult egy korszak, és egy merőben más, új kezdődött (az unitárius egyház még aznap – október 7-én – kötött az állammal hasonló megállapodást, az evangélikus egyház csak december 14-én – ott előbb Ordass Lajos püspököt félre kellett állítani –, a római katolikus egyházban pedig 1950. augusztus 30-án került sor hasonló eseményre).

A következő évtől már egyre erősebben lehetett tapasztalni, hogy a megállapodások csak papíron léteznek. 1949. június 26-án közzétették a 4105/1949. számú kormányrendeletet az egri (római katolikus), a kecskeméti (református) és a miskolci (evangélikus) jogakadémiák megszüntetéséről. – Szeptember 5-én az Elnöki Tanács 1949:5. számú törvényerejű rendelete eltörölte az iskolai kötelező vallásoktatást, és megindult, majd egyre intenzívebbé vált az iskolai hitoktatás akadályozása, az elsorvasztására és teljes megszüntetésére való törekvés. – Az 1950. évi 23. számú törvényerejű rendelet a hittudományi karokat az 1949–1950. tanév végével „leválasztotta" a tudományegyetemek szervezetéről, és az illetékes „egyházak részére való visszaadása tárgyában" intézkedett. (Így az 1950–1951. tanévtől Debrecenben is Teológiai Akadémia kezdte meg működését.) – 1950. január 13-án pedig a református és evangélikus egyház püspökei letették az esküt a Magyar Népköztársaságra és az Alkotmányra.

Mint említettük, 1950. május 31-én a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége határozatot hozott a mezőgazdasági fejlesztésről és a klerikális reakció elleni harcról. Még abban az évben lényegében megtörtént az egyházi missziói, hitbuzgalmi és ifjúsági egyesületek gyakorlati felszámolása. Ami ezekből átmentetett az Országos Református Missziói Munkaközösség által, 1950-ben lényegében az is tehetetlenné vált, s részben 1951-ben, majd 1952-ben a „Missziói Szabályrendelet" tette lehetetlenné. 1950-től már a „szocializmus építésének" korszakában – noha a jövő körvonalai jól kirajzolódnak – az egyházban akkor indul meg a „hálálkodás" hulláma. 1950-ben, a „felszabadulás" ötödik évfordulójára jelent meg Fekete Sándor–Finta István–Kádár Imre szerkesztésében „A magyar protestantizmus öt éve 1945–1950" címmel egy „ökumenikus" kiadvány, protestáns szerzők cikkeivel. Ezt 1952. március 9-re, Rákosi Mátyás 60. születésnapjára megjelent nyilatkozatok, köszönő-köszöntő cikkek és táviratok szárnyalták túl. Pedig közben több jelentős esemény is történt, ami a magyar egyházakat elég erősen érintette. Szóltunk már az 1951. június 17-i belügyminiszteri rendeletről, amely „a volt kizsákmányolók" Budapestről való kitelepítéséről intézkedett. Köztudott volt, hogy aki ezeken segíteni akart, vagy a kitelepítés helyén lelki vigaszt, támaszt próbált nyújtani, súlyos büntetésben részesült. Ennek ellenére egyedi esetekben még a felső egyházi vezetés tagjai között is akadt, aki egy-egy esetben próbált közbenjárni, nem is mindig eredmény nélkül. A hivatalos megnyilatkozások, püspöki jelentések viszont az ilyen témákat kerülik, sőt „teológiai" fejtegetésekkel támasztják alá az adott politikai rendszert.[45]

A másik, valamennyi magyarországi egyházat, vallásfelekezetet, vallási vagy vallási jellegű csoportot egyaránt érintő esemény a Magyar Dolgozók Pártja Titkárságának 1951. május 4-én tartott ülése[46] volt, amelyen – Révai József előadásában – foglalkozott a párt egyházpolitikája kérdésével, és határozatot hozott az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) felállításáról, ennek menetéről, döntött arról, hogy az erre vonatkozó törvényt a Parlament fogadja el, az ÁEH elnöke Kossa István legyen (s ugyanakkor, ugyanebben a határozatban dolgozta ki a Grősz József kalocsai érsek és társai elleni per és ítélet egyes mozzanatait, lépéseit), valamint, hogy ezentúl az egyes magasabb egyházi tisztségekre való kinevezésekhez, felmentésekhez, nyugdíjazásokhoz, előléptetésekhez az ÁEH előzetes hozzájárulása szükséges. Az Állami Egyházügyi Hivatalt az országgyűlés 1951. május 18-án, az 1951. évi I. sz. törvénnyel állította fel,[47] július 3-án pedig megszületett az Elnöki Tanács 1951:20. számú törvényerejű rendelete a főbb egyházi állások, tisztségek betöltésének módjáról.

Az újonnan felállított Hivatal azonnal munkához látott, hogy a vonatkozó, felgyorsított ütemű határozatokat végrehajtsa. 1951. július 17-én az ÁEH elnöke hivatali szobájában „bizalmas beszélgetést" folytatott Péter János püspökkel és dr. Finta István konventi főtanácsossal, amely alkalmon jelen volt még az ÁEH részéről Horváth János elnökhelyettes és Veres Pál előadó is. Kossa István elnök az egyház e két vezetőjének tudomására hozta, hogy „a református egyház a következő feladatok elé került:

1. Diakonisszaszervezetek megszüntetése,
2. Egyházi földek felajánlása,
3. Kislétszámú gyülekezetek csoportosítása,
4. A theologiai akadémiák összevonása,
5. Egyházkerületek összevonása."

Július 24-én a négy egyházkerület püspökei és főgondnokai az első négy sorszám alatt felsorolt témákról tárgyaltak, másnap, 25-én a július 17-i „bizalmas beszélgetés" résztvevői között újabb megbeszélés történt, amelynek értelmében a konventi főtanácsos már konkrét „ütemtervet" dolgozott ki az „egyházzsugorításra":

1. A diakonisszaszervezeteket 1951. augusztus 1-jétől számított négy hónap alatt, tehát november 30-ig bezárólag megszüntetik. A volt diakonisszákat részben egyházi, részben egyéb munkaterületeken helyezik el, illetőleg nyugdíjazzák. Ügyelnek arra, hogy egy munkahelyen háromnál több volt diakonissza ne legyen együtt (kivéve az olyan helyeket, ahol már korábban is többen dolgoztak együtt, de létszámukat itt sem növelik, hanem a munkaerőigényt más forrásból elégítik ki). Azokról a diakonisszákról, akik az adott időpontban egyházi intézményeknél működnek, két héten belül névjegyzéket terjeszt a Konvent az ÁEH-hoz a későbbi ellenőrizhetés céljára.

2. A konventi elnökség azonnal felszólít valamennyi presbitériumot, egyházi intézményt, testületet, hivatalt, hogy mindennemű egyházi földet azonnal, de legkésőbb szeptember 1-jével bezárólag *ajánljanak fel* az államnak úgy, hogy azokat a termény betakarítása után azonnal birtokba lehessen venni. Talán az egyik legfelháborítóbb megnyilatkozása volt az egyházi vezetésnek, hogy a *konventi elnökség tudomásul veszi és helyesnek tartja,* hogy azokban az egyházközségekben, amelyeknek presbitériuma esetleg *nem ajánlaná fel* az egyházközség tulajdonában lévő földeket, az ebből a tényből eredő minden jog-következmény egyetemlegesen a presbitériumokat terhelje. Viszont azokban a helységekben, ahol az ingatlantulajdon felajánlása *teljes* mennyiségére megtörtént, ott az egyházközség, a lelkipásztor és azok a többi egyházi alkalmazottak, akik addig egyházi javadalmi föld használati jogát élvezték, mentesülnek azon terhek alól, amelyek az úgynevezett kulákokat terhelik.

3. Az egyházi vezetők kijelentették az ÁEH elnökének adott válaszukban, hogy maguk is felismerték már, hogy nem indokolt kislétszámú gyülekezetek önálló anyaegyházközségekként való fenntartása. Ezért vállalták, hogy 5 év alatt a magyar református anyaegyházközségek számát 20–25%-kal csökkentik, amelyre nézve két hónapon belül részletes tervezetet dolgoznak ki és terjesztenek az ÁEH elé.

4. A teológiai akadémiák összevonása tekintetében is eljutott az egyház vezetése arra a felismerésre, hogy nem indokolt négy teológiai akadémia fenntartása. Ezért a konventi elnökség intézkedett, hogy a tiszáninneni egyházkerület sárospataki, a dunántúli egyházkerület pedig a pápai teológiai akadémiáján 1951. szeptember 1-jén már ne indítson új tanévet, hanem diákjai részben Debrecenben, részben Budapesten iratkozzanak be az ottani teológiai akadémiákra, azonban az erre vonatkozó *törvényes* határozatot, *alkotmányos módon,* csak az őszi egyházkerületi közgyűlések mondhatják ki.

5. Az egyházkerületek összevonásának kérdésével ekkor érdemben nem foglalkozott a konventi elnökség, egyrészt mivel az „zavarná a teológiák összevonásának lebonyolítását", másrészt annak végrehajtása *„csak a fennálló egyházi törvények megtartásával, alkotmányos módon* valósítható meg", gondoskodik azonban a konventi elnökség arról, hogy az őszi egyházkerületi közgyűlések foglalkozzanak a témával, s állásfoglalásukat a még 1951-ben összeülő zsinati ülés elé tudják terjeszteni végső döntés végett.

Jellemző az „ötvenes évek" elvárásaira és hangulatára, valamint az *egyházi* vezetés stílusára a Kossa Istvánhoz küldött jelentés zárószakasza: „Népünk, Államunk és Egyházunk jól látott érdekében szívesen vállaljuk, hogy a fent ismertetett feladatok legjobb megoldása érdekében minden tőlünk telhetőt el fogunk követni, és kérjük, hogy ebben a kormányzat és közelebbről az Állami Egyházügyi Hivatal is segíteni szíveskedjék bennünket. Őszinte örömünkre szolgálna, ha ezeknek a feladatoknak a megoldása is újabb bizonyságokkal erősítené azt a jó viszonyt, amely egyházunk és a Népköztársaság között fennáll." – Nem csoda, ha az ilyen lelkületű egyházi vezetés elvesztette mind az egyháztagság, mind a lelkészi kar bizalmát, ezek az intézkedések növelték az elégedetlenséget mind az államhatalom-

mal, mind az egyházi vezetéssel szemben, annál is inkább, hiszen mind a hasonló intézkedések, mind az egész tendencia szöges ellentétben állt az 1948-as „Egyezmény" szövegével.

A konventi elnökségi jelentés szövege nem volt ismert szélesebb körben, azonban az 1951. július 17-én az ÁEH-n keresztül kapott „feladat" végrehajtásának módja, szövegezése, indoklása viszont igen. Július 25-én a Református Egyetemes Konvent Elnöksége (Bereczky Albert püspök, lelkészi elnök és Kiss Roland főgondnok, világi elnök aláírásával) a tiszáninneni és dunántúli egyházkerületek elnökségének levelet küldött, amelyben az államhatalomtól kapott utasítást („feladatot"!) egyházi közérdeknek tüntette fel.[48] Az érintett egyházkerületek megpróbáltak ellene mondani a rendelkezéseknek, vállalva a további fenntartási költségeket – de az állami politikai döntéssel szemben eredménytelenül. – A dunántúli egyházkerületi tanács augusztus 10-én – kisebb vita után, szomorú szívvel bár, de – elfogadta a konventi elnökségi határozatot a pápai teológiai akadémia megszüntetéséről, amit az egyházkerületi közgyűlés október 11-én vett tudomásul. A tiszáninneni egyházkerület közgyűlése október 15-én elutasította a sárospataki teológiai akadémia bezárására vonatkozó konventi elnökségi döntést, azt az egyházi törvényeket sértő rendelkezésnek tekinti. Eredménye – természetesen – ennek az ellenállásnak sem lehetett. November 29-én a zsinati ülés – heves vita után – kimondta a pápai és sárospataki teológiai akadémiák megszünését, és a másik két, megmaradó teológiai akadémiát (a budapestit és debrecenit) kivette az egyházkerületek tulajdonából és közegyházi tulajdonba vette.

A két teológiai akadémia feladása nem ment azért ilyen simán. Egyrészt a teológus diákok 1951. október 20-án Budapestről és Debrecenből visszamentek Pápára és Sárospatakra, és követelték a teológiai akadémiák megnyitását. Természetesen ebből bonyodalmak származtak, amit azonban az érintett egyházkerületekben az egyházi vezetők igyekeztek elsimítani, s az esetleges büntetéseket (eltávolítás, az önkéntes távozás tanácsolása stb.) belkörűleg kezelték, vagyis a világi hatóságok nem avatkoztak bele. Másrészt – és ez súlyosabban érintette Bereczky Albertet – 1951. szeptember 16-án Barth Károly svájci teológiai professzor (aki 1948-ban határozottan kiállt Bereczky püspökké választása mellett) Baselből levelet írt Bereczky Albertnek, amelyben súlyos szemrehányásokkal illette a püspököt részben a teológiai akadémiák felszámolásáért, részben pedig teológiai nézetei és politikai magatartása miatt.[49]

A teológiai akadémiák 1951-es „összevonásával" és a július 17-i „feladatok" maradéktalan végrehajtásával azonban a „zsugorítási program" korántsem fejeződött be. 1952. február 21-én Horváth János (az ÁEH új elnöke) már arról tájékoztatja Rákosi Mátyást, hogy „A református és evangélikus egyház vezetőivel *megegyeztünk abban, hogy 1952. szeptember 1-jével csak egy egyházi fiúgimnázium fog megindulni Debrecenben,* mely reformátusok vezetése alatt fog állni. ... Az átadásra kerülő református és evangélikus fiú- és leánygimnáziumok, valamint a református tanárképző államosítását *írásban kérik* az egyházak az Állami Egyházügyi hivataltól..."[50] – Tehát az 1948-as „Egyezmény"-ben meghagyott iskolák elvételénél még arra is figyelt az ÁEH, hogy annak az a látszata legyen, mintha azt az egyházak *önként* ajánlanák fel. Az állam kívánságait mindenben messzemenően kiszolgáló egyházi vezetők szépen meg is indokolják és úgy állítják be, mintha az az egyház érdekeit szolgálná, mint ahogyan a vezetőség is abban fáradozik. Ennek érdekében 1952. június 19-én az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsa határozatot hozott az egyházi iskolák fenntartására vonatkozóan. E határozat alapján a református gimnáziumok igazgatótanácsai egyhangúan úgy döntöttek, hogy a debreceni gimnázium kivételével az „Egyezmény" értelmében még egyházi tulajdonban lévő tanintézeteket az Egyetemes Konvent útján felajánlják az államnak.[51] Hasonlóan „döntöttek" az evangélikusok is, akik így valamenynyi iskolájuktól megfosztattak. A Református Egyetemes Konvent Elnöksége pedig – az előzetes „megállapodásnak" megfelelően – 1952. június 28-án levélben fordult az Állami Egyházügyi Hivatalhoz, és a fokozatos egyházi testületek határozataira hivatkozva felajánlotta a Magyar Népköztársaság Kormányának középfokú oktatási intézményeit, „az ezekkel szervesen összefüggő tanulóotthonokat, az azok elhelyezésére szolgáló épületekkel (épületrészekkel), berendezési és felszerelési tárgyakkal együtt. Időszerűnek látjuk ugyanis azt – állítja az elnökség levele –, hogy a felajánlott gimnáziumok a Magyar Népköztársaság egységes nevelési rendszerébe betagolódjanak, mert a gimnáziumoknak az egyház keretein belül való további fenntartása *az egyház egyetemes érdekeit, valamint nevelőink és gyermekeink érdekeit nem szolgálná ... az egyháznak elsősorban és főleg teológus-utánpótlás céljából volna szüksége gimnáziumra...*"

Az „egyházzsugorítási" program – az 1951. július 17-én megkapott feladatoknak megfelelően – tovább folytatódott. – A Tiszáninneni Református Egyházkerület 1952. október 3-án Miskolcon rendkívüli közgyűlést tartott. Ennek 4. tárgysorozati pontja keretében került sor az egyházkerület jövőjéről való döntésre. „Az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsának 1952. szeptember 9-i ülésén az egyházkerületek elnökségei beható megbe-

szélést folytattak egyházunk és különösen a tiszáninneni egyházkerület jelenlegi helyzetéről. A megbeszélés során egyházunk legfőbb őrállói arra a meggyőződésre jutottak, hogy helyesnek látnák, ha a tiszáninneni egyházkerület kebelébe tartozó egyházmegyék a tiszántúli, illetőleg a dunamelléki egyházkerület egyházmegyéivel egyesülve, ezeknek az egyházkerületeknek a keretében folytatnák tovább életműködésüket" – takarékossági megfontolásokra is hivatkozva.[52] A tiszáninneni és a tiszántúli egyházkerület összevonásából 1953. április 23-án hivatalosan is megalakult a Tiszavidéki Református Egyházkerület Péter János püspöksége alatt és 1956. december 21-ig állt fenn. – A Tiszáninneni Református Egyházkerület 1957. január 1-jén állt ismét helyre.

Az evangélikus egyházban is – hasonló okok miatt – 1952-ben került sor a négy egyházkerületnek kettőre való csökkentésére. Március 12-én az egyházkerületek elnökségei és az egyházmegyék espereseinek országos értekezletén vitatták meg először a Magyarországi Evangélikus Egyház szervezetének átszervezését és forma szerint e grémium tett először javaslatot arra, hogy térjenek át a két egyházkerület – Déli és Északi – rendszerére. A május 3-án Nyíregyházán tartott zsinati ülés elfogadta az egyház új területi beosztását. Július 1-jével szűntek meg a korábbi egyházkerületek, és július 10-én Budapesten az Északi Evangélikus Egyházkerület tartotta meg alakuló közgyűlését. Püspökévé Vető Lajost, felügyelőjévé Margócsy Emilt választották. Július 18-án szintén Budapesten volt a Déli Evangélikus Egyházkerület alakuló közgyűlése. Püspöke Dezséry László, felügyelője Darvas József lett. A lemondott egyetemes felügyelő (Reök Iván) helyére Mihályfi Ernő lépett. (Az evangélikus egyház úgy alakította ki területi beosztását, hogy mindkét egyházkerületének székhelye Budapesten volt.)

1952-ben az egyházkerületek átszervezése mellett megtörtént az egyházmegyei határoknak a politikai megyék határaihoz való igazítása is; a régi egyházmegyék megszűntek és újak alakultak helyettük. Ez az átalakulás kitűnő alkalom volt arra is, hogy ahol középszinten nem történt még meg az „őrségváltás", ott most simán végre lehetett hajtani azt is. Ez az átalakulás július 1-jén lépett hatályba és a Debrecenben, október 29–31-én tartott református zsinati ülés hagyta jóvá és erősítette meg mind az egyházkerületek, egyházmegyék új beosztását, mind a teológiai akadémiákra vonatkozó rendelkezéseket. – Ezzel párhuzamosan folyt a „bokrosítás", a kislétszámú gyülekezetek összevonása, vagyis az anyaegyházközségek számának csökkentése.

Mindezekkel lényegében megtörtént az 1951. július 17-i „feladatok", a „program" maradéktalan végrehajtása, véget ért a magyarországi protestáns egyházak „zsugorításának", felszámolásának első fázisa. (Természetesen az egyházak, a „klerikális reakció elleni harc" egyáltalán nem korlátozódott a protestáns egyházakra, azok közül is a két legnagyobbra, a református és evangélikus egyházra.) A módszerekhez még hozzá tartoztak az egyes személyek elleni atrocitások, letartóztatások, bebörtönzések, halálra kínzások, kitelepítések stb., amelyekkel itt bővebben nem foglalkozhatunk. – Azonban az egyház élete, szolgálata ellehetetlenítéséhez, hatása csökkentéséhez nemcsak az erőszakos módszerek tartoztak hozzá, hanem – és főleg – azáltal is folyt az, hogy az államhatalomnak sikerült olyan személyeket az egyházi vezetésbe juttatni, akik – jóhiszeműen vagy karriervágyból, esetleg más okoktól vezéreltetve – készek voltak engedni az állam nyomásának, engedelmeskedni a hatalom kívánságainak, nemritkán alaposan túl is teljesítve azokat, és ezáltal *belülről bomlasztották,* tették hitelképtelenné az egyházat. Talán az egyik legszembetűnőbb példa erre éppen 1952-ben a hódoló nyilatkozatok egész sora Rákosi Mátyás 60. születésnapja alkalmából. Ezek közül elegendő most egyetlen példa is: Az Egyetemes Konvent elnöksége – Bereczky Albert püspök és Kiss Roland főgondnok aláírásával – táviratban köszöntötte az ünnepeltet, és „igaz tisztelettel" fejezte ki „nemzetünk bölcs vezérének a magyar református egyház őszinte háláját és nagyrabecsülését". „Köszönjük – mondja a távirat szövege *éppen 1952-ben!* –, hogy a Magyar Népköztársaság *biztosította vallásunk szabad gyakorlását, hogy gyülekezeteinkben szabadon szól az evangélium, s hogy kormányunk bőkezű anyagi támogatást nyújt egyházunknak.* Kifejezésre juttatjuk szívbéli készségünket, hogy mi is igyekszünk hozzájárulni a magunk szolgálatával a béke erősítéséhez..."[53] (Az egyház „békeszolgálatáról" és a „békepapság" intézményéről ez alkalommal külön nem szólunk, noha az is hozzájárult az igehirdetés, és általában az egyházi szolgálat hitelvesztéséhez.) – Bereczky Albert püspök ezenkívül a Magyar Nemzet március 8-i számában cikket írt „Rákosi Mátyás születésnapjára".

Az intézkedések, esetek, megnyilatkozások tucatjait említhetnénk még, de ahhoz, hogy megértsük, mi vezetett a Megújulási Mozgalomhoz, a változás elengedhetetlenül szükséges voltának felismeréséhez, annak érdekében való tenniakaráshoz és tettekhez, úgy gondolom, ennyi is elég.

A gyülekezetek hűséges munkát végző lelkipásztorai és az egyháztagság nagy része egyre inkább felismerte, hogy az egyházi vezetés nem az egyház érdekeit képviseli, nem Krisztus ügyét szolgálja. – Bereczky Albert dunamelléki püspök a Református Zsinat és az Egyetemes Konvent lelkészi elnöke – mint a református egyház „első szolgája" – esetében leginkább azt kifogásol-

ták, hiányolták, hogy az a határozott tiltakozás, mentés, amely a jobboldali totális diktatúrával szemben szavakban és tettekben egyaránt megnyilvánult, az a baloldali diktatúrával szemben nyilvánosan egyáltalán nem jelentkezett, sőt, ha a lelkipásztorok (nem kevesen voltak ilyenek!) megpróbáltak segíteni a bajbajutottakon (például kitelepítetteken, kulákokon stb.) vagy vigasztalást nyújtani, utolérte őket mind az egyházi vezetés számonkérése, mind az államhatalom megtorlása. Bereczky püspök szerint *„oda kell mennünk, ahová visznek, mi eljátszottuk a jogunkat a prófétai kritikára, s nekünk nem lehet más feladatunk, mint hálás és abszolút engedelmesség a hatalomnak"*. Ez a „hitben való engedelmesség" és a „keskeny út" „teológiai" alapja.

A lelkipásztorok és gyülekezeti tagok azonban világosan látták, hogy ez a „keskeny út" egyáltalán nem azonos a Krisztus által meghatározott „keskeny út"-tal, és a Krisztustól az egyházra és tanítványaira bízott „békéltetés szolgálata" korántsem azonos az egyház napi politikát szolgáló, megrendelt, egészen más helyről irányított „békeszolgálatával", és a „hitben való engedelmesség" egyáltalán nem Krisztusnak, az egyház Urának, hanem az ateista-kommunista államhatalomnak való feltétlen engedelmesség. Emiatt aztán egyre inkább nőtt a szakadék az egyház felső- és középszintű vezetése és a lelkészek azon része, akik programjukká tették és engedelmesen végrehajtották az „egyház zsugorítását" és az államhatalom érdekeit, kívánságait feltétel nélkül, teljes mértékben kiszolgálták – és az egyháztagság, valamint az egyházhoz és annak Urához hűséges lelkipásztorok között (ami tulajdonképpen meg is felelt a párt- és állami vezetés szándékainak). Néhányan hangot is próbáltak adni annak, hogy az egyház vezetése nem az egyház érdekeinek és küldetésének megfelelően cselekszik; részben névvel ellátott, aláírt, részben név nélkül elküldött (vagy el nem küldött) levelekben, feljegyzésekben. Akiket lehetett, igyekeztek elnémítani, megfélemlíteni, félreállítani, belső, egyházi adminisztratív úton, de nemritkán az államvédelmi, államhatalmi szervek igénybevételével is. Ez a szisztéma olyan esetekben is „működött", ha a lelkipásztor népszerű volt a gyülekezetben, jól ment az ifjúsági munka, a gyülekezetti tagok nagy része járt templomba – onnan a lelkészt „szolgálati érdekből" áthelyezték esetleg az ország egészen más vidékére.

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Június 4-én megalakult az (első) Nagy Imre-kormány. A miniszterelnök expozéjában az egyházakkal szembeni adminisztratív korlátozások enyhítését helyezte kilátásba. Majd – ezzel ellentétben – a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége az 1955. március 1–4-i ülésén hozott határozatában „túlzottnak és jobboldalinak" minősítette Nagy Imre egyházpolitikáját. A június 11-én tartott központi

vezetőségi ülés pedig úgy határozott, hogy „ki kell dolgozni és végre kell hajtani azokat az adminisztratív intézkedéseket, amelyek alkalmasak az egyházak fokozottabb ellenállását visszaszorítani". – 1956. február 14–25. között azonban a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusa feltárta, elemezte és elmarasztalta a „személyi kultusz káros következményeit", aminek bizonyos konzekvenciái érvényesültek Magyarországon is.

Ezalatt a lelkipásztorok nagyobb része – mindentől függetlenül, vagy éppen mindennek ellenére – végezte munkáját, szolgálatát „ahogy lehet"-ett (Reményik Sándor), s a gyülekezetek is élték a maguk megszokott, a lehetőségek keretei közötti életüket. – A lelkipásztorok a már korábban bevezetett, megszokott egyházkerületi, egyházmegyei lelkészkonferenciákon, lelkészköri értekezleteken, nyári továbbképző tanfolyamokon („fejtágítókon"), „missziói bizottsági" üléseken 1954 nyarától egyre inkább eltértek a „hivatalos", kiadott programtól, és heves vitákban, csatározások közepette tárgyalták a gyülekezeti életet és a lelkipásztori munkát, szolgálatot leginkább érintő kérdéseket, elsősorban a misszió ügyét, lehetőségeinek hiányát. Ezeknek az összejöveteleknek, értekezleteknek, elhatározásoknak, határozatoknak írásbeli lecsapódásai is keletkeztek, amelyek részben gépírásos formában terjedtek, járták be az országot, némelyikük a külföldet is. Az iromány egy részét megküldték az Egyetemes Konventhez és az Állami Egyházügyi Hivatalhoz (vagy más úton jutottak el oda). Közülük néhány komoly egyházkritikát is tartalmazott, ugyanakkor a kibontakozás útját is kereste, segítette.

Ilyen körülmények között, ilyen háttérrel formálódott a Református Megújulási Mozgalom, és született meg a Hitvalló Nyilatkozat.

II.
A MEGÚJULÁS SZÜKSÉGES VOLTA
1955–1956

1. A Hitvalló Nyilatkozat

Az ország valamennyi, az egyházért, a kereszténység ügyéért felelősséget érző lelkésze és egyháztagja előtt – vallásfelekezeti különbség nélkül – világos és egyértelmű volt, hogy az egyházak ügye rossz irányba halad, elsorvadáshoz, katasztrófához vezet, és az sem volt kérdés sokak előtt, hogy ezt nem lehet ölbe tett kézzel nézni, hanem megújulásra van szükség és ezért valamit

tenni kell, hogy az egyházat ne az evangéliumtól és az egyháztól idegen hatalom szelleme irányítsa, hanem saját hitelvei alapján alakítsa életét. Az ország minden részében voltak ilyen személyek, csoportok, körök.

A Budapesti Református Teológiai Akadémián néhány teológiai hallgató (lelkészjelölt), fiatal, frissen végzett segédlelkész, lelkipásztor, egy idő óta elemezték a református egyház helyzetét és keresték a megújulás lehetőségét. Időnként összejöttek, megbeszélést tartottak, közösen kirándultak. Többször találkoztak a szentendrei parókián, ahol Pásztor János volt a lelkipásztor. 1955 tavaszán „a Német Hitvalló Egyház küzdelme friss ismeretében, valamint a Barmeni Hitvallás hatása alatt"[54] egy „Hitvalló Nyilatkozat" született, amelynek alapszövegét Szabó Zoltán állította össze, amelyet Pásztor János, Molnár Miklós, Pánczél Tivadar, Debreczeni István, Hegedűs Loránt, Bárczay Gyula, Németh Géza és Dizsery Sándor történész (egyik visszaemlékező szerint jelen volt még Hatolkay Árpád is) Szentendrén megvitatott, és kialakította a végső szöveget, amely közös állásfoglalásuknak tekinthető, megmutatták Joó Sándornak, Gyökössy Endrének és Békési Andornak, akik szintén egyetértettek az abban foglaltakkal. A Nyilatkozat végső szövegét Ritoók Zsigmond német nyelvre fordította, és ezt a szöveget a Budapesti Református Teológiai Akadémia centenáriumi ünnepségeire érkező külföldi vendégek közül néhánynak konspiratív körülmények között sikerült átadni; Visser't Hooft-nak, az Egyházak Világtanácsa (EVT) főtitkárának a Kálvin téri templom előtt Siklós József adta át, Dominique A. Micheli az EVT titkára és Ethelbert Stauffer az erlangeni egyetem teológiai fakultása újszövetségi tanszékének professzora pedig Németh Gézától kapta meg a Teológiai Akadémia épületében. Így aztán a Nyilatkozat kikerült Nyugatra, ahol a szöveget három nyelvre is lefordították és az amerikai magyar reformátusok sokszorosítva elküldték az ökumenikus mozgalom vezetőinek. Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága 1956. július 28. és augusztus 4. között Galyatetőn tartott évi rendes ülésére a résztvevők már ennek ismeretében érkeztek hazánkba.[55] A küldöttek egy része hozott is a szövegből példányt, és azt odaadta magyarországi ismerősének, de 1956 viszonylag szabadabb légkörében – illegálisan ugyan, de – Magyarországon is mindinkább terjedt „Hitvalló Egyház 1956-ban Magyarországon" címen a Nyilatkozat, és nyilvánvaló lett, hogy nem egy elszigetelt kis csoport nézeteit, különvéleményét tükrözi, hanem a közegyház széles tömegei meggyőződésének és akaratának adott kifejezést. Ezáltal hatott és jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy 1956 nyara végére, őszére megalakult, gyorsan megerősödött és az egész országra kiterjedt a Megújulási Mozgalom.

A Hitvalló Nyilatkozat 4 pontból áll és – a Barmeni Hitvallás mintájára – a Szentírásból vett idézettel kezdődik, annak pozitív kifejtését adja aktualizálva az akkori viszonyokra, majd ennek ellenpontjaként a negatívumokat sorolja fel, amit „kárhoztat", a legfontosabb, legszembetűnőbb momentumokat szedi csokorba. Így elsőként: „Hamisnak tartjuk – mondja – azt a tanítást, mely szerint a megváltás erői úgy működnek a profán történelemben, hogy ott egy állandó, pozitív irányú fejlődést idéznek elő. A történelmi materializmus optimista fejlődéshitének ez a szótériológiai szentesítése igeellenes. Igeellenes tehát az a teológiai mezbe öltöztetett történetfilozófia, amely szerint jelenlegi társadalmi rendünket a hivatalos egyházkormányzat több nyilatkozatában a megváltás pozitív történeti hatásának, és ennek ilyen értelmű igenlését a keresztyén hit tartalmává teszi. A Krisztusban való újrateremtés kiteljesedésének irányát a szüntelen megújuló egyházban és nem bizonyos politikai, gazdasági formák változásában látjuk. A megváltás nem Isten országává növekedő profán történelmet, hanem egyre inkább kibontakozó üdvtörténelmet eredményez...

Növekvő aggodalommal látjuk, s bizonyosodunk meg afelől, hogy mikor egyházkormányzatunk beszüntette missziói telepeinek működését s a nem lelkészi személyek, az úgynevezett „laikus" munkások mindennemű missziói szolgálatát eltiltotta, kihasználatlanul hagyta az egyház és állam között 1948-ban kötött Egyezményben foglalt lehetőségeket, a különféle missziók (gyermek, ifjúsági, pogány, cigány és iszákosmentő misszió) teljes letiltását vagy igen nagyfokú korlátozását idézte elő. Mindezzel a mai hivatalos egyházkormányzat az evangelizációs szolgálat tudatos és tervszerű elgáncsolását tűzte ki célul. A legaggasztóbb az, hogy mindezeknek teológiai magyarázatát is adva, e felelőtlen tetteket úgy ünneplik, mint missziói felfogásuk megújulását. Az egyház e missziói küldetésével egyet nem érthetünk, és Krisztus Jézus parancsának engedelmeskedve, a tiltó rendelkezések ellenére a missziói szolgálat bátor továbbfolytatását minden egyháztagra, különösen a lelkipásztorra nézve kötelezőnek tartjuk...

Aggodalommal látjuk, hogy mai egyházkormányzatunk a prófétai szolgálatnak csak az első felét tölti be, a másik felét teljesen elhallgatja, s ezáltal szolgálatának egyensúlya annyira felborul, hogy a szolgáló egyház „kiszolgáló" egyházzá vált. E helyzetet csak súlyosbítja és tetőzi az a körülmény, hogy egyházkormányzatunk olyan dolgokat is igenel, amelyekre nézve tiltó prófétai szavát kellene hangoztatnia. Ezért nemcsak arról van szó, hogy a világ felé való szolgálat egyensúlya felborult, hanem arról is, hogy egyházunk – éppen szolgálata közben – az igazmondás érveit látszik elveszíteni, megfe-

ledkezvén az egyház Urának főpapi könyörgéséről: „Szenteld meg őket a te igazságoddal: a te Igéd igazság" (Jn 17,17). Éppen ezért szükségesnek látjuk emlékeztetni minden testvérünket, hogy amikor állami vagy egyházi feletteseink előtt állunk, engedelmeskedjünk félelem nélkül Urunk akaratának azzal, hogy beszédünkben és cselekedetünkben legyünk készen félreértés és hamisság nélkül az „igen" és a „nem" megvallására egyaránt.

Hamisnak kell tehát bélyegeznünk az egyházon belül minden diktatórikus klikkuralmat, amely Krisztus uraságának megrablását jelenti. Mikor pedig jelenlegi egyházkormányzatunk a világban használatos megfélemlítő módszerekkel igyekszik döntéseit az egyházban érvényesíteni, valamint a gyülekezetek nyílt ellenállása ellenére, minden reformátori örökséget megcsúfolva, egyeseket hatalmi úton erőszakolnak rá a gyülekezetekre, másokat pedig, mivel az egyházkormányzat által hirdetetteket nem helyeslik, vagy azt kritikával illetik, erőszakkal és koholt vádak alapján eltávolítanak, áthelyeznek, állásuktól megfosztanak, mindezzel csak azt bizonyítják naponként, hogy a „hamis" utat választották. Döntéseikkel szemben ellenvéleménynek nincs helye, s ha valaki mégis megkockáztatná, azt szektásnak, rendbontónak, sőt államellenes egyénnek tüntetik fel. Súlyosbítja a helyzetet, hogy nem csupán adminisztratív egyházkormányzati döntések diktatórikus keresztülviteléről van szó, hanem egy új, igen sok tekintetben kérdéses teológiát is, mint a Szentírás egyedül érvényes és aktuális magyarázatát igyekeznek a lelkipásztorokkal elfogadtatni, s az ahhoz való viszonyulásuktól teszik függővé szolgálatukat.

Egyházi vezetésünk fentiekben vázolt csoportjellegével függ össze az is, hogy a világkeresztyénséggel való kapcsolatok fenntartása is kizárólag e szűk körű „klikk" hatáskörébe tartozik. Ennek eredményeképpen a világ egyházainak találkozóira készült hozzászólások is csak ennek a terroruralmat gyakorló klikknek a véleményét tükrözik és nem tekinthetők a magyar keresztyénség egésze bizonyságtételének, noha arra tartanak igényt. Ugyancsak a fenti okok következtében az itt járó külföldi látogatóknak nincs módjuk a valóságos egyházi helyzet megismerésére. Ezért úgynevezett „ökumenikus" szolgálatunk a világkeresztyénséggel való testvéri közösség gyakorlása helyett sokkal inkább annak félrevezetésévé, hamis bizonyságtételévé vált.

Meg kell még jegyeznünk, hogy ez a klikkrendszer alkalmat ad a hatalommal való anyagi visszaélésekre is. Így áll elő az a helyzet, hogy míg a legtöbb lelkész fizetése alig éri el a létminimumot, ugyanakkor egyes vezető tisztségekben álló egyházi személyek aránytalanul, feleslegesen magas díjazásban részesülnek, s főképp olyanok, akik régi és újabb erkölcstelenségeikről is országszerte hírhedtek. Semmiképpen nem indokolt az a pazarlás, amellyel egyházkormányzatunk a hivatalos fogadásokat, lakomákat, utazgatásait véghezviszi. Ez a fényűző pazarlás lehet az államhatalom politikai érdekeiért buzgólkodó személyek reprezentálása, de semmiképp sem arról a Jézus Krisztusról való bizonyságtevés, akinek a fejét nem volt hova lehajtania, s aki gazdag lévén, szegénnyé lett érettünk.

Ilyen körülmények között meg kell vallanunk, hogy mai egyházkormányzatunk döntéseit nem tudjuk minden esetben az egyház döntéseinek elfogadni. Ezért az engedelmességet nem tartjuk feltétlen kötelezőnek, sőt utat nyitunk annak a lehetőségnek is, hogy mai egyházkormányzatunknak való feltétlen engedelmesség sok esetben a Jézus Krisztussal szemben tanúsított engedetlenség is lehet. Különösen áll ez ott, ahol a „vezetés" az igehirdetés irányítására vonatkozik, s rajta kívülálló célok s programok hirdetésével annak lezüllesztését jelenti.

Mindezekkel való együttműködés leghatározottabb megtagadásán túl kötelezve érezzük magunkat arra, hogy a zsinat-presbiteri elv, az anyagi ügyek tisztaságának ellenőrzése és az igehirdetés szabadsága érdekében szót emeljünk, és az Istentől nekünk adott erő és lehetőség szerint ezekért munkálkodjunk. Kérjük minden testvérünket, hogy egyházpolitikai döntéseikben ekképpen cselekedjenek, s a tanácsért hozzájuk fordulókat ezek értelmében világosítsák fel."

2. *A „Memorandum"*

A belső feszültségek növekedése közepette tartotta az Egyházak Világtanácsa Központi Vezetősége évi rendes ülését Galyatetőn 1956. július 28. és augusztus 4. között. A Hitvalló Nyilatkozat ismeretében és a Magyarországról érkező hírek hatására egészen nyilvánvaló volt, hogy az ide érkező nyugati egyházi vezetők közül többen – egyebek között – Ravasz László „nyugalmazott", 1948-ban (mint láttuk) állami politikai nyomásra lemondani kényszerült és ekkorra már Budapestről is száműzött püspökkel is keresni fogják a kapcsolatot, a találkozás lehetőségét. Ezért, Pap László javaslatára és közbenjárására – nem könnyen ugyan, de végül is – Ravasz meghívást kapott a galyatetői ülésre. Ez ügyben 1956. július 24-én Bereczky Albert és Pap László felkereste Ravasz Lászlót. Ravasz vázolta, hogy ha esetleg megkérdezik a delegátusok, mit szándékozik kérdéseikre válaszolni. A Bereczkyvel és Pap Lászlóval történt megbeszélés után Ravasz

mondanivalóját „Memorandum"-ban foglalta össze. Ravasz ebben az írásban pontos, reális felmérését adja a magyar református egyház 1945 utáni helyzetének, életének, körülményeinek – anélkül azonban, hogy ebben kitérne egyes konkrét esetekre, személyekre vagy azok felelősségére, ami nem is tartozott volna a nemzetközi plénum elé. Ravasz László a „Memorandum" szövegét[56] megküldte a Református Egyetemes Konventnek és az Állami Egyházügyi Hivatalnak is (ez utóbbi helyre azonban már – egyelőre tisztázatlan körülmények között – az egyik feltevés kellőképpen még nem bizonyított – korábban eljutott), valamint Pásztor Jánossal – aki Ravasz több írását is fordította – angol nyelvre is lefordíttatta.

Ravasz László „Memorandum"-ában abból a tényből indult ki, hogy „A magyar református egyház Isten rendelése következtében kommunista uralom alatt él. A kommunizmusról köztudomású, hogy materialista és ateista ideológiájánál fogva a vallást magát az emberi együttélés káros, különösen pedig a jelenkorban idejétmúlt produktumnak tartja, a történelmi egyházakat, közöttük a református egyházat is – véleményünk szerint alap nélkül –, szükségképpen a reakció főhadiszállásának és az általa kitűzött társadalmi haladás ellenségeinek tekinti, s a teljes emberi szabadságot csak a vallás és az egyház felszámolásával képzeli el. ... Ilyen körülmények között világos, hogy az egyház és a kommunizmus, mely saját tanítása értelmében szükségképpen mint diktatúra jelentkezik, egymással másképpen nem koegzisztálhat, mint úgy, hogy az államhatalom ellenséges az egyházzal szemben: esetleg üldözi, de legalábbis határozott nyomás alatt tartja.

Ezen a kereten belül alapvetően kétféle kommunista politika képzelhető el. Az egyik ... rábízza a materialista világnézetnek általa feltételezett megvilágosító erejére, hogy a vallásos hitnek és egyháznak általa ugyancsak feltételezett lassú elsorvadását előidézze, addig tűri ... A másik lehetséges ... kommunista politika viszont az, mely a vallásos hit és az egyházi tevékenység megnyilvánulásait államhatalmi kényszereszközökkel viszonozza. A kommunizmus eddig kialakult gyakorlatában ... mindenkor az utóbbi eljárást alkalmazta. ... a kommunista kormányzat ... az egyházat ... nagy állam-segéllyel támogatja, s szívesen lép fel abban a szerepben, hogy az egyháznak bőkezű patrónusa... ez a minden jel szerint türelmes politika valójában mégsem az ...

... A kommunizmus arra rájött, hogy az egyházat üldözéssel csak megerősítheti. De úgy vélte, hogy támogatással belülről meg tudja gyengíteni, ha az egyház vezetőségére befolyást tud szerezni. A módszer tehát ez volt:

meggyengíteni az egyházat az egyház által úgy, hogy szembeállítja Krisztus népét vezetőivel, megnyeri az egyház vezetőségét a maga szövetségesének, s vele bontatja le az egyház történelmi épületét. Ez azonban éppen úgy nem ment kényszereszközök nélkül, mint a nyílt üldözés, csak a kényszereszközök nem az egyház életmegnyilvánulásainak a megszüntetésére, hanem az államhatalom céljait megvalósítani kész egyházi igazgatás létrehozására irányultak. ...A belülről meggyengítő módszert a kommunista állam az utóbbi évtizedben mindenütt megkísérelte, különböző sikerrel. Legkevésbé Kelet-Németországban sikerült, fájdalom, a legjobban Magyarországon... Magyarországon aránylag nagymértékben sikerült különböző eszközökkel olyan egyházi vezetőség alakulását biztosítani, mely ebben a harcban nyíltan az állami hatalom mellé csatlakozott s annak akaratát képviselte az egyházzal szemben, ahelyett, hogy az egyházat képviselte volna az állammal szemben.

... ennek a menete:

Az első lépés az volt, hogy az egyházi vezetőség az állam intencióját magáévá téve, sietett vagy segített elvágni mindazokat az életgyökereket, amelyekkel az egyház belefonódott a magyar lelkiség történelmi talajába. Megszűntek a felekezeti iskolák, kiszorult a vallástanítás az iskolából, vagy legalábbis olyan látszatintézménnyé vált, amelynek igénybevételétől az egyház hitelvesztése az állam ellenséges magatartásával párhuzamosan elriasztotta a szülők túlnyomó részét, átadták az államnak szeretetintézményeinket, megszüntették a diakonisszaházainkat, ... megszüntettek minden missziói munkát, feloszlatták és szétszórták a magyar ... evangéliumi népmozgalmat. ... a református hívők seregei semmit sem éreztek abból, hogy az egyház vezetősége az egyházért küzd, lépésről lépésre hátrál, egyenként engedi kicsikarni kezéből az igehirdetői, tanítói és szeretetmunka lehetőségeit. Sőt azt érezte, mintha örömet okozna az egyház vezetőinek ez a buzgó túlteljesítés. ... soha egy jajszó fel nem szisszent, fel nem hördült az egyház vezetősége részéről, sőt, ha ilyen szisszenés vagy hördülés gyülekezeti tag vagy lelkész részéről megesett, az illetővel a legrövidebb idő alatt véglegesen elbántak; ha lelkész volt, az egyház, ha világi volt, az állam. ... az irányított igehirdetésben tovább kellett hirdetni azt, hogy Magyarországon a vallás és egyház szabadságának semmi korlátja nincsen, s ugyanezt hirdették egyházi küldötteink körömszakadtáig világgyűléseken, s ezt megerősítő nyilatkozatokat igyekeztek szerezni idejött vendégeinktől is.

A második lépés az volt, hogy az állam a merő kultuszközösséggé zsugorított egyházat az egyház vezetősége által politikai célokra igénybe vette,

befelé arra, hogy a reformátusság széles rétegeiben a tömegekkel való kapcsolatot sok ponton elveszített kormányzat iránt az egyház tekintélyével bizalmat ébresszen, külföld felé pedig arra, hogy erkölcsi bizonyítványokat állítson ki az itteni egyházpolitikai rendszer liberális és demokratikus volta mellett. ...

A harmadik lépés az volt, hogy a mai egyházi vezetőség megkísérelte egy új teológiával igazolni magát. Ez a teológia inkább kísérlet, mint eredmény, tételei tudományos próbán, nyilvános kritikán nem mentek át, e tételek között belső összefüggés nincs, mert az egész kísérlet konkrét alkalmakkor jelentkező nehézségek és ellentmondások ad hoc áthidalásából áll. Az egész csak arra volt jó, hogy lelkészeinkben és egyháztagjainkban a lelki bizonytalanságot és a kiszolgáltatottság érzését fokozza.

A negyedik mozzanatot abban látom, hogy a vezetettek bizalmát elveszített vezetőség köreiben szükségképpen lábra kapott és hirtelen gyorsasággal fejlődött az *egyházi diktatúra...*"

Ravasz László a „Memorandum"-ban nemcsak a hibákat tárta fel, nem csupán a negatívumokra mutatott rá igen precízen, adva ez által az 1945–1956 közötti évtized legjellemzőbb vonásainak legtömörebb összefoglalását, hanem „a *kibontakozás elvi és erkölcsi előfeltételeiről*" is szólt:

„Az egyházi vezetőség részéről szükséges annak felismerése, hogy az egyháznak az állam puszta eszközévé való válása megakadályozza a Jézus Krisztus feltétlen szolgálatában... Megállapítást nyert már, mennyire súlyos hiba volt 1944 előtt, hogy az egyház túlzottan összefonódott az egyébként vele rendkívül előzékeny, tőle nem sokat követelő konzervatív államhatalommal, melynek uralma azonban végül is katasztrófában végződött: egyháznak ezen téves állásfoglalásán már nem segített, hogy a végső kifejlés előtt megszólaltatta a feddés, tiltakozás hangját, mert a kormányzat erkölcsi hitelvesztése az egyháznak is erkölcsi kárával járt. A magam személyében vállaltam a rám eső felelősséget és jóvátételt. A bűnbánat azonban nincs időhöz kötve, éppúgy, mint ahogyan az emberi gyarlóság sincs személyhez kötve; meg kell történnie tehát a jelen helyzetre való bűnvallomásnak is azért, hogy az egyház ezúttal egy nem barátságos államhatalommal került teljesen függő helyzetbe, mely vele szemben való főségét – eddig legalábbis – olyan formák között és oly közvetlen parancsolások alakjában gyakorolta, amelyre a magyar református egyház történetében kevés példa van.

Az állam részéről annak felismerése volna szükséges, hogy az addig követett egyházpolitikája a maga szempontjából sem volt jó, mert ellenkező eredményt ért el vele, mint amit akart. Megnyert »békepapokat«, »vonalas

lelkészeket«, de a magyar reformátusság széles rétegei ezzel csak még távolabb estek tőle. Az államhatalom ám helyezkedjék arra az álláspontra, hogy az egyház idejétmúlt intézmény, s ha nem bántják, magától is elmúlik. De biztosítsa az egyháznak minden történelmi úton kifejlődött funkcióját: jogát a létezéshez és a szolgálathoz, örökletes demokráciáját, autarkiáját és autonómiáját. Ne segítse, de ne is akadályozza; az egyház a maga erejéből éljen úgy, ahogy tud. Legyen szabad egyház, szabad államban.

Az egyház pedig vegye eszébe, hogy egzisztenciája a *hit* dolga, az egyház a hit kockázata. Ez a hit az egyház missziója. Nem e világból való, és addig marad e világban, amíg ezt a kockázatot viseli és minden ereje megfeszítésével át akar adni egy felülről kapott üzenetet. Azoknak is, akik hallgatják, s azoknak is, akik nem hallgatják."

Kissé hosszabban időztünk a „Memorandum"-nál, de Ravasz Lászlónak ez az összeállítása a megelőző évtized egyháztörténetének legfrappánsabb summázata. Elemzése, konkrétumokkal való alátámasztása nem a távoli jövő, hanem immár elodázhatatlan, sürgető feladata kell hogy legyen egyháztörténetírásunk – az egész elmúlt korszak története feltárásában, amelynek szinte vezérfonalául kínálkozik.

1956 nyarán lelkészértekezletek, egyházmegyei gyűlések, különböző csoportok, grémiumok, presbitériumok foglalkoztak a református egyház helyzetével, tettek javaslatot, hoztak határozatot a legsürgősebb rész- és általános tennivalókkal kapcsolatban. A hatalmas anyagmennyiségből csak néhányat, a legjellemzőbbeket közöljük most itt.

Dr. Koncz Sándor (1913–1983) akkor alsóvadászi lelkipásztor (korábban teológiai tanár Sárospatakon, később a tiszáninneni egyházkerület levéltárosa, szintén Sárospatakon), egy megbeszélésre 1956. augusztus 31-én három feljegyzést készített. Mint fontos és jellemző dokumentum, álljon itt az összeállítás:

„Feljegyzés a Magyarországi Református Egyházban szükséges átrendeződésről:

1. Az átrendeződés *alapja:* az 1948-ban kötött Egyezmény szövege és szellemi tartalma. – Az Egyezmény és annak lelkisége biztosítja a magyar református egyház missziói és szervezeti szabadságát.

2. Az átrendeződés *perspektívája:* a missziói népegyház teljes szolgálatának felszabadulása.

3. Az átrendeződés *módszere:* az Egyezményben jogszerűsített keretek figyelembevétele azokkal a konkrét módosulásokkal, melyek azóta bekövetkeztek (például fakultatív hitoktatás).

Az átrendeződés konkrétumai:

4. Az átrendeződés egyes *konkrétumai:*

1. *A Missziói Szabályrendelet hatálytalanítása.* Ezzel egyházunkon belül helyreáll az igehirdetés nyilvánossága és szabadsága.

2. *A teológiai kritika érvényesülése az egyházi sajtón belül.* A cél annak az egyházi szellemiségnek a kidolgozása, amely megfelel a bibliai realizmus elveinek. Az ehhez vezető út: egyházunk megnyilatkozásainak, jelenségeinek, rendjének, szerkezetének felülvizsgálata a jövő felé mutató építő módon.

3. Az egyházkormányzat *nyilvános bűnbánata.* A társadalmi sérültek ügyeiben való hivatalos hallgatás, az egyházon belül a kegyesség ellen irányított támadások, az egyházkormányzat által elkövetett adminisztratív törvénytelenségek – egyebek mellett – nem maradhatnak ki a bűnbánatból.

4. *Egyházi rehabilitáció.* Szükséges nyilvánosan igazságot szolgáltatni mindazoknak, akikkel hátrányosan bántak el. Ide tartozik az alkalmatlanná vált egyházi funkcionáriusok felmentése.

5. *A presbiteri rendszer* érvényének visszaállítása. Ez lehetővé teszi az intézmények (kollégiumok, missziói telepek stb.), szervezetek (például Tiszáninneni Egyházkerület), szervek (alsóbbfokú egyházi szervek) rekreálását.

6. *Az egyházi sajtó* problématikája: missziói és néplap, hivatalos és tudományos ágazatok (Az Út és Református Egyház).

7. *Az ökumenikus szolgálat:* külsőleges túlméretezettségének lebontása belső egyházi életünket erősítő intenzitássá.

8. *Anyagi ügyek:* nyilvánosság részletekben, arányosság, takarékosság.

9. Az ún. hivatalos egyház (egyházkormányzók) és az egyháztársadalom különböző színezeteinek együttes *értekezlete.*

Ezeken a felemlített konkrétumokon kívül szélességben és mélységben egyebek is megtárgyalhatók.

Alsóvadász, 1956. VIII. 31.

Dr. Koncz Sándor
református lelkipásztor"

Koncz Sándor másik két feljegyzése közül az egyik a Tiszáninneni Református Egyházkerület, a másik a Sárospataki Református Kollégium visszaállításával kapcsolatos.

Mint ezekből a dokumentumokból is kiderül, a megújulás alapjául az 1948-as „Egyezmény" szövegét tekintik, annak érvényét nem vonják kétségbe. Visszaállítására, érvényre juttatására törekszenek, más csoportokkal együtt.

A nyári lelkészkonferenciák anyaga főként a misszió kérdése, a misszió elvének újragondolása volt. A lelkészértekezletek anyagát a lelkipásztorok megvitatták a presbitériumokkal. Álljon itt most csupán az ócsai református presbitérium vonatkozó határozata,[57] amelyből kitűnik, hogy az egyház élete, az igehirdetés szolgálata, a misszió ügye nem csupán a lelkészeket érdekli, hanem az „egyszerű parasztembereket", egyháztagokat is élénken foglalkoztatja.

„Kivonat az Ócsai Református Egyház presbitériumának 1956. szeptember 30-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből:

3. pont.

Lelkészelnök a nyári lelkészi konferenciák hatása alatt indíttatva érzi magát, hogy az egyházkormányzat által 1952-ben hatályba helyezett Missziói Szabályrendeletet a presbitérium előtt felolvassa és azt az Országos Zsinatnak a Magyar Népköztársaság kormányával kötött Egyezményével összehasonlítsa. A presbitérium a lelkészelnök ismertetését feszült figyelemmel kísérve megdöbbenve veszi tudomásul, hogy a két okmány sem szellemében, sem tárgyában nem fedi egymást. Míg az egyik, az államhatalommal kötött Egyezmény viszonylag széles körű szabadságot biztosít minden egyházi szolgálatra, beleértve az istentiszteletek, evangelizációk, konferenciák, a gyermekek közötti csoportos szolgálatok stb. tartását, ugyanakkor az egyházkormányzat, közelebbről az Egyetemes Konvent által kiadott Szabályzat olyannyira leszűkíti mindezeknek a szolgálatoknak a körét, hogy azok egy részében az igehirdetés szabadságának és nyilvánosságának csak a látszata marad meg. A presbitérium mindezt megértve és ugyanakkor átérezve azt a kiáltó elesettséget, ami saját és a környező gyülekezetekben egyre jobban elhatalmasodik, és tudatában lévén annak, hogy ezen a lelkipásztorok és presbitériumok a szabályrendelettől megkötözött kézzel nem tudnak legjobb szándékuk mellett sem segíteni, a gyógyulás, a megelevenedés lehetőségét keresve a következő javaslatokat tárja, egyhangú határozatra emelve, az Isten iránti felelősségtől és az egyház iránti mélységes szeretettől indíttatva az egyházmegyei közgyűlés elé, kérve, hogy azokat a magáévá téve terjessze az Egyházkerület illetékes szervei elé.

1. A *misszió* fogalmának tisztázása. Sürgős, halasztást nem tűrő feladatnak ítéljük, hogy az arra illetékesek a misszió tiszta, bibliai értelmét megkeressék, hogy azután a gyülekezetek belső élete, egész szolgálati rendje annak megfelelően átrendeződhessék. Ki kell jelentenünk, hogy sem a Missziói Szabályrendeletben, sem az Ökumenéhez beküldött tételekben

közreadott magyarázatot nem fogadhatjuk el a misszió biblikus és hitvallásainkkal megegyező értelmezésének. Itt a készségünk az engedelmességre abban kell hogy megmutatkozzék, hogy: abbahagyjuk annak az unalomig ismételt tételnek hangoztatását, hogy a gyülekezetekben, tehát egyházunk belső életében minden rendben van, és így egyházunk de facto megújult egyház. Ellenkezőleg: a tények a templomok kiürüléséről és a megmaradók belső, minőségi megromlásáról, tehát vészes sorvadásáról, sőt rohamos nekrózisról, elhalásról beszélnek. Látásunk szerint mindez: a rosszul értelmezett és rosszul végzett misszió eredménye. A mai hivatalos egyházi elmélet és gyakorlat arra a részre összpontosítja ugyanis a figyelmet, amely „belül" van. Felfogásunk szerint pedig most oda, arra a részre kell fordulnunk egész figyelmünkkel és erőnkkel, amely „kívül" van. Feltétlenül revízió alá kell azért vennünk, hogy mit értsünk a „belül" és „kívül" meghatározás alatt. Gyülekezeteink tagjainak kilencven százaléka a templomon, tehát az Ige hatósugarán kívül van, tehát „még nem", vagy „már nem" gyülekezet. Ha mi a templomi, a gyülekezeti istentiszteletre koncentráljuk és szűkítjük szolgálatunkat, akkor ezekről eleve lemondtunk, nem véve észre, hogy a nagy, elkönyvelt gyülekezet a népegyházi keretben: missziói területté vált, amelyre a megmaradtaknak misszionáriusként kell kimenniök. Ez mindig kockázat, de ugyanakkor a megmaradás egyetlen krisztusi lehetősége: Krisztus ugyanis a bentlevőket úgy tartja meg, hogy kiküldi őket a kintlevők megkeresésére. A kérdés végül is ma a mi számunkra az, hogy készek vagyunk-e egy szabályos kilencvenfokos fordulatot csinálni elméletben és gyakorlatban, azaz készek vagyunk-e a példázat ellentétét megvalósítva: otthagyni a meglévő egyet és utánamenni az elveszett kilencvenkilencnek. Ez az utánamenés tulajdonképpen a misszió.

A misszió bibliai értelmét olyan mértékben közelíthetjük és ragadhatjuk meg, amilyen mértékben engedjük az „üdvösség" kérdését könyörgéseink és szolgálataink középpontjává válni. Az elmúlt években mindenáron tanítani és eligazítani akartunk. Most azonban a tanító és eligazító prédikációk mellett, amelyek eredményességéről eltérők lehetnek a vélemények, központi helyet kell kapnia a bűnbánatra, a megtérésre hívó, a személyes üdvösség kérdését kiélező, tehát az evangélizáló igehirdetésnek és szolgálatnak. Ha ezt tesszük, akkor realizálódik az egyház létének és küldetésének valódi értelme: emberek tanítványokká lesznek, üdvösségre jutnak, a kövekből fiak támadnak minden jó szolgálatra, sőt így azok a „mellékcélok" is megvalósulnak, mintegy ráadásképpen, amelyek igen fájdalmasan nehezednek ma reánk: a templomok megtelnek és az anyagi kérdések is

megoldódnak. Mindennek egy feltétele van csak: ha Isten Lelke engedi. Mi hisszük, hogy Ő egyenesen ezt akarja.

2. A Missziói Szabályrendelet lebontása. Szándékosan használjuk ezt a kifejezést, azt akarva érzékeltetni vele, hogy átfestés, a lényeget nem érintő módosítás nem oldja meg a problémát, amely ott dörömböl az ajtónk előtt. A Szabályrendelet, látásunk szerint, nem azért került a kritika pergőtüzébe, mert hibák vannak benne, vagy itt-ott a megváltozott atmoszférában egyes intézkedései aktualitásukat vesztették. Ha ez volna az eset, akkor javítással, átdolgozással lehetne rajta segíteni. Az eset azonban nem ez, sokkal súlyosabb, valósággal reménytelen. A Szabályrendelet megítélésünk szerint: kiindulásában, alapjaiban rossz. Hibás alapra pedig nem lehet és főként nem érdemes építeni. Az alap maga: a misszióról vallott felfogás, amint láttuk, tarthatatlan, Ige- és hitvallásellenes. Az Ige azt mondja, explicite: „menjetek". A Szabályrendelet ezt mondja, implicite: „nem mehettek". A téves kiindulás a gyakorlati következtetésekben csak fokozódhat kihatásaiban. Innen van, hogy amikor a laikus egyháztagok igehirdetési és bizonyságtevő szolgálatát leállítja: az egyetemes papság elvét sérti meg. Amikor pedig a felszentelt és esküt tett lelkipásztorok más gyülekezetben végzett szolgálatát esperesi engedélyhez köti, akkor az espereseket mintegy megyés püspöki joggal ruházva fel a „primus inter pares" elvét rombolja le és pápizmusba téved. A Szabályrendelet ezeket és a hasonló gyengeségeit nem nőtte el, sőt inkább fokozódtak ezek. A Szabályrendelet maga még nem helyez szankciókat kilátásba, egy múlt évi esperesi értekezlet azonban már kimondja az igehirdetés szabadságát és nyilvánosságát súlyosan megsértő ítéletet: az a lelkész, aki más gyülekezetben engedély nélkül szolgál, azonnal felfüggesztendő és a lelkészi szolgálattól egy évre eltiltandó!

Nem részletezzük tovább. Ezt a Szabályrendeletet le kell bontani és helyette a gyülekezeti elv és a teljes egyházi nyilvánosság érvényre juttatása mellett kell újat, a Szentírással és hitvallásainkkal megegyezőt, a gyülekezetek létérdekét szolgálót készíteni. Olyat, amelynek értelmében a misszió misszió marad. Valaki azt mondotta: „nem akarunk szabadonfutó missziót". Mi hozzátesszük a másik oldalról: „kontrafékes missziót sem akarunk", azaz olyat, amelyet bárki is rendeletekre való hivatkozással, egyetlen gombnyomásra leállíthat. A missziót, főként annak túláradó formáját: az ébredést, amit szívből óhajtunk, Isten adhatja és Ő szüntetheti be. Hisszük, hogy Ő adni akarja erővel teljesen, gazdagon.

3. A gyülekezeti elv megvalósítása. Az utóbbi évtizedek ekkléziasztikai

kutatásainak egyik kétségbevonhatatlan eredménye, hogy: az egyház a gyülekezetben él, sőt maga a gyülekezet az egyház, a Szentlélek hathatós működésének színtere. Ebből következően minden kétséget kizáró igazolást nyert az a reformátori tétel, hogy az egyházban minden jognak és hatalomnak a gyülekezet a letéteményese. Drága reformátori örökség tehát a gyülekezeti elv, melynek elsikkadása, a minimálisra vagy látszatmeglételre való csökkentése a református egyházak halálát jelenti.

Mivel egyházunkban a bajok gyökerei látásunk szerint ide vezetnek vissza és emiatt van az általános elkeseredés lelkipásztorok, presbiterek és gondolkodó egyháztagok között, elengedhetetlennek ítéljük, hogy az ún. adminisztratív kormányzás az egyházi élet minden vonalán megszűnjék. Egyházunk iránti féltő szeretettel indíttatva mély tisztelettel kérünk mindeneket, akik ebben illetékesek, lelkészi és világi atyánkfiait, hogy tegyenek meg ugyanakkor mindent, hogy a gyülekezeti elv minden intézkedésben újra, sőt a múltbelinél is nagyobb mértékben, igazabb és becsületesebb módon érvényesülhessen, mert megújított és öntudatra jutott presbitériumaink nagyobb felelőssége ezt lehetővé teszi. Főként a következőkben kell hogy érvényre jusson a gyülekezeti elv:

a) A lelkipásztori állások betöltésénél. Ne Konvent által kiutalt egyén erőszakoltassék rá a gyülekezetre és ugyanakkor az esetleg a gyülekezet által már egyhangúlag meghívott félreállíttassék, hanem engedjünk folyást a gyülekezetben még megmaradtak és érte felelősséget érzők akaratának. Hadd érezzék az egyházat újra magukénak és így növekedjék az érte való áldozathozatalnak a készsége. De minden jó értelemben vett hasznossági és lélektani érdektől eltekintve, ennek egyszerűen így kell lennie, ameddig református egyháznak tekintjük magunkat, hiszen a hitvallás érthetően mondja: „Az egyház szolgáit hívják meg és válasszák törvényes egyházi választással; tudniillik válassza őket az egyház" (Helv. Hitv. 18:7). A fordítás egyházat mond, de nem kétséges a gyülekezetet érti a szöveg.

b) A gyülekezeti elv érvényesítése megköveteli, hogy adassék vissza a jog a gyülekezeteknek, az esküt tett és felelősséget hordozó presbitériumoknak arra nézve, hogy kit hív meg vasárnapi, evangelizációs és minden egyéb szolgálatra. A jelenlegi helyzet, akárhogy magyarázzuk is, a gyülekezet szempontjából nézve, kimeríti az igehirdetés szabadságának nagymérvű korlátozásának, sőt a szabadság felfüggesztésének tényét is.

c) A gyülekezeti elv megvalósítása kizárja azt a gyakorlatot, hogy akár az egyházkerület vagy akár az egyházmegye kész prédikációkat vagy igehirdetési vázlatokat küldjön a gyülekezeteknek akár félig, akár egészen kötelező jelleggel, mert ennek a késői perikóparendszernek sem kálvini, sem hitvallásbeli alapjai nincsenek, viszont arra készteti az igehirdetőt, hogy tegnapi, sőt esztendős, tehát esetleg férges mannával táplálja a még megmaradt gondjaira bízottakat. Ez a gyakorlat a Szentlélekhez való viszonyát támadná meg a gyülekezetnek. A Szentlélek vezetését nem lehet kisajátítani, sőt előre elkérni sem az igehirdetésben: az mindig konkrét, friss, időben kapott, vagy semmilyen a gyülekezetben.

Azzal a bizalommal, hogy Egyházunk vezetősége megérzi és elhiszi, hogy egyedül az anyaszentegyházunk élete és jövője iránti féltő szeretet mondatta el ezeket velünk, és abban a reménységben, hogy mindezt a Szentlélek vezetése mellett még megoldhatjuk, testvéri egyetértésben és egységben, bocsátjuk útjára kérésünket."

Az országos mozgalommá erősödő változás iránti vágy cselekvésre késztette az egyház felső vezetőit is. Többen megpróbálták a „széljárásba beállni", magukat „átmenteni", úgy feltüntetni, mint akik is az újrakezdés-újjatkezdés hívei. Számos ilyen nyilatkozatot lehet olvasni az egyházi sajtóban.[58] Mindezeknek azonban már kevés hitele, még kevesebb foganatja lett.

1956. október 8-án Békési Andor, Czakó Jenő, Ecsedy Aladár, Gyökössy Endre és Joó Sándor lelkipásztorok „százhatvan református lelkipásztor aláírásával és megbízásából" egy beadványt juttatott el az Egyetemes Konvent Elnökségéhez és Az Út szerkesztőségéhez, amely beadvány összefoglalja azokat a tételeket, amelyek az utóbbi időben a legkülönbözőbb gyűléseket leginkább foglakoztatták, és ezekről a tételekről az illetékes egyházi testületek és az aláírók között „szabad tanácskozást" kérnek. A Konvent elnöksége október 27-ére tűzte ki a megbeszélést, amit azonban az események felgyorsulása elsodort. A beadvány publikus[59] bár, azért álljon itt egyrészt jelentőségénél, jellemző voltánál fogva, mint fontos kordokumentum, másrészt, mert igen kevesek által ismert, sőt olyan munka is akad, amely publikálatlannak állítja.

„Aggodalommal és féltő szeretettel figyeljük magyar református egyházunk állapotát. A legkülönbözőbb hírek, értesülések, nemegyszer egymásnak ellentmondó nyilatkozatok, körlevelek, hitvallások, deklarációk és ellendeklarációk lettek ismeretessé. Gyanúsítások és ellengyanúsítások, jelentések és feljelentések mérgezik egyházunk megnehezült levegőjét.

Hitünk és meggyőződésünk szerint adminisztratív úton ezt a válságos helyzetet megjavítani már nem lehet. Püspöki vagy esperesi értekezletek bármilyen jószándékú határozatával ma már az egyetmondás sem biztosít-

ható; még kevésbé az egyetértés; legkevésbé a lélek egysége. Enélkül pedig nincs igeszerű élet az egyházban.

Éppen ezért parancsoló szükségét érezzük annak, hogy egyházunk legfőbb hivatalosai e beadvány aláíróival együtt két- vagy háromnapos szabad tanácskozásra gyűljenek össze – minél hamarább, de legkésőbb egy hónapon belül és Budapesten.

Természetesen nevezetteken kívül Egyházunk életéért és egységéért ugyancsak felelősséget érző különböző teológiai vagy kegyességi irányokat képviselő egyéb missziói emberek részvételét is biztosítani kell.

Hitünk és meggyőződésünk szerint ebben a súlyos helyzetben a személyes találkozás és diszkusszió az egyetlen járható, eredményre vezető út és lehetőség arra, hogy egyházi életünk jelenlegi holtpontjáról elmozduljon.

Szükségesnek tartjuk, hogy ezen a tanácskozáson feltétlen biztosíttassék a valóban szabad diszkusszió, az újabbkori missziók történetében oly gyakran bevált »kerekasztal-konferenciák« formájában. Ezt a szabad diszkussziót egyfelől az Ige és hitvallásaink, másfelől az állam és az egyház között 1948. október 7-én kötött Egyezmény keretében kívánjuk folytatni. Pontosabban ez azt jelentené, hogy a jelenlevők közül bárki elmondhassa – a fent jelzett határok között, de az Igéhez és az ügyhöz méltó módon – meggyőződését, látását, gondolatát vagy javaslatát anélkül, hogy bármilyen retorziótól kellene tartania.

Ennek a szabad tanácskozásnak elodázhatatlan és mentő szükségét érezve, ennek a Lélek vezetése által való megtartásáért és egyházunk egységéért imádkozva – az Úrban köszöntjük mindazokat, akiket javaslatunk és kérésünk illet."

Az evangélikus egyházban is hasonló folyamatok mentek végbe. Bencze Imre írja:[60] „Az év (1955–1956) folyamán tartott lelkészgyűléseken mindenütt foglalkoztak az evangélikus egyházban kialakult egészségtelen helyzettel, és szenvedélyes hangon folytak a viták a lelkészkonferenciákon. Az egykori evangelizáció lelkészei Nagybaráton (1956. augusztus 28–30.) gyűltek össze és közös nyilatkozatban hívták fel a figyelmet arra, hogy »szükséges egy széles körű egyházi önvizsgálat, bűnbánattartás« az utóbbi évek hibáit tekintve. Javaslatok készültek a további kibontakozás érdekében." Ezek közé tartozik, hogy a szeptember 11–14-én tartott II. fóti evangélikus lelkésztovábbképző konferencián a lelkészek összeütközésbe kerültek az egyházi vezetéssel. Lehel László lelkész ismertette a lelkészkonferencián elfogadott hozzászólást az egyház megújulásának követeléséhez. A megjelölt általános feladatok: 1. a törvényesség helyreállítása; 2. a személyi kultusz felszámolása; 3. demokratikus kollektív irányítás; 4. egyházi kérdésekben való szabad véleménynyilvánítás és termékeny bírálat. Konkrét feladatok: 1. független bizottságok (lelkészi becsületszékek) felállítása; 2. a felelősség megállapítása és a megfelelő konzekvenciák levonása; 3. a lelkészi munkaközösség tárgyilagos tájékoztatása; 4. az elkövetett hibák jóvátétele.[61] – Ezeknek hatására – folytatja Bencze Imre tanulmánya – „az október 9-én tartott országos esperesi értekezleten Vető Lajos rangidős püspök bejelentette, hogy messzemenő reformokat fognak bevezetni. Kilátásba helyezte például a nyugalmazott lelkészek szolgálatának engedélyezését, megszüntetik a vendégszolgálatok engedélyhez való kötöttségét,[62] lehetővé teszik a csendesnapok, konferenciák tartását, és átszervezik a sokat kritizált sajtómunkát.

Vető Lajos püspök a bejelentett reformokat már nem valósíthatta meg, mert az október 23-án kitört népi forradalom nyomán november 1-jén benyújtotta az egyházegyetemnek tisztéről való lemondását a másik püspök Dezséry László példájára, aki azt már október 30-án megtette, elismerve, hogy Ordass Lajost igazságtalanul fosztották meg hivatalától."

1956. október 23-ára az események felgyorsultak, az általános elégedetlenség forradalomban tört ki. Erre sokan – az egyházon belül is – fellélegeztek, reménység töltötte el a szíveket, többen azonban megrémültek, értetlenül vagy ellenségesen viszonyultak a történtekhez. Csak két esetet említsünk, az ország két pontjáról 1956. október 25-én a Komáromi Református Egyházmegye esperese, Mezei Gy[örgy] Loránd tatabányai lelkész arra érezte magát indíttatva, hogy táviratot küldjön a Rádiónak, íme: az „egyházmegye mintegy 35 000 hívő dolgozója és lelkipásztora nevében mélyen elítélem a provokátorok hit és emberiség elleni bűntetteit, és hitükből fakadó békés alkotómunkára való elszánt készségükről biztosítja kormányunkat. Imádkozunk és dolgozunk hazánk felvirágoztatásáért."[63] (A budapesti teológus ifjúságot mélységesen felháborította ez a kijelentés, de ennek hangot adni csak a forradalom alatt megjelent új országos református hetilap, a Reformáció egyetlen megjelent számában tudott.[64]) – Nem sokban különbözik a véleménye a forradalomról, forradalmárokról Mezei Gy. Lorándétól Péter János püspöknek sem (aki alig néhány hete az „újrakezdések ideje"-ről írt!). A Szabolcs-Szatmár Megyei Néplap 1956. október 27-i számában – egyebek között – ezeket írta: „Olyan időszakban támadtak a tragikus események népünk sorsa ellen, amikor hazánk és népünk nagy lehetőségek küszöbén áll. A nemzetközi feszültség enyhülésével országunk vezetőtestületeinek átalakulásával megnyílt a lehetősége annak, hogy a nép széles rétegeinek erkölcsi ereje kapcsolódjék be életünk javítá-

sába. Elérhettünk volna a megbékélés útján oda, hogy átalakított és megújított kormányzati szervekkel kezdjük meg égető belső és külső kérdéseink megoldását. A feloldódás és szabadság alkalmait használták fel a *merénylők* arra, hogy véres eseményeket idézzenek elő. Tudom, hogy sokan jó szándékkal és megtévesztetten sodródtak a *merénylők* soraiba. Azt hitték, hogy életük javításáért küzdenek, és nem ismerték fel, hogy éppen a javítás lehetőségeit teszik kockára, és az egész nép sorsával játszanak. Fájdalmas sebeket szenvedtünk ugyan, minden csepp kihullott vér olyan, mintha saját testünkből hullana, de a *merénylők nem érhették el céljukat, s bizalommal tekinthetünk a jövő felé.* A jó szándékú embereknek ki kell ábrándulni. *El kell kezdődni* a sebek gyógyításának, *a károk jóvátételének. Népünk megújított vezető testületeit segítenünk kell abban, hogy a vérontás, a mérhetetlenül nagy erkölcsi és anyagi károk felett elvégezhessék a kiengesztelődés és újrakezdés nagy munkáját".*[65]

Péter János püspök e nyilatkozatának megjelenését követő napon, 1956. október 28-án Soltész Béla, a Nyírségi Református Egyházmegye gondnoka mind egyházmegyei gondnoki, mind az egyházkerületben, a konventen és a zsinatban betöltött valamennyi tisztéről lemondott, mert „a Szabolcs-Szatmár Megyei Néplapban a püspök úr által adott nyilatkozat olyan kifejezéseket tartalmaz, amelyekkel sem akkor, sem azután egyetérteni nem tudtam és nem tudok".[66] E lemondólevél is félreérthetetlenül bizonyítja, hogy a forradalom célkitűzései és a megújulási mozgalom törekvései mennyire benne voltak népünk és egyházunk tagjainak gondolkodásában, az egyház vezetőinek tevékenysége, „tanítása" ellenére is, hogy éppen a nyírségi egyházmegye világi elnökétől származnak e sorok (az egyházmegye esperese Békefi Benő volt). – Péter János, a tiszavidéki egyházkerület püspökének idézett cikke arra is élesen rávilágít, hogy mennyire „sajátos módon" értelmezte ő az „újrakezdést"; az 1956. október 27-i nyilatkozatából lehet megérteni igazán az október 14-én a debreceni Nagytemplomban elhangzott[67] előadását is. Szerinte az újrakezdés, a megújulás értelmében „hátunk mögé kell vetnünk az olyan káros tüneteket, amelyek csak azért jelentek meg szórványosan itt-ott az egyházi élet területén, hogy az egyház szolgálatának új lehetőségeit megrontsák. Itthon és külföldön különböző formában esik szó most már hónapok óta a magyar református egyházzal kapcsolatban egy *úgynevezett hitvallásról,* mint egy *állítólag most szerveződő hitvalló egyházi mozgalom megnyilatkozásáról..."*[68] Az „újrakezdést" a régi vezető gárda – esetleg egy-két túlságosan kompromittált személy eltávolításával, de egyébként – saját változatlan vezetése alatt képzeli el, minden valóságos, mély, őszinte bűnbánat, a tévedések, bűnök, helytelen utakon való

járás beismerése nélkül. Számos megnyilatkozás – éppen az említett cikkre, önigazoló írásokra való válaszként – azt bizonyítja, hangsúlyozza, hogy „tudomásul kell venniük a félistenként tündöklő egyházi vezetőknek, hogy az ő idejük lejárt, és személyi kérdésekben is más fog következni, mint eddig volt". „Egyházi életünket lehetetlen újrakezdeni a személyi kérdés felmérése nélkül."

A tettek mezején – az Országos Intézőbizottság

Október második felében, a hónap végére az események felgyorsultak, mind politikai téren, mind az egyházban.[69] Az Egyetemes Konvent és az egyházkerületek vezetői iránt hónapok óta állandóan erősbödő elégedetlenség és bizalmatlanság már többfelé cselekvésre indította az egyházért felelősséget érzőket. Egyre többen emelték fel szavukat sokasodó gyűléseken, magánbeszélgetésekben a sorozatos törvénysértések, korrupt klikkszellem, anyagi szabálytalanságok, többféle visszaélés és az igehirdetések megrontása-megromlása ellen. Egyre inkább erősödött az a nézet, hogy Ravasz Lászlót kell ismét visszahelyezni püspöki tisztébe, jogaiba, hiszen köztudott, hogy őt az államhatalom állította félre, annak nyomására kényszerült lemondásra, és csak neki van akkora tekintélye, erkölcsi tőkéje az egyházban, lelkészek és nem lelkészek előtt, hogy csak ő tudná megoldani a kusza, bonyolult helyzetet. Néha – kellő információ hiányában – Pap László dunamelléki püspökhelyettest is támadták, mondván, nem akarja a változást, gátolja, akadályozza a kibontakozást. Mások ezt cáfolták. A Kálvin téri presbitériumban egyre erősödött az a gondolat, hogy Ravasz Lászlót visszahozzák lelkipásztorul. Ravasz azonban sem püspök, sem Kálvin téri lelkész nem kívánt lenni. – Az események pontos menete, a résztvevő irányzatok, elgondolások tartalma, személyek kiléte még ma sem 100%-ig tisztázott, a dokumentumok sem mondhatók teljeseknek, néha még egymásnak ellent is mondanak. Mindezen hiányosságok ellenére megkísérlünk – a rendelkezésünkre álló adatok, eddigi publikációk, saját gyűjteseink alapján képet rekonstruálni az események menetéről.[70]

1956. október 31-én, a reformációi emlékünnepen, a Budapest-Kálvin téri egyházközségben, a délelőtti istentisztelet után a presbitérium a gyülekezettel egyetértésben, egyhangúan elhatározta, hogy Ravasz Lászlót visszahívja lelkipásztoráúl. Farkas József – több országos és a Budapest-Északi egyházmegyei tisztséget viselő lelkipásztor, akivel az egyházközség elnök-

ségi tanácsa már tárgyalásban állt Kálvin téri lelkészi állásával kapcsolatban – valamennyi egyházi tisztségéről, megbízatásáról lemondott és a Kálvin téri lelkészi állás betöltésének ügyét is visszaadta a presbitériumnak teljes cselekvési szabadsággal.

Ezen a napon, a délelőtti órákban dr. Békési Andor ócsai lelkipásztor, a már említett „160-ak" egyik vezéregyénisége felkereste lakásán Nagy Gyula volt konventi missziói lelkészt.[71] Békési Andor hallott már a Kálvin téren történtekről[72] (sőt azt is említette Nagy Gyulának, hogy a Kálvin téren „megdöbbenéssel látott a fákon néhány kézzel gyártott plakátot, amiken a szövegírók javasolták Bereczky Albert kollaboráns püspök nyilvános felakasztását a téren", amihez a templomban hozott határozatnak – Ravasz visszahívása – sőt a megújulási törekvéseknek semmi köze sem volt). „Békési nyugtalanul mondta el, hogy durva külső beavatkozások mennyire tönkretehetik hosszú időre az egyház jövőjét..." – írja Nagy Gyula közleményében. Aztán megállapodtak abban, hogy Ravasz Lászlót azonnal fel kell hozni Budapestre, „hogy segítségül legyen a kibontakozásban". Először a Kilián laktanyában Maléter Páltól próbáltak gépkocsit kérni a leányfalui úthoz, aki – megértve és átérezve az ügy jelentőségét – utasította is egyik segédtisztjét a kérés teljesítésére. Itt azonban elakadt az ügy menete. Ekkor a Ferenc körúton Nagy Gyula észrevette volt vállalatának egyik kocsiját, annak vezetőjét kérte meg, menjen ki velük Leányfalura. Útközben egy világi egyháztag (Szilvássy Sándor) csatlakozott hozzájuk, majd – Szentendrén keresztülhaladva – felvették Pásztor Jánost is (akit visszafelé Szentendrére hazavíve otthagytak). Ravasz László előbb hallani sem akart semmi olyanról, hogy ő valaminek is az élére álljon, hivatkozott a vezetéstől való önkéntes félreállására, meg arra, hogy igen váratlanul érte a felkérés. Végül is Békési Andor – bő másfél órás – rábeszélésére bejött velük Budapestre. Itt másik lányáékhoz, Budára vitték. Útközben közölték Ravasz Lászlóval, hogy másnapra, november 1-jére rögtönzött konferenciát hívnak össze a Teológiai Akadémiára. Ravasz kérte, hogy Kardos János, hivatalba lépésében megakadályozott dunamelléki egyházkerületi főgondnokot is feltétlenül hívják meg erre a tanácskozásra, és kérjék fel a megjelenésre.

Nagy Gyula hazaérve lakására, a telefonon elérhető lelkészeket sorra meghívta a november 1-jei rögtönzött értekezletre.

Még október 31-én a református Konventi Iroda alkalmazottai megválasztották tanácsosukat, aki átvette az Iroda ügyeinek felelős intézését.[73]

Október 31-én, „az egész világ protestáns egyházainak közös, nagy ünnepén" a Magyar Rádióban 19 órakor a magyar protestáns egyházak egy-egy képviselője beszélt.[74] Vető Lajos evangélikus püspök,[75] Csiki Gábor unitárius püspöki helynök, végül Szamosközi István református esperes.[76] A nyíregyházi Rádióban Bán István nyíregyházi református segédlelkész.[77]

November 1-jén az értesítettek zöme és a más úton értesültek szinte az ország minden részéről lelkészek, presbiterek nagy számban jelentek meg a budapesti Teológiai Akadémia épületében (sőt néhányan még az egyházi vezetők közül is), a Ráday-teremben. Eljött Pap Béla a volt karcagi lelkipásztor is, aki – mint láttuk – nem sokkal azelőtt szabadult a börtönből. Jelen volt – természetesen – Békési Andor, Joó Sándor, Gyökössy Endre, a „160"-ak vezetői, másokkal együtt. Ott volt természetesen Nagy Gyula, Pap László és még sokan mások. Mindenki tenni akart valamit, ami jó, ami előrevivő. Külön bizottság alakult, amely megszövegezte a sajtó (az újságok és a rádió) tájékoztatására vonatkozó szövegeket. A beszélgetésekből mindenfelé az derült ki és erősödött, hogy mind a lelkészek, mind a nem lelkészek csoportjai Ravasz Lászlót akarják püspökként, Kardos Jánost pedig főgondnokként. Ravasz ettől elzárkózott, arra azonban vállalkozott, hogy addig is amíg a Zsinat és a Konvent törvényes elnökei Budapesten a vezetést ténylegesen gyakorolják, a református egyház *lelki* (tehát *nem adminisztratív!*) irányítását Kardos Jánossal és Pap Lászlóval együtt vállalja.

Az egybegyűltek nagy lelkesedéssel a magyar református egyház lelki és szervezeti újjáépítésére *Országos Intézőbizottságot* alakítottak, amelyben – az adott lehetőségek mértéke szerint – mindegyik egyházkerület képviselve volt. Az Intézőbizottság mindenekelőtt kifejezésre juttatta azt a meggyőződését, hogy a magyar református egyház zsinata és egyetemes konventje törvényes elnökének ma is dr. Ravasz László püspököt tartja, aki ezekről a tisztségeiről csak politikai kényszer hatására volt kénytelen lemondani. Az Intézőbizottság ugyanúgy megállapította, hogy a dunamelléki református egyházkerület törvényesen megválasztott főgondnoka dr. Kardos János, aki annak idején a szavazatok abszolút többségét elnyerte, de akit tisztségének gyakorlásában azon a címen[78] akadályozott meg a politikai hatóság, hogy dr. Ordass Lajos evangélikus püspök védője nem lehet református egyházkerületi főgondnok.

Az egyházmegyék és egyházkerületek nevében összegyűlt lelkészi és nem lelkészi grémium megállapította, hogy Farkas József lelkipásztor, Szamosközi István és Hajdú Péter esperesek, Kádár Imre konventi főtanácsos, Benkó Ferenc egyházmegyei gondnok és Kiss Roland egyházkerületi főgondnok az egyházban viselt tisztségükről írásban lemondtak.[79] Rövid

időn belül aztán megérkezett Bereczky Albert (nevében a családja) és Péter János tiszavidéki püspök lemondólevele is.[80]

A lemondólevelek olvasása, tanulmányozása (különösen az azokat visszavonó és önigazoló megnyilatkozásokkal együtt) igen tanulságos. Kiss Roland szempontunkból jelentős állítását Rákosi közvetlen beavatkozásáról már láttuk, Farkas József „önvallomása" néhány tétele (is) igen tanulságos: „Arra a gyötrelmes felismerésre jutottam, hogy egyházunknak a közelmúltban végzett egész szolgálata – s benne az enyém is! – súlyos ítélet alá került. Mindezek a tételek, amiket a klasszikus református hitigazságok mellett vagy fölött, sőt olykor egyenesen: helyett tanítottunk úgy, mint »hitbeli döntéseket«, megmérettek és rettenetesen híjával találtattak. Csak néhányat említek.

a) A »felszabadulás«-t pozitív hitbeli élménynek akartuk feltüntetni akkor, amikor népünk kínkeserves valóságokban élte át naponként ennek ellenkezőjét.

b) »Békeszolgálatunkat« evangéliumi és egyházi szolgálatként tüntettük fel, holott – a béke ügyével kapcsolatos igazságok jelentős részének elhallgatása miatt – egyoldalú és így igazságtalan erőlködés volt ez a tűrhetetlen status quo fenntartásáért. (Lásd a Varsói Szerződést és Péter János püspök ezzel kapcsolatos parlamenti beszédét.)

c) »Népünk iránti szolgálatunk«-ról beszéltünk, de ez sokkal inkább népellenes kormányzatunk iránti szolgálat volt, mert annak mindenkori intenciói döntően meghatározták népünk felé mondott szavunkat. Most is vallom azt, hogy nem a mi feladatunk volt a forradalom tüzének felszítása népünk körében, de igenis feladatunk volt a vigasztalás szolgálata és a hazugságoknak, embertelenségeknek kíméletlen leleplezése és elítélése. Bűnös mulasztásunk volt az, hogy ezek az elemek elmaradtak tanításunkból.

d) »Egyházunk egységével« büszkélkedtünk akkor, amikor a felszínes látszategység is csak a megfélemlítés és elhallgattatás durva módszereivel volt fenntartható.

Nem vádolom azokat, akik ezt a bűnös és tragikus helyzetet létrehozták egyházunkban. Magamat vádolom azért, hogy beleilleszkedtem ebbe az egyházi képletbe, és ha próbáltam is ennek kiváltó nyomorúságait javítani, téves tanításaimat evangéliumi igazságokkal korrigálni, s a hűtlen vezetők szégyenét a gyülekezetek elől elleplezni, alapjában véve »egyházunk útján« jártam magam is..."

Ebben a megtisztulást, jobbítást, megújulást őszintén és általánosan akaró hangulatban mondta ki az értekezlet november 1-jén az *általános tisztújítás szükségességét,* hogy a gyülekezetek a református egyház *zsinat-presbiteri elvének megfelelően szabadon választhassák meg tisztségviselőiket.*

Az értekezlet indítványozta a magyar református egyház kilenc esztendőn át erősen kompromittálódott „Az Út" című hetilapja helyett „Reformáció" címen *új református hetilap* indítását. A lap főszerkesztőjéül Ravasz Lászlót kérték fel, szerkesztésével pedig Gyökössy Endrét bízták meg.[81]

Az értekezlet az *ügyek ideiglenes vitelére Országos Intézőbizottságot választott.* Ennek célja az egész egyházban hónapok óta egyre erőteljesebben jelentkező, de az addigi egyházi vezetőség által messzemenően ignorált megújulási mozgalom összefogása, az általános tisztújítás előkészítése, és az egyház legsürgetőbb ügyeinek intézése addig, amíg a hivatalos szervek újra elkezdhetik működésüket. Az Intézőbizottság „nem egyházi hatóság, természetesen, hanem tanácskozó, tanácsadó, talpon álló gyűlés, ideiglenes jelleggel, és minden keresztyén atyafitól ... el is fogad tanácsot." A mozgalom kezdettől fogva nyitva állt mindenki számára, semmiféle szervezete sem volt, az „Országos Intézőbizottság", vagy rövidebben csak „Intézőbizottság" elnevezés pedig bürokratikusan hangzott, ezért rövid időn belül „Református Megújulási Mozgalom"-nak nevezte el magát.

Mindezekről a rádión keresztül még november 1-jén Pap László tájékoztatta az ország lakosságát, amely helyzetismertetést Ravasz László rádióbeszéde követett („A magyar reformátusok szava"), amelyben rendre, nyugalomra, higgadtságra intette a lakosságot. Mind Pap László helyzetismertető tájékoztatóját (amelyet Békési Andor, Joó Sándor és Pap Béla fogalmazott, mialatt Ravasz László Tildy Zoltánnal tárgyalt, utólag azonban még a rádióban való felolvasás előtt velük egyeztették és teljes egyetértéssel történt annak bemondása), mind Ravasz László rádiószózatát a „Reformáció" című hetilap közölte.

Az 1956. november 4-én, a forradalom erői ellen bekövetkezett fegyveres (elsősorban szovjet katonai) támadás után is a Református Megújulási Mozgalom – amíg lehetett – folytatta tevékenységét. November 13-án Ravasz László még a Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottsága (székhelyül a zsinati székház, vagy más néven a Konventi Iroda épülete, Budapest XIV., Abonyi u. 21. megjelöléssel, minden cím, rang feltüntetése nélkül) Körlevelet[82] intézett a presbitériumokhoz, lelkipásztorokhoz. Ebben elmondta, hogy miért volt szükség erre a mozgalomra. „Azért, mert az egyház szörnyű nyomorúságba jutott. Krisztus magyar egyházát nem egyházi szempontból és érdekből kormányozták, hanem külső világi érdekek szerint..." Arra a kérdésre, hogy „Mit akarunk?", a következő választ adta: „Azt akar-

juk, hogy az egyház hű maradjon Urához. Isten Igéjét tisztán hirdesse. Szolgálatát történeti úton kialakult munkaágakban, szabadon gyakorolja. Szervezetéből és igazgatásából tűnjék el minden demokráciallenes gyakorlat. Legyen valóság zsinat-presbiteri alkotmányformája. Mindez a Szentírás alapján, hitvallásaink útbaigazítása szerint, hagyományaink és történelmünk folytonosságában. Így mérlegeljük az utolsó tíz év történtét is. Eredményeit megbecsülni, hibáit kiigazítani, igazságtalanságait jóvátenni igyekszünk."

A Körlevél talán legfontosabb része a politikai aktualitásról, a forradalommal való kapcsolatáról mondottak. „Ez a mozgalom nem politikai, és az országos politikának nem függvénye. De hangsúlyozni kívánjuk, hogy hazánk szocialista átalakulását helyeseljük és elősegítjük. Elvetünk minden restaurációs gondolatot és kísérletet. A dolgozó nép pártján állunk. Rendet, munkát, termelést akarunk, és mindenben örömmel szolgálunk. Az állammal 1948-ban kötött Egyezményt megtartjuk."

A gyakorlati tennivalókat a Körlevél négy pontban foglalja össze:

„1. A gyülekezetek szabályos presbitériumi határozatban nyilvánítsák ki: csatlakoznak-e ehhez a mozgalomhoz?

2. Kérjük mindazokat, akiket a közfelfogás a felszámolandó egyházkormányzati rendszer harcosának, jellegzetes képviselőjének tart, álljanak félre önként, s ne akadályozzák a kibontakozást. Ha ez nem történik meg, az illetékes testület bármely tagja vesse fel velük szemben a bizalmi kérdést.

3. A presbitériumok, egyházmegyék, egyházkerületek saját hatáskörükben hajtsák végre ezt a megújítási eljárást.

4. Népünk a maga egészében, s benne egyházunk nagyon nehéz gazdasági viszonyok elé néz. Nagy hitre, Istentől megvilágosított bölcsességre és megfeszített teherváállalásra van szükség. A Krisztus szerelmére kérünk mindenkit, hogy ezt a nehéz munkát testvéri szeretettel hajtsa végre. Óvakodjunk minden indulatosságtól, hogy Krisztus testén és egymás szívén sebeket ne üssünk..."

A Hitvalló Nyilatkozatot és egyéb tételeket Ravasz László egybedolgozta a Memorandumával, és így jött létre „A Magyarországi Református Egyház Útja – a Református Megújulási Mozgalom programja"[83] címen ismert összeállítás, amely írás gépírt másolatokban terjedt hosszú időn át, és amelyet 1956 karácsonyán egy újabb Körlevél[84] kíséretében terveztek szétküldeni a gyülekezeteknek, ami azonban már csak részben sikerült.

Az összeállítás – alcíméhez híven – valóban „A Református Megújulási Mozgalom *programja*". Abból indul ki, hogy a református egyház „Szókimondó világossággal utoljára 1947 májusában tartott zsinatán tette meg, amikor

az Elnökség részletes programot adott az új helyzetben. Ebben a programban a református egyház történelmet alakító szelleme szólalt meg, s hitünk szerint ez munkálkodik most, tíz év múltán ebben a megnyilatkozásban is. ..."

Az egyik legfontosabb terület a *teológia,* amelyen igen nagy eltévelyedések, félrecsúszások, kisiklások történtek. Ezért a program megállapítja: „A magyar református teológiai gondolkodást komoly biblicitás, erős történeti érzék, hitvallásainkhoz való ragaszkodás és egészséges gyakorlatiasság jellemzi. Egyházkormányzatunk ezzel szemben az elmúlt esztendőkben egy új, Isten Igéjétől sokképpen eltávolodó, és a hitvallásos református teológiai gondolkodástól idegen, ötletszerű teológiával kísérletezett. A magyar református egyház hivatalos vezetői lépten-nyomon olyan kérdések elé állíttattak, amelyeket csak elvi engedményekkel tudtak megoldani. Ahelyett, hogy ezt megvallották volna, *ezeket az engedményeket az Igéből felismert új igazságoknak igyekeztek felmutatni,* amiből természetszerűleg következett többek között az is, hogy ebből az új teológiából hiányzott a szerves egység, a belső összefüggés és tele lett ellentmondásokkal. ... Azt mondta az új tanítás, hogy ami *van,* az Isten akarata; ami pedig Isten akarata: az jó. Ami jó, azt cselekedni és folytatni kell. Holott azt kellett volna mondania, hogy némely esetben az Isten megengedő akaratából következik, hogy a rosszat is felhasználja gyermekei megalázására, büntetésére és nevelésére; de ebből semmi esetre sem szabad azt következtetni, hogy ezzel Isten a rosszat jóvá és a gonoszságot követendővé tette. Ha tehát Isten egy népet összetör, annak bűnbánatot kell tartania és meg kell térnie, de nem kötelessége hálálkodnia az ostornak és csókolgatni a bálvány kezét. ... Azután sokat emlegették a *világ* megváltását, az úgynevezett *kozmikus váltságot,* de elfelejtkeztek arról, hogy a kozmikus váltság is Krisztusban történik meg éppen azáltal, hogy a világban mindaz, ami a Krisztus királyságával ellentétes, vagy az idői, vagy az időn túli ítéletben kivész és megsemmisül, de semmiképpen sem úgy, hogy a világ bűnnel keveredő fejlődésében a krisztusi enged az emberivel szemben. Igaz, hogy Isten a szociális fejlődést, vagy annak tényezőjét, a kommunizmust is felhasználhatja egy igazságosabb és boldogabb társadalom előkészítésénél, de abból, hogy a marxizmus is tényezője lehet Isten nevelőmunkájának, nem következik az, hogy a marxizmusból mindazt, ami kifejezetten és támadóan Krisztus-ellenes, elfogadjuk, vagy szó nélkül hagyjuk. Azt a tételt, hogy Krisztus a világ Ura, nem lehet úgy értelmezni, hogy Ő minden világi tényezővel, sőt Krisztus-ellenes tényezővel feltétlen együttmunkálkodásra hívja övéit..."

Az *egyházról* – a Heidelbergi Káté és a kálvini teológia szellemében – tanítja, hogy „Isten az Ő Igéje és Szentlelke által egy gyülekezetet hívott össze azért, hogy Őt igazán ismerje, méltóképpen dicsérje és Vele állandó szeretetközösségben éljen. Az egyháznak tehát mint a kiválasztottak közösségének, a szentek egyességének ez a kettős célja van: Isten lélekben és igazságban való imádása, azután mások hívogatása és eleven tanúbizonyságtétellel való megnyerése. Röviden: *istentisztelet és misszió.* ... Az egyház harmonikus életműködése pedig azon múlik, tudjuk-e biztosítani az egyensúlyt e különbözőnek tetsző, de Isten üdvtervében egységet képező tevékenységek között. Egy pillanatra se tévesszük szem elől, hogy az egyháznak a világ felé való szolgálata nem akkor lesz életes, eredményes, ha az istentiszteletet és missziót a világ kedvéért leszűkítjük, hanem ha minél erőteljesebben végezzük..."

Az *ébredés* fontosságát is hangsúlyozza. „... a magyar református egyháznak fel kell ébrednie egészében és tagjaiban egyaránt. Ez a felébredés a rendeltetés meglátása. Döntés a szolgálat mellett és az alkotó munka öröme. Jelenti a szolgálat szabadságát, önkéntességét, lehetőségét, teljes elszántságát és örömét. Világos dolog, hogy az ébredés egy belső lelki folyamat külső vetülete. ... Ma már sok örvendetes jel bizonyítja a gyülekezetek ébredését. Sokaknak fáj már egyházunk elesettsége, sokan tudnak sírni egyházunk bűnei miatt. Ami ennél is jelentősebb: ma már sokan, lelkipásztorok és világiak egyaránt, imádkoznak az egyház valóságos megújulásáért, és sokan vannak, akik készek áldozatot is hozni az ébredésért."

Az *igehirdetés* fontosságát, eltévelyedését, félresiklását, „egyházon kívüli célok szolgálatába" való állítását és prófétai mondanivalójának és erejének hiányát említi, szükséges annak a Lélek szerinti megújulása, tisztasága.

A *tanítás, iskola* ügyéről, mint az egyház harmadik életmegnyilvánulásáról szól. Az iskolákat igen fontos tényezőnek tartja. Fontos programja, hogy az 1948-as Egyezményben az egyháznak meghagyott tanintézetei ismét az egyház tulajdonába kerüljenek.

A *pásztori és szeretetmunka,* az *egyházalkotmány* bibliai alapon való megtisztítását, érvényre juttatását szorgalmazza. Szól még a *pénzügyekről, a sajtó ügyéről, az ökumené* kérdéséről, az *egyházi és világi felsőbbség* helyes, egészséges viszonyáról, valamint a *megújult egyház* ismérveiről. Mindezeket summázza a program *összefoglalása,* amely álljon itt bizonyságul:

„1. Valljuk, hogy a *református teológia* egyetlen forrása és mértéke Isten Igéje, amint arről a teljes Szentírás bizonyságot tesz. (2Tim 3,16)

Elutasítunk minden olyan kísérletet, amelyik akár idegen elemek bele-

keverésével, akár az Ige egyes igazságainak egyoldalú hangsúlyozásával az egyház tanításának tisztaságát megrontja.

Szükséges tehát, hogy a teológiai munka minden vonalon a legteljesebb lelkiismereti szabadságban szolgálhassa az Isten Igéje iránti engedelmességet és ebben semmiféle egyházkormányzati vagy világi ideológia ne akadályozza.

Munkaközösségre hívunk mindenkit, hogy a legutóbbi évtized teológiai útjának és mai égető problémáinak felmérésében ilyen értelemben fáradozzunk.

2. Valljuk, hogy az egyháznak mint Krisztus gyülekezetének kettős feladata van: *az istentisztelet és a misszió.* Ez a kettő egymástól elválaszthatatlan és egyik sem helyettesítheti a másikat. (Jn 4,23–24; Mk 16,15)

Az istentiszteletben nem lehet olyan elem, amely Krisztuson kívüli, vagy Tőle idegen. Elvetjük az igehirdetésnek az Igétől idegen szempontok szerinti irányítását. Elutasítunk minden olyan törekvést, amely bármilyen indokolás alapján az egyház missziói szolgálatának korlátozására irányul.

Szükségesnek tartjuk, hogy haladéktalanul új lendülettel induljon meg a gyülekezeti evangelizáció, a gyermek- és ifjúsági munka, a szórványmisszió, a zsidó- és külmisszió. Legyenek presbiteri, gyülekezeti, körzeti stb. konferenciák. Éppen ezért kérjük missziói telepeink visszaállítását és szorgalmazzuk utazó missziói lelkészek munkába állítását.

Kívánatos, hogy az istentiszteleten és missziói szolgálatokban lelkipásztorok mellett az erre alkalmas nem lelkészjellegű egyháztagok is minél többen tevékenyen részt vegyenek: és a misszió – különösen a gyermek- és ifjúsági misszió – a lelkészképzésben fokozott hangsúlyt kapjon.

3. Valljuk, hogy a Magyar Református Egyháznak szüksége van a Szentírás és a Hitvallásaink szerinti *ébredésre.* Az ébredés lényege a megtérésben, újjászületésben és megszentelődésben megteljesedő isteni kegyelem a gyülekezetek életében.

Elvetjük azt az elképzelést, hogy megújultnak nevezhetné magát az az egyház, amelyik az ébredést elfojtja, vagy egészében szektárius tünetnek bélyegzi.

4. Valljuk, hogy az egyháznak Krisztustól vett parancsa és joga a *tanítás.* (Mt 28,18–20) Az egyház a tanítói szolgálatot az iskolákban és az iskolákon kívüli gyülekezeti munkában végzi.

Elítéljük az Egyezményben is biztosított, nagy történelmi múltú iskoláink eltékozlását. Ragaszkodunk ahhoz, hogy az Egyezményben biztosított iskoláink újra visszaadassanak. Kívánjuk, hogy iskoláink nemcsak jogi, de lelki értelemben is református iskolák legyenek.

Szükségesnek tartjuk, hogy a konfimációi oktatás indokolatlanul rövid időtartama a valódi szükséghez mérten haladéktalanul meghosszabbíttassék. Ragaszkodunk ahhoz, hogy az általános és középiskolákban minden megfélemlítés nélkül, teljes szabadsággal folyhasson a vallásoktatás.

5. Valljuk, hogy a *pásztori és szeretetszolgálat* az egyház lényegéhez tartozik. (ApCsel 20,28; Jn 21,15–17; Mt 25,35–40; Jak 1,27)

Elítéljük, hogy diakóniai intézményeink nagy részét az elmúlt években szintén felszámolták.

Kívánjuk, hogy a diakónus- és diakonisszaképző intézeteket, a Bethesda- és Lorántffy-kórházat és egyéb diakóniai telepeinket, gyülekezeti otthonainkat visszaadják eredeti rendeltetésüknek.

6. Valljuk, hogy az egyház Szentírás szerinti belső és külső életrendjének leginkább megfelel a hitvallásaink szerinti *zsinat-presbiteri egyházszervezet.* (1Kor 12; Ef 4)

Elítélünk minden olyan törekvést, amelyik Krisztus királyságának mellőzésével valamely csoport vagy egyházi hatóság diktatúráját igyekszik megvalósítani s a zsinat-presbiteri rendszert puszta látszattá süllyeszti.

Kívánjuk egyházi törvényeink tiszteletben tartását és érvényesítését. Egyházi jogszabályainknak, különösen a legutóbbi 10 esztendő törvényeinek és rendeleteinek revízióját egyházalkotmányunk bibliai és hitvallási alapelvei szerint.

Kívánjuk a kegyelmi ajándékok megbecsülését és értékelését a különböző szolgálatok betöltésénél.

Kívánjuk a törvényesség mellőzésével elítélt, áthelyezett, félreállított, a tanításból és egyházkormányzásból kizárt, jogsérelmet szenvedett személyek igazságos rehabilitációját, a jogellenes módon előnyhöz jutott személyek ügyének felülvizsgálását, és az evangélium ügyét kompromittáló tisztségviselők leváltását.

Miután az utóbbi 10 esztendőben a törvényesség különösen a magasabb tisztségek betöltésénél nem érvényesült, szükségesnek látszik, hogy az egyházmegyei, egyházkerületi, konventi és zsinati tisztségekre nézve *általános tisztújítás* tartassék, a zsinat-presbiteri elv és a lelkiismereti szabadság teljes érvényesülésével.

7. Valljuk, hogy az egyház pénzügyei *Isten pénzügyei,* ezért az egyház hite és pénzügyei között a legszorosabb összefüggés van. (2Kor 8–9)

Megengedhetetlen az utóbbi éveknek a pénzkezelése, amely nélkülözte a komoly ellenőrzés lehetőségét, s eltávolodott a sáfári hűségtől.

Kívánjuk tehát, hogy minden vonalon az egyszerűség, átlátszóság, takarékosság és szerénység, egyszóval a bibliai-reformátori értelemben vett puritánság érvényesüljön. Ebben a szellemben kell a Közalapot is átszervezni és továbbépíteni.

Kívánjuk a lelkészek közötti egyenlőség megvalósítása érdekében a fizetések minimális és maximális megállapítását és a lelkészképesítéssel rendelkező segédlelkészek státusának a rendezését.

8. Valljuk, hogy az *egyházi sajtó* csak akkor teljesítheti hivatását, ha szolgálatát teljes szabadságban és egyedül az Ige iránti felelősségben végzi.

Megengedhetetlen, hogy akár az egyházkormányzat, akár egyes csoportok, vagy külső tényezők az egyházi sajtónak ezt a felelős szabadságát megkötözzék.

Szükségesnek tartjuk a hivatalos lap és országos hetilap mellett külön teológiai szemle, továbbá a tényleges szükséglethez képest egyéb egyházi lapok újramegindítását, mindenekfelett pedig azt, hogy gyülekezeteink hiánytalanul el legyenek látva Bibliával, énekeskönyvvel, kátéval, valláskönyvekkel és hitépítő irodalommal.

9. Valljuk, hogy az *ökumenikus mozgalom* az Egyházak Világtanácsának kibontakozásával a XX. század egyetemes egyháztörténetének egyik legjelentősebb ténye. Hálát adunk azért, hogy a Magyar Református Egyház gyülekezeteiben az ökumenikus gondolat egyre nagyobb tért kapott, s egyházunk páratlan alkalmakat nyert a külföldi testvéregyházakkal való közösség gyakorlására.

Annál nagyobb fájdalommal állapítjuk meg, hogy ezekkel a lehetőségekkel egyházkormányzatunk az utóbbi időben súlyosan visszaélt: igen sokszor egy kis csoport kizárólagos monopóliumává tette az ökumenikus érintkezést, sőt utóbb még az ökumenikus tanulmányi munkát is, a külföldi testvéregyházakat pedig valótlan információval gyakran félrevezette.

Szeretnénk, ha a jövőben ökumenikus szolgálatunkban egész egyházunk részt venne és ez a fontos szolgálat a teljes igazság, őszinteség és testvéri szeretet jegyében történnék.

10. Az *egyház és állam* viszonyára nézve valljuk a „szabad egyház, szabad államban" elvét. Hisszük, hogy mind az egyház, mint az állam csakis akkor töltheti be rendeltetését, ha mindegyik a maga sajátos feladatának végzése közben szabadon engedelmeskedik Isten reá vonatkozó parancsolatainak s egyik sem hatalmaskodik illetéktelenül a másik fölött.

Sajnálattal állapítjuk meg, hogy egyházkormányzatunk a közelmúltban nem ezt az elvet gyakorolta, sőt az egyház Istentől rendelt szabadságának, kivált az igehirdetés és tanítás szabadságának jogtalan megcsorbítását

nemcsak eltűrte, hanem elkendőzni igyekezett, s a prófétai szolgálat elhanyagolása folytán számtalanszor elmulasztotta emlékeztetni az államot, a népet és a társadalmat Istennek azokra az ígéreteire és parancsolataira, amelyek a rend, a jog, a szabadság, az igazságosság, a közösség és a béke isteni alapjai és feltételei. Mindezzel igen sokat vétett az új magyar demokrácia kibontakozásának s az új magyar állam és népköztársaság belső és külső szabadságának ügye ellen is. – Sajnálattal kell megállapítanunk azt is, hogy az utóbbi években a magyar állami hatóságok és a közélet egyéb vezető tényezői sem az egyház szabadságát, sem az egyetemes emberi szabadságjogokat nem respektálták kellőképpen, aminek következtében államiságunk is igen súlyos válságba került.

Meggyőződésünk, hogy az egyház az állam viszonyának új alapokra – a valódi lelkiismereti szabadság alapjaira – helyezése a jelenlegi válságból való kibontakozás egyik döntő lépése lenne."

Az Országos Intézőbizottság, majd a Megújulási Mozgalom még néhány ülést tartott. A presbitériumok állásfoglalásai, a Mozgalomhoz való csatlakozási nyilatkozatai még 1957 elején is sorra érkeztek.

1957 januárjában az államhatalom felfüggesztette a gyülekezési szabadságot. Az Állami Egyházügyi Hivatal (akkor szervezetileg a Művelődésügyi Minisztérium része) rendeletet adott ki arról, hogy minden egyházi gyűléshez és rendkívüli összejövetelhez, valamint sokszorosítványhoz, körlevélhez ezentúl az ÁEH előzetes engedélye szükséges. Majd március 24-én közzétették az Elnöki Tanács 1957:22. számú törvényerejű rendeletét „az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról". – A Megújulási Mozgalom működése lehetetlenné vált, intézkedéseit, eredményeit felszámolták, egyes exponensei ellen eljárást indítottak, megkezdődtek a felelősségre vonások (némelyeket letartóztattak, bebörtönöztek,[85] Gulyás Lajos levéli református lelkipásztort 1957. december 31-én Győrben kivégezték[86]), az 1956 október végi–november eleji lemondásokat semmisnek tekintették, a korábbi vezetők egy részét visszahelyezték előbbi tisztségébe (néhányan, például Péter János püspök nem fogadta el a visszahívást, az ő helyét később Bartha Tibor foglalta el; Kiss Roland dunamelléki főgondnok szintén nem tért vissza tisztébe, helyébe Esze Tamás került stb.). – 1957. december 30-án a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa „az ellenforradalom alatt a népi hatalom mellett tanúsított bátor helytállásáért és az azóta eltelt egy év alatt szocializmust építő hazánk és népünk érdekében a békemozgalom területén, valamint az állam és az egyház jó viszonyának érdekében kifejtett áldozatos munkásságáért több

egyházi személyt (köztük protestánsokat is) a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tüntetett ki". A kitüntetett egyházi személyek nevében Bereczky Albert református püspök mondott köszönetet a kitüntetés alkalmából, amelyet „Szeretjük szocialista hazánkat úgy, hogy látjuk és szeretjük benne a népet" címmel a Reformátusok Lapja teljes terjedelmében leközölt.[87]

Megindultak a visszavonások, önigazolások, támadások is – mindez azonban már külön téma, amelynek tárgyalásába most nem mehetünk bele, ugyanúgy, mint az 1955–1956-os folyamatok, megnyilatkozások és az oda vezető út, időszak szereplői cselekedeteinek értékelésébe sem. Természetesen, ezt is el kell végezni.

Annyit azonban már most is meg kell állapítanunk, hogy „a megújulási mozgalom időileg egybeesett a nemzeti forradalommal, de érzelmi egybehangzáson kívül más kapcsolat nem volt köztük".[88] A megújulási mozgalom egyetlen ponton sem kérdőjelezte meg az 1948. október 7-én aláírt „Egyezmény" tételeit, azokat tényként fogadta el, azoknak megtartásához akart visszatérni, az attól való eltéréseket (például az iskolakérdésben) akarta korrigálni. Az egyház belső megújulását, az igehirdetés megtisztítását akarta, nem akart semmiféle restaurációt, sem társadalmi visszalépést, nem volt tehát „lázadás", még kevésbé az „Ige elleni lázadás", ahogyan később igyekeztek beállítani. A megújulási mozgalom egyáltalán nem egy-két ember (Ravasz László, Pap László stb.) egyéni akciója, vagy külföldről irányított, szervezett megmozdulás volt. Hosszú évek keserves tapasztalatai érlelték, több irányból indulva találkozott a változás, megújulás óhaja, és néhány, az egyházban, lelkészek és nem lelkészek körében is nagy tekintélynek örvendő személy, felkérésre állt a mozgalom élére. – Mindezek tisztázása, feltárása, értékelése még további szorgos kutatómunkát igényel (amely már jó ideje folyik is, de még eltarthat egy darabig) újabb forrásanyag feltárásának bevonásával (például ÁEH iratanyaga stb.). A fáradságos, szorgos feltáró munka azonban végül is meg fogja hozni a gyümölcsét.

Ladányi Sándor

Jegyzetek

[1] A legújabbkori forrásanyag feltárásáról összefoglalást ld.: Ladányi Sándor: Az 1945 utáni református egyháztörténeti kutatás jelenlegi állása = Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete konferenciája, Nyíregyháza, 1997. augusztus 27. (Szerk. Janka György) Nyíregyháza, 1998. 87–92. (német nyelven uo. 93–97.) A Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspöki Levéltár kiadványai. 2.

[2] Erre az elvre, annak meg nem tartása okaira már a levert forradalom után, a totális diktatúra szemszögéből reagál Esze Tamás 1958. február 20-án tartott, a Dunamelléki Református Egyházkerület rendkívüli közgyűlésén, főgondnoki beiktatása alkalmából elhangzott székfoglalójában: – A főgondnoki székfoglaló beszéd külön füzetben is megjelent „Élő nép – élő egyház" cím alatt. Budapest, 1958. Református Egyetemes Konvent kiadása.

[3] 1946. március 5-én például a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Szaktanács és a Nemzeti Parasztpárt részvételével megalakult a „Baloldali Blokk" (résztvevő pártok az 1945-ös választásoknak együttesen is mindössze 41,2%-át érték el), amelynek követelései hűen követték a Kommunista Párt programját, célkitűzéseit, amely végül is a hatalom megszerzésére, majd kizárólagos birtoklására irányult. A Baloldali Blokk állandóan támadott, a Kisgazdapárt állandóan védekezésre, engedmények adására kényszerült, míg végül fel nem számolta a baloldal, magába a Kisgazdapártba beépített emberei segítségével is. – Nagy Ferenc miniszterelnök az emigrációban írt emlékiratában erről így szól: „Első súlyos tévedésem volt, hogy eltűrtem a Baloldali Blokk megalakulását. A koalíción belül való kommunista vezetés alatt álló külön tömörülést nem lett volna szabad megengedni, még akkor sem, ha indoklásul a közös munkásvédelmet hozták fel. Ki kellett volna jelentenem, hogy csak olyan összetétel mellett vagyok hajlandó a koalíciót vezetni, ha legalább formálisan minden párt megőrzi a maga függetlenségét. Valószínű, hogy a szovjet beleszólt volna az így kialakuló vitába, de talán akkor még nem kényszerítette volna a Kommunista Pártot, hogy kenyértörésre vigye a dolgot." = Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. Budapest, 1990. 254.

[4] A vád „komolyságát" mutatja, hogy Túróczy Zoltánt (1893–1971)1946. március 1-jével szabadlábra helyezték, majd 1948. május 29-ével a Népbíróság Országos Tanácsa (NOT) az ellene folyamatban lévő bűnvádi eljárást „kegyelmi úton" megszüntette. Ekkor a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület választotta püspökévé, és Győrben lett lelkész, de 1952-ben nyugdíjazták. 1956 őszén – rövid időre – ismét püspökként reaktiválták az Északi Evangélikus Egyházkerületben, majd ismét nyugdíjazták. – Perének iratanyaga (másolatban) az Országos Evangélikus Levéltár őrizetében megtalálható.

[5] Révész Imre (1889–1967) tiszántúli református püspök, mint a legnagyobb iskolafenntartó szervezet vezetője. Debrecenben a front elvonulása után tankerületi főigazgatói megbízást is kapott. E minőségében 1944. december 1-jén „Bizalmas utasítás"-ban hívta fel a pedagógusok figyelmét a társadalmi és politikai változások komolyan vételére: „minden tanár és tanító rendkívüli felelőssége tudatában gondosan óvakodjék attól, hogy növendékei előtt a mai helyzetet, akár csak puszta célozgatással, hangulatkeltéssel is valami epizódszerű, rövid közjátéknak tüntesse fel... Tisztán kell látni azt is – írja körlevelében –, a letűnt magyar bel- és külpolitikai rendszer fölött már az eddigi események meghozták a lesújtó ítéletet." (A „Bizalmas utasítás" szövege – egyebek között

– megjelent a Sorsforduló, Iratok Magyarország felszabadulásának történetéhez 110. sz. irat, I. kötet 205k. o. Budapest, 1970.) – Révész Imre 1944. december 21–22-én a Debrecenben tartott Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az 1849-es függetlenségi nyilatkozat centenáriuma alkalmából, a debreceni Nagytemplomban, 1949. április 14-én rendezett országos emlékünnepélyen „A régiek elmúltak, íme, újjá lett minden" címen tartott előadásában (Budapest, 1949, „Az egyház a nemzeti függetlenség és a béke mellett", Bereczky Alberttel közös füzet) igyekezett alkalmazkodni az új társadalmi és politikai rendszerhez, de már abban az évben lemondott minden egyházi tisztségéről.

[6] Noha többen, különböző szintű, műfajú feltárással próbálkoztak már, máig nincs megbízhatóan felderítve, hogy hány protestáns lelkész vagy egyházi egyesületi vezető, kik és mikor kerültek az államhatalom útjába, milyen indokkal, mennyi időt töltöttek őrizetben vagy ítélet alatt, esetleg internálva.

[7] Révész Imre püspök arra is felhívja a politikai államtitkár (a későbbi – 1948–1958 – dunamelléki püspök), Bereczky Albert figyelmét, hogy „...milyen hitvány semmiségekért kerülnek be olyan emberek, akik soha semmiféle politikai tevékenységet nem folytattak, de vagy egy-két haragosuk van az illető községben, vagy az sincs, de valaki pártérdemeket akar szerezni... Ha igaz, hogy Ravasz László ellen is akció készül, akkor kinek biztos ma közöttünk az élete? De akkor mondják meg nyíltan, mit akarnak, s vállaljuk, amit vállalnunk kell. Azt semmi esetre sem fogjuk soká vállalni, hogy az egyházi közvéleményt csitítsuk és türelemre intsük." (A levelet közzétette Barcza József: „Révész Imre két publikálatlan levele" cím alatt = Confessio, XIII (1989/4) 118–119. – Lelkészek, egyházi vezetők, egyesületi tisztségviselők letartóztatása, perbefogása nemcsak a Tiszántúlon történt, hanem országos jelenség volt. Ravasz László már 1945-ös félretételének szándékáról maga Rákosi Mátyás tett említést Ravasznak 1948-ban. Bizonyos pártkombinációk Révész Imre 1945-ben való félreállítását is tervezték, de a tiszántúli egyházkerület egységesen kiállt mellette. – Ezek a jelenségek, sok más és hasonlóval együtt, mind nyomot hagytak az emberekben, és jelentősen hozzájárultak az elégedetlenség növekedéséhez és adandó alkalommal való felszínre töréséhez.

[8] Ravasz László XXIII. és XXIV. püspöki jelentése Budapest, 1945. 18 o. Részleteket közöl belőle a „Ravasz László: Válogatott írások" című kötet (Szerk. Bárczay Gyula, Bern, 1988. 54. o.)

[9] Ordass ügyének felülvizsgálatát, teljes rehabilitálását 1956 nyarán a hazánkban ülésezett Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága számos vezetője követelte. 1956. október 31-én Dezséry László lemondott püspöki tisztéről, és átadta a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöki hivatalát Ordass Lajosnak. 1958-ban azonban Dezséry visszavonta lemondását, június 18-án ismét elmozdították az egyházkerület éléről. – A képhez még hozzátartozik, hogy 1990. április 23-án dr. Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter a kormány nevében levélben megkövette a Magyarországi Evangélikus Egyházat és Ordass Lajos özvegyét. Levelében – egyebek között – ezeket írta: „ Megállapítható, hogy D. Ordass Lajos püspök felmentése nem volt indokolt az 1957. évi 22. tvr. alapján, tekintettel arra, hogy a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöki tisztét a jogszabály hatálybalépését követően is több mint egy évig mind az egyháza, mind az állami vezetés megelégedésére ellátta... A rendelkezésre álló iratok és adatok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az Evangélikus Egyház illetékes testületének 1958-ban tett intézkedései, amelyek végső soron D. Ordass Lajosnak a püspöki székből történő

elmozdítását eredményezték, *az akkori kormányzati szervek politikai megfontolásokon alapuló nyomására születtek*, amelyhez felhasználták a hatályos jogszabályokat is." – Bővebben: Ordass Lajos Önéletrajzi írások I–II. (Válogatta és szerk. Szépfalusi István). Bern, 1985, 1987; Terray László: Nem tehetett mást. Budapest, 1990. Ordass Lajos Válogatott írások (Szerk.: Szépfalusi István). Antológia Kiadó, Budapest, 1998.

[10] Bárczay Gyula: Sorsok a református egyházban 1948–1988. Bern, 1989.; Kovács Bálint: Pógyor István és a KIE = Confessio, 1989/4. sz.; uő.: Gróf Teleki László (1912–1962), = Confessio, 1990/1. sz.

[11] Bárczay Gyula: Sorsok a református egyházban 1948–1988. Bern, 1989; Kovács Bálint: Pap Béla a mártírsorsú lelkipásztor (1907–1957) = Confessio 1990/2. sz.

[12] Mindszenty József esztergomi érsek a római katolikus püspöki kar nevében július 21-én kelt, a miniszterelnökhöz írott levelében élesen bírálta a kormányt a katolikus ifjúsági egyesületek feloszlatásáért, és követelte a sérelmezett rendelkezések azonnali hatálytalanítását.

[13] Ezt a baloldali javaslatot majd már egy lényegesen átalakított nemzetgyűlés fogadta el 1947. július 23-án, megalkotva az 1947. évi XXII. törvénycikket, amelynek alapján történt az 1947. augusztus 31-i ún. „kékcédulás" országgyűlési „választás", amelynek „eredményeként" a Magyar Kommunista Párt lett „az ország legerősebb pártja".

[14] A téma gazdag irodalmából csak kettőt ragadjunk ki: Arany Bálint: Koronatanú. (Emlékirat. 1945–1957). Püski Kiadó, Budapest, 1990.; valamint a legújabb, talán eddig a legteljesebb feldolgozás, bőséges irodalmi és forrásutalással: Csicsery-Rónay István – Cserenyey Géza: Koncepciós per a Független Kisgazdapárt szétzúzására 1947. Tanulmány és válogatott dokumentumok. 1956-os Intézet, Budapest, 1998. Adalékok az újabbkori magyar történelemhez. Új folyam. 1.

[15] Pap László: Tíz év és ami utána következett 1945–1963. Adalékok a Magyarországi Református Egyház XX. századi történetéhez. (Szerk. és jegyz. összeáll. Bárczay Gyula) Bern–Budapest, 1992. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása. – A pernek az Ökumenikus Újjáépítési Irodával kapcsolatos vonatkozásai még nincsenek kellő mértékben feltárva.

[16] Békefi Benő (1909–1964) teológiai tanulmányait Budapesten kezdte 1928-ban és Debrecenben fejezte be 1935-ben. Szerteágazó tevékenységet folytatott, főként az evangelizáció és a misszió területén; 1945 után az egyházi és a társadalmi életben, főként a szociális gondozás területén, de az egyházkormányzásban is tevékenyen részt vett. 1945-ben már bizonyos pártkombinációk a tiszántúli püspöki székbe akarták emelni. A Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társaságának alapító tagja, ügyvezető alelnöke (1936–1946), lelkésze (1943–1945), elnöke (1946–1948), a Magyar Ébredés Református Diakonissza Testvérház – amely előbb Sződligeten, Dévaványán, Tatán, majd Nyíregyházán működött, 1936/37–1951-ig – megszüntetéséig – elnöke. Az Országos Református Szabad Tanácsnak (Nyíregyháza, 1946–1948) alapítója, szervezője, főtitkára, nyíregyházi lelkipásztor (1945–1949), a közép-szabolcsi, illetőleg a nyírségi egyházmegye esperese (1952–1959), e mellett a Debreceni Református Teológiai Akadémia Ökumenika Tanszékének professzora (1953–1958), a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa főtitkára (1951–1956), 1958 szeptemberétől dunántúli püspökké választásáig a Budapesti Református Teológiai Akadémia Rendszeres Teológiai Tanszéke rendes, a Társadalomtudományi Tanszék helyettes tanára (1959–1962), az Akadémia dékánja (1960–1962), a dunamelléki egyházkerület főjegyzője (1960–1962), végül pedig a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke volt (1962–1964). Egyebek között szerkesztette (Bereczky Alberttel) a Magyar Református Ébredés című lapot.

[17] Muraközy Gyula (1892–1961) kiválóan képzett, költői vénájú lelkész. Budapesten kívül Montaubanban és Montpellierben tanult teológiát. Kecskeméten (1918–1932), majd Budapest-Kálvin téren (Ravasz László mellett) lelkipásztor (1932–1955), egyházkerületi jegyző (1930–1936), majd egyházkerületi lelkészi főjegyző (püspökhelyettes) (1946–1949). Az ő vezetésével alakult a Soli Deo Gloria Szövetség Szeniori Osztálya által 1930-ban létrehozott Református Munkások Országos Szövetségéből 1939-ben a Magyar Evangéliumi Munkásszövetség, a magyar protestáns szellemi és fizikai munkások, alkalmazottak, minden munkájából élő dolgozó érdekeit védő, társadalmi érdekképviseleti és önsegélyező egyesület. Muraközy Gyula elnöksége alatt hozta létre1942-ben a Református Egyetemes Konvent a Jó Pásztor Bizottságot, amelynek védelme alatt végezte Éliás József református és Sztehló Gábor evangélikus lelkész áldásos mentő munkáját. Mint az Egyetemes Konvent Missziói Bizottsága elnöke, kidolgozta és irányította – amíg lehetett – a református egyház missziói munkája megújításának ügyét. – Szerkesztette a Református Figyelő és a Református Élet című egyházi lapokat. 1948-ban a püspöki tiszt várományosa, de Kiss Roland korábbi belügyi államtitkár fellépésére elállt jelöltetésétől.

[18] Bereczky Albert (1893–1966) református püspök, politikus. Teológiai tanulmányait Pápán végezte, ahol diáktársával, Tildy Zoltánnal összebarátkozott, s hosszú évtizedeken át együtt tevékenykedtek. Bereczky dunabogdányi (1919–1924), majd péceli (1924–1926) lelkészsége után 1926-tól a Magyar Traktátus Társaság és a Sylvester Nyomda igazgatója, a „Hit és Szolgálat" mozgalom főtitkára és utazólelkésze lett Tahitótfalu székhellyel. 1927-ben Tildy Zoltánnal megszervezték az I. Református Nagygyűlést, majd egy év múlva a II-at. A Sylvester Nyomdával együtt Budapestre költöztek, ahol székházat építettek. A Traktátus Társaság és a Sylvester Nyomda csődbe jutása után Ravasz László missziói lelkésszé nevezte ki, amely minőségében megszervezte a Budapest-Külső-Lipót-Terézvárosi Missziói Egyházközséget, a „Tutaj utcai gyülekezetet", majd annak anyaegyházközséggé létele (1931. december 6.) után, első lelkipásztora lett. (1938-ban a parókia és 1940-ben a templom felépülése után a Pozsonyi útra költöztek, ahol 1953-ig Ravasz Lászlónak a lelkészi szolgálatból is nyugdíjba kényszerítéséig, a gyülekezet lelkipásztora volt, ezután választották Budapest-Kálvin téri lelkészszé, amely tisztet 1958-ban történt nyugalomba vonulásáig viselte.) Teológuskori barátja, későbbi násza, Tildy Zoltán oldalán korán bekapcsolódott a politikai életbe. 1944-ben a magyar függetlenségi front, az ellenállási mozgalom egyházi vonalának vezetője, az üldözött zsidók mentése körüli szolgálatai kiemelkedőek. 1945 elején belépett a Független Kisgazdapártba (Tildy Zoltán pártja). 1945. április 1-jétől az Ideiglenes Nemzetgyűlés, november 4-től a Nemzetgyűlés, 1947. augusztus 31-től az országgyűlés tagja. 1945. október 7-től a budapesti törvényhatósági bizottság tagja. 1945. május 1-jétől 1946. június 1-jéig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium politikai államtitkára, majd a nemzetgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke. 1945–1946-ban a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság vezetőségének és a Magyar–Jugoszláv Társaság elnöki tanácsának tagja. 1946-ban a magyarság és zsidóság közötti ellentétek feloldásá-

ért küzdő Társadalmi Megbékélés Tanácsa elnöke lett. 1947 májusától a Magyar Kollégiumi Egyesületek elnöke. 1947 őszétől a Kisgazdapárt felső vezetésének, 1947. szeptember 12-től 1948. április 17-ig a Politikai Bizottság tagja volt. – Bereczky az egyházi ébredést, megújulást és a gyökeres társadalmi, szociális átalakulást dialektikus egységben látta. Így egyik kezdeményezője volt a református egyházi életnek a kor követelményei szerinti átalakítását előirányzó Országos Református Szabad Tanácsnak (Nyíregyháza, 1946. augusztus 14–17.). 1948 májusában a református egyház részéről tagja volt az iskolák államosítását előkészítő bizottságnak. Rákosi Mátyásnak Bereczky Albert volt az egyedüli és kizárólagos jelöltje – Ravasz László eltávolítása után – a püspöki tisztre. Bereczky püspökké választása mellett naivul síkra szállt a neves svájci teológus, Karl Barth is. Így aztán „általános többséggel" (640 érvényes szavazatból 340-nel) 1948-ban dunamelléki püspökké (szeptember 28-án iktatták tisztébe), 1949-ben pedig a Zsinat és az Egyetemes Konvent lelkészi elnökévé választották. Püspöksége idején, az 1950-es években, részben az ő nevéhez fűződik az államhatalomnak az egyházi felsővezetés részéről történő messzemenő kiszolgálása, amikor az egyházi felsővezetés nyíltan az államhatalom mellé állt, annak akaratát képviselte és hajtotta végre az egyházzal szemben. Bereczky ezt a „keskeny út teológiája" megalkotásával igyekezett magyarázni, legalizálni, és az ezen való járást „hitben való engedelmesség"-nek tartotta. A református egyháznak ezt az „útját" igyekezett az állami politika alakulásához igazítani. Ezért a sárospataki Teológiai Akadémia 1951-ben történt felszámolása kapcsán Karl Barth kemény szavakkal illette Bereczkyt. Bereczky – Rákosi Mátyással egyetértésben – e levélre adott válaszában Barthnak ezt a „beavatkozását" „illetéktelennek" minősítette. – Egyházát több nemzetközi konferencián képviselte. Egy ilyen alkalmon, 1956. augusztus 22-én Brémában agyvérzés érte. – 1956. november 1-jén (az események nyomására) lemondott hivataláról, a „konszolidáció" után azonban az Állami Egyházügyi Hivatal semmisnek nyílvánította a lemondásokat. 1957. december 30-án a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa „az ellenforradalom alatt a népi hatalom mellett tanúsított bátor helytállásáért és az azóta eltelt egy év alatt szocializmust építő hazánk és népünk érdekében a békemozgalom területén, valamint az állam és az egyház jó viszonyának érdekében kifejtett áldozatosságáért" a Magyar Népköztársaság Zászlórendjének II. fokozatával tüntette ki. Az ekkor kitüntetett egyházi személyek nevében Bereczky mondott köszönetet a Parlamentben „Szeretjük szocialista hazánkat úgy, hogy látjuk és szeretjük benne a népet" című beszédével. – 1958. december 31-én ment nyugdíjba.

[19] Victor János (1888–1954) a 20. század egyik legjelentősebb magyar református teológusa. Budapesten teológiai és bölcsészeti tudományokat hallgatott, majd egy évet Princetonban töltött. 1924-ben bölcsészdoktori és teológiai magántanári címet szerzett Budapesten. 1925 és 1932 között, majd 1949-től 1954-ig a budapesti Református Teológiai Akadémia tanára (közben a Budapest-Szabadság téri egyházközség lelkipásztora) volt. 1945-től haláláig a Dunamelléki Református Egyházkerület lelkészi főjegyzője (püspökhelyettes) volt, s e minőségében iktatta be püspöki tisztébe 1948. szeptember 28-án Bereczky Albertet. – Násza, Bereczky Albert oldalán jelentős mértékben részt vett a II. világháború alatt az üldözöttek, különösen a zsidó lakosság mentésének különböző módozataiban. 1945 után – ugyancsak Bereczky Albert oldalán – az egyházi életnek a kor követelményei szerinti átalakításában, különösen a követelmények, elgondolások teológiai megfogalmazásában. Ebben egyik legjelentősebb gondolat „a kívülről befelé munkálkodó kegyelem" tételének a kidolgozása. Részt vett a nyíregyházi Szabad Tanács előkészítésében és munkájában.

[20] A „Bethánia Szövetség", „Bethánia Egylet", „Élő Keresztyén Szövetség", „CE Szövetség" felekezetközi kegyességi mozgalom. A 19. század végén – a liberális és racionalista teológia hatására – a protestáns egyházak élete Európa-szerte megüresedett. Azonban mindenhol voltak olyan személyek, akik aktív keresztyén életre vágytak. Francis Clark bostoni református lelkész 1881. február 2-án gyülekezete ifjúsága körében megalakította a *Christian Endeavor Society-t* (= CE Szövetség, „Keresztyén Törekvés Társasága"), amelynek hatására 1900-ban a Lorántffy Zsuzsanna Egylet keretében már alakult gyermek CE Szövetség, majd leányszövetség, amelyekkel azonban az anyaegylet nem tudott azonosulni. Ezért 1903. február 2-án Szabó Aladár (1862–1944) (16 rendes, 20 rendkívüli és 3 segítő taggal) megalakította a *Bethánia Egylet*-et, amely „keresztyén szövetség" célja „határozott, bátor, munkás, boldog, élő keresztyénségre, a Jézus által Istennel való őszinte és öntudatos szövetség megkötésére, s ezáltal az evangéliumi egyházak megújítására törekvés". A „színtelen és névleges keresztyénségtől való megkülönböztetésül" „élő keresztyén szövetség"-nek nevezték magukat. Elsődleges szolgálatuknak az evangelizációt tekintették minden szinten, minden korosztály, minden társadalmi réteg számára. A vasárnapi iskola, a diakonissza munka (a Filadelfia Diakonissza Egyletben és által), a cigánymisszió, a cselédmisszió, kocsmamisszió és a prostituáltak között végzett misszió volt a fő munkaterületük, valamint jelentős volt az iratmisszió által kifejtett tevékenységük. Mindezeket „felekezetközi" szolgálatként végezték, ezért a konfesszionális jellegű, a hitvallások fontosságát hangsúlyozó irányzat „általános keresztyén"-nek (Sebestyén Jenő), mások pedig az „egyházon félig-meddig kívül, félig-meddig belüli"-nek tekintették őket. – 1917-ben a Bethánia Egylet saját székházat vásárolt (Budapest VIII. kerületében, a Gyulai Pál utca 9. szám alatti épületet), 1940-ben pedig Alcsúton a „Lelkiszolgálat házá"-nak elnevezett konferenciatelepet létesítette. – A II. világháború után új lendülettel láttak munkához. Jelentős része volt az Egyletnek az 1948-as ébredésben. A totális diktatúra nyomására, az általános felszámolási folyamatnak esett áldozatul: 1950. január 19-én tartott rendkívüli közgyűlésén önmaga „önként" feloszlatását kényszerült kimondani. Tagjai beépültek saját gyülekezeteikbe és ott „kovászként" tevékenykedtek. Egyes helyeken (például Szabolcsban, Vaján és másutt) kisebb csoportok nem fogadva el a feloszlatás teológiai indokául emlegetett tételt: „az Isten megítélte addigi életünket" és feloszlatásukat, minden tiltás ellenére tovább folytatták közösségi életüket, konferenciákat, evangelizációs alkalmakat tartottak, ami által sok támadásnak és üldözésnek tették ki magukat mind az egyházi vezetés, mind az államhatalom és állambiztonsági erők részéről, sőt némelyek 1958 után „az 1956-os eseményeket" is a Bethánia számlájára igyekeztek írni. Hosszú ideig a legsúlyosabb megbélyegzés, pejoratív jelző volt a „betánista", s olyan emberekre is használták, akik az egyesületnek soha nem voltak tagjai. – 1990-ben „Bethánia CE Szövetség" néven szerveződött újjá az egyesület.

[21] A „Református Élet" 1934-ben indult budapesti egyháztársadalmi hetilap. Felelős szerkesztője Muraközy Gyula volt. 1945 után „az egyházkormányzathoz közel álló" sajtónak számított. 1945-ben egybeolvadt a „Református Jövő"-vel „Élet és Jövő" címen (szerkesztette Muraközy Gyula és Péter János, felelős szerkesztő és kiadó Muraközy Gyula), majd 1948-ban az egyetlen református hetilappá „Az Út" vált. (Szerkesztette Morvay István, majd 1950–1956 között Fekete Sándor, majd Szamosközi István). 1957-

től a szintén egyetlen református hetilap a rendszerváltásig a „Reformátusok Lapja" lett.

[22] A „Magyar Református Ébredés" 1943–1947 között Békefi Benő és Bereczky Albert szerkesztésében megjelenő evangelizációs lap volt (laptulajdonos a „Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társasága" volt). Előzményei a Békefi által szerkesztett, kéthetenként megjelenő „Szabolcsi Őrszem", amely 1940–1942 között „Nyírségi Virrasztó" cím alatt jelent meg, 1943-tól, Bereczky Albertnek a szerkesztői munkába való bekapcsolódása után, vált „Magyar Református Ébredés"-sé.

[23] A konferencia teljes anyagát közzétette a Békefi Benő által szerkesztett „Országos Református Szabad Tanács, Nyíregyháza, 1946. augusztus 14–17. határozatai, deklarációi, kérelmei és az ott elhangzott közérdekű beszédek" című kiadvány. (Budapest, 1946.) Rövid összefoglalása és a folyamatba való beállítása: Bolyki János–Ladányi Sándor: „A református egyház, 1918–1948." című tanulmánya, „A magyar protestantizmus 1918-1948 című kötetben (szerk. Lendvai L. Ferenc, Budapest, 1987.). Fogadtatása, hatása, objektív értékelése még nem történt meg.

[24] Békefi Benő már teológus diák korában bekapcsolódott a gyülekezeti evangelizációs munkába, majd – tanulmányait befejezve – 1935. március 1-jén bejegyzett segédlelkész lett Dévaványán és teljes erővel az evangelizáció munkájába állt. Az evangelizációs munkaközösség 1935 nyarán ügyvezetőjének választotta. Az evangelizációs munka anyagi és személyi kérdései szervezeti formát követeltek, ezért szolgálatukat felajánlották a Református Egyetemes Konventnek, amely azonban nem vállalta azt a munkát. 1936-ban ez a kis „szabad csapat", az evangelizációs munkaközösség – noha minden szervezeti háttér nélkül működött – Sződligeten már nyári evangelizációs telephelyet hozott létre „Megbékélés Háza" néven. Mivel a Konvent még ekkor sem tartott igényt szolgálatukra, és mivel a munkaközösségben a Bethánia Egylet néhány lelkésze is részt vett, és mert a munka jogi hátterének biztosítása egyre sürgetőbbé vált, felvetődött a gondolat, hogy a Bethánia Egylethez kapcsolódjék a szolgálat. Többen azonban – elvi okokból – nem vállalták a mozgalmi keretet, mert – véleményük szerint – az evangelizáció egyházi-gyülekezeti feladatkörbe tartozik. Így kompromisszumos megoldás született: 1937-ben létrehozták a „Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Szövetségé"-t, mint a Bethánia Egylet alosztálya szervezetét, ifj. dr. Szabó Aladár (1890–1948) elnökségével és Békefi Benő ügyvezetői tiszte mellett. 1940. február 3-án a Nyíregyházán tartott közgyűlésen megalakult az önálló Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társasága (RGyEBT) az előbbivel azonos tisztikarral. Alapszabályát a Református Egyetemes Konvent – az új tiszántúli püspök, Révész Imre és id. Porzsolt István közép-szabolcsi esperes hathatós támogatása mellett – 1940. március 26-án hagyta jóvá. A Baráti Társaságnak 1943. december 28-tól 1945. június 2-ig Békefi Benő intézeti lelkésze volt. Még 1937 októberében Dévaványán diakonissza testvérházat létesítettek. A heves-nagykunsági egyházmegye esperese azonban eltanácsolta őket Dévaványáról. 1938 őszén a nyíregyházi egyházközség presbitériuma meghívására az evangelizációs munkát Nyíregyházára helyezték át.

[25] Anyagát közzétette Békefi Benő (szerk.) „Hit útján a magyar jövendő felé" az 1946. évi Országos Református Nagygyűlés Emlékkönyve (Budapest, 1947.)

[26] A két rendezvény gazdag programja is hasonló témákat ölel fel, s helyenként az előadók személye – ha más témával is – mindkét helyen azonos volt. Ez a körülmény is

bizonyította, hogy a magyar protestantizmus érezte, sőt tudatában volt a mélyreható változások szükségességének, s kereste a megfelelő utat, megoldást. A Protestáns Napok egyik igen érdekes, e témakörbe vágó programját, Nagy Ferenc miniszterelnök (a Budapest-Kálvin téri egyházközség főgondnoka) „Mit kíván a demokrácia a protestantizmustól?" című előadását az „Élet és Jövő" országos református hetilap csaknem teljes terjedelmében közölte. [Élet és Jövő, XIII (1946/23) 1.]

[27] Makkai Sándor (1890–1951) református püspök, egyetemi (teológiai) tanár, író. Teológiai és filozófiai tanulmányait Kolozsvárt végezte (1912), 1912-ben bölcsészdoktori, 1917-ben pedig teológiai magántanári oklevelet szerzett. 1915-től lelkész Vajdakamaráson, 1917-ben a gyakorlati teológia tanára Sárospatakon, 1918-tól a rendszeres teológia professzora Kolozsvárott. 1922-től az Erdélyi Református Egyházkerület lelkészi főjegyzője (püspökhelyettes), 1926–1936 között pedig püspöke, s mint ilyen kolozsvári lelkész. Püspökként és a román szenátus tagjaként az erdélyi magyarság oktatási, kulturális és politikai jogaiért harcolt. 1936-ban el kellett hagynia Erdélyt, s a debreceni egyetem hittudományi karán a gyakorlati teológia tanára lett. 1950-ben a teológiai fakultást „leválasztották" a tudományegyetemről, így teológiai akadémiai tanár lett. Tevékenyen részt vett a református egyház missziói munkájának szervezésében. Erdélyi évei alatt a „Péceli Kör" (1920) mintájára 1921. augusztus 9-én Marosvécsén ún. „Vécsi Szövetség" alakult, amely aztán – különösen Makkai Sándor püspöksége idején – az egész erdélyi egyházkerület ügyét irányította. – A Magyarországi Református Egyház igyekezett átmenteni és biztosítani a missziói munka lehetőségét, ezért 1948. július 14–16. között Sárospatakon konferenciát rendezett, és megalakította az Országos Missziói Munkaközösséget, amelynek irányítását Makkai Sándorra bízta, aki igyekezett is hűségesen végezni feladatát, összefogni a különböző missziói ágakat, felszámolt missziói egyesületeket, és szolgálati lehetőségeket biztosítani valamennyi missziói munkás számára. Hamarosan rájött azonban, hogy az államhatalomnak semmiféle engedmény nem elég, állandóan beleavatkoznak az egyház belső életébe, különösen a missziói munka végzését, a szolgálatokat minden módon akadályozzák, ezért lemondott tisztségéről, majd rövidesen meg is halt.

[28] 1947–1948-tól nemcsak elvált, elszakadt egymástól Bereczky Albert és Békefi Benő és köre, de egyre inkább szembe is kerültek egymással. Előbb Bereczky köre emelkedett az egyházkormányzat magasabb régióiba. Victor János Bereczky násza, e kör legkiemelkedőbb személye, a körtől függetlenül, már 1945-től a dunamelléki egyházkerület lelkészi főjegyzője volt. Bereczky Albert 1948-tól a dunamelléki egyházkerület püspöke, 1949-től az Egyetemes Konvent és a Zsinat lelkészi elnöke. – Kádár Imre (1894–1972) közel nyolc évtizedes életútja során nem szokványos életpályát futott be. Az irodalom, az újságírás, a színház és a politika területén indul el, Komárom, Budapest működésének első színtere. A Tanácsköztársaság idején már egészen fiatalon felelős poszton áll. Majd Kolozsvárra távozott, ahol az irodalom és a színház az élettere ismét. A fasiszta zsidóüldözés elragadja tőle egyetlen fiát. Az 1940-es években az egyház felé fordul, Budapestre költözik. Azok köréhez csatlakozik, akik a háborús katasztrófa, összeomlás után az egyház új útját keresik a népi Magyarországon. Ott találjuk a nyíregyházi Szabad Tanács szervezői között. Később is jelentős a tevékenysége a szocialista Magyarország és az egyház(ak) kapcsolatának alakításában. Neve elválaszthatatlanul összeforrott Bereczky Albert nevével és teológiájával. Jelentős része volt a háború utáni

egyházi sajtó megszervezésében, az egyetlen országos hetilap, „Az Út" létrehozásában, a „Református Egyház" hivatalos lap megindításában, az „Egyházi Tudósítások" szerkesztésében, valamint a német és angol nyelvű kőnyomatos újság megszervezésében. Mint a sajtóosztály vezetője, szervezte és irányította a református egyház könyvkiadását. 1958-tól alapító szerkesztője a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa égisze alatt újraéledő „Theologiai Szemlé"-nek. Az egyház külkapcsolatai alakításában – Bereczky Albert mellett – jelentős szerepe volt Kádár Imrének is. 1953-tól a budapesti Református Teológiai Akadémián az új szervezésű Ökumenika Tanszék vezetője, 1963-tól haláláig a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoka, a Felekezettudományi Intézet létrehozója és első igazgatója volt. Tevékenységének legnagyobb (és talán még fontosabb, jelentősebb) része nem is volt látható az egyházi nyilvánosság előtt, nem „intézményesült" címekben, rangokban. Finta István (1915–1991) Kolozsvárt született, majd 1920-ban családjával Magyarországra telepedett át. Teológiát Budapesten (1933–1937, Fekete Sándor évfolyamtársaként), és az észak-írországi Belfastban (1937–1938) tanult. Több helyen segédlelkész, próbaszolgálatos tábori lelkész (1942–1946), majd intézeti lelkész Nyíregyházán (1947–1948), (ekkortájt csatlakozhatott Bereczky Albert köréhez), 1948-tól Bereczky Albert mellett püspöki titkár, 1949-től az Egyetemes Konventen külügyi és sajtóügyi előadó, 1950-től az Elnöki Osztály vezetője (az Egyetemes Konvent elnöke Bereczky Albert), 1954-től konventi főtanácsos, 1957-től gyülekezeti szolgálatot végzett, e mellett 1959–1984 között az országos református (egyetlen) hetilap, a „Reformátusok Lapja" felelős szerkesztője volt, a dunamelléki egyházkerületnek 1967–1982 között lelkészi főjegyzője. Tevékenységét a Magyar Népköztársaság Munkaérdemrend ezüst fokozatával jutalmazta. 1985-ben vonult nyugalomba. – Fekete Sándor (1915–1972) teológiát Budapesten hallgatott (1933–1937, Finta István évfolyamtársaként), több helyen volt segédlelkész, majd 1947. január 1. és szeptember 1. között a Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társaságának lelkésze, azután gyülekezeti lelkész Nagykállóban (1947–1952), 1952–1956 között a Budapest Gorkij fasori egyházközség lelkésze, és Belső-budapesti (1952–1955), majd az átszervezés után a Budapest-Északi Református Egyházmegye esperese, s részt vett a református egyház felsőbb irányításában, két cikluson át volt kerületi és fővárosi tanácstag. 1956 nyarán lemondott lelkészi állásáról. 1945 előtt vezető tagja volt a református egyház antifasisztademokratikus ellenállásnak, majd 1946-tól a Nyíregyházi Szabad Tanácsnak. – 1938 óta vett részt a sajtó munkájában, 1945 után a „Református Ébredés", 1946-tól a „Keresztyén Család" helyettes szerkesztője, 1948-tól „Az Út" munkatársa, 1950–1956 között felelős szerkesztője. – 1956-tól a Magyar Rádió munkatársa. 1964-től a Magyar Televízió belpolitikai rovatvezetője. 1969-től a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa hivatali apparátusában osztályvezető volt. A Magyar Újságírók Szövetségének vezetőségi tagja volt. Munkásságát a Magyar Népköztársaság a Munkaérdemrend ezüst fokozata kitüntetéssel jutalmazta. – Több kevésbé exponált, vagy ismert személy tartozott még e körhöz, akik részben közép, vagy alacsonyabb szinten vezetői beosztásig jutottak el, közülük néhányan a belső hatalmi harcoknak estek áldozatául.

[29] A Belügyminisztérium jóváhagyó levele Kiss Roland főgondnoknak küldött másolata alapján közzétette Ladányi Sándor: Vázlatos történeti áttekintés a magyarországi református egyház közelebbi múltjáról = Valóság, XXXVI (1994/4)3–30. jegyzetanyagában.

[30] Megjelent a Református Egyház című hivatalos lap II (1950/24) 3–6. oldalain.

[31] Megjelent a Református Egyház IV (1952/3) 6–8. oldalain.

[32] Ennek egyik, bár nem egyetlen, de talán legjellemzőbb példája Fekete Péter és Kovács Tibor esete, még 1954-ben(!) is. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezése a politikai program. Ehhez kell segítséget nyújtani az egyháznak, éspedig a maga sajátos módján, az igehirdetés által. Ehhez „segítséget" – előadást, tájékoztatást, körlevelet – kaptak a lelkészek az egyház felső és középvezetőitől. A körlevél textusokat „ajánlott" (kötelező felhasználás végett!) a prédikációkhoz. 1954. március 12-én a debreceni lelkészi kör gyűlésén a nevezett két segédlelkész hozzászólt a hajdúvidéki esperesnek a mezőgazdasági fejlesztésről való előadásához, s elmondták, hogy miért nem engedelmeskedtek a felsőbb utasításnak: Kovács Tibor – egyebek között – a következőket mondta: „Magatartásomat nem valami »csak azért is« dac, vagy mindenáron való ellenállás motiválta. Az előbb említett ok mellett másik fontos lelkiismereti tényezőm az volt, hogy debreceni szolgálatom idejének végéhez közeledve Isten különösen rám helyezte a lélekmentés egy ideig elhanyagolt felelősségét. Mikor szolgálatom alapigéje előtt elcsendesedtem, akkor annak a doktornak a felesége volt előttem, aki néhány nappal ezelőtt kísérelt meg öngyilkosságot és most a templomba vágyott. Azt az asszonyt láttam, akinek sikerült végre keményszívű férjét sok imádkozás után rábírni arra, hogy eljöjjön a templomba. Azért a fáradt tisztviselőért imádkoztam, aki egy héten legfeljebb csak egyszer tud eljönni a templomba, hogy egész hétre nyerjen erőt Isten Igéjéből nehéz munkájához. Én nem tartom magam pietistának. Kinőttünk már ebből a gyermekcipőből. Sorozatos bibliamagyarázatomban az élet minden kérdése helyet kap, amikor sorra kerül; amikor az Ige veti fel; nem kerülöm ki egyáltalán. Pásztori beszélgetéseimben pedig különösen nem. Vasárnapi igehirdetésemre viszont – merem így mondani: – olyan Igét »kaptam«, melyben az alapigén való erőszaktétel nélkül nem férhetett bele a körlevél mondanivalója. Lelkiismereti okok után hadd említsek még most néhány teológiai motívumot is, mely magatartásomat meghatározta: Legfájóbban az érintett az esperes úr által előterjesztett igehirdetési vázlatok hallatán, hogy ezekben ugyanaz történt, mint amit Barth Károly kéziratban ismeretes nyílt levele kifogásolt mai magyar ref. egyházunk sajtószolgálatával kapcsolatban, hogy ti. a mai modern emberi megoldások igenlését a keresztyén üdvüzenet részévé tesszük. Hálátlanok volnánk, ha nem örülnénk Istennek a mában nyújtott ajándékain, de ezeket nem állíthatjuk Istennek páratlan üdvtörténeti eseményeivel egy polcra, nem nivellálhatjuk az általános és különös kegyelem tényeit! Az igehirdetésnek erre az elhajlására jellemző illusztrációk voltak a most felolvasott igehirdetési vázlatok. Nem hiszem, hogy egyházunk felelős vezetői, akik teológiai alapon állnak, ismerik és engednék ezeket a racionalista, elallegorizált (jobban mondva reallegorizált), a teológiai tisztánlátás legparányibb szikráit is nélkülöző prédikációvázlatokat ajánlani lelkipásztoroknak. Ennél már csak az az igeértelmezés lenne elrettentőbb, ha történetesen Afrikában élnénk és a tevehajcsárok felé azt az igét tartanánk alkalmas textusnak, hogy »adá Jézus a kenyeret a tanítványainak... és a sokaság elé *tevék*«. ...

Ismétlem, hogy nem az ügy lényege, hanem kiviteli módja ellen vannak súlyos kifogásaim. Komoly meggyőződésem, hogy az ügy őszintébb és mélyebb teológiai szemlélettével és szolgálatával több áldására lehetnénk mind egyházunknak, mind népünknek és a kormányprogramnak. A körlevelet fölolvastam engedelmességből, becsületesen, számot vetve azzal, hogy ennek az egyháznak vagyok segédlelkésze, leszek és akarok ha

Isten engedi lelkésze is lenni, melynek felelős vezetői a körlevelet kibocsátották. Annak is jelét és bizonyságát akartam adni ezzel az engedelmességgel, hogy szeretem egyházunkat mostani állapotában is, bűneit, mint a magamét is látom és hordozom. Szégyenlek ugyan több mondatot benne, mint ahogy szégyelltem a múlt pénteki egyházmegyei gyűlés emberi ízlést is sértő hozzászólásainak nagy részét."

Valamint Fekete Péter hozzászólásából: „A körlevelet én sem olvastam fel a Tégláskertben és a prédikációban sem szóltam egy szót sem a mezőgazdaság-fejlesztésről, nem mintha a mezőgazdaság-fejlesztésnek ellensége lennék, hiszen én is földműves szülők gyermeke vagyok, s tudom mit jelent a könnyítés a parasztemberen, látom szüleim, testvéreim és sógoraim életében. Nyomatékosan hangsúlyozom tehát, hogy nem a mezőgazdaság-fejlesztés iránti ellenséges magatartásból, hanem lelkiismereti és teológiai okokból nem prédikáltam a mezőgazdaság-fejlesztésről és nem olvastam fel a körlevelet. (Nem is kaptam a Tégláskert részére külön körlevelet, de Az Út-ból felolvashattam volna egyébként, mint Nagy József tette Nyulason.) Nálunk is úrvacsoraosztás volt és én is ugyanazon lelkiismereti és teológiai indokok alapján nem tudtam vállalni a körlevelet, mint Kovács Tibor. Egyébként nem tudom elfogadni a püspök úrnak az egyházmegyei gyűlésen mondott beszédének azt a teológiai indoklását sem, hogy a több kenyérért folytatott munkában ugyanaz az ügy történik, mint az úrvacsorában. – Esperes úr ide terjesztett prédikációvázlatairól pedig azt javaslom, hogy adjuk át a homiletika és dogmatika szakprofesszorának, hogy ők ítéljék meg, hogy lehet és szabad-e így prédikálni ezeknek a textusoknak az alapján?! Én sem tudom semmiképpen így elfogadni." Mint kortörténeti dokumentumokat iktattam ide ezeket a részleteket. Az egész kérdés, jelenség külön alapos tanulmányt érdemelne. Itt – véleményem szerint – azért van helye, hogy lássuk mik motiválták, foglalkoztatták a lelkipásztorokat a „nehéz években", nem „ellenforradalmi" erők, egyáltalán nem „az ige elleni lázadás" – pontosan az ellenkezője. – A két segédlelkészt a szolgálatvégzéstől az egyházkormányzat eltiltotta, Kovács Tibor gyógypedagógus tanár lett, Fekete Péter később más egyházkerületben szolgálhatott ugyan, de doktorátusát például megakadályozták.

[33] „A Magyarországi Keresztyén Egyházak együttes tiltakozása..." teljes szövegét – a Dunamelléki Református Egyházkerület Levéltárában (Ráday Levéltár) Egyházközigazgatási iratok 1637–1948. szám alatt található másolat alapján – közölte Ladányi Sándor: Vázlatos történeti áttekintés a magyarországi református egyház közelebbi múltjáról = Valóság, XXXVII (1994/4) 3–30. jegyzetanyagában.

[34] Mihályfi (Mihalovich) Ernő (1898–1972), evangélikus lelkész fia, újságíró, a Kisgazdapárt balszárnyához tartozó (majd még inkább balra tolódó) politikus, 1947-ben tájékoztatásügyi, majd a külügyi tárca élére kerül, a köztársasági elnöki hivatal vezetője, 1948–1949-ben az országgyűlés alelnöke, 1951–1957-ben népművelési, 1957–1958-ban művelődésügyi miniszterhelyettes. 1952-től az evangélikus egyház egyetemes felügyelője, vagyis legfőbb világi tisztségviselője.

[35] E megbeszélést részletesen említi „Ravasz László: Emlékezéseim" című, Gyökössy Endre által szerkesztett kiadvány (kiadta a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1992.) 336–340. oldalán, valamint külön emlékeztetőt készített Házi Árpád róla „Feljegyzés a református egyház és a demokrácia viszonyának rendezése kérdésében Tildy Zoltánnál összehívott megbeszélésről" címen. Politikatörténeti Intézet (PTI) Archivuma, 274. fond 7. csoport 257. őrzési egység 1–2. o.

[36] Ez utóbbinak körülményeit ld. Ladányi Sándor: Bereczky Albert centenáriumára (Előadás a Zsinati Székházban 1993. augusztus 10-én tartott jubileumi ünnepségen) = Reformáció II (1994/2–3) 25–36. jegyzetanyagában, a Magyar Országos Levéltár MDP–MSZMP Osztályán őrzött 276. fond 65. csoport. Rákosi Mátyás titkári iratai között található eredeti dokumentumok alapján.

[37] Kiss Roland 1956. október 31-i „lemondó" levelét közölte a Pap László: Tíz év és ami utána következett 1945–1963 című kiadvány (Bern–Budapest, 1992. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem) Függeléke 11. 335–342. oldalain. Ravasz László és Lázár Andor eltávolítási, Bereczky Albert és Kiss Roland megválasztatási eseményeit felvázolja Ladányi Sándor: „Őrségváltás – háttérzenével" – Kardos János megválasztott dunamelléki főgondnok hivatalba lépésének megakadályozása és Kiss Roland főgondnokká tételének körülményei" = Confessio, XV (1991/1) 85–105, és „Vázlatos történeti áttekintés a magyarországi református egyház közelebbi múltjáról" = Valóság, XXXVII (1994/4) 3–30. tanulmányai.

[38] A dunamelléki főgondnok-választás történetét röviden megírta Ladányi Sándor: „Őrségváltás – háttérzenével" – Dr. Kardos János megválasztott dunamelléki főgondnok hivatalba lépésének megakadályozása és Kiss Roland főgondnokká tételének körülményei című összeállításban, = Confessio, XV (1991/1) 85–105. – Kiss Roland (1888–1967) 1918-ban Szabolcs vármegye főispán-kormánybiztosa, 1919-ben a direktórium elnöke, majd a Belügyi Népbiztosság munkatársa. A Tanácsköztársaság bukása után öt évi fegyházbüntetésre ítélték. Ennek letöltése után a Szociáldemokrata Pártban, valamint az Országos Bethlen Gábor Szövetségben tevékenykedett, különösen az Országos Protestáns Napok megszervezése körül. 1945-1948 között a Belügy, 1948-ban a Honvédelmi Minisztérium államtitkára, 1949-ben az Állami Határügyi Bizottság elnöke, 1949-ben pedig a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka lett (1956-ig). Tevékenységét (és a feleségéét is) a Szocialista Hazáért Érdemrenddel és a Köztársasági Érdemrenddel ismerték el. Gyakran emlegette magát úgy, mint aki „bibliás szocialista", igen komolyan vette „küldetését", hogy ő a főgondnokságot „pártfeladatként kapta és úgy is teljesíti", ami a pártvezetésnek egyáltalán nem tetszett, ennek nyílt bevallása és emlegetése. Rendszeresen írogatott Rákosi Mátyásnak, „Kedves Barátom" megszólítással, tegeződve stb. s rendszeresen küldött kiadós jelentéseket a főtitkárnak, amelyeket kezdetben Rákosi el is olvasott, később ennek semmi nyomát nem találjuk az iraton. A félretétel meg is történt, amit Kiss érzékelt és 1956. október 31-i lemondó és december 8-i kiegészítő leveleiben gyakran fel is panaszolt. Jelentései, Rákosi Mátyáshoz küldött jelentései a Magyar Országos Levéltár MDP–MSZMP Osztály 276. fond 65 csoport Rákosi Mátyás titkári iratai több őrzési egységében találhatók.

[39] Kiss Roland főgondnoki székfoglaló beszédét előzetesen bekérte Rákosi, és ő is elolvasta, és Losonczy Gézával is átnézette. – Hogy Kiss Roland megválasztásának kierőszakolása mennyi „haszonnal" járt az egyház számára, és egyéb, nem éppen főgondnoki tevékenysége – bőséges dokumentumát adja a Magyar Országos Levéltár MDP–MSZMP Iratok Osztályán őrzött Rákosi Titkárság iratanyaga. Kevéssel főgondnokká tétele után már Rákosi is „ejtette", amire Horváth János, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is kéri, mondván, magatartásával több kárt okoz, mint hasznot az állam és egyház viszonyában.

[40] Miért mondott le Révész Imre? Révész Imre levele Péter Jánoshoz, 1948. június 12. Közli: dr. Barcza József. = Reformátusok Lapja 1989. június 11-i szám 3. o.

[41] Az iskolák államosítása lebonyolítása folyamatáról és a református egyház magatartásáról külön nagyobb tanulmány készül. Viszonylag rövidebb összefoglalását ld. Ladányi Sándor: „A művelődésügy földreformja". Az iskolák államosítása és a református egyház – vázlatos áttekintés és válogatott dokumentumok (rövidített közlés a dokumentumok elhagyásával) = A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának Évkönyve az 1994–95. tanévről (szerk. Tenke Sándor), Budapest, 1996. 124–132.

[42] A megbeszélés jegyzőkönyvét közölte Majsay Tamás: „Szabad lopás szabad államban". Az állam és egyház kérdésének rendezésére kiküldött kormánybizottság 3. ülése a református egyház kiküldötteinek részvételével, 1948. május 22-én, 1–2. = Egyház és Világ, 1) II (1991/4) 8–16, 2) II (1991/6) 10–18.

[43] A megváltozott politikai és társadalmi helyzetet felismerve az új viszonyok között az egyház helyének keresése, felelősségtudata vezette az egyházkerületek püspökeit, amikor 1946. július 30–31-én Sárospatakon konferenciát tartottak, amelyen a református megújhodásnak kérdésével foglalkoztak. Megállapodtak abban, hogy a Zsinat megújhodása az egyház legfőbb követelménye, és e követelménynek bátor és határozott lépéssel eleget kell tenni. Ezt az elgondolást az egyházkerületek elnökségei is elfogadták és megállapodtak abban, hogy a Zsinat 1946. augusztus 28-án körlevelet intéz valamennyi választott rendes és pótképviselőjéhez a Zsinat megújulása, a sorok rendezése végett (6/1946. Zs. számú körlevél). E körlevélben a következőket olvashatjuk: „A politikai és egyházi életben bekövetkezett gyökeres változásokban egyházunk legéletbevágóbb érdeke fűződik ahhoz, hogy minden felelős egyházi testület teljes erőfeszítésre legyen képes. Ez vezette a Zsinati Tanácsot, amikor 1945. évi szeptember hó 5-én, 34. sz. alatt hozott határozatában a presbiterek számának felemeléséről és a megüresedett presbiteri tisztségek betöltéséről rendelkezett. Ez a rendelkezés azt a kettős célt szolgálta, hogy a presbiterek közül olyanok, akik a változott időkben nem tudják az egyház érdekeit hathatósan szolgálni, félreálljanak, és helyet adjanak olyanoknak, akik a presbiteri tisztség lelki cenzusának még szigorúbban vétele mellett az új helyzetben friss és töretlen erővel hordozhatják az egyház terheit, másrészt azt, hogy a gyülekezet aktív és felelős vezetői közé minél szélesebb rétegekből kiválogatott, minél több hívő és felelős személy sorakozzék.

...

Fokozza még ezt a szükséget az, hogy az elmúlt két esztendő vérzivatarja között Zsinatunknak aránytalanul sok tagja költözött el a földi világból. Még nagyobb azoknak a számuk, akik a jelenlegi világpolitikai helyzet következtében, mint a magyarországi Zsinat tagjai, nem működhetnek. Tetőzi ezt azoknak a hosszú névsora, akik a változott viszonyok között, a háború és az összeomlás tragikus következményeképpen nincsenek, és nem lehetnek abban a helyzetben, hogy mint egyházi törvényhozók, egy új korszak alapjainak lerakásánál közreműködhessenek. ...

Két út állott előttünk.

...

A másik út az, amelyik járhatónak mutatkozott. Az egyházkerületeknek az egyházközségek által a presbitériumok szavazataival választott zsinati képviselői, mégpedig mind rendes, mind pótképviselői ebbéli tisztségüket lemondás útján bocsássák az egyházkerületek rendelkezésére. A lemondások beérkezte után az egyházkerület rendelje el az üres zsinati tagsági helyekre a szavazást, s így az egyházközségeknek módjukban lesz néhány hónap alatt a legalkalmasabb személyekből állítani össze az új Zsinatot. Természetesen semmi akadálya sincs a régi zsinati tag megválasztásának ..."

A körlevélben foglalt követelményeknek tettek eleget a Zsinat rendes és pótképviselői akkor, amikor tagságukról majdnem kivétel nélkül lemondtak, hogy a Zsinat felfrissülhessen. A Zsinat személyi megújulásának mértékére nézve jellemző, hogy a négy egyházkerület 106 választott rendes tagja közül az 1947. május 6–8. napjain tartott zsinati ülésen csak 4 olyan volt, aki már előzőleg is rendes tagja volt a Zsinatnak; 26-ot az addigi póttagok közül választottak rendes taggá, a többi egészen újonnan került a zsinati atyák közé. Az utóbbiak is egytől egyig ismert munkásai voltak az egyházi közéletnek, s a Zsinat kebelén belül helyet kaptak a különböző reformációs irányzatok és ébredési mozgalmak legkiválóbb képviselői is. – A személycserék azonban tovább folytatódtak, ahogy a politikai helyzet egyre inkább balra tolódott. A *6. Budapesti Zsinat* – 1951. október 24–25-én – összetétele már lényeges eltérést mutat a korábbi „megújult" Zsinathoz képest is. 1951 után pedig a „változások" már drasztikus módon mennek végbe (például Szabó Imre vagy Pap Béla eltávolítása stb.)

[44] Az Egyezmény szövege a Magyar Közlöny 1948. október 9-i 227/1948. számában jelent meg először, majd a Református Egyház című hivatalos lap is közzétette, s – egyebek között – „A magyar protestantizmus 1918–1948" (Szerk. Lendvai L. Ferenc, Budapest, 1987.) című kötetben Bolyki János–Ladányi Sándor által írt „A református egyház" című fejezet 184. számú jegyzete (125–127. oldalak). Az „Egyezmény" az 1948. május 22-i „megállapodás" tételein alapszik. Biztosítja a teljes vallásszabadságot, az egyházi élet szabad működésébe tartozó istentiszteleteket templomokban, iskolákban, családi otthonokban, gyülekezeti házakban, biblia- és iratterjesztést, gyülekezeti és országos konferenciák tartását, evangelizációs összejöveteleket, kötelező iskolai vallásoktatást, a szeretetmunka végzését stb. A református egyház részére 20 éven át (5 évenként 25%-kal csökkenő mértékben) államsegélyt biztosít, részben a református egyháznak az oktatás terén szerzett érdemei elismeréséül, részben az új lelkésznemzedék előképzésének biztosítására hozzájárul ahhoz, hogy a legerősebb történelmi hagyományokkal rendelkező református kollégiumok közül az alábbiak az eddiginél nem nagyobb keretben továbbra is egyházi iskolák maradjanak: a sárospataki református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, líceum és tanítóképző intézet, a debreceni református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, líceum és tanítóképző intézet, valamint a Dóczi leánynevelőintézet leánygimnáziuma, leánylíceuma és tanítóképző intézete, a pápai református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, a budapesti IX. kerületi Lónyay utcai református gimnázium és, mint ennek szerves része, a Baár-Madas leánygimnázium. Az 1948. szeptember 29–30-i zsinati ülés története részleteiben, előzményeivel és kihatásában máig nincs kellő mértékben feldolgozva. 1990. január 24-én az Országgyűlés elfogadta az 1990. évi IV. törvényt „a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról", amely 1990. február 12-én lépett hatályba. Ennek figyelembevételével a Magyar Köztársaság Minisztertanácsának elnöke (Németh Miklós) és a Magyarországi Református Egyház Zsinatának Elnöksége (nevében dr. Kocsis Elemér püspök) az 1948. október 7-én kötött megállapodást *1990. március 19-én felbontotta.*

[45] Ezek elemzésével, a püspöki jelentések, valamint a „teológiai" indoklásokkal, a lelkészképzés „megfelelő" átalakításának tartalmi kérdéseivel, valamint a „keskeny út" és a „hitben való engedelmesség" „teológiája" kérdéseivel itt most nem foglalkozunk, részben megtette ezt Bogárdi Szabó István: „Egyházvezetés és teológia a magyarországi református egyházban 1948 és 1989 között" című teológiai doktori értekezésében (Debrecen, 1995, Societas et Ecclesia, A Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület kiadványa), részben a történeti háttér feltárása, történeti kritikai értékelés elvégzését egy más alkalommal el kell végezni.

[46] A Titkárság ülésének vonatkozó jegyzőkönyvét közölte az „Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I." Budapest, 1992. 322–324.

[47] Az 1989. évi 14. számú törvényerejű rendelet szüntette meg.

[48] „Az Egyetemes Konvent Elnöksége felelősséggel és gondosan megvizsgálta a jelenleg négy teológiai akadémián folyó lelkészképzés problémáit. *Szükségessé vált ez azért, mert mindnyájunk előtt világos, hogy a magyar református egyház anyagi erői elégtelenek négy megfelelő színvonalú teológiai akadémia fenntartására,* és mert lelkészképzésünk feladatainak személyi és anyagi erőink két teológiai akadémiára való összpontosításával tudunk jobban megfelelni. Ugyanezekből az okokból merült fel a theologiák összevonásának kérdése az elmúlt évtizedek során ismételten. Most megvizsgáltuk theologiai oktatásunknak nemcsak jelenlegi helyzetét, hanem egyházunk érdekében szükséges fejlesztését is. Ennek eredményeként *feltétlenül elengedhetetlennek tartjuk, hogy az új iskolai évre református egyházunk már két theologiai akadémiája folytassa a lelkészképzés munkáját.* Ennélfogva felhívjuk a Főtiszteletű Elnökséget, hogy a pápai/sárospataki kollégium régi jó és evangéliumi hagyományainak megőrzése érdekében is szíveskedjék megtenni a szükséges intézkedéseket azirant, hogy a theologiai akadémia megnyitását – az egyházkerületi közgyűlés ide vonatkozó határozatáig és az egyéb alkotmányos eljárások megtörténtéig – elhalasszák. Egyúttal szíveskedjék azirant is intézkedni, hogy a további határozatokig a theologiai akadémia eddigi hallgatói a debreceni és budapesti theologián kérjék felvételüket."

[49] Mint igen jellemző, pontos összefoglalást, idézünk néhány mondatot Barth leveléből: „...miért hallgatta el, hogy takarékossági okokból feloszlatták a sárospataki és pápai Teológiai Akadémiákat, ...Én itt Nyugaton tiltakozni szoktam, ha valaki Ön ellen vádaskodva azt mondja, hogy »behódolt«, »aláveti magát«, »kollaborál« kommunista kormányával, pártjával és sajtójával... A kérdés, amit Önnek fel kell vetni, ennél sokkal komolyabb: vajon nem lépett-e Ön olyan útra, mely súlyos teológiai tévelygéshez vezet? ...Azt hiszem, jól látom a helyzetet, ha úgy vélem, hogy *Ön a kommunizmus igenlését már a keresztyén igehirdetés részévé, hitvallásává teszi...* Ön megindult azon az úton, amely – más előjellel ugyan – a »Német Keresztyének« keresztyén-világnézeti gondolkodásmódja volt... Meg vagyok győződve arról, hogy ezt Ön és barátai nem akarják..., de nem hallgathatom el, hogy a valóságban határozott léptekkel ezen az úton halad... Magyar egyházi sajtótájékoztatójuknak utolsóelőtti szakasza teljes egészében tele van olyan közvetlen vagy közvetett nyilatkozatokkal, amelyek kétségbeejtően hasonlítanak azokhoz a kijelentésekhez, amelyeket 1934-ben a Barmeni Nyilatkozat első pontjával elvetettünk... Hogyan lehetséges az, hogy Önök most – mintha a világon más kérdés nem is létezne – a »szocializmus«-t írják zászlajukra (Jézus Krisztus egyházának zászlajára!). És ebben benne van a propagandisztikus igény is, hogy »szocializmuson« sem égen sem földön semmi egyebet nem szabad érteni, csak amit az Önök országában és általában a

keleti blokk területén érteni szoktak... Hogyan lehetséges az, hogy Ön a stockholmi vállalkozást, amely »békemozgalomként« a legenyhébben szólva legalábbis kétes (galambjával, melynek karmai vannak!), oly mértékben fenntartás nélkül keresztyén és egyházi áldásban részesíti? ... Rendjén valónak tartja-e Ön azt, hogy mi – az Ön barátai – itt minálunk az itteni árral *szemben,* Önök pedig az ottanival, fenntartás nélkül *együtt* úsznak? Lassan már hat éve! ... A magyar egyházak és gyülekezetek irányváltozás közben vannak. Amit róluk tudok és ahogyan ismerem őket, előbb-utóbb ez szerencsétlenséghez vezethet. Ma még, időben, megkímélheti őket ettől. De a kormányrúd állását meg kell változtatniuk..." – A levél kézhezvételét követően azonnal bevitte az ÁEH-ba, Kossa István elnök pedig október 17-én átküldte Rákosi Mátyáshoz. Bereczky válasza is ugyanezt az utat járta be – fordított sorrendben – : előbb Rákosival egyeztették, majd a fordítás és az elküldés következett. A válasz lényege: Barth *illetéktelenül* avatkozik bele a magyar református egyház belügyeibe, nem ismeri, nem jól látja a Magyarországon történő dolgokat. – Míg Barth 1948. május 23-i, Bereczky püspökké választását támogató levelét (az bizonyára nem volt „illetéktelen beavatkozás" a magyar református egyház belügyeibe!) számos helyen publikálták, addig Barth és Bereczky levelezésének egyéb darabjai nem jelentek meg nyomtatásban, kivéve Barth leveleit a gyűjteményes kötetben. Majsai Tamásnak a közemúltban e témakörből készített és megvédett kandidátusi értekezése még nem jelent meg nyomtatásban.

[50] Az Országos Levéltár őrizetében lévő MDP-MSZMP Iratokban található eredetiről fakszimilében közli Majsai Tamás: „Pap László: Tíz év..." kötete 116. oldalain.

[51] Természetesen ez a csonkítás sem ment minden nehézség nélkül, azonban ennek részleteire itt most nem térhetünk ki. – E „felajánlás" után az 1948. áprilisi (államosítás előtti) állapotokhoz képest (amikor a református egyháznak 2 kisdedóvó, 1024 elemi iskola, 3 férfi, 1 női tanítóképző, 14 polgári iskola, 19 fiú gimnázium – internátussal –, 5 leánygimnázium – internátussal –, 3 gazdasági szakközépiskola, 1 felsőkereskedelmi szakiskola, 1 jogakadémia – Kecskeméten –, 4 teológiai akadémia – Debrecenben egyetemi fakultásként, Budapesten, Sárospatakon és Pápán –, az államosítás után is megmaradt 4 teológiai akadémiájából és 4 gimnáziumából) megmaradt 2 lelkészképző intézet és 1 gimnáziuma.

[52] A Tiszáninneni Református Egyházkerület megszüntetését, „beolvasztását" többben a sárospataki teológiai akadémia melletti kiállás, az állami döntéssel és konventi határozattal való szembehelyezkedés büntetésének értelmezik. Véleményem szerint „az egyházkerületek összevonása" mint az 1951. július 17-én megkapott „feladat" része, mindenképpen megtörtént volna, amint azt az evangélikus egyház esete is mutatja. Annak feltárása, hogy miért a tiszáninneni egyházkerületre (mint a legkisebb egyházkerületre?!) esett a választás, és például a dunántúli miért maradt meg, milyen tényezők motiválták, további alapos kutatás szükséges.

[53] A távirat szövege – egyéb beszédekkel együtt – megjelent a Református Egyház című hivatalos lap III (1951/5) 1. oldalán.

[54] Pap László: Tíz év és ami utána következett 1945–1963 ... 93–95. old. 50. számú jegyzet. – A Német Hitvalló Egyház történetének és a Barmeni Hitvallás szövegének a budapesti teológián való tanítását (noha annak küzdelme és a Hitvallás szövege – magyar fordításban is – már 1934-ben ismert volt Magyarországon) nem sokkal azelőtt rendelte el Bereczky Albert Martin Niemöller egy látogatása kapcsán.

[55] A nemzetközi sajtó is foglalkozott a Hitvalló Nyilatkozattal. Érdemben elsőként Gombos Gyula elemezte, ismertette részletesen annak szövegét, Csicsery-Rónay István Occidental Press, Washington D.C. USA kiadásában megjelent „Szűk esztendők. A magyar kálvinizmus válsága 1959" című műve 13. fejezetében. (A Szűk esztendők második kiadása a Püski Kiadó Kft.-nél jelent meg Budapesten, 1992-ben.) – Bárczay Gyula is külön részt szentel „A megújulási mozgalom"-nak az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (EPMSz) kiadásában Bernben, 1986-ban megjelent „Harminc év 1956–1986" című kötet „Megújulás – megdermedés – megmozdulás, A Magyarországi Református Egyház harminc éve" című fejezetében, 330–334. oldalain. – Az Osztrák Evangélikus Egyház Magyar Lelkigondozói Szolgálat kőnyomatosában (1986. február 19-én) közli a teljes szöveget egy újabb német fordítással együtt. – Magyarországon a teljes magyar szöveget először a Confessio 1989/2. száma 118–121. oldalán tette közzé. – A magyarországi forradalom leverése után, ellenséges indulattal ír róla Péter János Az Út hasábjain, Kádár Imre: „Egyház az idők viharaiban" (Budapest, 1957) című pamfletjében, valamint Kónya István: A „keskeny úton" a „szolgáló egyház" felé (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988!) kötetében.

[56] Ravasz László „Memorandum"-ának számos gépírásos példánya ismert. Nyomtatásban először a Bárczay Gyula által szerkesztett „Ravasz László: Válogatott írások 1945–1968" című kötetben (Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Bern, 1983. 269–273.) jelent meg. Innen vette át a Confessio, 1989/3. száma (100–103.).

[57] A presbiteri jegyzőkönyv eredetije az Ócsai Református Egyházközség tulajdonában van. Az egykorú másolatot dr. Békési Andor (1910–1989) lelkipásztor készítette, és halála előtt idevágó anyaggyűjtésével (dokumentum) engem ajándékozott meg.

[58] Csak néhányat emelünk ki példa gyanánt: Az Út 1956. szeptember 23–29-i száma aláírás nélküli, több mint háromhasábos vezércikke, „Tovább-előre" címmel a nyári lelkészkonferenciákról ad összefoglaló tájékoztatást. Dicséri az egységet, az utat amelyen tovább akarunk járni, és kiemeli, hogy alkotmányos módon kell továbbmenni; ugyanezen hetilap október 7–13-i számában Péter János tiszántúli püspök írt vezércikket „Újrakezdések idején" címmel, Farkas József „Missziói munkánk megújulása" című vezércikke (október 14–20. szám) a szeptember 28-ára összehívott konventi elnökségi tanácsnak az „érvényben lévő" Missziói Szabályrendelettel kapcsolatos tervezetet dicséri, vagy például Péter János egy másik cikke: „Az Úr újat kezd bennünk" (október 21–27-i, Az Út utolsó számában).

[59] Az Út 1956. október 21–27-i (utolsó) száma közölte, az aláírók nevei nélkül, csak az általunk is említett, benyújtók nevével.

[60] Az Új Révai Lexikon Magyarország a XX. században II. tanulmánykötete VI. Egyházak és felekezetek fejezetében, 411–412. oldal.

[61] Balogh Margit–Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Budapest, 1993. História. MTA Történettudományi Intézete kiadása, 312. oldalán.

[62] A missziói munka megbénításának egyik, központilag irányított eszköze volt. Az 1952-es református „Missziói Szabályrendelet"-nek is egyik fő ütőkártyája: egy vendégszolgálathoz esetleg 6-8 előzetes, írásbeli engedélyre is szükség volt: az illetékes esperes(ek)től, esetleg püspök(ök)től, a megyei egyházügyi titkár (tanácsos)tól, esetleg az ÁEH-tól közvetlenül.

[63] A forradalom hangja. Magyar rádióadások 1956. október 23–november 9. Századvég Füzetek 3. A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása. Budapest, 1989. 64. o.

[64] Teológiai Akadémiánk ifjúsága kérte annak közlését, hogy a legnagyobb felháborodással ítélte el Mezey Gy. Lorándnak a Kossuth-adó útján október 24-én közzétett nyilatkozatát. – Reformáció, Református Országos hetilap, I. évf. 1. sz. 1956. november 4–10. [egyetlen szám]. – Teljes anyagát újra közölte: Confessio 1989/3. szám 105–116.

[65] Péter János: „A református gyülekezetek sugározzák a nyugalom és a megbékélés lelkületét". = Szabolcs-Szatmár Megyei Néplap, 1956. október 27. – Közli még: 1956. október Szabolcs-Szatmár Megyében. Dokumentumok (Szerk. Vida István). Nyíregyháza, 1989. (25. o. 24. sz. Dokumentum). A jelen összefüggésben idézi: Ladányi Sándor: A Református Megújulási Mozgalom – különös tekintettel Szabolcs-Szatmár megyei tevékenységére = Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 1995. valamint Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1944–1957. Debrecen, 1995. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanulmányi Füzetei 34. 351–352. o.

[66] A lemondólevél eredetije a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (Debrecen) I. 1.c. 543. d. 2098. sz. jelzet alatt. Idézi Ladányi Sándor és Tibori János i. m.

[67] „Az Úr újat kezd bennünk ..." = Az Út, 1956/43. szám.

[68] Itt a Hitvalló Nyilatkozatról és a Megújulási Mozgalomról van szó, amelyet a forradalom vérbefojtása, a Megújulási Mozgalom felszámolása után még nagyobb gyűlölettel emleget, hasonlóan Kádár Imre is az „Egyház az idők viharaiban" (Budapest, 1957.) című politikai pamfletje, és több más írás is az újjáalakult egyházi sajtó hasábjain.

[69] A forradalmat már csírájában vérbe fojtani akaró karhatalmi erők és a forradalmárok harcának 1956. október végén a Budapesti Református Teológiai Akadémiának több sebesültje, sőt két halottja is volt, akik – természetesen – nem a fegyveres harcokban vettek részt és estek el. Szűcs Zoltán és Arányi György teológusok megsebesültek, Herczeg Lajos és Magócsi István teológusok pedig halálos lőtt sebet kaptak. Csényi György: „Elhulltanak legjobbjaink..." = Reformáció, I. évf. 1. sz. Sokan mentősökként szolgáltak = Adorján Imre: „Vöröskeresztes zászló alatt..." Teológusok a mentőszolgálatban = uo.

[70] Az itt elmondottak lényegében egész legújabbkori egyháztörténetünkre érvényesek. Éppen ezért vettük tervbe, hogy az elkövetkező néhány esztendőben a kutatásunkat századunk magyar protestantizmusa történetének kutatására összpontosítjuk – benne természetesen az 1956-hoz vezető út, maga 1956 és az utána következő események dokumentumok feltárását is igyekszünk elvégezni.

[71] Nagy Gyula: Ha dokumentum, legyen dokumentum = Egyház és Világ, II (1991/10) 12–14.

[72] Pap László: Tíz év és ami utána következett... 177–178. old. 30. számú jegyzet. – A két feljegyzés ugyanazt az eseményt mondja el, keletkezésük között azonban bő három évtized van, a lényeget illetően azonban nem térnek el egymástól, egymást kiegészítik.

[73] A belső strukturális szervezeti adminisztrációs változásokkal itt most nem foglalkozunk.

[74] A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23–november 9. Budapest, 1989. 292. – A hangfelvétel (állítólag) nem sikerült, így az előadások, beszédek, igehirdetések szövege nem maradt fenn.

[75] Vető Lajos evangélikus püspök lemondását november 1-jén adta be. Szövegét közli Ordass Lajos Önéletrajzi írások, folytatás. Válogatta, sajtó alá rendezte Szépfalusi István, Bern, 1987. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadás 573–574. old.

[76] Szamosközi István református esperes is beadta lemondását november 1-jére.

[77] Bán István 1956. október 31-én a nyíregyházi rádióban elmondott beszédének szövegét közli dr. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai I/5. Nyíregyháza. Nyíregyháza, 1993. 83–85, november 2-i rádióbeszédét uo. 85, mint az ellene indított vádirat (80–98) mellékleteit.

[78] Ez valóban csak „cím", indok, ürügy volt, a valóságos ok, amint ezt korábban láttuk, hogy Rákosi Mátyás személyes jelöltje Kiss Roland volt a dunamelléki főgondnoki tisztre, másrészt mert Bereczky Albert ugyanolyan jól tudta, hogy ha dr. Kardos János lesz az elnöktársa az egyházkerület irányításában, azt az egyházpolitikát (politikát!) nem tudja olyan egyszerűen folytatni, mint Kiss Roland mellett. (Akkor még nem lettek nyilvánvalók Kiss Roland és Bereczky személyes ellentétei, és a politikai hatalom és az ÁEH nem „ejtette" Kiss Rolandot.)

[79] Farkas József és Kiss Roland lemondólevelét közölte Pap László: Tíz év és ami utána következett ... 10. és 11. sz. mellékleteként, 332–342, Kiss Roland írt december 8-án is egy lényegesen hosszabb levelet, amelyben nem vonja vissza lemondását, hanem még több tényt tárt fel az 1948/49–1953–1956 közötti évekről.

[80] Péter János lemondólevelét (amely a többihez hasonlóan gépelt másolatban terjedt) először Ordass Lajos közölte: Önéletrajzi írások, folytatás ... 608–612., majd Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1944–1957. Debrecen, 1995. 359–361.; Foglalkozik vele Kun László: „Péter János bűnbánó, lemondó levele püspöki székéről 56-ban". Történelmi dokumentum = Nemzetőr (München), X (1965/182) 2.

[81] A „Reformáció" című lapnak egyetlen száma jelenhetett meg. A második szám is koncepcionálisan készen volt, de kivitelezésére – a külső körülmények ismert alakulása miatt – már nem volt lehetőség.

[82] A körlevél szövege nyomtatásban megjelent a „30 év 1956–1986..." című kötet 361–363. lapjain, a Ravasz László: „Válogatott írások 1945–1968." kötet 280–282. lapjain, valamint a Confessio, 1989/3. száma 104–105. oldalain.

[83] Ismertette Bán István a Reformátusok Lapja 1990. november 18-i számában. Magát a szövegét nyomtatásban először – kisebb „pontatlanságokkal", bevezetéssel – szintén Bán István közölte. „A magyar református egyház útja – Az 1956-os Megújulási Mozgalom hitvallás-programja" címmel = Református Egyház, XLIII (1991/1) 4–10.

[84] A kísérő Körlevél Nagy Gyula: „Ha dokumentum, legyen pontos" című írása függelékeként jelent meg = Egyház és Világ, II (1991/20) 14.

[85] E témáról sajnos megbízható teljes feldolgozás még nem áll rendelkezésünkre. Legjobb Barcza József összeállítása: Az 1956-os forradalom megtorlása a Magyarországi Református Egyházban 1. A diktatórikus egyházpolitika, 2. Megtorlások a gyakorlatban = Confessio, XVIII (1994/1) 90–103; XVIII (1994/2) 63–78. o. Egy egyetemes konventi kimutatás tartalmazza 1957. november 22-én mely lelkipásztorok és segédlelkészek voltak még letartóztatásban, illetőleg álltak rendőri felügyelet alatt. Pap László: Tíz év és ami utána következett ... 247–248. oldalain található 102. számú jegyzetben Bárczay Gyula közli. Ezek névsora, száma állandóan ingadozott, változott. Ezt megelőzően, 1957. március–áprilisban számos lelkészt, például a Megújulási Mozgalom vezetőit is hosszabb-rövidebb időre őrizetbe vették, de később is történtek letartóztatások, sőt súlyos börtönbüntetések is.

[86] Hóhérai csak az életét vehették el, lelkét nem. Gulyás Lajos levéli református lelkész mártírhalálának története = Martinkó Károly: Az áldozatok Isten szolgái, Budapest, 1991. 9–38.; Csizmadia Károly: Gulyás Lajos életútja és halála = Confessio, XIV (1990/3) 118–122.; Az ellene folytatott pert említi, részleteket közöl belőle: Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortüzek, a Nagy Per, Budapest, 1997. Püski Könyvkiadó Kft.–Kortárs Könyvkiadó Kft.

[87] Reformátusok Lapja II (1958/2) 1.

[88] Ravasz László: Emlékezéseim, Budapest, 1992. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 392. o.

Dokumentumok

Hitvalló Nyilatkozat (1955)

A Budapesti Református Teológiai Akadémián néhány teológiai hallgató, fiatal segédlelkész és lelkész egy idő óta elemezte a református egyház helyzetét, és kereste a megújulás lehetőségét. Időnként összejöttek, közösen kirándultak, megbeszéléseket tartottak. Többször találkoztak a szentendrei parókián (ahol Pásztor János volt a lelkész). 1955 tavaszán „a Német Hitvalló Egyház küzdelme friss ismeretében, valamint a Barmeni Hitvallás [1934] hatása alatt" egy „Hitvalló Nyilatkozat" született, amelynek alapszövegét Szabó Zoltán állította össze, majd Pásztor János, Molnár Miklós, Pánczél Tivadar, Debreczeni István, Hegedűs Loránt, Bárczay Gyula, Németh Géza és Dizsery Sándor történész (az egyik visszaemlékező szerint jelen volt még Hatolkay Árpád is) Szentendrén megvitatta és kialakította a végső szöveget, amely közös állásfoglalásuknak tekinthető, de sokkal szélesebb egyetértés-egyetgondolás bázisára támaszkodott. Ezt a szöveget megmutatták Joó Sándornak, Gyökössy Endrének és Békési Andornak is, akik szintén egyetértettek az abban foglaltakkal. A Nyilatkozat végső szövegét Ritoók Zsigmond német nyelvre fordította, majd ezt a szöveget a Budapesti Református Teológiai Akadémia centenáriumi ünnepségeire érkező külföldi vendégek közül néhánynak – konspiratív körülmények között – sikerült átadni. Így aztán a Nyilatkozat kikerült Nyugatra, ahol a szövegét még három nyelvre lefordították, és az amerikai magyar reformátusok sokszorosítva elküldték az ökumenikus mozgalom vezetőinek. – Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága 1956. július 28. és augusztus 4. között Galyatetőn tartott évi rendes ülésére a résztvevők már ennek ismeretében érkeztek. – 1956 már viszonylag szabadabb légkörében – ha illegálisan, gépírásos formában ugyan, de – Magyarországon is mindinkább terjedt a Nyilatkozat („Hitvalló Egyház Magyarországon" címen), s egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy az nem egy kis, elszigetelt csoport nézeteit, különvéleményét tükrözi, hanem a közegyház széles tömegeinek meggyőződését és akaratát fejezi ki. Ezáltal hatott, és jelentős mértékben hozzá is járult ahhoz, hogy 1956 nyarának végére-őszére megalakult, gyorsan megerősödött és az egész országra kiterjedt a „Megújulási Mozgalom". – Noha a Hitvalló Nyilatkozat

bejárta a világsajtót, Magyarországon nyomtatásban nem jelenhetett meg, azonban eljutott a legfelsőbb politikai és egyházi-világi körökbe is, akik hivatkoznak is rá, például Péter János püspök Az Út című hetilap 1956. október 7–13-i számában megjelent cikkében, Kádár Imre: Egyház az idők viharaiban című, 1957-ben megjelent könyvében, valamint Kónya István: „A »keskeny úton« a »szolgáló egyház« felé", 1988-ban kiadott könyvében. – „Legálisan" először a Confessio 1989. évi 2. száma 118–121. oldalain jelent meg.

„Jézus Krisztus tegnap és ma és örökké ugyanaz" (Zsid 13,8)

1. *„Aki hisz a Fiúban, örök élete van: aki pedig nem enged a Fiúnak, nem lát életet, hanem Isten haragja marad rajta" (Jn 3,36).*

Jézus Krisztus újjáteremtő munkája az Ige által végződik el az emberben, és csak a Szentlélek munkálta személyes hit által lesz gyümölcstermő valósággá. Noha hisszük, hogy Isten az Ő általános kegyelme által, a bűn által totálisan megromlott embervilágban bizonyos ideiglenes megoldásokat nyújt, mégis valljuk, hogy gyökeres megoldást csak az új teremtés ad, aminek részesei csak azok, akik Jézus Krisztus váltságát személyes hit által elfogadják.

Hamisnak tartjuk tehát azt a tanítást, mely szerint a megváltás erői úgy működnek a profán történelemben, hogy ott egy állandó, pozitív irányú fejlődést idéznek elő. A történelmi materializmus optimista fejlődéshitének ez a szótériológiai szentesítése igeellenes. Igeellenes tehát az a teológiai mezbe öltöztetett történetfilozófia, amely szerint jelenlegi társadalmi rendünket a hivatalos egyházkormányzat több nyilatkozatában a megváltás pozitív történeti hatásának, és ennek ilyen értelmű igenlését a keresztyén hit tartalmává teszi. A Krisztusban való újrateremtés kiteljesedésének irányát a szüntelen megújuló egyházban és nem bizonyos politikai, gazdasági formák változásában látjuk. A megváltás nem Isten országává növekedő profán történelmet, hanem egyre inkább kibontakozó üdvtörténelmet eredményez.

2. *„Elmenvén e széles világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtésnek" (Mk 16,15).*

Valljuk, hogy az egyház azért van, hogy a világot evangelizálja. Az egyház a missziói szolgálatról soha, semmi körülmények között nem mondhat le. Amennyiben lemond, létének értelmét adja fel. E küldetés tartalmilag Isten élő Igéjének hirdetését jelenti, amelynek középpontjában Jézus Krisztus kereszthalálának és feltámadásának tényе áll. Ezt a szolgálatot be kell töltenie az egyháznak, akár igényli a világ, akár nem. E feladatát be

kell töltenie akkor is, ha esetleg a világ, illetve az államhatalom akadályozná, vagy egyenesen megtiltaná. Ebben az esetben kerülhet az egyház illegalitásba s léphet akaratlanul is a mártír egyház, a szenvedő egyház útjára. A Szentírásnak és történelemnek egybehangzó tanítása az, hogy amikor az egyház komolyan vette missziói küldetését, mindig üldözésben és szenvedésben volt része. A Krisztus szenvedéseiben való részesülés az egyház kiváltsága, s ennek elkerülése legtöbbször csak júdási úton, a Krisztus elárulása útján volt lehetséges.

Növekvő aggodalommal látjuk, s bizonyosodunk meg afelől, hogy mikor egyházkormányzatunk beszüntette missziói telepeinek működését s a nem lelkészi személyek, az úgynevezett „laikus" munkások mindennemű missziói szolgálatát eltiltotta, kihasználatlanul hagyta az egyház és állam között 1948-ban kötött Egyezményben foglalt lehetőségeket, a különféle missziók (gyermek, ifjúsági, pogány, cigány és iszákosmentő misszió) teljes letiltását vagy igen nagyfokú korlátozását idézte elő. Mindezzel a mai hivatalos egyházkormányzat az evangelizációs szolgálat tudatos és tervszerű elgáncsolását tűzte ki célul. A legaggasztóbb az, hogy mindezeknek teológiai magyarázatát is adva, e felelőtlen tetteket úgy ünneplik, mint missziói felfogásuk megújulását. Az egyház e missziói küldetésével egyet nem érthetünk, és Krisztus Jézus parancsának engedelmeskedve, a tiltó rendelkezések ellenére a missziói szolgálat bátor továbbfolytatását minden egyháztagra, különösen a lelkipásztorra nézve kötelezőnek tartjuk.

3. *„Minden lélek engedelmeskedjék a felső hatalmasságoknak: mert nincsen hatalmasság, hanem csak Istentől: és amely hatalmasságok vannak, az Istentől rendeltettek" (Róm 13,1); „Istennek kell inkább engedni, hogynem az embereknek" (ApCsel 5,29).*

Hisszük, hogy jelen politikai hatóságunk is Istentől rendelt hatóság, amelynek az őt megillető tisztelettel, érte való imádsággal és mindazokban a dolgokban való engedelmességgel tartozunk, amik Isten törvényével nem ellenkeznek. Tehát a politikai reakciónak nem vagyunk hívei, sőt ellenezzük azt. A múlt visszaállítására sóvárgó politikai ellenforradalom minden kísérletét ellenezzük. Állampolgári kötelességeinket őszintén és örvendező szívvel teljesítjük. Valljuk, hogy elmúlt társadalmi rendünk Isten igazságos ítélete folytán megítéltetett, de valljuk, ugyancsak az Ige világosságánál, hogy a jelen állami és társadalmi rend – mint mindegyik – magán hordozza a bűn bélyegeit, tehát számos olyan vonása van, amit az egyház nem igenelhet. A hitben engedelmes egyháznak a mindenkori államhatalom felé való prófétai szolgálatából következik, hogy az állampolgárok ja-

vát és igazságot szolgáló tetteiben bátorító és biztató igenléssel megerősítse a hatalmasságot. A hibákra, mulasztásokra, bűnökre azonban újra és újra rámutasson, mint az állam gyógyulásra szoruló sebeire.

Aggodalommal látjuk, hogy mai egyházkormányzatunk a prófétai szolgálatnak csak az első felét tölti be, a másik felét teljesen elhallgatja, s ezáltal szolgálatának egyensúlya annyira felborul, hogy a szolgáló egyház „kiszolgáló" egyházzá vált. E helyzetet csak súlyosbítja és tetőzi az a körülmény, hogy egyházkormányzatunk olyan dolgokat is igenel, amelyekre nézve tiltó prófétai szavát kellene hangoztatnia. Ezért nemcsak arról van szó, hogy a világ felé való szolgálat egyensúlya felborult, hanem arról is, hogy egyházunk – éppen szolgálata közben – az igazmondás érveit látszik elveszíteni, megfeledkezvén az egyház Urának főpapi könyörgéséről: „Szenteld meg őket a te igazságoddal: a te igéd igazság" (Jn 17,17). Éppen ezért szükségesnek látjuk emlékeztetni minden testvérünket, hogy amikor állami vagy egyházi feletteseink előtt állunk, engedelmeskedjünk félelem nélkül Urunk akaratának azzal, hogy beszédünkben és cselekedetünkben legyünk készen félreértés és hamisság nélkül az „igen" és a „nem" megvallására egyaránt.

4. *„Mindeneket vetett az Ő lábai alá, és Őt tette mindeneknek felette az anyaszentegyháznak fejévé" (Ef 1,22).*

Az egyház belső életére nézve valljuk, hogy egyetlen ura Jézus Krisztus. Egyedül az Ő szava tekintély. Ezt a fontos elvet igyekeztek biztosítani és kifejezni reformátor őseink a zsinat-presbiteri egyházalkotmány útján.

Hamisnak kell tehát bélyegeznünk az egyházon belül minden diktatórikus klikkuralmat, amely Krisztus uraságának megrablását jelenti. Mikor pedig jelenlegi egyházkormányzatunk a világban használatos megfélemlítő módszerekkel igyekszik döntéseit az egyházban érvényesíteni, valamint a gyülekezetek nyílt ellenállása ellenére, minden reformátori örökséget megcsúfolva, egyeseket hatalmi úton erőszakolnak rá a gyülekezetekre, másokat pedig, mivel az egyházkormányzat által hirdetetteket nem helyeslik, vagy azt kritikával illetik, erőszakkal és koholt vádak alapján eltávolítanak, áthelyeznek, állásuktól megfosztanak, mindezzel csak azt bizonyítják naponként, hogy a „hamis" utat választották. Döntéseikkel szemben ellenvéleménynek nincs helye, s ha valaki mégis megkockáztatná, azt szektásnak, rendbontónak, sőt államellenes egyénnek tüntetik fel. Súlyosbítja a helyzetet, hogy nem csupán adminisztratív egyházkormányzati döntések diktatórikus keresztülviteléről van szó, hanem egy új, igen sok tekintetben kérdéses teológiát is, mint a Szentírás egyedül érvényes és aktuális magyarázatát igyekeznek a lelkipásztorokkal elfogadtatni, s az ahhoz való viszonyulásuktól teszik függővé szolgálatukat.

Egyházi vezetésünk fentiekben vázolt csoportjellegével függ össze az is, hogy a világkeresztyénséggel való kapcsolatok fenntartása is kizárólag e szűk körű klikk „hatáskörébe" tartozik. Ennek eredményeképpen a világ egyházainak találkozóira készült hozzászólások is csak ennek a terroruralmat gyakorló klikknek véleményét tükrözik, és nem tekinthetők a magyar keresztyénség egésze bizonyságtételének, noha arra tartanak igényt. Ugyancsak a fenti okok következtében az itt járó külföldi látogatóknak nincs módjuk a valóságos egyházi helyzet megismerésére. Ezért úgynevezett „ökumenikus" szolgálatunk a világkeresztyénséggel való testvéri közösség gyakorlása helyett sokkal inkább annak félrevezetésévé, hamis bizonyságtételévé vált.

Meg kell még jegyeznünk, hogy ez a klikkrendszer alkalmat ad a hatalommal való anyagi visszaélésekre is. Így áll elő az a helyzet, hogy míg a legtöbb lelkész fizetése alig éri el a létminimumot, ugyanakkor egyes vezető tisztségekben álló egyházi személyek aránytalanul, feleslegesen magas díjazásban részesülnek, s főképp olyanok, akik régi és újabb erkölcstelenségeikről is országszerte híresek. Semmiképpen nem indokolt az a pazarlás, amellyel egyházkormányzatunk a hivatalos fogadásokat, lakomákat, utazgatásait véghezviszi. Ez a fényűző pazarlás lehet az államhatalom politikai érdekeiért buzgólkodó személyek reprezentálása, de semmiképp sem arról a Jézus Krisztusról való bizonyságtevés, akinek a fejét nem volt hova lehajtania, s aki gazdag lévén szegénnyé lett érettünk.

Ilyen körülmények között meg kell vallanunk, hogy mai egyházkormányzatunk döntéseit nem tudjuk minden esetben az egyház döntéseinek elfogadni. Ezért az engedelmességet nem tartjuk feltétlen kötelezőnek, sőt utat nyitunk annak a lehetőségnek is, hogy mai egyházkormányzatunknak való feltétlen engedelmesség sok esetben a Jézus Krisztussal szemben tanúsított engedetlenség is lehet. Különösen áll ez ott, ahol a „vezetés" az igehirdetés irányítására vonatkozik, s rajta kívülálló célok s programok hirdetésével annak lezüllesztését jelenti.

Mindezekkel való együttműködés leghatározottabb megtagadásán túl kötelezve érezzük magunkat arra, hogy a zsinat-presbiteri elv, az anyagi ügyek tisztaságának ellenőrzése és az igehirdetés szabadsága érdekében szót emeljünk, és az Istentől nekünk adott erő és lehetőség szerint ezekért munkálkodjunk. Kérjük minden testvérünket, hogy egyházpolitikai döntéseikben ekképpen cselekedjenek, s a tanácsért hozzájuk fordulókat ezek értelmében világosítsák fel.

„Megáll az Istennek erős fundamentuma, melynek pecsétje ez: Ismeri az Úr az övéit: Álljon el a hamisságtól minden, aki Krisztus nevét vallja" (2Tim 2,19).

Gulyás Lajos
levéli (Pápai Egyházmegye) református lelkésznek, az 1956. május 23-án tartott lelkészértekezleten, a „hivatalos" szöveg helyett elmondott tájékoztatása

Bevezetés a „konventi külpolitikai tájékoztató"-hoz

(Eredeti kéziratból)

Bevezetést adok a külpolitikai tájékoztatóhoz, mert maga a konventi külpolitikai tájékoztató nagyon rövid lesz, hiszen szóról szóra felolvasom a Református Egyházban megjelent erre vonatkozó cikkeket, és úgy érzem, ezért is magyarázattal tartozom.

Véleményem szerint nem is lenne szabad *csak* politikáról tárgyalnunk lelkészértekezleteken mindaddig, amíg Győry Elemér püspök úr azt nem hallja dolgaink felől, hogy megállunk egy lélekben, egy érzéssel viaskodván az evangélium hitéért. Ez az érzés évről évre súlyosabban nehezedik rám, és most egy, a Konventről hozzám érkezett levél szakította el érzéseim gátját, és kiöntöm azt előttetek akkor is, ha ezért engem mint lelkipásztort kirekesztetek soraitokból.

A múlt havi győri értekezletünk valóságos lelki fürdő volt számomra, mert bizonyságtételeink nyomán hitben elmélyültünk és a pünkösdi szolgálatra való felkészülésünk, állítom, hogy eredményesebb eligazítást adott számunkra az átalakulásban lévő magyar élet jó szolgálatára is, mint az addig elhangzott és ezután elhangzandó politikai értekezéseink. Legutóbbi értekezletünkön ui. nem került az asztalra a Biblia mellé a Szabad Nép, sem a Szabad Föld és politikai előadás sem volt. Ne értsetek félre, mert én ezzel nem azt akarom mondani, hogy magyar református lelkész ne olvassa a Szabad Népet vagy a Szabad Földet, vagy akár mind a kettőt, sőt elengedhetetlenül szükségesnek tartom, hogy a magyar papok, a magyar nép átalakuló életének a tényezőit ne csak ismerjék, hanem abban minden jó eredményért az első sorokban küzdjenek és a világpolitikai eseményekkel is állandó tájékozódással és olvasással lépést tartsanak a végső cél: a világbéke szolgálatában! Szerintem azonban mi, a végzetes hibát a *sorrendben* követtük el. Arra a sorrendre gondolok, amelyet maga, a mi egyedüli Urunk, Jézus Krisztus így ajánlott figyelmünkbe: „Keressétek *először* Istennek országát és az *ő* igazságát

és ezek mind megadatnak néktek". Egyik esperes atyánkfiának azonban más a véleménye.

Évekkel ezelőtt ui. azt írta „Az Út"-ban, hogy amíg csak theologiai kommentárokra támaszkodhatott, igehirdetése nem volt élő és ható, de amióta megismerkedett a történelmi materializmus tanával, valamint Engels, Marx és Lenin összes életműveivel, azóta élő és ható a prédikálása. Azt is mondotta, hogy a barikádokon is megvédi a szocializmus vívmányait.* Nemes, sőt hőshöz illő magatartás ez és valóban méltó egy *csak* hazafihoz, vagy egy hívő szocialistához, de eddig én úgy tudtam, most pedig meggyőződéssel vallom, hogy nem a Kijelentés igényel életet és világosságot a világi tudományoktól, hanem a világi tudományok, legyen az a történelmi materializmus tana, vagy Engels, Marx és Lenin összes életművei, csak akkor lesznek világossággá és boldog életté az emberiség számára, ha a Kijelentésből telítődnek meg! Krisztus pedig nem az akkori Izráel világi rendjéért és barikádokon, hanem a kereszten halt meg mindenkiért. Az idézett és az azokhoz hasonló egyházi személyek részéről elhangzott vagy leírt politikai megállapításokat még az sem mentesíti az ítélet alól, hogy azokat ún. hitbeli döntések előzik meg. Mert milyen hit az, amely hangos tiltakozásra készteti a magyar református egyházat, például Makarios ciprusi érsek deportálása fölött, és ugyanakkor egy halk aggodalmaskodó sóhajt sem csal ajkunkra afölött, hogy évről évre szaporodik a megkereszteletlen magyar gyermekek, az egyházi szertartás nélkül eltemetett halottak, az egyházi áldás nélkül házasságra lépők száma – hogy a kárunkra történő reverzálisokról ne is szóljak –, hogy csökken a hitoktatásra beíratott gyermekeink és a konfirmációra jelentkezők száma, és afölött, hogy tankönyvek nélkül tanítjuk hittanra a számban úgyis lecsökkent és állandóan fogyatkozó gyermekseregét! Ne mondjátok most azt, hogy talán én sohasem hallottam az ökumenéről, vagy azt sem tudom, mi fán terem az egyetemes keresztyén felelősség gyakorlati szolgálata, mert hallottam róla és tudom, hogy mi fán terem. De nem gondoljátok, hogy például az amerikai négerek valóban minden emberi méltóságot megcsúfoló sorsáért mégsem mi vagyunk elsősorban felelősek Isten és ember előtt?! Én úgy gondolom, hogy az amerikai négerek és minden amerikai lelki pusztulásáért Isten az amerikai keresztyéneket, de minden magyar lélek kárhozatra jutásáért elsősorban minket, magyar pásztorait von ítéletre.

* Szándékosan nem „oldjuk fel" ezt a Gulyás Lajos által is anonimitásban hagyó cikkírót, mert nem akarunk „leleplezni" senkit, hanem a kor hangulatát szeretnénk érzékeltetni.

Saját érdekemben nagyon kérlek benneteket, hogy ne értsetek félre. Én még csak nem is gondolok arra, hogy nekünk semmi közünk sincs az amerikai négerekhez, vagy a gyarmati rabságban sínylődő embermilliókhoz. Mert mindenkivel jót kell tennünk, de kiváltképpen a mi hitünk cselédeivel, mert a közvetlenül reánk bízottak szeretésével teszünk bizonyságot Isten iránti szeretetünkről. Az az érzésem, hogy mi nem szeretjük az Istent és szégyelljük a Krisztus evangéliumát. Mert mi csak azokat az idegeneket szeretjük, akiknek szeretésére világi urunktól engedélyt, illetőleg parancsot kapunk. Mi nem merjük szeretni a krisztusi szeretet és felelősség egyenlő mértékével a reánk bízott nyáj minden egyes tagját. A politikai norma szabja meg szeretetünk, szolgálati hűségünk mértékét, például a kulák, illetőleg a termelőszövetkezeti tag atyánkfia felé. A krisztusi szeretet kényszerített arra, hogy minden anyagi áldozatot meghozzak az észak-koreai gyermekek ínségének enyhítésére, mindent el kell követnem az amerikai négerek, valamint a gyarmati elnyomás alatt sínylődő milliók szabadságának érdekében, de nem hiszem, hogy a magyar nép nyomorúságának az orvoslását az amerikai vagy a német egyházakra bízta volna Isten és minket hazánk területén prófétai tisztünktől megfosztott volna és számunkra az irgalmas samaritánus szolgálatát is csak bizonyos területre korlátozta volna! Ravasz László püspök úr mondotta a fakultatív hitoktatással kapcsolatosan – amikor még én is a politikusok között voltam –, hogy előbb legyünk keresztyénekké és azután jöhet a fakultatív hitoktatás!

Ez a világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését, de nem azért, hogy Isten gyermekei ugyanazt tegyék, amit a világ – hiszen akkor nem is várná őket senki –, hanem azért, hogy valami egészen mást tegyenek: *mássá tegyék a világot, mint ami!* Mi nem azért küldettünk, hogy szabadságot kiáltsunk a gyarmati népeknek, mert azt elvégzik Bulganyin és politikus elvtársai, de azért sem küldettünk, hogy igazságot kiáltsunk a kuláknak és az osztályidegennek, mert azt meg elvégzik Eisenhower és politikus társai, és mind a két fél Isten akaratából végzi a maga feladatát. A mi hivatásunk az, hogy az egész világ megismerje Istent és akit Ő elküldött, a Jézus Krisztust! Ehhez pedig az első lépés az, hogy ne másokat ítélgessünk, hanem magunkat, és ne magunkat szeressük, hanem embertársainkat! És legyünk *mindnyájan* egyetértők, együtt érzők, atyafiszeretők, irgalmasok és kegyesek!

Ne kényszerítsen tehát a Konvent felsőbbségem iránti engedetlenségre, mert amikor hozzáfordultam külpolitikája anyagáért, ugyanabban a levélben 12 kis Bibliát is rendeltem konfirmandusaim részére. A külpolitikai tájékoztató irányelveit postafordultával megkaptam, de a kért Bibliákat a

konfirmáció napjáig nem. Íme, *a végzetes sorrendhiba!* Amikor elolvastam a külpolitikai irányelveket tartalmazó levelet, amelynek egyetlen szava sem árulja el szerzőjének hivatását és szemem elé idéztem a Bibliákat sóvárogva váró tanítványaim csalódott arcát, elhatároztam, hogy a Konvent külpolitikája helyett a magam „külpolitikáját" hozom az értekezlet elé. Ezt a magyar alkotmányban biztosított szólás- és véleménynyilvánításom szabadságának tudatában bátran megtehettem, mert egyetlen szóban sem lázítottam népünk szocializmust építő rendje ellen, hanem Krisztus és a magyar nép iránti hűségemről és szeretetemről tettem bizonyságot.

Levél, 1956. május hó 10.

Gulyás Lajos
református lelkipásztor

RAVASZ LÁSZLÓ: MEMORANDUM A REFORMÁTUS EGYHÁZ HELYZETÉRŐL 1956 NYARÁN

(Az Egyházak Világtanácsa Központi Vezetősége 1956. július 28–augusztus 4. között Magyarországon, Galyatetőn tartotta évi ülését. Erre az alkalomra Ravasz László is meghívást kapott. Bereczky Alberttel való konzultálás után e Memorandumban foglalta össze mondanivalóját az EVT vezetőinek esetleges kérdéseire. A Memorandum szövegét Ravasz László megküldte a Református Egyetemes Konvent elnökségének és az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének is. Ezenkívül sokáig csupán gépírt másolatok útján terjedt és vált ismertté a hazai és külföldi szélesebb körökben. Nyomtatásban először Ravasz László: Válogatott írások 1945–1968. [Szerk. Bárczay Gyula, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1988. 269–273. o.] jelent meg, majd a Confessio című folyóirat 13/1989/3, 100–103. hasábjain)

Minthogy a közelmúltban Bereczky Albert dunamelléki püspökkel volt alkalmam beszélgetést folytatni a jelenlegi magyarországi egyházpolitikai helyzetről, különösen a magyar református egyház helyzetéről, a közeljövőben pedig esetleg az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága ülésére ideérkező külföldi egyházi vezetőkkel való magánbeszélgetésben kell majd kifejtenem véleményemet, szükségesnek és hasznosnak ítélem, hogy az egész helyzettel kapcsolatos álláspontomat röviden összefoglaljam. Az alábbiakban következő összefoglalás némi kiegészítésektől eltekintve lényegében egyezik a Bereczky Alberttel folytatott beszélgetés tartalmával.

A magyar református egyház Isten rendelése következtében kommunista uralom alatt él. A kommunizmusról köztudomású, hogy materialista és ateista ideológiájánál fogva a vallást magát az emberi együttélés káros, különösen pedig a jelen korban idejétmúlt produktumnak tartja; a történelmi egyházakat, közöttük a református egyházat is – véleményünk szerint alap nélkül – szükségképpen a reakció főhadiszállásának és az általa kitűzött társadalmi haladás ellenségeinek tekinti, s a teljes emberi szabadságot csak a

vallás és az egyház felszámolásával képzeli el. Erről a felfogásáról a kommunizmus minden vezető férfia nyilvánosan bizonyságot tett, viszont a kommunizmus egész területén nem tudok egyetlenegy felelős egyházi vezetőről sem, aki nyilvánosan ezzel ellenkező felfogást vallott volna. Ilyen körülmények között világos, hogy az egyház és a kommunizmus, mely saját tanítása értelmében szükségképpen mint diktatúra jelentkezik, egymással másképpen nem koegzisztálhat, mint úgy, hogy az államhatalom ellenséges az egyházzal szemben: esetleg üldözi, de legalábbis határozott nyomás alatt tartja.

Ezen a kereten belül alapvetően kétféle kommunista politika képzelhető el. Az egyik, az okosabbik, türelmesebbik az volna, ha megelégszik azzal, hogy az egyházat megfosztja politikai hatalmi eszközeitől – ez a református egyházat, mely említésre méltó politikai hatalmi eszközökkel nem rendelkezett, önmagában nem érintené életbevágóan –, egyébként pedig rábízza a materialista világnézetnek általa feltételezett megvilágosító erejére, hogy a vallásos a hitnek és egyháznak általa ugyancsak feltételezett lassú elsorvadását előidézze; addig pedig tűri, hogy az egyház a maga igehirdetői, tanítói és szeretetszolgálatát a maga kialakult keretei között végezze. A másik lehetséges, de kevésbé okos kommunista politika viszont az, mely a vallásos hit és az egyházi tevékenység megnyilvánulásait államhatalmi kényszereszközökkel viszonozza. A kommunizmus eddig kialakult gyakorlatában nem az előbbi, a kommunista szempontból is okosabb, hanem mindenkor az utóbbi eljárást alkalmazza.

Hogyan? – kérdezhetné valaki, hiszen köztudomású tény, hogy a kommunista kormányzat ma már az egyházat sehol sem üldözi, hanem hivatalos álláspontként az előbb vázolt türelmes, a természetes fejlődést kivárni akaró politikát vallja, sőt, az egyházat Délkelet-Európa számos államában nagy államsegéllyel támogatja, s szívesen lép fel abban a szerepben, hogy az egyháznak bőkezű és kegyelmes patrónusa. Hogyan bizonyíthatjuk tehát, hogy ez a minden jel szerint türelmes politika valójában mégsem az?

Igen egyszerűen. A kommunizmus arra rájött, hogy az egyházat üldözéssel csak megerősítheti. De úgy vélte, hogy támogatással belülről meg tudja gyengíteni, ha az egyház vezetőségére befolyást tud szerezni. A módszer tehát ez volt: *meggyengíteni az egyházat az egyház által*, úgy, hogy szembeállítja Krisztus népét vezetőivel, megnyeri az egyház vezetőségét a maga szövetségesének, s vele bontatja le az egyház történelmi épületét. Ez azonban éppen úgy nem ment kényszereszközök nélkül, mint a nyílt üldözés, csak a kényszereszközök nem az egyház életmegnyilvánulásainak a megszüntetésére, hanem az államhatalom céljait megvalósítani kész egyházi igazgatás létrehozására irányultak. Ezért mondhatjuk, hogy itt valójában nem egy türelme-

sebb egyházpolitikáról, csak a kényszeralkalmazásnak egy más változatáról van szó: a kommunista állam csak a taktikáját változtatta meg, de addig a felismerésig, hogy a stratégiáját is meg kell változtatnia s a hirdetett türelmes, kiváró egyházpolitikát valóban alkalmaznia, nem jutott még el. A sokat hirdetett nagy államsegély is éppen ezt bizonyítja: egy valóban türelmes és kiváró, bár ellenséges állam nem államsegélyt osztogatna, hanem az egyházat mindenestül a saját erőire hagyná.

Ezt a belülről meggyengítő módszert a kommunista állam az utóbbi évtizedben mindenütt megkísérelte különböző sikerrel. Legkevésbé Kelet-Németországban sikerült, fájdalom a leginkább Magyarországon. Hozzánk képest Jugoszlávia, Erdély, sőt Csehszlovákia is előnyben van.

Hogyan lehetséges ez?

Úgy, hogy Magyarországon aránylag nagymértékben sikerült különböző eszközökkel olyan egyházi vezetőség alakulását biztosítani, mely ebben a harcban nyíltan az állami hatalom mellé csatlakozott s annak az akaratát képviselte az egyházzal szemben, ahelyett, hogy az egyházat képviselte volna az állammal szemben.

Mi volt ennek a menete?

Az első lépés az volt, hogy az egyházi vezetőség az állam intencióját magáévá téve, sietett vagy segített elvágni mindazokat az életgyökereket, amelyekkel az egyház belefonódott a magyar lelkiség történelmi talajába. Megszűntek a felekezeti iskolák, kiszorult a vallástanítás az iskolából, vagy legalábbis olyan látszatintézménnyé vált, amelynek igénybevételétől az egyház hitelvesztése az állam ellenséges magatartásával párhuzamosan elriasztotta a szülők túlnyomó részét; átadták az államnak szeretetintézményeinket, megszüntették diakonissza-házainkat, szétszórták és gondozatlanul hagyták diakonisszáinkat, missziói munkásainkat, megszüntettek minden missziói munkát, feloszlatták és szétszórták a magyar CE-t, a Bethánia nevű evangéliumi népmozgalmat. Mindezzel az egyházat puszta kultuszközösséggé zsugorították össze, amely csak a templomokban élhet, mint egy életfogytiglani szobafogságra ítélt rab. Nem vizsgálom, mennyi volt ebből a közreműködésből a minimum, melyet okvetlenül meg kellett csinálni sub poena non exsistentiae,* és mennyi volt a felesleges, vagy ami még rosszabb, a kedvkereső túlteljesítés. De mérhetetlenül sajnálatos, hogy a református hívők seregei semmit sem éreztek abból, hogy egyházuk vezetősége az egyházáért küzd, lépésről lépésre hátrál, egyenként engedi kicsikartatni kezéből az igehirdetői, tanítói és szeretetmunka lehetőségeit. Sőt azt érezte, mintha örömet okozna az egyházi vezetőknek ez a buzgó túlteljesítés. Érezhette is, mert soha egy jajszó fel nem szisszent, fel nem hördült az egyház vezetősége részéről, sőt, ha ilyen szisszenés vagy hördülés gyülekezeti tag vagy lelkész részéről megesett, az illetővel a legrövidebb idő alatt véglegesen elbántak: ha lelkész volt, az egyház, ha világi volt, az állam. Érezhette ezt azért is, mert az egyházi vezetőség nemcsak a szeretetmunka régi, történelmi intézményeit adta fel a sajnálkozás minden jele nélkül, hanem a keresztyén szeretet legelemibb alkalmi és egyéni megnyilatkozásait is elítélte, ha azok történetesen az államhatalom – azóta részben visszavont és helytelenített – intézkedései által sújtott személyek, például kitelepítettek gondozására irányultak. Érezhette ezt végül azért is, mert az irányított igehirdetésben tovább kellett hirdetni azt, hogy Magyarországon a vallás és egyház szabadságának semmi korlátja nincsen, s ugyanezt hirdették egyházi küldötteink körömszakadtáig világgyűléseken, s ezt megerősítő nyilatkozatokat igyekeztek szerezni idejött külföldi vendégeinktől is.

* sub poena non existentiae = büntetés alatt nincs létezés.

A második lépés az volt, hogy az állam a merő kultuszközösséggé zsugorított egyházat az egyház vezetősége által politikai célokra igénybe vette: befelé arra, hogy a reformátusság széles rétegeiben a tömegekkel való kapcsolatot sok ponton elveszített kormányzat iránt az egyház tekintélyével bizalmat ébresszen, külföld felé pedig arra, hogy erkölcsi bizonyítványokat állítson ki az itteni egyházpolitikai rendszer liberális és demokratikus volta mellett. Mi Isten oltalmát látjuk abban, hogy ez nem sikerült, sőt az következett be, hogy az egyház vezetősége vesztette el a gyülekezetek és lelkészek bizalmát, s a külföldi nagy egyházak sem siettek megváltoztatni a magyarországi helyzetről alkotott véleményüket.

A harmadik lépés az volt, hogy a mai egyházi vezetőség megkísérelte egy új teológiával igazolni magát. Ez a teológia inkább kísérlet, mint eredmény; tételei tudományos próbán, nyilvános kritikán nem mentek át, e tételek között belső összefüggés nincs, mert az egész kísérlet konkrét alkalmakkor jelentkező nehézségek és ellentmondások ad hoc áthidalásából áll. Az egész csak arra volt jó, hogy lelkészeinkben és egyháztagjainkban a lelki bizonytalanságot és a kiszolgáltatottság érzését fokozza.

A negyedik mozzanatot abban találom, hogy a vezetettek bizalmát elveszített vezetőség köreiben szükségképpen lábrakapott és hirtelen gyorsasággal fejlődött az egyházi diktatúra. Az embereket jobb meggyőződésük, lelkiismeretük – sőt egyszerűen akaratuk – ellenére csak diktatúrával lehet kormányozni. Nem volt szabad véleménynyilvánítás, a kormányzó testüle-

tek ülésein egyszerűen tudomásul kellett venni, és az egyház pecsétjével ellátni a hozzájuk érkezett parancsokat. A gyülekezetek elvesztették a szabad választás jogát, az egyházi tisztségek, lelkészi állások betöltése ténylegesen kinevezések útján történt, s aki a kiadott parancsnak nem engedelmeskedett, jobbik esetben a kenyértelenséggel, rosszabb esetben az állam büntető hatalmával vagy egyenesen az államvédelmi szerveknek való teljes kiszolgáltatottsággal találkozott. Hogy ez mit jelentett, arról a XX. pártkongresszus óta a kommunizmus legilletékesebb vezetői tájékoztattak. Mindezzel egyházi vezetőségünk részesévé lett olyan ténykedéseknek, amelyeket ma a kommunizmus vezető személyiségei dezavuálnak* s önkritikájuk – mi úgy mondanánk bűnvallásuk – vagy megtorló intézkedéseik tárgyává tesznek.

Így látom a helyzetet, mely lényegében változatlan ma is, mert a református egyházi vezetőség egészen szélsően baloldalának, a Fekete–Finta csoportnak a félreállítása, magában véve bármily örvendetes is, az alapvető helyzetet lényegesen nem érinti: csupán akkor érdemelne komoly figyelmet, ha rövid időn belül más, még nagyobb kihatású személyi és – főképpen – elvi változások következnének.

Hogy ebből a helyzetből mi a kivezető út, arról most nem tudok, de nem is vagyok illetékes nyilatkozni. Csak a kibontakozás elvi és erkölcsi előfeltételeiről szólhatok.

Az egyházi vezetőség részéről szükséges annak felismerése, hogy az egyháznak az állam puszta eszközévé való válása megakadályozza az egyházat a Jézus Krisztus feltétlen szolgálatában. Megállapítást nyert már, mennyire súlyos hiba volt 1944 előtt, hogy az egyház túlságosan összefonódott egy egyébként vele rendkívül előzékeny, tőle nem sokat követelő konzervatív államhatalommal, melynek uralma azonban végül is országos katasztrófában végződött: az egyháznak ezen a téves állásfoglalásán már nem segített, hogy a végső kifejlés előtt megszólaltatta a feddés és tiltakozás hangját, mert a kormányzat erkölcsi hitelvesztése az egyháznak is erkölcsi kárával járt. A magam személyében vállaltam a rám eső felelősséget és a jóvátételt. A bűnbánat azonban nincs időhöz kötve, éppúgy, mint ahogyan az emberi gyarlóság sincs személyhez kötve; meg kell történnie tehát a jelen helyzetre vonatkoztatott bűnvallomásnak is azért, hogy az egyház ezúttal egy nem barátságos államhatalommal került teljesen függő helyzetbe, mely vele

* dezavuál (francia désavouer) = tagad, megtagad, nem ismeri el valósnak, el nem ismeri valódiságát.

szemben való főségét – eddig legalábbis – olyan formák között és olyan közvetlen parancsadások alakjában gyakorolta, amilyenre a magyar református egyház történetében kevés példa van.

Az állam részéről annak felismerése volna szükséges, hogy eddig követett egyházpolitikája a maga szempontjából sem volt jó, mert ellenkező eredményt ért el vele, mint amit akart. Megnyert „békepapokat", „vonalas lelkészeket", de a magyar reformátusság széles rétegei ezzel csak még távolabb estek tőle. Az államhatalom ám helyezkedjék arra az álláspontra, hogy az egyház idejétmúlt intézmény, s ha nem bántják, magától is elmúlik. De biztosítsa az egyháznak minden történelmi úton kifejlődött funkcióját: jogát a létezéshez és a szolgálathoz, örökletes demokráciáját, autarkiáját* és autonómiáját. Ne segítse, de ne is akadályozza: az egyház a maga erejéből éljen úgy, ahogy tud. Legyen szabad egyház, szabad államban.

Az egyház pedig vegye eszébe, hogy egzisztenciája a hit dolga. Az egyház a hit kockázata. Ez a hit az egyház missziója. Nem e világból való és addig marad e világban, amíg ezt a kockázatot viseli és minden ereje megfeszítésével át akar adni egy felülről kapott üzenetet. Azoknak is, akik hallgatják, s azoknak is, akik nem hallgatják.

* autarkia = (közgazd.) önellátás, az a gazdasági politika, amely valamely állam nemzetgazdaságának más országoktól való teljes függetlenítésére irányul.

Koncz Sándor levele Czakó Jenőhöz, melyben egy fogalmazványt küld

Kedves Barátom!

Görömböly-Tapolcán jöttünk össze néhányan. Ott alakult ki a mellékelt fogalmazványra való megbízás.

Szeretettel kérlek arra, hogy esetleges megjegyzéseiddel légy szíves e fogalmazványt Szabó Dániel Ónod címre visszaküldeni, hogy a véglegesebb szöveget elkészíthessük és aláírásokra szétküldhessük. Téged is arra kérünk, hogy aláírása ügyében légy kedves nyilatkozni, és gondolkozz azoknak a barátaidnak a névsorán, akikkel Te alá tudod íratni.

Igen kívánatos, hogy minél többen legyünk, akik ezt vállalják.

Az a reménységem, hogy a benne nem foglalt részletek a továbbiakban, eszmecserékben majd előjönnek még. Úgy gondoljuk azonban, hogy nem érdemes a szöveget hosszabbítani, mert a rövidebb – esetleg alkalmasabb.

Arra kérlek, hogy aug. 20-ig, azaz az előtte való szombatig légy kedves, küldd el a fent írt címre.

Alsóvadász, 1956. augusztus 10.

Sok szeretettel köszönt:

Kedves Jenő Bátyám!

Igen köszönöm múltkori soraidat és a benne küldött mellékleteket. Az Úr viszi előre az Ő dolgát. Ezzel a szilárd reménységgel vagyunk. Ha jónak látod, elküldheted, vagy írd meg, és mi elküldjük Békési Andornak is.

Testvéri szeretettel köszönt:
Koncz Sándor

A Magyarországi Református Egyház Püspökeinek

Székhelyükön

(Czakó Jenő saját anyagából. A család szíves közlése)

Főtiszteletű Püspök Úr!

A Szentháromság Isten együttesen megvilágosítja felelősségünket és megszólítja keresztyén lelkiismeretünket arra nézve, hogy magyarországi református egyházunk szolgálatát a következő előterjesztéssel is igyekezzünk munkálni.

1.

Szeretettel és tisztelettel kérjük, hogy az Egyetemes Konventet, annak tagjain kívüli más, különböző típusú karizmatikus atyafiakkal olyan közös értekezletre összehívni szíveskedjék, melyen a gyakorlatban érvényesülő következménnyel jelenlegi egyházi életünk tartalmi átrendeződése megbeszélésre kerül.

2.

Célszerűnek látszik az, hogy a megbeszélésbe az Állami Egyházügyi Hivatal is bekapcsolódjék.

3.

A megbeszélés mindenekelőtt arra az építő jellegű teológiai kritikára terjedne ki, amely bízik a helyreigazító kegyelemben.

A belső egyházi megbékélés lelket frissítő atmoszférájának útját szeretnénk egyengetni. Hisszük, hogy a Szentlélek által lehetséges azoknak az egyházon belüli irányzatoknak az eszmecseréje, amelyeké együttesen a hit lángja.

A kialakuló lelki klímában, az egyház szolgálatra kész nyitottságában küzdeni kívánunk az egymástól való elidegenedés ellen. Az nem kívánatos, hogy önkényes végkövetkeztetésre, vagy kierőszakolt egyhangú véleményre jussunk, de az elengedhetetlen, hogy Jézus Krisztusban a hit realizmusával elfogadjuk a bűnbánatra indító erkölcsi erőt és ezzel együtt a helyesebb út követését.

4.

Elkerülhetetlen az, hogy nyilvánosan, az egyházi sajtó bel- és külföldnek szóló keretei között, a gyülekezetek számára hivatalosan is kiadott konventi körlevélben bűnbánatot tartsunk és hirdessünk a közelmúlt évek felismert bűnein.

A társadalmi sérültek ügyeiben való hivatalos egyházi hallgatás, az egyházon belül a kegyesség ellen irányított támadások és az egyházkormányzat által adminisztratív úton elkövetett törvénytelenségek – egyebek mellett – nem maradhatnak ki a nyilvános bűnbánatból.

5.

A szolgálatra való hűségesebb alkalmatosság céljából az igehirdetés nyilvánosságának és szabadságának ügyét azzal tűzzük napirendre, hogy az állami és egyházi alkotmányba ütköző, továbbá az egyezménnyel ellentétben lévő Missziói Szabályrendelet hatályon kívül helyeztessék.

6.

A mellőzött karizmatikus egyháztagok szolgálatba való állításával, egyes alkalmatlanná vált egyházi funkcionáriusok felmentésével a személyekre vonatkozó teljes rehabilitációt úgy szolgáljuk, hogy az holtakra, élőkre, fogságot viseltekre, ún. bethánistákra, vélt reakciósokra, mindenfajta méltatlan hátratételt szenvedő atyafira egyaránt kiterjedjen.

Szükséges nyilvánosan igazságot szolgáltatni mindazoknak, akikkel hátrányosan bántak el.

7.

Presbiteri rendszerünkön belül vessük fel az intézmények (kollégiumaink úgyis, mint missziói intézmények), szervezetek (például Tiszáninneni Egyházkerület), szervek (alsóbb fokú egyházi szervek) rekreálásának szükségességét.

8.

A mi egyházi viszonyainkra valószínűleg túlméretezett ökumenikus munkát – éppen az ökumenikus szolgálat fontosságának teljes megbecsülésével – belső egyházi életünket erősítő intenzitássá igyekezzünk átalakítani.

9.

Anyagi ügyeinket a bizalom, átlátszóság, arányosság, takarékosság és egyéb szempontok miatt részleteiben is tegyük nyilvánossá.

10.

Az Egyezmény szöveg szerinti és szellemi tartalmáról kívánatos tisztító eszmecserét folytatni.

11.

A teljesebb szolgálat érdekében vizsgáljuk felül egyházi életünk megnyilatkozásait, jelenségeit, rendjét, szerkezetét.

Mindez kapjon teret az egyházi sajtó átrendeződő nagyobb nyilvánosságában is.

12.

Ebben az előterjesztésben és a reménységünk szerint létrejövő, még több szempontot nagyobb részletességgel kifejtő eszmecserékben az vezet minket, hogy belső egyházi életünk rendezéséhez pozitív eszközökkel hozzákezdjünk.

Az a meggyőződésünk, hogy a Szentlélek a „szabad diszkusszió lelke" is. A nyíltszívűséggel együtt nyilvánvalóvá kell lennie annak, amit kifelé és befelé legnagyobb ökumenikus mondanivalónknak tartunk. Ez pedig az ébredés megélt kegyelme.

Az egyházon belüli missziói és szervezeti szabadságunk hadd jelentse azt, hogy egyházi életünk egész jellege a szűkebb értelemben vett egyházkormányzaton kívül szélesebb keretekben oldódik meg.

Célunk nem a látványos vita, hanem az összes szolgáló energiák felszabadítására, a magasabb színvonalú egyházi élet kialakítására irányított, felülről kapott belső szenvedéllyel fűtött reformátori harc, mely a múlt hibái mellett tekintetünket a lényegesebb felé: a jövő Istentől ajándékba adott alakítására fordítja.

*

Szeretettel kérjük, hogy a fogalmazás fogyatékosságaiban a mondanivaló lényegét kérésünk szerint a gyakorlatilag is érvényesülő megfontolás tárgyává tenni szíveskedjék.

Alsóvadász, 1956. augusztus hó 10.

Atyafiságos köszöntéssel

160 református lelkész által aláírt beadvány az Egyetemes Konvent Elnökségéhez az egyház állapotáról, az időszerű kérdésekről és a kibontakozás lehetőségéről 1956. október 8.

Az Egyetemes Konvent Elnöksége 1956. október 27-ére a konventi székházba közös tanácskozásra hívta meg az aláírókat, amely megbeszélés alapjául e beadvány szolgált volna. Az események felgyorsulása azonban már elsodorta, időszerűtlenné tette ezt az eszmecserét. – Még október 8-án – az aláírók megbízásából – dr. Békési Andor, dr. Czakó Jenő, dr. Ecsedy Aladár, dr. Gyökössy Endre és dr. Joó Sándor Az Út szerkesztőségéhez is eljuttatta a beadványt, kérve annak teljes szövege közzétételét. Az Út 1956. október 14–20. száma 4. oldalán hírt adott a beadványról, október 21–27-i száma 4. oldalán teljesítette e kérést: közölte a beadvány szövegét.

„Aggodalommal és féltő szeretettel figyeljük magyar református egyházunk állapotát. A legkülönbözőbb hírek, értesülések, nemegyszer egymásnak ellentmondó nyilatkozatok, körlevelek, hitvallások, deklarációk és ellendeklarációk lettek ismeretessé. Gyanúsítások és ellengyanúsítások, jelentések és feljelentések mérgezik egyházunk megnehezült levegőjét.

Hitünk és meggyőződésünk szerint adminisztratív úton ezt a válságos helyzetet megjavítani már nem lehet. Püspöki vagy esperesi értekezletek bármilyen jószándékú határozatával ma már az egyetmondás sem biztosítható; még kevésbé az egyetértés; legkevésbé a lélek egysége. Enélkül pedig nincs igeszerű élet az egyházban.

Éppen ezért parancsoló szükségét érezzük annak, hogy egyházunk legfőbb hivatalosai e beadvány aláíróival együtt két- vagy háromnapos szabad tanácskozásra gyűljenek össze – minél hamarább, de legkésőbb egy hónapon belül és Budapesten.

Természetesen nevezetteken kívül Egyházunk életéért és egységéért ugyancsak felelősséget érző különböző teológiai vagy kegyességi irányokat képviselő egyéb missziói emberek részvételét is biztosítani kell.

Hitünk és meggyőződésünk szerint ebben a súlyos helyzetben a személyes találkozás és diszkusszió az egyetlen járható, eredményre vezető út és lehetőség arra, hogy egyházi életünk jelenlegi holtpontjáról elmozduljon.

Szükségesnek tartjuk, hogy ezen a tanácskozáson feltétlen biztosíttassék a valóban szabad diszkusszió, az újabbkori missziók történetében oly gyakran bevált »kerekasztal-konferenciák« formájában. Ezt a szabad diszkussziót egyfelől az ige és hitvallásaink, másfelől az állam és az egyház között 1948. október 7-én kötött Egyezmény kereteiben kívánjuk folytatni. Pontosabban ez azt jelentené, hogy a jelenlevők közül bárki elmondhassa – a fent jelzett határok között, de az igéhez és az ügyhöz méltó módon – meggyőződését, látását, gondolatát vagy javaslatát anélkül, hogy bármilyen retorziótól kellene tartania.

Ennek a szabad tanácskozásnak elodázhatatlan és mentő szükségét érezve, ennek a Lélek vezetése által való megtartásáért és egyházunk egységéért imádkozva – az Úrban köszöntjük mindazokat, akiket javaslatunk és kérésünk illet."

Levélváltás a beadvány aláírásával kapcsolatban

Békési Andor levele Czakó Jenőhöz

Ócsa, 1956. október 5-én

(Czakó Jenő saját anyagából. A család szíves közlése)

Kedves Jenőm!

Már régen akartam írni, de nagyon el voltam foglalva. Nagy beadványt készített a „presbitérium" az egyházmegyei közgyűlés elé a misszió és missziói szabályrendelet dolgában. Tudod, muszáj „alkotmányos úton" is mozgatni a dolgokat, nehogy elássák. Aztán meg a gyülekezetet nagyon szívemre helyezte az Úr. Nem lehet mindig „memorandumozni" és közben a gyülekezet meg elszéled. A héten már nagy örömöm volt: négy férfi testvér megújult velem együtt, és elkötelezte magát, hogy naponta könyörög az ébredésért. Én úgy éreztem, ezzel tulajdonképpen már el is kezdődött az ébredés nálunk is! Erről sokat tudnék szólni, de megyek tovább...

Nagyon örültem soraidnak. Különösen János úr szerepe érdekelt; már hallottam, hogy ott lesz. Vajon: hogy evangelizált? Tudod, így „néz az ki", amikor emberi módon akarjuk a dolgokat „kézbe venni"!

Imre Ernővel nem találkoztam, csak feleségemmel beszélt. Ő inkább csak felcsigázta a fantáziáját, hogy készül valami. Bántotta őt, szemmel láthatólag, hogy a segédlelkésze benne van a dolgokban, ő meg nincsen. Csak Koncz Sándort hallotta a nyáron. Az volt az érzése: ő már „fait accompli"-nek veszi a dolgokat. Úgy beszélt, mondta: mint a leköszönő miniszter után az új, amikor programbeszédjét ismerteti. Panaszkodott általában.

Pap Lászlóval még mi nem beszéltünk. Ellenben azt fontosabbnak tartja, hogy Fónyad Dezsőt felkeresse, mint ahogy meg is tette. Általában én is azt vettem észre, hogy most a „harmadik utasok" ideje jött el, azoké, akik az egyik oldalon se „kompromittálták" magukat, és nem „benzines fejűek", ahogy mondják. Nem baj, mi csak mondjuk a magunkét, ezt bízta ránk az Úr.

A 200-as szám nagy izgalomba hozott! Már üzentem is, hogy elég lesz. Nem fontos, hogy mindenki aláírja, csak a kulcsemberek most már. Tudniillik, sürgős a dolog, Jenőkém: sürgős! Félek, hogy az események elrohannak mellettünk; megoldják a kérdéseket a maguk módján, anélkül, hogy meghallgatnának bennünket és tudatossá lenne a bűnük. Lehet, hogy a velünk való beszélgetés se változtat a dolgokon, nem baj, de nekünk meg kell mondanunk! Azért arra kérlek, hogy ha „kapcsolatod" van a papírral, kéresd magadhoz és címezd meg, aztán azonnal visszük! Egy percet se késlekedjünk! Csak Tolna ki ne maradjon, külön kértek erre.

Bizonyára hallottad, hogy a szabolcsiak Balla Árpáddal, a régi újságossal külön missziói szabályrendeletet állítottak össze és be is küldték, mondván, sürgős ez is, mert pár héten belül a konventiek is kibocsátják az újat, nélkülünk. Írjál bővebben róla, ha tudsz, mert nem elég jó, kompromiszszum. A gyakorlati része talán megoldaná a kérdést, de az elvi, ami a lényeg, az maradt a régi, és az végzetesen nem jó! Már napok óta azon gyötrődöm, hogyan kellene szentlelkesen megfogalmazni, de nagyon nehéz és nem egy embernek való. Írjál, ha tudsz róla és tényleg a szabolcsi testvérek munkája, akkor sietek – a veled való beszélgetés után – az én korrekciómat is csatolni hozzá. Örülök, hogy mozognak ilyen téren is, de nem kellene külön; együtt, együtt csináljuk, mert a Sátán kihasználja ezt a külön utazást is...

Nagy Barnával, mi nem is kértük őt különben aláírásra, mi is ugyanúgy jártunk, mint ti a debreceni kollegájával. De nem baj, nem ellensége a dolognak, sőt...

Szegény Kovács Pista hirtelen halála nagyon megrendített. Mi évfolyamtársak voltunk ... láttam az 5 gyermeket!

Bocsáss meg a kapkodásért, de sietek. Az Úr áldjon, ölellek

B. Bandi

Czakó Jenő levele Kovács Bálinthoz, Kovács Sándorhoz, Dobos Károlyhoz, Nagy Kálózi Balázshoz, Bagi Lászlóhoz, Páll Lászlóhoz és Bakó Mihályhoz

Kedves Barátom!

Az Út október 14-i számában hivatkozás történik egy 160 lelkész által aláírt „Beadványra", amelyben az aláírók azt kérik, hogy egyházunk legfőbb hivatalosai üljenek le velük, mint akik a széles egyházi közvéleményt képviselik, és tanácskozzák meg a jelenlegi helyzetből való kibontakozás, az egyházi megújulás lehetőségeit. Azt szeretnénk, hogy mindazok, akiknek Isten szívére helyezte a magyar református egyház ébredésének a dolgát, közösséget

vállalnának ezzel az üggyel. Ha ezt Te is kész vagy vállalni, légy szíves, pár sorban értesíts, s akkor aláírás végett elküldöm neked is a Konventen egyébként már benyújtott „Beadvány” egy példányát. (Tájékoztatásodra közlöm néhány első helyen aláíró testvérem nevét: Ablonczy Dániel, Kispest; Békési Andor, Ócsa; Gyökössy Endre, Újpest; Joó Sándor, Budapest-Pasarét; Koncz Sándor, Alsóvadász; Ecsedy Aladár, Tahitótfalu; Sipos István, Kisújszállás; Döbrössy Lajos, Tata; Szabó Imre, Sárbogárd stb.)

Válaszodat néhány napon belül várom és testvéri szeretettel köszöntlek:

Cegléd, 1956. október 14.

Czakó Jenő

Gyökössy Endre levele Czakó Jenőhöz

Kedves Jenő Bátyám!

Ismét zavarlak, de szükséges. A helyzet jelenleg a következő. Ma felhívott Szamosközi és közölte velem, hogy az ő betegsége folytán fordulhatott csak elő, hogy szavát nem tudta tartani, mert mások nem tartották. A teljes szöveg meg fog a következő számban jelenni. Egyébként mivel éppen nálam lesz holnap, szerdán 7-kor visitáció, már délután 3-kor eljön és sok mindenről beszél majd velem. (?) Erről majd beszámolok. Ellenben azt is megtudtam, hogy esperesi értekezlet volt, ahol Papp Géza vezetésével ellenakcióra szánták el magukat az esperesek. Hogy az mi lesz, nem tudni még. Úgy látszik, bagatellizálni akarják az ügyünket, mert igencsak azt mondogatják: mi az a 160 aláírás a többihez képest, akik csak azért nem írták alá, mert velük tartanak. Nos: ezért írok. A lehető leggyorsabban mozgósítani kell Kálmán Sándort, Borbély Bélát, Horváth Zoltánt és akikre gondolsz, hogy az említett és többször megbeszélt elvek szerint olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak lehet fokozzák még az aláírásokat, lelkészek és segédlelkészek köreiben. Ezeket irányítsd magadhoz. És majd együtt hozzad fel a legközelebbi találkozóra. Vagy ha addig nem lehet, – hát két hét múlva. Mi is, többen a magunk köreiben ezt csináljuk. Szöveg van nálad. 3-3 pld. kell természetesen most is.

Lehetőleg minden kerületben, sőt minden megyében kellene valaki!! Isten segítsen és áldjon. Sok szeretettel és testvéri köszöntéssel ölel

Újpest, 1956. október 17-én.

Gy. Bandi

Czakó Jenő levele Kovács Bálinthoz

Kedves Bálint!

Hétfőn Joó Sándoréknál egy ébredési megbeszélésen úgy láttuk, hogy minél több testvérünket be kell vonni a magyar ref. egyház megújulásáért hordozott felelősségünk közösségébe. Én már ebben az ügyben írtam neked egy levelet. Válaszodat nem is várva – mert időközben Gyökössy Banditól is egy sürgetést kaptam – itt küldöm ezt a beadványt (amelyet egyébként Az Út is hozni fog) azzal, hogy írd alá; sőt valamilyen módon gondoskodj arról is, hogy a következők aláírják úgy, hogy hétfőn Bacho Sándorné hozhassa vissza Ceglédre: Dobos Károly, Nagy Balázs, Bagi László, esetleg Szabadi Sándor. Vagy hívd be őket, vagy ami még biztosabb, valakivel küldd ki hozzájuk. – Mindhárom példány aláírandó, mert az Állami Egyházügyi Hivatalnak is megy és az Országos Levéltárnak is. – Nem szeretnénk félúton megállni. Valóban semmi más nem segít, csak az, ha leülhetünk és tárgyalhatunk – sőt dönthetünk.

Persze, az erősen problematikus, hogy az „egyházkormányzat” rászánja-e magát arra, hogy leüljön velünk. Lehet, hogy külön, adminisztratíve akar csinálni valamit, s némi rágógumival kielégíteni a zajos közvéleményt: ebből azonban nem lesz megújulás, amire mi vágyakozunk. – Viszont ebben a harcban némi kockázatot is vállalnunk kell. Tudom, hogy nem könnyű a helyzeted, mert az ellenakció fővezére a te kollégád. De az én kollégám is az: igaz, hogy én már régen túl vagyok a „jó modoron”.

Nagyon kérlek, hogy a lehető leggyorsabban intézkedjél.

Az Úr áldjon meg! Szeretettel ölel

Cz. Jenő

Kovács Sándor levele Czakó Jenőhöz

Kedves Barátom!

Szeretettel közlöm Veled, hogy az aláírást tegnap a Békési Andor ívén eszközöltem. Később Joó Sándor megbízottja is felkeresett és az illető ívén is már számos aláírást láttam.

Egyébként a közgyűlés előtti napon a lelkészértekezlet foglalkozott a konventi új tervezettel. Nézetem szerint azonban jobb lenne, ha minket bíznának meg egy új tervezet elkészítésével és azt vennék tárgyalás alá.

Amit ők készítettek, a „hivatalosok", alig különbözik a régitől. Nagyon vérszegény dolog.

Őszintén megvallva, Békefi visszahúzódásának örülök is meg nem is. Örülök, mert nyilvánvaló, hogy tévúton jár. Nem örülök azért, mert 20 évvel ezelőtt és még jó darabig az evangélium vonalán tűnt ki, és az ilyenek megtévelyedése kétszeresen fáj. Személyükben ért veszteségünket is fájlalom és azt is, hogy múltjuk sokakat megtéveszt, és éppen most nem látnak emiatt világosan, amikor világosan kellene látni. 20 évvel ezelőtt különösen Békefi imádságai tettek rám maradandó hatást. Úgy látom, hogy most nekünk kell őt imádságunkban hordozni.

Sajnálom, hogy múltkor rossz időpontban kerestelek fel. Kedves Édesanyád megmutatta lakástokat. Szívből gratulálok hozzá. Az utcáról belépve már a kert első megpillantása is lenyűgöz bájával. Isten a boldog családi élet mellé szép és pompás kertet is ajándékozott Neked. Isten őrizzen meg Szeretteiddel együtt kegyelmében.

Nagytiszteletű Asszony kezeit csókolva, Téged sok szeretettel üdvözöl

Albertirsa, 1956. október 20.

Kovács Sándor

Kovács Bálint levele Czakó Jenőhöz

Kedves Jenő Bátyám!

Október 18-án kelt leveled megkaptam. Köszönöm. Én aláírva itt küldöm a Konventhez beadandó írást. Leveled értelmében beszéltem Nagy Balázzsal. Ő nem írja alá. Majd egyszer élőszóban elmondom a vele való beszélgetést! Dobos Károlynak, Bagi Lászlónak és Tóth Kása Istvánnak a másolatát kiküldtem azzal, hogy egyenesen Hozzád adják meg a választ. Az általuk aláírt másolatról átmásolja valaki az eredetire. Így tudtam csak megoldani az idő rövidsége miatt.

Szabadi Sándornak nem mutattam meg az írást, mert ő ellensége az ébredésnek és mindent „közöl" P. G.-vel. Igen veszélyes ember, mert az ébredési emberek előtt kijátssza magát ébredésinek, de valójában esküdt ellensége. Nagyon vigyázni kell vele. Ezt igen bizalmasan írom. Majd erről is élőszóban többet!

Egyébként csütörtökön lesz lelkészértekezletünk Fülöpszálláson. Ha lenne olyan dolog, amit ott képviselni kellene, légy szíves valahogyan adj még hírt nekem akkor, hogy az anyag rendelkezésemre állhasson!

Nagyon várom, hogy Isten szabadítson ki a kettős iga nagy megkötözöttségeiből.

Megköszönve kedvességed, hogy elküldted nekem az írást, várva további értesítésed, életedre Isten áldását kérve,

szeretettel ölel:

Bálint

Kecskemét 1956. október 23.

Lelkipásztorok az idő sodrásában – reagálások az idők jeleire – 1956 őszén

Kivonat az Ócsai Református Egyház presbitériumának 1956. szeptember 30-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből

(Dr. Békési Andor lelkipásztor által készített másolat, Ladányi Sándor forrásgyűjtése számára)

3. pont

Lelkészelnök a nyári lelkészi konferenciák hatása alatt indíttatva érzi magát, hogy az egyházkormányzat által 1952-ben hatályba helyezett Missziói Szabályrendeletet* a presbitérium előtt felolvassa és azt az Országos Zsinatnak a Magyar Népköztársaság kormányával kötött Egyezményével** összehasonlítsa. A presbitérium a lelkészelnök ismertetését feszült figyelemmel kísérve megdöbbenve veszi tudomásul, hogy a két okmány sem szellemében, sem tárgyában nem fedi egymást. Míg az egyik, az Államhatalommal kötött Egyezmény viszonylag széles körű szabadságot biztosít minden egyházi szolgálatra, beleértve az istentiszteletek, evangelizációk, konferenciák, a gyermekek közötti csoportos szolgálatok stb. tartását, addig az egyházkormányzat, közelebbről az Egyetemes Konvent által kiadott Szabályzat olyannyira leszűkíti mindezeknek a szolgálatoknak a körét, hogy azok egy részében az igehirdetés szabadságának és nyilvánosságának csak a látszata marad meg.*** A presbitérium mindezt megértve és ugyanakkor átérezve azt a kiáltó elesettséget, ami a saját és a környező gyülekezetekben egyre jobban elhatalmasodik, és tudatában lévén annak, hogy ezen a lelkipásztorok és presbitériumok – a Szabályrendelettől megkötözötten – nem tudnak legjobb szándékuk mellett sem segíteni, a gyógyulás, a megelevenedés lehetőségét keresve a következő javaslatokat tárja, egyhangú határozatra emelve, az Isten Igéje iránti felelősségtől és az egyház iránti mélységes szeretettől indíttatva az egyházmegyei közgyűlés elé, kérve, hogy azokat a magáévá téve terjessze az egyházkerület illetékes szervei elé.

1. *A misszió* fogalmának tisztázása. Sürgős, halasztást nem tűrő feladatnak tekintjük, hogy az arra illetékesek a misszió tiszta, bibliai értelmét megkeressék, hogy azután a gyülekezetek belső élete, egész szolgálati rendje annak megfelelően átrendeződhessék. Ki kell jelentenünk, hogy sem a Missziói Szabályrendeletben, sem az Ökumenéhez beküldött tételekben közreadott magyarázatot nem fogadhatjuk el a misszió biblikus és hitvallásainkkal megegyező értelmezésének. Itt a készségünk az engedelmességre abban kell hogy megmutatkozzék, hogy: abbahagyjuk annak az unalomig ismételt tételnek a hangoztatását, hogy a gyülekezetekben, tehát egyházunk belső életében minden rendben van, és így egyházunk de facto megújult egyház! Ellenkezőleg: a tények a templomok kiürüléséről és a megmaradtak belső, tehát minőségi megromlásáról, tehát vészes sorvadásról, sőt rohamos nekrózisról, elhalásról beszélnek. Látásunk szerint mindez: a rosszul értelmezett és rosszul végzett misszió eredménye. A mai hivatalos egyházi elmélet és gyakorlat arra a részére összpontosítja ugyanis a figyelmet, amely „belül" van. Felfogásunk szerint pedig most oda, arra a részre kell fordulnunk egész figyelmünkkel és erőnkkel, amely „kívül" van. Feltétlenül revízió alá kell azért vennünk, hogy mit értünk a „belül" és a „kívül" meghatározás alatt. Gyülekezeteink tagjainak kilencven százaléka a templomon kívül van, tehát az Ige hatósugarán kívül, azért így „még nem", vagy „már nem" gyülekezet. Ha mi most már a templomi, a gyülekezeti istentiszteletekre koncentráljuk és szűkítjük szolgálatunkat, akkor ezekről eleve lemondtunk, nem véve észre, hogy a nagy, elkönyvelt gyülekezet a népegyházi keretben missziói területté vált, amelyre a megmaradtaknak misszionáriusként kell kimennünk. Ez mindig kockázat, de ugyanakkor a megmaradás egyetlen krisztusi lehetősége: Krisztus ugyanis a bent levőket úgy tartja meg, hogy kiküldi őket a kint levők megkeresésére. A kérdés végül is a mi számunkra ma az, hogy készek vagyunk-e egy szabályos kilencvenfokos fordulatot csinálni elméletben és gyakorlatban, azaz készek vagyunk-e a példázat ellentétét megvalósítani: otthagyva

* Református Egyház. 1952. 3. sz. 6–8. o.

** Magyar Közlöny, 1948. október 9-i, 227. sz., valamint A magyar protestantizmus 1918–1948. Tanulmányok. szerk.: Lendvai L. Ferenc, Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1987. 125–127. o.

*** Figyelembe kell venni, hogy az „Egyezményt" 1948-ban kötötték, a „Missziói Szabályrendelet"-et más összetételű egyházi vezetés, nagy nyomás alatt 1952-ben, a diktatúra mélypontján hozta.

a meglevő egyet és utánamenni az elveszett kilencvenkilencnek. Ez az utánamenés ma a misszió.

A misszió bibliai értelmét olyan mértékben közelíthetjük és ragadhatjuk meg, amilyen mértékben engedjük az „üdvösség" kérdését könyörgéseink és szolgálataink középpontjává válni. Az elmúlt években mindenáron tanítani és „eligazítani" akartunk, most azonban a tanító és eligazító prédikációk mellett, amelyek eredményességéről eltérők lehetnek a vélemények, központi helyet kell kapni a bűnbánatra, a megtérésre hívó, tehát a személyes üdvösség kérdését kiélező, tehát az evangelizáló igehirdetésnek és szolgálatnak. Ha ezt tesszük, akkor realizálódik az egyház létének és küldetésének valódi értelme: emberek tanítványokká lesznek, üdvösségre jutnak, a kövekből fiak támadnak minden jó szolgálatra, sőt így azok a „mellék célok" is megvalósulnak, mintegy ráadásképpen, amelyek igen fájdalmasan nehezednek ma ránk: a templomok megtelnek és az anyagi kérdések is megoldódnak. Mindennek egy feltétele van csak: ha Isten Lelke engedi! Mi hisszük, hogy Ő egyenesen ezt akarja.

2. *A Missziói Szabályrendelet lebontása.* Szándékosan használjuk ezt a kifejezést, azt akarva érzékeltetni vele, hogy átfestés, a lényeget nem érintő módosítás nem oldja meg a problémát, amely ott dörömböl az ajtó előtt. A Szabályrendelet, látásunk szerint, nem azért került a kritika pergőtüzébe, mert hibák vannak benne, vagy itt-ott a megváltozott atmoszférában egyes intézkedései aktualitásukat vesztették. Ha ez volna az eset, akkor javítással, átdolgozással lehetne rajta segíteni. Az eset azonban nem ez, sokkal súlyosabb, valósággal reménytelen. A Szabályrendelet, megítélésünk szerint: kiindulásában, alapjaiban rossz. Hibás alapra pedig nem lehet és főként nem érdemes építeni. Az alap maga: a misszióról vallott felfogás, amint láttuk, tarthatatlan, Ige- és hitvalláisellenes. Az Ige azt mondja, explicite: „menjetek!" A Szabályrendelet ezt mondja, implicite: „nem mehettek!" A téves kiindulás a gyakorlati következtetéseiben csak fokozódhat kihatásában. Innen van például az, hogy amikor a laikus (világi) egyháztagok igehirdetői és bizonyságtevő szolgálatát leállítja, megsérti az egyetemes papság elvét. Amikor pedig a felszentelt és esküt tett lelkipásztorok más gyülekezetben végzett szolgálatát esperesi engedélyhez köti, akkor az espereseket mintegy megyés püspöki joggal ruházva fel, a „primus inter pares" elvét rombolja le és pápizmusba téved. A Szabályrendelet ezeket és a hasonló gyengeségeit nem nőtte el, sőt inkább fokozódtak ezek. A Szabályrendelet maga még nem helyez szankciókat

kilátásba, egy múlt évi esperesi értekezlet azonban már kimondja az igehirdetés szabadságát súlyosan megsértő ítéletet: az a lelkész, aki más gyülekezetben engedély nélkül szolgál, azonnal felfüggesztendő és a lelkészi szolgálattól egy évre eltiltandó!

Ne részletezzük tovább. Ezt a Szabályrendeletet le kell bontani és helyette a gyülekezeti elv és a teljes egyházi nyilvánosság érvényre juttatása mellett kell újat, a Szentírással és a hitvallásokkal megegyezőt, a gyülekezetek létérdekét szolgálót készíteni. Olyat, amelynek értelmében a misszió misszió marad. Valaki azt mondta: „nem akarunk szabadon futó missziót". Mi hozzátesszük a másik oldalról: „kontrafékes missziót se akarunk", azaz olyat, amelyet bárki is – rendeletekre hivatkozva – egyetlen gombnyomással leállíthat. A missziót, főként annak túláradó formáját: az ébredést, amit szívből óhajtunk, Isten Lelke adhatja és Ő szüntetheti meg. Hisszük, hogy adni akarja erővel teljesen és gazdagon.

3. *A gyülekezeti elv* megvalósítása. Az utóbbi évtizedek ekkléziasztikai kutatásainak egyik kétségbevonhatatlan eredménye, hogy: az egyház gyülekezetben él, sőt maga a gyülekezet a tulajdonképpeni egyház, a Szentlélek hathatós működésének a színtere. Ebből következően minden kétséget kizáró igazolást nyert ez a reformátori tétel, hogy az egyházban minden jognak és hatalomnak a gyülekezet a letéteményese. Drága reformátori örökség tehát a gyülekezeti elv, melynek elsikkadása, a minimálisra, vagy csak látszatmeglételre való csökkentése a református egyháznak halálát jelentheti.

Mivel Egyházunkban a bajok gyökerei – látásunk szerint – ide vezethetnek vissza és emiatt van az általános elkeseredés lelkipásztorok, presbiterek és gondolkodó egyháztagok között, elengedhetetlennek találjuk, hogy az ún. adminisztratív kormányzás az egyházi élet minden vonalán megszűnjék. Egyházunk iránti féltő szeretettől indíttatva mély tisztelettel kérünk mindeneket, akik ebben illetékesek, lelkészi és világi atyafiakat; tegyenek meg mindent, hogy a gyülekezeti elv minden intézkedésben újra, sőt a múltbelinél is nagyobb mértékben, igazabb és becsületesebb módon érvényesülhessen, mert megújított és öntudatra jutott presbitériumaink nagyobb felelőssége ezt lehetővé teszi. Főként a következőkben kell hogy érvényre jusson a gyülekezeti elv:

a) A lelkipásztori állások betöltésénél. Ne a Konvent által kiutalt egyén erőszakoltassék rá a gyülekezetekre és ugyanakkor a gyülekezet által a már egyhangúlag számításba vett félreállíttassék, hanem engedjünk sza-

bad folyást a gyülekezetben még megmaradtak és érte felelősséget érzők akaratának. Hadd érezzék az egyházat újra magukénak, és így növekedjék az érte való áldozathozatal készsége is. De minden jó értelemben vett hasznossági és lélektani érdektől eltekintve, ennek egyszerűen így kell lennie, ameddig egyháznak valljuk magunkat, hiszen a Hitvallás érthetően kimondja: „Az egyház szolgáit hívják meg és válasszák törvényes egyházi választással; tudniillik válassza őket az egyház" (Helv. Hitv. 18:7). A fordítás egyházat mond, de nem kétséges, hogy az eredeti szöveg a gyülekezetet érti alatta.

b) A gyülekezeti elv érvényesítése megköveteli, hogy adassék vissza a jog a gyülekezeteknek, közelebbről az esküt tett és felelősséget hordozó presbitériumuknak arra nézve, hogy kit hív meg a vasárnapi, az evangelizációs és minden egyéb szolgálatra. A jelenlegi helyzet, akárhogy magyarázzuk is, a gyülekezet szempontjából nézve, kimeríti az igehirdetés szabadságának nagymérvű korlátozását, sőt szabadsága felfüggesztésének a tényét is.

c) A gyülekezeti elv megvalósítása kizárja azt a gyakorlatot, hogy akár az egyházkerület vagy akár az egyházmegye kész prédikációkat vagy igehirdetési vázlatokat küldjön a gyülekezeteknek, akár félig, akár egészen kötelező jelleggel, mert ennek (a manipulálásra alkalmat adó paternizálásnak) sem kálvini, sem hitvallási alapja nincsen, viszont arra készteti az igehirdetőt, hogy tegnapi, esetleg esztendős (esetleg férges mannával) táplálja a még megmaradt, gondjaira bízott híveket. Ez a gyakorlat a Szentlélekhez való viszonyát támadná meg a gyülekezeteknek. A Szentlélek vezetését nem lehet kisajátítani egyházi adminisztrációknak, sőt előre elkérni sem: az mindig konkrét, friss, időben kapott a gyülekezetben, vagy semmilyen.

Azzal a bizalommal, hogy egyházunk felső vezetősége megérzi és elhiszi, hogy egyedül az anyaszentegyházunk jelen élete és a jövője iránti féltő szeretet mondatta el ezeket velünk, és abban a reménységben, hogy mindezt a Szentlélek vezetése mellett még megoldhatjuk, testvéri egyetértésben és egységben bocsátjuk útjára kérésünket.

K. m. f.

A kivonat hiteléül

Dr. Békési Andor
lelkipásztor

Péter János: Újrakezdések idején

(Az Út IX (1956/41) október 7–13.)

Helyzetünk, lehetőségeink, feladataink új vonásainak felmutatásában és összefoglalásában ismét léphetünk előbbre. Az egyetemes konvent elnökségi tanácsa az elmúlt héten ülésezett s gondos megbeszélés alapján lényeges intézkedésre tett javaslatokat a konventi elnökségnek. Lapunk e heti számában megkezdtük a róluk szóló tájékoztatást. Gondos körültekintéssel, az egyházi élet tüneteinek mélységes összefüggéseit hitben szemlélve, fokozatosan kell előbbre haladnunk. Az Út két héttel ezelőtti „Tovább – előre" című szerkesztőségi cikke lelkiismeretes módon adta előízét annak, amit egyházi sajtónkban és az egyházi élet egyes fórumain a közeli hetek és hónapok során fokozott mértékben tennünk kell. Jó ízelítő volt ez a cikk, még ha nem elégített is ki – mert nem is elégíthetett ki – minden várakozást. A cikk nyomán új hangon jelentkeztek lelkipásztorok, presbiterek, gyülekezetek felől a szerkesztőség munkája iránt érzett váradalmak, jogos és indokolatlan elégedetlenséggel vegyesen. Gavallér Lajos egyházmegyei gondnok múlt heti cikke szelíd és határozott intelmet fejezett ki arra vonatkozóan, hogy kérdéseink további tisztázása során milyen lelkiséggel szóljunk és írjunk.

Közel két hónapig tartó külföldi utazás után – amelyhez az a sajgó emlék is tartozik, hogy Bereczky Albert püspök atyánk mellett az életünket olyan nagyon mélyen érintő fájdalmas eset részvevője voltam – szeptember 18-án érkeztem haza. Az egyházkerületek vezetőivel folytatott tanácskozásokból a nyári lelkészkonferenciákon elhangzott megnyilatkozásokból, hivatalos és magánjellegű írásbeli dokumentumokból, legális és illegális iratokból, lelkipásztorokkal és presbiterekkel történt széles körű megbeszélésekből, s mindezek után a konventi elnökségi tanács tárgyalásaiból nyertem átfogó képet az egyházban és az egyház körül jelentkező tünetekről, amelyeket részben ápolnunk, részben gyógyítanunk, részben gyomlálnunk kell. Mi a legátfo-

góbb és leglényegesebb tulajdonsága ennek a helyzetnek az egyház számára? Bizonyosságban és reménységben vallom, hogy Isten megújuló irgalma alatt az *újrakezdések lehetőségének idejét éljük.* Az a döntő kérdés most számunkra, hogy tudunk-e a hit szabálya szerint úgy élni az újrakezdések lehetőségével, ahogyan a kegyelem megújulását fogadni és megélni kell. Ahol a kegyelem megújul, ott egyúttal ítélet is van. Az újrakezdések lehetőségétől megszégyenítve és megörvendeztetve, akkor éljük át jól a kegyelem megújulását, ha a benne kapott ítéletet magunkra véve: eddigi utunkat, azon járásunkat, Isten hűsége alatt hűségünket és hűtlenségünket megvizsgáljuk, az eddigi jót megújultan visszük tovább, az eddigi rosszat megöldököljük s az új feladatok felé megújult engedelmességben indulunk.

Az újrakezdések idejének előjeleit a szó általános emberi értelmében már jóval előbb lehetett látni. Ami most az egyházban történik, az egyes részleteiben bizonyos mértékig összefügg ezekkel az általános jelekkel. De ennél sokkal többről van szó. Azért lehet az egyház számára a megújuló kegyelem alatt az újrakezdések idejéről beszélni, mert amaz általános tüneteken túl bent az egyházban valami sajátosan egyházi történik. A szó általános emberi értelmében az újrakezdések idejének előjeleit széles arányú nemzetközi összefüggésekben már korábban is szemléltük. A nemzetközi helyzetnek jelentős megváltozása, hazánkban és a hasonló társadalmi rendszerű több országban az új társadalom építésének demokratikusabbá tétele az általános emberi együttélés egész területén az eddigi eredmények alapján sok jó újrakezdés emberi lehetőségeit nyitotta meg. Mindez önmagában is jelentős lehet az egyház számára. Az egyház igazi kérdése azonban helyzetének kedvezőbbé válása idején az, hogy a kedvezőbb helyzetet átjárja-e a gyülekezetek hitében a megújuló kegyelem alatt az újrakezdéseknek a szó szent értelmében szenvedélyes tüze. Anélkül, hogy most hibás törekvéseket, vagy akaratlanul is ártó tüneteket igazolni akarnék, az ilyen értelmű újrakezdéseknek nemcsak előjeleit, hanem konferenciák, gyülekezetek, egyházi testületek eseményeiben az újrakezdések érlelődő eredményeit is látom.

A már jelentkező és még ígérkező jó eredmények nem az általános helyzetből leszűrt kormányzati és adminisztratív intézkedésekből, hanem gyülekezetek, lelkipásztorok, presbiterek, különböző fokozatú egyházi testületek őrállói hitéből érlelődnek. Ezekhez a tünetekhez egyházi testületek, felelős őrállók azzal a megszentelt indulattal nyúljanak a jónak gondozása és a rossznak gyomlálása céljából, amelyik tudja, hogy sem aki plántál, nem valami, sem aki öntöz, hanem a növekedést adó Isten. Itt most az egyház legsajátosabb életének új sarjadását éljük meg hitünkben, az igazi egyház korrigálja most az egyházban azt, ami nem egyház: a növekedést adó Isten cselekszik itt bennünk és körülöttünk.

Részben olyanoktól, akik eddig is széles körű felelősséget hordoztak, másrészt olyanoktól, akik eddig közügyektől forma szerint távol álltak, részben egyesektől, részben gyülekezetektől és testületektől megújulást kereső és ígérő megnyilatkozások jönnek, lényegüket tekintve két csoportra oszthatóan: az egyház missziói feladataival és az egyházigazgatás zsinat-presbiteri elvével kapcsolatban. A jó tünetek mellett szinte magától értetődő, hogy vannak rosszak is. Engedetlenségben fogant tervek, zugolyában folytatott akciók. De még a káros tünetekhez is biztos és gyöngéd kézzel, abban a szent félelemben kell nyúlnunk, hogy valamiféleképpen az élet jó sarjadásában kárt ne tegyünk. Erre a következetes határozottságra és ugyanakkor gyöngéd türelemre kötelez bennünket annak felismerése, hogy a káros tünetek némelyike egy korábbi helyzetre, sőt saját korábbi hibáinkra adott keserű felelet. A múlt esztendők során félelmesen feszült világhelyzetben és ezzel a feszültséggel sok vonatkozásban szervesen összefüggő belső politikai helyzetben elkerülhetetlenül rendkívüli fegyelemben kellett az egyháznak élnie. Hogy ezt az elkerülhetetlen fegyelmet hol toldotta meg saját gyöngeségünk szükségtelen vagy bűnös szigorral, arról számadással tartozunk Istennek és egymásnak. Önmagunk és egymás fegyelmezésének ebben az időszakában közös szolgálataink kérdéseivel kapcsolatban számos különvélemény elhallgatott, vagy nem kapott nyilvánosságot. Az előző esztendők ilyen és hasonló más tulajdonságai miatt türelmes megértéssel kell figyelnünk, ha most még a jóra törekvő megnyilatkozások is néha keserűséget árasztanak.

Az újrakezdések jó lehetőségeinek megőrzése és tisztán tartása érdekében hátunk mögé kell vetnünk az olyan káros tüneteket, amelyek csak azért jelentek meg szórványosan itt-ott az egyházi élet területén, hogy az egyház szolgálatának új lehetőségeit megrontsák. Itthon és külföldön különböző formában esik szó most már hónapok óta a magyar református egyházzal kapcsolatban egy úgynevezett hitvallásról, mint egy állítólag most szerveződő hitvalló egyházi mozgalom megnyilatkozásáról. Ez az ilyen címen terjesztett irat részben olyan bizonyságtevő mondatokat tartalmaz, amelyek a magyar református egyház gyülekezeteiben, vezetőiben, teológusaiban elevenen élnek; részben pedig félreérthető utalásokat. Az irat maga névtelen. De nemcsak névtelen, hanem az is elmondható róla, hogy a magyar református egyházban nincs gazdája. A legkülönbözőbb teológiai irányzatokhoz tartozó lelkipásztorok hol együttesen, hol külön-külön minden megkérdezés nélkül önként mondják, írják, hogy ehhez az irathoz

nincs semmi közük. Az iratban foglaltaknál sokkal merészebb állításokkal, javaslatokkal állnak most elő ezekben a hetekben lelkipásztorok, presbiterek az egyházi élet kisebb vagy nagyobb körű nyilvánossága előtt. Ha ennek az iratnak lenne gazdája a magyar református egyházban, már régen előállott volna. Csak az tételezhető fel eredetéről, hogy nem teológiai és nem egyházi szándékú szerző itthon bennünk tényleg élő problémákat és vallomásokat szerkesztett egybe s azokat néhány hamis politikai vonatkozással színezve indította útjára, jóakaratúnak nem mondható politikai vagy egyházpolitikai szándékok szolgálatára. Ez az irat egy jó eredményt mégis elért. Közvetve bizonyára összefügg vele az a hálára kötelező tény, hogy az utóbbi hetek során megfogalmazott javaslatok és nyilatkozatok, még a múltunkat legszenvedélyesebben bírálók is és az újításokra vonatkozó legmerészebb javaslatok előadói is meghatóan tesznek bizonyságot az egész egyházra tekintő szeretetükről és az egyház egységének szolgálatáról.

Ravasz László nyugalmazott püspök atyánkfia nyilatkozatát közölte Az Út két héttel ezelőtti száma, amelyből kiviláglik, hogy nem az ő megbízásából köröztek egyesek egy olyan iratot, amelyet úgy tüntettek fel, mintha ő írta volna. Egyházi helyzetünk összefüggéseit kellő mértékben, már csak tájékozottság hiányában is áttekinteni nem tudó atyafiak kezében ez az irat alkalmas lehetne arra, hogy oktalan kultúrharcra ösztökéljen, mintha az egyház bármiféle világnézetű államban egy ellenkező világnézetű politikai párt magatartásában élhetne. Az egyház nem politikai párt, nem világnézeti képződmény – ha van is világnézete –, hanem az egyház Isten kiváltképpen való népének gyülekezete, amely a hit mindenféle harcára nézve tudja, hogy ha küzd is valaki, nem koronáztatik meg, ha nem szabályszerűen küzd. Még az ilyen tünetekhez és azok esetleges káros következményeihez is a pásztori munka gyógyító szeretetével kell nyúlnunk, nehogy az élet jó jeleinek ártsunk, amelyek a gyülekezetek hitében a Szentlélek ajándékaként jelentkeznek. Ezek a jelek jogosítanak fel bennünket annak felismerésére, hogy Isten megújuló kegyelmében az újrakezdések idejét éljük.

Az új lehetőségek akkor jelentenek valóban újrakezdéseket, ha előző dolgainkról és jövő feladatainkról nem sommás általánosságokban, nem hangulatnak maradó szavakban beszélünk, hanem a döntésre megérett kérdéseinket a gyülekezetek nyilvánossága előtt megoldáshoz segítjük.

A javaslatokat, bírálatokat őszintén és nyíltan a nyilvánosság elé kell hoznunk. A konventi elnökségi tanács múlt heti ülésén már javasolta a konventi elnökségnek különböző szakbizottságok létrehozását, amelyek a beérkezett javaslatokkal foglalkoznak és azokat az illetékes egyházi testületek számára feldolgozzák. Az egyházi testületek gyűlései mellett egyházi sajtónk gondoskodik majd arról, hogy a javaslatokba, bírálatokba a gyülekezetek beletekintsenek. Az olvasók részéről is bizonyára egyre több olyan írást kapnak egyházi lapjaink, amelyeknek közlésével vagy ismertetésével erősödik közös bizonyságtételünk.

Egyetemes konventünk előreláthatóan decemberben ülésezik – mint a mostani számban közölt tájékoztatás írja –, addig a missziói feladatokkal és a missziói élet új rendjével foglalkozó tervezetet és erre vonatkozó egyéb javaslatokat az egyházmegyék véleményének meghallgatásával a konventi missziói bizottság feldolgozza és javaslatait az egyetemes konvent elé tárja.

Hasonlóképpen szükséges egyházunk alkotmányos életének kérdéseivel, a zsinat-presbiteri elv következetesebb érvényesítésének problémáival az illetékes egyházi testületekben és sajtónk útján a gyülekezetek színe előtt foglalkozni. Akkor tudjuk ezekben a javaslatokban a jót a rossztól igazán megkülönböztetni, ha így a nyilvánosság előtt foglalkozunk még azokkal a javaslatokkal is, amelyek nyilvánvalóan megvalósíthatatlanok, vagy megvalósításuk kárt okozna. Semmi akadálya nincs annak, hogy például akár a tisztújításokra, akár a tiszáninneni egyházkerület visszaállítására, vagy például a sárospataki kollégium egyházi kezelésbe való visszakérésére vonatkozó gondolatokat is, minden részletüket körültekintően vizsgálva, a nyilvánosság előtt tárgyaljuk.

Össze kell gyűjtenünk egyházi életünknek azokat a kérdéseit, így pénzügyi helyzetünk problémáit is, amelyeket az egyház és állam között kötött Egyezmény szellemében, Népköztársaságunk kormányzatával, elsősorban az Állami Egyházügyi Hivatallal egyházunk vezetőségének meg kell tárgyalnia.

November elején a konventi elnökség konferenciára hívja össze szeretetintézményeink vezetőit és az egyházmegyei diakóniai előadókat. A szeretetintézmények lelki és anyagi ügyeinek megbeszélése mellett a missziói élet és a szeretetintézmények összefüggéséről, a gyülekezetek és a szeretetszolgálatunk kapcsolatairól adunk majd egymásnak számot, és abban a reményben tekintünk a konferencia elé, hogy a szeretetintézmények rendezettebb élete mélyebben gyökerezik majd bele a gyülekezetek szeretetébe.

Ilyen megújult lélekkel tekintünk a közalap ügyére is. A közalap eddigi működése alatt is biztató jel volt az, hogy olyan gyülekezetek szíve is megnyílt adakozásra a közalapból élő közös szolgálataink iránt, amelyekben régebben nem sok érdeklődés mutatkozott közös egyházi feladatok iránt. A közalap új költségvetését a decemberre tervezett konventi ülés tárgyalja.

Addig új takarékossági intézkedésekkel, pénzügyi kérdéseink bizonyos mértékű átrendezésével olyan költségvetési tervezetet kell kialakítanunk, amelyet a gyülekezetek is kész szívvel tudnak magukévá tenni.

Az újrakezdés idején az új lehetőségek felé akkor tudunk igazán reménységgel menni, ha hálaadással tekintünk vissza a megtett útra, amelyen minden engedetlenségünk ellenére az egyház élő Ura hordozott, takargatott, intett és vezetett bennünket. Amit tőle ezen az úton megtanultunk, az istenszeretet és emberszeretet együttes gyakorlásában, azt úgy kell őriznünk az új lehetőségek között, hogy egy szót se ejtsünk belőle a földre. Az újrakezdések lehetőségei között Isten megváltó szeretetéről az eddiginél nagyobb erővel legyen a gyülekezetek élete bizonyságtétel az egész nép felé. A megtérés és megszentelődés evangéliumának hirdetése és megélése a gyülekezetekben teszi jó hírré a gyülekezetet a kívülvalók felé is.

Az új lehetőségek között különösen megnőtt a felelősségük azoknak a lelkipásztoroknak, presbitereknek, irányító egyházi testületek tagjainak és vezetőinek, akik eddig is bizonyságát adták annak, hogy megértették egyházunk útját, a tiszta és teljes evangéliummal minden jóra való elkötelezettségét a Magyar Népköztársaságban. Megnőtt a felelősségük, mert az új lehetőségek között egyházalkotmányunk kereteiben több önállósággal kell majd döntéseket előkészíteni, s a több önállóság mellett a bizonyságtételnek és a tanításnak is gazdagabb alkalmai nyílnak meg számukra. Szükséges lesz mind egyházmegyei, mind kerületi, mind konventi és zsinati fokon testületeinket olyan új tagokkal frissíteni, akik most az újrakezdések lehetőségeinek vizsgálatában az egész egyház közös szolgálatáért érzett felelősség és hitbeli felismerés tanújeleit adták az atyafiak előtt.

Azon az úton megyünk tovább, amelyre eddig térítgetett, kényszerítgetett igéje és Lelke hatalmával a mi Urunk, az egyház útján, az engedelmesség útján, a keskeny, az életre vivő úton. Olyan időszakban, amikor egész népünket az emberi együttélés kérdéseinek újrarendezése, a mind emberségesebb élet kialakításának problémái foglalkoztatják. A nemzetközi helyzetnek még mindig meglevő feszültségei között ez a vállalkozás sok és nem könnyen megoldható problémával találkozik. Az egyház útján is olyan kérdések merülnek fel, amelyekben korábbi keresztyén nemzedékek tapasztalatai nem minden vonatkozásban segítenek tájékozódáshoz. Előző nemzedékek és mostani testvéregyházak bizonyságtétele felett Isten élő igéje a vezetőnk. A tőle való hit erejével, erőtlenségeink között egymást erősítgetve vizsgálgatjuk kérdéseinket és keressük azokra Isten feleletét. Mózes Isten zarándok népe történetének egy szakaszán úgy készült a továbbindulásra, hogy ezt olvassuk róla: »Az Úr pedig beszéle Mózessel színről színre, amint szokott ember szólani barátjával« (2Móz 33,11). Így állva Isten előtt kérte Istent: »Mutasd meg nékem a te utadat«, ilyen kérlelő szóval érvelve: »Gondold meg, hogy e nép a te néped.« Azt vallotta, hogy csak úgy tudnak továbbindulni, ha az Úr orcája lépésről lépésre velük lesz. Az újrakezdések új lehetőségei felé ilyen imádságok között készülünk. Gyülekezetek, gyülekezeti tagok, presbiterek, lelkipásztorok, az egyház minden rendű szolgái álljanak most együtt és külön-külön Jézus Krisztus színe elé, akitől van a kegyelem megújulása és akitől vannak az újrakezdés jelei. Dolgainkat megvizsgálja, megítéli, megszenteli, jóra igazgatja, kész beszélni az ő népével színről színre, mint ember szokott szólani barátjával. Ilyen imádságok között éljük meg, hogy akié minden hatalom mennyen és földön, velünk van, népével van, minden napon a világ végezetéig. Azt mondjuk most ki, amit őelőtte együtt tisztán értünk, azt tegyük, amit őelőtte együtt világosan felismertünk. Iránta és egymás iránt való engedelmességben mondjuk és tegyük ezt hűségesen és bátran. Az újrakezdések ideje így a meg nem szégyenülő reménység ideje lesz számunkra.

KONVENTI ELNÖKSÉGI HATÁROZATOK A MISSZIÓI MUNKÁK RENDJÉRŐL

(Az Út IX (1956/41) október 7–13. 3. o.)

Az egyetemes konvent elnöksége szükségesnek találta a jelenleg érvényben levő missziói szabályrendelet felülvizsgálását, ezért 1956. szeptember 28-ára összehívta az egyetemes konvent elnökségi tanácsát, melynek ülésén ez alkalommal a két teológiai akadémia dékánja és a konventi missziói előadó is részt vett. A missziói ügyek beható megtárgyalása után az egyetemes konvent elnöksége fontos határozatokat hozott a missziói munkák rendjének további szabályozására nézve. Ezek a határozatok teljes terjedelmükben meg fognak jelenni hivatalos lapunknak, a *Református Egyháznak* legközelebbi számában. Az ügy fontosságára való tekintettel azonban máris közöljük olvasóinkkal e határozatok lényegét.

Az egyetemes konvent elnöksége az érvényben levő missziói szabályrendelet alkalmazásával kapcsolatban az alábbiakra hívja fel a figyelmet:

Az egyházkerületek és az egyházmegyék feladata nem szorítkozhatik arra, hogy a missziói szolgálatokra a kért engedélyt megadják, hanem ezen túlmenően ösztönözniük és támogatniuk kell a gyülekezeteket a missziói parancs teljesítésében. Ennek megfelelően biztosítani kell a szolgálati engedélyek megadását, és elő kell segíteni a református hitvallásos szellemű missziói munkákat.

Haladéktalanul hozzá kell fogni az új missziói szabályrendelet előkészítésének munkálataihoz. Az egyetemes konvent elnöksége szükségesnek tartja a gyülekezetek, presbitériumok, egyházmegyék, egyházkerületek és teológiai akadémiák széles körű véleménynyilvánítását. Ezért az egyetemes konvent elnöksége a fontosabb alapelveket tartalmazó alábbi „Tervezet"-et mint tárgyalási alapot az egyházkerületeknek, az egyházmegyéknek és a teológiai akadémiáknak megküldi. Felhívja az elnökségeket, hogy a missziói bizottságok tárgyalják meg a tervezetet és készítsék el észrevételeiket, illetve javaslataikat, elvi és gyakorlati vonatkozásban egyaránt, s

azokat legkésőbb 1956. november 20-ig terjesszék fel az egyetemes konventre. A beérkező hozzászólások alapján a konventi missziói bizottság javaslatot készít, s azt az egyetemes konvent elnöke a folyó év decemberében ülésező egyetemes konventi ülés elé terjeszti azzal a kéréssel, hogy a közös tárgyalások eredményeképpen kialakuló új szabályrendeletet egyévi időtartamra léptesse életbe, majd az egyesztendei próbaidő tapasztalatai alapján tegyen előterjesztést a zsinat legközelebbi ülése elé a végleges szabályrendelet megalkotása végett.

Tervezet

(Alapelvek a Magyarországi Református Egyház missziói rendjére nézve)

1. Egyházunk missziói munkáját, mint minden munkáját a Szentírás alapján és hitvallásaink szellemében kell végezni.

A missziói munka – mint az egyház lényegéből folyó szolgálat – egyházi, elsősorban gyülekezeti feladat.

2. Minden egyházközségben három-három évi időtartamra a presbitérium missziói bizottságot alakít. A bizottságnak legalább két tagja presbiter.

3. A missziói bizottság évenként részletes missziói munkatervet készít és azt a presbitérium elé terjeszti. A presbitérium megtárgyalás után a missziói tervet felülvizsgálás és jóváhagyás végett az egyházmegyei közgyűlés elé terjeszti.

4. Istentiszteletet vagy más egyházi szertartást (keresztelést, esketést, temetést) az egyházközség területén az illetékes lelkipásztoron kívül más lelkész csak a lelkipásztortól nyert felhatalmazás vagy engedély alapján végezhet, kivéve, ha az egyházközség vagy tagjai békéje érdekében az esperes ad erre utasítást, amelyet azonban a lelkipásztorral a szolgálat megkezdése előtt közölnie kell. (I. tc. 37. § a. és II. tc. 14. §)

5. Az egyházmegyék keretein belül történő helyettesítéseket, csereszolgálatokat, illetve vendégszolgálatokat a gyülekezeti lelkipásztorok az espereseknek előzetesen bejelentik.

6. Azokban az esetekben, amikor a gyülekezetek illetékes egyházmegyéjük keretein kívülről szándékoznak missziói szolgálatra meghívni valakit, az egyházmegyei missziói bizottság vagy sürgős esetben annak elnöksége dönt.

Az egyházmegyék és egyházkerületek elnöksége, továbbá az egyházmegyei, egyházkerületi és konventi missziói, diakóniai és sajtóelőadók, vala-

mint a teológiai akadémiák tanárai számára a missziói szolgálatok végzéséhez külön engedély nem szükséges. Ezeknek szolgálatát is be kell azonban jelenteni az esperesnek.

7. A helyi gyülekezet lelkipásztora tartozik felelősen őrködni azon, hogy minden gyülekezeti istentisztelet vagy összejövetel – akár ő maga vezeti azt, akár más – református hitvallásos szellemben és a magyar állammal kötött Egyezmény rendjében tartassék.

8. Az egyházközség kereteit meghaladó missziói munkát a területileg illetékes egyházmegyei, az egyházmegye kereteit meghaladó missziói munkát a területileg illetékes egyházkerületi elnökség, az egyházmegyei, illetve az egyházkerületi missziói bizottság közreműködésével irányítja. (I. tc. 93. § 1. és 129. §)

9. A szabályrendeletben nem szabályozott és a missziói élet rendjére vonatkozóan felmerülő esetleges kérdéseket egyházunk alkotmánya és törvénykönyve, valamint az Egyezmény szellemében kell megoldani.

10. Az egyetemes konvent elnöksége a konventi missziói felügyelő bizottságot megszünteti. Kívánatos, hogy az egyházkerületek hasonló döntést hozzanak az egyházkerületi missziói felügyelő bizottságokra nézve.

*

A jelenlegi missziói szabályrendelet még érvényben van. Annak alkalmazásánál a szolgálati lehetőségeket maximálisan biztosítani kell.

Farkas József: Missziói munkánk megújulása

(Az Út IX (1956/42) október 14–20. 1. o.)

Örvendetes jelek sokasága tanúskodik arról, hogy református egyházunk missziói munkája újabb megújulás küszöbére érkezett. Szinte elemi erővel tör elő az ország legkülönbözőbb részein a gyülekezetekből az igény: több evangéliumot akarunk hallani, hűségesebben akarunk szolgálni azzal a drága örömüzenettel, amit mennyei Urunk reánk bízott.

E jelenségek feletti örömünk még csak növekedik akkor, ha jelen állapotunkat a húsz-harminc évvel ezelőtti missziói helyzetünkhöz hasonlítjuk. Annak idején néhány égőszívű „nyughatatlan" missziói munkás járta az országot – főként a missziói mozgalmak és egyesületek megbízásából –, és próbálta életre, öntudatos hitre és bizonyságtevő magatartásra felrázni gyülekezeteinket és nemritkán magukat a lelkipásztorokat is. Munkájuk egyik „jelentős" eredménye volt az, hogy 1933-ban zsinatunk megalkotta *„az egyház missziói munkájáról"* szóló törvénycikket, amelyben ilyen kemény tételek vannak: „A missziói munkákat minden egyházközségben végezni kell". „Az egyházi tisztviselő ... a belmissziói munka elmaradásáért fegyelmileg felelős". Az érződik ki ebből a törvényből, hogy megalkotása idején még sokkal inkább *nincs* az, amiről beszél, mint *van*, hiszen éppen arra nézve rendelkeztek benne a zsinati atyák, hogy végre *legyen* missziói munka a magyar református egyházban.

Ezzel szemben ma az a helyzet, hogy éppen a gyülekezetek és a lelkipásztorok ostromolják az elöljárókat, zsinati atyákat és egyházkormányzókat: több missziót akarunk, segítsetek minket arra, hogy szélesebb körben végezhessük missziói munkánkat. A részletjelenségeken túl – tehát az itt-ott jelentkező türelmetlenségeken vagy fegyelmezetlenségeken túl – magáért ezért a mozgalmas, életteljes helyzetért nagy hálával tartozunk irgalmas Istenünk iránt.

De mindezek mellett is súlyos hibát követnénk el, ha azt képzelnénk,

hogy jelenleg csak ennyi a probléma: több missziót kell végeznünk. Ez a tétel ma már nem olyan vitatéma, amire nézve majd csak ezután fogunk megegyezésre jutni. Mindnyájan egy akarattal valljuk e tétel igazát s a továbbiakban csak arról lehet – de arról aztán kell is – vitázni, hogy *milyen* legyen ez a több misszió? Ezt a vitát szeretném most elindítani ezzel az írásommal.

Először is tudatosítsuk magunkban ennek a vitának eleve feltornyosuló nehézségeit. Például: egészen más dolog az igazságot keresni és más dolog a magunk igazát védeni vagy éppen érvényre juttatni, sőt esetleg még ezen is túlmenően: az igazságszolgáltatás bírói talárját magunkra ölteni és úgy közeledni a másik félhez. Mindezek közül a legnehezebb magatartás: alázatosan, egyszerűen, elfogulatlanul keresni az igazságot. Megfigyeléseim szerint e mostani idők nem kedveznek ennek egyházunkban. Mégpedig azért nem, mert a kedélyek az elmúlt évek alatt túlságosan feltüzesedtek ahhoz, hogy lehetséges volna a tárgyi igazságnak nyugodt, alapos vizsgálata. Az igazságnak nagyon szemérmes természete van: a felizgatott, indulatos és haragos emberek elől el szokott rejtőzni. Nem hallgatom el azt a meggyőződésemet, hogy az elmúlt évek alatt egyházkormányzatunk részéről valóban történtek olyan intézkedések, amelyek méltán feltüzesítették a kedélyeket. Most nem feladatunk az, hogy ennek a súlyos problémának részleteibe belemélyedjünk. Ide csak annyi tartozik, hogy jelenleg még túlságosan sok feszültség és indulat rontja meg a nyugodt tárgyalások és vizsgálódások légkörét, és ezért most bajosan lehet remélni az aktuális igazságok megismerésében való érdemleges előrehaladást. (Igaz ugyan, hogy az igében mindnyájan olvastunk valamit a Szentlélek Úristenről, aki „elvezet minket minden igazságra". Egyelőre azonban még nagyon sok „igazságunk" van – mindegyik oldalon – a Szentlélek segedelme nélkül is, és ezért Ő még nem munkálkodhat győzelmesen és egységre vezérlően közöttünk.)

Az is nehezíti a helyzetet, hogy egymástól függetlenül, egymással párhuzamosan futnak bizonyos törekvések egyházunkban, holott ezeknek belső egységben, együtt kellene haladniuk. Vannak, akiket nagyon érdekel a misszió kérdése, de közönyösen haladnak el az egyházalkotmányi, kormányzási és szervezeti kérdések mellett. Mások viszont szinte kizárólagosan csak a külső egyházszervezeti kérdésekkel foglalkoznak és hidegen hagyják őket a misszió sajátos kérdései. Ebből a helyzetből természetesen következik az, hogy ezen a területen olyan kérdéseket is meg akarnak oldani annak a sajátos ügynek a szerelmesei, amelyek csak a másik területen

oldhatók meg szervesen. A misszió területén például nem lehet olyan védőbástyákat felépíteni, amelyek egy esetleges rossz egyházkormányzási helyzetben is feltétlenül „biztosítják" a misszió ügyét. Sokkal célravezetőbb az, ha egész egyházi életünket szakadatlanul teológiai ellenőrzés alatt tartjuk, és minden beteg, vagy idejétmúlt jelenséget a maga helyén veszünk kezelésbe. Ha erre nézve komoly elszánás történnék – és ha erre nézve bizalom születnék a misszió ügyéért aggódó szívekben –, akkor mindjárt sokkal könynyebben lehetne a nagy egészen belül a misszió kérdéseiről tárgyalni, és sokkal inkább a lényegi kérdésekkel foglalkozhatnánk, mint a „bebiztosító" szervezeti kérdésekkel.

Mostani helyzetünk jellegzetes kísértése – éppen a fentebb emlegetett szenvedélyességek miatt – az, hogy a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntjük. Kép nélkül szólván: mivel az elmúlt esztendőkben a teológiai felismeréseinkben rejtőző jókat sajnálatosan körülvette, át- meg átszőtte egy sereg rossz értelmezés és még rosszabb alkalmazás, ezért most fenyeget minket, hogy a felgyülemlett rosszal együtt a bennük levő jót is elvetjük. Ha ezt cselekesszük, akkor bizony hiába volt az elmúlt tíz esztendő, megint visszatérünk előbbi állapotunkhoz és így – további elkésések árán – kell majd újra nekilátnunk a lecke megtanulásának. Emlékezetünkbe idézem most a három legfőbb felismerésünket. Döntsünk felőle: ezeket is ki akarjuk söpörni azért, mert most „nagytakarítás" van egyházunkban?

Először: a misszió emberi gondolatokban megfogalmazott célja nem a „lélek" üdvössége, hanem az *egész ember üdvössége*. Nagyon érdekel az emberek lelkének állapota, de érdekel az emberek idegrendszerének állapota is, érdekel az egészségi állapota, kenyere, otthona, családja, külső békessége is. Ha már Jézus Krisztustól nem akarnánk ezt eltanulni, szégyenszemre vissza kellene mennünk legalább a „belmisszió atyjának", Wichernnek az írásaihoz és szolgálataihoz, és tőle kellene újra megtanulnunk azt, hogy a misszió és a testiekre irányuló szeretetszolgálat milyen szoros összefüggésben van egymással. Higgadtan, nyugodtan meg kellene vizsgálnunk azt, hogy a mai körülmények között ezt az igazságot hogyan lehet valóra váltani.

Másodszor: a megváltás és a gyülekezet szorosan kapcsolódó valóságok. Az üdvösséget magányosan, egyénieskedő elkülönülésben, a gyülekezeten kívül nem lehet megélni. Az üdvösségben éppen az történik, hogy az én önző, elkülönülő életemet Isten halálra ítéli és beleszerkeszt engem az ő anyaszentegyházába, hogy ott – az egy test titokzatos szövedékében – alázatosan táplálkozó és szolgáló egyszerű tag legyek. Az ezzel összefüggő fontos felismerést is nagy kár lenne megtagadni: az egész egyház sem önmagáért él –

valami „magasabbrendű”, de ugyanolyan bűnös közösségi önzéssel, mint ahogyan azelőtt az egyes keresztyének éltek –, hanem mennyei Urára figyelmezve, népe és az egész emberiség javáért él, minden tőle telhető eszközzel és módon.

Harmadszor: világszerte hitelvesztetté lett a beszéd, a szó, nem utolsósorban az egyházi beszéd, a bizonyságtevő szó. Ennek az ítéletes felismerésnek terhe alatt meghajolva vallottuk, hogy csak nagyon sok jó cselekedet és szolgálat között lesz újra hitelképes a bizonyságtevő szó. Ne essünk ezen a téren tévedésbe: a beszéd *lehetőségének* megnyerése nem jelenti azt, hogy a beszéd *hitelét* is visszanyertük. Rettenetes lenne ez a csere: eddig beszéd helyett szolgáltunk, mostantól kezdve pedig szolgálat helyett beszélni fogunk.

Ezeket a jókat lehet és kell is sokkal jobban csinálni, mint ahogyan eddig csináltuk, de ezeket mindenestől megtagadni, pusztulásba döntő visszaesés volna.

Mik a legsürgősebb tennivalóink? Először is, újra tisztázni kell a misszió fogalmát. Ebben a vonatkozásban sajnos éppen a mostani missziói szabályrendeletünk inkább hátrább mozdított minket, mint előbbre segített. (Annak idején konventi missziói jelentésemben ezt részletesen kifejtettem, de ezek a gondolataim egyházi sajtónkban nem láttak napvilágot.) A lényeg itt röviden a következő. Mostani szabályrendeletünk szerint a misszió: „az egyház egész élettevékenysége”. Ez igaz is, meg nem is. Nem igaz akkor, ha a tételnek nincs folytatása (a szabályrendeletben nincs folytatása), igaz akkor, ha így mondjuk a tételt: általánosságban megállapíthatjuk ugyan, hogy az egyház minden élettevékenysége misszió – hiszen mindent Urától vett „küldetés” és parancs alapján cselekszik –, közelebbről azonban mégis ketté kell választanunk az egyház élettevékenységeit. Vannak az egyháznak olyan sajátos, *befelé* tekintő életjelenségei, amelyek a már egybegyűjtöttekre irányulnak: az ő tanításukat, megszentelésüket, fegyelmezésüket, egybeszerkesztésüket és együttes istentiszteletüket célozzák. Vannak azonban ezektől világosan megkülönböztethető, jellegzetesen missziói, vagy szorosabb értelemben vett missziói életjelenségek is az egyházban, amelyek a *kívülvalókre* irányulnak s az ő begyűjtésüket, újjászületésüket s az anyaszentegyház élő testébe való beleszerkesztésüket célozzák. Ezeknek az alapjában egyszerű igazságoknak a felelevenítésében és kirészletezésében sok és sürgős feladat vár reánk.

Megítélésem szerint ugyancsak sürgős feladat annak tisztázása, hogy a misszió nem az istentisztelet *helyett*, hanem az istentiszteletért van. Megkísérthet minket az a gondolat, hogy az istentisztelet színtelen, merev, élettelen valami, csináljunk tehát helyette színes, rugalmas, eleven pótlékot: missziót. Fel kellene fedeznünk újra az istentisztelet méltóságát, dicsőséges rendeltetését. Mostanában ilyesmit mondottunk: az istentisztelet nem arra való, hogy ott kimeneküljünk a valóságos életből, hanem arra való, hogy ott felkészüljünk a következő hétköznapok munkájára. Teológiailag valóban helytelen a tétel első felének tagadása, de nem kevésbé helytelen *önmagában* a tétel második fele sem. Az istentiszteletnek nem célja a kimenekvés, de ugyanígy nem célja önmagunk „felfrissítése” sem. Az istentisztelet célja: Isten méltó, szép tisztelése, dicsőítése, imádása. Ha ezt jól cselekesszük, akkor természetesen új örömöket is kapunk, új lendületet nyer egész életünk, de *ez már következmény és nem végső cél.* Fel kellene elevenítenünk ezt a régi, szép református alapelvet: az ember életének célja az, hogy Istent dicsőítse. Dicsőítse a hétköznapok szolgálataiban is, de egészen különösen dicsőítse a vasárnapi istentiszteleteken. Az egyház egyház mivolta a legsajátosabbban, a leghatalmasabban mégiscsak akkor jelenik meg ebben a világban, amikor az atyafiak összegyülekeznek Isten színe előtt és őt énekben, imában magasztalják s szavára alázatosan figyelmeznek. A misszió *nem e helyett* van, hanem *ezért* van. A misszió feladata az, hogy mindig újabb és újabb életeket kapcsoljon bele ebbe az Istent dicsőítő hatalmas seregbe. A hétköznapi „szolgáló” és a vasárnapi „dicsőítő” istentiszteletekbe egyaránt be kell iktatni azokat, akikkel Isten szaporítja az anyaszentegyházat. Akkor lesz igazán egészséges a misszió, ha a különböző helyeken és különböző rétegek között végzett munkája eredményeképpen egyre népesebbé, egyre élőbbé és áhítatosabbá válik a gyülekezeti istentisztelet.

Végül még valamit a „szervezeti” kérdésekről is. Az elmúlt évek téves és bűnös egyházi egyoldalúságainak büntetéseképpen most történelmi kényszerűséggel hajszolódunk bele más irányú egyoldalúságokba. Tárgyszerűbben szólva: egyházunk alkotmánya zsinat-presbiteri rendszerű. Ez elvileg azt jelenti, hogy egyensúlyban van benne az egyes gyülekezetek önállósága és az egész egyház közös felismerése, döntése, egysége. Ezt az elvet azonban könnyebb elméletileg felállítani, mint gyakorlatilag megvalósítani. A gyakorlatban mindig egymást váltogató egyoldalúságok töredezettségében valósult meg ez a szép református elv. Egyszer a gyülekezetek „ragadomány”-szerűen megélt önállósága törte össze a zsinati elvet, máskor meg a „ragadomány”-szerűen megélt zsinati elv – méghozzá nem is zsinati fokon! – törte össze a gyülekezetek önállóságát. Jól tudjuk, hogy az elmúlt években mely oldalon gyülekeztek a hibák. Érthető, ha most méltó büntetés-

képpen megint oda vezet az út, hogy a gyülekezetek a „klerikalizálódás és a hierarchia" árnyékából a „kongregacionalizmus"-ba (egymással össze nem függő, szervezetlen gyülekezeti egységek rendszere) menekülnek. Amint nem volt jó amaz, úgy nem lesz jó emez sem. Vajon nem lehetne közösen kiáltani kegyelemért az egyház Urához, hogy ezekből az ide-oda hányódásainkból szabadítson meg minket?

A misszió sajátos területére vonatkoztatva ezeket a kérdéseket: az elmúlt időkben annyira „felülről" irányított, sőt hellyel-közzel: fékezett volt a misszió, hogy érthető módon most a gyülekezetek – és főként a lelkipásztorok – le akarnak rázni magukról minden missziói fegyelmet. Ha ez sikerülne, vajon tényleg jobb reformátusok lennénk? Ha a zsinati elvet megölnénk egyházunkban és a gyülekezeteket teljesen kiszolgáltatnánk a helyi buzgóságnak, önkényeskedésnek vagy lusta semmittevésnek, akkor megnyugtató módon oldanánk meg a misszió feladatait? Ne feledkezzünk el róla: ha kimondjuk azt, hogy senki ne szóljon bele a gyülekezet missziói életébe, akkor *abba sem* lehet ám beleszólni, ha a gyülekezeti lelkipásztor úgy látja, hogy nála minden rendben van, az ő gyülekezetében nem kell missziót végezni. El kellene hinnünk azt a nagyon kézenfekvő igazságot, hogy a missziói bizottságok nemcsak azért lehetnek, hogy *ne* legyen misszió, hanem azért is lehetnek, hogy *legyen*. Éspedig több és jobb misszió legyen a gyülekezetben! Ha erre az egyszerű hitre el tudnánk jutni, mindjárt egészen másként néznénk az egyetemes konvent elnöksége által kiadott „Tervezet" bizonyos részeit. Én a magam részéről teljesen megértem azt, hogy jelenleg nincs meg ez az egyszerű hit sok gyülekezetünkben. Megértem ezt, de nem helyeslem. Betegségtünetnek látom, aminek gyógyulásáért mindnyájunknak könyörögnünk kell. Semmi esetre sem tartanám helyesnek, ha e betegségtünethez szabnánk az új missziói szabályrendeletet és azt maradéktalanul kongregacionalista elvekre építenénk fel. Az lesz majd az egészséges állapot, amikor egyéni felismeréseinkkel és buzgóságainkkal őszintén akarjuk szolgálni az egy magyar református egyházat, de mindenkor alávetjük egyéni felismerésünket a *valóban* közösségi döntésnek. A közösség viszont – jelen esetben: az egyházkormányzat – alázatosan figyel az egyéni kezdeményezésekre, azzal a nyitott szívvel, hogy talán éppen ezekben mutatja meg Isten egyházunk mostani útjának az ítéletét és új útjának az irányát.

Mindig a „táborok" feletti érvényes igazságokat kerestem. Most is ezt keresem. Jelenleg idáig jutottam. Ha valaki jobbra tanít, szívesen veszem.

ÁLLHATATOSAN ÉS JÓZANUL

Részletek Kathona Géza tolnai esperes jelentéséből

(Az Út IX (1956/42) október 14–20. 1. o.)

A tolnai egyházmegye október 4-én, Szekszárdon tartotta közgyűlését. A közgyűlésen elhangzott esperesi jelentés foglalkozik az egyházmegye életével, valamint az elmúlt egyházi év eseménysorozatából nyert gazdag tapasztalatokkal. Két nagy eseményről számol be. Az egyik: az egyház valóságtudatának, a másik: az egyházak egymással való közösségtudatának a megerősödése.

Kathona Géza esperes jelentésében többek között a következőket mondotta: Miben is nyilvánul meg az egyház valóságtudata? Abban, hogy mélyen átéli Jézus Krisztusnak a megváltásból eredő dicsőséges és valóságos uralmát az egyházban és a világban egyaránt. Világi dolgainkban nem kevésbé Krisztus uralma alatt állunk, mint az egyházi szolgálatban. Ezért Jézus Krisztus uralma alatt egységben szemléljük a test és a lélek, a földi élet és az üdvösség, a világ és az egyház problémáit. E nélkül értelmetlenül és tanácstalanul állanánk szemben a minket körülvevő világ kérdéseivel; s ami a legnagyobb baj volna, magával híveink életével is. Egyházunkat és szolgálatunkat nem a világon kívül szemléljük, hanem benne látjuk és benne teljesítjük. Nem szemben állunk a szocialista átalakulással, hanem hordozói vagyunk annak, gondolván arra, hogy a társadalmi fejlődésben Isten az ő szent Fiának uralma alatt az egész emberiség életét viszi bölcs céljai szerint előre. Mindezen tapasztalataink alapján egyházunk olyan gyakorlati úton jár, melyen egyre inkább engedelmes egyháza lettünk Urunknak s megszentelői a híveinket befogadó világnak… Amíg ezt az utat járjuk, nem döntenek meghasonlásba és bizonytalanságba felcsigázott képzelgések és ködbevesző álmok, mert a hit biztos talaján állunk.

De fel kell tennünk egy kérdést: vajon azok a jelentős változások, melyek a személyi kultusz megszüntetésével, a törvényesség kiterjesztésével, a proletárdemokratizmus kibontakoztatásával, a szabadabb, de építőbb kriti-

kai szellem feléledésével szocialista építő munkánkban végbemennek és fejlődésünkben új korszakot nyitottak meg: nem teremtettek-e egészen új helyzetet, melyben az egyháznak is gyökeres változtatásokat kellene végrehajtani önmagán s új útkeresésre kellene indulnia? A kérdés nyári lelkészi továbbképző tanfolyamunk anyagát képezte. Azt hiszem, egyházmegyénk lelkipásztori kara előtt tisztán áll, hogy azok a körülmények, melyek közé a történelem Ura népünket a felszabadulás után helyezte, alapjukban véve nem változtak meg: ugyanannak a szocializmusnak az építése folyik tovább, melynek építése ezelőtt 11 esztendővel elindult. A cél, amely felé haladunk, továbbra is ugyanaz. Az a történelmi és társadalmi helyzet, mely meghatározza magyar népünk helyzetét és jövőbeli fejlődési irányát, semmit sem változott. Ami változás kibontakozik életünkben, mind módszerbeli kérdés s útirányunkat nem érinti. Mindez arra bátorít fel bennünket, hogy egyházunknak a hit harcában elnyert eddigi útjához állhatatosan ragaszkodjunk, és teljes józansággal álljunk ellene minden kísértésnek, mely az Úr iránti engedetlenség süppedékes és veszélyes talajára vezetne minket. Minden olyan kísérlettel szemben, mely megpróbálná egyházunkat az adott történelmi helyzetben hitben nyert útjáról eltántorítani s azt a körülötte kialakuló élettől elszigetelni, vagy azzal szembeállítani, továbbra is állhatatosan ragaszkodunk bevált utunkhoz.

Egyházmegyénket is elérték a hullámgyűrűi azoknak a törekvéseknek, melyek különféle körökből és csoportosulásokból kiindulva új szempontokkal kívánják egyházi életünket megtermékenyíteni. Egyházunk valóságtudatával a szükségleteink szerinti haladás nincs ellentétben. E téren azonban nagy kísértéseink jelentkeznek.

Nem állítjuk, hogy egyházunk belső életének minden kérdését úgy megoldottuk, hogy ne legyen azon valami javítható. Azt sem állítjuk, hogy az egyház helyes útjának gyakorlati alkalmazásában nem történtek hibák. Az egyházi élet időszerű és szükséges ügyeit meg lehet tárgyalni, szabályzatainkat lehet tökéletesíteni, elkövetett hibákat lehet jóvátenni, de mindig az arra illetékes szervek és személyek előtt. Egyházi életünkben is őszintébben és bizalmasabban jönnek elő a kérdések. Jöjjenek is elő, hogy megoldást találjanak, de mindig egyházunk törvényes rendjének keretében, személyes erkölcsi felelősségvállalástól kísérve. Elítéljük azonban a felelőtlen bírálgatást, az önbíráskodást, a „saját igazság"-nak és az egyház igazságának összezavarását. Az ügyek megoldásánál mindig Isten hitben megismert akaratából indulunk ki, azon adott helyzet vállalásával, amelybe a történelemformáló Isten döntése helyezett bele. Hívő valóságérzékünk szemben áll minden olyan felelőtlen és engedetlen magatartással, mely egyházunk belső rendjét és életét idegen földön, tőlünk lényegesen eltérő társadalmi helyzetben kialakult szempontok szerint véli biztosítani. Egyházunk mai útját hitben tusakodtuk ki, s idegen tőlünk még a legtetszetősebb elgondolás is, mely nem az Ige itt és most hozzánk szóló üzenetéből való. Vannak lelkészi karunkban, akik ezt világosan meglátták. Bizonyságul álljon itt az egyik lelkipásztor tahi konferenciai beszámolójából a következő részlet: „Felismertük azt, hogy nincs más út a jelenben egyházunk számára, mint az, amelyen az állammal kötött megegyezés óta jár, de az ingadozók is meggyőződhettek, hogy akik eddig még régi szívvel jártak ezen az úton, jó szívvel, belső meggyőződéssel járjanak a maguk útszakaszán és szántsák az új szántást."

Megerősödés a belső emberben

Részletek Horváth Antal baranyai esperes székfoglaló beszédéből

(Az Út IX (1956/43) október 21–27. 1. o.)

Horváth Antal baranyai esperes az egyházmegye elmúlt évi életét és jövő évi feladatait az Efezusi levél 3. részének 14–21. verseiben foglalt ige fényében vizsgálta.

Kifejezte, hogy a hálaadás a keresztyén ember alaplelkülete. A háládatosság megléte a hiteles bizonysága annak, hogy az egyház szívéig ért el az evangélium örömüzenete. Ez a lelkület arra ösztönöz minket, hogy az Istentől ingyen, kegyelemből nyert ajándékokra azzal feleljünk, hogy a jónak felismert úton egyre hűségesebb igyekezettel járjunk, és folyton többet valósítsunk meg Jézus Krisztustól kapott küldetésünkből.

Ehhez az szükséges, hogy Jézus Krisztus valóban ott lakozzék hit által szívünkben, mert nélküle – sem elméletben, sem gyakorlatilag – nincs keresztyénség. Ha azonban valóban ott lakozik szívünkben Jézus Krisztus, ez szükségképpen az ő engedelmes követésében fog megmutatkozni, tehát meghatározza a mindennapi életben tanúsítandó magatartásunkat. Amilyen mértékben szívünkben lakozik Krisztus, olyan mértékben kell cselekedeteinknek az ő cselekedeteihez hasonlítani.

Jézus Krisztusnak a szívekben való lakozása állandó növekedést jelent. Belkörűleg minden szolgálatunknak ezt a növekedést kell munkálni. Ez az előrehaladás nem történhet öncélú érdekből, hanem az egész gyülekezetnek teljes életével Isten dicsőségét kell szolgálni, ami magában foglalja – Isten akarata szerint – az emberiség jólétének szolgálatát is. A fejlődésnek egyszerre kétirányúnak kell lenni: lelki növekedésnek és anyagi megerősödésnek. E kettőhöz hozzáértendő a számbeli gyarapodás igénye is. Az elmúlt évek során elhangzott esperesi jelentésekből örömmel hallottuk, hogy – hosszú évtizedek után – a lakosság természetes szaporodása újra növekedni kezd és ezen belül növekszik a gyülekezetek lélekszáma is. Ez is egyik bizonyítéka a fejlődő életnek. Ezért továbbra is fontos feladatunk

gyülekezeteink tagjainak az életbe vetett bizalmát és életigénylését(!) növelni népünk új életrendjében, melynek külső körülményei fokozatosan egyre több alkalmat készítenek a felnövekvő nemzedék boldogulására. Emellett meg kell éreztetni híveinkkel, hogy boldogulásuk a mi szívünkön is fekszik, együtt érzünk velük, fájdalmuk minket is elszomorít, örömük minket is megörvendeztet, érdekeiket önzetlenül igyekszünk képviselni, és segítő szolgálatunkon át Isten megtartó kegyelmét óhajtjuk hozzájuk közel hozni.

Egy gyors ütemben fejlődő világban Krisztus egyháza csak úgy tudja helyét megállni és magát hasznossá tenni, ha belsőleg maga is folyton fejlődik. Elsőrendű feladatunk tehát gyülekezeteinknek a hitben való megerősítése. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy a híveknek csupán egy töredéke őrizze a szent örökséget, hanem imádkozó buzgósággal arra kell törekednünk, hogy az egész gyülekezetet bekapcsoljuk az egyházi élet vérkeringésébe. Ezzel nekik is jó szolgálatot teszünk, mert részeseivé lesznek a megváltásnak, de egyúttal földi feladataik végzéséhez is erőt nyernek, s így életük gyümölcstermővé válik a társadalom számára.

Meg kell tanulnunk az anyagiakkal való gazdálkodást is, melyet a nagy apostol az Úr szavaival így foglal össze: „Jobb adni, mint kapni". Ez az életgyakorlat az áldások forrását nyitja meg előttünk. Hozzákapcsolódik az a bölcs, igazságos és takarékos gazdálkodás, mely első helyre teszi a szükségeseket, utána helyezi az elmellőzhetőket és utoljára hagyja a feleslegeseket. Egy-egy egyházközség ezen az úton találja meg annak a lehetőségét, hogy továbbra is önállóan folytathassa életét. Állandóan biztatni kell híveinket, hogy bátran ragadják meg anyagi fellendülésük érdekében mindazokat a módokat, amelyeket a mai élet kínál számukra a közös gazdálkodás rendjének előnyeiben. Állásfoglalásukat ne engedjék befolyásolni hamis érvek által, hanem jó reménységgel tekintsenek a jövő felé, látva a szövetkezeti gazdálkodás szép példáját.

A jelentés ezután az igehirdetés középponti jelentőségét fejtegette s megállapította, hogy az igehirdetés helytelen gyakorlatából károsodás származott: igeszolgálatunknak csökkent a hódító, vonzó ereje. Az erőtelen, tartalmatlan, lélek nélküli igehirdetés azt a hamis látszatot kelti, hogy Isten igéje károsodás nélkül elmellőzhető, holott csak a rossz igehirdetés felesleges és káros. Igehirdetésünk tartalmának elmélyítése és dinamikájának növelése érdekében minden segítséget meg kell adni lelkipásztorainknak a lelkigondozás, a továbbképzés és az anyagi támogatás vonalán egyaránt. Ki kell építeni az igeszolgálat egyéb alkalmait is, a mindenkori missziói szabály-

rendelet figyelembevételével és az állammal kötött Egyezmény tiszteletben tartásával. Nem szabad megtörténni, hogy akár csak egyetlen gyülekezetünk vagy egyháztagunk elhanyagoltnak, mellőzöttnek, árvának érezze magát. Ez természetesen gyermekeinkre és ifjúságunkra is vonatkozik.

Egyházunk hitbeli kötelezettségéből következik, valamint érdekében is áll az állam és az egyház közti Egyezményt és a kormányzat részéről tapasztalható jóindulatot megbecsülni és a nyújtott lehetőségeket gyülekezeteink lelki és anyagi megerősítésére felhasználni. Minden építéshez békés légkörre van szükség. Ezért örülünk a világban minden olyan törekvésnek, tanácskozásnak, döntésnek, mely a békés fejlődést lépésről lépésre továbbviszi. Meggyőződésünk, hogy ezen a téren nagy hivatás vár az egyházak ökumenikus együttműködésére. Valljuk, hogy ez nemcsak kifelé, a világ felé lehet hasznos, amikor elősegíti az emberiség külső békességét, hanem befelé is, mert elősegítheti Jézus Krisztus anyaszentegyházának egységét.

Legyünk erősek a hitben, munkásak a szeretetben, tökéletesek a reménységben, hogy bizonyságtevő életünk segítse a világot a földi életben való boldogulásra és az örök élet útjának megtalálására.

„Alázatosan igyekszünk kikutatni Urunk akaratát"

Részletek a hevesi egyházmegye lelkipásztorainak közös nyilatkozatából

(Az Út IX (1956/43) október 21–27. 3. o.)

A hevesi egyházmegye lelkipásztorai október 9-én értekezletet tartottak. Egyházunk belő kérdéseit érintő megbeszéléseik során – a vonatkozó hozzászólásokat figyelembe véve és alkalmazva – közös nyilatkozatot fogalmaztak meg, melyből a következőket közöljük:

A nyilatkozat elején a lelkészi kar hálát ad Istennek, hogy most újra kegyelmesen cselekedett egyházával, amikor olyan társadalmi helyzetet teremtett, amelyben egyházunk is mind előbbre juthat a még alázatosabb és engedelmesebb szolgálatok végzésében. Ezután kifejezi azt a meggyőződését, hogy ezeket az időket Istennek a Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott kegyelme alapján kaptuk ajándékba, amint tizenegy évvel ezelőtt is kegyelmet gyakorolt Isten rajtunk, engedetlen és hűtlen népén. Majd így folytatja:

A lelkészi kar előtt „az az egyetlen cél lebeg, hogy a kegyelmes Urától kapott parancsot az előző esztendőkhöz képest sokkal hűségesebb, alázatosabb és engedelmesebb lélekkel végezze el. Az előző időszakban megmutatkozott hibákkal szemben semmiképpen sem mutatkozhatik kritikusi szerepben, és arról tehet vallomást, hogy engedetlensége miatt nem használta fel úgy a kínálkozó alkalmakat, amint azokat – még szűk voltukban is – fel kellett, vagy fel lehetett volna használni. Az időközben mutatkozó hibák nagymértékben elkerülhetők lettek volna, ha a lelkészi kar mélyebb alázatban és szeretetben lett volna egységes a lehetséges szolgálatokat illetően. Nem hibáztathat tehát senki mást, csak önmagát. S ha a bajok orvosságát keresi, azt csak a maga megújulásában találhatja meg. Az egyház időszakában Urunk mindig erőtlenségek által fogja elvégezni a maga erejét. Ebből az is következik, hogy istenkáromlás lenne tőlünk kétségbe vonni azt, hogy Ő ezt az erőtlen és hibákkal teljes szolgálatot ne tudná és ne tudta volna megáldani. Minden kérdőjel, amit itt tesz fel valaki, Istenünk szentségét és mindenható kegyelmét gyalázza meg."

A lelkészi kar a továbbiakban megköszöni azt, hogy Isten az elmúlt időszakban is gazdagon megáldotta gyülekezeteinket, és sokkal több jó gyümölcsöt adott, mint amennyit szolgálataink mértéke szerint gyülekezeteink fája teremhetett volna. Majd hálát ad az állam és az egyház között megkötött Egyezményért, amely nagyon áldottan segítette előre gyülekezeteink életét. Ezután így folytatja:

„Hálás a missziói szabályrendeletért és meggyőződése, hogy benne Ura és Gondviselője nem ok nélkül szűkítette le a szolgálati lehetőségeket s ezért a missziói szabályrendelet tekintetében alázatosan igyekszik kritikát mondani. Kéri az illetékeseket is, hogy annak felülbírálásánál nagyon alázatosan igyekezzenek kikutatni Urunk akaratát a tágítási lehetőségeket illetően. Mert nemcsak a leszűkített, de a kitágított szabályrendeletnek is egyformák a kísértései."

A nyilatkozat kifejezi háláját a közalap működéséért és azért, hogy „a magyarországi református egyház meleg otthonává vált az alázatosan és engedelmesen szolgáló lelkipásztoroknak, és egyházkerületi és egyházmegyei határokon keresztül az igazi testvériség egysége alakulhatott ki közöttünk."

Mindezek alapján reménységgel tekint előre. Semmi másban és senki másban nem kíván reménykedni, mint kegyelmes Urában. Ő tudja megbocsátani minden vétkeinket és ő ajándékozza meg népét megtisztított élettel.

A nyilatkozat így fejeződik be: a lelkészi kar „kritikával csak önmagát illeti, és a megújulást csak megújult életének Ura részéről való kegyelmes elfogadásában látja. Hiszi, hogy ebben a meggyőződésében nem áll egyedül. Sőt a testvéri szeretet gyakorlása által azok a meggyógyult szolgatársai is egyek lesznek ebben vele, akik időközben bármi oknál fogva megkeseredtek, vagy nehéz terhek hordozóivá váltak. A lelkészi kar hiszi, hogy ebben a reménységében meg nem szégyenül."

Az Úr újat kezd bennünk...

Péter János püspök igehirdetéséből

(Elhangzott október 14-én a debreceni Nagytemplomban)

(Az Út IX (1956/43) október 21–27. 3. o.)

Számos jel azt mutatja bennünk és körülöttünk, hogy az újrakezdések idejét éljük. Az Apostolok Cselekedeteiről írt könyv 22. részének 10–11. verseiben foglalt ige egy különleges újrakezdésről, Pál apostol megtéréséről szól hozzánk, közöttünk a gyülekezeti szolgálatba most elinduló ifjú pásztorokhoz, hogy mi is, ők is valóban *újat tudjunk kezdeni úgy, hogy a gyülekezetek megújuljanak.*

Az újrakezdés nem úgy jön létre, hogy unjuk az előzőt, vagy kellemetlenné vált számunkra a régi, hanem sokkal kényszerítőbb eseményként zajlik le. Az újrakezdés akkor kezdődik az egyház számára, hitünk számára, amikor nem lehet úgy tovább folytatni életünket, ahogyan eddig éltünk, és arra kényszerít bennünket, hogy valami mást, valami újat cselekedjünk. Pál apostol elindult Damaszkuszba, tele istentisztelő buzgósággal és emberi kegyetlenséggel. Lehet, hogy már régóta nyugtalan volt és sokszor kellett töprengenie afelett, hogy úgy helyes-e, ahogyan cselekszik? De az újrakezdés lehetősége és kényszere csak akkor érkezett el a számára, amikor eléje állt az Úr és ezt mondta neki: „Én vagyok Jézus, akit te kergetsz". Amikor úgy áll elénk az Úr, hogy nem cselekedhetünk tovább úgy, ahogyan eddig tettük, akkor itt van az újrakezdés ideje: jelenlétében belekényszerülünk az újrakezdésbe. Ahol az egyházban újrakezdés történik, ott valami olyan esemény megy végbe, mint a damaszkuszi úton: Jézus utunkba áll, és nem engedi a régit, ő maga készíti az újat.

Ez a megújulás a bűnbánatban jelentkezik. De milyen különös a Pál apostol bűnbánata! Társainak még egy szót sem tud róla szólni, de élete utolsó pillanatában is erről beszél később. Szinte megnémul, szinte süketen, vakon és bénán megy Damaszkuszba, de szívében és életében végbemegy az a különös folyamat, amit mi – nagyon gyakran csak felületesen, a lényeget alig megragadva – bűnbánatnak szoktunk nevezni. Amikor Jézus

megszólítja, Pál kénytelen mindent érteni, de még nem tudja kifejezni, ami szívében végbement: a bűnbánatot, a megtérést, újjászületést. Ez az idegzetnek, gondolkodásnak, jellemnek olyan átformálása, valósággal átlényegítése, amelyik folyamatról a Szentírás ilyen képeket használ: mint az ötvös megolvasztja az ezüstöt, úgy tisztít meg és önt újjá bennünket az Úr. Vagy: amint a fazekas újjá formálja az agyagedényt, úgy formál újjá minket Alkotónk. A megtérés, újjászületés, megszentelődés folyamatában az történik, hogy átgondoljuk egész életünket, azt, ahogyan Istennel és azt, ahogyan az emberekkel beszéltünk. Eközben pedig az Úr foglalkozik velünk és minden új értelmet kap bennünk, új erőt, formát, tartalmat kapunk az életútra. Valami ilyen történt Pállal a Damaszkusz felé vezető úton. Valami ilyennek kell történni a gyülekezetekkel, a most induló ifjú pásztorokkal ahhoz, hogy az újrakezdés ideje kárba veszett idő ne legyen számukra, hogy valóban megújuljunk a megújító Isten előtt.

Mi történt még ebben a megújulásban Pállal? Azt kérdezte: „Uram, mit cselekedjem?" Mi hajlamosak vagyunk úgy képzelni el a megújulás idejét, mintha valami olyan történnék velünk, hogy hosszú, nehéz, meredek – sokszor erőfeletti – út után megérkezünk valahová, egy magaslatra, felszabadultan kitárul előttünk valami sokkal nagyobb távlatokat mutató látkép, és gyönyörűségesebb úton megyünk tovább, mint eddig. Ilyen történik Pállal? Meglehet, hogy a damaszkuszi úton nagy fényt kapott mindannak megértésére, ami eddig történt vele. Tudta, hogy mi a jó és mi a rossz benne. De ebben a fényben csak egylépésnyi út világosodott meg előtte. Csak ennyi: menj el Damaszkuszba, és ott megjelentik neked, ami elvégeztetett felőled, hogy te azt cselekedd. Lehet, hogy korábban sokkal nagyobb távlatokban gondolkozott, mint ebben a pillanatban. Most egész látóköre leszűkült a rövid útra, amelyik Damaszkuszig vezetett, és még azt sem tudta, hogy ott mi történik majd vele. Meglehet, hogy az újrakezdés idején sokan nem tudnak többet, csak annyit, hogy hallják: itt az újrakezdések ideje. Meglehet, hogy azt sem tudják még, hogy mit kell elhagyni, miben kell újat kezdeni. Meglehet, hogy csak olyan kevés, amit tudnak, mint amilyen kevés volt Pál számára az, amit ebben a damaszkuszi pillanatban jövendő életéből látott. De ezzel a kevéssel kell kezdeni, ezzel kell az Úr elé járulni, hogy megtudjuk: miben kell újat kezdenünk, mit kell elhagynunk és mit kell vállalnunk.

Lehet, hogy nagyon tehetetlenül indulunk, de tudnunk kell, hogy körülöttünk minden segít nekünk ebben az újrakezdésben. Nézzük meg Jézus Krisztus útját. Őt minden gátolta az engedelmességben, ami körülötte

volt. Legjobb tanítványai is állandóan akadályokat gördítettek útjába. De ő, aki semmit nem tekintett ragadománynak, ezek között az akadályok között engedelmesen végigjárta az utat egészen a keresztfán való halálig. Ha az újrakezdés idejét nem tekintjük ragadománynak, ha nem önkényesen használjuk fel, ha az engedelmesség útját választjuk, Jézus Krisztus hatalma alatt idejében megkapunk minden segítséget a további szolgálathoz, minden és mindenki, aki körülöttünk van, segítségünkre válik. Induljunk a kevéssel is, gyámoltalanul is, mert az Úr velünk van. Cselekedjünk bátran, mert az Úr cselekszik általunk. Kezdjük újra, mert az Úr újat kezd bennünk.

„Az Út" Szerkesztőbizottságának írt levél

(Csényi György gyűjtése, aki az anyagát rendelkezésünkre bocsátotta)

Az Út Szerkesztőbizottságának!

Több embertől is hallottam már a ránk nézve nagyon elgondolkodtató és elszomorító mondást, a papok mindent be tudnak bizonyítani a Bibliából. Be tudták bizonyítani a feudalizmus helyességét, aztán a kapitalizmusét, most pedig bebizonyítják a szocializmusét. Ez talán nem is lenne olyan kirívó, hisz ehhez már sajnos hozzászoktak az emberek, azonban most az a legkirívóbb, hogy be tudták bizonyítani a személyi kultusz tévedéseinek helyességét is, és igent mondtunk rá. Theologiai döntéseinkben azt mondtuk és hangoztattuk szerte a világnak, hogy a Szentlélek kijelentése alapján mondunk igent. A Szentlélek munkájának mondtuk a Missziói Szabályrendeletet. A Szentlélektől küldött embereknek mondtuk azokat, akikről most kiderült, hogy nem alkalmasak az egyház vezetésére, és eltávolították őket. És most a XX. kongresszus után újból csak bizonyítunk, azt, ami most divatba jött. Bocsánat, lehet – sőt meggyőződésem az –, hogy ez a helyesebb nézet, csak az döbbent meg, amikor azt olvasom egyházi lapunkban, hogy keressük a theologiai döntéseinket, az újakat. Hát 10 év óta mást sem csinálunk, mint theologiai döntéseket, és azokra kimondjuk, hogy a Szentlélek döntései. És mi lesz most, most is csinálunk egyet és erre is kimondjuk azt, hogy fiatal vagyok még és ezért nem vagyok hivatva arra, hogy beleszóljak theologiai döntéseinkbe. Nem is akarok. Csak egy nagy félelem fogja el a szívemet, mert tudom azt, hogy a legnagyobb bűnt a hívő ember követheti el, éspedig a Szentlélek ellen. És elkövetheti az egyház. Félek az Isten szörnyű ítéletétől, amikor végiggondolom, hogy mennyit vétettünk az Ő Szentlelke ellen, amikor emberi döntéseinkre rámondtuk, hogy a Szentlélek munkája. Ez a félelem késztetett ennek a levélnek a megírására is. Az Út szerkesztői aktívan részt vesznek egyházi életünk vezetésében, az újabb theologiai látásunk megfogalmazásában. De részt kell vennünk mindannyiónknak úgy, hogy igaz hittel állhatatosan könyörgünk érte, és amögött, amit mondunk majd, nemcsak egy-két ember véleménye lesz, hanem mögötte lesz az egész magyar református egyház minden tagjának szívből jövő könyörgése. Csak a közös bűnbánatunk és könyörgésünk szabadíthat meg bennünket Isten ítéletétől. És az, hogy megbánva közösségi és egyéni bűnbánattal mindazt, amit a Szentlélek ellen elkövettünk az elmúlt évek folyamán, ezután kevesebbet beszéljünk a Szentlélekről és sokkal többet hallgassunk Rá. Tudva az igét „Istennek kell inkább engedni, hogy nem embereknek." Ez legyen a szívünkben, amikor keressük az új theologiai felismerésünket, az új utunkat és eligazodásunkat.

Budapest, 1956. október 15.

Varga László
III. éves theologus

A TEOLÓGUS IFJÚSÁG 19 PONTJA, MELYET A DÉKÁNHOZ INTÉZETT

(Kovács Emil gyűjtése, aki az anyagát rendelkezésünkre bocsátotta)

Főtiszteletű Dékán Úr!

A Budapesti Református Theologia ifjúsága tisztelettel kérjük, hogy főtiszteletű Dékán Úr és a főtiszteletű Tanári Kar, valamint a Theologia ifjúsága közt fesztelen beszélgetésre alkalmat adni szíveskedjék. Tisztelettel kérjük, hogy ezt a beszélgetési alkalmat minél előbb, lehetőleg még e héten valamelyik napra szíveskedjék kitűzni. Ezen a beszélgetési alkalmon a következő nagyobb kérdéscsoportokról szeretnénk közvetlen megbeszélést folytatni.*

1. Diákpresbitérium megalakítása.
2. A „TIMOTHEUS” c. diákújság problémája.
3. Pápai és Sárospataki Kollégiumok újraszervezése.
4. Professzori előadások.
5. Szabad délelőtt és 40 perces órák.
6. Farkas József bomlasztó előadásai.
7. Kádár Imrének professzorsága alól való fölmentése.
8. Az egyházvezetőség kérdése.
9. Lélektani és pedagógiai magántanári órák beállítása.
10. Országos református közgyűlés összehívása, zsinati előkészítő bizottság megalakítása.

* Minden ponthoz kézírással írták oda az előadó teológusokat. Ezek a következők: 1. Boross Gyula, 2. Magócsi István, 3. Mészáros Sándor, 4. Herczeg Lajos, 5. Czanik Péter, 6. Magócsi István, 7. Farkas József, 8. Szabó Mihály, Magócsi István, Varga László, Szűcs László (vagy Zoltán), 9. Szabó Mihály, 10. Bizottság, 11. Baksa Csaba, 13. Bóka András, Szűcs Zoltán, Magócsi István, 14. Boross Gyula, 15. Czanik Péter, Somogyi László, 16. Boross Gyula, Horváth (Emil?), 17. Boross Gyula, 18. Szabó Mihály, Boross Gyula, 19. Bizottság.

11. „Az Út” vezetőségének újjászervezése.
12. Missziói Szabályrendelet gyökeres átalakítása (az 1956-os tervezet).
13. A rehabilitálások ügye.
14. Cserediákság, külföldi ösztöndíjak.
15. A históriai jellegű tárgyak számának csökkentése.
16.) Kurzuskiadás, sokszorosítás, csupán theologiai engedélyezése.
17. A debreceni és budapesti Theologiák ügyeinek összehangolása.*
18. A theologusok gyülekezeti szolgálata.**
19. Az Egyetemes Konvent átszervezése.

Tisztelettel kérjük Dékán Urat a vita vezetésére, valamint közöljük, hogy az ifjúság részéről két, az ifjúság által a helyszínen választott theologus fogja a fölszólalásokat és a hozzászólásokat kérni, illetve az ezekből származó határozatokat fölolvasni. Az egész gyűlés lefolyását gyorsírók jegyzik.

A legfrissebb missziói kérdések tárgyalásánál, valamint a 8., 10., 12., 19-es pontok megbeszélésénél hozzászólóknak szeretnénk meghívni dr. Joó Sándor, dr. Ecsedy Aladár, dr. Békési Andor, dr. Gyökössy Endre, dr. Fónyad Dezső és Szamosközi István nagytiszteletű urakat.

A beadványunkra sürgős választ kérünk, hogy a meghívókat az illetékeseknek kiküldhessük.

Tisztelettel:

Budapest, 1956. október 22.

A Budapesti Református Theologiai Akadémia Ifjúsága

* Kézírással mellé írva: nyomorgó papok.
** Kézírással mellé írva: Dékáni és presbitérium engedélye.

A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének írt nyilatkozat a Református Theologiai Ifjúság aláírásával

(Csényi György gyűjtése, aki az anyagát rendelkezésünkre bocsátotta)

A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének
B u d a p e s t

Mi, a Budapesti Református Theologiai Akadémia ifjúsága, teljes szolidaritásunkat fejezzük ki azokkal a törekvéseitekkel, amely népünk iránti szeretetből fakadnak és népünk boldogulását munkálják.

Meggyőződésünk, hazaszeretetünk és négyszáz éves hagyományaink – református elődeink mindig a néppel és a népért, a haladásért és szabadságért küzdöttek – arra köteleznek bennünket, hogy veletek együtt harcoljunk. Lehet, hogy vannak közöttünk különbségek, de hazánk szeretete és szolgálata egybekapcsol bennünket.

Kérünk titeket, fogadjátok el segítségünket és ti is segítsetek küzdelmünkben.

Budapest, 1956. október 23-án

A Református Theologiai Akadémia Ifjúsága

Emlékezés...

(Csényi György gyűjtése, aki az anyagát rendelkezésünkre bocsátotta)

Herczeg Lajos református theologus voltál;
a harcok alatt vöröskeresztes.
Golyó süvített, este volt már,
de a szent kötelesség tovább vezetett.
Házunk előtt hirtelen géppuskazaj
törte meg a csendet:
Szíven talált! Óh drága magyar gyermek!
Édesanyád, Édesapád, hazavár – Drága
Fiacskám jössz-e már?
Szüleid helyett e ház lakói elsiratunk,
fehér lepellel, nemzeti szalaggal
végtisztességet adunk.
Imánk veled száll túl a földi tereken –
Sorsod a hősök sorsa lett, hogy
megújuljon nemzetem.
Ajkad néma már – templomi kör
nem hallja szavad, de emléked
parancsolóan mutatja előre az utat!

Budapest IX. kerület Lónyay u. 41. házban 1956. október 28-án

*Herczeg Lajos holttestére tett szalag sorsáról írt vers**

Ezerkilencszáztizenhárom tavaszán
Egy lobogó szemű, lelkes
magyar diák
Viselte a derekán.
Alig pár év múltán itt hagyta örökre.
Azóta szent ereklyeként őriztük
Hogy most a Te szívedet díszítsük,
Te húszéves, drága,
Magyar diák!

* Herczeg Lajos holttestére a Lónyay u. 41. sz. ház egyik lakója egy nemzetiszín szalagot és az itt közölt verseket tette. A második vers a nemzetiszín szalag sorsáról szól.

Ha majd a szebb Hazában
Találkozol Vele,
Üzenjük Néki:
A becsület mezején szerezted
Sok ezer testvéreddel együtt,
Kiontott véred,
Megtöretett Tested árán
Megváltani a magyar Szabadságot.

1956. október 28-án

Lemondólevelek

(Ezek nagy része a Dunamelléki Egyházkerület levéltárában található, de legtöbbjük gépiratos formában közkézen forgott. Egyike-másika, például Farkas József, Kiss Roland lemondólevele megjelent Pap László: Tíz év és ami utána következett című kötetében is)

Farkas József lemondólevele

Főtiszteletű Konventi Elnökség!

Az elmúlt napok megrendítő és dicsőséges eseményei közben világosságot és bizonyosságot kaptam arra nézve, hogy mindenféle közegyházi tisztségemről le kell mondanom. Arra a gyötrelmes felismerésre jutottam, hogy egyházunknak a közelmúltban végzett egész szolgálata – s benne az enyém is! – súlyos ítélet alá került. Mindazok a tételek, amiket a klasszikus református hitigazságok mellett, vagy fölött, sőt olykor egyenesen: helyett tanítottunk úgy, mint „hitbeli döntéseket", megmérettek és rettenetesen híjával találtattak. Csak néhányat említek.

a) A „felszabadulás"-t pozitív hitbeli élménynek akartuk feltüntetni akkor, amikor népünk kínkeserves valóságokban élte át naponként ennek az ellenkezőjét.

b) „Békeszolgálatunkat" evangéliumi és egyházi szolgálatként ünnepeltük, holott – a béke ügyével kapcsolatos igazságok jelentős részének elhallgatása miatt – egyoldalú és így igazságtalan erőlködés volt ez a tűrhetetlen status quo fenntartásáért. (Lásd a Varsói Szerződést és Péter János püspök ezzel kapcsolatos parlamenti beszédét.)

c) „Népünk iránti szolgálatunk"-ról beszéltünk, de ez sokkal inkább népellenes kormányzatunk iránti szolgálat volt, mert annak mindenkori intenciói döntően meghatározták népünk felé mondott szavunkat. Most is vállalom azt, hogy nem a mi feladatunk volt a forradalom tüzének felszítása népünk körében, de igenis feladatunk volt a vigasztalás szolgálata és a hazugságoknak, embertelenségeknek kíméletlen leleplezése és elítélése. Bűnös mulasztásunk volt az, hogy ezek az elemek elmaradtak tanításunkból.

d) „Egyházunk egységével" büszkélkedtünk akkor, amikor a felszínes látszategység is csak a megfélemlítés és elhallgattatás durva módszereivel volt fenntartható.

Nem vádolom azokat, akik ezt a bűnös és tragikus helyzetet létrehozták egyházunkban. Magamat vádolom azért, hogy beleilleszkedtem ebbe az egyházi képletbe, és ha próbáltam is ennek kiáltó nyomorúságait javítgatni, téves tanításait evangéliumi igazságokkal korrigálni s a hűtlen vezetők szégyenét a gyülekezetek elől elleplezni, alapjában véve „egyházunk útján" jártam én magam is. A gyötrelmes számadás órájában sem akarok megfeledkezni a hálaadásról: amint az egész magyar református egyházunk életét és gyülekezeteit, úgy a magam életét, igehirdetését és gyülekezeti szolgálatát is kétségtelenül megáldotta Isten az elmúlt években. Nem azért tette ezt, mert „igazam volt", hanem azért, mert a tévedéseim mögött őszinte szív volt: valóban akartam szolgálni anyaszentegyházamat s valóban akartam segíteni megalázott és meggyalázott népemet. Őszinte hitben jártam akkor is, amikor objektív mértékkel mérve a hitem téves volt, és Isten elfogadta, felhasználta és megáldotta kegyelmesen ezt a jóakaratúan téves hitemet. Világosan felismertem azonban azt, hogy Istennek ez az irgalmas és hosszútűrő kegyelme, amellyel eddig hordozott, nem ad felhatalmazást arra, hogy úgy szolgáljak tovább, mintha mi sem történt volna.

Visszaadom tehát valamennyi közegyházi megbízatásomat annál is inkább, mert a törvényesség tekintetében is lehet aggályokat támasztani e megbízatások elnyerésével szemben. Nem rejtem véka alá azt a meggyőződésemet, hogy az elmúlt nyolc esztendő alatt lefolytatott egyházi választások ellen szinte kivétel nélkül minden esetben óvást lehet emelni a törvényesség tekintetében. Ennek a szomorú örökségnek a felszámolása érdekében szerintem egyházunk valamennyi tisztségviselőjének önként és alázatosan le kellene mondani tisztségéről, s új és törvényszerű szabad választásokkal kellene a tisztségeket betölteni – természetesen a régi tisztségviselők újraválaszthatósága is beleértendő a szabadságba. Erre az újraválasztásra egyfelől a tisztségbe jutás törvényességének aggályos volta miatt volna feltétlenül szükség, másfelől pedig a tisztségviselők által végzett szolgálatok ítélet alá jutása miatt. Megemlítem ez összefüggésben azt is, hogy a Kálvin téri egyházközség elnökségi tanácsával már előkészítő megbeszélést folytattam arra vonatkozóan, hogy a presbitérium elé visszük a Kálvin téri lelkipásztori állásomba való megválasztásom ügyét. Mivel e választás törvényessége is vitatható, visszaadom a presbitériumnak a teljes cselekvési szabadságát, s reá bízom, hogy döntsön: velem akarja-e betölteni a megüresedett lelkipásztori állást, vagy valaki mással.

Mindezek alapján valamennyi közegyházi tisztségemről lemondok. A fontosabbakat külön is felsorolom, s kérem lemondásomat tudomásul venni:

1. zsinati tagság,
2. konventi tagság,
3. konventi missziói előadói tisztség,
4. teológiai óraadói megbízatás,
5. a Budapest-Északi Egyházmegye főjegyzői tiszte,
6. a Budapest-Északi Egyházmegye lelkésztestületének elnöki tiszte.

Ha a megújult magyar református egyház tévedéseim és mulasztásaim ellenére megtisztel azzal, hogy valamilyen szolgálatot reám bíz, örömmel és odaadással fogom vállalni és végezni erőm szerint.

Atyafiúi tisztelettel:
Budapesten, 1956. október 31-én

Farkas József (s. k.)
református lelkipásztor

A másolat hiteléül:
Budapest, 1965. december 13.
Kéri Sándor
egyházkerületi tanácsos

Kiss Roland lemondólevele

Budapest, 1956. október 31.

A Dunamelléki Református Egyházkerület
Püspökének
Budapest

Tegnap este bejelentette a rádió, hogy Magyarország felszabadult az egypártrendszer uralma alól és ma már én is szabad vagyok. Azt tehetem, amit akarok. Még lemondhatok az egyházkerületi főgondnokságról is, amit nem a magam akaratából vállaltam 1949-ben, és máig megtiltották, hogy lemondjak erről. – Mivel e két időpont között a velem és körülöttem történteknek lényeges jelentőségük van egyrészt ténykedésem és lemondásom minősülése tekintetében, másrészt egyháztörténelmünk most záruló szakaszának értékelésénél – szükségesnek látom azok némely részét most előadni.

Egyházi emberek előtt ismeretes, hogy 1902 óta részt vettem a Szabó Aladár-féle ébredési mozgalomban, egyetemi hallgatóként a Bethlen Gábor Kör alelnöke voltam, férfikoromban alapító tagja az Országos Bethlen Gábor Szövetségnek. Ezek is eleven szálakként kötöttek Egyházunkhoz. – 1925-ben mint a Reggel munkatársa egy teljes oldalnyi cikket írtam a bibliás reformátusok fasori ankétjáról, amit én kezdeményeztem. (Szirmay Kalos Pál és Koczogh András ma is él közülük.) – Az Országos Protestáns Napok rendezésében végzett munkám értékeléseként választottak fasori presbiterré.

Magyarországon egyedül évtizedekig jártam a munkásszervezeteket Bibliával a kezemben Jézusról tanítva. Mindig azt az utat kerestem a szociális társadalmi rend felé, amit Jézus mutat. Persze, hogy botladozva, mint mindannyian, akik keressük és nem csak magától várjuk.

1945 után belügyi adminisztratív államtitkár lettem és parlamenti képviselő. Mint politikus nem kívántam egyházi tisztségeket vállalni.

Az egyházaknak a Sportcsarnokban tartott békegyűlésén nem is vettem részt, noha a plakáton a szónokok között szerepeltem. Ezt akkor a Szociáldemokrata Párt elnöksége nehezményezte is.

1946-ban Ravasz László püspök egyházkerületi tanácsbírói tisztség vállalására kért fel. Ezt a Szociáldemokrata Párt engedélyével, elfogadtam. A világiak között a legtöbb szavazatot nyertem (523-ból 521-et). Ennyit még Nagy Ferenc sem kapott, aki akkor miniszterelnök volt. Ebből nyilvánvaló, hogy ez időben nagyon jó volt a viszonyom egyházunkhoz. Ezt az zavarta meg, hogy Bereczky püspökké választását támogattam. Ennek oka és története a következő.

1948 nyár elején Pozsonyban tárgyaltam határügyekben, mikor Rákosi telefonon hazarendelt, és közölte velem, hogy Bereczky lesz a dunamelléki püspök, én pedig a főgondnok. Utasított Bereczky támogatására avval, hogy Bereczky ellenjelöltjeivel beszéljek, ne vállaljanak jelöltséget. – Megkérdezte, hogy az én főgondnokká választásomhoz kell-e (a most már egyesült) párt vagy a kormány segítsége? Ezt szükségtelennek mondottam és köszönettel elhárítottam. – Az ehhez kapcsolódó külső események ismeretesek.

A főgondnoki székfoglaló beszédemet Rákosi előzetesen bekérte tőlem, és azt nemcsak ő maga nézte át, hanem szakértőként Losonczy Gézával is felülvizsgáltatta. A kéziratban ma is láthatók ez utóbbi betoldásai. Bár ő nem rontott a szövegen. Ezt a tényt csak jellemző dokumentumként említem. De annak fontos.

Rákosi, úgy látszik nem volt megelégedve velem, mert 1949. április 6-án történt főgondnoki beiktatásom után hamarosan ejtett. Ez a következőképpen történt. – Mikor 1948 nyár elején közölte velem, hogy Bereczky lesz a püspök, ugyanakkor azt is közölte, hogy Péter János is járt nála püspökségért, de ő már ígéretet tett Tildynek Bereczky támogatására. Egyébként Pétert „jól használható fiatal strébernek" tartja, aki később majd kaphat püspökséget. – Kérdésére én nem tudtam véleményt mondani Péterről, mert akkor még nem ismertem, csak egy futólagos előszobai találkozásból. – Mikor egy év múlva, 1949-ben esedékessé vált a tiszántúli püspökség betöltése, helytelennek tartottam azt Péterrel betölteni. Nem személyi okokból, mert hiszen még akkor nem ismertem őt annyira, hogy értékelni tudjam a püspökségre való alkalmasságát. A személyi szempont szerintem ez esetben egyébként is másodrendű volt. Azért elleneztem Péter jelölését, mert a tiszántúliakra nézve bántónak véltem azt a látszatot, mintha maguk közül nem telnék ki egyetlen püspöknek való sem. Tehát tárgyi, vagy ha tetszik, elvi szempont vezetett. Emellett tudtam azt is, hogy Gaál István esperest, jó barátomat, szinte közakarattal megválasztanák.

Péter emiatt panaszra ment *Rákosihoz, aki azonnal telefonon utasított engem Péter támogatására.* – Félóra múlva már a Báthory utcai hivatalomban volt Péter, és hivatkozva Rákosi telefonutasítására, azt kívánta tőlem, beszéljek Gaál Istvánnal, hogy álljon el a jelöltségtől vele szemben. Gaál kijelentette, hogy csakis énmiattam teszi ezt meg, mert talán az életét mentettem meg avval, hogy 1945-ben kiszabadítottam a szolnoki fogságából.

Ez alkalommal beszélt velem utoljára Rákosi. Többé soha. 1950-ben, mint rk. követet [rendkívüli] és megh. [meghatalmazott] minisztert, az Állami Határügyi Bizottság elnökét váratlanul azonnali hatállyal végleg nyugdíjba küldött, bár hivatásos köztisztviselő voltam. Nyugdíjaztatásom avval a hazug megállapítással indokolták, hogy már 67 éves elmúltam. Ebben 5 év volt a hazugság. A 49-es országgyűlésben egyszer sem szólhattam, majd 53-ban ki is hagyott az országgyűlésből. A következő országgyűlésbe viszont bekerült Péter János.

Nyugdíjaztatásom után többé soha, semmiféle állami reprezentációra nem hívtak meg – tehát 6 év óta –, noha lelkészi elnöktársamat igen, mindig meghívták. Ez feltűnő megaláztatás volt számomra, amit tehetetlenül kellett viselnem. – 1952 őszén Péter János meglátogatott lakásomon, és nyíltan megállapítva a szemembe mondta:

– Roland bátyám, én úgy látom, hogy te elhagyott, magadra maradt ember vagy. Hiszen még a fogadásokra sem hívnak meg, holott a veled azo-

nos jogállású elnöktársadat mindenhová meghívják és engem is. Én ezt nem tűrném, a te helyedben erélyesen fellépnék a pártban emiatt.

Ez bizony igaz volt.

Annyival is inkább igaza volt ebben Péternek, mert úgy ő, mint Bereczky ezenközben rendszeresen érintkeztek Rákosival is – nemcsak fogadásokon. – Mikor Péter Jánosnak e megállapítását rólam felemlítettem Horváth elnöknek, ő azt felelte, hogy már többször érdeklődött erre nézve, de „azt az információt nyerte, hogy ezen nem lehet változtatni". Közlése szerint azt ő sem tudta meg, hogy miért.

Külön is megnehezítette helyzetemet az oroszokkal való rossz kapcsolatom, illetőleg e kapcsolat teljes hiánya. Ennek helyén csak rossz viszony állott. Ennek eredete a következő volt.

Még 1945. július 25-én közölték a déli lapok, hogy én leszek a közellátási miniszter. Délután 4 órakor a Dohány utca 76. szám alatti Szociáldemokrata Pártházban egy értekezletről kihívatott a szovjet követség magyarul is tudó attaséja (Konyev?) és egy üres szobában leült velem beszélgetni. Azt kérdezte, igaz-e, hogy én nem akarok miniszter lenni, mert ő Magyarországon még ilyen embert nem látott?

– Pedig ez ebben az esetben igaz – feleltem én. Ugyanis nem személyi szempontról van szó, hanem közérdekről. Gyakorlati okból, célszerűségből ellenzem, hogy a Szociáldemokrata Párt vállalja a közellátási tárcát, mert ehhez a szovjet hadsereggel való szorosabb kapcsolatokra lenne szükség. Anélkül ezt a tárcát nem lehet jól ellátni. Ezért véleményem szerint ezt a tárcát a Kommunista Pártnak kell vállalnia.

– Mi azt akarjuk – felelte az attasé –, hogy Rónai Sándor legyen a közellátási miniszter. Ezt már meg is beszéltük az Ön pártjának főtitkárával, Szakasitscsal, bár pártja Önt jelölte.

Én megnyugtattam, hogy nincs semmi baj, mert én az újságíróknak úgyis megtagadtam mindenféle nyilatkozatot, és közöltem velük, hogy nem fogadom el a tárcát.

– Ez helyes – válaszolta az attasé –, és ha Ön hatalmat akar, akkor forduljon bizalommal hozzánk. Vorosilov marsall és Puskin követ úr ajtaja nyitva várja Önt.

– Köszönöm – feleltem én –, hatalmat csak a Magyar Kormánytól fogadhatok el.

Nem akartam én hősködni, különösebb bátorságot sem éreztem magamban erre, őszintén megvallva inkább szerénykedni akartam, de mégis ez jött ki a számon. Önkéntelenül. És a részemre megszokott politikai logi-

kából folyólag. Persze, a személyemen keresztül közvetlenül is provokált a valóban legbensőbb ügyeinkbe való ilyen gátlástalan és tapintat nélküli beavatkozás.

Ezt persze jelentettem Szakasits főtitkárnak, mert az orosz diplomata őrá hivatkozott. Szakasits valóban igazolta is az orosz attasé eljárását.

Csak jóval később mértem fel meggondolatlan vakmerőségemet, de a kimondott szót már nem változtattam meg. – Evvel végleg eldőlt, precízebben szólva: teljesen elromlott az oroszokhoz való viszonyom. Számoltam a következményekkel, vártam azokat és ezért nem is leptek meg. Magas állami állásaim ellenére sem hívtak meg fogadásaikra. Én nem vettem részt egyetlen orosz fogadáson sem. – 1948 novemberében, mint honvédelmi politikai államtitkár, diplomáciai küldetéssel külföldön tartózkodtam. Ekkor jöttek hozzánk az orosz katonai tanácsadók, és távollétemben egyszerűen elfoglalták hivatali helyiségeimet, munkatársaimat azokból kitették. A politikai államtitkárságot megszüntették. Mire hazaérkeztem, se helyem, se hivatalom nem volt. Hogy a határügyek rendezését tovább folytathassam, ki kellett nevezni engem rk. követ és meghatalmazott miniszterré.

Az oroszokhoz való képtelen viszonyom is megnehezítette helyzetemet, sőt veszélyessé is tette. – Ezt igazolta egy velük való következő találkozásom – mégpedig egyházi tevékenységemmel kapcsolatban.

Évek múltán, 1953. április 4-én délben meglepetésemre meghívót kaptam az *aznap* esti parlamenti fogadásra. De a feleségem neve nélkül. Ezután telefonon felhívott Horváth elnök és figyelmeztetett, hogy a fogadáson feltétlenül jelenjek meg. E szokatlan körülmények gyanúsak voltak, de éppen ezért nem kockáztathattam meg az elmaradást. Az első terem 11. sz. asztalánál volt a helyem kijelölve. Velem szemben ült Horváth elnök feleségével és Czapik Gyula, mellettem Vető Lajos feleségével, Bereczky is ennél az asztalnál ült. Péter János feleségével a következő asztalnál. Vacsora után Rákosi sorba járt az asztalok között, kézfogással üdvözölni a megjelenteket. Mikor én kerültem volna sorra, 3 lépésnyire tőlem megállt, egy kézmozdulattal általánosságban üdvözölte az asztalnál ülőket és a jobbra eső asztal felé fordult, ahol Kisfaludi Strobl Zsigmonddal fogott kezet folytatólag. Ez kínos és durva megaláztatásom volt. – Asztalbontás után hozzám lépett két úr. Az egyik ismerősként üdvözölt magyarul és bemutatott egy oroszt, mondván, hogy az beszélni kíván velem, ő majd tolmácsol.

Mellém ültek. Az oroszt pár udvarias mondat után elhívták más oroszok és énvelem maradt a magyar: Juhász Pál ÁVH-s őrnagy, aki ott az ünnepi

fogadás kellős közepében diszkréten kihallgatott. Most világosodott meg előttem az egész rendezés, az is, hogy miért a feleségem nélkül hívtak meg. Az őrnagy a legképtelenebb dolgokat állította rólam, egyházi munkaköröm iránt érdeklődött, és figyelmeztetett, hogy vigyázzak magamra, mert én is odakerülhetek, ahol volt szociáldemokrata elvtársaim vannak. Közölte, hogy mindent tudnak rólam, mert figyelemmel kísérnek.

Ezt akkor még a feleségemnek sem mertem elmondani, csak egyetlen barátomnak: Körmendy Pál mérnöknek (I., Attila krt. 30.) avval, hogyha történik velem valami, legyen aki tájékoztassa feleségemet. – Ezt a júliusi határozatok után mertem csak elmondani Horváthnak. Nem tett rá észrevételt.

1954 februárjában volt az Ökumené elnökének, Bell püspöknek és Visser't Hooft főtitkárnak budapesti látogatása. Utolsó napon a főtitkár sajtófogadást adott és ezen – a többi között – helytelenítően említette meg, hogy némely országok egyházainak lelkészi vezetői maguknak foglalják le az ökumenikus kiküldetéseket a nemzetközi fórumokra és különösen a laikusokat hagyják ki ezekből. Ezt nem fordította le a tolmács, amit én nyomban szóvá tettem. Erre Pap László dékán gyorsan pótolta a tolmács mulasztását.

Ezután társasebéd volt a Margitszigeten. Ebéd előtt igyekeztem a főtitkárral kissé közvetlenül beszélgetni, mások nélkül. Az ebédnél a mellettem ülő Vető Lajos megjegyezte:

– Úgy látszik, Roland bátyám, neked nagyon tetszik az, amit Visser't Hooft mondott. A velem szemben ülő Péter pedig ingerülten szememre vetette:

– Úgy látszik, nagyon jóban vagy Visser't Hoofttal, nemsokára szövetséget kötsz vele. (– Amiben igaza van, egyetértek vele – feleltem.)

Mindjárt tudtam, hogy Péter János szavainak következménye lesz rám nézve. A vendégek elutazása után 1954. február 16-án délben sürgősen hívatott Horváth elnök, és közölte velem, hogy azonnal vissza kell vonulnom az egyházkormányzatban való részvételtől, de lemondanom nem szabad, hanem beteget kell jelentenem.

– Csak semmi lemondási komédia! – hangzott szó szerint.

Ugyanezt a közlést megismételte délután 5 órakor Bereczky jelenlétében is, akivel e célból együtt mentünk az ÁEH-ba. Mindkét alkalommal jelen volt Varga József elnökhelyettes is.

Ezért nem tudtam lemondani.

Az ideig nem voltam beteg, de *ilyesmik* után valóban súlyos beteg lettem. Ez ismeretes.

De nemcsak nem engedtek lemondani, hanem 1955. június 2-án újra megválasztottak konventi elnökké, noha már 5/4 éve nem fungáltam, sőt ekkor már valóban beteg is voltam. Elvonultságomban észre sem vettem, hogy lejárt a 3 évi mandátum. Előbb Bereczky, majd utána Horváth elnök közölte velem, hogy másnap meg kell jelennem a Konvent elnökválasztó ülésén, de ott semmi más szerepem nem lesz, csak az egyik elnöki székben való jelenlét. Ez úgy is lett.

Már magam sem értettem, mit akarnak velem. Nem csoda, hogyha mások sem értették. És nem csoda az sem, hogyha a folytonos rángattatásokban vagy bizonytalanságban való függésben csakugyan beteg lettem. Ezt nem lehetett bírni ép idegekkel.

Hiába éltem teljes visszavonultságban, tovább sem hagytak nyugton. 1955. október 27-én a VI. ker. Rendőrkapitányságra idéztek, ahol az I. em. 1. sz. alatt egy máshonnan odajött ÁVO-százados hallgatott ki. Mivel akkor nagy betegségem után még mindig ingadozva jártam, feleségem kísért. Őt az előszobában ültették le, ahova időnként kiszólt hozzá a százados, hogy legyen türelemmel. Két óra hosszáig faggatott egyházi dolgokról, de közöltem vele, hogy már másfél éve távol vagyok az egyházi élettől és ezért semmit sem tudok. Nem is tudtam. Sőt az ő kérdéseiből értesültem olyasmikről, amikről egyébként nem is tudtam. Végül szigorúan meghagyta, hogy erről a kihallgatásról senki se tudjon. – Hónapok múlva felhívott a lakásom telefonján. A kagylót a feleségem vette fel. Megkérdezte őt a százados, hogy emlékszik-e rá? – Én pillanatnyilag nem tudtam a telefonhoz menni. Jelezte, hogy újra hívni fog, de többé nem jelentkezett. – Ezt csak hónapok múlva mertem említeni Horváth elnöknek. Azt mondta, hogy ő nem tud róla.

Egyelőre ennyi is elég némi tájékoztatásul az egyházkormányzati tevékenységem megítéléséhez. Természetesen követtem el hibákat. Ez nem is lehetett másképpen az én nehéz helyzetemben. De még így is mélyen sajnálom és bánom a kényszerű hibákat is. Még emberi érdemeket sem emlegetek azok kiegyenlítéséül.

A hibákkal kapcsolatban megemlítem, hogy nemegyszer hangoztattam más egyházkormányzati tényezők előtt, hogy az ÁEH nem várja a teljes behódolást, szükség esetén lehet ellenvéleményt is kockáztatni. Persze, ezt hol figyelembe vette, hol nem. Néhányszor én is rosszul jártam.

Mikor például Micheli, az Ökumené titkára először járt nálunk, távozása előtt az ÁEH kedvező nyilatkozatot akart szerezni tőle. Erre Bereczky, Péter, Kádár vállalkoztak. Én nem vettem részt e kísérletben. Aznap Mát-

raházára utaztam. Emiatt Horváth elnök még évek múlva is szemrehányást tett nekem, az említettek előtt is.

Egyházi tevékenységem ideje alatt nem kaptam semmiféle kitüntetést, közéleti, társadalmi pozíciót, sőt, kitettek a hivatalomból és az országgyűlésből.

Egyházi tisztségeimet én sohase kerestem és nem is kértem senkitől sem. Azokat vagy felajánlották nekem, vagy rám parancsolták. Végül 1953-ban például a fasori főgondnokságot egyháziak részéről történt felajánlás után is határozottan elutasítottam avval az indoklással, hogy nem helyes halmozni az egyházi tisztségeket. Az ÁEH elnöke ennek ellenére úgy döntött, hogy el kell azt fogadnom.

Sohasem ragaszkodtam egyházi tisztségeimhez. Ezt is sokszor hangoztattam egyházi környzetben és az ÁEH előtt is, még írásban is. Mikor ek. [egyházkerületi] főgondnok lettem, lemondtam egyéb tisztségeimről, hogy mások foglalhassák el azokat. Most tehát nem esik nehezemre a lemondás annyival is inkább, mert ez az én esetemben már úgyis csak elkésett formaság, hiszen közel 3 éve visszavonultam az egyházi tevékenységtől. A késedelem viszont nem rajtam múlott.

Ez alkalommal kell megvilágítanom, hogy miért nem lehetett ellenkeznem Rákosival 1948-ban, mikor a főgondnokság vállalására utasított. Akkor még Ravasz László sem merte ezt, mikor a püspökségről való visszavonulásra szólította fel. – Még szigorúbb volt az ő erőszaka a volt szociáldemokratákkal szemben. Hiszen még a saját ős-párttársait is kivégeztette, ha az ellenkezésnek csak a gyanújába estek is.

Más ok is akadályozta az ellenkezés lehetőségét részemre. Ugyanis régebben is vállaltam egyházias és egyházi funkciókat, sőt, ezekhez megszereztem a Szociáldemokrata Párt hozzájárulását is. Az egyesült pártban tehát nem térhettem ki a vállalás elől, hiszen Rákosi éppen a múltamra utalt.

Egy különös ok még indokolta is a vállalást. – 1945-ben, mikor Debrecenben államtitkár lettem, tisztelegnem kellett a pártok vezetőinél, Rákosinál is. Ez alkalommal a következő közlést tette:

– Örvendek, hogy járatos vagy az egyházi ügyekben. Erre szükség lesz, mert *nem akarunk az egyháziakkal kultúrharcot.* A Szovjetunióban rosszul jártak evvel.

E közlés következtében még kívánatosnak is látszott az egyházi tisztség vállalása. Hozzájárult ehhez még egy tény. Tagja voltam 1947-ben [helyesen 1948-ban] annak a kormánybizottságnak, amely az egyházakkal kötött Egyezményeket tárgyalta. Ez jó alkalmat adott nekem arra, hogy segítséget nyújtsak egyházunk ügyének az akkori viszonyokhoz képest.

Csak tényeket említettem fel, de persze nem mindent. Nem is szándékoztam többet. Ilyen tények és hasonlók határozták meg azt a nehéz helyzetemet, amelyben kénytelen voltam vállalni és viselni bizonyos egyházi tisztségeket 1948 után. Ezek ismerete némileg elősegíti egyházi tevékenységem megítélését.

– Lemondásom bejelentésével nem akarok kitérni a felelősség elől. Ezután is készséggel és önként állok akár egyházi bíróság, akár zsűri előtt számot adni tevékenységemről. Nem hetykélkedésből ajánlom ezt fel önként, mert hiszen nincs nekem „magam igazsága", hanem az egyház előtt egyházias alázattal és hűséggel – ha ugyan efféle eljárás célszerűnek találtatódnék a közeljövőben. Bár én későbben is tisztelettel állanék e célból rendelkezésre.

Akármint legyen is, most is áldást kívánok Egyházunkra, tagjaira, szolgáira és vezetőire – az újrakezdőkre. Bizonyos vagyok jószolgálatukban és abban is, hogy még hatvannyolcadik életévem után is, magam is tudok szolgálni egyházunkban, ha egyébbel nem: hűséggel, alázatossággal és szeretettel. – Ez még mindig nagy ajándék részemre.

Kiss Roland [s. k.]

Utóirat lemondólevelemhez.

Lemondásomat október 31-én reggel 9 órakor telefonon jelentettem be Pap László egyházkerületi lelkészi főjegyző, püspökhelyettesnek. Ezért lemondólevelem dátuma: október 31. – Átmeneti gyengélkedésem miatt – mint azt már telefonon is jeleztem – csak ma, nov. 1-jén tudtam azt gépírásba diktálni.

Levelem már elküldésre készen várt, mikor a rádión hallottam az Országos Intéző Bizottság közleményét, de a sötétedés miatt nem tudtam elküldeni, csak 2-án reggel.

Sohasem örültem még lemondásnak úgy, mint most a magaménak. A lemondólevelemből kitűnik, hogy miért. – Nagy felszabadulás ez nekem.

56. XI. 1.

Kiss [s. k.]

Péter János lemondólevele

Eredetije a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában, Debrecenben I. 1.c. 543. d. 2081. sz. jelzet alatt. Megjelent: Nemzetőr (München), 1965. április. X. évf. 182. sz. 2. o., valamint Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1944–1957. (Debrecen, 1995.) c. művében az 559–561. oldalon. Külföldön már korábban is többször megjelent, és kézirata is terjedt.

1956. október 31.

Főtiszteletű Egyházkerület!

1949 decemberében az elhívás bizonyosságában, félelmek és rettegések között, de Isten ígéreteivel vigasztaltan és erősítve kezdtem meg szolgálatomat az egyházkerületben. Bár nem tettem nyílt ígéretet arra szolgálatom kezdetén, hogy működésemet egy idő után az egyházkerület szabad ítélete alá bocsátom, mégis első naptól fogva különböző formában adtam kifejezést annak, félreérthetetlenül magamra is vonatkoztatva, hogy a szolgálatra elhívó Úr megbízásainak adományozásában és visszavonásában felségesen szabad. Most hónapok óta érlelődik bennem a döntés arra, hogy szolgálati helyemet az egyházkerület rendelkezésére bocsátom – vannak, akiknek erről már akkor beszéltem. Az egyház belső életének számtalan jele mutatja, hogy a megújuló kegyelem alatt az újrakezdések alkalmai érkeztek el az egyház és benne mindannyiónk számára. Az Isten gyülekezetének élettörvényébe tartozik az, hogy a megújulás alkalmai a szolgák belső megújulásával és gyakran felváltásával járnak együtt.

Népünk és egyházunk mai helyzetében, legteljesebb meggyőződésem szerint, nekem egyházunk és a magam megújulása érdekében eddigi szolgálati körömből ki kell válnom.

Mélységes fájadalomban és bűnbánatban jutottam erre a döntésre s nem külső körülmények kényszerítenek arra. Ez a döntés hitben, az egyházban, az egyházért érlelődött meg.

Püspöki szolgálatomban főként ezeket a feladatokat láttam magam előtt:

1. Bizonyságot adni az egyházban és az egyház körül annak, hogy az egyház társadalmi viszonyoktól meg nem kötözve, szabadon halad az ítéletre eljövendő megváltó Úr napja felé az üdvösség evangéliumában.

2. Feszült világhelyzetben s azzal összefüggő itthoni viszonyok között szolgálatommal arra szerettem volna igyekezni, hogy a nagyarányú átalakulások minél kevesebb emberi szenvedéssel és az egyház minél kisebb károsodásával menjenek végbe.

3. Ökumenikus kapcsolataink ápolásában az egyház közösségének erejét és a feszültségben élő népek gyógyulását kerestem.

A feladathoz mérten kevésnek bizonyult hitbeli erőm és tudásom, nagy gyarlóságaimmal együtt, munkámat és annak eredményeit megrontotta. Hibáim részben nyilván vannak már előttem, tudom, hogy a mindannyiónkat vizsgáló Úr fokról fokra tárja fel a többit is. Minél határozottabban bontakoztak ki előttem a múlt hónapok során az újrakezdések lehetőségeinek körvonalai, annál világosabbá vált az is, hogy az újrakezdések idején az egyházkerület nyilvánossága előtt kell magamat megpróbálnom. Jól tudom ugyan, hogy a mi munkánkat nem emberi ítéletnapok próbálják meg, hanem majd a tűzben megjelenő nap, mégis úgy kell tekintenünk azokra, akik között szolgálunk, mint Jákób tekintett Ézsaura: az emberek arcán Isten ránk tekintő arcát szemléljük. Ebben a tükörben is megnéztem és megláttam, hogy döntésem helyes.

A hibáimért rám háruló felelősséget egy pillanatra sem enyhítem, sem magam, sem mások előtt a közelmúlt külső körülményére való hivatkozással. Minden megnyilatkozásomért, döntésemért és tettemért engem terhel a felelősség.

Hálás vagyok azért, hogy egyházunk imádsága és szolgálata is munkálta azt, az enyhülő helyzetet, melyben népünk nagyobb nemzeti önállóság, egyházunk teljesebb vallásszabadság reményére tekinthetett. De saját hibáim következményeinek is tartom, hogy az újrakezdések ideje nem zavartalan hálaadás, hanem véres veszteségek és tragikus események időszaka is.

Számomra alig elviselhetően fájdalmas lemondásommal sem az eddigiekért rám háruló felelősség alól nem akarom magam kivonni, sem az ezután ránk váró elkötelezések elől nem akarok kitérni. A bűnbánat próbáját magamra nézve is a fenyítés felvételének készségében látom. Sorsomat és bármilyen minőségben további szolgálatomat az Egyházkerületre bízom, az egyház élő Urának számonkérő irgalmára helyezem.

Bocsássátok meg azt, amiben ellenetek vétettem, azt, amiben nektek kárt okoztam.

Ezt a levelet azzal nyujtom át az Egyházkerület Elnöki Tanácsának, hogy akár az átadás időpontjában, akár később, aszerint, amint egyházunk szolgálata szempontjából szükségesnek látja, a lemondás foganatosítása iránt az illetékes testületek felé a szükséges javaslatokat tegye meg – minden további megkérdezésem nélkül.

Amikor az Egyházkerületi Elnöki Tanács ezt a lépést megteszi, lemondá-

somat megfelelő formában a Debrecen-Nagytemplom Északi Egyházközségénél, illetve a Debreceni Egyházmegye elnökségénél lelkipásztori állásomra nézve is bejelentem.

Köszönetet mondva elmúlt szolgálatom során az Egyházkerület részéről tapasztalt türelemért, életünket Isten irgalmában tudva, vagyok a Főtiszteletű Egyházkerület hálás szívű szolgája.

Debrecen, 1956. október 31.

Péter János [s. k.]
püspök

Szamosközi István esperes lemondólevele

Főtiszteletű Egyházkerületi Elnökség!

Alulírott, Szamosközi István fasori lelkipásztor, a Budapest-északi egyházmegye esperese, tisztelettel bejelentem, hogy nevezett egyházmegyében viselt esperesi tisztségemről a mai napon lemondok. Szívből kívánom és kérem Isten áldását a Budapest-északi egyházmegye életében most elkezdődő szabad egyházi munkára.

Budapesten, 1956. november 1-jén.

Atyafiságos köszöntéssel:

Szamosközi István s. k.
lelkipásztor

A Dunamelléki Egyházkerület
Főtiszteletű Elnökségének
Budapest

Hajdú Péter esperes lemondólevele[*]

Főtiszteletű Egyházkerületi Elnökség!

Tisztelettel felterjesztem a Budapest-kelenföldi egyházközség presbitériumához intézett levelem másolatát, tudomásulvétel és esetleges intézkedés végett.

Budapest, 1956. november 2.

Atyafiúi tisztelettel:

Hajdú Péter s. k.
lelkipásztor

Nagytiszteletű Presbitérium!

Dr. Zehery Lajos presbiter atyánkfia 1956. november 2-án kora délután felhívott telefonon, kijelentette, hogy éppen együtt tanácskozott néhány presbiterrel. Az egész presbitérium és az egész gyülekezet nevében felszólított arra, hogy lelkipásztori állásomról telefonon keresztül azonnal mondjak le, hogy lemondási nyilatkozatomat a telefonnál vele együtt lévő társaival rögzíthesse. Hivatkozott arra, hogy mindezt szeretetben és igazságban közli velem, s közlésének az az oka, hogy lelkipásztorrá való megválasztatásomat a gyülekezet nem tartja törvényesnek. Felszólítására azt válaszoltam, hogy szokatlannak tartom a lelkipásztori állásról való lemondásnak telefonon történő közlését, és egyúttal tudomására hoztam, hogy már előzőleg intézkedtem a presbiteri gyűlés összehívásáról, és a gyűlésen való elnöklésre Rápolti László lelkész atyánkfia személyében máris helyettest kértem az illetékes egyházi hatóságtól. Ugyanakkor azt is megjegyeztem, hogy levélben fordulok a presbitériumhoz a gyülekezet békességének megőrzése érdekében. Ezt a levelet most az alábbiakban nyilvánosságra hozom:

Nagytiszteletű Presbitérium!

A gyülekezet körében észlelhető nyugtalanság késztet arra, hogy a Nagytiszteletű Presbitériumtól tisztelettel kérjem az alábbiakat:

1. Szíveskedjenek megvizsgálni a Sebestyén Andor nyugalmazott lelkipásztor úr nyugdíjaztatása és az én megválasztásom törvényessége tekintetében a vonatkozó jegyzőkönyvek hitelességét, amelyeket a választási folyamat ideje alatt működő elnökség és a presbiteri jegyzőkönyveket hitelesítő presbiterek láttak el névaláírásukkal.

A vizsgálat eredményét a közbeeső egyházi hatóságokon keresztül szíveskedjék az egyetemes konventnek megküldeni.

Tisztelettel bejelentem ama elhatározásomat, hogy amennyiben az egyetemes konvent által már korábban megkezdett rehabilitációs eljárások során Sebestyén Andor nyugalmazott lelkipásztor úr nyugdíjazását viszavonják és

[*] Az itt közölt levél csak a gyülekezeti lelkipásztori tisztről való lemondást tartalmazza. Az esperesi és egyéb egyházi tisztségeiről való lemondólevele lappang.

őt ismét aktív szolgálatba helyezik, készséggel lemondok a kelenföldi gyülekezetben viselt lelkipásztori tisztségemről. Addig is a gyülekezet kívánságának kielégítésére tisztelettel javaslom a Nagytiszteletű Presbitériumnak, hogy Sebestyén Andor nyugalmazott lelkipásztor urat hívja meg istentiszteleti szolgálatra.

2. Szíveskedjék megvizsgálni a kelenföldi gyülekezetben való lelkipásztori szolgálatomat:

a) a templomba járó gyülekezet véleménye alapján és a kelenföldi templomban immár közel két és fél esztendő óta hangzó igehirdetésemet a Jézus Krisztus evangéliumához és református hitvallásainkhoz való viszonya tekintetében. Erre vonatkozólag legyen szabad emlékeztetnem a Nagytiszteletű Presbitérium egyes tagjait a prédikációkat követő beszélgetésekre. Ha szükséges – bár nem szívesen tenném –, egy különösen jellemző levelet is felmutathatok.

b) a gyülekezet anyagi dolgaiban való sáfárkodásomat, a bajbajutottak iránt megmutatott segítőkészségemet (bár ez nem járt mindig eredménynyel), családi életem tisztaságát stb.

3. Tisztelettel kérem a Nagytiszteletű Presbitériumot, hogy a vizsgálat idejére szíveskedjék szabadságot adni, részint azért, hogy jelenlétemmel ne befolyásoljam a presbitérium tárgyilagos döntését, részint pedig azért, hogy a nyár folyamán amúgy is súlyosan megrendült egészségemet helyreállíthassam. Csak úgy mellékesen jegyzem meg, hogy rendes szabadságon 1955 januárjában voltam utoljára tíz napig.

4. Végül tisztelettel kérem, hogy ezt a levelet a kelenföldi gyülekezet előtt a vasárnap délelőtt 1/2 11 órai istentiszteleten a hirdetések között teljes terjedelmében felolvastatni szíveskedjék.

Az Úr Jézus Krisztus kelenföldi szent gyülekezetére Isten kegyelmének gazdag kiáradását kívánom, hálásan emlékezve meg a gyülekezet szeretetközösségében mindarról a lelki áldásról, amellyel megajándékozott az Egyház Ura.

A Nagytiszteletű Presbitériumot a higgadt és józan cselekvésre kérve, személyemet és szolgálatomat továbbra is jóindulatába ajánva maradok

Budapest, 1956. november 2-án

atyafiúi köszöntéssel:

Hajdú Péter
lelkipásztor

A Budapest-kelenföldi Református Egyházközség
Nagytiszteletű Presbitériumának
Budapest XI.

Pap László egyházkerületi főjegyző lemondólevele

A Dunamelléki Református Egyházkerület Elnökségének
Budapest

Főtiszteletű Elnökség!

1954 őszén az egyházkerületi lelkészi főjegyzői tisztre való jelölésemet csak dr. Bereczky Albert püspök úr nyomatékos kérésére fogadtam el. Jólesett, hogy az egyházkerület bizalma felém fordult, s ennek a bizalomnak jeleit számtalanszor tapasztalhattam, s úgy érzem, hogy dr. Bereczky Albert püspök úr lemondása, valamint Farkas József lelkipásztor testvéremnek az egyetemes konvent elnökségéhez intézett levele engem is hasonló lépésre kell hogy ösztönözzön. Ezért megköszönve az egyházkerület eddig élvezett bizalmát, a lelkészi főjegyzői tisztségről bejelentem lemondásomat, s kérem annak tudomásul vételét. Utódom megválasztásáig az egyházkerület jó rendje érdekében a szolgálatok ellátását továbbra is készséggel vállalom.

Budapest, 1956. november 2.

Atyafiságos köszöntéssel:
Dr. Pap László s. k.

Kádár Imre lemondólevele

Főtiszteletű Konventi Elnökség!

Mély tisztelettel kérem, hogy konventi főtanácsosi, szerkesztői és theologiai tanári állásaimtól felmenteni szíveskedjék.

Mélyen fájlalom, hogy ökumenikus és sajtómunkámban és tanári szolgálatomban az utóbbi években nagymértékben tükröződtek azok a hibák és bűnök, amelyek egész társadalmi életünket oly végzetesen megrontották. Ennek következményeit levonva, szívből kívánom, hogy e szolgálatok folytatói Istenünk segítségével egész egyházunk és népünk javára sokkal hasznosabb és eredményesebb munkát tudjanak majd végezni.

Budapest, 1956. október 31.

Atyafiságos tisztelettel
Kádár Imre s. k.

KÁDÁR IMRE LEMONDÁSÁVAL KAPCSOLATOS KONVENTI HATÁROZAT 1957. JANUÁR 26.*

722/1957. szám. Tárgy: Dr. Kádár Imre lemondása

H a t á r o z a t :

Az Egyetemes Konvent elnöksége tudomásul veszi dr. Kádár Imre konventi főtanácsos következő lemondólevelét:

„Főtiszteletű Konventi Elnökség!

Mély tisztelettel kérem, hogy konventi főtanácsosi, szerkesztői és teológiai tanári állásaimtól felmenteni szíveskedjék.

Mélyen fájlalom, hogy ökumenikus és sajtómunkámban és tanári szolgálatomban az utóbbi években nagymértékben tükröződtek azok a hibák és bűnök, amelyek egész társadalmi életünket oly végzetesen megrontották. Ennek következményeit levonva, szívből kívánom, hogy e szolgálatok folytatói Istenünk segítségével egész egyházunk és népünk javára sokkal hasznosabb és eredményesebb munkát tudjanak végezni.

Budapest, 1956. október 31.

Atyafiságos tisztelettel *Dr. Kádár Imre s. k.*"

Az Egyetemes Konvent elnöksége Isten iránti hálával emlékezik vissza dr. Kádár Imre tevékenységéből mindarra, ami jó és hasznos volt. A szükséges történelmi távlat fogja lehetővé tenni ezek helyes értékelését.

Az Egyetemes Konvent elnöksége dr. Kádár Imrét a szolgálat alól 1957. január 31-i hatállyal felmenti. Megnyugvással veszi tudomásul, hogy dr. Kádár Imre mint SZTK-nyugdíjas megfelelő nyugellátásban részesül.

Budapest, 1957. január 26.

Az Egyetemes Konvent elnöksége:

Buza László s. k.
egyházkerületi főgondnok
h. világi elnök

Győry Elemér s. k.
püspök
lelkészi alelnök

PÉTER JÁNOS REFORMÁTUS PÜSPÖK NYILATKOZATA A SZABOLCS-SZATMÁR MEGYEI REFORMÁTUS LELKIPÁSZTOROKKAL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

(Szabolcs-Szatmár Megyei Néplap, 1956. október 27.)

A református gyülekezetek surágozzák a nyugalom és megbékülés lelkületét.

A mai napon Nyíregyházán megbeszélést folytattam a Szabolcs-Szatmár megyei református lelkipásztorok egy csoportjával arról, hogy a mostani események között mi a feladatunk. Felhasználom ezt az alkalmat arra, hogy a Néplap olvasóihoz és köztük a szabolcs-szatmári gyülekezetek tagjaihoz is szóljak.

Olyan időszakban támadtak tragikus események népünk sorsa ellen, amikor hazánk és népünk nagy lehetőségek küszöbén áll. A nemzetközi feszültség enyhülésével, országunk vezető testületeinek átalakulásával megnyílt a lehetősége annak, hogy a nép széles rétegeinek erkölcsi ereje kapcsolódjék be életünk javításába. Elérhettünk volna a megbékélés útján oda, hogy átalakított és megújított kormányzati szervekkel kezdjük meg égető belső és külső kérdéseink megoldását. A feloldódás és szabadság alkalmait használták fel a merénylők arra, hogy véres eseményeket idéztek elő. Tudom, hogy sokan jó szándékkal és megtévesztetten sodródtak a merénylők soraiba. Azt hitték, hogy életük javításáért küzdenek, és nem ismerték fel, hogy épp a javítás lehetőségeit vetik kockára és az egész nép sorsával játszanak. Fájdalmas sebeket szenvedünk ugyan, minden csepp kihullott vér olyan, mintha saját testünkből hullana, de a merénylők nem érhették el céljukat, s bizalommal tekinthetünk a jövő felé. A jó szándékú embereknek ki kell ábrándulni. El kell kezdődni a sebek gyógyításának, a károk jóvátételének. Népünk megújított vezető testületeit segítenünk kell abban, hogy a vérontás, a mérhetetlenül nagy erkölcsi és anyagi károk felett elvégezhessék a kiengesztelődés és újrakezdés nagy munkáját.

A református gyülekezetek imádságos élete és szolgálata gerjessze most fel magában és sugározza magából a nyugalom és megbékélés lelkületét. Nyu-

godt magatartásunk, hűséges munkánk segítse népünk új életének kialakulását. Hazánk és népünk megújított vezető testületei mindannyiónk közös támogatásával valósíthatják meg a sebek gyógyításának, a károk helyreállításának, a károk jóvátételének, az emberibb élet kialakításának programját. Legyünk ebben a támogatásban mindannyian egyek. Így közös erkölcsi erőfeszítéssel, a fájdalmas események közül reménnyel indulhatunk nagy lehetőségek felé.

Péter János
református püspök

*Hogy a forradalom célkitűzései és a Megújulási Mozgalom törekvései mennyire benne voltak népünk és egyházunk tagjainak gondolkodásában, arra talán az egyik legjellemzőbb példánk éppen a Nyírségi Református Egyházmegyéből van: Péter János püspök nyilatkozatának megjelenését követő napon, 1956. október 28-án Soltész Béla egyházmegyei gondnoki tisztéről, az egyházkerületben, a konventben és a zsinatban betöltött valamennyi tisztéről lemondott, mert „a Szabolcs-Szatmár Megyei Néplapban a püspök úr által adott nyilatkozat olyan kifejezéseket tartalmaz, amelyekkel sem akkor, sem azután egyetérteni nem tudtam és nem tudok".**

* Soltész Béla lemondólevele, Nyíregyháza, 1956. október 28. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (Debrecen), I. 1. c. 543. d. 2098. sz. – Idézi Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1944–1957. Debrecen, 1995. 352. o.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma tanári testületének nyilatkozata

Mi, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tanárai, Isten iránti mélységes hálával eltelve, egyházunk és hazánk iránti nagy felelősségérzettől indíttatva kijelentjük:

Dicső szabadságharcosaink véráldozata, dolgozó népünk elszánt fellépése és a kemény harcokban tanúsított egységes helytállása folytán létrejött új politikai helyzetet, amely lehetőséget ad arra, hogy a magyar nép újra dicső múltjához méltó szabad és független életet kezdhessen, örvendezve vesszük tudomásul, s mindnyájan készek vagyunk minden erőnket az új, igazán demokratikus Magyarország szolgálatába állítani, folytatni kívánván a magyar református egyháznak nemzeti függetlenségünkért és szabadságunkért évszázadokon át vívott küzdelmét és szolgálatát.

Teljes mértékben egyetértünk dolgozó népünknek a legutóbbi események során kifejezésre juttatott összes jogos követeléseivel, s azok maradéktalan megvalósítását a szabad választások útján megalakuló új kormánytól várjuk.

Egyházunk iránti féltő szeretettől vezérelve szükségesnek tartjuk, hogy egyházunk életében olyan változások történjenek, amelyek lehetővé teszik gyülekezeteink életének megújulását, az Ige tiszta hirdetését, a missziói és diakóniai munkának a Szentírás alapján, hitvallásaink szellemében történő végzését, s egyházunk tanítói szolgálatának mostani megszűkített kereteiből való kiemelését.

Az egyház és állam viszonyában új tárgyalások kezdeményezését látjuk szükségesnek. Addig is, amíg ez megtörténik, kívánjuk az 1948-ban megkötött Egyezményben meghagyott ősi református kollégiumoknak (Debrecen, Sárospatak, Pápa, Budapest) összes tagozataival, valamint a lelkészárvák otthonainak, diakónus- és diakonisszaképző intézményeinknek, a református tanárság jóléti intézményeinek (balatonboglári üdülő), összes szeretetintéz-

ményeinknek újra egyházi kezelésbe vételét. Kormányunk és egyházunk közt folytatandó tárgyalások során lehetőséget kell találni arra, hogy azok a gyülekezetek, amelyek képesek és hajlandók az államosítás előtt birtokukban volt nagy múltú tanintézeteiket újból fenntartani és kezelésbe venni, intézményeiket visszakaphassák.

Szükségesnek tartjuk minden alsó- és középfokú tanintézetben a széles körű és zavartalan vallásoktatás biztosítását, a hittannak egyházi iskolában rendes tárgyként való kezelését, az intézményes kántorképzés újbóli nagyobb mértékben történő megindítását, állami alkalmazásban álló kántori képesítésű egyének gyülekezeti munkába való beállítása engedélyezésének kieszközlését, gyülekezeteink és tanintézményeink közötti hagyományos kapcsolatok (legáció, szupplikáció, kollégiumi napok stb.) felelevenítését.

Szükségesnek tartjuk egyházunk presbiteri-zsinati kormányzati rendjének torzítástól, személyi önkénytől mentes gyakorlását, a túlzottan központosított egyházkormányzatnak a hagyományoknak megfelelő decentralizálását, ennek keretében a meglevő Debreceni Kollégium szervezetének és vezetésének demokratikus átalakítását, s a Kollégium önkormányzatának biztosítását. Ilyen szellemű rendezés értelemszerűen vonatkoztassék egyházunk más intézményeire is.

A feladatok megoldására az érdekelt gyülekezetek és intézmények haladéktalanul alakítsanak bizottságokat. Az iskolaügyi kérdések megoldására alakuljon tárgyalási és intézkedési jogkörrel országos bizottság.

Debrecenben, 1956. október hó 31. napján.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának
Tanári Testülete

A Magyarországi Református Egyház Intézőbizottságának jegyzőkönyve az 1956. november 1-jén tartott üléséről

J e g y z ő k ö n y v

felvétetett a Magyarországi Református Egyház Intézőbizottságának 1956. november hó 1-jén a püspöki hivatalban tartott üléséről

Jelen vannak: Papp Béla karcagi lelkipásztor elnöklete alatt dr. Békési Andor, dr. Gyökössy Endre, dr. Joó Sándor, dr. Nagy Barna, Nagy Gyula, Kiss Lajos, Széles László és Pánczél Tivadar.

1. Elnök előterjeszti, hogy a legsürgősebb feladat igen rövid idő alatt sajtóorgánumon keresztül a református gyülekezeteket és tagjait az eseményekről tájékoztatni. Ezért „Az Út"-at meg kell szüntetni és új országos református hetilapot indítani. Javaslatot kér a lap címére, felelős szerkesztőjére és szerkesztőbizottságára nézve.

Intézőbizottság elhatározza, hogy az új országos református hetilap címe: REFORMÁCIÓ. Főszerkesztője: dr. Ravasz László, felelős szerkesztő és kiadó: dr. Gyökössy Endre. A szerkesztőbizottság tagjai: Békési Andor dr., Joó Sándor, Nagy Barna dr., Széles László, Pánczél Tivadar. Az első számban közlik Pap László dr. egyházkerületi főjegyző nyilatkozatát, amely a mai napon a Rádión keresztül elhangzik, dr. Ravasz László Szózatát a magyar néphez, amely ugyancsak elhangzik a rádióban. Azonkívül azokat a neveket közlik, akik az egyház eddigi vezetői közül estig benyújtják lemondásukat. Ezenfelül minél több jó hírt, amelyet a fiatal segédlelkészek már össze is állítottak. Az első szám röplapszerű lesz, amelyet a lehetőséghez képest vidékre is haladéktalanul elküldenek.

2. Rövid időre megjelent a gyűlésen Trombitás Dezső ref. lelkész és Nagy Gyula volt konventi missziói lelkész, akiknek az Intézőbizottság megbízást adott a külföldi adományok átvételére és a magyarországi protestáns

egyházak képviselőinek való átadására. Trombitás Dezső és Nagy Gyula előterjesztik azt a kérésüket, hogy a teherautóval Bécsből hozott adományokkal kapcsolatban felmerült készkiadásaik fedezésére, utólagos elszámolásra előleget kaphassanak.

Intézőbizottság felkéri az egyetemes konvent és a zsinat elnökségét, hogy Trombitás Dezsőnek és Nagy Gyulának készkiadásaik fedezésére, utólagos elszámolásra előleget utaljon ki.

Ezzel kapcsolatban bizottság tárgyalt arról: számolni kell azzal, hogy a közeljövőben nemcsak egyházi, hanem állami vonalon is nagyszabású segélyakció indul meg és javasolja:

Dr. Pap László a magyar református egyház és a magyar ökumenikus bizottság részéről feltétlen legyen tagja mindazoknak az egyházi és állami társadalmi és egyéb szervezeteknek, mint a magyar református egyház delegátusa, amely ezeknek a segélyeknek átvételéről és szétosztásáról intézkedik, mint a magyar református egyház szétosztó bizottságának elnöke.

3. Békési Andor dr. felveti az ifjúsági egyesületek ügyét, és azt kéri, hogy ezek az egyház keretén belül szerveződjenek újjá. Nagyon fontos dolognak tartom, ki ennek a vezetője. Elmondja, hogy a SDG megszervezésére Kiss Sándor lelkipásztor már felhívta a figyelmet. Kéri azonkívül minden missziói munkának gyülekezetivé tételét.

Elnök megállapítja, hogy itt mi most csak elvi megállapítást tehetünk. Az egyesület lejáratta magát, nem kívánunk ún. egyesületesdit játszani. Református módon gondolkozva, az élő gyülekezet az alap. Ez nem zárja ki, hogy ifjúsági bibliaórát és egyéb munkát mozgalom formájában végezzünk. A múltnak ott volt a hibája, hogy rájöttek: az egyesület nem megfelelő, de ahelyett, hogy az egyesületeket felszámolták volna és a gyülekezetbe ágyazták volna, a mozgalmi jelleget is megsemmisítették. Az elv az, hogy az ifjúsági és egyéb missziói munkák helyreállításánál nem egyesületi, hanem a gyülekezeti elvet és a mozgalmi jelleget kívánjuk megvalósítani.

4. A Bizottság foglalkozik azzal, hogy melyek azok a leglényegesebb és legsürgősebb egyházi kérdések, amelyeknek a megoldása halaszthatatlan.

Bizottság megállapítja: legsürgősebb feladatunk a magyar református egyház testületeiben az új vezetőség megválasztása. Annál is inkább, mert a legtöbb eddigi felelős tisztségviselő vagy lemondott, vagy lemondóban van, s törvényes helyetteseinél is ugyanez a helyzet. Éppen ezért bizottság a gyors választás lebonyolítását úgy gondolja, hogy az egyes egyházmegyék lelkészei és világi képviselői a legrövidebb időn belül értekezletre gyűljenek össze. Az értekezleten vegyen részt a központi intézőbizottságnak 2-3 tagja. Az értekezleten az intézőbizottság kiküldött tagjai tájékoztassák az egybegyűlteket a magyar református egyházban eddig történt változásokról és feladatokról. Utána, amennyiben az egyházmegyék vezetősége lemondott, az illető egyházmegyei értekezlet az ügyek intézésére ideiglenes bizottságot válasszon. Amennyiben az egyházmegye elnöksége nem mondott le, nyilatkozzanak, hogy bizalommal viseltetnek-e a le nem mondott elnökség iránt, vagy nem. Ha bizalommal viseltetnek, az ügyek további intézését a régi elnökség viszi tovább, ha nem, az ügyek ideiglenes vezetésére intézőbizottságot választanak. Már ezen az értekezleten lehetőleg állapítsák meg a tisztújításra vonatkozó szavazatok beadásának időpontját.

5. Az elnök az idő előrehaladottságára való tekintettel bezárja az ülést, s azt folyó évi november hó 2-án déli 12 órakor folytatják.

K. m. f.

jegyzőkönyvvezető elnök

Megbeszélendő ügyek:

Általános tisztújítás
Tiszáninneni egyházkerület
Lelkészválasztások revideálása
Teológiák
ÁEH megszüntetése
Az egyház és állam közötti egyezség felülvizsgálata
Üdülők (Szárszó, Boglár) és missziói telepek visszaszerzése
Gyermekmunka problémája
Laikus munka
Vasárnapi iskola
Református teológiák tanrendjének átnézése
Szórvány és tanyai lelkészek állapota
Egységes lelkészi fizetési rendszer
Nyugdíjas lelkészek nyugdíja
Lelkészözvegyek nyugdíja
Az egyház anyagi ügyei
Diakónia kérdése

Diakonisszák kérdése
Bethesda, Lorántffy Kórház
Iskolák ügye
Sylvester Nyomda
Bibliakiadás
Énekeskönyv
Sajtóügyek
Traktátus ügyek
Teológiai szaklap
Ökumené átszervezése
Ökumenikus tanulmányi munka
Külmisszió
Határon túl élő magyar reformátusokkal való kapcsolat és missziói munkájában való segítés
Két budapesti egyházmegye
Egyházmegyék intézőbizottsága
Budapesti református egyetemi gyülekezet
Pápai és sárospataki teológiai tanárok ügye

REFORMÁCIÓ I (1956/1) NOVEMBER 6–10.

A Reformáció című, újonnan indított, egyetlen számban megjelent lap, amelyet teljes terjedelmében közlünk

A magyar reformátusok szava
*Ravasz László november 1-jei rádiószózata**

A magyar református egyház csodálattal és hódolattal adózik a nemzeti felkelés hőseinek: diákoknak, munkásoknak, katonáknak, férfiaknak és nőknek, akik erkölcsi felszabadulásunk győzelmét vérük hullásával kivívták.

Anyai fájdalmában siratja el a hősi halottakat: minden magyart, aki életét adta ebben a küzdelemben, s vére árán még drágábbá tette mindnyájunk számára a magyar szabadságot. Csókot a sebekre, virágot a sírra! Minden sebre és minden sírra, de közöttük különösen fájót és különösen könnyest annak a két fiatal hittanhallgatónak, két református teológusnak sírjára, aki az Alma Mater kapujától pár száz méternyire hősi halált halt.

A magyar református egyház büszke arra, hogy ez a forradalom tiszta volt és a nemzeti becsület védelme alatt állott. Nincs hőbb imádsága, mint hogy az is maradjon!

Bűnbánattal valljuk meg, hogy az egyház, mint földi intézmény, kényszerűségen felül is engedte magát megkötöztetni a vele halálos ellentétben álló politikai hatalom erőszakától és cselvetéseitől, s emiatt örökkévaló lelki céljainak szolgálatában is kárt vallott. Most éppen azzal foglalkozik, hogy ezeket a kötelékeket lehányja magáról. Kéri a világ összes keresztyén egyházainak, különösen az Egyházak Világtanácsának és a Presbiteri Egyházak Világszövetségének testvéri segítségét talpraállásához és a rendelt életútján továbbhaladáshoz.

* Napközben a rádió bemondta többször: Felhívjuk hallgatóink figyelmét, hogy Ravasz László püspök és Pap László a református teológia dékánja este 3/4 9-kor üzenetet intéz a magyar reformátussághoz és a magyar néphez (nov. 1. 42. tekercs, 1/410.)

Kéri a lelkipásztorokat, hogy legyenek népünk élő lelkiismerete. Mint az Ige hű sáfárai, tisztán és bátran tolmácsolják Isten irgalmas üzenetét, vigasztalásul, feddésül és világosságul. Kérjük a presbitereket, mint magyar népünk, s különösen a falu társadalmának demokratikus úton kiválogatott elitjét, hogy a nemzeti egység, a társadalmi igazságosság és a testvéri szeretet szolgálatában példaadóan elöl járjanak. A nemzeti egység mindent átfogó keretében építsék a keresztyén egyházak és hívő lelkek erkölcsi szolidaritását, különös tiszteletben tartván mindenkinek meggyőződését és lelkiismereti szabadságát.

A forradalomnak nemcsak a reakció az ellentéte, hanem az anarchia is. Még gondolni se merjen senki az elmúlt korszakok rendszereinek visszaállítására! A forradalom vívmányainak megőrzése és továbbfejlesztése, hibáinak megigazítása és igazságtalanságainak jóvátétele lehet egyetlen célunk. De ugyanakkor védekeznünk kell az anarchia ellen is. Életfeltétel, létkérdés, hogy mielőbb helyreálljon a rend, a nyugalom. A bűnösök elfogása, elítélése az állami szervek és a független bíróságok feladata és sohasem lehet az egyéni akció tárgya.

Mikor az ostrom után a pincéből feljöttünk, a Kálvin téri templomban az első gyülekezeti istentiszteleten – akkor lőtték a templomot Budáról s a kitört templomablakokon besüvöltött a hóvihar – ez volt a prédikátor alapigéje: „Ne tévelyegjetek, Isten nem csúfoltathatik meg. Valamit vet az ember, azt aratja is."

Üdv azoknak, akik az igazság és szeretet magvetését végzik!

Dr. Pap László helyzetismertetése a rádióban

(Elhangzott november 1-jén este)

A magyar református egyház lelki és szervezeti újjáépítésére *Országos Intézőbizottság* alakult. Az intézőbizottság mindenekelőtt kifejezte azt a meggyőződését, hogy a magyar református egyház zsinata és egyetemes konventje *törvényes elnökének ma is dr. Ravasz László püspököt tartja,* aki ezekről a tisztségeiről csak politikai kényszer hatására volt kénytelen lemondani. Az intézőbizottság ugyanígy megállapította, hogy a dunamelléki református egyházkerület *törvényes megválasztott főgondnoka dr. Kardos János,* aki annak idején a szavazatok abszolút többségét elnyerte, de akit tisztségének gyakorlásában azon a címen akadályozott meg a politikai hatóság, hogy dr.

Ordass Lajos evangélikus püspök védője nem lehet református egyházkerületi főgondnok.

Felkérte Ravasz László püspököt, hogy Kardos János főgondnokkal együtt a *magyar református egyház legfelsőbb irányítását vegye át.* Ravasz László vállalkozott arra, hogy addig is, amíg a zsinat és a konvent törvényes elnökei Budapesten a vezetést ténylegesen gyakorolhatják, a református egyház lelki irányítását átveszi Kardos Jánossal és Pap Lászlóval együtt.

Az egyházmegyék és az egyházkerületek nevében összegyűlt lelkészi és világi tagok *megállapították Farkas József lelkipásztor, Szamosközi István és Hajdú Péter esperesek, Kádár Imre konventi főtanácsos, Benkő Ferenc egyházmegyei gondnok és Kiss Roland egyházkerületi fődondnokoknak az egyházban viselt tisztségükről való lemondását. Felszólítást küldenek Péter János tiszavidéki református püspöknek,* hogy püspöki és lelkipásztori tisztéről haladéktalanul mondjon le.

Bereczky Albertnek lemondását *egészségi állapotára való tekintettel is óhajtják,* és ez óhajtás közlését közismerten súlyos betegsége miatt családjára és orvosaira bízzák.

Az értekezlet kimondotta az *általános tisztújítás szükségességét,* hogy a gyülekezetek a református egyház *zsinat-presbiteri elveinek megfelelően szabadon* választhassák meg tisztségviselőiket.

Az értekezlet indítványára a magyar református egyház „Az Út" című hetilap helyett REFORMÁCIÓ címen *új református hetilapot* indít. A lap főszerkesztője dr. Ravasz László püspök, szerkesztője dr. Gyökössy Endre lelkipásztor.

Az értekezlet *az ügyek ideiglenes vitelére Országos Intézőbizottságot választott,* amelyben mind a négy egyházkerület képviselve van.

Amikor az országos értekezlet határozatait és állásfoglalását a magyar református gyülekezeteknek tudomására hozom, bejelentem, hogy dr. Ravasz László püspök most *rádiószózatot* intéz a magyar néphez.

Széles László:
Beszámoló a Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottságának megalakításáról és első napi munkájáról

Október 23. után egy héttel, a reformáció emlékünnepén az imádkozókkal teli templomokban megtartott istentiszteleteket s a gyülekezetek presbitériumainak megbeszéléseit követően magától értetődővé, termé-

szetessé vált, hogy az elemi erővel vívott nemzeti felkelés tiszta légkörében radikális intézkedéseket kell tenni gyülekezeteink, az egész magyar református keresztyén egyházi megújulásról, valóban „in capite et membris", fejében és tagjaiban reformálásáról.

A zsinat és konvent irodájának alkalmazottai már e napon megválasztották tanácsukat; e tanács átvette az irodai ügyek felelős intézését.

A következő napon, november 1-jén, csütörtökön, a kora reggeli órákban elkezdik a főként Budapestről és környékéről, de messzebbről is, sőt a valamennyi egyházkerületből a fővárosban tartózkodó lelkészi és világi presbiter atyafiak a gyülekezést az egyházkerületi székház udvarán, a Ráday-teremben. Szeretettel, bizalommal köszöntik a felkérésre megjelent dr. Ravasz Lászlót, a magyar református egyház s a világkeresztyénség örömmel látott, jó egészségben levő pásztorát. Hírmondás, hírverés, magánbeszélgetés során mind teljesebbé válik a bizonyosság, hogy az elvi síkon immár hónapok óta folyó megbeszélések eredményeit elevenné kell és lehet tenni mind a teológiában, a tanításban, mind az egyházi közigazgatásban, főképpen pedig a keresztyén misszió lendületét gátló akadályok eltávolításával, mert az evangélium „nincs bilincsekbe verve". Annyi kérés, beadvány, javaslat, sőt követelés futott be csak ez év folyamán is a hivatalos egyházi hatóságokhoz – teljességgel süket fülekre talált valamennyi! Az ökumenikus világkonferencia Istentől nyújtott nagyszerű alkalmát nem használták fel a legfeltűnőbb sérelmek orvoslására sem, egyetlen könnycsepp letörlésére sem. E szent gyülekezet felett most a békességkeresés szelleme lebeg, a szíveket a szeretet lelke tölti be, itt csak a törvényesség az egyetlen követelés.

Emelkedett lelki beszélgetés során egészen lényegbe vágó gyakorlati kérdések merülnek fel. Részletes beszámoló avagy jegyzőkönyv közlése helyett a csütörtök estig elért eredményeket – részben még csak terveket s javaslatokat – közöljük, kihagyva mindazt, amit feljebb dr. Pap László püspökhelyettes-főjegyző rádióközleményének szövege már közölt. Ahhoz képest lényeges hír még, hogy dr. Bereczky Albert dunamelléki püspök a lemondását írásban is beküldötte. Péter János lemondása is beérkezett szombaton reggel.

Az értekezlet szűkebb körű, de kiegészíthető s a négy egyházkerület közötti kapcsolat teljes helyreállása során feltétlenül ki is egészítendő bizottságot választott a törvényesség alapján újjászerveződő fokozatos egyházi testületek elé kerülő javaslatok megszerkesztésére. E bizottság elnevezése: a Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottsága. Feladata: a magyar református egyház lelki és szervezeti újjáépítésének munkálása.

A fokozatos egyházi testületek sürgető újjászervezésére az intézőbizottság javasolja, hogy az összes ez idő szerinti tisztségviselők nyújtsák be lemondásukat. Magától értetődő, hogy újraválasztásuk lehetősége nyitva áll. Az egyházközségek lelkészi és világi képviselői egyházmegyénként értekezletre lehető rövid időn belül gyűljenek össze. Minden ilyen értekezleten vegyen részt az Országos Intézőbizottság két vagy három kiküldött tagja, az értekezlet formális vezetése és az addig történő változásokról meg a sürgős feladatokról való tájékoztatás céljából. Ha az egyházmegye elnöksége lemondott, az értekezlet az ügyek vitelére kis létszámú ideiglenes intézőbizottságot választ. Ha a tisztikar nem mond le, az értekezlet szavazás útján nyilatkozzék, hogy tisztikara iránt bizalommal viseltetik-e. Bizalom nyilvánítása esetén a hivatalban levő elnökség, a bizalom megtagadása esetén pedig az értekezleten választandó ideiglenes intézőbizottság viszi tovább az ügyeket. Mindenek ékesen és szép renddel folyjanak!

Az intézőbizottság felkérte dr. Ravasz László püspököt, hogy még csütörtökön este intézzen rádió útján szózatot a magyar néphez és a világkeresztyénségéhez; dr. Pap László püspökhelyettes-főjegyző pedig az intézőbizottság közleményének ugyanazon az úton közhírré tételére. Olvasóink tudják, hogy a magyar kormány, illetőleg a Kossuth-adó mindezt lekötelező szívességgel lehetővé tette. Püspökünk szózatát lapunk is közli.

Az Országos Intézőbizottság egész napon át tartó tárgyalása során úgyszólván minden fájdalmunk s minden reménységünk szóba került. Igen sok kérdés gondosabb előkészítést és folyamatos tárgyalásokat meg intézkedéseket kíván.

Közvetlen, konkrét eredmény e lapunknak, a „Reformáció"-nak, habár csak két oldalon megjelenése is. A részletek lapunk fején olvashatók. „Az Út" ezzel megszűnt.

Intézkedések történtek a remélt és részben már folyamatban is levő, külföldről való segélyezés átvételére s legigazságosabb szétosztására. Generális főmegbízott dr. Pap László, aki a genfi ökumenikus központtal is folyamatos érintkezésben áll.

A Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottsága – melynek elnöke dr. Ravasz László püspök – nem egyházi hatóság természetesen, hanem tanácskozó, tanácsadó, talpon álló gyűlés ideiglenes jelleggel, és minden keresztyén atyafitól, minden „igaz magyarfi"-tól el is fogad jó tanácsot. Kéri az atyafiak buzgóságos könyörgéseit. Következő ülését november 3-án, szombaton délelőtt 9 órakor tartja.

Molnár Miklós:

Áhítat

„Senki sem vet pedig új posztóból foltot az ócska ruhára; mert ami azt kitoldaná, még elszakít a ruhából és nagyobb szakadás lesz. Új bort sem töltenek ó tömlőkbe; máskülönben a tömlők szétszakadoznak, és a bor kiömöl, a tömlők is elvesznek; hanem az új bort új tömlőkbe töltik, és mindkettő megmarad."

Mt 9,16–17

Egyházi életünkben új szakasz kezdődik, formai és tartalmi változások hosszú sora előtt állunk. Kezdjük az újat úgy, hogy feltekintünk arra, aki évszázadok távlatából az örök igazságot mindig újként mondja nekünk: Jézus Krisztusra. Példázatában a szakadozó, a foltozgatott és a megújuló életről tanít minket.

Jézus közelében az emberi keretek mindig szűknek bizonyulnak. Ahol Ő jelen van, ott az emberi elképzelésnek, öncélú vallásosságnak, bűnnek, visszaélésnek előbb vagy utóbb szét kell szakadoznia. Új bort nem képes régi tömlő hordozni. Reformációról, egyházi megújulásról akkor lehet beszélni, ha egy ilyen belső feszítő erő, a Krisztus evangéliumának feszítő ereje működni kezd és szétfeszíti az útjában álló emberi akadályokat. Hiszem, hogy egyházunkban most ez a folyamat indult meg és a külső erők csak segítették radikálisabban és gyorsabb ütemben véghezvinni, ami belülről már megindult. Minden azt mutatja, hogy Istentől, felülről és belülről kaptuk az újat – s ez az új bor, az evangélium, feszítette a régi tömlőt. S a régi tömlő szétszakadt!

A szakadozó életet foltozni nem lehet! Sem szabályrendelet-módosítás, sem kényszerbűnbánat, sem új jelszavak, sem a múlt szépítgetése itt nem használ. Sőt! Az új posztó inkább kárára van az ó ruhának, mint hasznára. Félre az új foltokkal, melyekkel takargatni akarjuk egyházunk és egyéni életünk tépett-rongyos, szégyellni való ruháját. Félre a mentegetődzéssel, szánalmas védekezésekkel – leginkább pedig azzal, hogy be akarjuk bizonyítani: nem is olyan szakadozott a mi ruhánk, mint amilyennek látszik. Igenis szakadozott! Az emberi nagyravágyás, gőg, hiszékenység és tudatlanság... egyházunk lelki, szellemi és anyagi életének ruháján hatalmas szakadásokat tett. Itt csak egy segíthet rajtunk: a tékozló fiú lelkülete, aki üres kézzel, tépett ruhában, az eltékozolt örökség gyalázatával terhelten érkezik meg szégyenteljes útjáról, s csak egyet tud mondani, de azt halálosan komolyan, szíve mélyéig megrendülve mondja: „Atyám vétkeztem az ég ellen és te ellened: és nem vagyok immár méltó..."

Ilyen szívből fakadó bűnbánat légkörében halljuk meg a mi Urunk Jézus Krisztus új programját, melyet elénk szab: „Az új bort új tömlőkbe kell tölteni." Próbáljuk lefordítani, mit is jelent ez a képes beszéd? Az „új bor": az evangélium; azaz örvendetes üzenet arról, hogy Isten szereti az embert, hogy bűnbocsánatot és örök életet készített számára; hogy érdemes élni és lehet Istenhez méltó emberi életet élni. Egyszóval: az új bor maga Jézus Krisztus. Ő az egyház életének egyetlen, s mégis az élet minden területére megoldást hozó tartalma. Csak Őt, mindig Őt, de Őt maradék nélkül és tisztán hirdetni – ez az egyház feladatának tartalmi része. Ezt az új bort, melyet egyedül Isten kegyelme közölhet velünk, „új tömlőkbe kell tölteni". Ez azt jelenti, hogy a tartalomhoz legyen méltó a forma, a belsőhöz a külső, a Főhöz a „test". Minden emberi igyekezet, vallásos indulat, magunk szabta keret elégtelen az evangélium hordozásához. Mindennél sokkal többre van szükség. Arra, hogy tiszta élettel hirdessük Isten megtisztító kegyelmét, örvendező élettel mondjunk evangéliumot, cselekvő szeretet közben szóljunk az Ő szeretetéről... Nem arról álmodunk, hogy tökéletes egyház hirdet evangéliumot, de az Ige mértéket szab elénk: csak a megszentelődés útját járó egyház hirdethet hitelesen evangéliumot. Ez az az új forma, amely a tartalomtól függ és azt méltóként képes hordozni.

Adjunk hálát azokért a belső és külső erőkért, melyek szétrepesztették a régi tömlőt. Ne foltozgassuk azt tovább, vállaljuk a Dániel imádságát: „Tiéd Uram az igazság, mienk pedig orcánk pirulása." Kezdjünk újat a Krisztusban! Térjünk hozzá, ajánljuk fel Neki újra életünket, hogy kívül-belül megújulva tudjuk követni és szolgálni Őt. Egyedül csak Őt!

Bárczay Gyula:
Így kezdődött a teológián

A budapesti Református Teológia az elnyomatás évei alatt is végig az ellenálló református fiatalok középpontja volt. Hogy csak egyet említsünk: itt született meg az a hitvallás, amely megjárta a külföldet és hazánkban is széles körben elterjedt. A forradalom előtti héten azonban különösen élénk, izgatott légkörben élt az ifjúság. Egyes órákon heves viták zajlottak egyházi és állami életünk kérdéseiről. A teológusok előtt *Az Út* legújabb száma mellett a hitvalló nyilatkozat és a többi „apokrif" írás is ott feküdt. Az azóta hősi halált halt Magócsi István vezetésével egy csoport 19 pontba foglalta követeléseit, s azokat a dékán úrral együtt diákparlamentben készült október 26-án megtárgyalni. Október 22-én, hétfőn többen részt vettek az Építőipari Műszaki Egyetem nagygyűlésén. Másnap az ifjúság nyilatkozatot küldött a MEFESZ-nek,* melyben az egyetemi ifjúság harcaival való szolidaritását fejezte ki, s elhatározta, hogy teljes egészében részt vesz az Írószövetség által kezdeményezett tüntetésen.

Fél háromkor volt a találkozás a Gorkij fasorban, s a menet úgy indult el, hogy két sor író után egymásba karolva haladt a teológia ifjúsága. A Múzeum körúton találkoztak az egyetemi ifjúsággal, innen együtt mentek tovább s együtt csinálták tovább mindazt, ami a magyar ifjúságot a világ szemében is naggyá tette.

Ezen az első felejthetetlen éjszakán kevesen aludtak a teológián. Voltak, akik együtt harcoltak a ferencvárosi fiatalokkal, a csepeli munkásokkal és az egyetemi ifjúsággal, mások már akkor sebesültmentő szolgálatot teljesítettek, vagy valamilyen más módon hasznosították magukat. Az elkövetkező napokban ki harcban, ki sebesültszállításban, ki élelemszerzésben és más apróbb munkában szolgált. Akik pedig otthon voltak, azok a környéken dúló nagy tűzharc miatt a dékán úrral együtt a Ráday Könyvtárban tartózkodtak.

Két hősi halott és hat sebesült! A budapesti Református Teológia ifjúsága éppen úgy együtt küzdött a szabadságért a néppel, mint ahogy azt református őseink tették évszázadokon keresztül.

* Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége.

Csényi György:
Elhulltanak legjobbjaink...

Október utolsó napjaiban oly sokszor énekelt Szózatunk e sorai fejezik ki legjobban szívünk fájdalmát. *Magócsi István* IV. éves és *Herczeg Lajos* II. éves társaink, a budapesti református teológia ifjú Timótheusai *a magyar nemzet szabadságharcában* életüket áldozták.

Legjobbjaink voltak, a legkeresztyénibbek, a legszorgalmasabb munkások.

Magócsi Pista a *Lónyay utcai Református Gimnáziumba* már azzal iratkozott be, hogy *teológus akar lenni.* E mélyen átérzett hivatástudat minden tettén meglátszott. Monori földijei a megmondhatói, mennyi szolgálatot végzett néprajzi kutatásai közben is.

Amikor a gyilkos golyó érte, az egyik kórházból, sebesült társuk látogatásáról tért vissza Herczeg Lajossal együtt. Útjuk közben egy kis csapattal találkoztak, amely a golyózáportól nem mehetett át a másik oldalra. *Fehér zászló alatt sikerült átsegíteni az édesanyákat,* s gyermekeik így nem várták hiába őket – *de ők ketten már nem térhettek vissza szerető édesanyjuk karjaiba.* A Lónyay utca 41. szám előtt sortűz érte őket. Herczeg Lali *azonnal meghalt, Pista kórházban vérzett el.* Két nappal előbb mindketten vért adtak, hogy a sebesültek életét mentsék, s rajtuk nem segíthetett senki. Urunk hazahívta őket az Örök Szabad Hazába.

Herczeg Lali *csak második éve* volt közöttünk, de már láttuk jövőjét. Kitűnő tanuló s nagyon reális gondolkozású fiú volt, tudása élet- és nem könyvízű. Mindenki szerette. S ma már nincs közöttünk. Miért? – ez volt mindnyájunk kérdése. Miért éppen ők? „Mert nem az én gondolataim a ti gondolataitok..." Az akadémia udvarán tartott temetés alapigéjén keresztül értettük meg: Isten akaratának elvégzésére kell az élet és a halál is. Megrendítő és felemelő tudat, hogy éppen ők voltak erre az életre és erre a halálra *legjobban elkészülve,* s a hazahívó szó nem érte váratlanul őket. A budapesti teológiai akadémia minden jelenlegi és jövő hallgatója örökké megőrzi szívében példájukat és emléküket.

Hegedűs Lóránt:
1956. október 31. – Kálvin tér

Körül romok. Harcok pusztításának nyoma térségen, falakon. A templom áll. A nagy csillaghullás után különös méltósággal ragyog a napfényben tornyának csillaga.

Ilyen lélekkel még nem sereglett össze gyülekezet reformációi istentiszteletre. Jó látni ismerős arcokat: most is élnek! Jó érezni a szabadság leheletét a Kálvin téri gyülekezetben, ahol az Úrnak Lelke lehel korszakok viharán, Istenhez hálával forduló szívek áhítatán, egy népért imádkozó hívek seregén át. Hangzik az Ige: *„Annakokáért a szabadságban, melyre minket Krisztus megszabadított, álljatok meg, és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgaságnak igájával"* (Gal 5,1). Szól az imádság: Isten nevét dicsérjük, mert: „A magyar név megint szép lett, méltó régi nagy híréhez." Hömpölyögnek a Himnusz hangjai, a szemek könnyesek.

Délután 4 órára úrvacsorai istentiszteletet hirdettünk. Három órakor azonban nagy tűzharc keletkezett templomunk körül. Több mint egy órán át ropogott szűk templomudvarunkban s kinn az utcán a gépfegyver. Pincében, padláson, toronyban, kriptában, hivatalunk lépcsőházában lövések dördülnek, a prédikációra való készülés – mi tagadás – elég nehezen megy. Ilyen előzmények után mintegy ötven-hatvan embert hívhatunk be a templom mögötti Kálvin-terembe, hogy együtt énekeljük Luther annyira időszerű énekét: Erős vár a mi Istenünk, jó fegyverünk és pajzsunk. Az alapige Náhum könyve 1. részének 3. verse: *„Szélvészben és viharban van az Úrnak útja és lábainak pora a felhő."* Az élő Istennek a reformációban hangoztatott szuverenitása most igazán mindnyájunk élménye lehet, mikor szélvészben és viharban száguld el fölöttünk. Lássuk meg végre, hogy sodródó porszemek vagyunk őelőtte, és szent odaadásunkon át engedjük cselekedni őt, akinek még lába porából is áldások esője hull: *igazság, szabadság és testvéri egyetértés.* E szélvészben, földindulásban, tűzben érkező követek köszöntésével áldjuk a halk és szelíd szózatban dicsőségesen érkező Urunkat, mert békében és harcban Ő a fővezér. Zengje ajkunk: hozzád esdünk győzedelemért!

Antal Zoltán:
Találkozásom a hősökkel

Mottó:
Rusztem maga volt ő!... s hogy harcola még,
Bár álgyúgolyótul megtört ina, térde!
Én láttam e harcot!... Azonban elég:
Ali majd haragunni fog érte.
(Arany J.: Szondi két apródja)

A Nagykörúton jártam ma reggel,
Hogy találkozzam féltett testvéremmel,
Találkoztunk. De előbb döbbenetesen,
Félelmes glóriával teste körül elém állt
A hős. Az ember, ki nem tudott jól élni,
De tudott meghalni. – Nem félni.
Három arcú hőst láttam. Az egyik
Feketére sült férfi volt. Halott.
Apa? – Férj? – Anyja fia volt.

Beletaposva sárba, törmelékbe,
Arccal a hídnak – deréktól letépve.
Valami jármű taposta laposra,
Brutálisan a sárba belenyomva,
De én most meglengetem az égnek,
Kiégett szemei újra élnek,
Bennük lobog az olthatatlan élet,
És századokon át is zengi holtra váltan:
Fagyott ajakkal, mozdulatlansággal,
Ha végső harcom lesz is, harcolok az árral,
Mely Gyermeket, anyát öl, semmi gáttal,
Irtja halomra, mint az állatot,
A „homo sapiens" – mészáros legény!
Hát harcolok! Halok! Mit ér
Az élet így? – S ment, mint egykor őse:
(A harcban biztos) Drégely örök hőse:
Rusztem maga volt ő! S hogy harcola még...
Én láttam a harcot!... Azonban elég.

Mert pár lépésre onnan
Tétovázó lábam, új test mellett dobban
Egész letakarva, csak a feje van kinn,
Tíz s egynehány éves. Leány. Arca kín.
Ott fekszik az utcán, egy kapu alatt,
Halálában őrzi a drága falat,
Amelyért megölték.
Törékeny volt és karcsú. Az élet tavasza,
Minden virágát, feslő bimbójával
Neki gyűjtötte, hozta és ígérte,
És egy délután, a „szabadság nevében"
Megölték. Meg, mert drága két szemében
Nem csak bohóság, más is lobogott,
Az élet, ifjúság, szerelem, kopott
Vagy koptatott szólamai helyett szabadság!
De igaz és örök! Minden áron!
Az ár: Ő maga volt.
Csodálatos. Halálában járó szűzi lény.
Leány? Leendő hitves? – Nem. Erény!
A harmadikra nem jut már szavam.
Öreg magyar. Munkás. Békés, szép halott.
Úgy fekszik ott a sarkon, mint otthon, kanapén,
Arcán nyugalom. Tegnap, vagy ma van?
Nem kérdezi. Fehér haja szürke lett. Kopott
Fényéből a szép ezüst. De most én
Örök ezüstből fonok rá glóriát.
Élt. Meghalt. S most az utca népe
Elmegy mellette, mintha most is élne.
Köszöntik így: Itt fekszik szegény.
Ki hitte volna? Így és úgy beszél
Mindaz, kiért meghalt s ki ma él.
Rusztem maga volt Ő, s hogy harcola még...
Én láttam e harcot, azonban elég!

Kisleányom békésen alszik otthonomban,
Ahol eddig sok súlyos gond élt nyomomban,
Mire született? Mi lesz? Mit fog megérni?
Tanulhat-e s lesz majd, ki magának kéri?

Hiszen – származása: értelmiségi!
Apja: pap. Anyja: főiskolát végzett.
És így kísértett e hármas bús igézet.
S bármerre néztem, nem láttam egy arcot
Sehol őseim között, munkást vagy parasztot.
Mi lesz veled? – tétováztam – Megéred,
Hogy azzá leszel, mivé parancsol
A benned égő láng, a tehetséged?
És nem kell lenned, mint annyi másnak kellett
Vihar lélekkel – mécsoltó lehelet?
Nincs több szavam. Csak lelkem zúgó mélyén
Felcsukló sírás – e harc nyomában.
Drága három halottam! Hősök hőse!
Meghaltatok, hogy éljen az én leányom,
És megtanulja: Tiértetek övé is lesz a Béke!

1956. október 29-én

Adorján Imre:
Vöröskeresztes zászló alatt

Teológusok a mentőszolgálatban

Amikor először dördültek el a fegyverek a *Stúdió* előtt, akkor még a mentőszolgálat is el tudta végezni szomorú feladatát, de a *Parlament* előtt tüntető tömegre zúduló gépfegyvertűznek már annyi volt az áldozata, hogy *teherautókat is igénybe kellett venni a sebesültek szállítására.* A mi teherautónkon először egy *párnahuzatra rúzzsal festett vöröskeresztes „zászló"* jelezte, hogy *polgári lakosok is* beléptek a mentőszolgálatba.

A későbbi napok harcaiban továbbra is szükség volt azokra, akik a vöröskeresztes zászló alá álltak. *Foglalkozásra, nemre és vallásra való tekintet nélkül* verődött össze a mi kis brigádunk is. Akadt benne üzemorvos, ötödéves orvostanhallgató, operaházi balett-táncosnő és segédlelkész, védőnőképzős fiatal lány és technikus. *Az ilyen és ehhez hasonló mentők voltak a legbátrabbak.* Mindig oda mentek, ahol ágyúk dörögtek és gépfegyverek kattogtak. Minket nem a 04-es telefonszámon hívtak ki. Ha nagy volt egy keresztutcánál a harc, a lányok szaladtak előre a tűzben, jelezni a zászlóval: *„Ne lőjjetek!*

Mentők!" Sokszor mégis fegyvertűzben kellett cipelni a sebesülteket, arról nem is beszélve, hogy a Lónyay utcából egy egész mentőbrigádot kellett kimentenünk. Nem eltévedt, hanem *sajnos jól célzott golyó* találta el ápolónőjüket, és autójukat mozgásképtelenné tette.

Különös *hősei voltak ennek a zászlónak.* A II. sz. Sebészeti Klinikán magára vonta a figyelmet az a *mentő-pár,* akinek bátorsága már az eszelősség határán mozgott. Egy háromkerekű kenyérszállító kerékpárra hordágyat tettek keresztbe, erre ült a kísérő ápolónő egy nagy vöröskeresztes lobogóval, s egyremásra hozták ki a sebesülteket olyan helyekről, ahova a rengeteg roncs miatt autóval sem lehetett bejutni. Zászlójuk névtelen hősei ők.

A magam részéről *egyházi szolgálatnak* éreztem munkánkat, amelyre a bizonyságot egy kórházi ágy melletti beszélgetésnél kaptam meg. Egy tizennégy éves sebesült gyermek mondta: „Köszönöm, hogy behoztatok; én azt hittem, hogy *lelkészek csak prédikálni tudnak.*"

A Vöröskereszt munkája még *ma sem szűnt meg.* Egyre-másra jönnek az osztrák határról a vöröskeresztes autók százai. Úgy gondolom, hogy ezeknek az autóknak mindazt a segélyadományt, amit hoznak – kivéve a gyógyszereket –, nem raktárakba kell szállítani, hanem el kell juttatniok azokra a helyekre, ahonnan a sebesülteket hozták. Ott most várják *fegyveres hőseink,* hogy virrasztásuk, fáradságuk, vérhullatásuk után ne csak a békés polgároknak jusson a külföldi segélyekből, hanem elsősorban nekik, akik felszabadították Budapestet. Legyen továbbra is *ilyen becsülete* a vöröskeresztes zászlónak!

A Világtanács együttérzése

Dr. Visser't Hooft, az Egyházak Világtanácsának főtitkára október 31-én felhívta *dr. Pap Lászlót,* az Egyházak Világtanácsának tagját, a Budapesti Református Teológiai Akadémia dékánját, és melegen érdeklődött a helyzet felől. Megkérte dr. Pap Lászlót, hogy tolmácsolja áldáskívánását és testvéri köszöntését a lelkipásztoroknak, presbitereknek és a gyülekezeteknek. Biztosította a magyar református egyházat az Egyházak Világtanácsába tömörült egyházak együttérzéséről és segítőkészségéről.

Ugyanő november 1-jén újból felhívta dr. Pap Lászlót, érdeklődve az iránt, milyen irányú segítséget nyújthatna az Egyházak Világtanácsa? Dr. Pap László közölte vele, hogy mivel a helyzet pillanatnyilag még áttekinthetetlen, így egyelőre az ifjúsági munkák és a nőszövetségi munka végzésére kér segítséget, valamint a lelkipásztorok rehabilitációja következtében előálló rendkívüli kiadások fedezésére. Ez alkalommal bekapcsolódott a beszélgetésbe *dr. Pradervand,* a Presbiteri Világszövetség főtitkára, aki a református egyházak világszervezetének testvéri köszöntését tolmácsolta a magyar református egyház felé. Dr. Pradervand hangsúlyozta, hogy a Presbiteri Világszövetség egyházai *egynek érzik magukat* a magyar református egyházzal, és amennyiben erre szükség mutatkozik, minden irányú segítségre készek.

Az Egyházak Világtanácsa készen áll a segítésre

Visser't Hooft főtitkár legújabb távirata Pap Lászlóhoz

„Pap, Ráday utca 28., Budapest.

Gondoltunk Magyarországra, és imádkoztunk érte és egyházaiért. Reméljük, hogy új korszak kezdődik. Készen állunk a segítésre. Tájékoztass bennünket a szükségletekről. Erőt kívánunk Neked személy szerint. Visser't Hooft. Genf, 1956, október 31."

Szabó Lajos:
Szikszai uram veszedelmes könyve

Pirkadni kezdett már, de Anton Svetich, a felső-magyarországi titkos spionszolgálat kassai főnöke még mindig írta, egyre írta bizalmas jelentését. Bár majd leragadt már a szeme az egész éjjeli munkától, újabb konc papírt vett elő, és írni kezdte rá, ami itten következik:

„...Végezetül pedig jelentem, hogy a kassai nyomdában is szétvizsgálódtam. Egy nagyon veszedelmes könyvre bukkantam ott reá, amely évtizedek óta végez már mérgező munkát a felséges császári ház számára megbízhatatlan magyarok legmegbízhatatlanabbjai, a magyar kálvinisták között. Most újra akarják nyomtatni. A könyv azért nagyon veszedelmes és ártalmas, mert álcázva van. Nem politikai és történelmi munka, hanem egy eretnek imakönyv. Írója Szikszai György eretnek prédikátor, akit felelősségre vonni immár nem lehet, mert mint kinyomoztam, néhány évvel ezelőtt, 1803-ban meghalt.

A könyv ezt a megtévesztő címet viseli: KERESZTYÉNI TANÍTÁSOK.

Sajnos, már többször megjelent. Elsőben 1786-ban nyomtatták ki Pozsonyban, ami azért nem csodálatos, mert ismeretes az az eléggé nem kárhoztatható felületesség és nemtörődömség, amivel az eretnek könyveket kezelték boldogult József császár idejében. Akkor, sajnos, megjelenhetett és napvilágot láthatott ilyen könyv büntetlenül. De mily merészség, elszántság és elvetemültség kell hozzá, hogy most újra ki akarják nyomatni eme veszedelmes könyvet?! Most, amikor immár jól megérdemelt büntetését elvette az elvetemült Martinovics és az ő gárdája. Most, amikor a még felkent királyi vért is ontó francia tumultust végre sikerült győzedelmes uralkodónknak és a vele szent szövetségben ékeskedő tiszteletre méltó, dicsőséges és győzhetetlen keresztyéni hatalmasságoknak örökre eltiporniok. Távol legyen, hogy a hidra újra felüsse a fejét s a sárkánytojás újra melegedni kezdjen. Távol legyen, hogy eme izgága magyarok között még az ilyen eretnek „imakönyv" is csak növelje az illuminátus és felforgató eszméket a dolgok örök rendje ellen.

De reátérek immár, hogy miért oly veszedelmes ez a könyv. Azért, mert imádságok és keresztyéninek nevezett tanítások cégére alatt uszít a birodalomban meglevő örök rend és a kiváltságos nagyjaink ellen, s a sansculotte-ok és jakobinusok érvelésével hirdeti az átkos francia szavakat, amelyek felgyújtották volt nemrégen egész boldog Európánkat. „Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!" Ezt nálunk immár börtönbüntetés terhe alatt tilos lévén kimondani, ím ez átkozott eretnek könyv elálcázva mégis hangosan hirdeti. De hadd idézzek immár belőle, hogy nyilvánvaló legyen ártalmas volta. Ezen álcás cím alatt, hogy: „AZ ISKOLABÉLI TANÍTÓNAK, PRECEPTORNAK IMÁDKOZNI KELL!", többek között így uszítja az eretnek preceptorokat: *„Személyválogató ne legyen. A gazdagoknak s elsőbbeknek gyermekei közül ne járjon nagyobb hűséggel és szorgalmatossággal, mint a szegényeké és alacsony sorsúaké körül; ezeken fel ne hagyjon, csak amazokról szorgalmatoskodván; hanem mind a két rendbeliekre egyformán ossza szorgalmatosságát... Mert egyiknek lelke sem drágább, mint a másiké."* És egy ilyen könyvet akarnak most újra nyomtatni a kassai nyomdában ama nyughatatlan, izgága kálvinisták. Teljességgel meg nem engedhető ez a merénylet. Azért haladéktalanul nyomtatási tilalom alá kell venni az eretnek könyvet. Hogy még egy másik példa is nyilvánvalóbbá tegye ezt, a nemes úri rend elleni izgatásból is (melyet: A NEMES EMBERNEK IMÁDKOZNI KELL! című álca alá pakol), hadd idézzek még: *„Ne is lásson hát igen fel nemességével. Ne kérkedjen és ne kevélykedjen azzal és ne képzelje abból, hogy ő nem olyan, mint más emberek. Mert a nemesség semmi valóságos különbséget nem*

teszen az emberek között. A nemes ember teste nincsen drágább matériából; lelke nem bír több és drágább természeti tehetségekkel, mint más embereké... Isten előtt semmi különbséget nem teszen a nemesség. Nem alábbvaló előtte a nemes a nemtelennél..."A könyv nyomtatása tehát nyilván meg nem engedhető, sőt régi példányainak összeszedése is kívánatos volna. Mert veszedelem vagyon benne. Meg kell semmisíteni, hogy emlékezés se légyen róla..."

*

A titkos spion írásának nem lett foganatja. Bizonyára a jelentése hosszú volta miatt annak végét, melyben Szikszai könyvének kárhoztatása volt, már el sem olvasta Bécsben a főrendőr.

Így azután 1825-ben mégis megjelent újra a kassai nyomda kiadásában Szikszai uram „veszedelmes" könyve.

Hírek

Csepelről jelentjük: A magyar munkásság az első pillanattól kezdve a magyar szabadságharc mellé állott. A legnagyobb rendben és fegyelemben vette kezébe az irányítást és az új élet vezetését. Első kiáltványában kiállt a szabad vallásgyakorlatért és az ifjúság valláserkölcsi neveléséért. A templomokban a harcok idején is folytak a könyörgések szent ügyünk győzelméért. Négy istentiszteleten ünnepeltük a reformáció napját. Valamennyi keresztyén egyház hősi halottjait egyszerre temették Csepelen csütörtökön délután két órakor.

Több vidéki gyülekezet – többek között Tahitótfalu, Pilismarót – kérés nélkül jelentős élelmiszer-adományt küldött az akkor még fegyverropogástól hangos budapesti utcákon keresztül a teológiai internátus ellátására.

A budapesti református templomok főként csak ablakkárokat szenvedtek a harcok során. A Kálvin téri templomnak ezen felül még a toronyóráját is kilőtték.

A keresztyén ifjúsági munkák újraszervezéséről is megindultak a tárgyalások. Ajánlatos, hogy a KIE, Soli Deo Gloria, a Leányegyesület egyházi, tehát nem független egyesületi keretben szervezkedjenek újjá, a mozgalomi jelleg megtartásával.*

* Megalakult az első keresztény[!] szervezet, a Keresztény Ifjúsági Szövetség. A Keresztény Ifjúsági Szövetség az egész keresztény magyar ifjúságot csatlakozásra szólítja fel.

Teológiai akadémiánk ifjúsága kérte annak közlését, hogy a legnagyobb felháborodással ítélte el Mezey Gy. Lorándnak a Kossuth-rádió útján október 24-én tett nyilatkozatát.*

A Budapesti Teológiai Akadémia hallgatói a részükre küldött első külföldi segélyből egy kézikocsira való konzervet, gyógyszert, csokoládét és ruhaneműt az Üllői úton állomásozó szabadságharcos csoportnak adták át. A szabadságharcosok ezt, mint a részükre juttatott első külföldi adományt, nagy örömmel fogadták.

Az ifjúság egységének megőrzése céljából a Keresztény Ifjúsági Szövetség a legsürgősebb teendők tekintetében magáévá teszi az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság pontjait.A Keresztény Ifjúsági Szövetség nagygyűlésének helyéről és időpontjáról a sajtó és a rádió ad majd tájékoztatást. Aláírás: Keresztény Ifjúsági Szövetség Vezetősége. (XXXIII. tekercs. 1956. október 30.)

* Kedves hallgatóink, szakadatlanul érkeznek hozzánk a táviratok, íme, közlünk néhányat. ... A Szigetvári Cipőgyár dolgozói, a keszthelyi járási tanács munkatársai, a bajai gyapjúszövetgyár dolgozói táviratukban közlik: egy emberként állnak a kormányunk mögött és teljes szívvel támogatják munkájában. „Dr. Mezey György Loránd református esperes, tatabányai lelkipásztor, táviratában a következőket írja: A Komáromi Református Egyházmegye mintegy 35 000 hívő dolgozója és lelkipásztora nevében mélyen elítélem a provokátorok hit és emberiség elleni bűntetteit, és hitünkből fakadó békés alkotó munkára való elszánt készségünkről biztosítjuk kormányunkat. Imádkozunk és dolgozunk hazánk felvirágoztatásáért." (VI. tekercs. 1956. október 24–25/4. 101. o.)

KÖRLEVÉL

A Körlevél nyomtatásban először a „30 év, 1956–1968." [szerk. Balla Bálint–Bárczay Gyula–Kovács Andor–Steinmann Judith–Szöllősy Árpád. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1986.] című kötetben jelent meg [361–362. o.], ezt követően Ravasz László: Válogatott írások 1945–1968. [szerk. Bárczay Gyula, EPMSz, Bern, 1988. 280–282. o.], majd a Confessio című folyóiratban 13/1989/3, 104–105. o.]

A Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottsága

Budapest XIV., Abonyi utca 21. sz.

Nagytiszteletű Presbitérium! Kedves Szolgatársaim!

Bizonyára tudomásotok van a november elsejei rádióüzenetből arról, hogy a Református Egyház közvéleményének és közszükségének parancsára Budapesten Országos Intézőbizottság alakult, amely célul tűzte ki, hogy egyházunkban az Ige és a lelkiismeret szabadságát helyreállítja és azt szervezetben és igazgatásban érvényre juttatja. Ennek a bizottságnak felkérésére vállalkoztam – kiküldött társaimmal együtt – a Magyar Református Egyház lelki irányítására addig is, míg a Zsinat és Konvent törvényes elnökei Budapesten a vezetést tényleg gyakorolhatják.

E minőségben szólok most hozzátok atyai és pásztori szóval. Kérlek titeket, Isten színe előtt foglalkozzatok ezzel a nagy kérdéssel és presbiteri határozattal döntsétek el, csatlakoztok-e ehhez a mozgalomhoz?

Miért volt szükség erre a mozgalomra?

Azért, mert az egyház szörnyű nyomorúságba jutott. Krisztus magyar

egyházát nem egyházi szempontból és érdekből kormányozták, hanem külső világi érdekek szerint. Ez a mód nem volt más, mint az, amelyet a XX. pártgyűlés leleplezett s az utolsó hetek csodálatos forradalma az ország testéről mintegy kényszerzubbonyt ledobott. Nincs ma Magyarországon egyetlenegy ember, aki ezt a rendszert vissza akarná állítani.

Ez a rendszer mélyen belegyökeresedett a magyar református egyház életébe, s isteni szolgálatát megbénította. Az igehirdetést politikai propagandával elegyítette, az egyház életműködését leszűkítette, a református egyház szelleméből, történetéből és alkotmányából következő mindazon szabadságjogokat, melyek egyházunk demokratikus jellegét századokon át biztosították, fokozatosan elkobozta és helyére parancsuralmat ültetett.

Hiába hangzottak el panaszok, feljajdulások, figyelmeztetések, hiába mutatták kiáltó jelek, hogy a református magyar nép elfordult egyháza vezetőitől, a dolgok változatlanul maradtak, egész Magyarországon egyes-egyedül a mi egyházunkban.

Mit akarunk?

Azt akarjuk, hogy az egyház hű maradjon Urához. Isten Igéjét tisztán hirdesse. Szolgálatát történeti úton kialakult munkaágakban szabadon gyakorolja. Szervezetéből és igazgatásából tűnjék el minden demokráciaellenes gyakorlat. Legyen valóság zsinat-presbiteri alkotmányformája. Mindez a Szentírás alapján, hitvallásaink útbaigazítása szerint, hagyományaink és történelmünk folytonosságában. Így mérlegeljük az utolsó tíz év történetét is. Eredményeit megbecsülni, hibáit kiigazítani, igazságtalanságait jóvátenni igyekszünk.

Nem politikai mozgalom

Ez a mozgalom nem politikai, és az országos politikának nem függvénye. De hangsúlyozni kívánjuk, hogy hazánk szociális átalakulását helyeseljük és elősegítjük. Elvetünk minden restaurációs gondolatot és kísérletet. A dolgozó nép pártján állunk. Rendet, munkát, termelést akarunk és mindebben örömmel szolgálunk. Az állammal 1948-ban kötött Egyezményt megtartjuk.

Mit tegyünk?

1. A gyülekezetek szabályos presbitériumi határozatban nyilvánítsák ki: csatlakoznak-e ehhez a mozgalomhoz?

2. Kérjük mindazokat, akiket a közfelfogás a felszámolandó egyházkormányzati rendszer harcosának, jellegzetes képviselőjének tart, álljanak félre önként, s ne akadályozzák a kibontakozást. Ha ez nem történik meg, az illetékes testület bármely tagja vesse fel velük szemben a bizalmi kérdést.

3. A presbitériumok, egyházmegyék, egyházkerületek saját hatáskörükben hajtsák végre ezt a megújítási eljárást.

4. Népünk a maga egészében s benne egyházunk nagyon nehéz gazdasági viszonyok elé néz. Nagy hitre, Istentől megvilágosított bölcsességre és megfeszített tehervállalásra van szükség.

A Krisztus szerelmére kérünk mindenkit, hogy ezt a nehéz munkát testvéri szeretettel hajtsa végre. Óvakodjunk minden indulatosságtól, hogy a Krisztus testén és egymás szívén sebeket ne üssünk. Egymás terhét hordozzátok, úgy töltsétek be a Krisztus törvényét.

„A békesség Istene pedig, aki kihozta a halálból a juhoknak nagy pásztorát, örök szövetség vére által, a mi Urunkat Jézust, tegyen készségesekké titeket minden jóra, hogy cselekedjétek az ő akaratát, azt munkálván tibennetek, ami kedves őelőtte a Jézus Krisztus által, akinek dicsőség örökkön örökké" (Zsid 13,20–21).

Budapest, 1956. november 13.

Ravasz László

A BUDAPESTI REFORMÁTUS GYÜLEKEZETEK IFJÚSÁGÁNAK RÖPLAPJA

(Csényi György gyűjtése, aki az anyagát rendelkezésünkre bocsátotta)

Kedves Barátaink!
Kedves Testvéreink!

Keresztyén hitünk kötelez arra, hogy e sorsdöntő napokban hazánk és egyházunk nagy kérdéseiben állást foglaljunk.

1. Valljuk, hogy a szabadság Isten ajándéka. Ezért teljes szívünkből és erőnkből részt veszünk magyar népünk szabadságharcában. Együtt küzdünk a nemzeti függetlenség ügyéért.
2. Valljuk, hogy a diktatúra és terror embertelen, tehát istentelen is. Ezért egyetértünk népünk szabad választásokra irányuló törekvésével. Tiltakozunk Jézus Krisztus nevében minden embertelenség, kegyetlenkedés, személyes bosszú, vagy tömeges elhurcolás ellen.
3. Igazságosnak tartjuk, hogy a nagybirtokok és a gyárak az egész magyar nép közös tulajdonát képezzék.
4. Valljuk, hogy az egyház feladata Jézus Krisztus szolgálata a világban és nem a világ feletti uralkodás. Ezért elítélünk minden olyan törekvést, akár a mi egyházunkban, akár máshol, amelyik az egyházi földbirtokoknak és az egyház politikai hatalmának visszaszerzésére irányulnak. Célunk: szabad egyház szabad hazában.
5. Hisszük, hogy szabadságharcunkon olyan mértékben lesz Isten áldása, amilyen mértékben annak tisztaságát meg tudjuk őrizni. Ezért törekvésünk, hogy harcunkat se gyűlölködés, se bosszúszomj, se kapzsiság, se harácsolás, se törtető pozícióhajhászás és hatalomvágy ne szennyezze.
6. Valljuk, hogy a teljes testi-lelki szabadságot egyedül Jézus Krisztustól nyerhetjük. Ő tesz bűntől, kárhozattól szabaddá. Egyéni és nemzeti bűneinkért Őelőtte tartsunk bűnbánatot.

7. Földi hazánkért küzdve szemünk előtt van mennyei hazánk képe is, mely felé minden földi ország csak átmenet.
8. Hitünk szerint nyilvánvalóvá vált, hogy sem Kelettől, sem Nyugattól, sem önmagunk erejétől nem várhatjuk sorsunk végleges megoldását. Jelen történelmi helyzetünk Istenre utaltságunkat teszi nyilvánvalóvá. Ki segít rajtunk, ha Ő nem segít? Mintha csak hozzánk szólna a 107. zsoltár szava: „Elestek és nem volt segítségük, de az Úrhoz kiáltottak szorultságukban, nyomorúságukból kiszabadította őket."

Budapest, 1956. november 17.

Budapesti Református Gyülekezetek
Ifjúsága

Péter János püspök nyilatkozata a Pravdában, 1956. november 20.

Pravda, 1956. november 20. 325. sz. 4. lap
Péter János magyar püspök nyilatkozata

Párizs, november 19. (a Pravda levelezője)

A Francia Kommunista Párt központi orgánuma, a L'Humanite ma interjút közölt főszerkesztőjének, André Stilnek a tollából, aki jelenleg Budapesten tartózkodik, Péter Jánossal, a Béke Világszövetség tagjával. Az interjú szövege a következő:

A jelenlegi események, jóllehet rendkívül súlyosak, összefüggésben vannak a békéért folytatott mozgalom működésével – jelentette ki Péter János. Ez a mozgalom vezetett az ismeretes kirobbanásához. Ennek következményeképpen lehetővé vált az, hogy többet foglalkozzunk a belső problémákkal és hogy kijavítsuk az előző évek hibáinak egész sorát. A legnagyobb feszültség periódusában nehéz volt olyan mértékben foglalkozni a belső problémákkal, amennyire azok szükségesek lettek volna. A békemozgalom eredményei alakították át a helyzetet pozitívabbá. Lehetővé vált a belső problémák tanulmányozása és megvizsgálása, és különböző szempontok szembeállítása. Ennek a vitának a segítségével azonban a nyugat reakciós erői, valamint a magyarországi reakciós erők saját céljaikra használták ki a kialakult helyzetet.

A mi feltételeink között, amelyekre kedvezően hatott a nemzetközi fejlődés, a magyar nép minden követelményét békés úton lehetett volna megvalósítani. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa után világossá vált, hogy Magyarországon a politikai, társadalmi és gazdasági módszerek demokratizálódása könnyebben és gyorsabban fejlődhetett volna és a Szovjetunió és Magyarország közötti kapcsolatok új formákat ölthettek volna Magyarország életének nagyobb krízise nélkül.

A helyi és külföldi reakciós erők azonban saját céljaikra használták ki ezt a fejlődést, és ellenforradalmi beavatkozásukkal fenyegették az eszme megvalósulását. Ezeknek az erőknek fő céljuk az volt, hogy megváltoztassák Magyarország társadalmi és politikai életének az alapjait, e törekvések megvalósítása pedig nemcsak a magyar életet, hanem a szomszéd országok biztonságát is fenyegethette volna.

Mégis, mindezek az események, bármilyen súlyosak és sajnálatosak is azok, ezek ellen az ellenforradalmi törekvések ellen irányultak, és azt a célt követték, hogy megvédjék az eszmét és magát a létet, és lehetővé tették komolyabb veszély és jóval nagyobb szenvedések elhárítását.

Ismeretesek azoknak a magyar családoknak a szenvedései, amelyek hozzátartozóikat vesztették el ezekben a harcokban, mint ahogy ismeretesek azoknak a szovjet családoknak a szenvedései is, akik hozzátartozóikat vesztették el. Ezt a fájdalmat azzal a meggyőződéssel együtt érezzük, hogy a magyar nép szenvedései közepette olyan segítséget kapott, amely lehetővé tette sokkal nagyobb szerencsétlenségek elkerülését, amelyeket az új világháború fenyegetése, vagy éppen e háború jelentett volna.

A békeharc, valamint a béke-világmozgalom paradox jellegű. Minél nagyobb a háború veszélye, annál nehezebb küzdeni a békéért. Ugyanakkor azonban minél nagyobb a háború veszélye, annál elodázhatatlanabb, annál szükségesebb a békéért folytatott harc.

Az ENSZ-nek a magyar ügyekbe való beavatkozásával és Magyarország „semlegességéért" folyó kampánnyal kapcsolatban feltett kérdésre Péter János a következőket válaszolta:

Kétségtelen, hogy az ENSZ feladata lett volna annak a leszögezése, hogy a normális élet helyreállítása Magyarországon a magyar nép feladata. A magyar nép joga és feladata e problémák megoldása. Ugyanakkor az ENSZ-nek el kellett volna ismernie, hogy a szovjet csapatoknak nem szabad addig elhagyniuk Magyarországot, míg a magyar nép maga meg nem teremti a normális életet. Magyarország számára ma fennáll annak a lehetősége, hogy politikai életét a népfront eszméjének megfelelően szervezze át, amelyen belül több párt koalíciója valósul meg, új, szabad választások eredménye alapján.

Magyarországon a semlegesség gondolatával csak abban az esetben lett volna szabad foglalkozni, ha Magyarországtól nyugatra, közel a magyar határokhoz, nem lettek volna reakciós erők, amelyek ennek az országnak úgynevezett semlegességét fel tudták volna használni Kelet-Európa más szocialista országai ellen. Így tehát abban a világban, amelyben élünk,

olyan ország számára, amilyen Magyarország, a semlegesség eszméje irreális absztrakció.

Hiszem, hogy most a béke barátainak úgy kell foglalkozniuk a magyar eseményekkel, ahogy azok lejátszódtak, és világosan és reálisan kell értelmezniük azok alakulását.

(Fordította: *Harsányi István*)

TERVEZET A LEGSÜRGŐSEBB ORSZÁGOS EGYHÁZI INTÉZKEDÉSEK MEGTÉTELÉHEZ

T e r v e z e t

Dunamellék

Az egyházkerületi tanácsnak, illetve az egyházkerületi elnökségnek az egyházkerületi tanács összehívható tagjaival való megbeszélés után, a 310-1944. számú zsinati határozat alapján határoznia kellene a püspök és az egyházkerületi főgondnok lemondásának elfogadása tárgyában.

A lemondások elfogadásával megüresedik a püspöki és a főgondnoki tisztség.

Az egyházkerületi tanács, illetve az egyházkerületi elnökség határozatilag mondja ki, hogy mindaddig, amíg az egyházkerületi közgyűlés a püspöki és főgondnoki tisztségek tekintetében határozhat, az egyházkerület püspökének dr. Ravasz Lászlót, főgondnokának pedig dr. Kardos Jánost tekinti, minthogy nevezettek annak idején külső kényszer hatása alatt voltak kénytelenek lemondani püspöki, illetőleg főgondnoki tisztségükről.

Dunántúl

A dunántúli egyházkerületben a dunamellékihez hasonló intézkedésre nincs szükség.

Tiszavidék

Az egyházkerület tanácsának, illetve az egyházkerületi elnökségnek az egyházkerületi tanács összehívható tagjaival való megbeszélés után, a 310-1944. számú zsinati határozat alapján határoznia kellene a püspök lemondásának elfogadása tárgyában.

*

A fentiek megtörténte után össze kellene hívni az Egyetemes Konvent elnökségi tanácsát.

Ha ennek akadálya volna, a konventi, illetve a zsinati elnökségnek – a zsinati tanács, illetve az elnökségi tanács összegyűjthető tagjaival való megbeszélés után – kellene határoznia, illetve intézkednie.

A zsinati elnökségnek meg kellene állapítania (ki kellene mondania), hogy azok az esperesi és egyházmegyei gondnoki, valamint püspöki és egyházkerületi főgondnoki tisztségek, amelyeket 1948. január után töltöttek be, megüresedetteknek tekintendők.

E határozat indoka az, hogy a jelzett időpont után a szóban lévő vezető tisztségek betöltése a legtöbb esetben külső kényszer hatására, politikai nyomás alapján, tehát nem az arra illetékes egyházi testületek (presbitériumok) szabad akaratú elhatározásából történt.

A zsinati elnökség az egyházkerületek és az egyházmegyék útján rendelje el az új választások megtartását.

*

Az Egyetemes Konvent nevében Győry Elemér püspök, konventi lelkészi alelnök és dr. Buza László egyházkerületi főgondnok, h. [helyettes] konventi világi elnök vidéken való lakóhelyük, illetve tartózkodásuk folytán fennálló akadályoztatásuk miatt állapítsák meg, hogy az Egyetemes Konvent elnökségi teendőinek ellátására dr. Ravasz László püspök és dr. Kardos János egyházkerületi főgondnok jogosultak, illetve kérjék fel őket a konventi elnökségi teendők ellátására a konvent ülésének megtarthatásáig terjedő hatállyal.

*

A zsinat nevében ugyancsak Győry Elemér püspök és dr. Buza László ugyancsak dr. Ravasz Lászlót és dr. Kardos Jánost kérjék fel a zsinat elnökségi teendőinek ellátására.

*

A zsinati tanács, illetve a zsinati elnökség a zsinati tanács összegyűjthető tagjaival való megbeszélés után határozatilag állapítsa meg, hogy a tiszáninneni egyházkerület megszüntetése, illetve a tiszántúli egyházkerülettel való összevonása politikai okok hatása alatt és nem az arra illetékes egyházi testületek és szervek szabad akaratú elhatározása alapján történt.

A külső kényszerítő ok megszűnvén, a tiszáninneni egyházkerületnek újból meg kell kezdeni a működését. A megoldásra nézve az érdekelt egyházkerületek (tiszáninneni, tiszántúli és dunamelléki) tanácsai, illetve elnökségei egyetértésben járjanak el.

*

Az Egyetemes Konvent elnöksége a Konvent ülésének megtarthatásáig terjedő hatállyal a konventi iroda vezetésével és az iroda újjászervezésére vonatkozó javaslatok megtételére dr. Farkas László osztályvezetőt bízza meg azzal, hogy a további rendelkezésig az igazgatási főosztály körébe tartozott ügyek tekintetében a helyettes dr. Harsányi György, a külügyi és sajtófőosztály, valamint a missziói és diakóniai osztály körébe tartozott ügyek tekintetében helyettese dr. Bodoky Richárd. A közalapi főosztály körébe tartozó ügyek vezetését dr. Farkas László osztályvezető látja el.

*

Az Egyetemes Konvent elnöksége az előbbieknek megfelelően határozatilag mondja ki, hogy helyesli az Országos Intézőbizottságnak azt a javaslatát, hogy „Az Út" c. lap helyett a Református Egyetemes Konvent új lapot adjon ki „Reformáció" címen.

Az Egyetemes Konvent Elnöksége erősítse meg a konventi elnökségnek a méltánytalan hátratételt szenvedett egyházi tisztviselők ügyeinek felülvizsgálására vonatkozóan az Elnökségi Tanács állásfoglalásának megfelelően hozott határozatát.

Dr. Pap László egyházkerületi főjegyző levele a presbitériumokhoz, mellékelve Kardos János főgondnok és Ravasz László püspök levele 1956. november 26.

A Dunamelléki Református Egyházkerület Püspöki Hivatala
Budapest IX., Ráday u. 28. szám
2108-1956. szám

Nagytiszteletű Presbitérium!

A Dunamelléki Református Egyházkerület elnöksége 1956. november 16-án a következő határozatokat hozta:

1. A 310-1944. sz. zsinati határozatban foglalt felhatalmazás alapján, az egyházkerületi tanács elérhető tagjaival történt megbeszélés értelmében – az egyházkerületi közgyűlés nevében és tekintélyével – elfogadja dr. Bereczky Albert püspöknek szóban és Kiss Roland főgondnoknak írásban is bejelentett lemondását.

2. A fenti zsinati határozatban foglalt felhatalmazás alapján megállapította, hogy a püspöki és főgondnoki tiszt betöltésének elrendelése nem szükséges, minthogy dr. Ravasz László püspök és dr. Kardos János törvényesen megválasztott egyházkerületi főgondnok, akik annak idején politikai kényszer hatására voltak kénytelenek lemondani tisztségükről, s tisztségeiket – a politikai kényszer megszűnése folytán – szabadon gyakorolhatják.

A mai rendkívüli viszonyok között nem lehet ezt az eseményt a dunamelléki egyházkerület közönségének másképpen tudomására hozni, mint úgy, hogy jelen levelemmel tudtul adjam minden presbitériumnak azzal, hogy a legközelebbi istentiszteleten a hirdetések során közöljék ezt a gyülekezettel s ugyanakkor olvassák fel az elnökség ide csatolt beköszöntő levelét.

Abban a jó reménységben, hogy ezt a változást a gyülekezet és presbitériuma örvendetes tudomásul veszi és siet azt megfelelő módon kifejezésre juttatni, Isten áldását kérem a gyülekezetre és hivatalos szolgáira.

Budapest, 1956. november 26.

Atyafiságos köszöntéssel:

Dr. Pap László s. k.
egyházkerületi főjegyző

A Dunamelléki Református Egyházkerület Elnöksége
108-1956. szám

Nagytiszteletű Presbitérium!

Kegyelem nektek és békesség Istentől a mi Atyánktól és az Úr Jézustól. Ámen.

Ezzel az áldáskívánással köszöntünk be Hozzátok szeretett Atyánkfiai .... gyülekezet. A bekopogtatásnak ezt a szokatlan módját nemcsak azért választottuk, mert a mai napokban az egyházi nyilvánosság a közlekedési és hírszolgálati viszonyok miatt rendkívül megszűkült, hanem azért is, mert ki akarjuk fejezni szolgálatunknak azt az alapgondolatát, hogy a református egyház gyülekezeteiben él, s hiábavaló volna az egyházi felsőség minden erőfeszítése, ha nem állanak mellettünk és mögöttünk Dunamellék gyülekezetei segítő szeretetükkel és imádkozásaikkal.

Azért hadd mondjuk el, milyennek látjuk az élő gyülekezetet. „Hiszem, hogy Isten Fia a világ kezdetétől fogva annak végéig az egész emberi nemzetségből Szentlelke és igéje által az igaz hit egyességében magának egy kiválasztott gyülekezetet gyűjt egybe, azt oltalmazza és megőrzi, és hiszem, hogy annak én is élő tagja vagyok és örökké az is maradok."

A gyülekezet tehát Isten választott népe, szent nemzet, tulajdonná tett nép. A Krisztus teste. Mint ilyen azt a megbízást kapta, hogy valósítsa meg a Krisztus Királyságát, tagjai hit és szeretetközösségével, s hirdesse mind a világ végezetéig az Ő uralkodói jelenlétét és igényét.

Ebből reánk az következik, hogy a mi egyházunk csakugyan egyház legyen, azaz Urának engedelmeskedjék s az Ige hatalma és fegyelme alatt álljon.

Az egyház a gyülekezetben él. Itt megy végbe az Istennek lélekben és igazságban való imádása, az Ige hirdetése, a sákramentumok kiszolgáltatá-

sa, imádság és dicséretmondó éneklés között. Ez az egyház célja. Az igazgatási és kormányzati tevékenység tisztán eszköz a gyülekezet szent szolgálatának biztosítására.

Az igazi gyülekezet bibliás, imádkozó és egymást szeretetben szolgáló egyháztagokból áll, akik elszakíthatatlanul összefüggenek a Fővel és egymással. Az igazi gyülekezet végzi a reá bízott szeretetmunkát, az özvegyek, árvák, elhagyottak gondozását, a betegek látogatását, az erőtelenek megsegítését.

Neveli az Úr útjaiban az ifjúságot a kisdedektől kezdve mindaddig, míg eljutnak a Krisztusban való érettségig. Ennek a nevelő munkának központi állomása a konfirmáció, amely egyszersmind az ifjú gyülekezetnek, az anyaszentegyház veteményeskertjének a létrehívója.

A gyülekezet sohasem feledkezik meg arról, hogy nem egyedül él. Nagyobb közösségben élő, önálló, felelős tagja. Egyházmegyéje és egyházkerülete útján tagja a magyar református egyháznak. A magyar református egyház fontos és megbecsült része a református és presbiteriánus világszövetségnek és az Egyházak Világtanácsának. Mindezekkel a közösségekkel együtt dolgozik és imádkozik.

A gyülekezet élete történelmi adottságban folyik le: időszerű egy korban, helyszerű egy nemzetben. Az egyház a felsőségnek az evangélium parancsa szerint engedelmeskedik. A kormányzatnak minden olyan munkájában, amely nincs ellentétben Isten Igéjével, tevékenyen és örömmel részt vesz; egyébként a krisztusi erkölcstan tanításait: az emberiség békéjéről, a szociális igazságosságról, a kizsákmányolás tilalmáról és kölcsönös együttmunkálkodásáról hirdeti és gyakorolja. Az állami élet jelenségeit az Ige mérlegére helyezi, és így gyakorolja prófétai tisztét egyedül Istennek engedelmeskedve és az Ő tetszését keresve.

Annak a hangsúlyozásával, hogy szolgálatunkat ideiglenesnek tartjuk, s mihelyt lehetséges lesz, állásunkat az egyházkerületi közgyűlés rendelkezésére bocsátjuk, kérünk Titeket, szeretett Atyánkfiai, hogy míg e helyen szolgálatot teljesítünk, támogassatok bennünket és imádkozzatok értünk.

„Annak pedig, aki véghetetlen bőséggel mindeneket megcselekedhetik feljebb, hogynem, mint kérjük vagy elgondoljuk, a mi bennünk munkálkodó erő szerint: annak légyen dicsőség az egyházban, a Krisztus Jézusban nemzetségről nemzetségre, örökkön örökké."

Budapest, 1956. november 26.

Dr. Kardos János s. k.
főgondnok

Dr. Ravasz László s. k.
püspök

Irányelvek
az egyházmegyék megújulására nézve

A Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottságának a tagjai a mai napon elhatározták, hogy ezentúl mint „Az Egyház Megújulási Közössége" végzik szolgálatukat.

A mai napon tartott megbeszélésen az az egyhangú állásfoglalás alakult ki, hogy egyházunk szervezeti megújulásának elsősorban az egyházmegyékben kell megtörténnie.

Ezért célszerűnek látszik, hogy az egyházmegyék mielőbb tartsanak rendkívüli közgyűlést, azon

az egyházmegyék tisztviselői (esperes, gondnok, tanácsbírák, jegyzők, ügyész, pénztárnok, számvevő, levéltárnok és az egyházmegye szabályrendeletében meghatározott más tisztviselők), valamint az egyházmegye előadói mondjanak le tisztségükről,

a lemondást az egyházmegye közgyűlése határozatilag fogadja el és rendelje el az új választást a presbitériumok szavazataival betöltendő tisztségekre a 12 éves évkör még hátralevő részére.

Az egyházmegyei közgyűlés állapítsa meg, hogy a szavazati leveleket meddig kell beküldeni, és küldjön ki szavazatbontó küldöttséget a szavazati levelek felbontására és a szavazatok összeszámlálására.

Az egyházmegyei közgyűlés határozatilag rendelkezzék arra nézve is, hogy a következő közgyűlésig ki vezesse az egyházmegye ügyeit.

Amennyiben az egyházmegyei közgyűlés másként nem rendelkezik, mindazok az egyházmegyei tisztviselők, akiknek folyamatos működésére szükség van, a következő közgyűlésig folytatják működésüket.

A számadásra kötelezett egyházmegyei tisztviselők felmentése tekintetében az újjászervezett közgyűlés határozzon.

Az új közgyűlés határozzon a presbitériumok által választott egyházmegyei tisztviselők megerősítéséről,

válassza meg azokat a tisztviselőket, akiknek megválasztása a közgyűlés hatáskörébe tartozik,

válassza meg az egyházmegyei előadókat,

alakítsa újjá bizottságait,

válassza meg az egyházmegyei tanácsot és

válassza meg az egyházkerületi közgyűlés képviselőit.

*

Az egyházmegye új tisztikarának személyi összetételére nézve a közgyűlés által titkos szavazással választandó három- vagy öttagú bizottság tegyen javaslatot.

Gondosan vigyázni kell arra, hogy a bizottságnak ne legyen olyan tagja, akit a közfelfogás a felszámolandó egyházkormányzati rendszer harcosának, jellegzetes képviselőjének tart.

Természetesen nincs akadálya a lemondott egyházmegyei tisztviselők újraválasztásának, amennyiben megvan a biztosíték arra, hogy az illetők az egyházi megújulás érdekeit fogják szolgálni.

Budapest, 1956. november 30.

KÖRLEVÉL-TERVEZETEK A REFORMÁTUS EGYETEMES KONVENT ELNÖKSÉGÉTŐL VALAMENNYI EGYHÁZKÖZSÉG PRESBITÉRIUMÁNAK

1. változat

A Református Egyetemes Konvent Elnökségétől
Budapest XIV.,
Abonyi u. 21.
............/1956-I/1. sz.

Körlevél
valamennyi egyházközség presbitériumának

Nagytiszteletű Presbitérium!

Alulírottak, mint az Egyetemes Konvent törvényes elnöksége a mai napon átvettük az elnöki teendőket.

Köszönetet mondunk dr. Ravasz László dunamelléki püspök és dr. Kardos János dunamelléki főgondnok atyánkfiainak azért, hogy addig, amíg az utazási nehézségek miatt az elnöki teendők ellátásában akadályozva voltunk, azok végzésére vállalkozni szívesek voltak.

Elnöki teendőink átvétele alkalmával Horváth János úr, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke megismételte előttünk azt a hírlapban már közzétett nyilatkozatát, hogy az iskolai tanulók vallásoktatása a jövőben minden korlátozástól és alakszerűségtől mentesen szabad lesz.

Megbeszélést kezdeményeztünk

1. annak biztosítására, hogy a konfirmációi oktatás ügyét, annak időtartamát és időpontját is beleértve, az egyház teljesen szabadon állapíthassa meg;
2. a tiszáninneni egyházkerület visszaállítása tárgyában;
3. annak érdekében, hogy a pápai és a sárospataki kollégiumok ismét

mint református tanintézetek folytathassák oktató és nevelő munkájukat;
4. annak biztosítására, hogy a református középiskolákban végzett növendékek az egyetemi felvételeknél az állami középiskolákban végzettekkel ténylegesen egyenlő elbánásban részesüljenek;
5. annak biztosítására, hogy a lelkészgyermekek az egyetemi felvételeknél ne részesüljenek hátrányos elbánásban.

A Zsinati Tanács f. évi december hó 21-én ülésezni fog. Tárgysorozatán a következő kérdések szerepelnek:

1. A tiszáninneni egyházkerület visszaállítása.
2. Szabályzat megalkotása arra az eljárásra nézve, melynek célja lesz annak megállapítása, hogy az egyházmegyei és egyházkerületi funkcionáriusok közül múltbeli magatartásuk miatt kik nem rendelkeznek az illetékes presbitériumok bizalmával. Az eljárás biztosítani hivatott, hogy a presbitériumok panaszok, illetőleg vádak alapján s az érdekelt funkcionáriusok védekezésének megismerése után foglalhassanak állást. Magasabb egyházi tisztséget nem viselhet az, aki az illetékes presbitériumok többségének bizalmát nem bírja.
3. Szabályzat megalkotása a lelkipásztorok múltbeli magatartásának felülvizsgálása tárgyában.

„Békesség az atyafiaknak és szeretet hittel egybe az Atya Istentől és az Úr Jézus Krisztustól!

A kegyelem legyen mindazokkal, akik szeretik a mi Urunk Jézus Krisztust romlatlanságban. Ámen." (Ef 6,23–24)

Atyafiságos szeretettel:

Budapest, 1956. december 5.

Az Egyetemes Konvent Elnöksége:

egyházkerületi főgondnok	püspök
h. világi elnök	lelkészi alelnök

(Kézírással ráírva: Győry Elemér és Buza László fogalmazványa)

2. változat

A Református Egyetemes Konvent Elnökségétől
Budapest XIV.,
Abonyi u. 21.
......../1956-I/1. sz.

Körlevél
valamennyi egyházközség presbitériumának

Nagytiszteletű Presbitérium!

Alulírottak, mint az Egyetemes Konvent törvényes elnöksége a mai napon átvettük az elnöki teendőket.

Köszönetet mondunk dr. Ravasz László dunamelléki püspök atyánkfiának azért, hogy addig, amíg az utazási nehézségek miatt az elnöki teendők ellátásában akadályozva voltunk, azok végzésére vállalkozni szíves volt. Ugyanakkor felkértük a dunamelléki egyházkerület elnökségét, hogy ha mi akadályozva volnánk az Egyetemes Konvent elnökségi teendőinek ellátásában, ezt a feladatot a törvény értelmében végezzék el.

Kérünk mindenkit, hogy egyházunk mai rendkívül nehéz helyzetében minden erejükkel munkálkodjanak közre a kivezető út megtalálására és követésére.

Jelenlegi nehéz helyzetünk okozója az volt, hogy egyházunkban is lábra kapott az a kormányzati rendszer, amelyet már a szocialista államok is megbélyegeztek és elvetettek, felszámolása politikai életünkben most folyik megrendítő küzdelmek között. Ez az egyházkormányzás veszélyezteti egyházalkotmányunk tiszta demokráciáját, egyházunk tekintélyét és hitelét a világprotestantizmus előtt kockáztatja és befelé, a gyülekezetek széles rétegeit az egyházkormányzástól lélekben elválasztotta.

Mindazok, akik ebben a folyamatban exponált tényezők voltak, a református egyház közvéleménye előtt felelni tartoznak. Ezért szükséges egy olyan szabályrendelet megalkotása, amelynek célja lesz annak megállapítása, hogy az egyházmegyei és egyházkerületi funkcionáriusok közül múltbeli magatartásuk miatt kik nem rendelkeznek az illetékes presbitériumok bizalmával. Az eljárás biztosítani hivatott, hogy a presbitériumok panaszok, illetőleg vádak alapján s az érdekelt funkcionáriusok védekezésének megismerése után foglalhassanak állást. Magasabb egyházi tisztséget nem viselhet az, aki az illetékes presbitériumok többségének bizalmát nem bír-

ja. Szükséges továbbá egy szabályzat megalkotása a lelkipásztorok múltbeli magatartásának felülvizsgálása tárgyában.

Örömmel jelentjük, hogy függő kérdéseink közül már eddig is több kedvező megoldást nyert. Az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével tárgyalásokat folytattunk:

1. annak biztosítására, hogy a konfirmációi oktatás ügyét, annak időtartamát és időpontját is beleértve, az egyház teljesen szabadon állapíthassa meg;
2. a tiszáninneni egyházkerület visszaállítása tárgyában;
3. annak érdekében, hogy a pápai és a sárospataki kollégiumok ismét, mint református tanintézetek folytathassák oktató és nevelő munkájukat;
4. annak biztosítására, hogy a református középiskolákban végzett növendékek az egyetemi felvételeknél az állami középiskolákban végzettekkel ténylegesen egyenlő elbánásban részesüljenek;
5. annak biztosítására, hogy a lelkészgyermekek az egyetemi felvételeknél ne részesüljenek hátrányos elbánásban.

Mindezek az eredmények még távolról sem jelentik összes jogos igényünk kielégítését, de mindenesetre biztató kezdet arra, hogy további tárgyalások során a további kérdések is megoldódjanak.

A Zsinati Tanács folyó évi december hó 21-én gyűlésezni fog. Tárgysorozatán a következő kérdések szerepelnek:

1. a tiszáninneni egyházkerület visszaállítása;
2. a fentebb említett két szabályrendelet megalkotása a lelkipásztorok és más egyházi tisztségviselők múltbeli magatartásának felülvizsgálása tárgyában.

„Békesség az atyafiaknak és szeretet hittel egybe az Atya Istentől az Úr Jézus Krisztustól!

A kegyelem legyen mindazokkal, akik szeretik a mi Urunk Jézus Krisztust romlatlanságban. Ámen." (Ef 6,23–24)

Atyafiságos szeretettel:
Budapest, 1956. december 5.
Az Egyetemes Konvent Elnöksége

egyházkerületi főgondnok h. világi elnök	püspök lelkészi elnök

(Kézírással: A körlevelet a dunamelléki módosítással Buza László nem fogadta el, s a körlevél szétküldését megtiltotta.)

*Módosítás a kiadandó körlevél-tervezethez**

Ugyanakkor felkértük a dunamelléki egyházkerület elnökségét, hogy ha mi akadályozva volnánk az egyetemes konvent elnökségi teendőinek ellátásában, ezt a feladatot a törvény értelmében végezzék el.

Kérünk mindenkit, hogy egyházunk mai rendkívül nehéz helyzetében minden erejükkel munkálkodjanak közre a kivezető út megtalálására és követésére.

Jelenlegi nehéz helyzetünk okozója az volt, hogy egyházunkban is lábra kapott az a kormányzati rendszer, amelyet már a szocialista államok is megbélyegeztek és elvetettek, s felszámolása politikai életünkben most folyik megrendítő küzdelmek között. Ez az egyházkormányzás veszélyezteti egyházalkotmányunk tiszta demokráciáját, egyházunk tekintélyét és hitelét a világprotestantizmus előtt kockáztatja, és befelé a gyülekezetek széles rétegeit az egyházkormányzástól lélekben elválasztotta.

Mindazok, akik ebben a folyamatban exponált tényezők voltak, a református egyház közvéleménye előtt felelni tartoznak. Ezért szükséges egy olyan szabályrendelet megalkotása, melynek célja ... (→jeltől)

Örömmel jelentjük, hogy függő kérdéseink közül már eddig is több kedvező megoldást nyert. Az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével tárgyalásokat folytattunk:

1. annak biztosítására, hogy a konfirmációi oktatás ügyét, annak időtartamát és időpontját is beleértve, az egyház teljesen szabadon állapíthassa meg;
2. a tiszáninneni egyházkerület visszaállítása tárgyában;
3. annak érdekében, hogy a pápai és a sárospataki kollégiumok ismét, mint református tanintézetek folytathassák oktató és nevelő munkájukat;
4. annak biztosítására, hogy a református középiskolákban végzett növendékek az egyetemi felvételeknél az állami középiskolákban végzettekkel ténylegesen egyenlő elbánásban részesüljenek;
5. annak biztosítására, hogy a lelkészgyermekek az egyetemi felvételeknél ne részesüljenek hátrányos elbánásban.

* Ez a módosító javaslat lett beledolgozva a 2. számú körlevél szövegébe, amit Buza László nem engedett szétküldeni.

Mindezek az eredmények még távolról sem jelentik összes jogos igényünk kielégítését, de mindenesetre biztató kezdet arra, hogy további tárgyalások során a további kérdések is megoldódjanak.

A Zsinati Tanács folyó évi december hó 21-én gyűlésezni fog. Tárgysorozatán a következő fő kérdések szerepelnek:

1. a tiszáninneni egyházkerület visszaállítása;
2. szabályrendeletek megalkotása az igazoló eljárások lefolytatására.

HAJDÚ PÉTER ESPERESI ÉS VALAMENNYI TISZTSÉGÉRŐL VALÓ LEMONDÁSÁT VISSZAVONÓ LEVÉL

Főtiszteletű Egyházkerületi Elnökség!

Tisztelettel bejelentem, hogy az 1956. november 1-jén kelt és a Főtiszteletű Egyházkerületi Elnökséghez címzett levelemben kifejezett, indokolással alá nem támasztott ama elhatározásomat, hogy a Budapest-déli egyházmegyében viselt esperesi tisztségemről, valamint a dunamelléki egyházkerületben viselt valamennyi tisztségemről lemondok, ezennel tisztelettel visszavonom.

Tisztelettel megjegyzem, hogy lemondásom visszavonására a Budapest-déli egyházmegye mai napon tartott lelkipásztori értekezletén az úgynevezett „felszámolandó egyházkormányzati rendszer jellegzetes képviselőivel" szemben megnyilatkozott számonkérő hang keresztyénietlensége és testvérietlensége indított. Amit eddigi lelkészi szolgálatom során tettem – beleértve magasabb egyházi tisztségeimben való működésemet is – hitből és meggyőződésből fakadt, a felelősség elől nem akarok megfutamondni, szeretnék alkalmat adni az egyházkerületnek és egyházmegyének szolgálatom tüzetes megvizsgálására. Lemondásom visszavonása természetesen nem azt jelenti, hogy a jelenlegi körülmények között tisztségeimet az illetékes testületek jelenlegi véleménye ellenére kívánnám gyakorolni.

Budapest, 1956. december 5.

Atyafiságos tisztelettel:
Hajdú Péter s. k.

Kiss Roland levele az Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhez *

(Az eredetiről készült másolatról ld.: MüM–ÁEH Eln. 80-3/1957)

Horváth János úrnak
az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke,
Budapest

E levél megírásában hetek óta gátol makacs szemgyulladásom, amely bal szememet is veszélyezteti. Jobb szememmel ugyanis – terv szerint – november közepén kellett volna a klinikára befeküdnöm, hogy leoperálják róla a hályogot, mielőtt a bal szemem is elhomályosul.

A válságos októberi napokban hiába kerestem kapcsolatot az ÁEH-val – senki sem felelt. Elnök Úr mostani lakásának telefonját nem tudtam, hiszen évek óta visszavonult állapotom indokolatlanná tette, hogy kérjem azt. Visszavonultságom miatt egyházi ügyekben amúgy is nélkülöztem azt a tájékozottságot, amire ilyen válságos napokban szükségem lett volna, és amivel csak azok rendelkezhettek, akik aktívan részt vettek az utóbbi hónapokban különösen is bonyolulttá vált egyházi életben. – Most még tanácsért sem fordulhattam Elnök Úrhoz, miként szoktam. Teljesen magamra utalva, tájékozatlanul kellett cselekednem. Lemondtam a főgondnokságról az alább következő előzmények és az adott helyzet kényszerűségének együttes nyomása alatt.

Tekintettel arra, hogy már csaknem 3 éve ki voltam rekesztve az egyházkormányzatból és tisztségeimet csak címként viselhettem – helyzetemet ennek a valóságnak megfelelően kellett elkülönböztetnem azokétól, akik aktív tényezők voltak az egyházi életben, esetleg mindvégig kegyeltjei a (most már mindenki által hibásnak ítélt) Rákosi-rendszernek. Joggal tettem ezt, mert én évek hosszú során át megalázottja és sokszor megszégyenítettje voltam a Rákosi-rendszernek. Rám nézve október 31-én érkezett el az a keserű fordulat, amelyben már végképpen tarthatatlanná vált az a megalázó helyzetem,

amibe a Rákosi-rendszer juttatott az egyházpolitikai munka területén, ahova pedig éppen maga Rákosi rendelt 1948-ban a munkáspártok egyesülése után.

Ennek a megalázó helyzetemnek a megértéséhez tudni kell, hogy megaláztatásaim sorozata, ami az egyházpolitikai munkaterületemen jutott végső kifejlődéséhez, politikai vonalon kezdődött még 1945 márciusában, amikor a Szociáldemokrata Párt a debreceni kormányhoz küldött, hogy pártközi megállapodás alapján elfoglaljam a belügyi államtitkári hivatalomat. Rákosiék ezt meg akarták akadályozni. Napokig kellett várnom, amíg az SZDP vezetőségét akkor ott képviselő Marosán György erélyes fellépésére érvényesülhetett a rám vonatkozó pártközi megállapodás.

Ez azért bántott engem különösen, mert a felszabadulás első pillanatától fogva minden nyilvános beszédemből kitűnt, hogy lelkes híve voltam a munkáspártok egyesülésének és a Szovjetunióval való jószomszédi viszony megvalósításának – sőt már akkor az egyenjogúság alapján. Ez határozottan kitűnik az ezután rám következett újabb megaláztatási esetből.

1945. július 19-én – már Budapesten – megjelent a déli lapokban a hivatalos közlés arról, hogy a Függetlenségi Front határozata és a SZDP kijelölése alapján én leszek a közellátási miniszter. Ezt délben 12^h-kor hivatalosan is közölte velem Szakasits Árpád, az SZDP főtitkára– (noha én előzetesen célszerűségi okokból elleneztem, hogy az SZDP vállalja ezt a tárcát).

Ha Rákosi négy hónappal előbb ellenezte, hogy államtitkárként a Belügyminisztériumba kerüljek, természetesen most még inkább meg akarta akadályozni, hogy miniszterként a kormányba kerüljek. De ez most már szovjet beavatkozással történt. Még ugyanazon a napon du. 4^h-kor a Dohány utca 76. számú SZDP-házban a pártelőadók értekezletéről kihívott Grigorjev, a szovjet követség magyarul is tudó tanácsosa és egy üres szobában leült velem beszélgetni. Azt kérdezte, igaz-e, hogy én nem akarok miniszter lenni, mert ő Magyarországon még ilyen embert nem látott?

– Pedig ebben az esetben ez igaz – feleltem én. Ugyanis nem személyi szempontról van szó, hanem közérdekről. Gyakorlati okokból, célszerűségből ellenzem, hogy a SZDP vállalja a közellátási tárcát, mert ehhez a szovjet hadsereggel való szorosabb kapcsolatokra lenne szükség. E nélkül ezt a tárcát nem lehet jól ellátni. Ezért azt véleményem szerint a Kommunista Pártnak kellene vállalnia.

– Mi azt akarjuk – felelte a szovjet diplomata –, hogy Rónai Sándor legyen a közellátási miniszter. Ezt már meg is beszéltük az ön pártjának főtitkárával, Szakasitscsal, bár pártja önt jelölte.

Én megnyugtattam, hogy ennek semmi akadálya sincs, mert az újságíróknak úgyis megtagadtam mindenféle nyilatkozatot, és közöltem velük, hogy nem fogadom el a tárcát.

– Ez helyes – válaszolta Grigorjev –, és ha ön hatalmat akar, akkor forduljon bizalommal hozzánk. Vorosilov marsall úr és Puskin követ úr ajtaja mindig nyitva áll ön előtt.

– Köszönöm ezt a megtiszteltetést – feleltem én –, de hatalmat csak a magyar kormánytól fogadhatok el.

Nem akartam én akkor hősködni, különösebb bátorságot sem éreztem magamban erre. Őszintén megvallva, inkább szerénykedni akartam evvel a hirtelen át nem gondolt válasszal, de mégis ez jött ki a számon. Önkéntelenül. És a részemre megszokott politikai logikából folyólag. Persze, a személyemen keresztül közvetlenül is provokált a valóban legbensőbb ügyeinkbe való ilyen korlátlan és tapintat nélküli beavatkozás.

Ezt persze jelentettem Szakasits főtitkárnak, mivel a szovjet diplomata őreá hivatkozott. Szakasits valóban igazolta is Grigorjev eljárását.

Az ilyen beavatkozás jellegzetes tünete volt annak a hibás sztálinista politikai gyakorlatnak, amit később elítélt a XX. Kongresszus, és egyben igazolta az én akkori magamtartását, amely – a Szovjetunió iránti lojalitás mellett – a nemzeti függetlenség igényét juttatta kifejezésre.

Csak jóval később mértem fel meggondolatlanságomat, de a kimondott szót már nem változtattam meg. Evvel végleg eldőlt, precízebben szólva: elromlott az oroszokhoz való viszonyom anélkül, hogy én ezt szándékosan kerestem volna. Ennek következménye az lett, hogy magas állami hivatalaim ellenére sem hívtak meg fogadásaikra. Így aztán bekövetkezett az a visszás helyzet, hogy nem vettem részt egyetlen orosz fogadáson sem. Újabb hamis látszatok elkerülése végett nem mentem el a nyugati követségek meghívásaira sem. Ehhez újabb, tőlem függetlenül előállott kellemetlen helyzet járult 1948 őszén, amikor Farkas Mihály volt a honvédelmi miniszter és én honvédelmi politikai államtitkár. Diplomáciai megbízatással külföldön tartózkodtam. Ekkor jöttek hozzám az orosz katonai tanácsadók és távollétemben – nyilván a miniszter rendelkezése szerint – elfoglalták hivatali helyiségeimet, munkatársaimat azokból kitették az épület félreeső zugába. A politikai államtitkárságot megszüntették. Mire hazaérkeztem, se helyem, se hivatalom nem volt. Hogy a határügyek rendezését tovább folytathassam – amivel meg voltam bízva –, ki kellett nevezni engem rk. követ és meghatalmazott miniszterré, és hónapokig a lakásomon folytattam új hivatalomnak, az Állami Határügyi Bizottságnak feladatait

munkatársaimmal együtt, míg végre megfelelő hivatali helyiséghez juthattam.

Miniszteri rangfokozatban kinevezett elnöke voltam a külön törvény alapján létesült ÁHB-nak, amely a törvény szerint minden más hatóságot kizáróan egyedül volt illetékes határügyekben eljárni. A magyar-szovjet határvonal megállapításában mégsem vehettem részt. Az erről szóló jegyzőkönyvet készen kaptuk magyar részről Szalvay Mihály tábornok aláírásával. Újabb arculütés, amire semmi okot sem adtam, hacsak régebbi szociáldemokrata voltomat nem. Az emiatt való különbségtételt egyébként minden vonatkozásban és mindvégig éreztem a pártok egyesülése után is, noha az egyesülésnek közismerten híve voltam.

Az 1949–53-as országgyűlés megnyitása után jelentkezési űrlapot osztottak ki a képviselők között, elméleti továbbképzésre. Engem nem hívtak be, de ennek okát ismételt érdeklődésemre sem közölték velem. Ezen az országgyűlésen egyetlen bizottságba sem választottak be és egyetlenegyszer sem nyertem alkalmat a felszólalásra sem, noha például Reöck Iván még azután is mondhatott beszédet, miután az evangélikus egyház éléről eltávolították. De én – a régi szociáldemokrata, aki az egyesült pártban is fegyelmezetten viselkedtem – nem juthattam szóhoz. A következő országgyűlésből ki is hagytak. Természetesen nem Péter János személye iránti kifogásként említem ezt, hiszen ennek semmi értelme sem lenne, hanem csak viszonyítási támpontul az én helyzetem helyes megállapításához. A református egyházi életben rám nézve kínosan kommentálták ezt, és megalázó „cserének" minősítették.

A megaláztatások sorozata hogyan tevődött át politikai területről egyházpolitikai tevékenységem területére, ahová engem egyenesen maga Rákosi utalt?

1945 márciusában államtitkári hivatalom elfoglalása után látogatást tettem a pártok vezetőinél, köztük Rákosinál is. Ez alkalommal a következőket közölte velem:

– Örvendek, hogy járatos vagy az egyházi ügyekben. Ehhez a hozzáértésedhez szükség lesz, mert nem akarunk az egyházakkal kultúrharcot. A Szovjetunióban rosszul jártak evvel.

Ennek ellenére – mint politikus – nem kívántam egyházi tisztségeket vállalni. Visszautasítottam a legnagyobb protestáns társadalmi szervezetnek, az Országos Bethlen Gábor Szövetségnek felajánlott elnöki tisztét. – Az egyházaknak a Sportcsarnokban tartott békegyűlésén nem is vettem részt, noha a plakáton a szónokok között szerepeltem. Emiatt akkor az

SZDP elnöksége meg is rótt, mert felfogásuk szerint a párt politikai érdekében való lett volna a gyűlésen való részvételem.

1946-ban Ravasz László akkori püspök felkeresett a Belügyminisztériumban, és egyházkerületi tanácsbírói tisztség vállalására kért fel. Ezt az SZDP kívánsága szerint és engedélyével elfogadtam. A világiak között a legtöbb szavazatot nyertem: 523-ból 521-et. Ennyit még Nagy Ferenc sem kapott, aki akkor miniszterelnök volt. Ebből nyilvánvaló, hogy ez időben népszerű voltam a református egyház köreiben. Ez akkor romlott meg, amikor Bereczky püspökké választását támogattam. Ennek oka és története a következő.

1948. május elején Pozsonyban tárgyaltam, amikor Rákosi telefonon hazarendelt, és közölte velem, hogy Bereczky lesz a dunamelléki püspök, én pedig a főgondnok. Utasított Bereczky támogatására avval, hogy beszéljek Bereczky ellenjelöltjeivel, ne vállaljanak jelöltséget. Ezt könnyen vállalhattam, mert Ravasz László 1948. ápr. 30-án kelt és nyilvánosságra bocsátott levelében Bereczkyt jelölte meg legalkalmasabb utódjául, és a többi jelöltségre alkalmasakat is felszólította a félreállásra.* – Rákosi megkérdezte, hogy az én főgondnokká választattatásomhoz kell-e a párt vagy a kormány segítsége? Ezt – a fent említett előző szavazat-sikeremre való tekintettel – szükségtelennek mondottam, és köszönettel elhárítottam.

Tildy Zoltán köztársasági elnök magához kéretett, és azt kívánta tőlem, írassak Muraközy Gyulával, az akkori egyházkerületi főjegyzővel körlevelet a presbitériumokhoz, amelyben rám való hivatkozással azt ajánlja, hogy a főgondnoki tisztségre való szavazás később történjék meg. Tildy elgondolása szerint így koncentrálni lehetne a figyelmet nászurának, Bereczkynek püspökké választására és azt biztosítani lehetne. Rákosi már előbb utasított, hogy Tildy kívánságát teljesítsem. – Ennek ellenére Bereczkyt mégis csak 11 szavazattal sikerült megválasztatni, sőt némelyek e csekély szótöbbséget is vitásnak híresztelték. – Viszont a körlevélből az a hamis híresztelés keletkezett, mintha én visszaléptem volna.

A főgondnoki választást megelőzően felkeresett hivatalomban Kardos János, és közölte velem, hogy ő akkor sem fogadhatja el a főgondnokságot, ha megválasztanák. Ő ugyanis Pest megye tiszti főügyésze volt és

* E témával kapcsolatban ld.: Ladányi Sándor: „Őrségváltás – háttérzenével" – Dr. Kardos János megválasztott dunamelléki főgondnok hivatalába lépésének megakadályozása és Kiss Roland főgondnokká tételének körülményei. – Confessio, 1991. 15. évf. 1. sz. 85–105. o.

emellett az államrend ellen irányuló bűnügyekben vállalt védelmet. Ezt Házy Árpád alispán megengedhetetlennek tartotta, és emiatt nyugdíjaztatásában állapodtak meg. Az állami hatóságokhoz való ilyen viszonya miatt alkalmatlannak látja személyi körülményeit a főgondnoki tisztség vállalására. Ilyen körülmények között kívánatosnak tartja, hogy én legyek a főgondnok, akinek jó kapcsolatai vannak a református egyház és az állam felé egyaránt. Ő is körlevélben közölte a presbitériumokkal, hogy „netaláni megválasztatása esetén nem volna abban a helyzetben, hogy a főgondnoki tisztséget elfogadhassa". (Levélmásolat mellékelve: 1. sz. a., Muraközy körlevele 2. sz. a.*) Teljes lett a zavar. Ez az első szavazási menetben 210 szavazatot eredményezett részemre, 197-et Kardosnak és 169 üres lapot. A második menetben én 247 szavazatot kaptam, Kardos 378-at, de eredeti elhatározása szerint lemondott. – Evvel újra megüresedett a főgondnoki szék és új választást írtak ki arra. Muraközy már az első választásnál figyelmeztetett arra, hogy Bereczky hazudik nekem, amikor azt állítja, hogy engem támogat. Bereczkynek nyíltan feltettem a kérdést és határozottan megcáfolta Muraközy állítását. A második választáson azonban velem rokonszenvező lelkészek leleplezték, és Bereczky 1948. nov. 15-én a saját hivatali szobájában beismerte előttem, hogy hazudott. Egy dunántúli százholdas birtokost támogatott, aki engedelmes elnöktársa lett volna. Ennek ellenére 417 érvényes szavazatból 368 esett rám, ami összehasonlíthatatlanul lényegesebb szótöbbség volt Bereczky 11-énél. (3. sz. a. mellékelve az egykorú hitelesített jegyzőkönyvi kivonat. Még Ravasz belső munkatársa, dr. Nagy Sándor hitelesítette.) Tehát kétségbevonhatatlanul még mai napig is törvényesen megválasztott egyházkerületi főgondnok vagyok. Ez a legújabb események helyes megítélése szempontjából lényeges adat.

Egyházi tisztségeim vállalásánál nemcsak a törvényességre fordítottam különös figyelmet, hanem a szép hagyományok betartására is. A református egyházi körökben – már csak az egyházi sajtó révén is – köztudomású volt, hogy Balogh Jenőt én beszéltem rá 1949 májusában, hogy maradjon meg konventi elnöki tisztében. 1950-ben viszont ő kért fel engem az elnökség átvételére. Én azonban – a régi hagyományoknak megfelelően – a nálam korban és hivatal-viselésben idősebb Szentpéteri Kun Bélát ajánlottam. E magamtartását a nagy tekintélyű tiszántúli főgondnok olyan nagyra becsülte, hogy ennek kifejezése gyanánt ő maga ajánlott engem egyhangú megválasztásra a konvent világi elnökévé. Márpedig ő volt a magyar

* A levélmásolatok nincsenek mellékletként a levél mellett.

református egyház legnagyobb egyházjogi tudósa. Ekkor intézte hozzám Pap László teológiai dékán, jelenlegi egyházkerületi lelkészi főjegyző azt az áradozó üdvözlő levelét, amit 4. szám alatt eredetiben mellékelek. Pap László olyan karakán egyéniség, aki még kényszer alatt sem írt volna ilyen levelet, ha nem lett volna meggyőződése, hogy törvényesen megválasztott főgondnok vagyok. Ez a levél – hiteles jegyzőkönyvön túl is – egymagában is döntő bizonyság Pap László most ellenem emelt vádjával szemben. Október 31-én ugyanis avval fenyegetett meg, hogy valami forradalmi bizottság-féle meg fogja állapítani, hogy főgondnokká történt választatásomat törvénytelennek fogják megállapítani. – Erről egyébként alább még szó lesz. Most visszatérek az események időrendi folytatásához.

Főgondnoki székfoglaló beszédemet Rákosi előzetesen bekérte tőlem, és azt nemcsak ő maga nézte át, hanem Losonczy Gézával is felülvizsgáltatta. A kéziratban ma is láthatók ez utóbbi betoldásai. Ezt a tényt csak jellemző dokumentumként említem. De annak fontos.

Rákosi, úgy látszik, nem volt megelégedve velem, mert 1949. április 6-án történt főgondnoki beiktatásom után hamarosan elejtett. Ez a következőképpen történt. – Mikor 1948 májusában közölte velem, hogy Bereczky lesz a püspök, ugyanakkor azt is közölte, hogy Péter János is járt nála a püspökség miatt, de ő már ígéretet tett Tildynek Bereczky támogatására. Egyébként Pétert „jól használható fiatal strébernek" tartja, aki később majd kaphat püspökséget. – Kérdésére én nem tudtam véleményt mondani Péterről, mert akkor még csak egy futólagos előszobai találkozóból ismertem. – Mikor később, 1949-ben sor került a tiszántúli püspökség betöltésére, helytelennek tartottam azt Péterrel betölteni. Nem személyi okokból, hanem azért, mert a tiszántúliakra nézve bántónak véltem azt a látszatot kelteni, mintha maguk közül nem telnék ki egyetlen egy püspöknek való ember sem. Tehát tárgyi, célszerűségi szempont vezetett. Emellett tudtam azt is, hogy Gaál István esperest szinte közakarattal megválasztanák.

Péter emiatt panaszra ment Rákosihoz, aki azonnal telefonon utasított engem Péter támogatására. – Félóra múlva már a Báthory utcai hivatalomban volt Péter, és hivatkozva Rákosi telefonutasítására azt kívánta tőlem, beszéljek Gaál Istvánnal, hogy álljon el a jelöltségtől vele szemben. – Gaál kijelentette nekem, hogy csakis énmiattam teszi ezt meg, mert talán az életét mentettem meg avval, hogy 1945-ben kiszabadítottam a szolnoki fogságból, ahová személyes bosszú folytán került.

Ez alkalommal beszélt velem utoljára Rákosi. Többé soha.

1950-ben, mint rk. követ és megh. minisztert, az Állami Határügyi Bizottság elnökét, váratlanul, s azonnali hatállyal végleg nyugdíjba küldött, bár hivatásos köztisztviselő voltam, s ez a foglalkozás egzisztenciámat is jelentette. Nyugdíjaztatásomat a Külügyminisztérium szolgálati és nyugilletményi kimutatása avval indokolta, hogy már 67 éves elmúltam. Ebben 5 év volt a valótlanság.

Ezután, tehát 6 év óta, többé soha semmiféle állami reprezentációs alkalomra nem hívtak meg, noha lelkészi elnöktársamat mindig meghívták. Ez feltűnő megaláztatás volt számomra nemcsak az egyházi, hanem az azon kívül eső nagyobb nyilvánosság előtt is, amit tehetetlenül kellett viselnem. – Péter János bizonyos idő múltán ezt nyíltan megállapítva, őszintén a szemembe mondta:

– Roland bátyám, én úgy látom, hogy te elhagyott, magadra maradt ember vagy. Hiszen még a fogadásokra sem hívnak meg, holott a veled azonos jogállású elnöktársadat mindenhova meghívják és engem is. Én ezt nem tűrném, a te helyedben erélyesen fellépnék a pártban emiatt.

Ez bizony igaz volt.

Annyival is inkább igaza volt ebben Péternek, mert ezenközben úgy ő, mint különösen Bereczky, szükség szerint rendszeresen érintkezhettek Rákosival. Mikor Péter Jánosnak ezt a rólam való megállapítását felemlítettem Elnök Úr előtt, azt felelte, hogy már többször érdeklődött erre nézve, de azt az információt nyerte, hogy ezen nem lehet változtatni. Közlése szerint Elnök Úr sem tudta meg, hogy miért. Köszönettel fogadtam ezt a segítő szándékot, de bántott, hogy annak okát nem lehet megtudni. Ez a tény a bizonytalanság kínos érzését állandósította bennem. Évek múltán, 1953. április 4-én délben, meglepetésemre meghívót kaptam az aznap esti parlamenti fogadásra. De a feleségem neve nélkül. Ezután telefonon felhívott Elnök Úr, és figyelmeztetett, hogy a fogadáson feltétlenül jelenjek meg. E körülmények szokatlanok voltak, de éppen ezért nem kockáztathattam meg az elmaradást. Az I. terem 11. számú asztalánál volt a helyem kijelölve. Velem szemben ült Elnök Úr, feleségével és Czapik Gyula, mellettem Vető Lajos feleségével. Bereczky is ennél az asztalnál ült. Péter János feleségével – a vacsora kezdetén még – a következő asztalnál. Elnök Úr megkérdezte tőlem, hogy a feleségem miért nem jött el? Mondtam, hogy azért, mert nem volt meghívva. – Vacsora után Rákosi sorba járt az asztalok között és kézfogással üdvözölte a megjelenteket. Mikor én kerültem volna sorra, három lépésnyire tőlem megállt, egy kézmozdulattal általánosságban üdvözölte az asztalnál ülőket és elfordult a jobbra eső asztal felé, ahol

Kisfaludy Stróbl Zsigmonddal fogott kezet folytatóan. – Ez kínos és durva megaláztatásom volt. – Asztalbontás után, mikor egy időre egyedül maradtam, hozzám lépett két úr. Az egyik ismerősként üdvözölt magyarul, és bemutatott egy oroszt, mondván, hogy az beszélni kíván velem, ő majd tolmácsol. Mellém ültek. Az orosz pár udvarias mondat után elhívták mások és énvelem maradt a magyar: – mint később mondotta magáról – Juhász Pál ÁVH-s őrnagy, aki az elhárító osztályon dolgozik. Ott, az ünnepi fogadás kellős közepén, diszkréten kihallgatott. Most világosodott meg előttem, hogy miért a feleségem nélkül hívtak meg. Az őrnagy mindvégig udvarias, barátságos modorban beszélgetett velem. Először egyházi munkaköröm iránt érdeklődött, és figyelmeztetett, hogy bár tudja, hogy nagyon jól végzem munkámat, de vigyázzak is erre, mert különben én is oda kerülhetek, ahol a többi volt szociáldemokraták vannak. Közölte, hogy mindent tudnak rólam, mert figyelemmel kísérnek. Egyebek között azt is kérdezte, hogy mik a terveim, s van-e valami kívánságom?

– Szeretném egyszer már én is látni Moszkvát. Bánt, hogy már mindenki eljuthatott oda, csak én nem.

– Nem gondolja, mi ennek az oka? – kérdezte Juhász, ha ugyan ez volt valódi neve.

– Nem tudhatom – válaszoltam.

– Hát az ön dzsentrisszármazása. Tudjuk, hogy atyja főispán volt a régi világban.

– No, hát így tudnak önök rólam mindent? – Minden üköm szíjgyártó volt, az apám is szíjgyártósegéd volt, 42 évig dolgozott egyfolytában a Glasz József cégnél, a régi Koronaherceg utca 9. sz. alatt és 1934 áprilisában az Angyalföld közepén a Váczi úti Tizenhárom-házban halt meg. Onnan temette Bereczky püspök, aki akkor angyalföldi lelkész volt. Ott áll a terem másik végében, mindjárt meg is kérdezheti tőle. – Főispán-kormánybiztos pedig én magam voltam Szabolcsban az 1918–19-es forradalomban, majd a Tanácsköztársaságban ugyanott folytatólag a megyei direktórium elnöke. Ezért kaptam ötévi fegyházat a Tanácsköztársaság bukása után, a feleségemet internálták, lakásomat az ellenforradalmárok elfoglalták, kifosztották, még a takarékbetétemet is kivették.

Az őrnagy megdöbbenve hallgatta ezeket a valódi adatokat, és most már láthatólag őszinte jóindulattal tanácsolta, hogy a saját érdekemben sürgősen igazíttassam ki a káderlapom adatait. – Azt feleltem, hogy én azt sem tudom, hol kell azt keresni, hanem ő intézkedjék eziránt.

Ezt az esetet akkor még a feleségemnek sem mertem elmondani, csak egyetlen barátomnak, Körmendi Pál mérnöknek (I., Attila utca 33.) avval, hogy ha történnék velem valami, legyen, aki tájékoztatni tudja feleségemet. (Körmendi régi illegális kommunista és spanyol szabadságharcos.) – Ettől fogva még feszültebb idegállapotban voltam. – Ezt az esetet Elnök Úrnak is csak a júliusi határozatok után, ez év szeptemberében mertem elmondani.

Ezután következtek olyan megaláztatások, amikről az ÁEH közvetlenül is tudott, vagy amikben intézkedett is. Ilyen súlyosabb eset volt például a Presbiteri Világszövetség hollandiai gyűlése, amelyre engem személy szerint is meghívtak, és az ÁEH javaslatára a magyar református egyház be is jelentett egyik világi képviselőjeként Bereczky és Péter püspökkel együtt. Így szerepeltem a Világszövetség kinyomtatott prospektusán is, amelyet szétküldtek az egész világ református egyházainak. Ezt a magyar egyházi sajtó is közölte. Az ÁEH ezek után leállította kiutazásomat. Ez nagy megszégyenítés volt az egész magyar protestantizmus előtt és azon kívül is.

1954 februárjában látogatott Budapestre az Egyházak Világtanácsának elnöke, Bell püspök és Visser't Hooft főtitkár. Utolsó napon a főtitkár sajtófogadást adott és ezen – a többi között – helytelenítően említette meg, hogy némely országok egyházainak lelkészi vezetői maguknak foglalják le az ökumenikus kiküldetéseket a nemzetközi fórumokra és különösen a világiakat hagyják ki ezekből. – Ezt nem fordította le a tolmács, amit én ott nyomban szóvá tettem. Erre Pap László dékán gyorsan pótolta a tolmács mulasztását.

Miért? – Mert ő is érdekeltnek érezte magát ebben a kérdésben, csakhogy éppen ellenkező előjellel, mint én. A Világtanács Központi Bizottságában ugyanis Pap László volt a magyar református egyház beválasztott képviselője. De az ő kiutazásait Bereczky azon a címen ellenezte hat évig, hogy Ravasz László bizalmasa és így a reakció exponense is. Ezért vagy maga utazott ki helyette, vagy Péter János.

Viszont mindkét püspök azt is ellenezte, hogy én részt vegyek protestáns nemzetközi gyűléseken, noha a külföldi protestáns egyházak világiakat is szokták kiküldeni képviseletükre. Ezt az ellenkezésüket nem is titkolták előttem, mikor két ízben Csehszlovákiába, egy ízben pedig Svédországba kiutazhattam velük. – Az én felfogásom pedig az volt, hogy ha már a legmagasabb egyházi tisztségekbe állítottak, akkor gyakorolhassam is az azokkal járó jogokat és hatásköröm et betölthessem.

Meg akartam tehát tudni Visser't Hooft-tól, hogy mi oka volt e kérdés felvetésére éppen akkor, amikor már tudta, hogy Pap László kiküldetései-

nek már nincs további akadálya, hozzájárult azokhoz a magyar református egyház vezetősége és azt az ÁEH is helyeselte. Ilyen körülmények között még sértőbbnek éreztem magamra nézve, hogy én gátolva legyek abban, ami az egész világ protestáns egyházaiban szokásos. (Még az idei galyatetői konferencián is voltak világiak.) A főtitkárral azonban nem volt alkalmam beszélni erről. A sajtófogadást követő ebéden távol ültem tőle. De mellettem ült Vető Lajos, aki megjegyezte:

– Úgy látszik, Roland bátyám, neked nagyon tetszik az, amit Visser't Hooft mondott a világiakkal kapcsolatban. – A velem szemben ülő Péter János pedig ingerülten szememre vetette:

– Úgy látszik, nagyon jóban vagy Visser't Hooft-tal, nemsokára szövetséget kötsz vele.

– Amiben igaza van, abban igazat adok neki – feleltem.

Joggal és már nem először tett indulatossá, hogy akkor, amikor én székfoglaló beszédemtől kezdve a legnagyobb lojalitást tanúsítottam a lelkészi elem tisztéből szükségképpen folyó elsőbbsége iránt, ugyanakkor e két püspök ádáz rivalizálásuk mellett is, egyetért a klerikalizmus teljessé tételére való törekvésben a református egyházban is. Hiszen a felszabadulás után éppen ezt hibáztatták Ravasz László egykori egyházvezetésében.

Mindjárt tudtam, hogy Péter János szavainak következménye lesz rám nézve. A vendégek elutazása után, 1954. február 16-án délben, sürgősen hívatott Elnök Úr. Varga József elnökhelyettes társaságában fogadott. Akkor elmondtam az előbb leírt esetet. Ezután – anélkül, hogy erre reflektáltak volna – Elnök Úr közölte velem az ÁEH-nak azt a tanácsát, hogy azonnal vonuljak vissza az egyházkormányzatban való részvételtől, de lemondanom nem szabad, hanem beteget kell jelentenem.

– Csak semmi lemondási komédia – mondotta szó szerint. – Közölte, hogy illetményeimet változatlanul megkapom, de óvakodjam attól, hogy lelkészek csoportosuljanak köröm. (Itt mindjárt vissza kellett gondolnom arra, hogy ha Bereczkyvel vagy Péterrel valami nézeteltérésem adódott, nemegyszer mondottam nekik, hogy én nem ragaszkodom egyházi tisztségeimhez, hiszen ha lemondanék, sokkal nagyobb súlyom lenne az egyházban. De mindig hozzátettem azt is, hogy nincsenek az egyházban további érvényesülési ambícióim. Ezt ma is állom és akkor is bebizonyítottam.)

Kijelentettem, hogy Elnök Úr szavát a párt szavának tekintem, és ezért fegyelmezetten engedelmeskedem annak.

A fenti közlést megismételték ugyanaz nap du. 5^h-kor Bereczky jelenlétében is, akivel e célból együtt jelentem meg az ÁEH-ban.

Csupán avval a magától értetődő jogfenntartással éltem, hogy ezután is meghívást kell kapjak minden olyan egyházi testület ülésére, amelynek tisztségeim szerint tagja vagyok. Erre ígéretet is kaptam lelkészi elnöktársamtól és ezt az ÁEH elnöksége is helyeselte.

Ez azonban nem valósult meg. A konventi elnökségi tanács üléseiről még csak nem is értesültem. Ellenkezőleg: részt vettek azokon olyanok, akik a törvény szerint nem is tagjai, például Pap László dékán – sőt még a személyemet közvetlenül érintő megalázó határozatokat is hoztak, kérdezésem nélkül. Például megvonták tőlem a hivatalos gépkocsi használatának jogát, takarékosság címén, amikor boldog-boldogtalan és illetéktelen szaladgált országszerte egyházi kocsikon, nem egyházi és hivatalos ügyekben is, és olyanok is, akiknek semmi közük sem volt az egyházhoz. Tiltakozásom után Bereczky egy konventi főtisztviselőt jelölt ki, akitől esetenként kérhettem kocsit és vagy kaptam, vagy nem. Hónapok elteltek, míg igényelni mertem, mert szégyenletes helyzetekbe kerültem. – Egyszer például a kocsivezető közölte velem, hogy csak akkor várhat meg a kórház előtt, ha szabott időre végzek a gyógykezeléssel, mert neki a konventi tisztviselő gyermekeit kell hazavinnie a tornaóráról. (E tisztviselő Bereczky veje volt.)

Máskor Tamás Ferenc osztályvezető útján levélben értesítettek, hogy bizonyos időpontban nem mehetek a konvent mátrai üdülőjébe (amelynek maivá fejlesztése éppen az én legszemélyesebb művem). Ez Bereczky utasítására történt.

Bereczky az ÁEH által tanácsolt mértéken messze túlmenően, teljesen elszigetelt az egyházi személyektől. Például mátraházai sétám közben megszólított a debreceni gyülekezetnek egy általam ismeretlen tagja, aki Nagy Dezsőné nyugdíjas tanítónőként mutatkozott be, és kért valamit tőlem, amit én – a vele együtt volt két más személy jelenlétében – elutasítottam betegszabadságomra való utalással. Bereczky azonnal szót emelt nálam emiatt, hogy még ezáltal is megszegtem az egyházi személyekkel való érintkezési tilalmat. – Egyetlenegyszer meglátogatott Papp Géza esperes családi ügyben. Bereczky azonnal tiltakozott emiatt is. Ezt Elnök Úr is túlzásnak minősítette.

Hogy a Rákosi-rendszer nyomása milyen céltudatosan nehezedett rám, azt tanúsíthatja egyebek között a Kenéz-ügy. – Kenéz Ferenc somogyi kis falu lelkésze volt a felszabaduláskor. Miután konventi elnök lettem, avval a követeléssel ostromolta az elnökséget, hogy részére budapesti eklézsiát juttasson, hogy egyetemi és magasabb teológiai tanulmányokat folytathasson. Azt állította, hogy ezt az igényt az ÁEH is támogatja. Mivel a papok elhe-

lyezése püspöki hatáskörbe tartozik, szóltam erről Bereczkynek. Érdeklődésünkre csakugyan kiderült, hogy az ÁEH támogatja ezt az igényt. Rámutattunk arra a nehézségre, hogy ilyen címen egyrészt minden falusi pap követelhetne pesti eklézsiát, másrészt sok pesti pap is vár az itt üresedő eklézsiákra, és ezek körében nagy visszatetszést szülne Kenéznek Budapestre erőltetése az egyházi főhatóság hatalmi szavával. – 1952. április 4-én, mikor Bereczky a Mátrában üdült, Nagy László osztályvezető határozottan közölte velem, hogy Kenéz Pestre juttatását nem lehet halasztani, szeptember 1-jéig feltétlenül el kell helyezni Budafokon Demjén helyébe, akit nyugdíjazni kell. Ez a párt akarata, és személy szerint köti magát ehhez Ács Lajos, a politikai bizottság tagja, aki somogyi párttitkár volt és Kenéz, mint Somogy megyei tanácstag kapcsolatot tart vele. Ugyanakkor közölte, hogy Dobos Károly fasori lelkészt is el kell távolítani szeptember 1-jéig. Ezekről azonnal értesítettem Bereczkyt, mivel ilyen ügyekben püspök nélkül világi elnök nem dönthet és nem is intézkedhetik érdemlegesen.

Miután Kenéz Budapestre került, azt követelte, hogy a konventi elnökség „tárgyaljon" vele, mert ő beleszólást igényel az egyházkormányzati ügyekbe, teljes forradalmi átalakulást kell végrehajtani az egyházban stb. – Közöltem vele, hogy a konvent elnöksége nem ismerhet el külön-külön tárgyaló félnek minden egyes lelkészt, de írja le kívánságait, elgondolásait, elolvassuk azokat és Bereczkyt is igyekszem megnyerni, hogy együtt fogadjuk. Memorandumát avval nyújtotta át nekem, hogy ha az abban foglaltakat nem teljesíti a konvent elnöksége, akkor ő el fogja söpörni. Hivatkozott magas pártösszeköttetéseire. – Bereczkyt nagyon nehezen sikerült rávennem, hogy együtt beszéljük meg Kenézzel zavaros beadványának tartalmát. Ígértük, hogy ami abból felhasználható, azt érvényesíteni fogjuk.

Én mint párttag, különösen megütköztem azon, hogy Kenéz magas pártkapcsolataival fenyegetőzik. Elpanaszoltam ezt akkor Elnök Úrnak. Ő is helytelenítette ezt, és közölte, hogy Kenéznek senki sem szánta azt a feladatot, hogy az egyházkormányzatba avatkozzék. Ő azért akart Pestre jutni, hogy tanulhasson. Megköszöntem ezt és ennek alapján Kenéz agresszivitását visszautasítottam.

De mégis Kenéznek lett igaza. Alig hogy engem kivontak az egyházkormányzatból, Kenéz igen magas pozícióba a konventre került. Így aláztak meg engem, a régi szocialistát, egy olyan törekvő fiatalemberrel, aki az 1945-ös konjunktúrában fedezte fel magáról, hogy ő szocialista. Ez a megaláztatásom pedig egyenesen és közvetlenül a Rákosi-környezetből indult reám, hiszen Kenéz patrónusa Ács Lajos volt, a politikai bizottság tagja.

Persze, Bereczky ezek után szabad prédának tekintett engem, akivel bármit tehet. 1954 őszén igényelték lakásom felét. Okom volt hinni, hogy Bereczky tud erről, mert ezekben a napokban sosem kaphattam meg lakása telefonján, amelyen rendszerint érintkezni szoktunk. De pár nap múlva a lakásügyi tárgyaláson a tárgyalásvezető a rám nézve hátrányos döntésének szóbeli indoklásában név szerint is hivatkozott Bereczkyre, noha az éppen akkor kapott egy önálló villát a Naphegyen. Mégis megtaláltam Bereczkyt, a Kálvin téri lelkészi hivatal telefonján. Muraközy Gyula lelkész által azt üzente, hogy nem ér rá a telefonhoz jönni, majd visszahív másnap. Így alázott meg az ott jelen volt más egyházi személyek előtt is, a velem azonos jogállású elnöktársam. Persze, másnap, szeptember 4-én sem hívott fel. Ez az eddigieknél is komiszabb fellépés felháborított. Ezt már fokozni sem lehetett.

Már ügyvédet és mérnököt bíztam meg a lakásmegosztás elintézésével, de végül mégis bejelentettem az ügyet Elnök Úrnak. Köszönettel fogadtam, hogy megvédett ebben az ügyben, avval az indokkal, miszerint magas tisztségemnek megfelelő lakásra szükségem van és a jövőben is szükségem lesz.

De Bereczky minősíthetetlen viselkedése miatt napokig nem voltam képes aludni. Teljesen kimerülten vettem részt a körzeti békegyűlésen, ahol az előadó, az Írószövetség egyik tagja, súlyos ideológiai hibába keveredett. Ezért elsőnek szólaltam fel, hogy megelőzzem a zavarnak a hallgatóságra való kiterjedését. Ez azért is szükséges volt, mert Németország egyesítése volt a téma, és ezért jelen volt a keletnémet követség egyik képviselője is. A beszéd sikerült, de engem a végén, túlfeszített idegállapotomban súlyos érpattanás ért.

Február 16-án, mikor visszavonultam, csupán 2% cukrom volt. De most már komoly beteg lettem, közel kerültem a halálhoz. Nehéz éveken át ép idegekkel bírni a folyamatos megaláztatásokat. – Hálásan emlékszem arra, hogy Elnök Úr vitetett a Kútvölgyi Kórházba. Viszont egyházi körökben rám nézve igen hátrányos hatást keltett, hogy az ÁEH-ból két hónap alatt senki sem látogatott meg a kórházban, pedig az az ÁEH közelében van.

Bereczky meglátogatott és mikor még úgy látszott, hogy a halálos ágyamon fekszem, bocsánatot kért, az utóbb maga által is elítélt viselkedéséért.

Két és fél év óta úgy éltem Budapest közepén, mint egy remete. Még színházban és moziban sem voltam azóta. Csak a déli órákban sétáltam a körúton egy-egy órát a feleségemmel, mindenki szeme láttára, hogy valami kifogás ne essék ellenem. Ezenkívül csupán a körzeti pártszervezet munkájában vettem részt, egyszerű tagként.

Visszavonultságomban észre sem vettem, hogy 1955 májusában másod-

szor is lejárt a konventi elnökség 3 éves mandátuma. Június 2-án Bereczky sietett értesíteni, hogy az ÁEH-val való megbeszélés szerint újra őt és engem választanak meg elnökökké. Másnap meg kell jelennem a Konvent ülésén, de ott csak ő fog beszélni, helyettem is ő köszöni meg a megválasztatásunkat. Nekem csupán annyi lesz a szerepem, hogy mellette ülök a világi elnök székében, és a választási aktus után hazamegyek. Ezután ugyanezt közölte velem Elnök Úr is. De még azt is, hogy szeptemberben részt vehetek a budapesti református teológia centenáris ünnepségein, amelyeken részt vesznek az Egyházak Világtanácsának képviselői és más külföldi egyházi kiválóságok is. – Erről Bereczky is tudott. Az egyházi sajtó közölte, hogy a rendezőbizottság tagjává is választottak.

Ebből azt reméltem, hogy lassanként mégiscsak feloldódik passzív szerepem, legalábbis annyira, hogy ne kelljen amiatt állandóan feszélyezve érezni magamat az emberek szeméből felém meredő kérdőjelek előtt. De nem így lett. Elnök Úr távollétében közvetlenül a centenáris ünnepségek előtt, biztonság okából megkérdeztem Varga József elnökhelyettest, nincs-e változás a júniusi elhatározásban? Azt felelte: nincs, feltétlenül vegyek részt már a rendezőbizottság utolsó előkészítő ülésén. Ezt megtettem. Másnap már *Bereczky közölte velem,* hogy ő beszélt az elnökhelyettessel, aki *őáltala üzeni* nekem, hogy csak három kevésbé jelentékeny alkalommal jelenhetek meg: a díszdoktori avató ünnepélyen és két istentiszteleten. Az államelnöki és más fogadásokon nem.

A díszdoktori avató ünnepélyen a megjelenteket Pap László dékán a rendezői névsorból szólította fel a díszterembe való protokollszerű bevonulásra, de engem kihagyott. A magyar református egyház legelső világi tisztségviselőjét – ekkora nyilvánosság előtt – otthagyott állóhelyemben. A felhívottak ünnepélyes bevonulása és elhelyezkedése után szégyenszemre – mint gazdátlan kutyának – egyedül kellett utánuk kullognom, üresen váró székemhez.

Ezek után természetesen még az „engedélyezett" két templomi ünnepélyen sem jelentem meg.

Hiába éltem teljes visszavonultságban, tovább sem hagytak nyugton. 1955. október 27-én a VI. kerületi rendőrkapitányságra idéztek, ahol az I. em. 1. sz. alatt egy máshonnan odajött ÁVH-s százados hallgatott ki. Mivel akkor még nagy betegségem után ingadozva jártam, feleségem kísért. Őt az előszobában ültették le, ahova időnként kiszólt hozzá a százados, hogy legyen türelemmel. Két óra hosszáig faggatott egyházi dolgokról, de közöltem vele, hogy már 1 és fél éve távol vagyok az egyházi élettől és ezért

semmit sem tudok. Nem is tudtam. Sőt, az ő kérdéseiből értesültem olyasmikről, amikről addig nem tudtam. Végül szigorúan meghagyta, hogy erről a kihallgatásról senki se tudjon. – Hónapok múlva felhívta lakásom telefonját. A kagylót feleségem vette fel. A százados megkérdezte őt, hogy emlékszik-e rá? – Én pillanatnyilag nem tudtam a telefonhoz menni. Jelezte, hogy újra hívni fog. De többé nem jelentkezett. Ezt is csak a júliusi határozatok után mertem elmondani Elnök Úrnak.

1956. július 18-án este, mikor a rádió először bemondta Rákosi lemondását, éppen a mátraházi református üdülőben tartózkodtam. Magamhoz kérettem az éppen ugyanott tartózkodó Pap László egyházkerületi főjegyzőt, és közöltem vele a nagy eseményt avval, hogy hallgassa meg az arról szóló következő híradást. – Csodálkozásomra kijelentette, hogy ez nem meglepetés az ő számára, mert Elnök Úr erről a készülő fordulatról nagyjából már tájékoztatta őt. – Ebből nyilvánvalóvá lett előttem, hogy ő, Ravasz bizalmasa, sokkal jobban tájékozott, mint én. Még a pártban készülő fontos fordulatról is.

Ezután következett az Egyházak Világtanácsának galyatetői ülésezése és az avval kapcsolatos ünnepségek. Június 5-én megkérdeztem Elnök Urat, hogy a világérdeklődés központjába került esemény alkalmával mi lesz a szerepem? – Elnök Úr közölte, hogy részt veszek a megnyitó- és záróünnepélyen, valamint az államelnök parlamenti fogadásán. – Ez természetesen egyházi körökben köztudomásra jutott. Ennek ellenére a július 27-én kezdődő galyatetői események előtt pár nappal azt közölte velem Elnök Úr, hogy azokon egyáltalában nem vehetek részt. Én, a magyar református egyház legmagasabb jogállású világi tisztségviselője. Ez annál feltűnőbb megaláztatás volt, mert ezeken az eseményeken számos külföldi, sőt belföldi laikus egyházi személy is részt vett. – Augusztus 5-én, vasárnap délben, mikor az államelnök és a kormány díszebéden látta vendégül a világ minden részéből összegyűlt protestáns küldötteket a Parlamentben – én a körúton sétáltam. Sokan kérdezték tőlem: – Hát ez hogyan lehetséges? – Mit felelhettem volna? – Újabb kínos megszégyenülés. Hazamentem.

Természetes, hogy az ilyen bánásmód rám szabadított az egyházból mindenkit, aki ütni akart a Rákosi-rendszeren, vagy azon túlmenőleg, esetleg magán a szocializmust építő rendszeren. Ez azért volt súlyos igazságtalanság velem szemben, mert hiszen éppen én voltam a Rákosi-rendszer félretolt megalázottja. Persze, akik aktívak lehettek az egyházi életben, éppen azokhoz nem lehetett nyúlni, és nem is mertek. Őket védte a Rákosi-rendszer kegyének sokféle megnyilvánuló jele: kitüntetések, tanácstagságok, díszes köz-

életi pozíciók. (Bereczky ez év május végén, tehát szinte közvetlenül Rákosi lemondása előtt, még avval dicsekedhetett, hogy Rákosinál járt, és avval kedveskedett neki, hogy míg Rákosi csak 8 nap múlva fordult szembe Nagy Imrével, addig ő már két nap múlva cikket írt ellene. Ezt ő maga mondta el nekem. Ilyen kegyben volt elnöktársam.) De az én sorsommá az vált, hogy az ÁEH egyrészt tartott tisztségeimben, másrészt viszont a passzív helyzetemben engem ért megalázó inzultusoktól nem védett meg. Sőt, maga is tett reményt keltő ígéreteket nekem, majd későbben visszavonta azokat és szégyenben hagyott az egyházi közvélemény előtt.

Pedig a nemzetközi protestáns élet vezetői közül – még visszavonulásom után is – sokan érdeklődtek irántam szeretettel és kifejezték rokonszenvüket. Belföldiek is, mégpedig éppen a haladó elemek, sokan érdeklődtek kifejezett szeretettel az iránt, hogy mikor térek vissza az egyházkormányzatba, mert ezt kívánatosnak tartották. Végül már semmiképpen nem volt indokolható az egyházi élettől való távolmaradásom. Ezt mutatja meg más oldalról a következő eset.

1956 júniusáig Pap László dékán a teológiai évnyitó és záróünnepélyekre, valamint a vizsgákra mindig meghívót küldött, mert hivatalomnál fogva elnöke voltam a teológiai igazgatótanácsnak és tagja a lelkészi vizsgáztató bizottságnak is. – 1956 szeptemberében már nem küldött meghívót. Ebben már jelentkezett a politikai viszonyok lazulásának az a hatása, amit az idézett elő, hogy a július 18–21-i határozatok után az ország szinte gazdátlanná lett hónapokra. Pap László eddigi magatartásának ezt a tüntető változását szeptember 26-án szóvá tettem Elnök Úrnál. Azt tanácsolta, levélben kérdezzem meg a dékánt (aki ez időben, mint egyházkerületi lelkészi főjegyző a beteg Bereczky püspököt közigazgatási hatáskörében helyettesítette), hogy 1956. június óta – tudomása szerint – talán valami változás állott-e be egyházalkotmányszerű jogállásomba? – A dékán cinikusan azt válaszolta, hogy „miután 1954 februárja óta a rendszeresen küldött meghívókra állandóan lemondó válasz érkezett, arra illetékes helyről érdeklődve, azt a felvilágosítást kaptam, hogy főgondnok úr betegállományban van. Ennek következtében a meghívókat »törvényes« helyettesének küldettem". Ezt október 2-án írta. Ettől már csak egy következő lépés volt annal a kijelentése, hogy én nem vagyok törvényes főgondnok. Ez október 31-én be is következett. De október első hetében Elnök Úr még nem látott ebben a rafinált fogalmazásban semmi célzatot és rejtett szándékot, s úgy vélte, hogy erre nem szükséges reflektálni. Ezt is engedelmesen tudomásul vettem.

Ugyancsak szeptember 26-án jelentettem be Elnök Úrnak, hogy az erdélyi Tasnádra, ahonnan származom, az ottani reformátusok meghívtak november 4-ére, templomuk megszerzésének 400 éves jubileumi ünnepségére. Én azonban elhárítottam ezt a meghívást, tekintettel rezervált egyházi helyzetemre. – Elnök Úr – legnagyobb örömömre – helytelenítette ezt, és javasolta, hogy feleségemmel együtt utazzam a tasnádi ünnepségre és töltsünk ott nyolc napot – az ÁEH három nap alatt megszerzi részemre az útlevelet. Haraszti előadó, aki az ÁEH-nál az útlevél ügyeket intézi, át is vette a kitöltött űrlapokat és fényképeket, de mivel nemhogy három nap múlva, hanem még október 22-éig sem kaptam tőle értesítést, töröltetnem kellett a november 1-jére előjegyeztetett vasúti jegyeket, amiket az indulás előtt 15 nappal kellett biztosítani.

Október 20-án telefonon közöltem Győry Elemér püspökkel, a konvent lelkészi alelnökével is a tasnádi utazás tervét. Isten áldását kívánta az utazáshoz és jó utazást. Néhány óra múlva azonban már levélben közölte velem a tudomásom nélkül „éppen együtt lévő konventi elnökségi tanácsnak" azt az állásfoglalását, miszerint a tasnádi gyülekezeti ünnepélyen csak *„mint magánszemély"* jelenhetek meg. – Más szóval: Erdélyben tagadjam le, hogy a magyar református konvent és zsinat világi elnöke vagyok, ahol lelkészi elnöktársam pár hónappal előbb ilyen címen járt. – Sajnos, a terv megvalósulása a bekövetkezett események miatt úgyis lehetetlenné vált volna, de egy újabb megaláztatás még így is sikerült belőle.

Az október 23-a előtti héten más olyan jellel is találkoztam, amiről most már meg lehet állapítani, hogy a reakció készülődésének a jelei közé tartozott – egyházi területen. Az utcán találkoztam Ferkai fasori presbiterrel. Deklasszált, régi tőkés, nagykörúti bérháztulajdonos. Figyelmeztetett, hogy akció készül ellenem, tehát jelenjek meg a 21-ére összehívott presbiteri ülésen, mert különben el fognak távolítani a fasori egyházközség főgondnoki tisztéből. Erre ugyanis az egyházi törvény módot ad többszöri igazolatlan távolmaradás esetén.

– Igen, de én minden esetben levélben mentettem ki magamat és azt a presbitérium tudomásul vette – válaszoltam.

– Ezeken a betegség címén való kimentéseken már csak nevettünk. Hiszen ha az utcán tudsz sétálni, miért nem veszel részt az egyházi életben? Ez tarthatatlan tovább.

Mit felelhettem neki? Az évek óta tartó távolmaradást illetően indokolt volt az elégedetlenség irányomban. De erre nézve csak az ismert leckét hajtogathattam: betegszabadság. – Igen, de harmadik éve? Most már konkrétan szemtől szembe találtam magamat helyzetem tarthatatlanságá-

val. E világos és egyben kínos tény enyhítésére kilátásba helyeztem, hogy a novemberi presbiteri ülésen talán már megjelenhetek. Gondoltam, addig megbeszélem a helyzetet Elnök Úrral és valamiképpen döntünk. Erre azonban már nem kerülhetett sor.

Ferkei azt is közölte, hogy rehabilitálni fogják Dobos Károlyt, az 1952-ben Szankra helyezett fasori papot, akinek eltávolításáért kizárólag engem tesznek felelőssé. – Felvilágosítottam Ferkait, hogy Dobos ellen annak idején politikai téren indult akció a VII. Kerületi Tanácsból. Néhány munkás meg is jelent a konventen és követelték Dobos eltávolítását az egyházi főhatóság által, mert különben ők távolítják el a maguk módján. Dobost csak egyházi intézkedés útján lehetett megmenteni az ellene indult politikai akció súlyos következményeitől. Ez meg is történt. Bereczkyvel együtt határoztunk ebben az ügyben, hiszen a lelkészek áthelyezését csakis a püspök intézheti. Dobos új állomáshelyét pedig csakis éppen a püspök jelölhette ki. Ezt ma is így tenném, bár nem engem egyedül illet a dicséret ezért, mert Bereczkyvel együtt jártunk el éppen Dobos érdekében.

Ferkai egész sor súlyos rágalmat említett, amelyek közel hároméví elzártságom alatt elterjedtek rólam – persze – „azt mondják" alapon. Láttam, hogy hosszú ideje tartó visszavonultságom és védtelenségem bőségesen elég volt arra, hogy a felelőtlen pletykázás minden hibáért rám hárítsa az ódiumot, még olyasmiért is, amihez semmi közöm, sőt amiről nem is tudtam. Ezek sokaságából itt csak ezt az egy példát említettem meg.

Így jött rám október 23. – Pár nap múlva a rádióból értesültem arról, hogy Dezséry lemondott és Ordass azonnal át is vette a helyét. Tájékozatlan voltam. Nem értettem a történteket. – Október 30-án este betegágyamban hallottam, hogy Nagy Imre miniszterelnök és a politikai bizottság is bejelentette a párt megszűnését, valamint az egypártrendszerét is. Nagy Imre deklarációja – az MSZMP ideiglenes központi bizottságának december 2–5-i határozata szerint – „olyan értelmű volt, amely a szocializmus alapjainak feladásával volt egyenlő". De a kívülállók előtt teljessé tette a zűrzavart az, hogy ugyanekkor még Kádár János is helyet foglalt a kormányban és csak negyedik napon vált ki abból, november 2-án, és ez is csak napok múlva jutott nyilvánosságra. Október 30-án este azonban a látható helyzet az volt, hogy megszűnt a párt, amelynek fegyelme alá tartoztam és amit – a sok megaláztatás ellenére is – az utolsó percig híven viseltem. – Én már átéltem egy szörnyű emlékű felbomlást 1919-ben, amikor a párt vezérei kiadták a kezükből a hatalmat a jobboldali szociáldemokratáknak, ahonnan az hat nap múlva átcsúszott a fehérterror kezébe, és az elmenekült élen álló felelős ve-

zetők helyett engem vont felelősségre az ellenforradalmi bíróság, és én ültem a börtönben sok ezer más áldozattal együtt. – Ezekben az órákban elkeserített ez az emlék és a tehetetlenség tudata, amit a politikai közéletből való régi kikapcsoltatásom okozott.

Este 10^h-kor egy volt miniszteri tanácsos, aki még a belügyminisztériumból ismert, „jóindulatúan" megtelefonálta, hogy ágyúzzák a nagybudapesti pártházat, de „egyelőre" csak az ÁVH-sok ellen irányul az akció. Körúti lakásom környéke azonban mást mutatott.

Tőlem balra a tizedik házban behatoltak a Magyar–Szovjet Társaság körzeti szervezetének a helyiségébe és a könyvtárat máglyán égették el. A szomszédságomban lakó titkár elmenekült. Én voltam az elnök. Akkor se menekülhettem volna el, ha akarok, mert ágyban fekvő lázas beteg voltam. Tőlem jobb felé ismeretlenek birtokba vették a közelükben lévő körzeti pártszervezetünk helyiségeit. Hat fegyveres elhurcolt a közelünkben lakó két körzeti párttagot, házastársakat. – Éjjel negyed 12-kor ismeretlen hang kérte a telefonhoz a „főgondnok" urat, és bejelentette, hogy: Jövünk!

Mivel az ÁEH napok óta nem felelt, 31-én délelőtt felhívtam Pap Lászlót, hogy érdeklődjem az egyházi helyzetről. Olyan keményen válaszolt, amire felbátorítva érezte magát a velem kapcsolatos előzmények és a jobboldalra fordult forradalmi, helyesebben ellenforradalmi helyzet alapján.

– Nincs értelme semmi tárgyalásnak! Mivel az egyház vezetés nélkül (joggal mondhatta, hiszen Elnök Úr három héttel előbb helybenhagyta Papnak azt a megállapítását, hogy közel három év óta betegszabadságon vagyok, s így indokoltnak tekinthető mellőzésem) nem maradhat a jelenlegi súlyos körülmények között, ideiglenes intéző szervet alakítunk, és függetlenül attól, hogy lemondasz-e, vagy nem, meg fogjuk állapítani, hogy főgondnokká történt megválasztatásod törvénytelen volt. Azután el fogja foglalni a helyét a törvényes püspök és főgondnok. Ezen csak avval segíthetsz valamint, ha beküldöd lemondóleveledet, de lehetőleg azonnal, vagy legalább még ma, mert azután már késő lesz.

Megmondtam neki, hogy ezt nem ígérhetem, mert ágyban fekszem és éppen az orvost várom. De talán holnap, vagy holnapután. Ezt mégis tudomásul vette.

Pap László azt is ígérte, hogy mindenki lemond az 1948 óta nyert hivataláról. – Ezt azonban legelsősorban ő nem tartotta meg. Nyugodtan megmaradt egyházkerületi lelkészi főjegyzői tisztségében, amelyet az általa most törvénytelennek deklarált egyházi rezsimtől nyert.

Pap Lászlónak az a fenyegetése, hogy főgondnokká választatásomat min-

denképpen történytelennek fogják minősíteni, még normális viszonyok között is súlyos lenne, hát még 1956. október 31-én egy kommunistával szemben, aki már aznap az ablakából láthatta egy elvtársát a lámpavasra akasztva.

Itt nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy a körút közepén lakom első emeleti utcai lakásban, ismer az egész környék. Harminckét év óta lakom a kerületben, húsz évig voltam szociáldemokrata pártelnök, évek óta részt vettem a körzeti pártagitációban az MDP egyszerű tagjaként, ugyanígy minden tanácsbeszámolón és békegyűlésen felszólalással – ez év februárja óta a körzeti pártvezetőség határozatából elnöke voltam a Magyar–Szovjet Társaság körzeti alapszervének, ahol hetenként érintkeztem a körzet lakóival. Rákosi távozása után éppen én hívtam meg Marosán Györgyöt a szeptember 23-i kerületi frontgyűlésre előadónak, ahol – házigazdaként – mellette láttak ülni beszéde alatt, amelyben határozottan állást foglalt a munkásegység mellett, a Szovjetunióval való baráti viszony egyenjogú rendezése érdekében és a reakció mozgolódása ellen.

Ha én kiteszem magam annak, hogy november elsején este Pap László a rádión hívjon fel lemondásra, mint Pétert és Bereczkyt, akik azonban nem voltak így szem előtt, akkor engem órákon belül elpusztítanak.

Negyvenéves párttagságom alatt nemegyszer tettem kockára az életemet a szocializmus célkitűzéseiért. De elkeserített és felháborított az az értelmetlen és igazságtalan eshetőség, hogy még bukása után is áldozatává legyek annak a Rákosi-rendszernek, amit akkor már mindenki gyalázott, még olyanok is, akiket elhalmozott a megbecsülés jeleivel. Hát csak én nem mondhatom meg már végre, még most se, hogy 12 éven át megalázottja voltam. Hogy az önérzetemen és emberi méltóságomon taposott? Még most is én szenvedjek a Rákosi-rendszer hibáiért, én feleljek azokért, akiket már régen elhallgattatott és félretett? – Felháborított az az igazságtalan fordított sors, ami Pap László fenyegetéséből meredezett felém.

31-én délután orvosom tilalma ellenére felkeltem ágyamból és íróasztalomhoz ülve, fogalmazni kezdtem lemondólevelemet.

Belőttek az ablakomon, a golyó a fejem fölött ütődött a menyezethez és az íróasztalomra hullott. – Így írtam a lemondólevelemet. Az abban foglaltak egyébként egyrészt valóságok, másrészt ismeretesek az egyházi emberek előtt is. Elterjednek az ilyesmik. Csak utalni kellett ezekre a tényekre, hogy meggátoljam olyan újabb hamis beállítás kialakulását rólam, amely igazságtalanul sújtana engem éppen egy olyan rendszerért, amely engem súlyosan megalázott.

Miért írom most le ezeket? – Talán meg akarom menteni egyházi tisztségeimet? Nem. Rám nézve tarthatatlanná vált, hogy azokat tovább viseljem az eddigi megalázó módon: egyrészt passzivitásra kárhoztatva, másrészt sértő inzultusoknak kitéve. Bár nem is a magam türelme fogyott el e tekintetben. Hanem az egész egyházi életé. Ezt már mindenki lehetetlennek tartotta. – Közel három év múltán. – Ha pedig politikai meggyőződésem miatt nem lehetek aktív, akkor mi lehet a megoldás? – Abbahagyni. – Lehet, hogy nincs igazam. Ezt majd illetékesek megállapítják és én azt figyelembe veszem.

Bizonyára sok hibát követtem el e sok év sok nehéz feladatai között. – De vajon csak én? – Annak a bánásmódnak, amelyben a Rákosi-rendszer részesített engem, nincs része az én hibáimban? Nem teszek szemrehányást az ÁEH-nak. Tudom, hogy ez a hivatal is a Rákosi-rendszer nyomása alatt állott, mint minden hivatal, párttag vagy pártonkívüli állampolgár.

De meg kellett világítanom a magam esetét és sorsát tanulságul a jövőre és talán a jóvátétel érdekében is. Mert én még helyes, vagy megértő, vagy éppen méltányos megítélés esetén is – az elmondottakon kívül – még súlyos egzisztenciális áldozatot is szenvedek azért, mert a Rákosi-rendszer egyházi posztra állított. Egyházi szolgálatom alatt teljesen elszegényedtem. Hogy tartani tudjam a magas tisztségeimnek megfelelő életszínvonalat, el kellett adnom mindkét – nem nagy értékű – ingatlanomat, amiket a felszabadulás előtt szorgalmas munkával szereztem. Egyházi tisztségeimtől megválva, olyan szerény nyugdíjra leszek utalva, ami korlátozott igényeimet sem fedezi.

Ha ezt is figyelembe vesszük, nyilvánvaló, hogy kikerülhetetlen kényszer szorított a lemondás felé: az eddigi módon lehetetlen tovább viselni egyházi tisztségeimet.

Az is lehet, hogy hibáztam lemondásommal is – 1956. október 31-én. – De Kádár János elmondotta magáról, hogy még ő is csak november 2-án ismerte fel a valóságos helyzetet. Addig szavazatával járult hozzá olyan „elképzelések érvényesítéséhez", amelyek „az ellenforradalom növekedéséhez vezettek". Pedig ő a tájékozódás lehetőségének a csúcsán ült: a kormányban. Én pedig a tájékozatlanság legmélyén. Csak én ne hibázhattam volna?

Sokan a megbecsültetés magas pozícióiban aktívan szolgáltak a Rákosi-rendszerben mindvégig. Ezek most tiltakoznak a félretételük ellen, mondván, hogy – esetleg még éveken át folyamatosan történt hibázásaik ellenére is – a nagy történelmi tanulságok után ők is jól tudják szolgálni népünk felemelkedésének ügyét. Ez szerintem is helyes.

De vajon csak éppen előttem nem állna nyitva ez a lehetőség, aki félretettje és megalázottja voltam a Rákosi-rendszernek? Aki a nagy történelmi tanulságokat már hosszú évek óta a magam sorsán tapasztaltam meg, míg mások a Rákosi-rendszer kegyeit élvezték? Akit ez a rendszer a passzivitás kényszerűségébe kötözötten martalékul hagyott a reakció bosszúvágyának? – Ez – négy évtizedes párthűség, küzdés, áldozat és fegyelmezett magatartása után – túlságosan tragikus ár lenne egyetlen olyan hibáért, amibe végül is éppen a Rákosi-rendszer bánásmódjából eredő különös helyzetem szorított – 1956. október 31-én.

Most engem is az érdekel elsősorban, miként szolgálhatom népem ügyét olyan munkaterületen, ahol politikai meggyőződésem nem gátol az aktivitásban. – Ha eddig egyszerű párttagként is szorgalmasan tudtam szolgálni a szocializmus ügyét minden vonalon, ezt ezután is megtehetem. – S ez nekem elég lesz életcélnak.

Budapest, 1956. december 8.

*Kiss Roland** [s. k.]

* Kiss Roland (1888–1967) eléggé ellentmondásos személy, azonban az ő élet- és „karrier"-történetén keresztül sok minden felderíthető lesz a 20. századi magyar és magyar református egyháztörténet alakulásából, részleteiből, amihez azonban még intenzív kutatómunkára van szükség. Szükségesnek tartjuk egy alapos „Kiss Roland teljes és részletes életrajz" összeállítását a teljes dokumentumanyag feltárásával és feldolgozásával.

KIVONAT A BUDAPEST-PASARÉTI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG 1956. DECEMBER 9-ÉN TARTOTT PRESBITERI GYŰLÉSÉN FELVETT JEGYZŐKÖNYVBŐL

Lelkipásztor felolvassa dr. Pap László egyházkerületi főjegyző 1956. november 26-án kelt, 2108/1956. sz. körlevelét, valamint a Dunamelléki Egyházkerület Elnökségének ugyancsak november 26-án, 108/1956. sz. a. kelt Presbitériumhoz szóló körlevelét. Mindkét körlevél 1956. december 2-án az istentisztelet végeztével a templomban a gyülekezet előtt fölolvastatott.

Lelkipásztor a körlevelekkel kapcsolatosan ismerteti Magyar Református Egyházunk jelenlegi problémáit, az Országos Intézőbizottságnak Református Megújulási Mozgalommá való kiszélesedését s ennek legutóbbi ülésén tárgyalt időszerű kérdéseket.

Ennek során Presbitérium elhatározza, hogy tisztelettel kéri az Egyetemes Konvent Elnökségét: kezdjen mielőbb tárgyalásokat az illetékes állami szervekkel az egyház és állam között kötött Egyezmény helyes értelmezése és végrehajtása tárgyában, különösen abból a célból, hogy haladéktalanul állíttassék föl az Egyezményben is jelzett „Vegyes Bizottság", és hogy az egyházi ügyek intézését az Állami Egyházügyi Hivatal helyett újra az illetékes minisztérium vegye át.

Presbitérium továbbá annak a reményének és kívánságának ad kifejezést, hogy az egyházzal kapcsolatosan a minisztérium hatáskörébe kizárólag annak a ténynek az ellenőrzése tartozzék, hogy az állam és az egyház viszonyának alakulása mindkét részről az 1948-as Egyezmény szerint történik.

Budapest, 1956. december 10.

Joó Sándor
lelkipásztor

Felszámolás és újrakezdés

Dr. Török István előadása a debreceni egyházmegye értekezletén, 1956. december 12.

(Gépírásos másolatról)

Szándékosan használom ezeket a közönséges, köznapi kifejezéseket. Megbukik egy vállalkozás, fel kell számolni, s ha a felszámolás megtörtént, lehet újra kezdeni, de most már másként, bölcsebben, jobban, mert ha nem okulunk semmit, az egyik bukás után nyomban következik a másik.

1. Mi most nem valami világi vállalkozás, hanem az egyházkormányzat összeomlásával állunk szemben. Itt ment végbe előttünk és bennünk, s itt van fogható jele, az egyházkerületi és egyházmegyei tisztségekről való sorozatos lemondásokban.

Az elmúlt évek során hozzászoktunk a dicsekvéshez, hogy folyton-folyvást világra szólónak minősítsük saját döntéseinket. Most, szinte szokásszerűen, még egy keserű dicsekvéssel toldjuk meg a sort: az egyházkormányzat ilyen nagyarányú összeomlása példátlan, legalábbis a Magyarországi Református Egyház életében. Minden okunk megvan, hogy számot vessünk a történtekkel, s próbáljunk tanulni. Az erre irányuló kívánságnak úgy igyekszem eleget tenni, hogy az adott keretek között, a feltörő kérdések tömkelegéből csak azokra szorítkozom, amelyek Ravasz László püspök november 1-jei rádiószózatával és a november 13-i körlevelével kapcsolatosak. Gyülekezeteink vezető szervei éppen ezekben a közlésekben kapták az összeomlás okainak első, hivatalos magyarázatát.

2. A szóban forgó megnyilatkozások természetesen egész sereg kérdést riasztanak fel: Egyáltalán hivatalos jellegűek-e ezek a megnyilatkozások? Ravasz László a Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottsága nevében és megbízásából emelt szót. De miféle szerv az Országos Intézőbizottság és mi címen avatkozik bele az egyház belső ügyeibe? Mi címen kéri ilyen súlyos kérdésekben a presbitériumok állásfoglalását?

Erről csak röviden kívánok szólni. Az Országos Intézőbizottság rendkívüli körülmények között született szükségmegoldás. Úgy látszik, mintha különféle forradalmi bizottmányok egyházi mása lenne. Pedig nem külső, hanem nagyon is belső és sajátosan egyházi okok hívták létre. Az egyházkormányzat összeomlása nem váratlanul és nem máról holnapra történt. Ez az egyházkormányzat theologiailag voltaképpen évekkel ezelőtt megbukott, már akkor, amikor ún. brosúra-prédikációk erőltetésével az igehirdetés szabadságát veszélyeztette, a theologiai kritikát elnémítani, s a lelkiismereti szabadságot elnyomni próbálta. Sajnos sok esetben nem is eredménytelenül. De ezért már ne az egyházkormányzatot, hanem saját magunkat okoljuk. Ez év nyarán az egyházkormányzat bukása már szinte minden vonatkozásban nyilvánvaló volt.

Galyatetőn az Egyházak Világtanácsának vezető személyiségei tüntető módon keresték közülünk azokkal a kapcsolatot, akik nem tartoznak az egyházkormányzat jellegzetes képviselői közé. Az egyházkormányzat sok külföldi konferencián és világi gyűlésen szereplő tagjai pedig szinte teljesen elszigetelődtek. A nyár folyamán már a lelkészi konferenciák különböző telepein is visszafojthatatlanul törtek elő az egyházkormányzat tanait és módszereit élesen elutasító, bíráló hangok. Kíméletlen leszámolásokat tartalmazó hitvalló nyilatkozatok és tájékoztatók készültek, amelyek kézről kézre terjedve bejárták az országot, a külföldi egyházi sajtó révén az ökumené világát is. Augusztusban főleg a Tiszahátón a gyülekezetek is megmozdultak, s jó darabig az egyházkormányzat gátló, sőt tiltó rendelkezéseivel dacolva, népes gyülekezeti napokat rendeztek; körzeti, sőt országos jellegű konferenciák, gyermek- és felnőttevangelizációk sorozatát tartották. Az éveken át visszaszorított ébredési mozgalom egyszerre előállott, mint meglepő arányú egyházi népmozgalom. Bizonyságául annak, hogy a nép elfordult ugyan egyházi vezetőitől, de nem fordult el az evangéliumtól. Minden akadályon túltéve magát, igénybe vette evangéliumi szabadságát, mint legtermészetesebb keresztyéni jogát.

Az idehaza is teljesen tekintélyét vesztett egyházkormányzat az ősz elején tett ugyan néhány bizonytalan és ellentmondó kísérletet a kibontakozásra, de nem sok eredménnyel. Az egyházkormányzatot akkor már inkább külső, mint belső erők tartották. Népünk októberi szabadságharcában aztán ezek a belső (külső?!) tartóerők is összeomlottak. Ezzel az egyházkormányzat sorsa megpecsételődött, a bukás forma szerint is bekövetkezett. – Van valami lélekemelő szép és jelképes abban, hogy a Református Egyház, mely fényes múltjával ellentétben úgy látszott, hogy az elmúlt években elidegenedett és elszakadt a magyar néptől, most ezzel a néppel egy időben és egyszerre vívja ki belső szabadságát.

Egyházi vonatkozásban is elérkezett az újrakezdés ideje. De ki kezdje el a szervezkedést? Bereczky Albert püspök, a zsinat és konvent lelkészi elnöke hónapok óta tehetetlen beteg. Elnöktársa, Kiss Roland főgondnokká választásának visszásságai még szeptemberben kipattantak, ennek folytán hivatalos szolgálata erkölcsileg lehetetlenült (sic!). Péter János püspök lemondása a levegőben volt, de különben sem tartózkodott Budapesten. Győry Elemér püspök sem mehetett fel a fővárosba, főgondnok társaik is különböző módon a cselekvésben akadályozva voltak. Egyházunk hivatalos központjában, Budapesten egy cselekvőképes egyházi vezető maradt: Pap László, a dunamelléki egyházkerület püspökhelyettes főjegyzője. Ő azonban egymagában nem vállalhatta az újrakezdéshez sürgősen szükséges intézkedések roppant felelősségét és terhét, ezért fordult segítségért egy olyan országszerte, sőt világviszonylatban is nagyra becsült szaktekintélyhez, mint Ravasz László püspök. Ő annak idején a püspöki széket nem erői fogytán, nem is a bizalom hiánya miatt hagyta el, sőt nem is egészen önszántából. Most Pap László és a Budapesten tartózkodó egyházi tisztviselők kérésére elvállalta, hogy az újrakezdésben tapasztalataival, tanácsaival segít addig, amíg helyrezökken az egyházi élet. Ezért a szolgálatvállalásért mi mindnyájan köszönettel és hálával tartozunk egyházunk bölcsének, a 74 esztendős Ravasz Lászlónak. Szolgálatvállalását jelentette be november 13-i körlevelében. Alkotmányos érzületét követve, kérte a presbitériumokat, hogy szabályos határozatban nyilvánítsák ki: csatlakoznak-e az Országos Intézőbizottság kezdeményezéséhez, mint átmeneti jellegű szükségmegoldáshoz? Ez a hozzájárulás a gyülekezetek nagy részében már meg is történt. Így kapta meg ez az egyházi kezdeményezés a hivatalos pecsétet.

Az elmúlt évek alatt egyházi vonatkozásban is annyi önkényeskedés fordult elő, hogy ma minden törvénytelenséggel szemben különösen érzékenyek vagyunk, és ez helyes is. Adjunk tehát teret annak az aggodalomnak: vajon a budapesti kezdeményezés nem szolgál-e precedensül törvénytelenségre csábító például a jövőre nézve, nem ugrik-e elő majd alkalmas pillanatban néhány ember, és nem fogja-e majd az Országos Intézőbizottság példájára hivatkozva „forradalmi módon" felforgatni a Magyarországi Református Egyházat?

Erre azt mondom, hogy ha meglesz a három feltétel: először is a valóban rendkívüli egyházi helyzetben a sürgős cselekvés szüksége, továbbá Ravasz László szellemi és erkölcsi súlyához fogható személyiség, és végül az, hogy megkapja a presbitériumok többségének hozzájárulását – akkor egy ilyen példa követéséért előre is vállalhatjuk a felelősséget, mert akkor

nem forradalomról, hanem az Egyház életnyilvánulásáról lesz szó. Lehet, hogy ez az életnyilvánulás nem mindenben szép. De hibáztathatjuk-e az újszülöttet azért, mert éktelen sírással ad először életjelt magáról?

3. A jogi természetű aggodalmakat nem tárgyalhatjuk tovább, mert erre most nincs időnk, a döntő számunkra úgysem formai, hanem tartalmi kérdés. Mit mond Ravasz László két megnyilatkozása? Azt fejezi ki és azt foglalja össze, ami voltaképpen minden gondolkodó egyháztagban ott élt már, csak nem talált ilyen világos és határozott megfogalmazást. Ezért értették meg első hallásra és ezért fogadták el oly hamar a presbitériumok, néhol még az állásfoglalástól félénken óvakodó vagy taktikázó lelkipásztor ellenére is. A két megnyilatkozás lényegében azonos, úgy, hogy elég ha az elsőt, a rádiónyilatkozatot veszem alapul. A Körlevelet különben is minden jelenlévő ismeri. A november 1-jei rádiónyilatkozat három nagy kérdésben foglal állást. Ezek a kérdések az egyház helyzetére, továbbá a forradalomra, s végül népünk további életútjára vonatkoznak.

Vegyük sorra őket:

Az egyházi helyzetről minden takargatás nélkül, súlyos és töredelmes bűnvallásban beszél: Krisztus magyarországi egyháza „mint földi intézmény, kényszerűségen felül is engedte magát megkötöztetni... a politikai hatalom erőszakától ...emiatt örökkévaló lelki céljainak szolgálatában is kárt vallott". Mindnyájan felelősek és részesek vagyunk abban, hogy ezt az egyházat „nem egyházi szempontból és érdekből kormányozták, hanem külső világi érdekek szerint". Az egyház eme megrontásához és nyomorgatásához mi mindnyájan segédkezet nyújtottunk, legalábbis tiltakozásunk túlságosan óvatos voltával, sőt hallgatásunkkal. Nem is lehet sürgősebb törekvésünk, hogysem az idegen kötelékeket lehányjuk egyházi életünkről.

Másodszor a forradalomról szól. Már a nyilatkozat bevezetőjeként szárnyaló szavakban, csodálattal és hódolattal adózik a nemzeti felkelés hőseinek. Ez a forradalom a nemzet erkölcsi felszabadulásának győzelme, s ezt mi magyar reformátusok szív szerint megbecsüljük. A forradalomban megélt nemzeti összetartozás azonban több, mint felemelő érzés: számunkra erkölcsi elkötelezés is. A forradalom vívmányainak megőrzése és továbbfejlesztése, hibáinak megigazítása és igazságtalanságainak jóvátétele a célunk. Évek óta megszoktuk, hogy közügyekkel szemben egyházi vonatkozásban csak az igenek hangzanak el. Most jólesik rámutatnunk, hogy Ravasz László az igen mellett nemet is mondott. Már a győzelem mámoros pillanatában új meg új fordulatban figyelmeztet a forradalom tisztaságának a megőrzésére, arra, hogy a forradalmi túlkapás, az önbíráskodás, a nemzeti

becsülettel és a keresztyén felelősséggel egyaránt összeegyeztethetetlen. Ravasz László a szabadság és a jogrend tiszteletben tartását egyszerre hangsúlyozta.

Harmadszor népünk jövőjére nézve leszögezte: „elvetünk minden restaurációs gondolatot és kísérletet". „Még gondolni se merjen senki az elmúlt korszakok rendszereinek visszaállítására." Ez a színvallás határozottan és lényeges módon megkülönbözteti Ravasz László szózatát a hercegprímás rádióbeszédétől. A hercegprímás, mint ismeretes, kinyilatkoztatta, hogy a bukott rendszer egyetlen egyházi vonatkozású rendelkezését sem ismeri el érvényesnek. Ebben hallgatólagosan, de magától értetődően benne van a sok ezer holdas papi birtokok visszaigénylése is. Ravasz László viszont mindnyájunk nevében hangsúlyozta: „hazánk szociális átalakulását helyeseljük és elősegítjük".

E hármas állásfoglalás alapján kérdezzük meg: mi a megújhodást kereső egyház legsürgősebb feladata jelenlegi helyzetünkben? Ravasz László püspök válasza így hangzik: a lelkipásztorok „legyenek népünk élő lelkiismerete... tisztán és bátran tolmácsolják Isten irgalmas üzenetét vigasztalásul, feddésül és világosságul".

Ezzel a nyilatkozattal elutasította az igehirdetés és politikai propaganda összekeverését, ezt az elmúlt évek során lábra kapott gyülekezetromboló hamis gyakorlatot. Ugyanakkor minden parancsuralmi egyházkormányzattal szemben kimondotta: legyen valóság az egyház zsinat-presbiteri alkotmányformája. Népünk életében az Ige parancsa szerint példamutató módon szolgáljuk a társadalmi igazságosságot és a nemzeti egység keretében építsük a hívő lelkek szolidaritását. Ez röviden Ravasz László nyilatkozatainak tartalma. Megérdemli ez a bölcs és mértéktartó, határozott és igeszerű útmutatás, hogy újra meg újra átgondoljuk és megszívleljük. Ez a tanítás az esetleg még fennmaradó alkotmányjogi akadályok ellenére a budapesti kezdeményezés önmagában is érvényes igazolása.

4. Nem volnánk azonban Tiszántúlon, ha Ravasz László tanítása tartalmi ellentmondást is ne váltana ki. Ezt az ellentmondást ilyen formában hallottam: Akad ugyan megszívlelnivaló Ravasz László bírálatában, de ez a kritika egészben véve mégis méltánytalan az utóbbi évek egyházkormányzatával szemben. Igenis, Bereczky Albertnek volt igaza, amikor bűnbánatot hirdetett, és igaza volt, amikor a politikai hatalommal szemben a szeretet álláspontjára helyezkedett. Ez a kristálytiszta theologiai álláspont, na meg a józan ész követelménye is – elvégre nem mehetünk fejjel a falnak.

Mit mondunk erre? Valóban a bűnbánat, meg a szeretet a Biblia központi mondanivalója? Egyetlen keresztyén hívő sem hibáztathatja Bereczky Albertet azért, mert bűnbánatot és szeretetet hirdetett, legfeljebb azért, ahogyan hirdette. Ez a mód azonban annál inkább kifogásolható, mivel a bűnbánat nála leszűkült. Csak az 1945 előtti állapotokra vonatkozott, viszont bűnbánat nélkül nézte el a múltbeli hibák új alakban való folytatását és példátlan elburjánzását az egyházban. Tehát éppen a bűnbánat hiánya volt a sajátos vonása. Hasonlót kell mondanom a szeretetről is. Nemcsak a szeretet, hanem az ellenség szeretete is parancs ránk nézve. Sőt az a mód is, ahogy szeretetünk az Isten parancsától meghatározott. Vajon a szeretet, amit Bereczky Albert képviselt és hirdetett, csakugyan az Ige fegyelme alatt álló szeretet, vagy pedig a politikai hatalom gátlástalan igazolása? Olyan kiszolgálás, amelynek a politikai hatalom éppúgy nem vette igazi hasznát, mint az egyház. Hangsúlyozom, van Bereczky Albert tanításainak nem egy igazságmozzanata is, amit nem szabad elfelednünk, de ezek is csak annak a módnak ellenére igazak, ahogy Bereczky Albert a bűnbánatot és a szeretetet gyakorolta és hirdette.

Még egy tartalmi ellenvetés merült fel Ravasz László nyilatkozatának egészével szemben. Ezt többfelől is hallottam: ha a tegnapi egyházkormányzat az akkori politikai rendszert igazolta, úgy Ravasz László a forradalomban elkezdődő újat. Mindenik theologiai formulákba bújtatott politika, csak más előjellel. Nos, a rádiónyilatkozat elemzéséből eléggé kitűnhetett annak a politikai vádnak a tarthatatlansága. Magát a vádat többnyire olyanok képviselik, akik a szálka és a gerenda hasonlatáról elfeledkeznek. De hogy mégis súlyt adjanak ellenvéleményüknek, nem minden gyanút keltő szándék nélkül, a Ravasz-féle kezdeményezés politikai hátterében keresik. Kapóra jött Visser't Hooft nyilatkozata. Az Egyházak Világtanácsa titkára már október végén közölte a magyarországi egyházi eseményeket, és örömét fejezte ki, hogy ezeknek az előkészítésében részt vehetett. Ez azt teszi, mondják, hogy az októberi eseményeket a határon kívül készítették elő és az imperialisták kezét kell keresnünk bennük.

Ezzel a meglehetősen sötét váddal szemben csak annyit jegyzek meg: Visser't Hooft és az EVT valóban részes az események előkészítésében, de nem valami politikai fondorlattal, hanem egy határozattal, melyet Galyatetőn hoztak a népek önrendelkezési jogáról és a vallás szabad gyakorlatáról. Nincs ebben a határozatban semmi titokzatos dolog. Ország-világ előtt tárgyalták meg, és „Az Út" című félhivatalos lap is teljes szövegében közölte augusztus 12-i számában. Különben a határozat szövege ma érdekesebb, mint kimondásakor volt. Ravasz László püspök valószínűleg „Az Út"-ból

értesült erről a határozatról és éppúgy ártatlan a vádban, mint ahogy a kitűnő Visser't Hooft sem hibáztatható üdvözlő táviratáért.

5. Ravasz László püspök nyilatkozatainak formai és tartalmi elemzése érzékeltette velünk azt a felszámolást és újrakezdést, amiben mi egyházi tisztségünk szerint felelős módon részesek vagyunk.

Az újrakezdés legközelebbi feladatáról még néhány tájékoztató szót kell mondani. Ma itt jelölés történik az egyházmegyei tisztségekre. Ez majd olyan fontos cselekedet, mint maga a választás. Esztendőkre meghatározza az egyházmegye életét, egész légkörét. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy erről itt mint személyileg érdektelen beszélhetek. Nincs szándékomban ugyanis, hogy a presbiterségen túl, bármiféle egyházkormányzati tisztséget vállaljak. Nekem minden külön tisztség nélkül is alkalmam nyílik arra, mint mai előadásom is mutatja, hogy a felmerülő egyházkormányzati kérdések theologiai megvilágításával szolgáljak. Theologiai érveim pedig, ha önmagukban nem hatnak, akkor sem lesznek nyomatékosabbak, ha egy vokssal megtoldom őket. Az így értelmezett személyi érdektelenség birtokában hadd ajánljak két figyelemre méltó szempontot.

Először is: kerüljünk a jelöléskor minden sematikus megoldást, minden gépies általánosítást. Ilyen volna például az, ha valakit csak azért nem jelölnének, mert az eddigi egyházkormányzatban tisztséget viselt. Az itt a kérdés, hogyan töltötte be eddigi tisztségét? Az Ige s ezzel kapcsolatban a theologiai véleménynyilvánítás szabadságát tiszteletben tartotta-e, vagy nem? Alkotmányosságra és törvénytiszteletre vonatkozó hivatali esküjét megtartotta-e, vagy pedig törvénysértésre vetemedett? Maga is részt vett-e megfélemlítési kísérletekben, vagy pedig ellenszegült-e ilyen kísérleteknek? Az anyaszentegyház törvényes szabadságát védelmezte-e, vagy pedig forgolódásával egyenesen alkalmat kínált az illetéktelen beavatkozásoknak?

Ezeken a kérdéseken fordul meg az eddigi tisztségviselők további szolgálatra való alkalmassága vagy alkalmatlansága. Jelölésük tehát igen gondos, egyenkénti elbírálás tárgya. A kiesők helyébe jelöljünk bátran a múlt vétkeiben még kevésbé részes fiatalokat, jó ha a hivatottság jeleit mutató fiatalok minél nagyobb mértékben kapcsolódnak bele az egyházmegye kormányzásába.

Másik szempontot is ajánlok: kívánatos minden tisztségnél minél több, de mégis minden esetben megbízható személy jelölése. A hivatalos jelölés mint ismeretes, csupán tájékoztató segítségnyújtás a presbitériumoknak, s nem is lehet több. Azért fontos, hogy lehetőleg minden tisztségre több alkalmas személyt jelöljünk, mert a presbitériumok így könnyebben megtalálhatják azt, akiben személyes ismeretség és tapasztalat alapján megbízhatnak. Viszont nem szabad feledni, hogy a hivatalos jelölés már bizonyos fokú fémjelzést is ad a jelöltnek. Ezért csak olyan név kerüljön a listára, amelynek tulajdonosában a jelölőbizottság valóban megbízhat és megválasztása esetére mintegy kezességet vállalhat érte. Itt újra hangsúlyoznom kell a lelkiismeretes egyénenkénti elbírálás fontosságát.

Szívből kívánom, hogy olyan testület kerüljön az egyházmegye élére, amely csakugyan felszámolja elsősorban saját magában a vétkes múltat, s okulva a múlt bűnein, Istennek tetsző újat kezd egyházmegyénk életében.

6. Felszámolás és újrakezdés – ez volt előadásom címe. Az, aki jól értette, tudja, hogy voltaképpen bűnbánatról és megtérésről, a mi bűnbánatunkról és a mi megtérésünkről beszéltem, mert ez az igazi felszámolás és ez az igazi újrakezdés.

Debrecen, 1956. december 12.

Bereczky Albert püspök üzenete a Dunamelléki Egyházkerület esperesi és gondnoki értekezletéhez

(Hivatalosan szétküldött példányról)

Szeretett Testvéreim!

Mindenekelőtt Istennek hálát adva köszönöm tinektek, hogy betegségem idején már Németországban fölkerestetek közös leveletekkel s velem voltatok imádságaitokkal. Biztosítlak arról mindnyájatokat, külön-külön is, hogy bőven van alkalmam a legszentebb papi szolgálatra: az imádságra, s ebben mindegyikőtök élete és szolgálata benne van.

E soraim célja, hogy a zűrzavaros helyzetnek igyekezzem véget vetni úgynevezett lemondásomra nézve.

Az egyik álláspont az, melyet Pap László november 1-jén a rádiónyilatkozatában kifejezett, hogy tulajdonképpen én nem is voltam és nem is vagyok a Dunamelléki Egyházkerületnek püspöke, mert „a magyar református egyház zsinata és konventje törvényes elnökének ma is dr. Ravasz László püspököt tartja, aki ezekről a tisztségeiről csak politikai kényszer hatására volt kénytelen lemondani". Ez az álláspont sajnálatos feledékenységen alapszik, s én tartozom a Dunamelléki Egyházkerületben velem együtt szolgáló testvéreimnek emlékezetébe idézni azt a levélváltást, amely Ravasz László és közöttem 1948-ban végbement. A két levelet minden egyházközségünk irattárában meg lehet találni, boldog emlékű Victor Jánosnak a püspökválasztás ügyében kiadott körlevelében. Én lemásoltattam, mellékelem, s kérlek, olvassátok el e két levelet figyelmesen. Bizonyos vagyok abban, hogy Ravasz László sem akkor, sem most nem feledkezett meg arról, ami történt. A Dunamelléki Egyházkerület presbitériumai törvényesen leszavaztak, Ravasz László az egyházkerület közgyűlésén megrendítő utolsó püspöki jelentésében elbúcsúzott, és a Kálvin téri templom kapujában ő fogadott, amikor a püspökszentelésre az egyházkerületi közgyűléssel együtt bementem. Bizonyára senki sem gondolja, hogy Ravasz László leve-le, püspöki jelentése és a templomban való ünnepi fogadás a Dunamelléki Egyházkerület gyülekezeteinek megtévesztésére szolgált volna.

A második variáns nem az ún. legitimista álláspont – amelynek jogforrását nem akarom külön megnevezni –, hanem az én lemondásom. Vita van afölött, hogy ez a lemondás megtörtént-e, vagy nem. Erre nézve mellékelem számotokra azt a lelkiismeretes összeállítást, amely az eseményeket kronologikus sorrendben és hűen adja. Az összeállítást dr. Nagy Endre Harsányi György kérésére készítette, nekem bemutatta, s én tőle elkértem azzal, hogy elsősorban ti, dunamelléki esperesek és gondnokok vagytok hivatva az eseményeket a valóságnak megfelelően ismerni. Ha ezt a följegyzést elolvassátok, meg fogjátok állapítani, hogy egy súlyosan beteg embert és az érette aggódó családját kényszerítő döntés elé állították. Hangsúlyozom, hogy nem az a kérdés, vajon lemondásom megtörtént-e, vagy nem, hanem az a kérdés, hogy milyen körülmények és okok között történt.

Ha ezt a följegyzést elolvassátok, még csak egyet kell megjegyeznem. Ragaszkodni fogok, ha Isten életemnek és egészségemnek továbbra is kedvez, a törvényes eljáráshoz, tehát lemondásom fölött egyedül illetékes az egyházkerület közgyűlése dönteni. Más tényező jogtalan és illetéktelen döntését természetesen semmisnek tartom.

Magától értetődik, hogy úgy az egyházkerületen belül, mint az egész egyházban és az egyházon kívüli tényezők részéről is mindenkinek erkölcsi érzéke finomságától és jogi felfogásától függ, vajon lemondásomat lemondásnak tekinti-e, vagy nem, és ebben mindenkinek joga van saját véleményét és meggyőződését kialakítani, s nem tilthatom meg senkinek, ha az egész eljárásról hű ismeretet kapva, véleményét kialakítja és kinyilvánítja. Én magam majd a kellő időben tartandó egyházkerületi közgyűlésen fogom ugyanezt megtenni, szabad és jó lelkiismerettel.

Kérlek benneteket, álljatok helyt, és a nemzet súlyos megpróbáltatásának idején a rendbontást, törvénytelenséget, egyéni ambíciókat ne engedjétek elhatalmasodni az egyházban, hanem éppen ellenkezőleg, legyen mindenki a szent szolgálatban hűséges és Istennek engedelmes.

Így gondol rátok szerető testváretek az Úr Jézus Krisztusban

Bereczky Albert

Budapest, 1956. december 16.

Lemondásom

(Részlet Ravasz László: Emlékezéseim című könyvéből, melyben lemondása elvi hátterét tárja fel. Kálvin Kiadó, 1982. 344–348. o.)

1948. ápr. 28-án az egyetemes konventen, ápr. 30-án a zsinati tanácson beadtam lemondásomat. Még részt vehettem a zsinati tanács határozatának előkészítésében, amely az én sokszor használt kifejezéseimmel bűnbánatot tartott, hitet tett a demokrácia mellett és felajánlotta szolgálatát az államnak minden olyan kérdésben, mely az evangéliumból következik, vagy azzal összhangzásban van. Fenntartotta magának a szamaritánus szolgálatot, mindazok felé, akik a roppant forradalmi átalakulásban akár saját maguk, akár a mások hibájából bajba, nyomorúságba jutottak. Én a konvent és a zsinati tanács ülései alatt betegen a Lorántffy kórházban tartózkodtam s Révész Imre és Kun Béla, továbbá Kiss József főtanácsos a deklarációk, illetve a határozatok megfogalmazásánál többször felkerestek és döntésemet kérték.

Május 11-re összehívtam a rendkívüli kerületi közgyűlést s ott „27-ik és utolsó" püspöki jelentésemben – ez már nem jelent meg nyomtatásban – a püspöki állásról lemondtam. Az ülés külsőségeiről, hangulatáról nem emlékezem meg. De ideiktatom búcsúbeszédem – és szolgálati végrendeletem – befejező passzusát.

Megállapítom, hogy az egyház és állam viszonyának rendezésére – most a főkérdésünk – a református egyház azt a megoldást tartja leghelyesebbnek, amit a szabad egyház szabad államban fejez ki.

Ez azt jelenti, hogy az egyház csak akkor végezheti szolgálatát, ha szabad az államtól, szabad más egyházaktól s egyedül csak Urának, a Jézus Krisztusnak engedelmeskedik. De ez csak akkor lehetséges, ha az állam is szabad az egyházaktól, mindenkitől éppúgy, mint egytől; ha az állam az egyházak tanításaival szemben semleges s polgárait nem kötelezi semmiféle világnézetre, sem a hit, sem a hitetlenség követelésével.

Másik fontos dolog, hogy ez a szabadság és kölcsönös függetlenség egyszersmind jóindulatú együttélés legyen. Ez azt jelenti, hogy az állam becsülje meg az egyház szolgálatát s lásson elsőrangú állami érdeket abban, hogy a Jézus Krisztus szelleme, a jóakarat és a szeretet lelke, az erkölcsi komolyság, az áldozatosság és az egymás terhét hordozó felelősségvállalás az állampolgárok lelkében minél inkább megerősödjék. Viszont az egyház lásson az állami rend fenntartásában olyan magasrendű szolgálatot, amelyet imádságaival, példaadásaival és tanításaival bátran és következetesen támogasson.

Idáig nincs is különösebb nehézség. A nehézség a konkrét helyzetből fakad. Abból, hogy mi egy roppant forradalmi átalakulásban vagyunk, amelyben a szekuláris állam, a laikus állam rendezkedik ugyan be, de egy olyan nagy történelmi mozgalom győzelmes kibontakozása útján, amely megindulásakor az egyházban ellenséget látott, bizonyára azért is, mert *akkor* az egyház is ellenséget látott benne. Ezt az ellenségeskedést meg lehet magyarázni, meg lehet érteni, de meg nem történtté tenni nem lehet. Az egyház százados fejlődés során az uralkodó osztály társadalmával összenőtt, viszont a szociális forradalom az uralkodó osztály keretein kívül támadt, ennélfogva egyház és szociális forradalom kölcsönösen ellenségnek tartották egymást, pedig mindkettőnek üzenete és szolgálata sok egyezést mutatott szemben azzal a különbséggel, amit az uralkodó társadalom, a feudális és kapitalista osztályuralom mutat az evangéliummal összemérve.

Az a nagy szociális forradalom, ami átalakította Magyarországot és lassanként átalakítja az egész világot, elsöpörte a megelőző államrendet annak az osztálynak uralmával együtt, amelyen ez a rend felépült, sőt pelyvaként elsöpörte magát az illető osztályt is. Ilyen helyzetben ***kísértése*** az egyháznak, hogy azonosítsa magát a letűnt osztályuralommal és az új államrendben ellenséget lásson. Kísértése az államnak, hogy azonosítsa az egyházat a letűnt államrenddel, és benne ellenséget lásson. Ha az egyházat megejti ez a kísértés, az a végzetes szerep vár reá, hogy átalakul egy illegális politikai párttá. A maga táborába gyűjti az elégedetlen és ellenzéki elemeket s a hozzá való tartozás nem a hitnek, hanem a politikának lesz az állásfoglalása. A kormányzatot mindez arra bírja, hogy a saját politikai pártjának hatalmi érvényesülését az utolsó egyetlen akadálynak, az egyházak politikai letörésével biztosítsa.

Mindez azonban nem igaz, az egyházak vezetői Krisztus seregéből nem akarnak politikai pártot csinálni, s a kormányzat felelős emberei nem akarják a Krisztus egyházát letörni vagy szétzilálni. Ezért szükséges, hogy a hamis látszatok eltűnjenek, a helyes valóság érvényesüljön s a „clara pacta boni amici" [világos szerződések, jó barátok] klasszikus szabálya ezen a területen is érvényesüljön. El kell érnünk, hogy az egyház ne legyen politikai tábor, amely

akár az állam politikai céljai *ellen,* akár az állam politikai céljai *mellett* felhasználja azt a befolyást és tekintélyt, amit Jézus Krisztustól a lelkek építésére és Isten országa szolgálatára vett.

Ezen a téren a zsinat tavalyi és a zsinati tanács idei határozata határozott és döntő lépést tett, amelynek felvilágosító, a helyzetet tisztázó és iránymutató hatását bizalommal kell szemlélnünk. Nagymértékben javára válnék e kibontakozásnak, ha az állam a református egyházra vonatkozólag még egyszer *konkréten,* mintegy feleletül, összefoglalná a maga egyházpolitikai állásfoglalását s megmondaná, hogy az általa képviselt államrend mit biztosít most és a jövőben az egyházak szolgálatának szabadságára és támogatására. Igaz, hogy a református egyház nem szuverén, még kevésbé világhatalom. De egy nagyon jelentős közjogi és erkölcsi testület, amelynek igen nagy befolyása van a magyar nép nagyon is számottevő rétegének állásfoglalására. Az imént említett kormányzati nyilatkozat a zsinati tanács határozatával együtt magvát alkothatná egy olyan megegyezésnek, amelyet illendő szerénységből nem nevezek konkordátumnak, de amely az érdekelt felek erkölcsi méltóságánál fogva ilyen állandó egybehangolódást jelentene.

Azonban reánk nézve nem az a legfontosabb kérdés, hogy az az összhang mikor és hogyan jő létre. Mi nagyon várjuk, hogy létrejöjjön, de az egyház alapelveinek feláldozásával nem tudnók siettetni. Reánk nézve az a fontosabb, hogy akár előbb, akár utóbb jön létre, akár tökéletesen vagy felemásan, mindenképpen egy csomó olyan új feladat vár reánk, amelyek elől nemzedékünk ki nem térhet. E feladatok megoldásából az egyház új élete bontakozik ki, ha Istennek úgy tetszik, tavaszi virágzás formájában, ha pedig másképpen határozott rólunk, egy csomó új fájdalom, próba, megítéltetés éjszakájából előhozott hajnalképpen.

A legsürgősebben hozzá kell látnunk egész egyházi életünk átszervezéséhez, amely immár el nem utasítható módon időszerűvé lett. Ha ezt az átszervezést közelebbről jellemezni akarom, három műszót használok: specializálódás, koncentrálódás, spiritualizálódás, vagyis az egyháznak visszahúzódása legsajátosabb életterületére, az egyház munkájának a gyülekezeti éllettevékenységként való gyakorlása, végül az egyház gyökeres átlelkesedése az, amiből az egyház megújulása összetevődik.

Az egyház századokon át az állami életnek sok tevékenységét végezte közvetve vagy közvetlenül. Részt vett az államigazgatásban, végezte a köznevelés munkáját, egyedül teljesítette a szociális és népjóléti feladatokat. Régebbi időkben még a honvédelem, sőt kezdet kezdetén a földművelés és

az ipar is az ő gondja volt. Viszont nyilvánvaló, hogy az állameszme fejlődésével, a műveltség terjedésével és az állam és a népműveltség eszmei összetartozandóságának egyre teljesebb elismerésével az egyház életműködéséből minden olyan munka, amelyet az állam helyett végzett, lassanként átkerül az állam kezébe. Ezelőtt még egy századdal az egész magyar közoktatás legnagyobb részben egyházi munka volt; de ha az állam a közoktatás kizárólagos intézésére maga vállalkozik, unokáink már csak olyan egyházi iskolákat járhatnak, amelyek tisztán egyházi szükségleteket elégítenek ki. Ezelőtt egy fél századdal minden jótékonysági munka egyházi vagy legfeljebb községi vállalkozásból állott. Az első gyermekvédelmi törvénytől a mai szociális törvényalkotásig azonban olyan gyors átvállalását láthatjuk az állam részéről a már eddig meglátott és még ezután jelentkező szociális és népjóléti feladatoknak, amelyek mellett eltörpülni látszik az aránytalanul kevesebb eszközzel rendelkező egyházi munka. De soha semmiféle állam nem veheti át az egyház sajátos szolgálatait, azt, amit az Úr Jézustól vett. Nem veheti át az istentiszteletet, a törvénynek és az evangéliumnak a tanítását, a szeretet szolgálatát, a fegyelem gyakorlását és a krisztusi világosság terjesztését. Ez azt jelenti, hogy az egyház munkája specializálódik igehirdetésre, misszióra, vallástanításra, a közösségi élet gyakorlására és a bizonyságtevésre. Mindezeknek területe, intézménye, alanya és közege maga a gyülekezet a maga szervezett közösségi életében. Ez azt jelenti, hogy a munka koncentrálódik a gyülekezetre. Eddig egy vallásos társadalom dolgozott, vagy keresztyén, vagy protestáns, vagy református társadalom, sokféle egyesület, mozgalom, szövetség, szervezett vagy szervezetlen közösségben. A magyar társadalom vallásfelekezeti alapon szervezkedett meg s érdekes volna tudni, hogy a letűnt korszak sok ezer egyesülete közül hány volt vallásos jellegű és hány volt világi. Most megmarad a gyülekezet és gyülekezet kiküldötteinek, képviselőinek a gyülekezete, mint összefogó egyházi szolgálat munkaközössége. Gyülekezet a presbitérum, az a vasárnapi iskolák növendékei, az ifjak, a nők, a férfiak tábora. Gyülekezeti ügy a vallástanítás, a szeretetmunka, a misszió, a bizonyságtétel. Különösen lelki ügy az egyház anyagi fenntartásának kérdése. Isten egyháza offertóriumból [önkéntes megajánlás] él s az offertórium az istentiszteletnek olyan alkotórésze, mint az igehirdetés, vagy az imádság. Az egyházigazgatásnak is nagyon le kell egyszerűsödnie s két pillérre épülni fel, nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is: a presbitériumra és a zsinatra. Mindezzel az egyház átlelkesedését követeljük, mert az anyagi kérdések éppúgy istentiszteleti üggyé válnak, mint az igazgatásiak.

Világos dolog, hogy ez a kényszerű átalakulás gyökeres átszervezést von maga után. Gazdálkodni kell a munkaerőkkel és gazdálkodni kell az idővel. Tagosítást kell végeznünk az egyházi munkások és munkaterületei között. Egy csomó új munkást és munkaágat kell beállítani, egy csomó régi munkásnak új munkakört adni s bármily fájdalmas is a dolog, a selejtes munkásokat végelbánás alá kell vonni.

Ebben a nagy átalakulásban vagy meg fog újulni a magyar református egyház s akkor a második ház dicsősége nagyobb lesz az elsőnél, vagy elpusztul, ha nincs benne lélek. Két nagy forradalom van a világon: az élet forradalma és a halál forradalma. Válasszuk bátran az élet forradalmát az Élet Fejedelmének zászlaja alatt.

Bereczky Albert püspök üzenete a Magyarországi Református Egyház Zsinati Tanácsához

(Hivatalosan szétküldött példányról)

Szeretett Testvéreim!

Mindenekelőtt Istennek hálát adva köszönöm tinektek, hogy betegségem idején már Németországban fölkerestetek közös leveletekkel s velem voltatok imádságaitokkal. Biztosítlak arról mindnyájatokat, külön-külön is, hogy bőven van alkalmam a legszentebb papi szolgálatra: az imádságra, s ebben mindegyikőtök élete és szolgálata benne van.

E soraim célja, hogy a zűrzavaros helyzetnek igyekezzem véget vetni úgynevezett lemondásomra nézve.

Az egyik álláspont az, melyet Pap László november 1-jén a rádiónyilatkozatában kifejezett, hogy tulajdonképpen én nem is voltam és nem is vagyok a Dunamelléki Egyházkerületnek püspöke, mert „a magyar református egyház zsinata és konventje törvényes elnökének ma is dr. Ravasz László püspököt tartja, aki ezekről a tisztségeiről csak politikai kényszer hatására volt kénytelen lemondani". Ez az álláspont sajnálatos feledékenységen alapszik, s én tartozom a magyar református egyházban velem együtt szolgáló testvéreimnek emlékezetébe idézni azt a levélváltást, amely Ravasz László és közöttem 1948-ban végbement. A két levelet a dunamelléki egyházkerület minden egyházközségének irattárában meg lehet találni, boldog emlékű Victor Jánosnak a püspökválasztás ügyében kiadott körlevelében. Kérlek, olvassátok el a két levelet figyelmesen.

Ravasz László levele Bereczky Alberthez
Budapest, 1948. április 30.

Kedves Barátom!

Nemcsak a konventi és zsinati elnökségtől, hanem a dunamelléki püspökségtől is visszavonulni szándékozom.

Tudatában vagyok annak a rendkívül válságos helyzetnek, amivel ez a visszavonulás jár. Szeretném még azt a nagy szolgálatot megtenni az egyházkerületnek, hogy a kibontakozás útját egyengessem. Mindent felmérve, mindent megfontolva, nemcsak az emberi értelem erővel, hanem Isten színe előtti tusakodásban, arra a meggyőződésre jutottam, hogy Neked kell átvenned az én szolgálatomat. Nagyon remélem, hogy ennek a megoldásnak egyedül való helyességét meglátják azok a barátaink is, akik egyébként a püspöki állás betöltésénél isteni és emberi minősítés szerint egyaránt szóba jöhetnének, és mindent megtesznek avégből, hogy az egyházkerület presbitériumai megfelelőképpen határozzanak.

Kérlek, értesíts engem arról, hogy erre a nehéz szolgálatra vállalkozol-e?

Istennek ajánl:

Ravasz László

Az én válaszom:

Kedves Barátom!

Köszönöm leveledet.

Hálásan emlékezem mindenekelőtt arra a valóban szeretetteljes testvéri beszélgetésre, amelyben április 16-án este közölted velem visszavonulási elhatározásodat és azt a látásodat, hogy a dunamelléki püspöki tisztség betöltésénél a szóba jöhető jelöltek közül nekem kell ezt a szolgálatot vállalni – föltéve természetesen, hogy gyülekezeteink presbiteriumai így döntenek. Számomra az a beszélgetés és együttimádkozás azt a mély megnyugvást jelentette, hogy akármit mér is reám Isten kegyelmes vagy ítéletes akarata, van legalább egy ember az egyházkerületben – s ki jelenthetne ebben a vonatkozásban számomra többet, mint éppen a Te személyed –, aki a lelkem mélyéig ismer, és aki tudja, milyen teljes igyekvéssel akartam elhárítani magamtól ezt a terhet. Tudtam és tudom, milyen véleményeknek és „követelményeknek" lehetek így a céltáblája, még a nem rosszhiszemű emberek részéről is, hát még a rosszhiszeműek részéről, akiknek számát nem becsülöm se túl, se alá.*

Döntésre kellett jutnom, s ez a döntés nem lehet más, mint az a nagyon alázatos válasz leveledre, hogy ha Isten is úgy mutatja meg akaratát, ahogy Te helyesnek látod, a nehéz szolgálat elől nem térhetek ki.

Fölöslegesnek látnám, hogy az esetleg rám váró szolgálatról akár egy ilyen baráti levélben is nyilatkozzam. Meggyőződésem, hogy számomra e levélváltás után a szó szoros értelmében passzív szerep vár. A világ minden utálatosságai között e percben első helyre tenném a „püspök-jelölt" pózát s bárminő aktivitást, beleértve ebbe még a félreértések tisztázását is. Az egyházkerület presbitériumai s talán elsősorban lelkészei három évtized alatt valamennyire megismerhették bennem az egyház emberét és az Evangélium szerelmesét, s talán azt is tudják, hogy minden, amire vállalkoztam, csak az Evangélium és a magyar református egyház ügyéért való szándék volt, jól vagy rosszul: Isten a bíránk. Talán egyetlen esetben volnék kénytelen ebből a passzívitásból kilépni: ha politikai tényezők beleavatkoznának az egyház szabad döntésébe, amit – remélem – nem fog senki megkísérelni. (!?!)

Nem ismeretlen előtted az az álláspontom, hogy református egyházunk alapelveivel nem tartom összeegyeztethetőnek az életfogytiglani püspökséget. Ha Isten módot ad rá, zsinatunknak javaslatot szeretnék tenni az egyébként minden egyházi tisztségünknél érvényesülő tisztújításnak a püspök és főgondnoki tisztre való kiterjesztésére. A magam részére ezt már most is feltétlen érvényű törvénynek tekinteném és a hároméves ciklust – ha Isten úgy rendelné, hogy ebbe a szolgálatba beálljak – magamra nézve kötelezőnek tartanám.

Isten kegyelme legyen velünk.

Budapest, 1948. május 2.

Őszinte szeretettel, igaz barátod:
Bereczky Albert

Bizonyos vagyok abban, hogy Ravasz László sem akkor, sem most nem feledkezett meg arról, ami történt. A dunamelléki egyházkerület presbitériumai törvényesen leszavaztak, Ravasz László az egyházkerület közgyűlésén megrendítő utolsó püspöki jelentésében elbúcsúzott, és a Kálvin téri templom kapujában ő fogadott, amikor a püspökszentelésre az egyházkerületi közgyűléssel együtt bementem. Bizonyára senki sem gondolja, hogy Ravasz László levele, püspöki jelentése és templomban való ünnepi fogadás a dunamelléki egyházkerület gyülekezeteinek megtévesztésére szolgált volna.

A második variáns nem az ún. legitimista álláspont – amelynek jogforrását nem akarom külön megnevezni –, hanem az én lemondásom. Vita van afölött, hogy ez a lemondás megtörtént-e, vagy nem. Erre nézve mellékelem számotokra azt a lelkiismeretes összeállítást, amely az eseményeket kronologikus sorrendben és hűen adja. Az összeállítást dr. Nagy Endre Harsányi György kérésére készítette, nekem bemutatta, s én tőle elkértem azzal, hogy elsősorban ti, dunamelléki esperesek és gondnokok vagytok hivatva az eseményeket a valóságnak megfelelően ismerni. Ha ezt a följegyzést elolvassá-

* Április 14-én volt Ravasz László Rákosi Mátyásnál, amely alkalommal Rákosi határozottan kérte Bereczky Albert támogatását Ravasz Lászlótól.

tok, meg fogjátok állapítani, hogy egy súlyosan beteg embert és az érette aggódó családját kényszerítő döntés elé állították. Hangsúlyozom, hogy nem az a kérdés, vajon lemondásom megtörtént-e, vagy nem, hanem az a kérdés, hogy milyen körülmények és okok között történt.

Feljegyzés Bereczky Albert püspök lemondásának körülményeiről

Alulírott Nagy Endre konventi tisztviselő, apósomnak, Bereczky Albertnek a dunamelléki egyházkerület püspöki tisztéről történt lemondása körülményeit – Harsányi György osztályvezető kérésére – a következőkben kísérlem meg rekonstruálni.

(Hangsúlyoznom kell, hogy most, másfél hónap múlva természetesen nem áll módomban minden egyes kijelentést, minden telefonbeszélgetést szóról szóra visszaadni, azonban kijelentem, hogy azokat a megnyilatkozásokat, melyekről csak közvetett tudomásom volt, igyekeztem lelkiismeretesen, többek emlékezetével ellenőrizni, így ez a feljegyzés a lemondás körülményeinek fontos mozzanatait lényeges tartalmukban feltétlenül hűen tünteti fel.)

Mindenekelőtt előre kell bocsátanom bizonyos események ismertetését, melyek ugyan nem közvetlenül Bereczky Albert lemondására vonatkoznak, de – mint ez alább ki fog derülni – mégis szerves összefüggésben vannak azzal.

1956. október 31-én déltájban, amikor a konventi irodában voltam, találkoztam Draskóczy Lászlóval, aki valamilyen, általam ismeretlen gyűlésről igen felhevült állapotban, szinte futva érkezett a konventi irodába és egy névsort hozott olyan személyekről, akik nem tudom kinek a döntése értelmében nem léphetnek be a konventi irodába. Később – úgy tudom – a jelenlevő Dusicza Ferencet Draskóczy László fel is hívta, hogy tisztéről mondjon le és ezt a közlést utóbb Papp Jánosra és Pintér Jenőre is kiterjesztette. Ezután érkezett meg Bodoky Richárd többedmagával és összehívta az ott tartózkodó konventi munkatársakat. Erről a gyűlésről – tudomásom szerint – Harsányi György feljegyzést készített. Bodoky Richárd bevezetőjéből az kívánkozik ide ebbe az összefoglalásba, hogy ő a forradalmi eseményekről szólva megemlítette, hogy valamelyik (emlékezetem szerint, talán a XII. kerületi) forradalmi bizottság részéről már érdeklődtek, hogy a református egyházban mi történt, mert az evangélikus egyházban már lemondottak a vezető emberek.

A gyűlés után Draskóczy László szólt nekem, hogy menjünk együtt haza. Útközben rögtön rátért arra, hogy jó volna, ha apósom lemondana, mert egy bizottság szándékozik felkeresni apósomat ebből a célból, és ő egészségi állapotára való tekintettel célszerűnek tartaná, ha a család előbb elintézné az ügyet. Tekintettel a fentebb előadottakra, különösen a nagy felhevültségre és az egyházon kívüli elemek felemlítésére, nem tudtam megállapítani, tulajdonképpen kik részéről jelentkezik ez az igény, ezért azt feleltem Draskóczy Lászlónak, hogy amennyiben erre illetékes, például Pap László részéről érkezik ilyen megkeresés a családhoz, természetesen meg fogjuk találni a módját annak, hogy a lemondás szükségességéről apósomat tapintatosan tájékoztassuk. Erre Draskóczy László ingerültnek ható hangon így felelt: ezt Pap László nem fogja tenni. Én mindenesetre azt mondtam, hogy a lemondást meg fogjuk tárgyalni a családdal. Ezután elváltunk.

Tekintettel arra, hogy gyalog kellett hazamennem Budára, csak estefelé érkeztem haza, s bár feleségemmel együtt mindjárt igyekeztem sógoraimat és sógornőimet távbeszélőn felhívni, ez az akkori telefonkapcsolási lehetőségek mellett csak olyan későre sikerült, hogy aznap este összegyűlni már nem lehetett.

Másnap, november 1-jén reggel távbeszélőn felhívott Farkas József és elmondta, hogy előző délelőtt az istentisztelet után a Kálvin téri templomban olyan események játszódtak le, hogy ő ajánlja Berci bácsi lemondását. Erre azt feleltem, hogy éppen most készül a család erről tanácskozni, mert tegnap a konventen én is olyasmiket tapasztaltam, amik szükségessé teszik a lemondás megfontolását. Kérdeztem Farkas Józseftől: mégis mi történt? Ekkor ő elbeszélte, hogy a templom falára és a szemközti fára plakátot akasztottak ki, melyre azután újabb felírásokat is firkáltak, például ilyeneket: Bereczky Albert csókolózik Rákosival! Mikor akasztják Bereczky Albertet? Mi is ott akarunk lenni! Majd egy csoport fenyegető hangon követelni kezdte Bereczky Albert eltávolítását és Ravasz László visszahozatalát. A jelenlevő presbiterek is igyekeztek csitítani a tüntetőket, de ez csak olaj volt a tűzre. Ő, Farkas József ilyeneket is próbált magyarázni az embereknek: nem tudják, hogy Ravasz László háborús bűnös lett volna s csak Bereczky Albert mentette meg a következményektől? – S kikből állt a tüntető csoport – kérdeztem én erre –, a gyülekezet tagjaiból? Mire Farkas József azt felelte: hogy ő senkit sem ismert, csak a régebbi presbiterek ismertek fel néhány asszonyt, akiket korábban a gyülekezetben láttak. Ezt a telefonbeszélgetést követően találkoztunk ifj. Tildy Zoltánné sz. Bereczky Katalin lakásán, rajta és férjén kívül Victor Jánosné Bereczky Piroska, Mészöly Dezsőné Bereczky Erzsébet, feleségem, sz. Bereczky Teréz és én. Azért ebben a lakásban, mert ez volt a legközpontibb fekvésű.

Miután én elmondtam, hogy mit tapasztaltam az előző nap és mit beszéltem ma reggel telefonon Farkas Józseffel, mindnyájan egyetértettünk abban, hogy a lemondást el kell intézni ebben a fenyegető helyzetben. Az volt mindannyiónk szinte egyetlen érzése, hogy egy esetleges inzultus apósom számára közvetlen életveszélyt jelentene, s ezért azt bármilyen áron meg kell előzni.

(Itt közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy a megelőző hetekben Bereczky Albert egészségi állapotáról megjelent közlemények valóban helytállóak voltak szellemi képességeit és a béna testrészek mozgásának javulását illetően, de idegeinek teherbíróképessége oly csekély volt, hogy leányai is egyenként látogatták egy-egy negyed órára. A család különösen gondosan kerülte az egyházi ügyek említését, mert az a tapasztalat szerint apósomat különösen felizgatta. Ez a körülmény az egyházi köztudatban az érdeklődőknek általam adott válaszokból elég széles körben ismeretes kellett hogy legyen, és erről Pap László egyházkerületi főjegyző, az egyetlen egyházi személy, aki Bereczky Albertet betegsége alatt október 23-ig a budapesti kórházban meglátogathatta, közvetlenül meggyőződést szerezhetett.)

A családi összejövetelen hosszasan tárgyaltuk azt, mi lenne a közlés legtapintatosabb formája. Végül abban egyeztünk meg, hogy legcélszerűbb az lesz, ha Victor Jánosné és Mészöly Dezsőné keresik fel apósomat a kórházban és megkísérlik gyöngéden tudomására hozni a helyzetet.

Megállapodtunk abban is, hogy Katalin sógornőm apósánál, Tildy Zoltán államminiszternél érdeklődünk, mi a véleménye az eseményekről és tart-e szükségesnek intézkedést egy esetleges inzultus megakadályozására?

A további eseményekről, illetve beszélgetésekről sógornőm, ifj. Tildy Zoltánné előadásából értesültem, de természetesen a család minden tagja tüstént tudomást szerzett mindenről, amint ezt a telefonkapcsolások lehetővé tették, így mindenkinek frissen szerzett benyomásai maradtak.

A lemondásra vonatkozó megállapodás után mindnyájan eltávoztunk ifj. Tildy Zoltánné lakásáról.

Mint utóbb megtudtam, lakásunkat távollétünkben felhívta Pap László. Miközben feleségemmel együtt útban voltunk hazafelé, egynegyed egy órakor Pap László most már ifj. Tildy Zoltánnét hívta fel, s ekkor a következő tartalmú közlést tette: a forradalmi változások következtében problémák vannak a dunamelléki püspökség tekintetében is. Mivel nemrégen járt édesapjánál, megállapította, hogy ő nincs olyan állapotban, hogy vele hivatalos tényezők tárgyaljanak, ezért kéri a családot, hasson oda, hogy Bereczky Albert adja be önként a lemondását, nehogy a dolog az utcára kerüljön, mert erre már voltak jelek. Erről már tudok – felelte Tildyné, mire Pap László így folytatta: Írjon a lemondásról levelet és ezt juttassák el nekem.

Ezalatt Victorné és Mészölyné is megérkeztek a kórházba, és még az édesapjukkal való beszélgetés előtt felhívták Tildynét. Ekkor értesültek Pap László telefonüzenetéről és ebből tudták meg, hogy a dolog sürgősebb, mint hitték. Ezután sógornőim megkísérelték édesapjukkal röviden ismertetni a tényeket, mire apósom úgy nyilatkozott, hogy mivel ilyen állapotban van, már régebben gondolkozott azon, hogy le kellene mondania. Ez a beszélgetés azonban annyira igénybe vette apósomat, hogy leányai képtelenek voltak perfektuálni vele a lemondást, mert még csak annyit mondott, hogy nem érti a helyzetet, majd gondolkozik a dolgon.

Victorné és Mészölyné negyed háromkor értek vissza Tildynéhez és beszámoltak próbálkozásukról.

(A délután folyamán tudtam meg, hogy Tildy Zoltán Ravasz Lászlót és Pap Lászlót déli egy és két óra közötti időben magához kérette a Parlamentbe. Tildy Zoltán véleményét erről a beszélgetésről nem áll módomban ismertetni. [!]*)*

Háromnegyed négy órakor Pap László ismét telefonált ifj. Tildynéhez és megkérdezte, hogy mi az eredmény, mire ő azt válaszolta: édesapja egészségi állapotára való tekintettel fontolóra veszi a lemondást. Erre Pap László – Tildyné szerint nagyon ridegen – azt mondta: öt óráig meg kell tudnia a választ, addig bent lesz a teológián. Ekkor Tildyné azt kérdezte, hogyan juttassa el a levelet öt óráig. Pap László azt felelte: elég lesz, ha telefonon közli a lemondást. Tildynének a kórházba édesapjához csak háromnegyed ötre sikerült kapcsolást kapnia. Azonban édesapjának, aki a kórházban töltött hetek alatt a külvilág eseményeitől elszakadt, akkori állapotában telefonon képtelen volt elmagyarázni, hogy itt a lemondás tekintetében ultimátum van, melyre öt óráig kell választ adni. A telefonbeszélgetés végül így végződött: Bereczky Albert: „hát akkor mit csináljak?" Tildyné: „megírunk egy levelet Pap Lászlónak". Bereczky Albert: „Azt nem, mert a kezem béna. Mondd meg neki, hogy kizárólag egészségi állapotomra való tekintettel lemondtam."

Tildyné öt óra két perckor kapott kapcsolást a teológiával. Kéry Sándor azt a felvilágosítást adta, hogy Pap László már tíz perccel öt óra előtt elment, de utánaküld. Mivel jó ideig hiába várt a válaszhívásra, fél hét órakor Tildyné Pap László lakására telefonált, ahol leányát kérte meg, hogy édesapja hívja fel, ha hazaérkezik. Mivel ez nem történt meg a késő esti órákig, fél tizenegy órakor Tildyné ismét telefonált Pap Lászlónak. Ezúttal sikerült megtalálnia, mondván, hogy a teológián is, a lakásán is kereste, üzenetet is hagyott, de Pap László nem hívta vissza. Ezután elmondta Bereczky Albert üzenetét.

Közben hangzottak el az ismeretes rádiónyilatkozatok.

Apósom a háromnegyed öt órai telefonbeszélgetés után olyan rosszul lett, hogy csak nagymennyiségű injekció akadályozta meg állapota válságosra fordulását.

A november 1-jei események utómozzanataihoz tartozik, hogy november 12-én későn este a másnapi gyűlés jegyzőkönyvének előkészítése céljából Harsányi György a lakásomon felhívott telefonon és apósom lemondása körülményeiről kért tájékoztatást. Kérésére annál is inkább röviden mondtam el az eseményeket, mert a hajnali sorállások miatt már ágyban voltam és a telefonhívásra ágyamból ugrottam ki. Így csak a száraz tényeket foglaltam össze és a motívumokba nem bocsátkoztam. De a jegyzőkönyv természete nem is követelt mást. Ebből a szempontból fontos körülmény nem maradt említés nélkül.

Végül december 13-án Pap László egy nyilatkozatot küldött el ifj. Tildy Zoltánnéhoz aláírás végett Bereczky Albert lemondásának körülményeiről. Tildyné a nyilatkozatot alírás nélkül küldte vissza Pap Lászlónak, közlése szerint azért, mert abból lényeges mozzanatok hiányoztak.

Budapest, 1956. december 16.

Nagy Endre dr. s. k.

Ha ezt a följegyzést elolvassátok, még csak egyet kell megjegyeznem. Ragaszkodni fogok, ha Isten életemnek és egészségemnek továbbra is kedvez, a törvényes eljáráshoz, tehát lemondásom fölött egyedül illetékes az egyházkerület közgyűlése dönteni. Más tényező jogtalan és illetéktelen döntését természetesen semmisnek tartom.

Magától értetődik, hogy úgy az egyházkerületen belül, mint az egész egyházban és az egyházon kívüli tényezők részéről is mindenkinek erkölcsi érzéke finomságától és jogi felfogásától függ, vajon lemondásomat lemondásnak tekinti-e, vagy nem, és ebben mindenkinek joga van saját véleményét és meggyőződését kialakítani, s nem tilthatom meg senkinek, ha az egész eljárásról hű ismeretet kapva, véleményét kialakítja és kinyilvánítja. Én magam majd a kellő időben tartandó egyházkerületi közgyűlésen fogom ugyanezt megtenni, szabad és jó lelkiismerettel.

Kérlek benneteket, álljatok helyt, és a nemzet súlyos megpróbáltatásának idején a rendbontást, törvénytelenséget, egyéni ambíciókat ne engedjétek elhatalmasodni az egyházban, hanem éppen ellenkezőleg, legyen mindenki a szent szolgálatban hűséges és Istennek engedelmes.

Így gondol Rátok szerető testvéretek az Úr Jézus Krisztusban

Bereczky Albert

Budapest, 1956. december 16.

Határozat a Konventi Iroda átszervezéséről

1559/1956. I/1. szám.

A Konventi Iroda vezetése és újjászervezése

Határozat

Az Egyetemes Konvent elnöksége az Egyetemes Konvent hozzájárulásától feltételezetten a Konventi Iroda vezetésével Dr. Farkas László osztályvezetőt bízza meg 1957. március 31-ig.

Az Egyetemes Konvent elnöksége utasítja Dr. Farkas Lászlót, hogy a Konventi Iroda újjászervezésére tegyen javaslatot, lehetőleg úgy, hogy a Konventi Iroda már 1957. január 1-jétől kezdődően megújított szervezetében kezdhesse meg működését.

Az újjászervezési javaslat tartsa szem előtt az Elnökségi Tanács 1956. október 20-i határozata alapján kiküldött bizottság elé terjesztett javaslatot, az irodai dolgozók illetményének arányosítását úgy, hogy a teljes munkaidővel dolgozók havi illetménye legfeljebb 2500.- Ft és legalább 1000.- Ft legyen. A Konventi Iroda minél kisebb létszámmal s a legarravalóbb munkaerőkkel lássa el az országos egyház ügyviteli szolgálatát.

A Konventi Irodában nélkülözhető munkaerők megfelelő elhelyezését minden rendelkezésre álló eszközzel támogatni kell.

Az Egyetemes Konvent elnöksége azoknak a Konventi irodai dolgozóknak, akik közös megegyezés alapján önként vállalják, hogy máshol helyezkednek el, elhelyezkedésükig, de legkésőbb 1957. június 30-ig a teljes illetmény kifizetését engedélyezi. Az ilyen munkatársakkal a Konventi Iroda vezetője állapodik meg arra nézve, hogy munkaviszonyuk fennállása alatt teljesítenek-e szolgálatot, vagy sem.

Az Egyetemes Konvent elnöksége megállapítja, hogy az 1956. október 31-én alakult konventi irodai intézőbizottság további működésére nincs szükség. A konventi elnökség a bizottság elnökének, Dr. Farkas Lászlónak és tagjainak Dr. Bodoky Richárdnak, Dr. Harsányi Györgynek és Rigó Istvánnak jó szolgálataikért köszönetet mond.

Budapest, 1956. december 21.
Az Egyetemes Konvent elnöksége:

Dr. Buza László s. k.	*Győry Elemér s. k.*
egyházkerületi főgondnok, h. világi elnök	püspök, lelkészi alelnök

Dr. Pap László dékán levele a teológus ifjúsághoz 1956. december 22.

Budapesti Református Theologiai Akadémia
Budapest IX., Ráday utca 28. sz.
566-1956.

Kedves Fiaim!

A János írása szerinti szent evangélium 3. fejezetének 16. versével köszöntelek Benneteket 1956 karácsonyán: „Mert úgy szerette Isten e világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta, hogy valaki hiszen Őbenne el ne vesszen, hanem örök élete legyen". Legyen ez az evangélium vagyis örömüzenet a Ti számotokra vigasztalás, mind az életben, mind a halálban. És legyetek ennek az örömhírnek örvendező követei most és egész életeteken át.

Mivel a naponkénti rendszeres érintkezés a Theologia és az ifjúság között október 23-án megszakadt, így ezúton szeretnélek Benneteket tájékoztatni.

A tüzelési nehézségek miatt az internátus és a konviktus januárban csak *egészen kivételesen* és akkor is *csak előzetes* engedély alapján vehető igénybe.

Február elejétől Deo volente a II. félévet elkezdjük, ami természetesen az internátus és konviktus megnyitását is jelenti. Ha más értesítést nem kaptok, úgy február 1-jére mindenki jelenjék meg a beiratkozásra, s az előadásokat másnap rendesen megkezdjük. Ez időponttól kezdve a meg nem jelenteket kimaradottaknak tekintjük.

A január hónapot használjátok fel nagyon alaposan a készülésre. A Budapesten és Pest környéken lakók jól teszik, ha már januárban igyekeznek minél több tárgyból lekollokválni. Az első félév tárgyaiból még február 15-ig lehet majd az előadási órákon kívül kollokválni. Kivételes esetekben a Kar engedélyt adhat majd arra is, hogy az elmaradt félév végi kollokviu-

mot az év végén lehessen letenni. Ezzel a lehetőséggel csak a legkivételesebb esetben éljünk, mert az év végi kollokviumok egyébként is túlterheltek.

A félévkor esedékes vizsgákat – alap, I. és II. lelkészképesítő – január utolsó vagy február első napjaiban megtartjuk. Erről az érdekeltek külön értesítést kapnak január folyamán.

Szeretteim, búcsúzom: ne felejtsétek el, hogy Ti Krisztuséi vagytok, külön is kiválasztva az Ige szolgálatára. Ennek megfelelően éljetek hát s időtöket is erre a szolgálatra készülve használjátok fel. A mi kegyelmes Istenünk adjon Néktek és szeretteiteknek áldott ünneplést és békességes új esztendőt.

Budapest, 1956. december 22.

Dr. Pap László s. k.
dékán

A Református Megújulási Mozgalom Hitvallási Tételei

(Gépelt formában terjesztett példányról)

Egyik ismert teológus mondja, hogy Hitvallásaink egyes tételeit időnként újra meg kell vallanunk, hogy azok újból világíthassanak és életté lehessenek bennünk és gyülekezeteinkben. A tanácsot megfogadva elkezdjük, így:

Hisszük és valljuk, hogy Jézus Krisztus Isten egyszülött Fia a világ fundamentumának felvettetése óta mindeneknek Ura, aki a bűnbocsánat és újjászületés életeket átformáló tényében megvallottan is személyes Megváltója és Ura akar lenni minden embernek.

Ezt így megvallva hitet teszünk egyházunkban az ébredés ügye mellett. Meggyőződésünk, hogy ehhez foghatót Isten Szentlelke nem adott a reformáció óta egyházunk megújítására. Az a szél, amely megelevenítő erejével végigsöpört egyházunk megszáradt csontokkal rakott völgyén, valóban Isten Lelkének fuvallata volt. Hogy nem tudta a mozdulás egyházunkat nagyobb, sőt azt a maga egészében megelevenítő sodrású folyammá duzzasztani, annak oka magunkban keresendő. Isten kész volt adni, többet, sokat, mindent, de mi nem voltunk készek elfogadni azt. Ő jött, de mi lezártuk a sorompókat előtte. A készségnek ez a hiánya tehát: hitetlenségünk, engedetlenségünk, sőt Isten dolgának készakarva való elgáncsolása volt az oka annak, hogy a megindult ébredés nem tudott azzá lenni, aminek Isten szánta: az egész egyházat megújító ajándékká.

Most, évek múlva visszatekintve az ébredés forró lüktetésű időszakára, ahhoz képest mérhetetlen visszaesést, halálos megmerevedést, és ami ezzel együtt jár: a szekularizmus útvesztőiben való tévelygést látunk egyházunkban. Mi lehet itt a teendő, ha egyáltalán fel merjük tenni ezt a kérdést? Isten Igéjének hűséges tanulmányozásából kivilágosodott, és Isten Szentlelke minden kétséget kizáró bizonyossággá tette bennünk, hogy vissza kell térnünk az elhagyott ösvényre: a megtérés evangéliumának alkalmas és alkal-

matlan időben való hirdetésére. Az egyház tagjainak, vezetőknek és vezetetteknek, papoknak, presbitereknek és Ige-hallgató tagjainak újjászületése és megtérése nélkül nincs és nem lehet megújulás református egyházunkban, sőt hovatovább egyház sem lesz, mert Isten Lelke eltávozik onnan, ahol ezt nem vallják, érte szüntelen nem könyörögnek és nem munkálkodnak.

Az ébredés módszereiben lehettek, sőt bizonyos, hogy voltak hibák, kivetnivaló torzulások: Isten Lelke itt kétségtelenül a jobban csinálásra serkent bennünket. Éppen elég időt adott a hibák meglátására és számonvételére. Látásunk szerint a főfogyatkozása nem abban keresendő, amit tett, hanem abban, amit nem tett meg. Abban, hogy félúton megállt, holott tovább kellett volna mennie. Abban, hogy a megtérés evangéliumának hirdetését nem követte a megszentelődés evangéliumának hirdetése és élése. A Szentlélek munkájáról, ha szó esett is az újjászületés és megtérés életeket megváltoztató aktusában, arról azonban, hogy milyen hihetetlen távlatokat nyit meg számunkra és a gyülekezetek számára a Szentlélek belénk költözése és bennünk lakozása, nem volt látásunk és mondanivalónk. Az volt a nagy fogyatkozás bennünk, fölébredtekben, hogy a hívő életnek csak első mérföldkövéről volt látásunk, és ma is legtöbben azon toporgunk – visszamenni szégyellünk, előremenni pedig nem tudunk, holott drága ígéreteink vannak, hogy a hívő élet soha nem látott szépsége, gazdagsága és gyönyörűséges volta: a kanyaron túl, a második mérföldön következik. Ott, ahol a megszentelődést tudatosan hiszik és vállalják, ott, ahol a Szentlélek teljes mértékben átveszi az uralmat életünk felett, és Ő maga harcolja meg és éli bennünk a Krisztus életét már itt a földön.

Ez a mi látásunk és megvallott hitünk: a mi nagyon kegyelmes Istenünk így akarja újrakezdeni és folytatni bennünk és gyülekezeteinkben, amit abbahagytunk. Vajha, szavát hallva, ne keményítenők meg a szívünket!

1. Hisszük és valljuk, hogy Jézus Krisztus Isten egyszülött Fia a világ fundamentumának felvettetése óta mindeneknek Megváltója és Ura, aki most a bűnbocsánat és újjászületés, életeket átformáló tényében megvallottan is személyes Megváltója és Ura akar lenni minden embernek, elsősorban nekünk.

2. Hisszük és valljuk, hogy az Isten emberek iránti nagy szeretetének mindeneket, mennyet és Földet, jelent és jövőt átfogó ajándéka: *az Isten országa.* A reá vonatkozó ígéreteknek vannak földi, szociális, sőt természeti és gazdasági vonatkozásai, de a legjellemzőbb vonása és ismertetőjegye: hogy

középpontjában, a testet és lelket igénylő valóságában, Jézus Krisztus áll. Az Isten országában, vagyis országlásában, uralkodásában nem dolgokról, nem mennyiségekről és minőségekről van szó elsősorban, hanem: személyekről, embereknek a hozzá való viszonyulásáról. Mert Isten országa nem más, mint azoknak a boldog közössége, akik Jézus Krisztust Megváltójuknak és Uruknak fogadták el, és most, mint bűnbocsánatot talált és Isten számára igénybe vett emberek – a Szentlélek szakadatlan és hathatós támogatása által – igyekeznek Uruk akaratát megcselekedni az élet minden vonatkozásában.

Kárhoztatjuk azokat, akik Jézus Krisztustól elvonatkoztatva gondolkoznak és szólnak az Isten országáról, de elhamarkodottan azonosítva azt megvalósult vagy megvalósulóban levő politikai és gazdasági rendszerekkel, „oly tudományokat tanítanak" reá vonatkozóan, „amelyek emberek parancsolatai".

3. Hisszük és valljuk, hogy *az egyház:* Isten felébresztett és összegyűjtött élő hitű népe, amely a világban van mint eszköz, de nem a világ, hanem Isten kezében, nem pusztán a világ emberi elgondolás szerint való megjobbításáért, hanem a bűnben élő és kárhozat felé menetelő emberi nemzetség üdvösségéért. Amint az Úr Jézus életében és megáldoztatásában minden szolgálat, diakónia volt, de minden kétséget kizáróan az üdvösség, a szótéria érdekében végzett szolgálat volt, úgy kell annak lenni az egyházban is. Éppen ezért az egyház segíti a világot minden jó munkájában, legfőképpen az emberek egymással való békességre juttatásában, de mindezt annak határozott megvallásával, hogy az emberek úgy juthatnak igazán egymással békességre és csak úgy maradhatnak meg tartósan abban, ha megbékéltek Istennel.

A szolgálat: csendes megáldoztatás, de mint a gyertya, miközben elég, világosságot áraszt, így az egyház is: szolgál és ezzel egyidejűleg beszél Uráról, tehát tetteivel és szavával evangéliumot hirdet. A világban és a világnak végzett szolgálat, a világnak hirdetett evangélium nélkül nem az egyház Urától tanult diakónia. Mert ha a világnak végzett szolgálatai közben az egyház nem hirdet evangéliumot a világnak – minden adódó alkalommal személyessé téve a dolgot kicsinyek és nagyok előtt, mint Pál tette azt Cézáreában, amikor azt kérdezte: Hiszel-e, Agrippa király? –, akkor véka alá rejti a világosságot és hűtlenné lesz az őt misszióra küldő Urához. A Krisztus áldozata az egész világért történt, kétségtelen, de ennek az emberi nemzetség számára akkor van áldása, üdvösséges haszna, ha

ezt – az egyház bizonyságtétele útján – személyeiben tudomásul veszi és elfogadja.

Kárhoztatjuk azokat, akik néma ajakkal, a kereszt botrányáról hallgatva akarják szolgálni a világot, és miközben unos-untalan ismétlik a János 3,16 első felét, következetesen elsiklanak a második fele mellett, amely szerint a világból azok, akik nem hisznek az Isten Fiában, elvesznek és nem mennek az örök életre.

4. Hisszük és valljuk, hogy *az egyház több, mint eszköz,* melyet Isten másokért, a világért vett kezébe. A maga belső életét és épülését tekintve: az egyház a Szentlélek munkálkodásának a világból kiválasztott helye, ahol azok, akik hisznek, megőriztetnek az örök életre úgy, hogy annak erőit a Krisztussal és egymással való boldog közösségben már itt a földi életben kóstolják, és annak gyümölcseit életük megszentelődésében háládatosan termik, miközben a hozzájuk visszajövő Urukat sóvárgó türelemmel hívják és várják. Az egyházi nép ama mennyei haza felé menetelő sereg, de nem hazátlan nép, mert az egyházban erős és bevehetetlen támaszpontja van, ahol mindig megállhat pihenni, új erőt nyerni, ahol újra és újra megtapasztalja: milyen jó otthon lenni!

5. *Az egyház: gyülekezet.* Hisszük és valljuk, hogy az egyház transzcendens valóság, amely méreteiben túlnő mindazon, ami földi, a gyakorlatban azonban nem több és nem kevesebb, mint: a gyülekezet, Isten Szentlelke működésének sajátos tere, ahol a belőle való élet csodálatos történései mennek végbe. Ebből következően minden jognak és minden egyházi tevékenységnek – mint amilyen a minden rendű és rangú egyházi szolgálattevők választása, az Írás szerinti misszió végzése és irányítása, az igehirdetés írásszerűségének megállapítása és ellenőrzése stb. – a bibliai értelemben vett gyülekezet a forrása és közvetett, illetve közvetlen gyakorlója. Ahol a gyülekezeti elv, az egyház belső élete irányításának ez a princípiuma elsikkad, vagy a minimálisra csökken, ott emberek akarnak diszponálni a Szentlélek felett, ott az egyház éppen ezért – minden külső felépítmény megmaradása ellenére is – megszűnik egyház lenni.

Kárhoztatjuk azokat, akik a gyülekezeti elv semmibevételével akarják végezni az egyház kormányzását és irányítani annak belső élettevékenységeit.

6. *Egyház és igehirdetés.* Hisszük és valljuk, hogy az egyház Urától kapott sajátos szolgálata, akár befelé, papi, akár kifelé, prófétai szinten nézve: az

igehirdetésben valósul meg. Ez a megbízatás az egyház dicsősége, de éppen ez lehet szégyenévé és ítéletévé is. Ez történik mindig, valahányszor az egyház abban a hiedelemben ringatja magát, hogy neki magának Igéje és az Igéről mondanivalója van. Az egyházban csak a Szentléleknek lehet aktuális Igéje és az Igéről mondanivalója. Szentlélek és Ige egymástól elválaszthatatlan. Csak annak az Igének van megvilágosító, meggyőző és gyógyító ereje, amely mögött a Szentlélek áll a maga isteni tekintélyével és életet teremtő hatalmával. Azok tekinthetik magukat hiteles igehirdetőknek, akik el tudják és el merik mondani az apostollal: azokat prédikáljuk, amikre a Szentlélek tanít bennünket (1Kor 2,13). Aki azt szeretné, hogy az Ige élő Ige legyen az ajkán, annak előbb a Szentlelket kell kérnie. Nagy volt a veszedelme a történelem folyamán annak, amikor Szentlelket véltek birtokolni Ige nélkül, de nem kisebb a veszedelme annak, ha azt képzeljük, hogy Igénk van Szentlélek nélkül. Azt pedig végzetes önáltatás képzelni, hogy amikor Igét mondunk, akkor ahhoz a Szentlélek magától értődő módon hozzájárul és mintegy automatikusan Szentlelket is nyerünk. Az egyház igehirdetése Szentlélek nélkül ehetetlen manna, amitől elfordul az emberi lélek, Szentlélekkel viszont élő mennyei kenyér, amely táplál mind a földi, mind az örök életre.

Miközben valljuk az isteni faktor, tehát a Szentlélek prioritását az Ige hirdetésében, kárhoztatjuk azokat, akik a Szentlelket, annak szabad iránymutatását, vezetésének kérdését elhanyagolják, vagy szándékosan más, emberi eligazítással próbálják azt helyettesíteni.

7. *Az egyház és megszentelődés.* A világban élő egyház állandó kísértése, hogy megjelenésében, célkitűzésében és mondanivalójában eggyé lesz azzal a világgal, amely körülveszi. Hisszük és valljuk azért, hogy az egyház magatartásának állandó készültségnek, harci magatartásnak kell lennie: minden pillanatban felvenni a harcot az ördöggel, a testtel és bűnnel a Krisztus uralmáért. Ez a harc a megszentelődés szép harca, amelyet a Szentlélek segít és juttat győzelemre. Ennek során az egyház Urának vonásai gyarló tagjainak arcán kirajzolódnak, és megszentelődő életük, közösségük valóságában: a hitben való egyház emberi szemek által is megragadható látható egyházzá lesz.

Kárhoztatjuk azokat, akik készek ugyan az egyházról, mint a hit tárgyáról beszélni, de nem kívánnak a Krisztus tagjainak megszentelődő életében láthatóvá váló egyházzal számolni és azért munkálkodni.

8. *Egyház és evangelizáció.* Az egyház létének igazi értelmét akkor ragadjuk meg, ha ki merjük mondani, hogy az egyház mindenekelőtt Istenért, az Ő országáért, az arról való bizonyságtételért van a világban. Ahhoz, hogy az egyház legyen, és valóban „ekklézsia" legyen és feladatát betölthesse: az kell, hogy embereket hívjon ki a világból, embereket, akik életüket Krisztusnak, mint személyes Megváltójuknak és Uruknak adva, vállalják „Isten dolgát" a világban. Ezért az egyház soha nem változó küldetése a kívülvalók felé ott kezdődik mindig, ahol az Uráé kezdődött, amikor így szólt: „Térjetek meg, és higgyetek az evangéliumban!" Ez a személyes állásfoglalásra, döntésre késztető igehirdetés: az evangelizáció. Az egyház, amelyik akár félelemből, akár alkalmazkodásból nem vállalja és nem tölti be ezt a legsajátosabb küldetését, és nem tud a világból kihívott és abba visszaküldött misszionáriusok (apostolok) egyháza lenni, az a lassú kihalás ítéletét mondta ki maga fölött.

Amikor így hitet teszünk az evangelizáció mindenekfelett való szüksége mellett, ugyanakkor kárhoztatjuk azokat, akik noha tudják, mi a Szentírás értelme szerinti evangelizáció, mégis mást – az egyház belső életfunkcióit, mint amilyen a gyülekezeti és úrvacsorai előkészítő istentisztelet, melyek a bentlevők építését, megszentelődését hivatottak munkálni – akarják missziónak, illetve evangelizációnak mondani, így lemondva az egyház önpropagációjának Istentől kapott lehetőségéről, és így éppen azt nem adva a világnak, amire annak leginkább szüksége van Istentől való elszakadottságában: az üdvösségre eljuttató Igét.

9. *Az egyetemes papság.* Hisszük és valljuk, hogy Krisztus, míg egyfelől az egyház igehirdetése tárgya, másfelől egész élettevékenységének cselekvő alanya is. Krisztus a maga szolgálatát hármas tisztként végezte és végzi. Az Atya folyton munkálkodó kegyelmének a csodája, hogy a hívők, akik a Krisztus testének tagjai a gyülekezetben, az Ő hármas tisztének is részeseivé lesznek. Így a Krisztushoz való viszonyuk: a próféta, a pap és a király szolgálatában valósul meg.

Eszerint az egyházban nincs külön papi rend, amely különleges adományokkal vagy kiváltságokkal volna felruházva: az egyház Urának kegyelméből az egész test egyetlen papi nemzetséggé szentelődik. Így nincs közvetítés a Jézus Krisztussal való személyes találkozásban, az üdvösségre jutásban: mindenki eljuthat arra hit által az Igével és a sákramentumokkal élve, amelyekkel éppen ezt munkálja a Szentlélek. Ilyen értelemben ki-ki önmagának a papja a gyülekezetben. Istennek ezt a kegyelmi tényét foglalja össze és fejezi ki a reformátoroknak az egyetemes papságról szóló tanítása. Természetesen nem azt akarja kimondani, hogy minden egyháztag ugyanazzal az ajándékkal és ugyanazzal a megbízatással rendelkezik. Különbség van a lelki ajándékokban. Az egyetemes papságról szóló tanítás éppen ezért mindig együtt jár a lelki ajándékokról szólóval. Ezek között éppen a reformátori tanításban különleges hangsúlyt és megbecsülést nyert az igehirdetés lelki ajándéka, amelyben az apostolok szolgálatának szakadatlan folytatását kell látnunk a gyülekezetekben.

Ezek alapján Istentől rendeltnek ismerjük el az ősgyülekezet gyakorlatára visszamenő egyházi szolgák hivatalát (pásztor, tanító, presbiter, diakónus) és azt a rendet, hogy nyilvános istentiszteleteken a lelkipásztor gyakorolja a hármas tisztből eredő szolgálatokat, elsősorban a prófétait: az Ige magyarázását, de ugyanakkor az egyetemes papság elvére támaszkodva helytelenítjük és elvetjük azoknak a pápizmus ismérvét kimerítő vélekedését, akik szerint csak hivatalos (felszentelt) igehirdetőknek a joga és kötelessége az igehirdetés, az egyház többi tagjait pedig nem illeti meg sem a bizonyságtétel, sem a tanítás „felelősségteljes" szolgálata. Horribile dictu – még a hivatalos igehirdetők szabadsága is korlátozott, amikor csak a gondjaikra bízott gyülekezetben szolgálhatnak bonyolult engedélykérés nélkül! Meggyőződésünk szerint ez elvetendő tévelygés teológiai szinten, Isten Igéje bilincsbe verésének kísérlete, másfelől: a világi igehirdetők leállítása és a bizonyságtevők visszaszorítása, írásellenes klerikalizmus valójában. Mintha csak a püspököknek és néhány kanonoknak adatott volna a parancs: „Elmenvén tegyetek tanítványokká minden népeket!"

10. *Az egyház kormányzása.* Hisszük és valljuk, hogy a Magyarországi Református Egyház akkor felel meg leginkább a Szentírásból elénk táruló szervezetnek, ha a zsinat-presbiteri alkotmány jut érvényre benne. Ahol ennek nem a puszta látszata, hanem a valósága van meg, ott az alkotmánynak a fundamentumát képező gyülekezeti elv értelmében nem felülről lefelé, hanem alulról fölfelé építkezve születnek meg a határozatok, tehát a gyülekezeteket nem egyesek kormányozzák, hanem a gyülekezetek – választottaikon keresztül – önmagukat, valójában a Fő, a Krisztus. Egyházi személyeknek a megbízatást csak a gyülekezetek adhatják a szolgálatra, imádsággal kísért alapos és szabad mérlegelés után. Uralkodásnak, parancsolgatásnak, hatalmaskodásnak nincs helye az egyházban. „A pogányok fejedelmei uralkodnak azokon, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk. De ne így legyen köztetek" (Mt 20,25–26). A gyülekezetek bizalmával megaján-

dékozott egyházi elöljáróknak tudniuk kell, hogy a centralizált irányító hatalomgyakorlás mindig a középkori pápizmus (illetve cézáropápizmus) kísértése a reformátori gyökerekből táplálkozó egyházakban. A „Führeridee" gondolata pedig, amely szerint egy, szinte minden emberi mértéken túlnőtt személyben összpontosul az egyházvezetés, egyenesen merénylet az egyház igazi lényege ellen.

Ezek szerint elvetjük azt a tanítást, amely szerint egyházi vezetők az igazságnak vagy a világosságnak az élő gyülekezetek és azok Lélektől vezetett szolgáin túlmenő birtokosai lennének és velük szemben – esetről esetre – az „eligazítás" igényével léphetnének fel. Hasonlóképpen kétségbe vonjuk annak a gyakorlatnak a jogszerűségét és a gyülekezeti elvvel ellentétesnek minősítjük, miszerint a püspökök és a mellette levők a velük egyenrangú és jogú lelkipásztorokat a gyülekezetek megkérdezése nélkül, vagy éppen azok kinyilvánított akarata ellenére – *adminisztratív úton* – áthelyezhetnek vagy véglegesen elmozdíthatnak állásukból.

11. *Kijelentés és történelem.* Hisszük és valljuk, hogy az egyház felülről kapott feladata a világban, hogy Krisztust prédikálja, úgy, amint a Szentírásban kijelentetett és a Szentlélek által számára mindig újra jelenvalóvá lesz. „Nem végeztem, hogy *egyébről tudjak* köztetek, mint a Jézus Krisztusról, mégpedig, mint megfeszítettről" (1Kor 2,2). Így döntött az apostol, és így kell az egyháznak is mindig újra dönteni Krisztus mellett, mert nagy a kísértése a világban, hogy Jézus Krisztus mellett egyébről is tudjon, és hogy a Szentírásban kapott kijelentésen kívül mást: az emberi értelmet, a fejlődést, a kultúrát, az emberi élményt vagy a történelmet egyes kimagasló eseményeiben az igehirdetés forrásának tekintse és fogadja el. Készségesen elismerjük ez utóbbival kapcsolatban, hogy Isten maga-megismertetésének és önkinyilatkoztatásának története van, és hogy nemcsak szavakban, beszédben adta Igéjét, hanem tettekben, eseményekben, történelemben is. Nem kétséges, hogy a kijelentés történetében egyes események, mint például az Egyiptomból való szabadulás, olyan horderejűek, hogy végigkísérik a választott népet történelme egész folyamán. Valljuk egész hittel Isten gondviselésének és világkormányzásának valóságát. Népek, nemzetek életében, sőt az egész teremtettségben Isten az elsődleges oka minden történésnek, Ő igazgat mindent a maga céljainak és dicsőségének megfelelően. Míg egyfelől ezt meggyőződéssel valljuk, másfelől borzadva gondolunk arra a friss emlékű eltévelyedésre, amelybe az ún. „német keresztyének" estek, amikor történelmük nagy változását, országuk államrendjének átállítását az egyház igehirdetését nemcsak

befolyásoló, hanem azt alapjában meghatározó és átalakító eseménynek tekintették. Ebből kiindulva az ún. „népi" célkitűzések és elért eredmények nemcsak visszhangot találtak az egyház igehirdetésében, hanem állandó tárgyává lettek annak, tiszta példáját szolgáltatva annak a titáni kísérletnek, hogy hogyan akar egy államrendszer a sikereinek mámorában nem egyház létére egyház lenni és a maga új hangszerelésű, de alapjában régi emberi mondanivalójával miként próbálja helyettesíteni az egyháznak Urától kapott örök mondanivalóját.

Mások elrettentő példáján okulva, és ugyanennek a kísértésnek a súlyát érezve egyházunkon, elvetjük és hamis tanításnak jelentjük ki azt a vélekedést, amely szerint népünk történelmének egyik vagy másik eseménye nemcsak mint indokolt történelmi szükségszerűség veendő, hanem mint Isten különös gondviselésének, sőt kegyelme megnyilvánulásának, s így az igehirdetés számára kvázi kijelentést hordozó tettnek tekintendő. Ezzel szemben, ha kell, a legmerevebb egyoldalúsággal kijelentjük, hogy az igehirdetés tárgya az egyházban *csak Krisztus* lehet. A „népi" szempontból emlékezetes és történelmi jelentőségű eseményekre vonatkozóan pedig a német hitvallókkal egyező hittel valljuk mi is, hogy határjelek ezek csupán, az egy és az alapjában nem változott világ mérföldkövei, azé a világé, amely Krisztusban, de csak Krisztusban találhat megváltást.

12. *Az egyház prófétai küldetése.* Hisszük és valljuk, hogy az egyháznak a világban újból és újból el kell mondania Ura egyszer s mindenkorra elmondott szavait: „Íme, itt vagyok, hogy teljesítsem a Te akaratodat" (Zsolt 40,8), ezzel mutatva meg hitbeli engedelmességben vállalt döntését arra nézve, hogy kész Ura akaratát szüntelen kutatni, megérteni és azt másokkal, közelvalókkal és távolvalókkal megismertetni. Isten megismert akarata mindig „teher", felülről kapott üzenet formájában jön közel hozzá, és ennek hiteles továbbadása a „csontokba rekesztett tűz" kényszerével válik prófétai küldetésévé. Az üzenet tartalmát az isteni kegyelem és ítélet minden emberi értelmet felülhaladó együtthangzása határozza meg, és ez emberi viszonylatokban, mint világos és határozott „igen" és „nem", tehát mint az élet dolgait jóváhagyó vagy elítélő beleszólás lesz konkréttá az egyház számára. Ezt a tartalmánál és időzítettségénél fogva különös, és nemegyszer veszélyes szót kell az egyháznak adott helyzetében tudomásul venni és abból – sem alkalmazkodásból, sem félelemből, sem haszonért – semmit el nem hallgatva úgy elmondania, mint a maga vallástételét. Veszélyt rejtő ez a vallástétel azért, mert mindig kettős előjelű: kiállás valami mellett és tiltakozás valami ellen;

kiállás amellett, ami világosság, ami Krisztusból való, és tiltakozás az ellen, ami sötétség, ami a Sátántól való a világban. És mivel a világ az egyháztól *csak az igenlést* kéri és tűri el, azért a prófétai küldetését betöltő, a „nem"-ek kimondását vállaló egyház mindig a kereszt árnyékában él. Éppen ezért mindig nagy a kísértése az egyháznak, hogy a rábízott üzenetből azt, ami nem kedves a világ számára, letompítsa, sőt egészen elhagyja. Ezzel a tettével, be nem látottan is, prófétai küldetését utasítja el, és Urát és Krisztusát tagadja meg. Ilyenkor csak ítélet lehet számára: „Jaj néktek, akik a sötétséget világosságnak, a keserűt édesnek mondjátok!"

Kárhoztatjuk azokat, akik azt bizonygatják, hogy Isten az egyháztól, mivel múltbeli bűnei diszkvalifikálták, elvette a „prófétai szó" jogát, sőt annyira mennek, hogy az egyház megmaradó szolgálatából is elhagyják a „botránkoztatót", amikor tiltják, hogy a bentlevők mások, a kívülvalók előtt szóban tegyenek bizonyságot Krisztusról, és csak a tettek, a jó szolgálatok tanúságtételét engedélyezve akarják, ha egyáltalán akarják, a kívülvalókat megnyerni Krisztusnak. Az apostol arra buzdít, hogy „életnek (dzoé), azaz örök életnek beszédét" tárjuk a világ elé, ők ellenben a „mindennapi élet" (biosz) eseményeit, az azokról való beszédet akarják hirdettetni, és így akarva-akaratlanul a világ teljesítményeinek csodálóivá és dicsőítőivé válnak. A prófétai küldetéséről megfeledkező egyház ezt cselekedve szinte észre sem veszi, hogy már régen csak igenje van, nemje pedig egyáltalában nincsen. Ki kell azért mondani a fájdalmas megállapítást: amelyik egyháznak csak igenje van a bűn megrontotta világ számára, az megszűnt Krisztus igazi egyháza lenni.

13. *Egyház és közösség.* Hisszük és valljuk, hogy az egyház – pontosabban az ekklézsia – belső értelme egy szóban összefoglalva: megszentelődés. Az egyház él, azaz készül, hogy egyszer mint „szent és feddhetetlen" állhasson Ura elé. Amint az egyház hitének, éppen úgy megszentelődésének is megvan a nyilvánossága. Nem az emberi szív mélyén csupán, nem csendes elvonultságban megy végbe megszentelődése, hanem abban a csodálatos emberi és isteni valóságban, amit *„koinoniának"*, közösségnek nevez a Szentírás. A megszentelődésben eltelő élet: odaszánt, áldozat-élet, mint ahogy az volt az Úr Jézusé is. Ennek az áldozat-életnek nyilvánosságából következik: Isten nem zárja el egyházát a világ elől, sőt éppen azt akarja, hogy megszentelődésében látványossága legyen a világnak, embereknek és angyaloknak.

Közösség alatt természetesen nem egy egymással bensőséges viszonyban élő embercsoportot, társaságot értünk csupán, de még kevésbé egy, az Ige meghallgatására egybesereglő templomi gyülekezetet a megszokott népegyházi keretben. A Szentírás koinóniáról, közösségről voltaképpen pünkösd után beszél, mert a Szentlélek és a közösség szorosan összetartoznak. Ahol Szentlélek van, ott van, ott lehet közösség. Amikor egyházat mondunk, nem biztos, hogy akkor Szentlélekről is beszélhetünk. Amint az egyház nem birtoklója a Szentléleknek – csak szüntelen kérheti és hálát adhat érte –, ugyanúgy az igazi közösségnek sem. A közösség az egyház igazi élettevékenységének a megvalósulása. Ahol nincs Szentlélek, ott nincs élet. Halott egyházban nem lehet közösségről beszélni.

A Szentírás tanulmányozása arról győz meg bennünket, hogy a közösség értelmét a leghitelesebben ezekkel a szavakkal adhatjuk vissza: *osztozás, részvétel,* latin szóval: participatio. Kitűnik a szentírási helyekből, hogy amikor koinóniáról szólunk, akkor mindig életre, arra az életfolytatásra kell gondolnunk, amely az Igében és az Igéből élő, Szentlélek vezette emberek között valósul meg a gyülekezetben. A koinónia két irányban is kiteljesedik: éppen úgy felöleli az élő gyülekezet tagjainak a Krisztussal, mint az egymással való különleges kapcsolatát. Csodálatos „szimbiózis" ez: Krisztussal és egymással való együttélés, Krisztus és egymás életében való osztozás.

Elvetjük azoknak a felfogását, akik e világi megfontolásoktól vagy egyházi, a szektás kinövések elleni állásfoglalásuktól vezettetve, a közösség szó és fogalom használatát is helytelenítik, a koinóniának közös imádkozásban és igazi világosság-közlésben megnyilvánuló gyakorlatát pedig egyenesen tiltják. Tételük, mely szerint a gyülekezetek a maguk népegyházi keretében közösségek volnának és bennük a bibliai értelemben vett koinónia megvalósulna anélkül, hogy arra törekednének, azt kérnék és érte hálát adnának, minden komoly alapot nélkülöz.

14. *Az egyház pénzügyei.* Az egyház pénzügyeit egyfelől a helyi gyülekezetben, másfelől egyetemes egyházi síkon vizsgálhatjuk. Meg kell állapítanunk, hogy noha a gyülekezetek a földfelajánlás és a kötelező egyházi adó eltörlése következtében egészen új pénzügyi helyzet elé kerültek, és ezt az általánosan minden gyülekezetnek, illetve lelkésznek megküldött kongrua nem tudta megoldani, ebben a szorultságukban a gyülekezetek nem kaptak az egyházkormányzattól kellő tanácsot, útmutatást. Pedig köztudomású, hogy a lelkészek egy jó része, főként a sokgyermekes és a házon kívül taníttatók siratni való mértékben elszegényedett. A nagyobb gyülekezetekben a kongrua és stóla, és ott sem a gyülekezet hite, biztosított egyfajta látszatmegoldást. Ebben a helyzetben két dolog segíthetett volna: annak beismerése, hogy az összes földjavadalom felajánlása elsietett volt, a 4-5 hold, a kisparaszti életní-

vót biztosító földterület visszatartása kívánatos lett volna, vagy azt kellett volna bevallani, hogy az ébredés berekesztése, amely az önfenntartást lehetővé tette volna a gyülekezetekben, végzetes hiba volt. Egyházkormányzatunk nem tette meg egyiket sem.

Egyetemes egyházi szinten, ahol voltak ugyan nagyszabású elgondolások, mivel egyházkormányzatunk itt inkább világi analógiákat követett és nem a „hit mértéke szerint" járt el, állandó krízisek jelentkeztek és ezek „újabb adományok elfogadására" kényszerítették egyházunkat. Pedig, aki fizet, ad, az parancsol is! Be kell látni, hogy *új alapokra* kell fektetni az egyház pénzügyeit. Komolyan kell venni, hogy az egyház pénzügyei és a hit között a legszorosabb az összefüggés. Ha a pénzügyek rosszul mennek, annak orvoslását a hit dolgában kell keresni. Csak hitükben megújult gyülekezetek biztosíthatják a saját és közegyházi pénzek biztos bázisát. A gyümölcs terem. Az egyházi pénz pedig gyümölcs. Mint ahogy a gyümölcsöt nem lehet kikényszeríteni, úgy ezt sem. Csak kérni és várni lehet. Ezért az *önkéntesség elvét* kell megvalósítani minden vonalon, hogy a gyülekezet „áldozata" valóban adomány lehessen és ne ragadomány. A „kirovást" teljesen el kell törölni az egyházi gyakorlatból. Ugyanakkor a befolyt pénzek hovafordítása dolgában kell sürgősen intézkedni. A gyülekezetek, mint ahogy az egyének a gyülekezetben, tudni akarják mire megy az általuk adott pénz. Ez a *nyilvánosság* elve. Meg kell valósítani a legmesszebbmenő takarékosságot és bibliai puritán egyszerűséget a felső egyházi vezetésben is. A botránkoztató bankettezéseknek, sajtófogadásoknak, más világrészekbe való gyakori utazásoknak semmi helye egy anyagiakkal küzdő egyházban. A fizetéshalmozás, a túlzásba vitt és költséges adminisztráció összeférhetetlen az evangélium szellemével.

Egy végleges megoldás érdekében fel kell vetni komolyan a kérdést újra: nem jött-e el az ideje mindenféle államsegély megköszönésének és az önfenntartó egyház életrekeltésének? Meg kell látnunk, hogy ami állami pénzből van az egyházban, az mind megtévesztő látszat, csak annyi a valóság, ami saját anyagi erőből, tehát hitből van. A Szabad Tanács annak idején megállapította, hogy egyházunknak teljesen függetlennek kell lennie, a „szabad egyház szabad államban" elv alapján. Ha elesettségünkben átmenetre van szükség, ez minél rövidebb legyen. Az első szakaszban államsegély személyi és dologi kiadásokra, a másodikban pedig már csak dologi, iskolai, szociális intézmények fenntartására fogadható el.

A Magyar Református Egyház útja

(A Református Megújulási Mozgalom Programja)

(A Református Megújulási Mozgalom Hitvallási Tételeit Ravasz László részben átdolgozta – felhasználva ehhez a Memorandum szövegét –, s így jött létre az alábbi iromány, amelyet az eredetiről készített gépírt másolat alapján közlünk)

Az Isten lelkeket kényszerítő erejének engedünk, amikor az Ige mértékéhez szabva felmérjük Egyházunk belső életét, és ahol elesettséget, romlást mutat a mérleg, a puszta bírálgatáson túlmenőleg reámutatunk a gyógyulás útjára. Az ilyen számvetést minden külső és belső válság idején meg kell tennie az Egyháznak. Szókimondó világossággal utoljára 1947 májusában tartott zsinatán tette meg, amikor az Elnökség részletes programot adott az új helyzetben. Ebben a programban a református egyház történelmet alakító szelleme szólalt meg, s hitünk szerint ez munkálkodik most, 10 év múltán ebben a megnyilatkozásban is. Azért kapcsoljuk össze a kettőt, hogy rámutassunk a Szentlélek vezetésének folytonosságára, s mindig azonos hitben és mindig új bizonyságtételekben. Nem vádolás és ezáltal a belső meghasonlottság kimélyítésének, vagy az egymástól való elidegenedés fokozásának indulata vezet bennünket, hanem egyházunk megújulásáért ég a szívünk. Abban a bizonyosságban tárjuk fel a következőket, hogy a mi nagyon kegyelmes Urunk – ha fenntartás nélküli engedelmességgel fordulunk Felé – nem vonja meg tőlünk Igéje igazságát és Lelke világosságát.

Teológia

A magyar református teológiai gondolkodást komoly biblicitás, erős történeti érzék, hitvallásainkhoz való ragaszkodás és egészséges gyakorlatiasság jellemzi. Egyházkormányzatunk ezzel szemben az elmúlt esztendőkben egy új, az Isten Igéjétől sokképpen eltávolodó és a hitvallásos református teológiai gondolkodástól idegen, ötletszerű teológiával kísérletezett. A Magyar

Református Egyház hivatalos vezetői lépten-nyomon olyan kérdések elé állíttattak, amelyeket csak elvi engedményekkel tudtak megoldani. Ahelyett, hogy ezt megvallották volna, ezeket az engedményeket az Igéből felismert, új igazságoknak igyekeztek felmutatni, amiből természetszerűleg következett többek között az is, hogy ebből az új teológiából hiányzott a szerves egység, a belső összefüggés, és tele lett ellentmondásokkal. Például nem különböztetett Isten parancsoló és megengedő akarata között, és így nem tudta Isten törvényéből kimutatni, hogy mi a jó és mi a rossz. Azt mondta az új tanítás, hogy ami *van,* az Isten akarata: ami pedig Isten akarata: az jó. Ami jó, azt cselekedni és folytatni kell. Holott azt kellett volna mondania, hogy némely esetben az Isten megengedő akaratából következik, hogy a rosszat és a gonoszt is felhasználja gyermekei megalázására, büntetésére és nevelésére; de ebből semmi esetre sem szabad azt következtetni, hogy ezzel Isten a rosszat jóvá és a gonoszságot követendővé tette. Ha tehát az Isten egy népet összetör, annak bűnbánatot kell tartania és meg kell térnie, de nem kötelessége hálálkodni az ostornak és csókolgatni a bálvány kezét. (1Kir 19,18). Azután sokat emlegették a világ megváltását, az ún. kozmikus váltságot, de elfelejtkeztek arról, hogy a kozmikus váltság is a Krisztusban történik meg, éppen azáltal, hogy a világban mindaz, ami Krisztus királyságával ellentétes, vagy az idői, vagy az időntúli ítéletben kivész és megsemmisül, de semmi esetre sem úgy, hogy a világ bűnnel keveredő fejlődésében a krisztusi enged az emberivel szemben. Igaz, hogy Isten a szociális fejlődést vagy annak tényezőjét a kommunizmust is felhasználhatja egy igazságosabb és boldogabb társadalom előkészítésénél, de abból, hogy a marxizmus is tényezője lehet Isten nevelő munkájának, nem következik az, hogy a marxizmusból mindazt, ami kifejezetten és támadóan Krisztus-ellenes, elfogadjuk, vagy szó nélkül hagyjuk. Azt a tételt, hogy Krisztus a világ Ura, nem lehet úgy értelmezni, hogy Ő minden világi tényezővel, sőt Krisztus-ellenes tényezővel feltétlen együttmunkálkodásra hívja övéit. Ugyanis Isten, mikor elhív a világba emberi együttmunkálkodásra, ugyanakkor kihív a világból, és a világfeletti örökség elnyerésére készít elő (Kol 3,1–4). Teológiánk központjában nem állhat más, mint Krisztus az Úr és Megváltó, illetve az Általa lett váltság, mind egyéni, mind kozmikus vonatkozásban. Krisztus királyi uralmának emlegetése hiábavaló volna a világra vonatkozóan, ha nem tennénk meg mindent, hogy Krisztus megvallottan is Úr és Király legyen az egyéni életekben. Elhanyagolhatatlan feladatnak ítéljük a Krisztus visszajövetelének reménységében élő gyülekezetet készítgetni eljövendő Urával való találkozásra. De ugyanakkor abban is segíteni, hogy megszentelődésének folyamatában részt kérjen a világ minden jó munkájából, s már itt a földön az Ő dicsőségét szolgálja. – Meggyőződésünk, hogy ezeket az igazságokat nem lehet egymástól elválasztani, vagy egyiket a másik rovására érvényesíteni anélkül, hogy a reformátori örökség megtagadásának vádját ne vonnánk magunkra.

Az Egyház

Isten az Ő Igéje és Szentlelke által egy gyülekezetet hívott össze azért, hogy Őt igazán ismerje, méltóképpen dicsérje és Vele állandó szeretetközösségben éljen. Az egyháznak tehát, mint a kiválasztottak közösségének, a szentek egyességének ez a kettős célja van: Isten lélekben és igazságban való imádása, azután mások hívogatása, és eleven tanúbizonyságtétellel való megnyerése. Röviden: *istentisztelet és misszió.*

Az istentiszteleten találkozás folyik le a megszólító Isten és a megszólított ember között. Ennek a találkozásnak a szentségéről, munkájáról, kibeszélhetetlen gazdagságáról az emberi nyelv sohasem képes eleget beszélni. De az bizonyos, hogy menetét, módját, tartalmát nem mi állapítjuk meg, hanem Isten adja nekünk. Nem lehet tehát benne semmi olyan elem, ami Krisztuson kívüli, vagy Tőle idegen. A mi istentiszteletünk a megszólító Isten Igéjének a prédikálása, s e megszólításra adott felelet, hálaadásban, fogadalomban, magasztalásban, éppen azért az istentiszteletet semmiképpen sem szabad emberi, politikai propaganda színhelyévé tenni, még a „hirdetések" során sem.

Templomaink elnéptelenedésével komolyan számot kell vetni. Megfélemlített emberek tizezrei és százezrei elmaradoztak a templomból. Sokan maradoztak el botránkoztatások miatt, s mi magunk is istentiszteleteink méltóságának, szabadságának és szentségének biztosítására nem tettünk meg minden lehetőt. Különösen a sákramentumos istentiszteleteink sorvadtak el. Miután a gyermekkeresztség a református egyház tanítása szerint a Krisztusban hívő házastársak kisdedeinek megkeresztelése, tenni kell róla, hogy lehetőleg minden hívő házaspár gyülekezeti istentiszteleten kereszteltesse meg gyermekét, hiszen a szülőkkel és keresztszülőkkel együtt a gyülekezet is felelősséget vállal a gyermek keresztyén hitben való neveléséért.

A gyülekezet magva az úrvacsorázók közössége. Sokkal több erőfeszítést kell tennünk arra, hogy a lelki közösség tisztasága, komolysága megoltalmaztassék. Valaha az úrvacsorában való részvétel a mártírhalál kockáztatásával járt, és akkor aránylagos számítással többen vettek úrvacsorát, mint most.

Az egyház mindezzel együttjáró másik nagy feladata a misszió. „Elmenvén tegyetek tanítványokká minden népeket." A missziót a keresztyén gyülekezet végzi. A gyülekezet Urának az az akarata, hogy az Ő Szentlelkét és Igéjét hordozó népét tanúvá és küldötté tegye a világban. A gyülekezet és annak minden tagja tanúbizonyságtevő. Nem teheti, hogy ne hirdesse azt, amit látott és hallott. A bizonyságtétel először a tagok családjára sugárzik. Azután sugárzik a gyülekezet eltávolodó, névleges tagjaira. Sugárzik tovább a hitetlenekre, akár csak közömbösek, akár ellenségesek, akár elveszettnek látszó gyermekei valamelyik keresztyén egyháznak. Végül sugárzik azokra, akik a keresztyénség történelmi keretein kívül születtek és élnek: a zsidókra, mint elsőrendű örökösökre és azután minden pogányra.

A misszióban mindig a kiengesztelődésről, az üdvösségről van szó. Ahol nem erről van szó, ott nincs misszió. A Szentlélek azokat, akiket kihív, vissza is küldi a világba, és ott megmutatja nekik a másik embert, megadva nekik az erőt is, hogy szeretni és szolgálni tudják egymást. Maga a Szentlélek őriz meg tehát attól a kísértéstől, hogy a kihívottak megvessék a világot.

Ő az, aki sóvá, hegyen épített várossá teszi az egyházat, és felkészíti minden jó szolgálatra. A Szentléleknek ez a szakadatlan tevékenysége a garanciája az egyház ama szolgálatainak, amelyeket a világban a világért végez. (Ez az a szolgálat, amely a közelmúltban „diakónia" címen túlzott hangsúlyt és elferdített értelmet kapott.) Az egyház harmonikus életműködése pedig azon múlik: tudjuk-e biztosítani az egyensúlyt a különbözőnek tetsző, de Isten üdvtervében egységet képező tevékenységek között. Egy pillanatra se tévesszük szem elől, hogy az egyháznak a világ felé való szolgálata nem akkor lesz életes, eredményes, ha az istentiszteletet és missziót a világ kedvéért leszűkítjük, hanem ha minél erőteljesebben végezzük.

Világos az elmondottakból, hogy az egyházhoz való tartozás a legszemélyesebb ügy: az Istentől való elhívatás és az Istentől való küldetés ügye. Ez kifejezésre jut abban is, hogy az egyházat senki más nem tarthatja el, csak a saját tagjai. Ez nem könnyű dolog, mert az egyháznak nagy feladatai vannak a földön és ezek nehéz anyagi teherrel járnak. Az egyháztagság tehát nemcsak személyes hitvallás és fogadástétel, hanem tudatos teherválla-lás is az egyház anyagi szükségleteinek hordozására. Ezt a sáfárság gyakorlásában lehet megvalósítani. Sáfár az, aki életét, egészségét, tehetségét és munkaerejét Isten ajándékának tekinti, és úgy gazdálkodik velük, hogy annak az ajándéknak bizonyos megszabott részét rendszeresen visszafizeti Isten céljaira. Régi jó szokás ezt a mértéket a szent tizedben állapította meg.

Ébredés

Ez átvezet arra, hogy a magyar református egyháznak fel kell ébrednie egészében és tagjaiban egyaránt. Ez a felébredés a rendeltetés meglátása. Döntés a szolgálat mellett és az alkotó munka öröme. Jelenti a szolgálat szabadságát, önkéntességét, lelkiségét, teljes elszántságát és örömét.

Világos dolog, hogy az ébredés egy belső lelki folyamat külső vetülete. A belső folyamat lényege az, hogy valaki határozottan dönt Istennek Jézus Krisztusban megjelent kegyelme mellett, ennek levonja minden következményét. Ezzel tudatosodik benne, hogy őt egy eleve elrendelő, kiválasztó hatalom ragadta meg és teremtette újjá. Ennek megfelelően telik le élete állandóan abban a tapasztalásban, hogy Isten kegyelme átsegíti kísértésein és válságain. – Ha ennek a folyamatnak teológiai magvát nézzük, azt találjuk, hogy központja az újjászületés, a kegyelem munkája, amit egyedül Isten lát. Az újjászületett ember élete a megtérés tényében és a megszentelődés folyamatában jelenik meg a világ előtt. Az újjászületés képzelődés, ha nem jelentkezik megtért életben, és a megtérés újjászületés nélkül bizonyos bukással járó emberi kísérlet. Megtérés és újjászületés szükségképpen megszentelődésbe mennek át. Abba a mindennapi megtérésbe, amelyről a Heidelbergi Káté beszél, s amit a Szentírás az óember megöldöklésének és az új ember felöltözésének nevez. Mindez együtt jelenti azt a folyamatot, amit ébredésnek szoktak nevezni. Ma már sok örvendetes jel bizonyítja a gyülekezetek ébredését. Sokaknak fáj már egyházunk elesettsége, sokan tudnak sírni egyházunk bűnei miatt. Ami ennél is jelentősebb: ma már sokan lelkipásztorok és világiak egyaránt imádkoznak az egyház valóságos megújulásáért, és sokan vannak, akik készek áldozatot hozni az ébredésért.

Az igehirdetés

Az egyház az Ige hirdetésében él. Az Ige egyházának minden tette igehirdetés, vagy a hirdetett Igére adott felelet. A II. Helvét Hitvallás szerint: „Isten Igéjének prédikálása Isten Igéje".

A közelmúltban az igehirdetéssel az a baj történt, hogy egyházon kívüli célok szolgálatába állították. Népjóléti, politikai, vagy gazdasági érdekeket akartak szolgálni vele. Ezek mulandó emberi javak, amelyek sohasem lehetnek az igehirdetés tárgyai. Az igehirdetés tárgya Krisztus, a Krisztusban lett váltság, Istennek irgalmas üzenete a bűnös emberhez, a bűnbocsánat és az örök élet hirdetése; a Krisztusban való új élet igazságának felmutatása. Éppen ezért végzetes és tűrhetetlen hiba az igehirdetésnek felülről, idegen szempontok szerint való irányítása. Ezzel az járt a közelmúltban, hogy az

igehirdetés sok helyt hitelét vesztette. Az újjászületés és élet, a szabadulás és a szentség igazságai összekeveredtek a termelőszövetkezetek, békekonferenciák, politikai programok mulandó értékeivel és ígéreteivel.

Ha szolgálatunk valóban az Ige szolgálata, akkor mindig prófétai szolgálat is. A próféta látja és meghirdeti azt, amit Isten itt és most ennek a népnek és ennek a nemzedéknek mond. Leleplezi a bűnt, akármilyen köntösben emeli is fel a fejét, meghirdeti az ítéletet, és megízlelteti a kegyelmet. A próféta felmutatja a sorsot, amely az Istentől elfordult, bűneiben megkeményedett népre vár, és azt az osztályrészt, amit a kegyelem a megalázkodott és Istenhez tért népnek juttat. Úgy jövendöl, hogy Isten Igéjével mér.

Igehirdetésünk legsúlyosabb megítélése éppen az, hogy kiveszett belőle a prófétai jelleg. Az egyház csak igent mondott, nemet soha. Ez a kísértés nem új, de a magyar református egyházra még sohasem vetett olyan sötét árnyékot, mint az utolsó tíz esztendőben. Fájdalmas volt tapasztalni, hogy az egyházkormányzat az igehirdetés szabadságát és prófétaságát nem hogy védte volna, de egyenesen azt hirdette, hogy Isten a prófétai szolgálatot elvette a magyar református egyháztól. Ennek a korszaknak az a legszomorúbb emléke, hogy megtörténhetett a magyar református egyházban, hogy az egyházi felsőbbség az államvédelmi hatóság közreműködésével, vagy ilyennel való fenyegetéssel némította meg bátor és tisztaszívű bizonyságtevők ajkán Isten Igéjét.

Tanítás, iskola

Az egyház harmadik életnyilvánulása a tanítás. Az igehirdetés és a misszió után ezt vegyük szemügyre. A kijelentés a történelemben jelent meg; történeti összefüggéseit ismerni kell ahhoz, hogy a kijelentés a maga egyetemességében szóljon hozzánk. A kijelentés megváltoztatja és meghatározza az ember egész világképét. Az embernek meg kell ismernie a kijelentésnek ezt a merőben új világát. Ezért érthető, hogy a keresztyénség iskolákat alapított és eddigelé a világ legnagyobb iskolarendszerét építette fel. Ebben a hagyományban különösen tisztes helye van a kálvinizmusnak és a magyar kálvinizmusnak. Egyházi törvényeink nem hiába mondják, hogy iskoláink a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények és az egyház önfenntartásának eszközei.

Az iskolák államosítása befejezett tény. Ragaszkodunk azonban ahhoz, hogy az általános államosítás után nekünk meghagyott iskolákat mind visszakapjuk. Ezeket az iskolákat a közelmúlt egyházkormányzata meggondolatlanul, sőt bűnösen felajánlotta az államnak. A római katolikus egyház ezt nem tette meg, s mindvégig birtokában maradt meghagyott iskoláinak. Ma már az állam visszaígérte a sárospataki és pápai iskolákat. Mi kívánjuk az Egyezményben biztosított többi intézmény visszaadását is. Kívánjuk azzal, hogy iskoláink nemcsak jogi, hanem lelki értelemben is református iskolák legyenek. Olyan iskolákat akarunk fenntartani, amelyek csakugyan a Jézus Krisztus és az Ő egyháza szellemében végzik munkájukat. Olyan iskolákat, ahol a Krisztusnak átadott életű tanítók a Krisztus számára nevelik Krisztus örök tulajdonát: a gyermeket.

Azonban az egyház iskolai nevelő munkájánál sokkal nagyobb és természetesebb az iskolán kívüli, de gyülekezeti munkássága. Ez jelenti az evangéliumi ígéret teljesítését: „Engedjétek hozzám a kisdedeket", „Tegyetek tanítványokká minden népeket". Magába foglalja ez a vallásoktatást, a vasárnapi iskolai tanítást, a konfirmációi oktatást, az ifjúság evangéliumi nevelését és az egész gyülekezet hittudatának fenntartását és erősítését az úgynevezett bibliaórák és vallásos esték keretében.

Pásztori és szeretetszolgálat

Az Isten törvénye szerint egymásért felelősek vagyunk és egymás terhét hordoznunk kell. A lelkipásztor az a hívő, aki különleges elhívatást kapott mások terhének hordozására. Mindent ebből a szempontból néz, hogy Isten országa terjedjen, s ehhez egyetlenegy eszköz az alkalmazott Ige, mégpedig kettős alkalmazásban: először önmagára, mint példa, azután testvérére, mint segítség. Anyagi, szellemi, erkölcsi, lelki szükségek és hiányok eloszlatása a lélek üdvösségének szempontja alatt. A keresztyén egyház számos intézményt létesített erre a szolgálatra, s a magyar reformátusság is. Ezeket is sietve, túlteljesítő buzgósággal adták át az államnak. Éppen ezért ezen a téren is revíziót kívánunk, s különösen a diakonisszaintézményeket, evangelizáló központokat igényeljük vissza. Nem felsorolásból, de példaként említjük a Bethesda és Lorántffy kórházakat és a balatonszárszói telepet.

A magyar református egyház szeretetszolgálatában merőben új helyzetet teremt a szocialista állam megépítése. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az egészséges szociális átalakulást helyeseljük és munkáljuk. Örömmel vesszük, ha a társadalom olyan kérdéseket is megold, amelyeket mi egyházi feladatoknak is érzünk ugyan, de megoldásukra ma kevés erővel rendelkezünk. Azt azonban az államnak is tudnia kell, hogy az egyház szeretetmunka nélkül nem egyház és minden szeretetmunkának az evangélium lelkisége ad kívánatos és pótolhatatlan többletet.

Egyházalkotmány

Hitvallásos meggyőződésünk szerint az egyház belső és külső rendjével kapcsolatos bibliai követelményeknek az egyházalkotmány zsinat-presbiteri formája felel meg a legjobban. Ez az egyházalkotmányi forma ui. azon az alapvető bibliai felismerésen alapszik, hogy Jézus Krisztus az egyház Feje és Ura, akképpen élteti és kormányozza Igéje és Lelke által egyházát, hogy teste tagjainak különböző kegyelmi ajándékokat osztogat, s e kegyelmi ajándékok szolgálatközössége által építi fel a maga testét „minden egyes tagnak mértéke szerint való munkássággal... szeretetben" (Ef 4,16; 1Kor 12). A reformátorok közül különösen Kálvin hangsúlyozta, hogy Krisztus uralkodása éppen a kegyelmi ajándékok különbözősége és ezek egymást kölcsönösen kiegészítő szolgálata által teljesedik meg az egyházban. Az Úr sohasem ruházza egyetlen tagra a kegyelmi ajándékok teljességét, hanem szabad kegyelme szerint osztogatja azokat kinek-kinek. Ezért a Krisztus feltétlen egyeduralmának az egyházban nem valamiféle emberi egyeduralom, hanem csakis a kegyelmi ajándékokat respektáló szolgálatközösség, tehát a *testületi, közösségi, gyülekezeti* egyházkormányzat felel meg.

Az egyházi gyűlések tulajdonképpen élő gyülekezetek, ahol igehirdetés és imádság után alakul ki a közakarat. Az egyházkormányzat a gyülekezeteken nyugvó, a gyülekezetek imádsága által kísért, s a gyülekezetek küldöttei által végzett munka. Ebben a munkában mindenkor az a legdöntőbb, hogy a Szentlélek vezetését kell keresnie és szolgálnia.

A gyülekezet ezt a munkát úgy végzi, hogy egyes tagjaiban felismeri az Istentől adott kegyelmi ajándékok és elhívások jegyeit, ezek alapján kiküldi őket a szolgálatra. Szolgálatukat időhöz köti s állandó jelentéstételüket elvárja és ellenőrzi. De éppen ezért bízik is bennük, tanácsaikat követi és közösen hozott határozataiknak engedelmeskedik. Ez a presbiterség gyökere. A zsinat a legfelsőbb közösségét jelenti azoknak a presbiteri szolgálatra elhívott személyeknek, akikben az egyház Krisztusnak engedelmeskedő akarata munkálkodik. Ezért a mi egyházi szervezetünk zsinat-presbiteri, azaz közösségi és időhöz kötötten személyi. Egyházunk idegenkedik az életfogytiglan választott tisztségektől, s kár, hogy ezt az idegenkedést nem tudta az elmúlt törvényhozásban teljesen megvalósítani. Utolsó maradvány itt az életfogytiglan választott püspökök és főgondnokok tisztsége, amely nem tartható tovább az általános évköri tisztújítás rendszerével szemben.

A közelmúltban egyházunkat a legsúlyosabb sérelmek alkotmányjogi téren érték. Az állam beleszólt legbensőbb ügyeinkbe, és a tulajdonképpeni egyházkormányzást az Állami Egyházügyi Hivatal végezte, az egyházi vezetőség hangtalan engedelmességén keresztül. Ebből egyházi életünkben személyes diktatúra támadt: hol püspöki, hol esperesi parancsuralom, amely egységes lévén az állami parancsuralommal az utóbbinak szankciójával feltétlenül érvényesült. De rádment egyházunk örökletes „demokráciája", ami nem emberi alkotmány, hanem Krisztus testének élettörvénye. Rádment a lelkiismeret és az igehirdetés szabadsága és rádment az Isten gyermekeinek bátorságos és békességes életérzése. Megszűnt a szabad lelkészválasztási jog, és a lelkipásztorokat úgy cserélgették, mint a sakkfigurákat. Egyházunk jogfejlődése különböző szabályrendeletekben elferdült, s lényegétől idegen minták és gyakorlatok torzították el. Ezeket a bajokat sürgősen orvosolnunk kell.

Az egyház a gyülekezetekben él, ott végzi áldozatát és bizonyságtételét. Ezért szükséges a gyülekezeti elvnek minél teljesebb kidomborítása. Minden választás végeredményében gyülekezeti aktus legyen. A kormányzó testületek megválasztása a presbitériumok útján a gyülekezetek érdeklődése és imádsága mellett történjék. Istentiszteletünk „hirdetések" című része az egyház publicitásának a színhelye, amikor röviden és rendszeresen tájékoztatni kell a gyülekezet tagjait az egyházi élet kérdéseiről.

Pénzügyek

A magyar református egyházat anyagilag három forrás tartotta fenn: az ősök áldozatkészségéből reámaradt vagyon, az élők adakozása (adó, adomány, egyházfenntartási hozzájárulás) és az államsegély. Ezek közül a legkisebb volt az államsegély, a legnagyobb a hívek adakozása. Most elveszett az ősöktől örökölt vagyon, akár földbe, akár pénzbe, vagy közhasznot hajtó papírokba volt fektetve. A gyülekezeti tagok áldozatkészségét nagymértékben zavarja a nehéz általános gazdasági helyzet és a szerencsétlen egyházpolitika. A legtöbb lelkész egzisztenciája az államsegélyre épül, ami egyfelől létminimumnak sem elegendő, másfelől függő viszonyba hozza a lelkészt a politikai hatalommal szemben. A református egyháznak újra át kell rendeznie egész anyagi életét, és bátran rá kell lépnie az önfenntartás útjára. Ez eleinte sok veszteséggel, nélkülözéssel, látszólagos összeomlásokkal jár, de olyan belső megerősödést, függetlenséget, erkölcsi méltóságot kölcsönöz az egyháznak, amelynek lelki gyümölcsei felmérhetetlenek. Az egyház és gyülekezetei minden korban csak annyi intézményt vállaljanak, amennyit saját erejükből fenntartani képesek. De az egyház úgy gazdálkodjék, hogy anyagi életereje növekedésével lelki munkája szakadatlanul fokozódjék. Egészséges viszonyok között a lelki munka fokozása

magával hozza az anyagi erők növekedését is. Az egyház hite és az egyház pénzügyei között a legszorosabb az összefüggés. De következik ebből az is, hogy a szent siklust jobban meg kell becsülni és feltétlen hűséggel kell kezelni. Nem szabad a szent garast prédálni, cifraságokra, reprezentálásokra, nagyzolásokra költeni, mert lélekre adták, és ami pénz hozzánk jön, az áldozatból jön hozzánk. Ebben a szellemben kell a közalapot is újjászervezni és tovább építeni.

Az egyházi közvélemény bizalmatlan a magasabb testületek gazdálkodása iránt. Sürgős megnyugtatásukra van szükség. Ezt csak pártatlan szakértők vizsgálatával lehet elérni. Ilyen vizsgálatot a konventen, egyházkerületeken, egyházmegyéken egyaránt tartani szükséges.

Sajtó

Az egyház szolgálatába a sajtót, vagyis az írott igehirdetést a reformáció kapcsolta be. A múltban egyházunk nagyon változatos, nagyon kiterjedt, bár nem elég rendszeres sajtómunkát végzett. A közelmúltban ezt sajtómonopólium sajátította ki. A hivatalos lapon kívül egy lap jelent meg, amelyiket nem olvastak, de amelyikre köteles volt mindenki előfizetni, s amelyiknek százezrekre menő jövedelmét minden ellenőrzés nélkül használták fel. A magyar református egyháznak szüksége van egy hivatalos lapra, amelyben csak hivatalos közlemények jelennek meg; egy hetilapra, amelyik az egyházi élet eseményeit ihleti, kíséri és magyarázza; egy tudományos lapra, amely a teológiai gondolkozás és kutatómunka eredményeit közli. És egy szemlére, amely az evangéliumi protestantizmus világnézetét képviseli (esetleg a többi evangéliumi egyházak közreműködésével). Ez a minimum. Ezenkívül azonban teljes szabadságot és lehetőséget kell nyújtani arra, hogy annyi lap, építő irat és teológiai szakkönyv jelenjék meg, amennyire szükség van. A hivatalos jellegű lapok szerkesztői bizottságát gondosan meg kell választani, a felelősséget mindenfelé komolyan kell venni, s különösképpen az újságokban helyt kell adni a különvéleményeknek is.

Egyházunk sajtószolgálatában legfontosabb azonban a Biblia, az énekeskönyv és a káté. A református egyháznak legnagyobb szégyene az, hogy nincs elég Bibliája, énekeskönyve és kátéja. A kereslet szinte dörömböl, a szellemi anyag készen van, papír rendelkezésünkre állott már 8–10 évvel ezelőtt, és könyv mégsem született belőlük. Mit szólnának ehhez a 16. század bibliafordítói, énekeskönyvírói és kátészerkesztői?

Az ökumené

Egyházunknak világviszonylatban rendkívüli alkalmat adott Isten a bizonyságtételre. Ezt hálásan kell elismernünk, amikor az ökuménéhez való viszonyunkról szólunk. A testvéregyházak világszerte megnövekedett érdeklődéssel fordultak felénk, mint bevallottan hitetlen környezetben élő tagegyház felé, amely különleges mondanivalóival jelentkezett. De a mondanivalón túl is feltűnést keltett az a lendület, amellyel egyházunk belevetette magát a világkérdések megvitatásába.

Ami egyházunk mondanivalóját illeti, első menthetetlen állítása az volt, hogy itt vallásszabadság uralkodik. Miután a vallásszabadságról minden keresztyén ember másként van meggyőződve, mint amilyen szabadság itt a vallás gyakorlata terén jelentkezett, ez az állítás a testvéregyházak tudatos félrevezetése volt. Szerencsére nem sikerült, mert alkalmuk volt az ellenkezőről meggyőződni, pedig az igazságnak még csak igen kis részével ismerkedtek meg. A másik téves dolog az, hogy az egyházi vezetőség az ökumené ügyét Magyarországon egyházpolitikai célokra használta fel: vagy kapunak vélte a propaganda számára, vagy eszköznek saját politikai lebélyegzésére és hitelesítésére. Az ökumenikus mozgalomnak és látogatásoknak rendkívül nagy áldása egyebek között az volt, hogy jóindulatú és tárgyilagos emberek minden Potemkin-falu ellenére is megközelítő képet nyertek az itteni helyzetről. Ez a megközelítő hűség nem azt jelenti, hogy rosszabbnak látták, mint amilyen, hanem azt, hogy bár nem látták olyan rossznak, mint amilyen, mégis sok olyan vonásáról meggyőződtek, amely ellentétben állott a hivatalos egyházi propaganda állításaival.

Általában el kell ítélnünk egyházunk hivatalos vezetőinek internacionális nagygyűléseken való szereplését, mert ezeken sokkal inkább a propaganda féligazságait, mintsem a magyar református egyház igazi hangját képviselték.

Egyház és világi felsőbbség

Szólanunk kell az egyház és világi felsőbbség sokat emlegetett viszonyáról is. Hisszük, hogy az államhatalom nem történetesen, hanem Isten rendeléséből áll fenn, abból a célból, hogy a Krisztus váltságát még nem ismerő világban a rendet, a jog érvényesülését, az emberek és népek közötti békét biztosítsa, továbbá, hogy az emberek szabadságát, szociális és gazdasági jólétét és egyenlőségét személyválogatás nélkül az élet minden területén előmozdítsa és megvalósítsa. Az egyház a maga egyetemességében és egyéni tagjaiban Istentől kapott feladatának ismeri, hogy az államhatalmat ebben a törekvésében és minden jó munkájában, Urától kapott vilá-

gossága szerint segítse, és ezek eredményes voltáért a minden áldások Uránál esedezzék.

Az egyház nem kapott megbízást Urától arra, hogy az államvezetés konkrét ügyeibe beleavatkozzék – lévén az állam állam, az egyház pedig egyház –, de ugyanakkor hitünk és meggyőződésünk, hogy csak kár és veszteség származik abból mindkét félre, ha az állam a maga igényét, elgondolását és tervét az egyházban is érvényesíteni akarja, és beleavatkozik az egyház személyi ügyeibe, szervezeti kérdéseibe, szolgálati rendjébe, vagy éppen az egyház Urától kapott üzenetét próbálná módosítani, vagy meghatározni. Ez a ténykedés az igehirdetés szabadságát veszélyeztetné, aminek biztosításán kívül mást végeredményben nem kér és nem vár az egyház az államtól.

Írásellenesnek ítélünk minden olyan kísérletet, ami az Ige hitvallásszerű szabad hirdetését, a vasárnapok és ünnepnapok megtartását, a misszió minden fajtájának, főként az evangelizációnak végzését, a gyermekek vallásos nevelését, a Biblia és vallásos iratok nyomását és terjesztését korlátozná, vagy akadályozná. Elítélünk minden törekvést, amely nem tartja összeférhetetlennek Krisztus egyháza lényegével azt, hogy az Igét politikai célok és tervek szolgálatába állítva, kockáztassa, hogy az egyház az állam eszközévé váljék, és így megszűnjék Isten használható, üdvösségre segítő szerszáma lenni a világban.

Ki kell fejeznünk azt a meggyőződésünket is, hogy az egyházi ügyek állami intézésére szervezett Állami Egyházügyi Hivatal működésében sokszor láttunk illetéktelen beavatkozást az egyház belső ügyeibe. Ma is sajnálattal látjuk, hogy nem tudja magát eléggé elkülöníteni attól a vonaltól, amelyet 1950-től 1956 októberéig képviselt s amelyet mind az októberi forradalom, mind maga a kommunista párt, az egész magyar nemzet egységes állásfoglalása alapján elvetett és megváltoztatandónak ítélt. Ugyanakkor felvetjük azt a kérdést is: vajon az egyház és állam viszonyának fontosságát, jelentőségét nem fejezi-e ki méltóbban az, ha intézését egy felelős miniszterre bízzák, mint az, ha egy hivatal foglalkozik vele? Szükségesnek tartjuk, hogy az Egyezmény alapján tárgyalás induljon meg az egyház és az állam között, hogy ennek során az egyház helye, szerepe és szolgálata, valamint az államot megillető legfőbb felügyeleti jog tartalma az új helyzetben világosságot nyerjen.

A megújult egyház

Egyházunk alapvető bűne ma az elvilágiasodás. Van-e kiút ebből? Egyházunknak, lelkipásztoroknak, presbitereknek és egyháztagoknak – hitünk szerint – egy járható útja van nyitva a jövő felé: a hitben és szeretetben való megszentelődés útja. Egyházunknak és nemzetünknek egyaránt megszentelt szívű és megszentelt életű pásztorokra és egyháztagokra van szüksége, akik éppen azért, mert Krisztusra néznek és Neki engedelmeskednek, megállják helyüket a világban is. Ha a mi nagyon kegyelmes Istenünk megtűr és felhasznál még bennünket, csak így, megszentelt életben teszi. Ha a gyümölcsökből ítélő világ bevesz, respektál, elfogad bennünket, csak így, krisztusi ábrázatra átformálva fogad el minket. Méltán éri súlyos bírálat egész egyházunkat, mert a Szentlélek tisztogató és megőrző erejét nem példázta meg életünk. Pedig „nem tisztátalanságra, hanem szentségre hívott el minket az Isten" (1Thessz 4,7). Most szeretnénk nagyon komolyan megtanulni, mit jelent: lélek szerint élni és járni. Mégpedig közösségben egymással. Megtanultuk, hogy a sátánnak az elmúlt években az volt a módszere, hogy lekicsinyelte az üdvösség kérdését és meghasonlást igyekezett támasztani köztünk. Ahol ez sikerült, ott fölényesen győzött. Istenünk itt akar most könyörülni rajtunk: újra fontossá teszi az üdvösséget, a mienket és másokét egyaránt, és ennek munkálását nem egyesületekben, zárt közösségekben, hanem az élő gyülekezetekben végzi.

Az itt elmondottak egyetemes egyházunk egész megjelenését meghatározzák, átminősítik. Egyházunk, noha szolgálat volt a jelszava, a valóságban a világi felsőbbséget kiszolgáló, a világ módszereit átvevő, parancsoló, költekező, reprezentáló egyház típusa felé sodródott az elmúlt években. Egyházunknak többet kell imádkoznia és hitvallóbban élnie, hogy szolgálatát elfogadhassa az Úr. Sokkal inkább hit- és szeretetközösségben élő, a megszentelődés útján járó egyházzá kell válnia. A Szentlélek kezébe kell eszközül adnia magát fenntartás nélkül. Ez abban is meg fog mutatkozni, hogy a megszentelődés, a református kegyesség állandó tárgya lesz könyörgéseinknek, lelkészértekezleteinknek, igehirdetésünknek. Egy áldott lelki atmoszféra teremtődik bennünk és körülöttünk, amelyben minden égető kérdésünk Isten előtt kedves módon megoldódik, és így megérthetjük, hogy az egyház nemcsak a hit tárgya lesz, hanem lelkipásztoraink és gyülekezeti tagjaink megszentelődő életében emberi szemek, sőt a világ számára is egyre inkább láthatóvá válik.

Összefoglalás

1. Valljuk, hogy a *református teológia* egyetlen forrása és mértéke Isten Igéje, amint erről a teljes Szentírás bizonyságot tesz (2Tim 1,16).

Elutasítunk minden olyan kísérletet, amelyik akár idegen elemek belekeverésével, akár az Ige egyes igazságainak egyoldalú hangsúlyozásával az egyház tanításának tisztaságát megrontja.

Szükséges tehát, hogy a teológiai munka minden vonalon a legteljesebb lelkiismereti szabadságban szolgálhassa az Isten Igéje iránti engedelmességet, és ebben semmiféle egyházkormányzati, vagy világi ideológia ne akadályozza.

Munkaközösségre hívunk mindenkit, hogy a legutóbbi évtized teológiai útjának és mai égető problémáinak felmérésében ilyen értelemben fáradozzunk.

2. Valljuk, hogy az egyháznak, mint a Krisztus gyülekezetének, kettős feladata van: *az istentisztelet és a misszió.* Ez a kettő egymástól elválaszthatatlan és egyik sem helyettesítheti a másikat. (Jn 4,23–24; Mk 16,15).

Az istentiszteletben nem lehet olyan elem, amely Krisztuson kívüli, vagy Tőle idegen. Elvetjük az igehirdetésnek az Igétől idegen szempontok szerinti irányítását. Elutasítunk minden olyan törekvést, amely – bármilyen indokolás alapján – az egyház missziói szolgálatának korlátozására irányul.

Szükségesnek tartjuk, hogy haladéktalanul új lendülettel induljon meg a gyülekezeti evangelizáció, a gyermek- és ifjúsági munka, a szórványmisszió, a zsidó- és külmisszió. Legyenek presbiteri, gyülekezeti, körzeti stb. konferenciák. Éppen ezért kérjük missziói telepeink visszaállítását és szorgalmazzuk utazó missziói lelkészek munkába állítását.

Kívánatos, hogy az istentiszteleten és missziói szolgálatokban lelkipásztorok mellett az erre alkalmas nem lelkész jellegű egyháztagok is minél többen tevékenyen részt vegyenek; és a misszió – különösen a gyermek- és ifjúsági misszió – a lelkészképzésben fokozott hangsúlyt kapjon.

3. Valljuk, hogy a Magyar Református Egyháznak szüksége van a Szentírás és a Hitvallásaink szerinti *ébredésre.* Az ébredés lényege a megtérésben, újjászületésben és megszentelődésben megteljesedő isteni kegyelem kiáradása a gyülekezetek életébe.

Elvetjük azt az elképzelést, hogy megújultnak nevezhetné magát az az egyház, amelyik az ébredést elfojtja, vagy egészében szektárius tünetnek bélyegzi.

4. Valljuk, hogy az egyháznak Krisztustól vett parancsa és joga a tanítás (Mt 28,18–20). Az egyház a tanítói szolgálatot az iskolákban és az iskolákon kívüli gyülekezeti munkában végzi.

Elítéljük az Egyezményben is biztosított, nagy történelmi múltú iskoláink eltékozlását. Ragaszkodunk ahhoz, hogy az Egyezményben biztosított

iskoláink újra visszaadassanak. Kívánjuk, hogy iskoláink nemcsak jogi, de lelki értelemben is református iskolák legyenek.

Szükségesnek tartjuk, hogy a konfirmációi oktatás indokolatlanul rövid időtartama a valódi szükséghez mérten haladéktalanul meghosszabbíttassék. Ragaszkodunk ahhoz, hogy az általános és középiskolákban minden megfélemlítés nélkül teljes szabadsággal folyhasson a vallásoktatás.

5. Valljuk, hogy a *pásztori és szeretetszolgálat* az egyház lényegéhez tartozik. (ApCsel 20,28; Jn 21,15–17; Mt 25,35–40; Jak 1,27).

Elítéljük, hogy diakóniai intézményeink nagy részét az elmúlt években szintén felszámolták.

Kívánjuk, hogy a diakónus- és diakonisszaképző intézeteket, a Bethesda és Lorántffy Kórházat és egyéb diakóniai telepeinket, gyülekezeti otthonainkat visszaadják eredeti rendeltetésüknek.

6. Valljuk, hogy az egyház Szentírás szerinti belső és külső életrendjének leginkább megfelel a hitvallásaink szerinti *zsinat-presbiteri* egyházszervezet (1Kor 12; Ef 4).

Elítélünk minden olyan törekvést, amelyik Krisztus királyságának mellőzésével valamely csoport, vagy egyházi hatóság diktatúráját igyekszik megvalósítani, s a zsinat-presbiteri rendszert puszta látszattá süllyeszti.

Kívánjuk egyházi törvényeink tiszteletben tartását és érvényesítését. Egyházi jogszabályainknak, különösen a legutóbbi tíz esztendő törvényeinek és rendeleteinek revízióját, egyházalkotmányunk bibliai és hitvallási alapelvei szerint.

Kívánjuk a kegyelmi ajándékok megbecsülését és értékelését a különböző szolgálatok betöltésénél.

Kívánjuk a törvényesség mellőzésével elítélt, áthelyezett, félreállított, a tanításból és egyházkormányzásból kizárt, jogsérelmet szenvedett személyek igazságos rehabilitációját, a jogellenes módon előnyhöz jutott személyek ügyének felülvizsgálását és az evangélium ügyét kompromittáló tisztségviselők leváltását.

Miután az utóbbi tíz esztendőben a törvényesség, különösen a magasabb tisztségek betöltésénél nem érvényesült, szükségesnek látszik, hogy az egyházmegyei, egyházkerületi, konventi és zsinati tisztségekre nézve *általános tisztújítás* tartassék, a zsinat-presbiteri elv és a lelkiismereti szabadság teljes érvényesülésével.

7. Valljuk, hogy az egyház pénzügyei *Isten pénzügyei*, ezért az egyház hite és pénzügyei között a legszorosabb összefüggés van (2Kor 8–9).

Megengedhetetlen az utóbbi éveknek a pénzkezelése, amely nélkülözte a komoly ellenőrzés lehetőségét, s eltávolodott a sáfári hűségtől.

Kívánjuk tehát, hogy minden vonalon az egyszerűség, átlátszóság, takarékosság és szerénység, egyszóval a bibliai reformátori értelemben vett puritánság érvényesüljön. Ebben a szellemben kell a Közalapot is átszervezni és továbbépíteni.

Kívánjuk a lelkészek közötti egyenlőség megvalósítása érdekében a fizetések minimális és maximális megállapítását, és a lelkészképesítéssel rendelkező segédlelkészek státusának rendezését.

8. Valljuk, hogy az *egyházi sajtó* csak akkor teljesítheti hivatását, ha szolgálatát teljes szabadságban és egyedül az Ige iránti felelősségben végzi.

Megengedhetetlen, hogy akár az egyházkormányzat, akár egyes csoportok, vagy külső tényezők az egyházi sajtónak ezt a felelős szabadságát megkötözzék.

Szükségesnek tartjuk a hivatalos lap és az országos hetilap mellett külön teológiai szemle, továbbá a tényleges szükséglethez képest egyéb egyházi lapok újra megindítását, mindenekfelett pedig azt, hogy gyülekezeteink hiánytalanul el legyenek látva Bibliával, énekeskönyvvel, kátéval, valláskönyvekkel és hitépítő irodalommal.

9. Valljuk, hogy az *ökumenikus* mozgalom az Egyházak Világtanácsának kibontakozásával a 20. sz. egyetemes egyháztörténetének egyik legjelentősebb ténye. Hálát adunk azért, hogy a Magyar Református Egyház gyülekezeteiben az ökumenikus gondolat egyre nagyobb tért kapott, s egyházunk páratlan alkalmakat nyert a külföldi testvéregyházakkal való közösség gyakorlására.

Annál nagyobb fájdalommal állapítjuk meg, hogy ezekkel a lehetőségekkel egyházkormányzatunk az utóbbi időben súlyosan visszaélt: igen sokszor egy kis csoport kizárólagos monopóliumává tette az ökumenikus érintkezést, sőt utóbb még az ökumenikus tanulmányi munkát is, a külföldi testvéregyházakat pedig valótlan információval gyakran félrevezette.

Szeretnénk, ha a jövőben ökumenikus szolgálatunkban egész egyházunk részt venne, és ez a fontos szolgálat a teljes igazság, őszinteség és testvéri szeretet jegyében történnék.

10. *Az egyház és állam* viszonyára nézve valljuk a „szabad egyház, szabad államban" elvét. Hisszük, hogy mind az egyház, mind az állam csakis akkor töltheti be rendeltetését, ha mindegyik a maga sajátos feladatának végzése közben szabadon engedelmeskedik Isten reá vonatkozó parancsolatainak, s egyik sem hatalmaskodik illetéktelenül a másik felett.

Sajnálattal állapítjuk meg, hogy egyházkormányzatunk a közelmúltban nem ezt az elvet gyakorolta, sőt az egyház Istentől rendelt szabadságának, kivált az igehirdetés és tanítás szabadságának jogtalan megcsorbítását nemcsak eltűrte, hanem elkendőzni igyekezett, s a prófétai szolgálat elhanyagolása folytán számtalanszor elmulasztotta emlékeztetni az államot, a népet és a társadalmat Istennek azokra az ígéreteire és parancsolataira, amelyek a rend, a jog, a szabadság, az igazságosság, a közösség és a béke isteni alapjai és feltételei. Mindezzel igen sokat vétett az új magyar demokrácia kibontakozásának és az új magyar állam és népköztársaság belső és külső szabadságának ügye ellen is. – Sajnálattal kell megállapítanunk azt is, hogy az utóbbi években a magyar állami hatóságok és a közélet egyéb vezető tényezői sem az egyház szabadságát, sem az egyetemes emberi szabadságjogokat nem respektálták kellőképpen, aminek következtében államiságunk is igen súlyos válságba került.

Meggyőződésünk, hogy az egyház és állam viszonyának új alapokra – a valódi lelkiismereti szabadság alapjaira – helyezése a jelenlegi válságból való kibontakozás egyik döntő lépése lenne.

*

Végül hangsúlyozni kívánjuk, hogy mindezeket a bűnbánat alázatával, Isten bűnbocsátó és megújító kegyelmében reménykedve valljuk. Ki-ki a maga helyén és módján: mindnyájan vétkesek és részesek vagyunk egyházunk mostani elesett állapotában. Gyávák voltunk, s még a megmaradt lehetőségeinkkel sem éltünk igazán az Isten gyermekeinek szabadságában. Hirdettük, de életünkkel nem példáztuk Urunk parancsát: „Valaki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt; valaki pedig elveszti az ő életét énérettem és az evangéliumért, az megtalálja azt" (Mk 8,35). Isten ítéletben és kegyelemben hatalmas keze alatt meghajolva kérjük az Ő Szentlelkének új megáradását, magunk és egyházunk megújítására: jövel, újjáteremtő Szentlélek Úristen, könyörülj rajtunk!

Kísérőlevél a Magyar Református Egyház Útja – a Református Megújulási Mozgalom programja szétküldéséhez 1956 karácsonyán

(Sem a Program, sem a kísérőlevél sokszorosításához és szétküldéséhez már nem kapott engedélyt a Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottsága, így az csak gépírásos formában terjedhetett)

Kedves Testvérünk!

Magyar Református Egyházunk az elmúlt évtized folyamán súlyos válságba került. Ez főleg abban mutatkozott meg, hogy a hivatalos egyházi vezetőség és a gyülekezetek között egyre szélesedő szakadék támadt. A gyülekezetek arra a felismerésre jutottak, hogy az egyházkormányzat ténykedései és mulasztásai következtében az egyház számos életmegnyilvánulása eltávolodott Isten Igéjétől. Ilyen jelenségeknek tekintjük az igehirdetés tisztaságának megromlását, az evangelizációnak és a missziói munkának elfojtását, intézményeink feladását, a zsinat-presbiteri elv érvényesítése helyett egyházi diktatúra bevezetését, valamint az intő prófétai szolgálat elhanyagolását. Ez a válságunk egyházunk határain túlmenően a világkeresztyénség előtt is ismeretessé vált és annak ismételt aggódó figyelmeztetéseit váltotta ki.

Isten Igéjét azonban nem lehet bilincsbe verni. Ő újra meg újra megbizonyította, hogy mi „semmit sem tehetünk az igazság ellen, hanem csak az igazságért" (2Kor 13,8). A válság növekedésével együtt fokozódó mértékben kaptak világosságot és bátorságot lelkipásztorok és egyháztagok, hogy személyes beszélgetésekben, konferenciákon, lelkészkörökben, beadványokban hangot adjanak az Ige iránti engedelmességnek. A megújulásnak ez a mozgalma az elmúlt félévben mindjobban kiszélesedett, amit többek között a Szabolcsból kiinduló új lelki ébredés, a nyári lelkészkonferenciákon elemi erővel feltörő igazságigény és a különböző tájegységeket képviselő több mint 160 lelkipásztornak a Konventhez intézett beadványa is tanúsított. Ennek a megújulási folyamatnak szerves folytatása a november

1-jén alakult Intézőbizottság s a mindezeket összefogó Magyar Református Megújulási Mozgalom.

Ezzel kapcsolatban tájékoztatásul a következőket említjük meg: Az Intézőbizottság rendkívüli szükséghelyzetben alakult. De sem ténykedése, sem az általa képviselt ügy nem tekinthető a politikai változások merő függvényének. Célja éppen az Ige iránti engedelmességnek megfelelő megújulás és a zsinat-presbiteri egyházalkotmánnyal megegyező rend helyreállításának elindítása volt. Létét eleve ideiglenesnek tekintette. Munkája megfelelt a gyülekezetek közakaratának, amit a presbitériumoktól és a felsőbb egyházi testületektől beérkezett csatlakozások nagy tömege is bizonyít.

Miután az eddigi egyházkormányzást irányító és reprezentáló D. Bereczky Albert és Péter János püspökök és Kiss Roland főgondnok tisztségükről lemondottak; a dunamelléki egyházkerület elnöksége az ún. szükségtörvény alapján az egyházkerületi közgyűlésig elismerte dr. Ravasz Lászlót és dr. Kardos Jánost törvényesen megválasztott püspökének, illetve főgondnokának, a közlekedés megindulásával a konvent törvényes elnöksége jogait újra gyakorolhatja, vagyis a törvényes intézkedések lehetősége helyreállt: az ideiglenes Intézőbizottság feladata megszűnt.

Annál nagyobb szükség van azonban arra, hogy mindazok, akik a Magyar Református Egyház megújulását szívükön hordozzák és imádságaikkal, indítványaikkal, hűséges szolgálatukkal munkálják, továbbra is egy nagy lelki és munkaközösséggé forrjanak. Ez a Magyar Református Megújulási Mozgalom.

Szeretettel kérünk: tanulmányozd át a csatolt programot, és értesíts minket arról, hogy az abban foglaltakat helyesled-e, s lelkiismereted szerint való örömnek és kötelességnek érzed-e a mozgalom munkájában való részvételt. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy ezt a programot a presbitériumok és a gyülekezetek minél szélesebb körei is megismerhessék. Légy szíves azért a legközelebbi presbiteri gyűlésen vagy értekezleten a programot, vagy legalábbis annak utolsó, összefoglaló fejezetét ismertetni.

Szíves válaszodat a következő címre kérjük: ....

Budapest, 1956 karácsonyán

Atyafiságos köszöntéssel

KÖRLEVÉL
A DUNAMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET LELKIPÁSZTORAIHOZ

Kedves Lelkésztársaim!

Hosszú hónapok óta tartó betegségem alatt, amiből Isten kegyelmesen gyógyítgat, sokszor gondoltam rátok imádságaimban és sokszor adtam hálát Istennek, a ti imádságaitokért és szeretetetekért. Köszönöm különösképpen a hozzám még Brémába küldött leveleket, táviratokat és az itthon való folytatásokat.

Sok gondolkodás után arra a döntésre jutottam, hogy nem hagylak titeket tovább tájékozatlanul – vagy esetleg nem jóhiszemű tájékoztatásnak kiszolgáltatva – az én eddigi, nyolcesztendős püspöki szolgálatom törvényessége s úgynevezett lemondásom körülményeire nézve. Ezért mellékelten megküldöm a Zsinati Tanácshoz intézett üzenetemet. Tudom, hogy ezekben a nehéz időkben, amikor nemzetünk súlyos megpróbáltatásokon megy át, milyen nagy kárt okozhat az egyházban szított versengés és békétlenség. Ha Isten megengedte volna, nyári tömérdek utazásom után pontosan kidolgozott terveink voltak (elsősorban éppen Pap Lászlóval) az egyház megújulására és a múlt sokszor kényszerű hibáinak kijavítására. Isten döntését alázatosan kellett elfogadnom, s most telve van a szívem hálával a karácsonyi örömért, amit soha ilyen mélyen át nem élhettem, mint most, és azért a békességért, amit gyülekezeteink életéről tudok és hiszek.

A mellékelt iratból remélem, nem izgató anyagot, hanem csendes és megnyugtató üzenetet fogtok kihallani. A személyi kérdések most különösen háttérbe szorulnak, s kérlek, hogy ti is mindnyájan, gyülekezetben, egyházmegyében, lelkészi munkaközösségekben az evangélium ügyére tekintsetek és a szolgálatra, amelyre elhívattunk. Szeretnélek legalább egy szóval óvni mindnyájatokat attól, hogy elhamarkodott tisztújításokat és egyéb változásokat hajtsatok sietve végre, mikor bizonyos, hogy Isten ad

időt a bölcs és becsületes megújulás református egyházunk alkotmánya szerint való szolgálatára.

Őszinte testvéri szeretettel Isten kegyelmébe és oltalmába ajánl mindnyájatokat

Budapest, 1956. december 27.

Bereczky Albert s. k.
püspök

Utóirat. – E körlevelem megírása után jutott kezembe a Győry Elemér püspök és dr. Buza László főgondnok által kibocsátott igen szép és igen hasznos, remélem sok áldást adó konventi elnöki körlevél. Ezt elolvasva, hálát adtam Istennek és még inkább szükségesnek láttam, hogy ezt a tájékoztatást mindnyájatoknak a Dunamelléken elküldjem.

A KECSKEMÉTI ÉS KECSKEMÉT KÖRNYÉKI LELKÉSZEK ÉS EGYHÁZMEGYEI GONDNOKOK A MEGÚJULÁSI MOZGALOMRÓL

Az a nagy változás, amelyen a magyar nép élete a legutóbbi hetekben keresztülment, felszabadította egyházunkban is a megújulási mozgalmat. Ezt a mozgalmat lelkipásztoraink és gyülekezeteink tagjai őszintén és nagy lelkesedéssel támogatják. Ez a helyzet egyházi életünk minden számottevő tényezőjénél – amint a Zsinati Tanács 1956. december 21-i gyűlésén megállapította.

Ehhez a megállapításhoz egy szívvel-lélekkel csatlakozik a kecskeméti és Kecskemét környékéről összegyülekezett 16 lelkész és az egyházmegyei gondnok.

E cél érdekében fontosnak látjuk a következő megállapításokat pontokba foglalni:

1. Egységesen úgy látjuk, hogy az egyházkerület püspöki és főgondnoki tisztsége kérdésének rendezése az egyházkerületi közgyűlés jogkörébe tartozik. A jelen helyzetben azonban a közgyűlés megtartásáig nem nélkülözhetjük Ravasz László püspök úr és Kardos János főgondnok úr irányítását. Éppen ezért bárki részéről e kérdés idő előtti megbolygatása a Dunamelléki Egyházkerületben és az egész Magyar Református Egyházban súlyos zavart okozna lelkipásztorokban, presbiterekben és híveinkben egyaránt.
2. Kívánatos, hogy kizárólag egyházi szempontok szerint történjék a püspöki tisztség körül jelenleg fennálló kérdések rendezése. Bereczky Albert egészségi állapota – ez idő szerint – lehetetlenné teszi számára a püspöki szolgálat mai időkben teljes mértékű ellátását.
3. Véleményünk szerint Isten most olyan helyzetet adott egyházunknak, melyben fel kell vetni a zsinat-presbiteri elv következetes érvényesítéseképpen azt a gondolatot, hogy megfelelő előkészítés után kellő időben a püspöki tiszt megszüntethető legyen. Ezzel évtizedes megoldásra váró feladatot intéznénk el. Az egyházkerületi közgyűlés keresse meg ezzel a gondolattal az egyetemes Zsinatot.
4. Az állami felügyeleti jog értelmezését klasszikus értelemben fogjuk fel. Kívánatosnak tartjuk, hogy az egyház és az állam úgy éljenek egymás mellett, hogy kölcsönösen tiszteletben tartsák egymás életterületét, és egymás belügyeibe ne óhajtsanak beavatkozni a legkisebb mértékig sem. Ez a helyzet vezet egészségesen a kölcsönösen megkívánt szabad egyház – szabad államban elv teljes érvényesítéséhez.
5. Az állammal 1948-ban kötött Egyezmény alapján létrejött és a Zsinati Tanács által 1956. december 21-én alakított vegyes bizottság csak olyan kérdésekben és olyan mértékben foglalhasson állást, amilyen kérdésekben és amilyen mértékben erre felhatalmazást kap az illetékes egyházi testülettől.

Ezen határozat a Dunamelléki Egyházkerület minden esperesének és egyházmegyei gondnokának megküldendő hasonló állásfoglalás céljából:

Kecskemét, 1956. december 28.

Dr. Szabó József s. k.	*Kovács Bálint s. k.*	*Pap Géza s. k.*
egyházmegyei gondnok és egyházközségi főgondnok	lelkészi elnök lelkipásztor	esperes lelkipásztor

A Református Egyetemes Konvent Elnökségének körlevele

A Református Egyetemes Konvent Elnökségétől
Budapest, XIV. Abonyi utca 21. sz.
1660-1956. – I-1. szám

Nagytiszteletű Presbitérium!
Szeretett Atyánkfiai!
„Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól."

Az új év hajnalán Pál apostolnak ezekkel az üdvözlő szavaival köszöntünk benneteket. Kérjük mennyei Atyánkat, aki minket a Jézus Krisztusban megváltott, a szolgálat munkájára elhívott és mind ez ideig kegyelmesen megtartott, hordozzon tovább is atyai szeretettel, és adjon néktek békességet, bölcs és értelmes szívet, hogy tudjatok mindig különbséget tenni a jó és rossz között és megbízó Urunk tetszésére dönteni a jó mellett.

Életetek bizonyságtevéséből lássa meg az egész gyülekezet, hogy akinek bizodalma az Úr, „olyanná lesz, mint a víz mellé ültetett fa, amely a folyó felé bocsátja gyökereit és nem fél, ha hőség következik és a levele zöld marad és a száraz esztendőben nem retteg, sem a gyümölcsözéstől meg nem szűnik". „Legyetek erősek az Úrban és az Ő hatalmas erejében. Álljatok meg hitben... törekedjetek azokban, amik a békességre és egymás épülésére valók."

Felhívjuk figyelmeteket arra, hogy amidőn az eltűnő év átadja gondjait, eredményeit és megoldatlan problémáit az új esztendőnek, nekünk csak az igéből szabad venni tanítást feladataink végzésére. Azért fölfelé, az Úrra nézzünk. Tőle kérjünk világosságot és bölcsességet, hogy senki se akarjon bölcs lenni önmagában, hanem az onnan felülről jövő bölcsességgel meggazdagodva, a Szentlélek által szolgáljunk egymás és egyházunk épülésére. „Mert a felülről való bölcsesség először is tiszta, azután békeszerető, méltányos, engedelmes, irgalmassággal és jó gyümölcsökkel teljes." Nem szűnünk meg imádkozni, hogy a békesség Istene nyissa meg mindnyájunk szemét a látásra, hogy mindazokat az eseményeket, amelyek a világban történnek, helyesen ítéljük meg, és hogy egyedül csak az Isten igéje és a Szentlélek irányítsanak minket elhatározásainkban és cselekedeteinkben. Bármi történjék is a világban, kegyelmes Istenünk tartsa az elhívott szenteket és gyülekezeteket szorosan az Igében és szeretetben egymás mellett.

Ebben a szemléletben őszinte bűnbánattal, az egyház egységéért érzett felelősséggel, békességre törekvő és mindent Istent dicsőségére cselekedni kívánó lélekkel tekintünk vissza a megtett útra, és mérlegeljük a reánk váró feladatokat, elsősorban egyházi életünk megújulását.

A megújulás utáni vágy mindig élt gyülekezeteinkben, az utóbbi években egyre erősödött s azzal már a június havában tartott püspöki értekezlet is foglalkozott. Az értekezlet résztvevői között teljes egyetértés alakult ki arra nézve, hogy egyházunk nem mehet tovább azon az úton, amelyen az utóbbi években haladt. Már szeptember elején – miután az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának galyatetői ülésezése befejeződött – első teendőnkként elhatároztuk a törvényesség helyreállítását, az egyházkerületek autonómiájának tiszteletben tartását, a konventi és zsinati előkészítő bizottságnak, mint nem törvényen alapuló egyházi szervnek a felszámolását, az évek óta nem működő konventi elnökségi tanácsnak újra munkába állítását, a konventi missziói felügyelő bizottság megszüntetését, a Missziói Szabályrendelet felülvizsgálatát, és minden vonatkozásban a zsinat-presbiteri elv érvényesítését.

Az így egybehívott Elnökségi Tanács szeptember 28-án új Missziói Szabályrendelet-tervezetet készített, mely a Református Egyház október 15-i számában megjelent hozzászólás végett, hogy a beérkező észrevételek és javaslatok figyelembevételével új szabályrendelet legyen az Egyetemes Konvent elé terjeszthető. Az Elnökségi Tanács október 19–20. napjain tartott ülésében további fontos határozatokat hozott. Ilyenek: nyugdíjasaink helyzetének megjavítása, konfirmációi káté sürgős kiadása, a Kálvin-naptár anyagának egyházunk lelki megújulása szolgálatába állítása, a konventi iroda újjászervezése és a méltánytalan hátratételt szenvedett lelkipásztorok és más egyházi tisztviselők ügyének felülvizsgálása. A konventi elnökség még október 20-án, az orvoslási módokat is megjelölő körlevélben közölte ez utóbbi határozatot az egyházkerületekkel és azok útján az egyházmegyékkel. Sajnos, ezeknek a határozatoknak a végrehajtása a közbejött események miatt késedelmet szenvedett.

A november 1-jei események a rádióban elhangzott nyilatkozatokból ismeretesek kedves Atyánkfiai előtt.

December 4-én, amikor a közlekedési viszonyok lehetővé tették, Budapestre utaztunk és tárgyalásokat folytattunk az Állami Egyházügyi Hivatalban a legsürgősebb feladatokról. Horváth János, az ÁEH elnöke megerősítette előttünk a sajtóban közzétett nyilatkozatát, amely szerint az iskolákban a vallásoktatás fakultatív és szabadsága biztosított. A jelentkező növendékek minden korlátozás, tehát létszámra tekintet nélkül részesíthetők vallásoktatásban. Tárgyaltunk pénzügyi kérdésekről, a Tiszáninneni Egyházkerület visszaállításáról, a pápai és a sárospataki kollégiumok, mint tanintézetek újra egyházi jelleggel és egyházi irányítás alatt való működéséről, a református tanintézetekben érettségizetteknek az állami tanintézetekben végzett ifjakkal egyenlő elbírálásáról az egyetemi felvételeknél, végül annak biztosításáról, hogy a lelkészek gyermekei az egyetemi felvételeknél ne részesüljenek hátrányos elbírálásban.

December 21-re összehívtuk a Zsinati Tanácsot, amelyen az elnöki székből a következő kijelentés hangzott el:

„Az a nagy változás, amelyen a magyar nép élete a legutóbbi heteken keresztülment, felszabadította egyházunkban is a megújulási mozgalmat. Ezt a mozgalmat lelkipásztoraink és gyülekezeteink tagjai őszintén és nagy lelkesedéssel támogatják. Ez a helyzet egyházi életünk minden számottevő tényezőjénél.

A konventi elnökség is teljes erővel támogatni kívánja a megújulási mozgalmat. Az a meggyőződése azonban, hogy ennek a mozgalomnak a törvényesség követelménye s ezen belül az egyház és az állam viszonyára vonatkozó Egyezmény betartásával kell lefolynia, s óvakodni kell túlságosan előtérbe helyezni a személyi kérdéseket."

A Zsinati Tanács a következő határozatokat hozta:

„A Zsinati Tanács megállapítja, hogy az 1956. november 1-jén elhangzott rádiófelhívásnak az a kijelentése, hogy a Konvent és Zsinat törvényes elnökének ma is dr. Ravasz Lászlót tartja, semmiképpen nem állhat meg. Ez azt jelentené, hogy a Konventnek és Zsinatnak nyolc éven át törvényes elnöke nem volt, egész tevékenységük, az általuk foganatosított összes aktusok törvénytelenek."

„Annak a megvizsgálása, hogy dr. Bereczky Albert tett-e és minő formában lemondó nyilatkozatot, s ha igen, ez a lemondó nyilatkozat nem kényszerhelyzetben tétetett-e, s hogy ez esettel kapcsolatban történtek-e törvénytelenségek, a Dunamelléki Egyházkerület közgyűlésének hatáskörébe tartozik."

A Zsinati Tanács elhatározta a Tiszáninneni Egyházkerület visszaállítását. Erre indította az, hogy Magyarországi Református Egyházunk Megváltónk missziói parancsát jobban teljesítheti a Tiszáninneni Egyházkerület életre hívásával. Tette ezt azért is, mert ez a nagy múltú egyházkerület anyaszentegyházunk életében olyan történeti sajátosságokkal rendelkezett, melyről csak kár szenvedésével mondhatott le, és visszaállításával nemcsak megtartani kívánja éltető hagyományait és ősi önkormányzati szervezetét, hanem mindezeket továbbfejleszteni is.

Elhatározta ezt azért is, mert ennek az egyházkerületnek a megszüntetése a kebelébe tartozó presbitériumok megkérdezése nélkül történt és így a zsinat-presbiteri elvek lényeges egyházkormányzati kérdésben figyelmen kívül maradtak, míg most e régi egyházkerület presbitériumai a visszaállításra fejezték ki akaratukat. A Zsinati Tanács a továbbiakban a Tiszáninneni Egyházkerület újjászervezése tekintetében adott útmutatást.

A Zsinati Tanács – az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével folytatott tárgyalások után – az állam és az egyház közötti viszony kérdésének rendezése céljából kötött Egyezményben szabályozott állandó közös bizottság tagjaiul a Magyarországi Református Egyház részéről Győry Elemér püspököt, dr. Buza László egyházkerületi főgondnokot, Gaál István esperest, Bükki Zsigmond esperest és dr. Dienes István egyházmegyei gondnokot, póttagjaiul Pap Géza esperest, dr. Újszászy Kálmán egyházmegyei gondnokot és dr. Farkas Pál esperest küldte ki.

Ugyancsak december 2-án az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsa megtette a szükséges intézkedéseket a konventi iroda újjászervezésére. Megszüntette a konventi főtanácsosi, illetve főosztályvezetői állásokat és a különböző főosztályokat és osztályokat, az Egyetemes Konvent jóváhagyásától feltételezetten. A konventi iroda vezetésével ideiglenesen 1957. március 31-ig dr. Farkas László atyánkfiát bízta meg. A főosztályvezetői, osztályvezetői és ügyosztályvezetői állásoknak előadói állásokká való átszervezését határozta el. Elhatározta továbbá a kettős alkalmazások megszüntetését. Kimondta, hogy a konventi iroda tisztviselőinek illetménye havi 2500,– Ft-nál magasabb és 1000,– Ft-nál alacsonyabb nem lehet. Foglalkozott a Közalap 1957. évi költségvetésével, melyen a múlt évi közalapi járulékok változatlanul fenntartásával a kiadások igen lényeges csökkentésének szükségességét állapította meg. Erre azért van szükség, mert az Elnökségi Tanács meggyőződése szerint csak ilyen módon lesz elérhető az, hogy a Közalap költségvetése a Földvételár-alap igénybevétele nélkül is egyensúlyban legyen. Az Elnökségi Tanács utasítást adott további megtakarításokra.

Mindezeket azzal a kéréssel hozzuk szíves tudomásotokra, hogy segítsetek nekünk imádságaitokkal, bizalmatokkal, az eddigihez hasonló áldozatvállalásotokkal, közös munkánk és terheink hordozásában és javaslataitokkal a továbbépítésben.

„Maga pedig a békességnek Ura adjon néktek mindenkor, minden tekintetben békességet. Az Úr legyen mindnyájatokkal" (2Thessz 3,16) az új esztendőben.

Atyafiságos szeretettel
Budapest, 1956. karácsony havában
Az Egyetemes Konvent elnöksége

Dr. Buza László s. k.
egyházkerületi főgondnok
h. világi elnök

Győry Elemér s. k.
püspök
lelkészi alelnök

A Magyar Állam és a Református Egyház között megtartott vegyes bizottság ülésének jegyzőkönyve

Jegyzőkönyv

Készült Budapesten, 1957. január 4-én a Magyar Állam és a Református Egyház között megtartott vegyes bizottság üléséről.

Tárgy: A vegyes bizottság elkövetkező üléseinek napirendi pontjai.

Jelen vannak: A Református Egyház képviseletében:
Buza László
Győry Elemér
Gaál István
Papp Géza
Dienes István
A Kormány megbízásából:
Horváth János
Miklós Imre
Völgyesi Mátyás
Veres Pál

Horváth János: Üdvözli a megjelenteket és megnyitja az ülést. Kifejezésre juttatja, hogy az állam továbbra is jó együttműködésben kíván lenni az egyházakkal, és reméli, hogy a vitás kérdések a tárgyalások során mindkét fél részére megnyugtatóan rendeződnek.
Javasolja a bizottság ülésén elhangzottak jegyzőkönyvbe vételét.

Győry Elemér: Örömének ad kifejezést, hogy a bizottság a vitás kérdések rendezése végett ilyen formában összeült. Egyetért a jegyzőkönyv készítésével, és kéri, hogy annak egy példányát megkaphassák.

A bizottság egyházi tagjainak véleménye szerint a vegyes bizottságnak tárgyalnia kellene az alábbi kérdéseket:

1. Elvi jelentőségű kérdések tisztázása.
2. Melyek azok a vallásügyi törvények, amelyek érvényben vannak? Ezek egyöntetű értelmezése.
3. Kiadandó törvények előzetes megbeszélése.
4. Vallásszabadság kérdése, ezen belül az egyház missziói munkája.
5. Hitoktatás kérdésének tüzetes rendezése.
6. Rádiós istentiszteletek elvi és gyakorlati rendezése.
7. Kórház- és börtönmisszió szolgálat kérdése.
8. Egyes egyházi intézmények visszaadása (sárospataki és pápai gimnáziumok, kórházak).
9. Törvénytelenség útján államosított egyházi épületek visszaadása.
10. Vallási funkciók betöltése szabad választás útján.
11. Az állam legfőbb felügyeleti jogának közelebbi és tartalmi tisztázása.
12. Egyezményben biztosított, de folyósításra nem került államsegélyek visszamenőleges folyósítása.
    a) Személyi államsegélyek egyenlőek legyenek az állami alkalmazottak illetményével.
    b) Kollégiumok, könyvtárak, levéltárak segélyezése.
    c) Tábori lelkészek nyugdíjának folyósítása.
    d) Lelkipásztorok kongruájának 10% csökkentés nélküli folyósítása.
    e) Missziói és egyéb támogatások.
    f) Földvételár összegének tisztázása.
    g) Rehabilitáltaknak anyagi kárpótlás.

Megjegyzendő, hogy a fenti felsorolás nem kimerítő, csak érintő.

Az Állam által kiküldött bizottság tagjainak véleménye szerint a napirendre kerülő kérdések oly sokrétűek, hogy feltétlenül szükséges lenne a kérdéseket sorrendi fontosságban rendezni.

Helyes lenne elsősorban az alapvető kérdéseket tisztázni. A bizottság véleménye szerint az 1948-ban megkötött Egyezmény jó, és így nem az egész Egyezményt kell revízió alá venni, hanem csak a gyakorlati végrehajtás során felmerült hibákat kell kiküszöbölni.

A vallásszabadság kérdésével kapcsolatban a megállapodás van törvénybe iktatva.

Állami vonalon tisztázni kell, hogy melyek azok az idevágó rendeletek, amelyek jelenleg is érvényben vannak. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Magyarországon továbbra is a szocializmust építik, proletárdiktatúra van, nem lehet az állam és az egyházak közötti viszonynál az 1945 előtti idők szerint cselekedni.

A vallási funkcióknak szabad választások útján történő betöltésével kapcsolatban a tapasztalat az, hogy ilyen szabad választások a valóságban nincsenek. Különböző csoportok a maguk érdekeinek megfelelően befolyásolják a választásokat. Nem mindegy az, hogy akik egyházi funkcióba kerülnek, milyen politikai felfogásúak. Mivel garantálja az egyház, hogy a szószéket egyesek esetleg ellenséges propagandára nem fogják-e felhasználni?

Múlt év október 23-a óta történtek olyan dolgok, amelyeket nem lehet csupán a református egyház belügyének tekinteni. Az egyház a napi politikától távol tarthatja magát, de az általános politikától nem függetlenítheti magát. Ezzel a kérdéssel valamilyen formában foglalkozni kell.

A fent felvetett pénzügyi kérdésekkel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy 1953 decemberében az elmaradt államsegélyek kérdését rendeztük. 1954. január 1-jétől az említett tárgyalások eredményének megfelelően az összes államsegélyt évről évre kiutaltuk, és évenként az egyházzal az elszámolást megejtettük. Anyagi kárpótlást esetleg csak azoknak tudunk adni, akik börtönben voltak; akiknek csak a kongruáját vonták meg, azoknak anyagi kárpótlást adni nem áll módunkban, mert a kongrua összegét az egyház kapta meg.

A vegyes bizottság a következőkben állapodott meg:

1. A tárgyalásokról jegyzőkönyvet készítenek, amelynek 1-1 példányát a kiküldő felek képviselői megkapják.
2. A legközelebbi ülésre mindkét bizottság vezetője bemutatja az írásbeli felhatalmazást a tárgyalások folytatására.
3. A vegyes bizottság elhatározta, hogy a felvetődött kérdéseket az egyház által megállapított fontossági sorrendben tárgyalja.
4. A következő ülés napirendjének pontjait az ülés előtt legalább 3 nappal a vegyes bizottság tagjai megkapják.
5. A következő tárgyalás időpontja 1957. január 19. de. 9 óra.

K. m. f.

Horváth János s. k. *Győry Elemér s. k.*

Kéri Sándor egyházkerületi tanácsos továbbítja az Állami Egyházügyi Hivatalnak Bereczky Albert lemondólevelét

(Eredetiről készült másolatok alapján)

Horváth János úrnak
az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke
Budapest

Elnök Úr!

Bereczky Albert püspök úr utasítására lemondólevelének másolatát csatoltan tisztelettel megküldöm.

Budapest, 1957. január 4.

Boldog Új esztendőt kíván őszinte tisztelettel

Kéri Sándor s. k.
egyházkerületi tanácsos

Másolat

Nagytiszteletű
Bükky Zsigmond úrnak, esperes és
dr. Mészáros István egyházmegyei gondnok úrnak
Budapest

Kedves Barátaim!

Mint a Dunamelléki Egyházkerület Elnökségének ez idő szerint tisztetéknél fogva helyetteseit szeretettel értesítelek, hogy – miután a Zsinati Tanács határozata a törvényesség álláspontját kifejezte – a Dunamelléki Egyházkerület püspöki tisztéről most már szabadon lemondok.

Felhatalmazlak Benneteket, hogy ezt esperesi és gondnoki értekezleten közölhessétek, talán azzal a tanáccsal, hogy ezt ismét nem jó a belső béke felzavarására addig híresztelni, amíg a tavasszal tartandó egyházkerületi közgyűlés nem fog intézkedni. Azért nem tarthatjuk meg a közgyűlést előbb, mert püspöki jelentésemet egészségem helyreállása után tudom csak elkészíteni.

Mindnyájatokat testvéri szeretettel és áldáskívánással köszönt

Budapest, 1957. január 2.

Bereczky Albert püspök

(Géppel írva)

Az aláírást hitelesíti:
Bereczky Albertné s. k.

Másolat hiteléül:
Budapest, 1957. január 3.
Kéri Sándor s. k.
egyházkerületi tanácsos

A Bács-kiskunsági egyházmegye lelkészeinek állásfoglalása időszerű egyházi kérdésekről

A Kecskeméten 1957. január 11-én összegyülekezett bács-kiskunsági lelkészek állásfoglalása az időszerű egyházi kérdésekben, meghallgatván Pap Géza esperes tájékoztatását.

1. Kívánatosnak látjuk, hogy amíg a püspöki és főgondnoki tisztség betöltése egyházi szempontok szerint megnyugtatóan el nem intéződik, a Dunamelléki Egyházkerület ügyeit az esperesi és gondnoki kar intézze, ezzel is kifejezésre juttatván azt, hogy most a testületi kormányzás kívánatos egyházunkban. Ez nem érinti az Egyházi Törvényeknek a püspök és főgondnok és ezek helyettesítéséről szóló intézkedéseit.

Az esperesi és gondnoki kar az egyházközségek lelkipásztorait és presbitériumait tájékoztassa rendszeresen minden időszerű kérdésről, ugyanakkor véleményüket hallgassa meg. Csak így biztosítható a vezetők és vezetettek közötti egység. Amíg az alábbi célkitűzések eléréséért fáradozik az esperesi és gondnoki kar, addig maga mögött érezheti az egyházközségek lelkipásztorainak és presbitériumainak bizalmát és támogatását. Ha azonban olyan helyzetbe kerülne az esperesi és gondnoki kar, hogy ezen célkitűzéseit megvalósítani nem tudja, akkor egységesen mondjon le.

2. A Magyar Református Egyház megújulását munkáló mozgalom mellett egységesen foglaljon állást az egyházkerület esperesi és gondnoki kara. A megújulás vágyának kifejezésén túl indítsák meg a gyülekezetek megújulását szolgáló munkákat minden vonalon.

Fogadja el a Megújulási Mozgalomnak a múlt feletti tárgyilagos bírálatát, őszinte bűnbánatra szólító felhívását, és engedje érvényesülni a Megújulási Mozgalomban megnyilvánuló erőket.

Az egyházkerület esperesei és gondnokai találkozzanak a Megújulási Mozgalom vezetőivel és velük együtt munkálják a most szükséges missziói teendőket. Az egyházkerület vezetősége és a Megújulási Mozgalom vezetősége teljes egységben szolgáljon a továbbiakban.

3. Az egyházpolitikai kérdések megoldásával egy időben szükségesnek látjuk az egyház megújulását leginkább szolgáló ébresztő szolgálat megindítását. Csak az ébredés és az egyházpolitikai kérdések párhuzamos együtt haladása biztosíthatja az egészséges fejlődést, illetve kibontakozást.

Az egyház lényegét az egyház missziói tevékenységében látjuk, és a missziói élet sorsa döntő az egyház jelen és jövendő élete szempontjából. Az egyház szabad missziói élete érdekében látjuk fontosnak az egyházpolitikai kérdések jó megoldását.

4. Az esperesi és gondnoki kar minden tőle telhetőt tegyen meg az egyház és az állam között létrejött Egyezményben biztosított missziói élet szabadsága érdekében. Az Egyezmény harmadik pontja világosan kimondja: „A Magyar Köztársaság Kormánya a fennálló jogszabályoknak megfelelően az egyházi élet szabad működési körébe tartozónak tekinti az istentiszteletek tartását templomban, más erre alkalmas középületben, családi otthonokban, szabad téren, bibliaórák tartását templomban, iskolákban, családi otthonokban, gyülekezeti házakban, az egyházi lapokban és önálló sajtótermékekben folytatott missziót, biblia- és iratterjesztést, gyülekezeti és országos konferenciák, evangelizációs összejövetelek tartását, a kötelező iskolai vallásoktatást és szeretetmunka végzését."

5. Az állammal való viszonyban az 1948-ban megkötött Egyezmény mindkét oldali megtartását szorgalmazzák. A félreértésre okot adó problémákat tárgyalások útján tisztázzák.

Erőteljesen képviseljék, hogy a lelkiismereti szabadság és a teljes vallásszabadság alapján az egyházi életben résztvevő egyháztagok közül senkit semmiféle hátratétel ne érjen.

Az állammal való viszonyban a szabad egyház szabad államban elv érvényesítése érdekében minden kérdést, ami ezt akadályozhatná, tárgyalások alapján tisztázzanak.

Fel kell készülni arra a most nem kívánt eshetőségre, hogy esetleg az Egyezményben biztosított államsegély nélkül kell élnie az egyháznak. Erre való tekintettel minden egyházi testület tegyen előkészítő lépéseket az anyagi erők számbavételével.

6. Az állami felügyeleti jogot klasszikus értelmezésében fogjuk fel. Kívánatosnak tartjuk, hogy az egyház és az állam úgy éljenek egymás mellett, hogy kölcsönösen tiszteletben tartsák egymás életterületét, és egymás belügyeibe ne óhajtsanak beavatkozni a legkisebb mértékig sem. Ez a helyzet

vezet egészségesen a kölcsönösen megkívánt szabad egyház szabad államban elv érvényesítéséhez.

Ezen határozat a Dunamelléki Egyházkerület minden esperesének, gondnokának és minden lelkipásztorának küldessék meg hasonló állásfoglalás céljából. Az állásfoglalásokat az illetékes esperesi hivatalnak küldjék meg sürgősen.

Kecskemét, 1957. január 11.

Pap Géza s. k.	Tóth K. István s. k.
Kovács Bálint s. k.	Sima Sándor s. k.
Csapó András s. k.	Kolozsváry Kiss László s. k.
Csikai Kálmán s. k.	Pungur József s. k.
Koszta István s. k.	Lengyel Pál s. k.
Horváth Bertalan s. k.	Gara József s. k.
Gyarmathy László s. k.	Hatvani Lajos s. k.
Tantó Sándor s. k.	Márton István s. k.
Burián László s. k.	Berán Endre s. k.
Nagy Balázs s. k.	Szabadi Sándor s. k.

DR. PAP LÁSZLÓ DÉKÁN LEMONDÁSA DÉKÁNI TISZTÉRŐL

(Közli a Confessio XIV (1990/1) száma 92. oldalán Barcza József)

Dr. Bodonhelyi József prodékán úrnak
Budapest

Prodékán Úr!

Jól ismert Prodékán úr előtt, hogy már a múlt tanév végén nehéz szívvel vállaltam el a IV. ciklusra a Budapesti Theologia dékánságát. Mivel azok az okok, amik miatt akkor mégis kényszerültem jobb meggyőződésem ellenére a dékánságot elvállalni, megszűntek, így a dékáni tiszttől e hó 31-ével megválok. Mivel január 31-ig egyébként szabadságon vagyok, így kérem Prodékán Urat, szíveskedjék úgy előkészíteni a dolgokat, hogy a szabadságom letelte után már nem veszem át a dékáni hivatal vezetését. Ezzel egyidejűleg azt is bejelentem, hogy mivel az ószövetségi tanszék óráit a maguk teljes egészében dékáni elfoglaltságaim miatt nem láttam el eddig, így február 1-jétől tanszékem valamennyi óráját el kívánom látni. Kérem tehát Prodékán Urat, szíveskedjék a II. félév tárgy és órabeosztás terén a szükségesnek mutatkozó változást elkészíttetni.

Megköszönve Prodékán Úrnak eddigi testvéri támogatását, ugyanezt a magam részéről továbbra is felajánlva, vagyok

szíves köszöntéssel:

Pap László
dékán

Budapest, 1957. január 15.

A Református Egyetemes Konvent Elnökségének körlevele egyházi gyűlések tartásának engedélyezése tárgyában

Körlevél

A Művelődési Minisztérium Egyházügyi Főosztályában ismételten felhívták figyelmünket arra, hogy egyházi gyűléseket is az 1956. évi 30. számú törvényerejű rendeletben megszabott módon lehet tartani. Ezt a rendeletet a Népköztársaság Elnöki Tanácsa .... számú rendeletével folyó évi március hó 31-ig meghosszabbította.

Az engedély iránti kérelmet legalább 3 nappal előbb (vidéken legalább 10 nappal előbb) a budapesti megyei, vagy megyei jogú városi rendőrkapitányságnál kell kérni. Hogy az engedély minél gyorsabban megkapható legyen, a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Főosztálya távirati megkeresésre készséggel jön segítségül. Nem kell engedélyt kérni istentisztelet, bibliaóra, imaóra tartására, ellenben engedélyt kell kérni az egyházmegyei és egyházkerületi közgyűlés, tanácsülés, lelkészértekezlet, lelkészköri értekezlet, presbiteri és közgyűlés tartásához.

A fentieket esetleges kellemetlenségek elkerülése végett, szükségesnek tartottuk kedves Atyánkfiaival közölni.

Atyafiságos köszöntéssel:

Budapest, 1957. január 18.

A Református Egyetemes Konvent Elnöksége:

Dr. Buza László s. k.
főgondnok, világi elnök

Győry Elemér s. k.
püspök, lelkészi alelnök

Teológusok felhívása társaikhoz dr. Pap László melletti bizalmi szavazásra 1957. január 19.

(Körlevél a teológusokhoz)

Budapest, 1957. január 19.

Kedves Testvérem!

Az elmúlt héten komoly, a következményeiben még áttekinthetetlen esemény történt Akadémiánk életében. Bizonyos okok miatt Dékán Urunk – professzorságát kivéve – egyéb tisztségeiről lemondani kényszerült.

Mindannyian tudatában vagyunk annak, hogy milyen felbecsülhetetlen szolgálatot végzett mind az egyház, mind az Akadémia életében. Hitünk és meggyőződésünk az, hogy szolgálatát nem nélkülözhetjük. Az Akadémia, az ifjúság, minden egyesőnk, Krisztus Jézusunk szolgálatára való eredményes készülődésünk érdeke az, hogy az egyház Urában vetett hitét bátran megvalló, egyháza érdekeit egyéni érdekei elé helyező, népéhez hű vezetőnk legyen.

Ezért most bizalommal arra kérünk téged, hogy dr. Pap László professzor úrnak – dékáni tisztét illetően – hozzá intézett és az Akadémiára címzett leveledben fejezd ki bizalmadat és kérd arra, hogy továbbra is mindenképpen vállalja az Akadémia vezetését. Az ügy fontosságát és sürgősségét tekintve szíveskedj ezt postafordultával – lehetőség szerint expresszlevélben – megtenni.

Az Apostol intelmével búcsúzunk Tőled: „Vigyázzatok, álljatok meg a hitben, legyetek férfiak, legyetek erősek!" (1Kor 16,13).

Szeretettel köszönt:

Papp Vilmos s. k.
Szabó Mihály s. k.
Deák Zoltán s. k.

A FELHÍVÁSRA ÉRKEZETT EGYIK BIZALMI-SZAVAZÓ LEVÉL

Budapest, 1957. január 20.

Főtiszteletű Dékán Úr!

Mély megdöbbenéssel fogadtam – úgy teológus társaimmal, mint gyülekezeteinkben élő testvéreimmel együtt – egyházunk vezetői tisztéről történt lemondását.

Mindnyájan tudjuk – jómagam is –, hogy milyen időben történt ez a lemondás, mely következményeiben még felmérhetetlen eseményeket vonhat maga után. Tudom, hogy ez a döntés hosszú és nehéz tusakodás eredménye, melynek még ma sincs vége. E lépés megtételének előzményeit, minden okát és következményeit Ön tudja legjobban mérlegelni. Ezt méltányoljuk is. Mégis úgy érzem, kérnem kell: egyházunknak a helyes úton való vezetését vállalja még továbbra is, s ezzel is legyen engedelmes eszköze Urunk megtartó akaratának. Gyermeki szeretetemmel és bizalmammal – mint teológus, mint tanítványa – kiváltképpen kérem Önt, Akadémiánk vezetését ezek után is lássa el, mert szolgálatát, ami az ifjúság, a lelkészképzés, az egyház életében felbecsülhetetlen értékű, nem nélkülözhetjük. Ez hitem és meggyőződésem.

Meggyőződésem, hogy intézetünk tagjain kívül hasonlóképpen biztosítják bizalmukról és szeretetükről a Dékán urat, mint egyházkerületi főjegyzőt a gyülekezetek is.

Fiúi szeretettel és tisztelettel

Csényi György

(Az aláíró bocsátotta rendelkezésre az anyagot)

TEOLÓGUSOK LEVELE A TANÁRI KARHOZ PAP LÁSZLÓ DÉKÁNI TISZTÉRŐL VALÓ LEMONDÁSA TÁRGYÁBAN

(Közli Confessio XIV (1990/1) száma 93. oldalán Barcza József)

Budapest, 1957. január 21.

Főtiszteletű Tanári Kar!

A Teológiai Akadémia ifjúsága mély megdöbbenéssel értesült arról, hogy szeretett és nagyra becsült Dékánjának, dr. Pap László professzor úrnak meg kellett válnia dékáni tisztétől. Egész tanulmányi időnk alatt tapasztaltuk, hogy mit jelent Akadémiánk életében az Ő nagy látókörű, Istentől megáldott vezetői munkája. Olyan keresztyénnek ismertük meg, aki az Egyház Urába vetett hitét következetesen megvallotta és maradéktalanul állotta. Olyan embernek ismertük meg, aki Egyháza és az Akadémia érdekeit mindenkor egyéni érdekei elé helyezte. Tiszta szívű puritán vezetőnk volt.

Mindezek alapján, amennyiben Őt külső okok késztették lemondásra, e tényezőket nem ismerjük és nem is ismerhetjük el. Bizalmunk változatlanul dr. Pap László professzor úrban van, s fokozott segítségünkről és együttműködésünkről biztosítjuk. Ezt személyesen hozzá intézett leveleinkben is kifejezésre juttattuk.

Azzal a kéréssel fordulunk a Főtiszteletű Tanári Karhoz, hogy tegye magáévá az Akadémia hallgatóinak kérését. Kari ülés keretében fejezze ki bizalmát dr. Pap László professzor úrnak dékáni tisztét illetően, s biztosítsa őt legnagyobb fokú együttműködéséről.

Tisztelettel:

Papp Vilmos (szénior)

A II. évfolyam részéről: Csényi György

A III. évfolyam részéről: Kovács Emil

A IV. évfolyam részéről: Boros Gyula

Az V. évfolyam részéről: Szabó Mihály

Az I. évfolyam részéről: Kiss Sándor

Kivonatok a Budapesti Református Theologiai Akadémia Tanári Kara 1957. január 22, 29-i üléseinek jegyzőkönyveiből

(Közli Confessio XIV (1990/1) száma 90–96. oldalain Barcza József)

1957. január 22.

Jelen vannak: dr. Bodonhelyi József prodékán elnökletével dr. Pap László dékán, dr. Bucsay Mihály, Czeglédy István, dr. Esze Tamás és dr. Nagy Barna professzorok, utóbbi úgy is, mint a kar jegyzője.

28. Dr. Bodonhelyi József elnöklő prodékán bemutatja és felolvassa dr. Pap Lászlónak hozzá intézett levelét, mely szerint e hó 31-ével a dékáni tiszttől megválik.

Prodékán kifejti azt a meggyőződését, hogy e fölött az ügy fölött semmiképpen sem lehet napirendre térni. „Bármennyire megértjük a Dékán úr helyzetét, lemondását semmiképpen nem áll módunkban tudomásul venni." „Az ügy lényege az, hogy mi ragaszkodunk Pap Lászlóhoz, mint dékánunkhoz." „Ragaszkodunk először azért is, mert szükségünk van rá. Ha valamikor, akkor most teljesen elképzelhetetlen, hogy magára hagyja a Theologiát. Mindnyájunk előtt jól ismertek azok a nehézségek, amelyek ma a főiskolákon és a mi diákjaink között is jelentkeznek. Éppen most nem nélkülözhetjük Pap László bölcsességét, tapintatát, erős kezét a vezetésben, a nyugalom, a rend helyreállításában, ami érdeke nemcsak a Theologiának, hanem egyházunknak és az államnak is. – Ragaszkodunk Pap László dékánunkhoz úgy is, hogy szolidárisak vagyunk vele, mint a legközvetlenebb munkatársai. És ez így van rendjén. Ezért a munkatársi közösségért mi hálával tartozunk közös megbízó Urunknak. Lemondásának ügye nyilvánvalóan szerves kapcsolatban van egyéb egyházi tisztségeiről való lemondásával. Erkölcsi képtelenség, hogy éppen legközvetlenebb munkatársai elválaszthassák a dékáni tisztségről való lemondása ügyét a többi lemondások ügyétől, és azokat megelőzve napirendre térjenek az ügy felett." Prodékán ezekkel a szavakkal fejezte be előterjesztését: „Tudom, hogy Dékán úr számára egyénileg talán egyszerűbb és könnyebb volna a távozás, de kérem, ragaszkodásunk figyelmeztesse őt arra is, hogy csak azt nézze: mit kíván Isten, akitől megbízatását vette. Döntésében és megállásában erősítse az a tudat, hogy mi, közvetlen munkatársai mellette állunk imádságunkkal és minden erőnkkel. A lemondást nem tudom elfogadni."

Prodékán bemutatja és felolvassa a theologus ifjúságnak ugyanebben az ügyben a Karhoz intézett levelét.

A hozzászólások során a Theologiai Kar tagjai egymás után valamennyien kinyilvánítják teljes egyetértésüket a prodékán előterjesztésével s egyöntetű ragaszkodásukat dékánjuk iránt. Hangsúlyozzák, hogy a Kar önmagával, lelkiismeretével jutna összeütközésbe, ha ebben az ügyben másként határozna, mint ahogy azt prodékánja előterjesztette. Dr. Pap Lászlót a Kar a múlt iskolai év végén újabb hároméves ciklusra választotta meg dékánnak. Gyakorlati pedagógiai szempontból, teológus ifjúságunk tanulásának, nevelésének békés folytatása, Theologiánk egész belső rendje szempontjából Pap Lászlónak a lemondása olyan zűrzavart okozna, amelyért a Kar nem vállalhatja a felelősséget. Reálisan számolni kell azzal, hogy a dékán távozása a mostani lelkileg atomizált ifjúság vezetésétől: beláthatatlan következményekkel járna. Sem a Kar, sem egyházunk vezetősége nem akarhatja a káoszt Akadémiánkon. Nem kerülhetünk összeütközésbe egyházunk közvéleményével sem, melyre a mai körülmények között szintén rendkívül zavarólag hatna Pap Lászlónak a dékáni tiszttől való megválása. Ugyanezt kell hangsúlyoznunk egyetemes egyházi vonatkozásban: egyházunk sem a Református Világszövetség, sem az Ökumené előtt nem vállalhatja azt a felelősséget, hogy dr. Pap László idő előtt váljék meg a dékáni tiszttől. Mindezekre tekintettel a Kar ilyen értelmű határozata nem egyszerű puszta erkölcsi gesztust jelent, hanem gyakorlati eredményt váró határozott állásfoglalás. Dr. Pap László további dékáni működését minden vonatkozásban égető gyakorlati szükség indokolja.

Dr. Pap László az elhangzottakkal kapcsolatban előadja, hogy bármilyen jólesik is neki a Kar egyöntetű ragaszkodása, nem tartja egyházunk és Theologiánk érdekében állónak, hogy álláspontját megváltoztassa, s a dékáni tisztet tovább vállalja. Hivatkozik arra, hogy a Kar tagjai jól tudják, erre a negyedik ciklusra már mennyire nem akarta elvállalni a dékánságot. Tette ezt elsősorban elvi okokból, mert nem tartja helyesnek, hogy egy ember túl hosszú ideig maradjon vezető tisztségben, s az ő esetében sem merülhessen fel az a látszat, hogy „ez az ember a Theologia". Azonban engedett annak a kívánságnak, hogy az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának ma-

gyarországi ülésezése idején ő legyen a dékán, s minden fáradsága mellett sem látta célszerűnek, hogy akkor ellenálljon ennek a kívánalomnak. Azóta nagy változások jöttek, s most saját elhatározásából visszavonulni óhajt a dékánságtól, hiszen már a nyáron is ezt akarta. Egyházkerületi főjegyzői tisztéről már november 2-án lemondott, miután Bereczky Albert – akinek személyes kérésére vállalta annak idején ezt a tisztet – már november 1-jén este közölte vele a püspöki tisztről való lemondását. Szükségesnek tartotta még a dékánságról való lemondásával egyidejűleg a konventi tagságról és a közalapi intézőbizottságban viselt alelnöki tisztéről való lemondását is, mert az egyház pénzügyeinek vezetéséért nem tudja vállalni a felelősséget. Most, hogy lemondását kívánták, két lehetőség között kellett választania: vagy ragaszkodik – jobb meggyőződése ellenére – a dékánsághoz, hogy a rossz látszatot elkerülje, vagy pedig – a rossz látszat ellenére – visszavonul az ügy érdekében. Kifejezi azt a hajlandóságát, hogy természetesen úgy is, mint dékáni tisztétől megvált professzor készséggel végzi tovább szolgálatát a Kar együttesében, az ifjúság tanításában és nevelésében. Kéri, hogy a Kar most már térjen át a dékáni tiszt betöltésére.

Elnöklő prodékán elhangzott hozzászólások alapján megállapítja, hogy a Tanári Kar nem mondhat egyebet, s arra kéri dr. Pap Lászlót, hogy a Karnak a jelen ülésében hozott s itt következő határozatát fogadja olyan szívvel, amellyel azt kartársai hozták – tegye azt Isten színe előtti meditáció tárgyává, s úgy adjon rá választ a Kar legközelebbi, január 29-én tartandó gyűlésére.

> Dr. Pap László lemondólevelét a Theologiai Kar mély sajnálkozással fogadja. Őt osztatlan megbecsüléséről és bizalmáról biztosítja. Megértéssel fogadja a levélben előadottakat, a lemondást azonban nem veheti tudomásul. A teológus ifjúság egyöntetű ragaszkodása, melyet a Tanári Karhoz intézett írásbeli beadványában kinyilatkoztatott, csak megerősíti a Tanári Karnak ezt az elhatározását. A Kar megállapítja, hogy dr. Pap László dékán további szolgálatára a Theologián gyakorlati okból elengedhetetlenül szükség van. A Kar számára a dékáni lemondás ügye egyébként is lelkiismereti kérdés. Dr. Pap László dékánnak a Kar teljes szolidaritásban tudja magát, személyéhez és dékáni szolgálatához ragaszkodik. A dékáni tisztről történő lemondása a Kar meggyőződése szerint szorosan összefügg dr. Pap László egyéb egyházi tisztségeiről való lemondása ügyével, s azoktól függetlenül, vagy azokat megelőzően való tárgyalása a Kar számára erkölcsileg lehetetlen. A Kar bizonyos abban, hogy dr. Pap László dékán a Theologia összes felettes hatóságainak osztatlan és teljes bizalmát élvezi, aminek a Kar és az arra illetékesek előtt legutóbbi félreérthetetlen megnyilvánulása múlt év júniusában dékánná történt újraválasztása.
>
> Pap László dékáni tisztségét mind a Theologiai Karnak, mind a felettes egyházi tényezőknek Isten színe előtt felelősséggel egyetemes egyházi vonatkozásban is mérlegelniök kell.
>
> A Kar teljes bizalommal és szeretettel kéri Dékán urat, folytassa tovább áldásos és éppen a Theologia mai helyzetében nélkülözhetetlenül szükséges szolgálatát – melyhez a magunk segítségét készséggel felajánljuk –, szeretett Akadémiánk hasznára és felvirágoztatására.
>
> A Tanári Kar ezt a határozatát írásban megküldi dr. Pap László dékán úrnak, azzal az imádságos reménységgel, hogy a Karnak ez az egyöntetű állásfoglalása meggyőzi őt a dékáni tisztben való megmaradásának szükségességéről.
>
> Ugyancsak megküldi a Kar ezt a határozatát a Theologiai Akadémia összes felettes hatóságai elnökségének is, annyival inkább, mert a Kar joggal tételezheti fel, hogy egyházunk vezetőségének sem lehet más állásfoglalása ebben a fontos kérdésben.

1957. január 29.

Jegyzőkönyv a Budapesti Református Theologiai Akadémia Tanári Karának 1957. január 29-én de. 10 órai kezdettel a dékáni irodában tartott rendes üléséről.

Jelen vannak: dr. Bodonhelyi József prodékán elnökletével dr. Bucsay Mihály, Czeglédy István, dr. Esze Tamás, Csomasz Tóth Kálmán és dr. Nagy Barna professzorok, utóbbi úgy is, mint a Kar jegyzője; a 12. ponttól kezdve jelen van dr. Pap László is.

12. Dr. Pap László jelenti, hogy köszönettel végigtanulmányozta a Tanári Kar határozatát, valamint a hozzá intézett leveleket s mindazok alapján sem tudja visszavonni a dékáni tisztségről történt lemondását. Kéri, hogy a Kar haladéktalanul töltse be a dékáni tisztet. Szerinte e kérdés megoldásának halogatása nem kívánatos, bizonytalanságot támasztana mind Akadémiánk ifjúságában, mind másokban is. Ismételten kéri lemondásának tudomásulvételét.

A Tanári Karnak – bár mérlegelés tárgyává tette dr. Pap László nyilatko-

zatát, hogy a dékáni tisztről történt lemondását fenntartja – nincs módjában megváltoztatni múlt ülésében a tárgyban hozott határozatát. Ismételten megállapítja, hogy a dékáni lemondás ügye nem választható el dr. Pap László egyéb közegyházi tisztségeiről való lemondása ügyétől, tehát azoktól függetlenül és azokat megelőzően nem tárgyalható. Így a Kar a dékánválasztás ügyét függőben tartja. Dr. Pap Lászlót változatlanul továbbra is dékánjának tekinti, és ebben a minőségben ismételten teljes bizalmáról és megbecsüléséről biztosítja.

Feljegyzés A Református Egyetemes Konvent Elnöksége a közös bizottság* 1957. január 26-i ülésére az alábbi tárgysorozati pontok kitűzését javasolta

(A Művelődésügyi Minisztérium [Egyházügyi Hivatal] Főosztálya 80-8/9. 1957. iktatószámú irata. Horváth János összeállítása)

I.

A vallásszabadság, illetve az egyházi élet szabad működése körébe tartozó kérdések

1. Az iskolás gyermekek vallásoktatásának rendezése.
2. A konfirmáció-oktatás szabadságának biztosítása.
3. Az egyház missziói munkájának szabadsága. Istentiszteletek tartása templomban, iskolákban, más erre a célra alkalmas középületben, családi otthonokban, gyülekezeti termekben. Vasárnapi iskolák tartása gyülekezeti termekben és iskolákban. Evangelizációs összejövetelek, lelkészi, presbiteri és gyülekezeti konferenciák, körzeti, megyei és országos konferenciák. Házi istentiszteletek és szeretetvendégségek. Egyházi lapokban és önálló sajtótermékekben folytatott misszió, biblia, énekeskönyv és hittankönyvek, káték és egyéb vallásos iratok kiadása és terjesztése, ezekhez megfelelő mennyiségü papír biztosítása és egyházi nyomdák fenntartása.

* „Közös bizottság". A Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyarországi Református Egyház Zsinata között 1948. október 7-én megkötött Egyezmény 1. pontja kimondja: „A Magyar Köztársaságban az egyház helyzetének új rendezése céljából a Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyarországi Református Egyház *állandó közös bizottságot küld ki* az új vallásügyi törvények... *javaslatának* kidolgozására". Ugyanezen Egyezmény 8. pontjában ez áll: „A még fennmaradó függő kérdések rendezésére vonatkozó *javaslatok* tárgyalása és előkészítése 1. pont szerint alakított *közös bizottság* hatáskörébe tartozik." Ez a „közös bizottság" 1948-ban és részben 1949-ben ülésezett, később az ügyek intézését (1951 után különösen is) mindinkább átvette az Állami Egyházügyi Hivatal. – Az Intézőbizottság és majd a Református Megújulási Mozgalom ehhez, az ÁEH-t megelőző, „közös bizottság"-ban folyó *tárgyalási állapothoz* kíván visszatérni az Egyezmény-

II.

Anyagi vonatkozású kérdések

Javaslom, hogy január 26-án csak az I. alatt felsoroltakat tárgyalja meg a közös bizottság.

I.

1. *Az iskolás gyermekek vallásoktatásának rendezése.*

A hitoktatás rendezésében alapelv a kormánynyilatkozatban kifejtett fakultatív vallásoktatás, továbbá figyelembe kellene venni az 1957. január 1-jei Oktatási Közlönyben lefektetett alapelveket.

Az egyház törekvése, hogy minden állami ellenőrzés nélkül folyjon a hitoktatás olyan tananyaggal, amely leginkább megfelel a valláspropaganda céljának.

Javaslom:

1. A hittanbeiratásnál biztosítani kell a szülők szabad akaratát az egyház részéről is. Az ellen a pap ellen, aki lelki terrort alkalmaz, fegyelmit kell indítani.
2. A hitoktatást engedélyhez kell kötni, mivel a legutóbbi tapasztalatok azt mutatják, hogy enélkül a legvadabb lelki terrort alkalmazzák a hitoktatók a gyermekek között. Az engedélyt a megyei, illetve kerületi művelődési osztályok adják ki. Az egyház részéről a hitoktatókat az esperes nevezi ki. Az engedély megadásánál engedményt tehetünk nyugdíjas lelkészek, lelkészfeleségek és esetleg olyan világi személyek iránt, akik

---

ben foglaltak alapján, az azokban foglaltaktól való eltérések megszüntetése, az Egyezmény szövegének érvényre juttatása, visszaállítása végett. – A forradalom leverése után megerősödött politikai helyzetben, s amikor a „közlekedés megindulása" lehetővé tette „a Református Egyetemes Konvent törvényes vezetőinek" Budapestre jövetelét, az ügyek intézésének átvételét, Győry Elemér püspök, lelkészi alelnök és dr. Buza László egyházkerületi főgondnok, helyettes világi elnök többször tesz említést az ÁEH elnökével való tárgyalásairól, azonban – úgy tűnik – ők már nem az Intézőbizottság, illetőleg a Megújulási Mozgalom célkitűzései, szándékai szerinti „megfogalmazásban". – Az 1957. január 26-i ülésről a „Feljegyzés"-t Horváth János, akkor a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Főosztályának vezetője készítette, teljesen az 1949–1950 utáni módosítások szerint, a „győztesek", „hatalmon lévők" pozíciójából ő határozta meg, mi szolgálja az „egyház érdekét", s mi nem. Ezek tükröződnek pl. a későbbi politikai megnyilatkozásokban, intézkedésekben, vagy pl. a fakultatív hitoktatásban, ami az általános iskolákra és a gimnáziumokra korlátozódik, „a szakközépiskolákban *ne* legyen vallásoktatás" stb. (A szerk.)

hitoktatói képesítéssel rendelkeznek. Önálló hitoktatói engedély annak adható ki, akit egyrészt az egyház felterjeszt, másrészt, ha 240 gyermek oktatását végzi egy iskolában.
3. A hitoktatás a Művelődésügyi Minisztérium által jóváhagyott tankönyvek alapján történjék.
4. A hitoktatók kötelesek az iskolai rendtartásnak magukat alávetni, a kialakult fegyelmet megtartani, illetve fokozni.
5. A hittankönyvek tervezetét az egyház készítse el augusztus közepéig úgy, hogy jövőre már a hitoktatás egységes terv szerint folyjék.
6. A hitoktatói munka ellenőrzésére engedélyt lehetne adni az espereseknek. A művelődési osztályok vezetői hivatalból ellenőrizhetik a hitoktatást, az iskolaigazgató szintén.
7. Órarend tekintetében a januári oktatási közlönyben megjelent irányelvek helyesek.
8. Felmerülhet még a hitoktatói óradíjak kifizetése, illetve a felduzzadt *(sic!)* hitoktatók díjazása. A lelkipásztor heti 8 órán túl tartott órák után kaphat óradíjat. Az önálló hitoktatók az eddigi rendszer szerint, ha kinevezésük megtörtént. A nyugdíjas lelkészek a megtartott és az iskolaigazgató által igazolt órák után kapják meg óradíjaikat.
9. El kellene érni, hogy a szakközépiskolákban ne *(sic!)* legyen hitoktatás.

I.

2. *Konfirmációi oktatás.*

A konfirmációi oktatásnál azzal érvel az egyház, hogy az nem állami, hanem egyházi feladat, ezért az állam ne avatkozzék bele. Az általános kívánság az, hogy a konfirmációi oktatás 6 hónapig tartson az eddigi 3 hónap helyett. Hogy valami engedményt kapjanak, 5 hónapos időtartamban meg lehetne állapodni. Ezt is szabatosan kellene azonban rendezni. A konfirmációi oktatás iskolán kívül történjék, engedély nem kell hozzá, de a lelkész a konfirmáció kezdetét jelentse be az illetékes tanácsnál. 12 éven aluli gyermekek ne vegyenek részt ebben. A tanítási órákat úgy kell megállapítani (heti 2 óra), hogy ez az iskolai oktatást ne hátráltassa.

Felmerül még az a kívánság, hogy ahol nincs megfelelő gyülekezeti terem, az iskolában legyen megtartható a konfirmációi oktatás. Arra az álláspontra kellene helyezkedni, hogy ahol eddig az iskolában tartották az istentiszteleteket, addig míg megfelelő helyiséget nem tudnak szerezni, engedélyezzük.

A konfirmáció oktatás az általunk ismert és az egyház által is jóváhagyott káté alapján történjék.

I.

3. *Az egyház missziói munkájának szabadsága.*

Az e pontban foglaltak nagy része azonos az 1948. október 7-én kötött Egyezmény szövegével. Az istentiszteletek tartása templomokban, családi otthonokban, iskolákban, bibliaórák tartása, lelkészértekezletek tartása stb. nem ütközött korlátozásokba október 23. előtt sem. Két dolog körül voltak bonyodalmak: az egyik a presbiteri gyűlések megtartása, a másik, a szeretetvendégségek rendezése. Az elsőt korlátozni kellett, mert világosan állt előttünk, hogy világi elemek saját politikai elgondolásaikat akarják érvényesíteni az egyházban. A másik: a szeretetvendégség örve alatt politikai tendenciájú színdarabok, versek, dalok előadása került napirendre, nem beszélve arról, hogy sokszor ifjúsági összejövetel és szórakozás célját szolgálta. Ezek csak ilyen esetekben lettek korlátozva. Ha annak egyházi jellege biztosítva volt, nem korlátoztuk és a jövőben sem fogjuk korlátozni. A témákon sorbamenve, javaslatom a következő:

1. Iskolákban és más középületekben való istentiszteletek tartása.
   Az Egyezményben is le van fektetve, hogy mindaddig, amíg az egyház más helyiségről nem tud gondoskodni, az Egyezmény előtti mértékben igénybe vehetők ezek a helyiségek. Lényegében dunántúli probléma van ezen belül. Több községben évek óta nem tartanak az iskolákban istentiszteleteket, ahol az Egyezmény előtt tartottak, most ezt szeretnék visszaszerezni. Ígéretet lehetne tenni, hogy konkrét indokolt esetekben újra tarthatnak istentiszteleteket ezekben az iskolákban.
2. Bibliaórák, szeretetvendégségek, evangelizációs összejövetelek tekintetében eddig sem volt korlátozás. Itt a hangsúly az evangelizációs összejöveteleken van. Lényege az, hogy ezt laikusok tartsák, hogy a laikusok tömegeit vonják be az egyház tevékenységébe. (Betánista követelés.) Mivel az Egyezményben szó szerint szerepel, elmehetünk addig, hogy elismerjük és megengedjük az evangelizációs munka végzését, ha az lényegében az istentisztelet keretében történik, azt lelkipásztor vezeti és nem adja ki bizonyos csoportoknak.
3. Konferenciák.
   Eddig mindig megtartották a konferenciákat minden korlátozás nélkül. (Kisköri, megyei, kerületi, országos lelkészkonferenciák.) Ezt ezután is biztosítjuk. A presbiteri konferenciákban megállapodhatunk, hogy megyei szinte 4 havonként, kerületi és országos szinten pedig fél évenként tarthatnak.

4. Önálló sajtó, papír és nyomda.
   Javaslom, hogy a hetilap példányszámát 10%-kal, a biblia, énekeskönyv és káté kiadását a jövő évben 10–15%-kal emeljük. Megjegyzem, hogy az egyházi sajtó terjesztése és kinyomtatása csak papírhiány miatt ütközik akadályokba. Egyházi nyomda fenntartásához nem járulhatunk hozzá. A nyomdák államosítva vannak. Az önálló egyházi sajtó nem teszi szükségszerűvé a saját nyomda fenntartását. Hozzájárulhatunk ahhoz, hogy egy nyomdával (pécsi) kössön az egyház szerződést az egy évre tervezett kiadványok nyomására.

A leglényegesebb kérdés az egyház missziói és diakóniai szabadsága, így a missziói és diakóniai szabályrendelet. Az egyház az Egyezményt abból a szemszögből nézi és úgy igyekszik értelmezni, hogy az a legnagyobb lehetőségét adja a hitélet szélesítésének és az egyház befolyásának növelésére. A misszióhoz tartozik az ún. ébredési vagy megújulási mozgalom is. A célja az, hogy az egyházi funkciókban új embereket állítson be, akik a gyülekezeti evangelizáció, a gyermek, a női, az ifjúsági stb., de legfőképpen a laikus munkát a legnagyobb mértékben elterjesszék az egyházban. Céljuk a munkásgyülekezetek, szórványmissziók, zsidómisszió, külmisszió, tömegevangelizáció felkarolása és az egyház tevékenységének központjába való állítása. A diakónia pedig olyan célt tűzött maga elé, hogy a rendszerünkkel szembenállóknak adjon segítséget. Ezért fontos, hogy a misszió és a diakónia szabadságát úgy értelmezzük, hogy az a lelkipásztoroknak az istentiszteleti és gyülekezeti munkája legyen, ne pedig egyházon belül alakuló csoportok eszköze.

A tárgyalandó anyagnak egyetlen fontos pontja sincs, amely népünk és államunk iránti kötelességről szólna. Mi az Egyezmény betűje és szelleme szerint értelmezzük a tárgyalt anyagot. Biztosítjuk az egyháznak az Egyezményben lefektetett jogait, de ők is biztosítsák, hogy az egyházi tevékenységet összehangolják népünk, államunk érdekével. Az egyház missziói tevékenységéről kérjünk átfogóbb tervet, mert így csak általános elvi állásfoglalás jöhet létre.

1957. január 25.

Teológusok levele a Konvent Elnökségéhez

Egyetemes Konvent Elnöksége
Budapest

Főtiszteletű Konventi Elnökség!

Mint a budapesti Theologiai Akadémia hallgatói, tisztelettel felhívjuk az Elnökség figyelmét a „Népakarat" c. napilap 1957. február 8-i számában megjelent egyházunkkal – elsősorban Akadémiánkkal – foglalkozó cikkére.

A fent említett névtelen – pusztán „Sz. I." jelzetű – cikk valótlan, tényeket elferdítő állításait nem fogadjuk el, s teljes egészében a leghatározottabban visszautasítjuk. Úgy látjuk, hogy dr. Pap László professzorunk, valamint az Akadémia hallgatói egyenes és jó szándékú állásfoglalásait alapjaiban elferdítő és tendenciózusan magyarázó cikk szerzője az egyház belső életének teljes konszolidációját csak megnehezíti.

Akadémiánk hallgatói változatlan szeretettel és bizalommal tekintenek szeretett elöljárójukra, dr. Pap Lászlóra. Hitvalló, hite parancsait engedelmesen cselekvő keresztyénnek és lelki tanítónknak ismerjük. Éppen ezért továbbra is teljes egységben, változatlan szeretetben állunk mögötte.

Ezért tisztelettel és bizalommal arra kérjük a Főtiszteletű Elnökséget, hogy az Akadémia hallgatói nevében és helyett tiltakozzék a „Népakarat" említett cikke ellen, s egyházunk belső ügyeibe való beavatkozási kísérletként utasítsa vissza.

Az elnökségnek az Akadémia hallgatói iránt tanúsított bizalmát és megértését megköszönve maradunk

Budapest, 1957. február 8.
Tisztelettel:

Papp Vilmos szénior

Az I. évfolyam részéről: Mikesi Károly
A II. évfolyam részéről: Csényi György
A III. évfolyam részéről: Kovács Emil
A IV. évfolyam részéről: Boros Gyula
Az V. évfolyam részéről: Szabó Mihály

Dr. Pap László levele a Budapesti Theologiai Akadémia Tanári Karához

(Közli Confessio XIV (1990/1) 95. oldalán Barcza József)

ad.39-1957-N.

A Református Theologia Tanári Karának
Budapest

Nagytiszteletű Tanári Kar!

Azoknak a beszélgetéseknek folyamányaként, melyek az Egyetemes Konvent Elnöksége, a Tanári Kar és közöttem az elmúlt napokban lefolytak, szükségesnek tartom az alábbi kijelentéseket megtenni és írásban a Karnak azzal a kéréssel benyújtani, hogy azokat az Egyetemes Konvent Elnökségéhez, valamint az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének is megküldeni szíveskedjék.

Mindenekelőtt szeretném határozottan leszögezni, hogy sem a múltban, sem a jelenben ellenforradalmi vagy ellenforradalmi színezetű mozgalomban részt nem vettem s ilyeneket sem szóban, sem cselekedeteimmel nem támogattam és nem fogok támogatni. Ugyanígy nem veszek részt olyan egyházon belüli mozgalomban sem, amelyeknek politikai színezet tulajdonítható.

Külön is szeretném kiemelni, hogy azzal az egyházi mozgalommal, mely Megújulási Mozgalom néven ismert, soha szorosabb kapcsolatom nem volt. Ennek ülésein kezdetben is csak egy-kétszer, később pedig egyáltalában nem vettem részt. Erre a mozgalomra irányuló befolyást sem közvetlenül, sem másokon keresztül nem gyakoroltam. Programja csak akkor jutott hozzám véleménynyilvánítás kéréssel, amikor már teljesen készen volt. Még csak tudomásom sem volt arról, hogy én e mozgalom valamilyen irányító szervének (hatos vagy húszas tanács?) tagja volnék, és ilyen tanács ülésén egyetlenegyszer sem vettem részt. Sajnos arról is csak utólag értesültem, hogy nevemre hivatkozással írások mentek szét gyülekezetekhez, azt kérve, hogy azok állásfoglalásaikat hozzám küldjék be. Ilyen felszólításhoz tőlem senki sem kért engedélyt, s magától értetődik, hogy a felhívások szövegének ismerete nélkül ilyen általános engedélyt nem is adtam volna.

Sajnálattal és megdöbbenéssel értesültem arról is, hogy egyes helyeken ez a mozgalom egyes emberek személyes gyűlölködésévé fajult. Így felháborodással kellett tudomást szereznem arról, hogy magukat e mozgalom híveinek valló, de a névtelenség homályába burkolózó emberek egyházi vezetőkről, teológiai professzorokról gyalázkodó iratokat köröztek. Mindezektől annyival határozottabban el kívánom magamat határolni, mert én magam bírálataimat mindig arra illetékes, törvényes egyházi testület előtt mondtam el.

Ugyanígy teljes határozottsággal elítélek és elutasítok minden olyan magatartást, mely az egyház egységét veszélyezteti s az egyház törvényes intézményei vagy törvényes vezetői ellen felelőtlenül lázít.

Ezek előrebocsátása után arra kérem a Nagytiszteletű Tanári Kart, hogy megrongált egészségi állapotom helyreállítása céljából június hó 30-ig szabadságolni, illetve felettes hatóságunkhoz ilyen irányú javaslatot tenni szíveskedjék.

Legyen szabad még megemlítenem, hogy az utóbbi időkben ellenem felhozott vádak kivizsgálására az Egyetemes Konvent Elnökségét megkértem s az Elnökség kérésemnek helyt adott.

Isten áldását kérve a Nagytiszteletű Tanári Kar munkájára és szeretett Alma Materünkre vagyok kész hívük és munkatársuk.

Budapest, 1957. február hó 9.

Pap László s. k.

A Budapesti Református Theologiai Akadémia Tanári Karának 1957. február 11-én és július 3-án tartott üléseiről készült jegyzőkönyvekből

(Közli Confessio XIV (1990/1) 94. és 96. oldalain Barcza József)

Jegyzőkönyv a Budapesti Református Theologiai Akadémia Tanári Karának 1957. február 11-én, de. 10 órai kezdettel a dékáni hivatalban tartott rendes üléséről.

Jelen vannak: dr. Bodonhelyi József prodékán elnökletével dr. Bucsay Mihály, Czeglédy István, dr. Esze Tamás és dr. Nagy Barna professzorok, utóbbi úgy is, mint a Kar jegyzője.

1. Imádkozás után az elnöklő prodékán üdvözli a Kar megjelent tagjait, tolmácsolja dr. Pap László kérését a mai ülésről való távolmaradásának kimentése iránt, s a gyűlést megnyitja.
2. Dr. Bodonhelyi József elnöklő prodékán felolvassa dr. Pap Lászlónak a Tanári Karhoz intézett levelét.

A Tanári Kar dr. Pap László levelét tudomásul veszi s a Theologiai Akadémiák Közös Igazgatótanácsa és az Egyetemes Konvent elnökségéhez felterjeszti.

Magáévá teszi dr. Pap Lászlónak azt a kérését, hogy megrongált egészségi állapota helyreállítása céljából június hó 30-ig szabadságot kapjon, s e kérést ilyen értelemben terjeszti a Theologiai Akadémia Igazgatótanácsa elé.

A június 30-ig szabadságra menő dr. Pap László tanszéke óráinak a II. félévben való ellátására a Tanári Kar a következő intézkedéseket teszi: az ószövetségi bevezetéstani és exegetikai tárgyak előadására óraadóként dr. Budai Gergely ny. theologiai professzort kéri fel; a héber nyelvtan tanításával s a héber nyelvgyakorlatok tartásával pedig Papp Vilmost bízza meg.

Dr. Pap Lászlónak 1957. február 9-én kelt s a Tanári Karhoz intézett levele egész terjedelmében a jegyzőkönyvhöz csatolandó.

3. Prodékán jelenti, hogy a Tanári Karnak újra foglalkoznia kell dr. Pap Lászlónak a dékáni tisztről való lemondása kérdésével, miután dr. Pap László a Kar korábbi – január 22-i és 29-i határozataival szemben ismételten kinyilvánította, hogy ragaszkodik a dékáni tisztről való lemondásához.

A Tanári Kar dr. Pap Lászlónak a dékáni tisztről lemondását elfogadja. Több mint három cikluson át viselt dékánságának idején végzett szolgálataiért köszönetet mond, és kifejezi reménységét, hogy dr. Pap László, szabadságának letelte után mint professzortársunk változatlan munkakedvvel és szeretettel dolgozik tovább Akadémiánk közös munkájában.

*

Jegyzőkönyv, mely felvétetett a Budapesti Református Theologiai Akadémia Tanári karának 1957. július hó 3-án du. 3. órakor az Akadémia dékáni irodájában tartott rendkívüli ülésén.

Jelen voltak: Czeglédy István dékán elnöklete alatt dr. Bodonhelyi József prodékán, dr. Bucsay Mihály, dr. Esze Tamás és dr. Nagy Barna professzorok.

2. Dékán előterjeszti az Egyetemes Konvent Elnökségének 1945/1957. június 29. sz. határozatát, amely szerint tekintettel arra, hogy azok a körülmények, amelyek a Konventi Elnökségnek dr. Pap László tanári működésének megkezdésével kapcsolatos korábbi állásfoglalását indokolták, lényegükben ma is fennállanak, a Konventi Elnökség úgy intézkedik, hogy *dr. Pap László tanári működését* a következő (1957–58.) *tanév első felében ne folytassa.*

Tudomásul szolgál.

Békefi Benő nyíregyházi esperes levele Bereczky Albertnek, melyhez mellékletként elküldi Hellstern lelkésszel és Hromadkával folytatott levélváltásait

(Xeroxmásolatról)

Kedves Berci Bátyám!

Szükségesnek tartom Hellstern lelkésszel való levélváltásomat és Hromadkával való levelezésemet másolatban megküldeni. Ezért mellékelem a Hellsternnek írt február 24-i* levelemet, s a tőle ma kapott választ.

Ugyancsak mellékelem a Hromadkához december 30-án írt levelemet, az erre küldött választ és az én január 30-án kelt levelem másolatát.

Egészségi állapotom valamit javult, Egyházunk tragikus helyzetével foglalkozva, újra és újra végiggondolva és ismételten megvizsgálva dolgainkat, nem tudok más utat látni egyházunk számára, mint amit tanítottál és jelentettél. Azt látom feladatomnak, akár elfogadják, akár nem, hogy ezt minél több lelkésszel közöljem.

Sajnos ide felőled kevés hír érkezik, de állandóan Isten előtt hordunk imádságainkban. Isten legyen irgalmas!

Isten gazdag áldását kérve köszönt őszinte tisztelő és hálás szeretettel

Nyíregyháza, 1957. február 9.

Békefi Benő s. k.

Hromadkához írt levél 1956. december 30 és a válasz dátum nélkül, valamint az 1957. január 30-án kelt levél Hromadkához

Kedves Professzor Úr!

Tegnap kaptam kézhez „Gondolatok a magyar krízisről" című iratát. Most csak annyit írok, hogy nagyon-nagyon hálásan köszönöm.

* A helyes dátum január 24. Az eredeti levélmásolaton ez áll.

Igen nehéz helyzetben vagyok testileg is. Szívizom-elfajulással és cukorbetegséggel kínlódom most már harmadik hónapja. Ilyen állapotban értek a tragikus események, melynek előszelei nemcsak politikai és társadalmi, hanem egyházi vonalon is már hónapokkal ezelőtt jelentkeztek. Igen megmutatkoztak a nyári lelkésztovábbképző tanfolyamok hangulatán. Felbukkantak szervezkedésekben a galyatetői ülés előtt, de azután még inkább. Tudom, hogy bűneink miatt van rajtunk a vereség. Hitbeli döntéseinket most sem tudom másképp látni. Az emberekkel való bánásmód területén vétkeztünk sokat. Amit a megváltásról, diakóniáról, egyházról, igehirdetésről tanítottunk, nem tudom most sem másképp látni. Egyházaink helyzete a nagy tragédia után sem változott lényegében, mert szocializmust építő országban kell egyháznak lennünk és végeznünk szolgálatunkat. Ezt azonban az egyházakban alig látják néhányan, mondani meg szinte senki sem meri.

Magam is a támadott és üldözött emberek közé tartozom. Az az imádságom, hogy semmi mentséget és magyarázatot nem keresve, helyzetemben az eligazító ige az 1Pt 2,20–25 legyen. Embereinket megzavarták az események, s még mindig inkább hisznek a külföldi rádiónak, mint a tényeknek. Még lemondani nem mondtam le egyetlen egyházi tisztségemről sem, bár sokan igénylik lemondásomat, sőt még a gyülekezetben is támadás ér politikai állásfoglalásom miatt. Nem makacsságból teszem ezt, mert semmi pozícióhoz vagy hivatalhoz nem ragaszkodom, de a döntést jelenleg félelem vagy gyávaság motiválná.

Még egyszer nagyon köszönöm az írásban kapott segítséget. De jó lenne minden lelkipásztornak elolvasni.* Kérem egyházunkért, megpróbált személyemért, gyülekezetemért és családomért való imádságát. Boldog új esztendőt kívánok, kedves feleségének kézcsókomat jelentve, családom és

* Dr. J.L. Hromádka professzor előadást tartott „Együttes tusakodás közös Urunk előtt" címmel, 1957. március hó 26-án a Budapesti Református Teológiai Akadémián a nagy-budapesti lelkipásztoroknak és a teológus ifjúságnak. Szövege megjelent a Református Egyház IX (1957) 7–9. oldalain. A Református Egyház 1957-es évfolyamában egy másik cikke is megjelent „Még egyszer a magyar krízisről" Református Egyház IX (1957) 103–106. o. Ennek első mondata így hangzik: „A magyar eseményeknek azt az értékelését, amelyet 1956. december 8-án írtam, tulajdonképpen nem a sajtónak szántam. ... Meglepett, amikor láttam azoknak a külföldi újságoknak egész sorát, amelyek elemzésemet hozták és megjegyzéseiket hozzáfűzték – kedvezően, bírálóan, vagy nagyon is kedvezőtlenül és elutasítóan. ... Magyarországon is vitatkoznak megállapításaim helyessége, illetve helytelensége felett."

munkatársaim üdvözletét tolmácsolva, őszinte köszönettel és szerető tisztelettel köszönti:

Nyíregyháza, 1956. december 30.
Aláírás nélkül

Válasz:

Kedves Esperes Testvérem!

Ma kaptam meg december 30-án kelt kedves levelét, és mély érdeklődéssel olvastam. Ez volt tulajdonképpen az első írásbeli értesítés, ami Magyarországról hozzánk érkezett. Személyesen találkoztam ugyan Helsinkiben Péter Jánossal, s telefonon is beszéltem vele, de országukból még egyetlen levelet sem kaptunk. Annál inkább megindított az Ön levele és meg is erősített.

Rettenetes események rázkódtatták meg a magyar népet és országot, és sok szálat el is szakítottak. Annál inkább örülök annak a ténynek, hogy Ön él, hogy a helyzetet olyan világosan látja, és hogy a személyes és egyházi nehézségekkel bátran és hitbeli meggyőződéssel néz szembe. Az Úr vigasztalja, erősítse és őrizze meg Önt! Csak ragaszkodjék Igéjéhez: 1Pt 2,20–25.

1956. július végén, azon a vasárnapon, amikor az Ön templomában a nagy gyülekezet előtt beszéltem, még nem sejtettük, hogy mi vár ránk. Ön személy szerint és az Ön barátai valószínűleg már akkor is többet éreztek és vártak. De mi külföldiek csak a tömött templomnak örültünk, az élénk lelki életnek a gyülekezetekben, és a testvéri fogadtatásoknak, amiben magyarországi testvéreink részesítettek bennünket. Igazán mondhatom, hogy tragédiájukat mint saját tragédiánkat éltem át, s mindig újra úgy is érzem. Mindig szinte csodálatosnak tűnt előttem, hogy a magyarországi és csehszlovákiai protestáns egyházak annyira közel álltak egymáshoz, és hogy mi mintegy hitközösségben dolgozhattunk együtt. Reménység szerint ez továbbra is így állhat majd fenn. Mindent meg kell tennünk: egymásért imádkozni, egymás mellett állni, és tanáccsal vagy esetleg anyagi segítséggel is támogatni egymást. Engedje meg, hogy arra kérjem Önt, közölje velem, milyen úton és módon tudnánk Önnek és az Ön egyházának segítségül lenni, s hogy van-e valaki, akinek azonnali anyagi támogatásra volna szüksége. Hálásan fogadnánk a tájékoztatást arról is, ki vezeti az egyházat, az egyházakat jelenleg, s mi a helyzet püspök, esperes és professzor testvéreinkkel.

Szíves köszöntéssel és újévi jókívánsággal
(szívtől szívig)

Híve:
J. L. Hromadka

Kedves Professzor Úr!

Nagyon hálásan köszönöm levelét. Bocsásson meg, hogy mindeddig nem válaszoltam, de olyan helyzetben vagyok, hogy nem tudtam magam elhatározni az írásra. Egyházunk helyzetéről bizonyára már más forrásokból értesült. Talán tájékozottabb is, mint én, aki még mindig inkább ágyban töltöm az időt, mint emberekkel érintkezem.

A napokban írtam Hellstern lelkésznek. A neki írt levelem másolatát mellékelem.

Úgy látom, egyházunk helyzete azért tud nehezen tisztázódni, mert vagy látás, vagy hit, vagy engedelmesség hiányzik ahhoz, hogy az egyházi vezetők kimondják, hogy az utat nem tévesztettük el, Bereczky Albert és Péter János nem rosszfelé vezették az egyházat, még a valóságosan megtörtént hibák ismeretében sem.

A tiszáninneni kerület különvált és újraalakult, de a püspök személyében nem tudott megegyezni.

A megújhodási és evangelizációs mozgalom nem tudta az egységes egyházi közvéleményt kialakítani, s a kitűzött gyors szervezési kérdéseket megoldani. Ezek között előtérbe került az egyházi autonómiának a védelme egészen odáig, hogy inkább nem kell kongrua (állami anyagi támogatás). Evangelizációs konferenciákat rendeznek azzal, hogy az istentisztelet, s így nem szükséges hozzá rendőrségi engedély, közben azért egyházszervezeti és politikai kérdéseket is tárgyalnak. A püspöki tiszt eltörlése mellett foglalnak állást és kitartanak az egyház vezetői leváltásának szükségessége mellett. Debrecenből különösen Török István professzor csatlakozott hozzájuk.

Az ilyen ébredési körökben általános az a vélemény, hogy a világkommunizmus, s így a Szovjetunió is megbukott, mert Istentől megítéltetett, s hetek vagy hónapok kérdése, hogy teljesen szétessék. Addig kell csak védeni az egyház „autonomiáját". Egy legutóbbi összejövetelükön abban állapodtak meg, hogy ha Péter János püspököt visszahelyezik tisztségébe, a

presbitériumokkal kell bizalmatlanságot szavaztatni ellene. (Sokkal jelentéktelenebb személy vagyok és bűnösebb is, de egyházmegyei vonatkozásban ugyanígy viselkednek velem szemben is.)

Az egyház volt vezetői ellen most már nem annyira politikai megfogalmazású, mint anyagi természetű rágalmakat keltenek – nyilván ezzel lehet a legnagyobb bizalmatlanságot felébreszteni. (Ellenem is ilyen feljelentést tettek.)

Most a legnagyobb zavart az iskolai vallásoktatás kérdése okozza. Itt az egyházak túl mohók voltak, s a lakosság sem tudott benne értelmesen viselkedni, sok helyen a pedagógusok sem láttak benne tisztán. Ez most zavarja az egyház és állam viszonya rendeződésének kibontakozását.

A debreceni Teológiáról csak közvetett értesüléseim vannak. Jelenleg tart a szünet. Az én tanszékem megszüntetésére tett javaslatot a püspökhelyettes, Gaál István esperes, addig is, míg a kérdés eldől, úgy intézte el, hogy felmentett a szolgálat alól, letiltva fizetésemet.

Még mindig nem fungálok. Az Ön cikkének magyar fordítását több esperesnek és lelkésznek megküldtem abban a reményben, hogy segít a tisztánlátás kialakulásában.

Sok gyötrődésem között az a hitem nem rendült meg, hogy az egyház bűneink ellenére is a Krisztusé. Ő gyógyítja, ápolgatja, kormányozza és megtartja. Csak Isten különös irgalma állíthatja helyre egyházunk szétzilált életét, s megbomlott egységében a szeretet evangéliumi rendjét.

Családom egyébként jól van. Gyermekeim járnak iskolába. Feleségem végzi orvosi munkáját.

Isten áldását kérve, kedves feleségével együtt szerető tisztelettel köszöntöm.

Nyíregyháza, 1957. január 30.
Aláírás nélkül

Békefi Benő Hellstern lelkészhez 1957. január 24-én írt levele és az erre 1957. február 7-én adott válasz

Kedves Testvérem!

Sok töprengés és imádság után mégis úgy döntöttem, hogy írok Önnek, mivel megkaptam Öntől a karácsonyi üdvözletet, és értesültem arról, hogy egyházunk szeretetintézményeihez szeretetük jeleit eljuttatták. Az általunk fenntartott Nyíregyházi Egészségügyi Gyermekotthonnak szánt és a

Demecseri Szociális Otthon küldeményeikről az értesítést szintén megkaptam.

Az Önnek megírt betegségem a bekövetkezett tragikus események hatása alatt még jobban súlyosbodott. Az egész nehéz időt ágyban töltöttem – október 22-én érkezve haza – itthon. Most vagyok lábadozóban.

Nem tudom Önök hogy látják azt, ami népünkkel történt, de annak megítélésében én tökéletesen egyetértek Hromadka professzor azon véleményével, amelyet a Protestantische Kirchen in der Tschechoslovakei decemberi különszámában „Gedanken über der Krise in Ungarn" címen megírt. A sötét erők nagy kárt okoztak népünk egész életében. Sok magyar családban megnövelték a szenvedést, és sok ember gondolataiban és lelkében súlyos és nehezen eligazodó zűrzavart okoztak. Néhányan, igaz, hogy csak néhányan, már a múlt esztendő tavasza óta féltünk, hogy valami ilyesmi fog velünk történni a nehezen javuló elkövetett súlyos hibák és az ellenséges támadások miatt. A rend helyreáll és az élet normalizálódik. A szocializmus megjavított módon épül tovább.

A népünkkel történt tragikus és megrázó eseményeknél természetesen mélyebben megrendített az, ami ezalatt egyházunkban és egyházunkkal történt. Egyházunk közvéleményének megítélésében nem voltam derűlátó, de azért soha sem gondoltam volna, hogy a megmutatkozó látszategység alatt annyi gyűlölet és szeretetlenség, annyi jogos és vélt sérelem, bosszú és rágalom izzik, mint amennyi október 23-a után vulkánszerűen kitört. (Igaz, hogy már nyáron ennek is mutatkoztak előjelei.)

Tudom, hogy bűneink miatt van rajtunk a vereség. A bűnösök közt Isten és emberek előtt magamat tartom a legelsőnek. Mentséget, magyarázatot semmiben sem keresek. Ha több türelem, ha több szeretet, ha több szerénység és szentség lett volna bennem, nem ítéltetném. Úgy fogadok személyemet és szolgálatomat érő minden ítéletet, bántalmazást és rágalmat, mint amit Isten enged, sőt ad is, mert Tőle ítéltetünk. Hisz akik ezeket hangoztatják, terjesztik, az egyház emberei, az evangélium hirdetői, s ők is tudják Jézus szavát, hogy aki nem bűnös, az vesse rá az első követ. S hogy ők vetik, nyilván azért van, mert valóban bűnösebb vagyok náluknál. Isten legyen irgalmas.

Sok gyötrődésben, Isten és emberek előtt megvallott bűneim elismerésében azonban a hitből valót nem tudom megtagadni. Egyházunknak azokat a hitből való döntéseit, amelyeket Isten érlelt meg bennünk, most is helyesnek ítélem. A szolgáló egyházra vonatkozó látásainkat, a diakóniáról kapott és gyakorolt tanításainkat nem tagadhatom meg. Egyházunk hely-

zete a tragikus események következtében nem változott. A szocializmust kommunisták vezetése alatt építő nép állami, társadalmi és gazdasági rendjében élve lehet csak, sőt kell szolgálatunkat betöltenünk. Magunkat is (elsősorban magamat) kárhoztatom azért, hogy csak ilyen megrázó és véres események után és árán történhettek meg azok a javulások népünk életében, amelyek nélkül tovább nem élhetünk. A nép életét, állami, társadalmi és gazdasági rendjét irányító politikai hatalom most is a munkásosztály kezében van, az események ezt nem gyengítették, hanem megerősítették. Nem is vehetnék el tőle szerény megítélésem szerint, mert a hatalmat Isten adja, és hogy mikor kinek, azt is Ő dönti el. Adja a kegyelem Istene, hogy annak gyakorlását az egész nép mindnyájunk javára még inkább megjobbítsa. (Nem akarok senki védelmezője lenni, de éppen az előbbiek miatt nem tudom elfogadni, hogy Bereczky Albert és Péter János alapjában eltévesztették volna az egyház vezetését.)

Nagyon megpróbáltam megérteni a külföldi egyházak meg nem értését, sőt azt a segítséget is, amit nyújtottak, sajnos nem jóra, és feltételezni, hogy ők jóindulatból tették. Azonban mégis azt kell látnom, hogy a mi egyházunkban a tőlük kapott segítség nem a szeretetet, nem az alázatot, nem a békességet, nem az evangéliumi rend kialakulását munkálta, hanem művelte a hamis antikommunista reménységeket, harcokat, érzelmeket és magatartást. Miért nem tudják nyugati testvéreink megérteni, hogy a mi egyházunk azt a bizony nem könnyű feladatot kapta Istentől, hogy egy szocializmust építő nép életében tanuljon egyház lenni, s tudja az egyház jó szolgálatait elvégezni. (Tudom, hogy bukdácsolva, hibákat elkövetve és egyes tévedések közt tanulta és végezte. Ezekből meg kell térnünk.) Akármennyit is viaskodom, nem tudom keresztyén álláspontnak felismerni és elfogadni azt, amit itthon sokan, többek között az úgynevezett megújhodási mozgalom egyes emberei is képviselnek, hogy a keresztyén embernek és egyháznak a személyes bűnök és a kommunizmus ellen kell harcolnia. Mélyen értem és sokszor kínlódva szenvedem az ideológiai ellentétet és feszültséget, de nem tudom megtalálni a teológiai etikai alapját helyzetünkben az ellenállási magatartásnak. Még úgy sem, ahogy nemrég valaki megfogalmazta, hogy a vörössel szemben mi nem nemzetiszínű, nacionalista, hanem evangéliumi erőkkel harcolunk.

Az az imádságom egyházunknak mai nehéz, igen összezavarodott helyzetében, hogy a Szentháromság Isten dicsőítse meg magát benne. Nem keresem sem személyem, sem eddigi szolgálataim igazolását, nem kívánok semmi lenni, hiszen a semminél alábbvaló vagyok. Nemcsak viszont nem

szidalmazok, nemcsak könyörgök a háborgatókért és kergetőkért, nemcsak hallgatok, hanem valóban kész vagyok megszégyenülésben teljesen félreállni. Afelől azonban mégis bizonyos vagyok, hogy egyházunk megújhodása, nem emberek felett tartott hamari ítéletek gyűlölködése útján és szervezeti átalakítások módján érkezhet el, hanem egyedül a Bereczky Albert által tanított úton: hálaadásból, bűnbánatból és hitből, az ige és a Szentlélek által. Csak az ige iránt engedelmes, helyzetét a valóságnak megfelelően felismerő egyház képes hybris nélkül, megalázottságában szolgálatát betölteni. Egyházunknak nem is annyira hitben, mint szeretetben való megújhodásra van szüksége.

Ne haragudjon, hogy ilyen hosszan írtam. Vegye úgy, hogy ezt egy szenvedő magyar ember, egy egyházáért könnyező magyar lelkipásztor és egy bűnbánatában és szégyenében gyötrődő ember, az Ön legbűnösebb testvére írta. Kérem Önt, hogy imádkozzanak értünk, és azt kérjék, hogy a szeretetben és megbocsátásban, az irgalmasságban és a szolgálatban tudjunk megújulni. Ha tudnak, ebben segítsenek. Ezt a segítséget nem a magam számára, hanem az egész egyházunknak kérem.

Senki és semmi vagyok, de nem tudom megtagadni a szívemhez teljesen odanőtt szeretetintézményeket: Dunaalmást, Tiszafüredet, Derecskét, sem a többit. Ha szeretetből tudják, segítsék ezeket továbbra is. Ez egy teljesen privát kérés.

Tudom, hogy Ön szerette Bereczky Albertet és Péter Jánost is. Ne hagyják el őket.

Még egyszer bocsánatot kérek, hogy ilyen hosszan írtam.

Isten áldja meg Önt!

Nyíregyháza, 1957. január 24.

Válasz:

Kedves Békefi Testvérem!

Az, hogy Ön nekem január 24-én írt, nagyon megörvendeztetett. Viszont az, amit egyházuk belső helyzetéről írt, mindenesetre újra megijesztett, mert ebből újra megtudtam, milyen nehéz jelenleg egyházuk helyzete.

Ön jól tudja, milyen gond volt számomra régóta, hogy vajon mi történne, ha egyszer bekövetkeznének azok az események, amelyek most íme, bekövetkeztek. Teljesen meg vagyok győződve arról, hogy egy olyan ember, mint Bereczky püspök, mindig arra törekedett, hogy egyháza számára

járható utat találjon. Hogy közben őt sokszor annyian nem értették, ez nekem mindig fájt. Az volt a kívánságom, hogy az egyházon belül valósulhatna meg az a belső szabadság, amely nagyon is különböző beállítottságú embereket belsőleg összekapcsol.

Most már csak az a reménységem marad meg, hogy talán azok is újra kijózanodnak, akik egy időre elvesztették világos látásukat, s átadták magukat gonosz illúzióknak.

Ön és az Ön barátai számára most az következik, hogy mindazok ellenére, amit elszenvedtek amazoktól, irányukban testvériességet tanúsítsanak, s velük együtt keressék a további utat. Semmi sem volna végzetesebb, mint az, ha most az Ön barátai ugyanazzal a mértékkel fizetnének vissza. Valószínű, hogy személyi vonatkozásban sem lehet egyszerűen mindent úgy visszaállítani, ahogy előzőleg volt. Közösen fog kelleni átgondolni és megtanácskozni minden lépést. Ahol csak Ön e tekintetben befolyással lehet majd, az jó dolog lesz. Hisz a végletek legtöbbször a gonosztól vannak. Kompromisszumnélküliség csak a pokolban lehetséges és ama napon lesz. Most, ezen a világon kompromisszumok nélkül egyetlen lépést sem tehetünk.

Hogy mindig mennyire értékeltem éppen az ön karitatív munkáját, intézményekben és egyebütt, azt Ön jól tudja. Ezért örülök annak, hogy ezeket a munkákat továbbra is együtt hordozhatjuk. Szívesen készek vagyunk minden lehetséges további segítségre. Egyébként ilyen segítségre Pap professzor is felszólított bennünket. Úgy látszik, hogy itt mindenesetre van egy olyan terület, ahol érdekeik találkoznak. És ez jól van így.

Nagyon fogok örülni, ha Ön a velem való kapcsolatot folyamatosan tartja. Most sem szeretnék egyoldalú lenni. Ön tudja, mennyire azon fáradtunk mindig, hogy ezt elkerüljük. Nekem is fájt, hogy külföldi egyházak olyan végzetes módon nyilatkoztak. Nagyon örülök annak, hogy szervezetünk nem tett ilyet.

Én most sok erőt kívánok Önnek. Csak tartsa Ön magát mindig is ahhoz, hogy Isten hatalmasabb és kegyelmesebb, mint mi vagyunk, emberek, s végső fokon mégis csak rajta áll minden.

Kérem, adja át üdvözleteimet mindenekelőtt Bereczkynek és Kádárnak, s fogadja legjobb kívánságaimat egészségére nézve is.

Szívből köszönti az Ön:

Zürich, 1957. február 7.

H. Hellstern-je

Az Állami Egyházügyi Hivatal egyházpolitikai értékelése 1957 márciusában

(Confessio XIV (1990/1) 101–111. o.)

Az 1957. március 13-án Budapestre összehívott dunamelléki egyházkerület esperesi és gondnoki értekezletén hangzott el Horváth János, a Művelődésügyi Minisztérium Állami Egyházügyi Hivatala elnökének az a – eddig még publikálatlan – beszéde, amelyet az alábbiakban kommentár nélkül adunk közre. A beszéd szövegének eredeti gépirata a Ráday Levéltárban – A. Ic. 116(2471) jelzet alatt – található. A Reformátusok Lapja korabeli (1957. ápr. 28-i szám) tájékoztatása szerint a tiszántúli egyházkerület esperesi-gondnoki kara is hasonló összejövetelt tartott március 22-én. Mindkét testület hűségnyilatkozat kiadására köteleztetett, amely a Reformátusok Lapja ugyanazon számában olvasható; a dunamelléki egyházkerület esperesi-gondnoki értekezletének nyilatkozata egy későbbi, április 12-i tanácskozás állásfoglalásaként. (A Szerk.)

Mindenekelőtt a Művelődésügyi Minisztérium Állami Egyházügyi Hivatala és a magam üdvözletét tolmácsolom, s kifejezem, hogy örömmel vettem a mai értekezletre való meghívást, szívesen tettem annak eleget, tekintettel arra, hogy az elmúlt hónapok alatt, október–novemberben és az azt követő időkben olyan események játszódtak le mind az egyház, mind az állam életében, amelyek igen figyelemre méltóak. Talán nem érdektelen, ha az ÁEH véleményét kifejtem. Azért tartom fontosnak ezzel a kérdéssel való foglalkozást, mert az állam és az egyház viszonya szempontjából nem jelentéktelen, sőt igen jelentős az, hogy az ÁEH-nak vagy a kormánynak mi a véleménye, álláspontja a református egyházon belül lezajlott eseményekkel kapcsolatban. Ezek nagymértékben hatnak az állam és az egyház viszonyára, befolyásolják az állam és az egyház viszonyát, és kihatnak erre a viszonyra a jövő szempontjából is.

Bevezetésképpen egészen röviden visszatérek arra a viszonyra, amely október 23-a előtt volt az állam és az egyház között általánosságban. A mi

megítélésünk szerint ez a viszony jó volt, sőt évről évre állandóan javult. Azért volt jó és azért volt hasznos, mert az állam szempontjából sok pozitívumot foglalt magába és az egyház szempontjából igen sok eredményt tartalmazott. Az állam szempontjából azért volt eredményes és pozitív a jó viszony, mert a református egyház azokban az állami kérdésekben, amelyek az egész ország dolgozó népének a jövendőjét, boldogabb és szebb életét célozták, egyetértett és támogatta a kormányt. Jó együttműködés volt az állam és az egyház között annak ellenére, hogy az állam részéről jelentős hibák, mulasztások történtek. De ezek ellenére az az állásfoglalás, amelyet a református egyház képviselt, a tsz, a békemozgalom kérdésében és más kérdésekben is, az a kormány, de az egész nép szempontjából is feltétlenül hasznos volt. És az egyház számára is hasznos és eredményes volt abból a szempontból – bár nem hibamentesen –, hogy az egyház élete szabadabb volt, évről évre virágzóbb volt, s kétségtelen, hogy a református egyház betöltötte egyházi hivatását és a hívők vallási igényeit kielégítette, sőt egyre fokozottabb mértékben, javuló formában elégítette ki. Ugyanakkor a református egyház nemzetközi kapcsolatai olyan nagymértékben épültek ki, amelyre nyugodtan azt lehet mondani, hogy ilyen mértékű nemzetközi kapcsolatokat a református egyház annak előtte soha nem építhetett és nem épített ki, amilyenről a legrózsásabb álmaiban sem álmodhatott azelőtt a református egyház. 1945-től 1955-ig több mint 280 külföldi egyházi személy járt Magyarországon a református egyház vendégeként és nem kevesebb alkalommal voltak külföldön a református egyház különböző képviselői is. Viszont ha megnézzük az 1945 előtti 30 esztendőt, meg lehet állapítani, hogy ehhez mérten felényit sem jártak külföldön és felényit sem voltak Magyarországon külföldi egyházi személyek. Ezek mind azt mutatták, hogy az állam és az egyház jó viszonyából feltétlenül haszon volt az egyház számára is, az állam számára is.

Az egyháznak is az volt az általános véleménye – beleértve az egyház vezetőit is –, hogy erre a jó viszonyra szükség van, és ez a jó viszony az egyház számára újabb eredményeket foglal magában, amiket hasznosítani kell az egyház számára.

Ugyanakkor azonban voltak hibák is mind az állam életében, mind az állam és az egyház viszonyában, mind az egyházi vezetők munkájában. Ezek a hibák az utóbbi másfél esztendő alatt egyre nagyobb súllyal merültek fel. Abban teljesen egységes volt az egyház vezetősége, hogy ezeket a hibákat meg kell szüntetni és teljessé kell tenni az egyház életének minden vonatkozását. Az ÁEH-nak is ez volt a véleménye a meglevő hibáknak a kijavításáról, hogy

az állam a maga részéről is megadja a problémák megoldásához a szükséges segítséget, nemcsak olyan értelemben, hogy állami vonatkozásban nem emelünk gátat elébe, hanem úgy is, hogy a megegyezésen túl bizonyos plusz anyagi támogatást is biztosítunk az egyház problémáinak a megoldásához. Azt hiszem köztudomású, hogy a múlt év folyamán felvetődött a meglevő problémák megoldása olyan formában, hogy az egyháznak meg kell újulnia: induljon meg a megújulás, ami a jogos panaszok orvoslását illeti személyi, anyagi és a missziói munka problémáira nézve. Ezen a téren több beszélgetés folyt. Az igaz, hogy nem ment gyorsan; de vissza kell gondolnunk arra, hogy az elmúlt nyáron volt Galyatetőn az Egyházak Világtanácsának a gyűlése, továbbá azok a vezetők, akikre a megoldás várt, vagy szabadságon voltak, vagy betegségük lassította és húzta a jogos problémák megoldását. Megértem azt, hogy az egyháztagok, talán a gyülekezetek, presbitériumok, lelkészek, esperesek és gondnokok is bizonyos türelmetlenséggel nézték ezt a kérdést. Megértem, ha volt ezen a téren jogos türelmetlenség. De október 23-a előttről nem lehet azt mondani, hogy a magyar református egyházon belül akkora feszültség lett volna emiatt, olyan fokú türelmetlenség, hogy ha ezt egy héten vagy hónapon belül meg nem oldják, robbanás következik. Ilyen nem volt. Annál inkább nem volt, mivel nemcsak esperesek, de lelkészek, presbitériumok is az elmúlt évek során meggyőződtek, tudatában voltak annak, hogy az egyház vezetősége és az ÁEH törődik azokkal a problémákkal, amelyek megoldandó problémák. Ezért állíthatom, hogy október 23-a előtt nem feszült robbanásig a helyzet. Ennek az álláspontnak igen nagy jelentősége van. Ugyanis egy bizonyos csoport azzal próbál érvelni, hogy azért vált szükségessé az egyházon belül bizonyos intézkedések megtétele, mert a református egyházon belül robbanásig feszült a helyzet, és ha nem történik sürgős, azonnali intézkedés, az egyház darabokra hullik. Nem igaz, nem volt ilyen helyzet október 23-a előtt. Hanem volt az egyházon belül egy bizonyos hangulat, amely a jogos sérelmek orvoslását akarja. Azokat a problémákat kívánták megoldani, amik az egyház érdekében valók és elengedhetetlenek voltak. Vagyis az egyházban az úgynevezett elégedetlenség, elkeseredettség jóindulatú volt, az egyház érdekében való volt, ezt csak helyeselni, támogatni lehetett. Ezeknek a követeléseknek a megoldását csak felkarolni, megvalósítani lehetett. Ennek ellenére nem feszült a helyzet robbanásig. Beleértem ebbe a 160 aláírással beadott különböző sérelmeket. Ismerem az iratot, az ebben felvetett problémák indokoltak, helyesek. Vannak benne természetesen olyanok, amelyek nem indokoltak, de egészükben foglalkozni kell velük és meg kell oldani. Hogy mennyire így áll a dolog, mutat-

ja az, hogy az ÁEH a megoldásban tárgyalásokat folytatott. Ezeken a tárgyalásokon nem merült fel egyetlen egyszer sem az a kérdés, hogy mennyire sürgős, mert ha nem oldjuk meg, bekövetkezik a robbanás, amiért felelősséget nem lehet vállalni. A legutolsó megbeszélés október 22-én folyt le, amikor tulajdonképpen a leglényegesebb problémák minden kérdésében megegyezés jött létre, és kitűztünk egy olyan időpontot, október 25-én, amikor *Péter János, Pap László* és jómagam, megállapítjuk a teendő intézkedéseket, s azután az említett vezetők, munkatársaik bevonásával megteszik azokat az intézkedéseket, amelyek az orvosláshoz vezetnek. A legteljesebb egyetértésben voltunk. Október 25-én erre nem kerülhetett sor.

Az október 23-án megkezdődő ellenforradalom értékeléséről nem akarok beszélni, mert a sajtóból, rádióból és személyes tapasztalatokból bizonyára nagyon jól ismerik. Feltétlenül meg kell azonban említeni, hogy az általános belpolitikai helyzetet az jellemezte, hogy a párt és a kormány vezetői által elkövetett hibák következtében – ez kétségtelen tény – a dolgozó tömegekben elégedetlenség és jogos elkeseredettség volt, és azt akarták, hogy a hibák gyorsabban legyenek kiküszöbölve, gyorsabban oldják meg a problémákat, mint október 23-a előtt. De a tömegeknek nem volt az az álláspontja, hogy ha ezeket nem küszöbölik ki záros határidőn belül, október 23-ig, általános robbanás következik be. Azonban bizonyos ellenforradalmi csoportok, látva az elégedetlenséget, úgy vélték: elérkezett az ideje annak, hogy ezt kihasználva, rohamot indítsanak az államrendszer ellen s megdöntsék azt. Éppen erre a tömegelkeseredésre támaszkodva, ezáltal tömegbázist biztosítva, döntsék meg az államrendszert és restaurálják a földbirtokosok és nagytőkések rendszerét Magyarországon. Azért tartották ezek szükségesnek az ellenforradalmat október 23-án kirobbantani, mert látták, hogy a kormány és a párt vezetői igen komolyan hozzákezdtek a hibák kijavításához. Ha nem kezdik meg az akciót, akkor kijavítják a hibát, orvosolják a problémákat, a tömegek megnyugosznak, s nem lesz lehetőség az akcióra, mivel nem lesz rá ok. Vagyis a hibák kijavítása késztette őket arra, hogy minél előbb kirobbantsák az eseményeket, addig, amíg sikerül a tömegtámogatást megszerezni hozzá, amíg lehetőség van rá, hogy megnyerjék a hangulatot. Ezért következtek be október 23-án azok az események, amik bekövetkeztek. Magától értetődik, ha visszanézünk a tizenkét esztendőre, hogy az ellenforradalom nem léphetett fel nyílt restaurációs törekvésekkel. Szükség volt, hogy az ellenforradalmárok valamilyen félrevezető cégtáblát tegyenek ki. Ezért hangoztatták a nemzeti szabadságot, ezért írták zászlójukra a nemzeti függetlenséget, azért támaszkodtak Kossuthra, Petőfire, s követelték azoknak a mutatkozó sérelmeknek a megoldását, amelyekkel összekapcsolhatták saját törekvéseiket. De elég hamar már nem is burkoltan léptek fel, hanem olyan intézkedéseket tettek, amelyek világosan mutatták, hogy nem a panaszok orvoslásáról, hanem restaurációról van szó.

Mi történt ugyanebben az időben a református egyházban? Az elején megemlítem, hogy a református egyházban sem történt más, mint általában az ország belpolitikai életében. Bebizonyítom, hogy módszereiben, eszközeiben semmiben sem különbözött az, ami a református egyházban történt, attól, ami a külvilágban folyt le. Az egyházon belül is volt jogos türelmetlenség, követelés a sérelmek és a problémák megoldására. De az egyházon belül is voltak reakciós, ellenforradalmi elemek, akik – noha nem nagy számot tettek ki – elérkezettnek látták az időt október végén, majd az azt követő napokban arra, hogy ugyanezzel a módszerrel és eszközzel kézbe kerítsék a hatalmat, az egyház vezető pozícióira a maguk embereit helyezzék, és aztán úgy vezessék az egyházat, ahogy ez majd megfelel az ellenforradalomnak. És az egyházon belül is azok a reakciós ellenforradalmi csoportok, akik kezdeményeztek és vezettek, szintén úgy kihasználták a jogos panaszokat, hogy ezáltal maguknak látszólag valóságos tömegtámogatást szerezzenek meg. Ezért az egyházon belüli ellenforradalmi csoport sem azzal lépett fel, hogy restaurál, hogy az egyházat az ellenforradalom szolgálatába állítja. Itt is szükség volt arra, hogy először megfelelő címkét készítsenek. De ott voltak azok a követelések is, amelyek jelentették a restaurációt, jelentették a kulcspozíciók megszerzését és az ellenforradalomba való állítását. Meg kell mondanom, az ellenforradalmi csoportnak minden más egyházi állásponttól eltérően megvolt a vezetője és vezérkara: *Ravasz László és Pap László, Kardos János, Széles László* és még néhányan. Ezek az egyházi személyek azelőtt sem voltak demokraták. Amilyen formában csak lehetett, mindig megtalálható volt a politikai rendszerrel szemben kifejezett ellenvéleményük. S mivel régebben ezt nem merték az állam felé nyíltan kinyilatkoztatni, az egyház vezetőivel szemben nyilatkoztatták ki, vagyis céltudatos politikai meggondolásokból kiindulva folyamatosan az ellenforradalom szolgálatában álltak. Mi ezt bizonyítékokkal tudjuk alátámasztani. Azért tartom fontosnak mindezt ilyen élesen felvetni, hogy le tudjuk vonni a tapasztalatokat, amelyek az egyház érdekében elsőrendűen fontosak.

Mi történt október végén és november elején a református egyházban? Ha ez a szóban forgó csoport, amely átvette az egyház vezetését, csakugyan a megújulást akarta volna szolgálni, ha ténylegesen az egyház érdekét kép-

viselte volna, első lépésként nem lett volna szükség leváltani az egyházon belül azokat a személyeket, akik demokratikus gondolkozásúak voltak. Én megkérdeztem teológiai professzorokat, méghozzá olyanokat, akik elismert munkálói szakmájuknak, és ők azt mondották: a teológiai megújulás nincs összefüggésben a személyi pozíciókkal. Mégis az a csoport, amelyik kezdeményezte az Országos Intézőbizottságot, elsőrendű kérdésnek tekintette a demokratikus személyek eltávolítását. Önök mindnyájan tudják, hogy ebben az Országos Intézőbizottságban milyen neves személyiségek vállalkoztak vezető szerepre. Azt hiszem elég, ha Ravasz László és Pap László nevét említem. Nyilván olyan embereket emlegetek, akik kitűnően ismerték az egyházi törvényeket, és mégis azzal homlokegyenest ellenkező önkényes ügyvitelbe kezdtek. Közülük Pap László éveken át harcolt azért, hogy az egyházban ne legyen úgynevezett terror. November 1-jén Ravasz Lászlóval együtt mégis elfelejtették, hogy a református egyházban milyen törvények vannak érvényben például a püspök lemondására nézve vagy annak elfogadására vonatkozólag. Ők és társaik, akik éveken át hangoztatták a törvényességet, november 1-jén durva erőszakot alkalmaztak, nemcsak *Bereczky Albert* lemondatásánál, hanem más személyek felé is, arról nem is szólva, hogy maga az Országos Intézőbizottság puszta létesítése az Önök református egyházi törvényei szerint törvényen kívüli dolog volt.

Miért volt szükség ilyen intézményre? Azért, mert másképp nem lehetett volna vezetni az egyházon belül az ellenforradalmat. Így azonban az egyházban az általános ellenforradalom malmára is hajtották a vizet. Ezért volt szükség az Országos Intézőbizottság szervezetére, amely már alkalmas volt arra, hogy az egyházat hozzákapcsolja az általános ellenforradalomhoz. Az egyház belső problémái ugyanis nem igényeltek ilyen intézőbizottságot. Voltak az egyházkerületnek törvényes vezetői, és a helyzet nem igényelt ilyen szervezetet, ha nem gondolunk az ellenforradalmi célokra. Nem igényelte a dunamelléki egyházkerület, hogy Ravasz László visszajöjjön és vezesse az egyházkerületet. Pont csak október 23-a után vált szükségessé, hogy Ravasz László visszajöjjön? Egyáltalában nem vált szükségessé!

Egészen október 23-ig Pap László ellátta a püspöki teendőket. Az előadások szüneteltek a teológián, dékáni teendői nem voltak, és mégis ehhez az eszközhöz nyúltak azzal a kifogással, hogy Pap László egyedül nem képes ellátni a munkakörét. Ez nem az egyház, hanem az ellenforradalom érdekében való intézkedés volt. Az ellenforradalomnak volt szüksége országos intézőbizottság létrehozására. Első feladatuk a demokratikus személyek eltávolítása volt, hozzátehetem, minden különleges indoklás és

vizsgálat nélkül. Ugyancsak ezzel függ össze, hogy az Országos Intézőbizottság rövid működése után rájött arra, hogy így nem lehet folytatni, hanem megújulási mozgalmat kell létesíteni. Ez tulajdonképpen célkitűzéseit tekintve szintén nem az egyház érdekében, hanem az ellenforradalom érdekében álló mozgalom volt és ilyen értelemben is tevékenykedett. Félrevezetve, helytelen irányba terelte a gyülekezeteket, lelkészeket, presbitériumokat, akiket aztán megtévesztve csatlakozásra bírt.

Ha megvizsgáljuk a mozgalmat, először azt tapasztaljuk, hogy Ravasz László és Pap László úgy beszélt erről, mintha a megújulás csak november 1-jén kezdődött volna. Tessék elővenni a jegyzőkönyveiket, előadásaikat, körleveleiket, egy szót sem találnak arról, hogy az már elkezdődött október 23-a előtt is. Sehol nem fogják találni, hogy a megújulási mozgalom felkarolta volna azokat a kezdeményezéseket, amelyeket ezelőtt tettek. Kifejezetten november 1-jén kezdték az időszámítást, az előtte történtekről nem akartak tudni. Eltekintve persze a rossz dolgokról, mert a hibát és rosszat előszeretettel hangsúlyozták, és úgy tekintették az egész október 23-a előtti helyzetet, mintha mindenestől rossz lett volna, mintha nem is lett volna református egyház október 23-a előtt. Mit jelent ez? Kétségtelenül azt jelenti, hogy nem megújulásról van szó, hanem egészen másról.

Vegyük a megújulási mozgalom létjogosultságát. Ha az egyház törvényes vezetősége ténylegesen akarja azt a megújulást, amely az egyház érdekében való, miért kell ehhez még egy külön mozgalom is, amelyik a vezetőségtől független? Azért, mert ennek az a feladata, hogy nyomást gyakoroljon a vezetőkre. Mintha a hivatalos egyház nem lett volna kész megcsinálni azt, ami valóban kell. De az egyház vezetősége erre kész volt és az egyház érdekében szükséges megújulást nemcsak akarta, hanem azon munkálkodott is. Miért kell ahhoz olyan mozgalom, amelyben a hivatalos egyház vezetőiből senki sincs benne? Mert nem megújulás a célkitűzése, hanem az, hogy félrevezetve a gyülekezeteket, erőt tudjon felmutatni és felhasználni az egyház vezetőségével szemben.

Mit tűzött ki célul a megújulási mozgalom? Az első fontos célkitűzése az úgynevezett általános tisztújítás. Ismeretes, hogy az általános tisztújítást – különösen november–decemberben, de később is – milyen nagy energiával erőszakolta a megújulási mozgalom. Arról nem beszélek, hogy ez az egyházi törvényekkel szögesen ellentétes dolog. De mit akartak vele elérni? Azt, hogy belföldön és külföldön egyaránt elhitessék, hogy az egyház annyira súlyos bűnöket követett el október 23-a előtt, aminek következtében fel kell vetni az általános bizalmi kérdést. Ennek a puszta felvetése is megrágalma-

zása és meggyalázása az egyház tisztikarának. Viszont két irányban is alkalmas céljuk elérésére. Egyrészt a nehéz és zavaros november–december hónapokban rágalomhadjáratnak tehetik ki a demokratikus egyházi személyeket a tisztújító intézkedésekkel, másrészt megbélyegezhetik és kiközösíthetik azokat, akik nem csatlakoznak majd a mozgalomhoz. Az általános tisztújítással tehát az egyház demokratikus személyeit minden vonalon egzisztenciájukban tették bizonytalanná. Így el tudták némítani azokat, akik átláttak a szitán s tudták, mit akar Ravasz László, Pap László. Mindenki előtt így merült fel a kérdés. Ha a megújulási mozgalom mellé állok, megválasztanak, ha nem állok mellé, elveszett ember vagyok. Az általános tisztújítás felvetése erőteljes lelki terror abban az irányban, hogy az is velük menjen, aki nem akar, mert tőlük függ sorsa, egzisztenciája, becsülete. Akik ezt tervezték, irányították, egészen bizonyosan ezért csinálták. Ilyen átgondolt, okos célkitűzéssel ugyanis nem lehet véletlenül fellépni, ezzel csak azok tudnak fellépni, akiknek céltudatos politikájuk és gondolkozásuk van s bizonyos cél érdekében akarják felhasználni az egyházat. Az általános tisztújítás nemcsak az egyház érdekével, hanem az egyházi törvényekkel is ellentétben állt. Mégis a megújulási mozgalom és az Országos Intézőbizottság nyíltan, folyamatosan hirdette és erőszakolta.

Arra nem térek ki, hogyan képzelték el a tisztújítást. Mert a Reformációban benne van az, hogy az állam ne adjon támogatást, majd mi elbánunk az emberekkel. Ha szabad a választás, miért kell ott lenni ezeken a tisztújításokon az intézőbizottság két-három tagjának? Szabad választás nincs. Minden választást lehet befolyásolni, kérdés az, hogy ki befolyásolja és milyen irányban? Az intézőbizottság az ellenforradalom irányába kívánta befolyásolni a tervezett választásokat. Erre számos bizonyíték van. Mind arról tanúskodik, hogy a maguk kipróbált embereit kívánták vezető pozícióba helyezni. Nyilvánvalóvá válik ebből, hogy a megújulási mozgalomnak létalapja és leglényegesebb programpontja az általános tisztújítás volt, de ez az egyház érdeke ellen irányult. Megemlítem még, hogy a megújulási mozgalom eszközei, módszerei nem különböznek attól, amit általában az ellenforradalmárok alkalmaznak és használnak.

Amikor még a kormány nem volt eléggé szilárd, az ellenforradalmi erők nem szorultak vissza s a megújulási mozgalom nyíltan és szabadon szervezkedett. Nyilvános gyűléseket tartott, amelyen kifejtette különböző pontjait. Ezeken a gyűléseken nagyon kevés szó esett éppen az egyház legfontosabb problémáiról, vagy azokról a megújulást segítő, tervezett engedményekről, amiket az esperes úr felsorolt. Gyűléseiket ebben az épületben tartották, péntek délelőttönként. Nemcsak egyházi személyek vettek részt, sőt túlnyomó többségben egyházon kívüli személyek voltak jelen. Így az írószövetség is hivatalosan képviseltette magát, és politikai kérdéseket tárgyaltak, például, hogy milyen formában kell magyarázni a január 6-i kormánynyilatkozatot.

Amennyire kezdett erősödni a kormány helyzete, olyan mértékben szorult vissza a megújulási mozgalom. Kezdett illegalitásra berendezkedni. Már január második felében illegális összejövetelt tartottak a szervezők, vezetők, nem pedig tömegösszejövetelt. Kisebb csoport volt ez, körülbelül 15-20-an vettek részt, és itt megállapították, hogy létre kell hozni az új vezérkart, amely majd irányítsa a munkát, járja és jól tájékoztatja a gyülekezeteket. Sőt azt, hogy az újonnan megalakuló törvényes vezetőséggel szemben hogyan kell szembeszállni és hogyan kell munkáját akadályozni, azt Ravasz László fejtette ki módszeresen és ajánlotta az eszközöket is. Úgy kell szervezkedni – mondta és szó szerint idézem –, hogy „általam téged, általad másokat". Azonkívül gépelve kell sokszorosítani az iratokat és meg kell küldeni mindenkinek. A megújulási mozgalom vezérkara célul tűzte ki azt is, hogy a meglevő törvényes vezetőséget le kell járatni, el kell szigetelni. Nem tudom, mennyire tájékozottak arról, hogy január vége felé ennek a megbeszélésnek eredményeképpen a dunántúli egyházkerületben *Győry Elemért, Buza Lászlót* támadták meg személyében, vagyis nem álltak meg azoknál a személyeknél, akiket novemberben kívántak megbuktatni. Azt tartották, ha nem lehet megbuktatni őket, tudatosan meg lehet rágalmazni, le lehet járatni. Ezzel is foglalkozott a megújulási mozgalom. Nyilvánvalóan ez sem különbözik attól a módszertől, amit ellenforradalmárok használnak. A megújulási mozgalom programja, amit kidolgoztak és terjesztettek, egyetlenegy pontjában sem foglalkozik a tényleges megújulással és a tényleges kérdésekkel. Egy a fontos és sürgős nekik: a megújulási mozgalmat széles körű támogatásról kell biztosítani, hogy a mielőbb kialakuló, kész helyzetben kényszerüljenek vele tárgyalásokat folytatni a hatóságok is. Hangsúlyozzák, hogy azok, akik csatlakoznak és akiket beszerveznek, azok Pap László címére küldjék el csatlakozásukat, ő foglalja azt össze.

Mi Ravasz Lászlónak és Pap Lászlónak is felvetettük, hogy ez tulajdonképpen helytelen dolog. Vonuljanak vissza, ne foglalkozzanak ilyen kérdésekkel, mert ez olyan mértékig rontja az állammal való viszonyt, hogy az állam végül kénytelen lesz felmondani a támogatást és január 1-jével beszünteti a kongruát. A vezetők nem voltak képesek arra, hogy ezeket az akciókat visszaszorítsák, és egyre azt hajtogatták, hogy az egyház érdekében

való az, amit csinálnak. Végül megmondottuk: ha az önök vezetősége nem tudja visszaszorítani az ellenforradalmi mozgalmat az egyházban, úgy tekintjük, hogy az egyház hivatalos vezetősége automatikusan felmondta a megegyezést, amit kötöttünk és amelyet ezek után mi sem tudunk vállalni.

Ekkor következett be a megújulás vezetőségének visszalépése a legális nyilvánosságról és elkezdődött intenzíven az illegális szervezkedés. Odáig ment el a dolog, hogy az ÁEH az egyház törvényes vezetőségével megkezdte a tárgyalást, de bármiben állapodtunk meg, a megújulási vezérkar megakadályozta annak végrehajtását. Így folyt hónapokon át a tárgyalás, de konkrét eredményre nem jutottunk egészen január 26-ig, amikor a konvent elrendelte az október 23-i státus visszaállítását. Azonban még azután is sikerült Ravasz Lászlónak és Pap Lászlónak megakadályozni a törvényes vezetőség munkáját annak ellenére, hogy megígérték, hogy visszavonulnak és nem erőszakolják tevékenységüket az egyház törvényes vezetőségére.

Hozzá tartozik a kérdéshez annak megvizsgálása, hogy ezenkívül, amit elmondottam, milyen szerepe volt Ravasz Lászlónak azzal, hogy visszatért az egyházi életbe és az egyházkerület élére. Ámbár hamarosan megbukott az az álláspont, hogy Ravasz László törvényes feje az egyháznak, a konventnek és a zsinatnak, mégis az egyházkerületben meglehetősen hosszú ideig tevékenykedett. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy Pap László akart mindenáron a kerület püspöke lenni. Annak ellenére így van ez, hogy Pap László ez irányú ambícióját határozottan tagadta. De bebizonyosodott, hogy másról nincs szó, mint Pap Lászlónak arról a törekvéséről, mely a püspöki szék elfoglalására irányul, Ravasz László segédletével. Október 23-ig nem volt szükség arra, hogy a püspöki teendők intézésében Ravasz László segítsen, mert Pap László el tudta egyedül végezni. De elterjesztette, amerre csak tudta, még a rádiónyilatkozat előtt, hogy Bereczky Albert soha fel nem épül, rá nem lehet számítani. A valóság az, hogy meg fog gyógyulni, munkaképes lesz. Ezt mi is így tudjuk és Bereczky Albert családja is így ítélte meg a helyzetet. Egyedül Pap László nem fűzött hozzá reményt.

De nézzük csak meg, mi minden történt azokban a napokban, amikor felszólította, hogy mondjon le? Pap László azt állította, hogy őt az Országos Intézőbizottság ülésére úgy hívták meg, nem tudott semmiről, hogy mi készül, és Bereczky Albert lemondatását csak Tildy Zoltánnál tudta meg. Hiszen előző nap nem vállalkozott Bereczky Albert lemondatására és csak a november 1-jei események győzték meg erről. A valóság az, hogy Pap László már október 30-án megtelefonálta Visser't Hooftnak azokat a személyi változásokat, amelyek a rádióban utóbb elhangzottak, amelyeket november 1-jén Pap László szerint az Országos Intézőbizottság döntött el. Sőt azt is megtelefonálta, hogy milyen új intézményeket állít fel az egyház és az állammal szemben milyen intézkedéseket fog tenni. Ott volt a tévedés, hogy ő azt gondolta, az ellenforradalom győzni fog.

A személyi változások november 1-jén este hangzottak el a hazai rádióban, ugyanakkor Visser't Hooft, már egy nappal előbb, beszámolt egy sajtókonferencián azokról a magyar egyházi eseményekről, amelyekről itthon csak másnap este lehetett tudomást szerezni a rádió útján. Így történhetett meg az, hogy november 1-jén reggel külföldön olyan sajtótájékoztató kőnyomatos jelent meg, amely ismertette már azokat a személyi változásokat, amikről november 1-jén este elhangzott rádióbeszédében adott hírt Ravasz László és Pap László. Mindezt maga Visser't Hooft mondotta el nekem személyes találkozásunk alkalmával.

Az is kétségtelen tény, hogy Pap László november 1-jén délután 5 óráig követelte Bereczky Albert lemondását, illetve az arra vonatkozó levelet. Utólag ezt úgy próbálta magyarázni, hogy a belpolitikai helyzet igen nehéz volt, s mivel Bereczky Albertet féltette, így akart rajta segíteni, így akarta elkerülni esetleges bántalmazását. De aki Pesten élt, nem fogadhatja el ezt a magyarázatot. Mert nem egy püspököt nem húztak ki az ágyból, hogy bántalmazzák, de még egy ÁVH-st sem. De menjünk csak tovább, s akkor még inkább meglátjuk, hogy ez a magyarázat hamis. November 18-án ugyanis nem volt már ilyen éles a helyzet, mégis sürgős volt, hogy az egyházkerületi tanács elfogadja Bereczy Albert nem létező lemondását. Olyan lemondást lehet ugyanis csak elfogadni, ami írásban van. Bereczky Albert sohasem írt alá semmilyen lemondást, az egyházkerületi tanács ülés november 18-án mégis sürgősen befejezett tényé tette és határozatban kimondta lemondását. Azért volt ez ilyen sürgős, hogy minél hamarabb intézkedni lehessen az új püspök személyére nézve. Ezért jelent meg Pap László körlevele, melyben bejelenti, hogy Bereczky Albert nem püspök, és az egyházkerületi tanács Ravasz Lászlót bízta meg a püspöki teendőkkel. Pap László nagyon jól tudta, hogy Ravasz László nem lehet sokáig a püspöki székben, viszont azt is látta, hogy nem lenne ildomos, ha maga ülne bele. Jobb, ha olyan népszerű ember ajánlja a püspökségre, mint Ravasz László. Ezért volt szükséges Bereczky Albert lemondatását törvénytelenül, erőszakkal és olyan gyorsan befejezett ténnyé tenni. Hiszen, ha csak meg akarták volna menteni Bereczky Albertet, nem kellett volna lemondását több mint egy fél hónap múlva elfogadni. Nem szólva arról, hogy mind-

össze négyen voltak azon a tanácsülésen, amely az erre vonatkozó határozatot kimondta. Miért volt tehát szükség arra, hogy november 18-án Bereczky Albert nem létező lemondását elfogadtassák a csonka egyházkerületi tanáccsal? Azért, mert Ravasz László szerepének az volt a másik jelentősége, hogy Pap Lászlót a püspöki székhez vezesse.

A másik kérdés, amit fel kell vetni: az Egyházak Világtanácsának szerepe. Az Egyházak Világtanácsa részéről is szívesen vették azokat a reakciós törekvéseket, amelyeket Ravasz László és Pap László képviselt. Éppen ezért hangzott el részükről is olyan nyilatkozat, amellyel nemcsak a magyar református egyház ügyeibe avatkoznak bele, hanem a belpolitikai életbe is. Mi ezeket kifejtettük egy prágai megbeszélés alkalmával, ahol Visser't Hooft nem tudta megcáfolni állításainkat. Rendre csak azt hajtogatta, hogy azokat a nyilatkozatokat nem „így", hanem „amúgy" gondolták. Azt gondolták – mondotta –, hogy olyan megmozdulást támogatnak, amely az egyház tényleges megújulását jelenti. Csakhogy ezek a nyilatkozatok félreérthetetlenül új korszakról, „új nap"-ról beszélnek s hogyha nem magyarázzák meg nekünk külön, hogy az mi, akkor mi ezalatt a november 1-jével felvirradt új napot, vagyis az ellenforradalmat értjük.

A legutóbbi időkben a konvent vizsgálatot folytatott Pap László tevékenységével és magatartásával kapcsolatban, amely felméri: milyen mértékben felelős az ellenforradalmi eseményekért. Kétségtelen tény, hogy a konventi elnökség megállapítja: Pap László lemondása, sőt szabadságolása nemcsak indokolt, hanem feltétlenül szükséges is. Ebből pedig az következik, hogy ha ő nem vonja le a konzekvenciákat, az egyház vezetősége kényszerült volna annak levonására. Megvan a jogunk, hogy fegyelmi vizsgálat megindítását kérjük, hiszen bőven van bizonyítékunk mindarra, ami itt történt. Nem kis jelentőségű kérdésről van ugyanis szó.

Az egyházon belül lévő ellenforradalmi csoportnak az a legfőbb bűne és hibája, hogy megrontotta az egészséges és jó viszonyt, mely az egyház és állam között hosszú esztendők alatt kialakult. Olyan zűrzavart okoztak az egész református egyházban, hogy a gyülekezetekben ma sem tudják, mi a valóságos helyzet, nem tudják, ki mit képvisel és ki képviseli a helyes egyházi érdeket. Nézetem szerint legfontosabb feladat a helyzet talpra állítása. Ez így nem tartható fenn. Ha ilyen zűrzavar marad, a legkülönbözőbb dolgok történhetnek meg. Az államról sem tudják, hogy jó vagy rossz szándékú.

Beszéljünk egy kicsit a szándékokról. Erre azért van szükség, mert akik ma az Országos Intézőbizottság működését mentegetni akarják, arra hivatkoznak, hogy az abban szereplő személyek jó szándékkal tették, amit tettek.

Nyilvánvaló, hogy a szándék nem jelentéktelen dolog, de mégis az a döntő, hogy mit csinál jó vagy rossz szándékkal az ember. A háborúban egy katona – parancsának engedelmeskedve – az ellenségre céloz, de közben lelövi a saját tábornokát. Utólag kétségtelenül megállapítható a jó szándéka, de ez nem fogja őt megmenteni annak a bűnnek a következményétől, amit tett. A példa vonatkozik az egyházban folyó ellenforradalmi tevékenységek szereplőire is. Teljesen másodrendű kérdés a tetteik mögött húzódó és erősen vitatható szándék, teljesen mellékes, hogy mivel mentegetőznek. Nem térhetnek ki a felelősség elől, és amikor működésük káros következményeit az egész egyház tapasztalja, nem intézhető a kérdés egyszerűen azzal el, hogy mindezt a rosszat jó szándékkal tették. Itt a tények beszélnek.

A mi felügyeleti jogunk ma különösképpen arra irányul, hogy minél minimálisabbra szorítsuk le az egyházon belüli reakciós ellenforradalmi törekvéseket. Még akkor is, ha bizonyos törvényekbe ütközünk eközben, mert az ellenforradalmi erők sem nézték a törvényességet. Állítom, hogy ha mi olyanokat engednénk meg magunknak, amit ők megengedtek, nagy felzúdulás támadna az egyházban.

Beszélek még az őrizetbe vételek kérdéséről. Mi a különböző tárgyalásokon hónapokon keresztül szakadatlanul hangsúlyoztuk: értsék meg, hogy ezek a reakciós törekvések nem tekinthetők csupán az egyház belügyének, hanem politikai hatásuk is van. Pap László, Ravasz László, Széles, Németh Géza, Gyökössy, Békési: ezek nem egyházi kérdésekkel foglalkoznak, egyházon kívüli kapcsolatokat is tartanak, s mi – bármily erőfeszítéseket teszünk is – az ilyen illegális kapcsolatok törvényes következményeinél nem tudunk segíteni. Kértük, magyarázzák meg nekik, hogy ez nem mehet sokáig, a rendőri szervek türelme is elfogy. Mondhatom, szinte könyörögtünk nekik szép szóval, hónapokon keresztül. Ezzel egy időben Ravasz László kijelentette egy illegális összejövetelen, hogy nem kell megijedni, a kormány gyenge, bátran előre, csak csináljátok, úgyse mernek semmit se tenni. Mi valóban el akartuk kerülni az őrizetbe vételeket, de bekövetkezett egy időpont, amikor őrizetbe vettek bizonyos személyeket, akik politikai felfogásukat az ellenforradalom szolgálatába állították és törvénybe ütköző tevékenységet folytattak. Mégpedig mindezt olyan helyzetben csinálták, amikor életre-halálra menő harc folyt az ellenforradalom felszámolása körül. Ha ezt így csinálták, most magukra vessenek: ez a következmény.

A múlt szombaton felvetette az egyházi ötös bizottság, hogy Joó Sándor esetében gyorsítsák meg a kivizsgálást, mivel beteg felesége és hat gyermeke van. Először azt mondtam: meg kell állapítani, hogy Joó Sándor felelőt-

len ember, ha hat gyermeke, beteg felesége van és sorozatos figyelmeztetésekre mégis belekeveredik ilyen dologba. Másrészt utánanéztem ügyének, és gyorsítva vizsgálják az esetet. Neki az amerikai és angol követség gépkocsit bocsátott rendelkezésére és azon folytatta szervező munkáját. Ezt ő maga is megmondja. Hol van ebben a megújulás? Az amerikai és angol követség nem ad gépkocsit, ha nem tudja, kinek adja és minek az érdekében használják a gépkocsit. Máris meg lehet érteni, milyen indokolt volt figyelmeztetésünk és – különösen március 15-e előtt – a vele kapcsolatos intézkedés. Őrizetbe vették – nem tudom pontosan – talán csütörtök reggel. Azt sem tudom pontosan, hogy a felesége vagy melyik rokona nem az egyházhoz jött el, hanem reggel nyolc órakor már az angol követségen volt és ott tett jelentést, közölve az őrizetbe vételt. Természetesen még aznap este az angol rádió be is mondta a hírt. Azért van, hogy a többi őrizetbe vettek nevét nem említette, mert nem tudta, hogy másokat is őrizetbe vettek. Csak kettőről tudott: Joó Sándor és Nagy Barna esetéről. Az utóbbiak telefonon közölték a tényt az angol követséggel. Úgy gondolom, ezek a kapcsolatok túlmennek az egyházi érdekeken, és mi a tárgyalásokon végig hangsúlyoztuk, hogy az egyházon kívüli kapcsolatokra nem tudjuk kiterjeszteni támogatásunkat. Ez annyit jelent, hogy az ilyen ügyekbe bonyolódott egyházi egyéneket nem tudjuk megmenteni.

Vidéken is történtek őrizetbe vételek olyan személyek esetében, akik részben különböző röplapokat sokszorosítottak vagy terjesztettek, illetve államellenes csoportosulásokba kapcsolódtak be. Ma a rendőrhatóságok sokkal érzékenyebben figyelnek erre, mint egy évvel ezelőtt. Akkor nem esett ilyen szigorú és gyors elbírálás alá. Ha ilyen rendőri intézkedések történnek, kérem, szíveskedjenek a rendőrkapitánysághoz, illetve ügyészséghez fordulni, közben nálunk is bejelenteni, és mi minden esetben lépéseket teszünk.

Összefoglalva: nézetem szerint az állam és a református egyház viszonya a jelenlegi szakaszban igen rossz, annak ellenére, hogy tárgyalások folynak és annak ellenére, hogy a mi részünkről megvan a határozott és őszinte törekvés a jó viszony fenntartására. Viszonyunk azért rossz, mert a vezetők részéről nem tapasztalunk határozott intézkedéseket és fellépéseket azokkal szemben, akik olyan mérhetetlen károkat okoztak az egyháznak: akik elrontották mindazt, amit az egyház éveken keresztül elért nemcsak belföldön, hanem külföldön is. Nem lépnek fel erélyes fegyelmi úton azok ellen, akik törvénytelenséget és – mint mondottam – súlyos károkat okoztak. Felhozok egy példát: ugyanakkor, amikor mi belementünk abba, hogy olyan személyeket nyugdíjba küldjenek, akik a múltban távolról sem követtek el annyi hibát, mint a mostaniak, ugyanakkor az egyház vezetősége a komoly kárt okozó emberekkel szemben nem kezdeményez intézkedéseket. Ha azok az emberek, akiket olyan gyorsan nyugdíjaztak, vagy félreállítottak, akkora hibát követtek volna el, mint Pap László, Ravasz László, Békési, Gyökössy, azokat nemcsak palástvesztésre ítélték volna, hanem kiközösítették volna. Itt van Finta István esete. Őt január 31-vel bocsátotta el a konvent, de már decemberben nem biztosítottak számára és felesége számára sem fizetést, sem SZTK-igazolványt, s mind saját magát, mind feleségét önmaga költségén kellett kezeltetnie. Ilyen keményen bántak el vele, s a mai napig sem biztosítottak számára megfelelő egzisztenciát. Tehát, amikor az egyház vezetősége egy ilyen dologban határozott, ugyanakkor ingadozó állásponton van a politikai reakció képviselőivel szemben. Nem kétséges, hogy ez rontja az állam és az egyház közti viszonyt, és a barátságos tárgyalások ellenére ez a magatartás igen rossz színben tünteti fel az egyház vezetőit.

Elérkezett annak az ideje, hogy a reakcióval szemben felemelje szavát az egyház, és alkalmazza törvényeinek szigorát azokkal szemben is, akik az ellenforradalom érdekében követtek el törvénytelenséget. Azok a személyek sem kivételes emberek, azokra is kötelező az egyházfegyelem és azokkal is olyan szigorúan kell elbánni, ahogy azt az egyház érdeke megkívánja. Majd csak azután lehet az állam és az egyház közötti jó viszonyról beszélni. Akkor, ha az egyház vezetősége szilárdan és határozottan áll azon az alapon, hogy ha az állam minden tőle telhetőt biztosít az egyház tevékenysége számára, az egyház is következetesen tiszteletben tartja az állam szempontjait. Amikor mi olyan tervekkel foglalkozunk, hogy jóindulatból túlmenő anyagi támogatást biztosítsunk, nem lehetséges, hogy az egyház csak mutatja a lojalitást, s határozatlanságból, ingadozásból támogatást nyújt vagy felmentést ad a politikai reakció számára. Ez nemcsak most nehéz kérdés, de állíthatom, hogy a helyzet konszolidálódása után is probléma marad, ha most meg nem oldjuk.

Állást kell foglalnia az egyháznak az ellenforradalom ellen és a forradalmi munkás-paraszt kormány mellett.

Azokról a politikai kérdésekről beszéltem, amelyek fontosak, amelyeket mindnyájunknak világosan kell látni. Önök vezetők, és a vezetők tájékozatlansága, határozatlansága az egyházban a gyülekezetek félrevezetését eredményezheti. Itt az ideje annak, hogy akik a református egyházban vezető tisztséget töltenek be, határozottan, egyértelműen nyilatkozzanak ezekben a kérdésekben.

A gyülekezetekben meglévő tényleges zűrzavart úgy kell kitisztázni és oly módon kell helyrehozni, hogy az a jövő szempontjából az egyház érdekeinek megfeleljen. Mi a magunk részéről maximális támogatást kívánunk adni. Segítjük azt a megújulást, ami az egyház érdekében való és ami már elkezdődött Bereczky Albert vezetésével az elmúlt év folyamán. Ez nem az ellenforradalmat kívánja segíteni, hanem az egyház üdvét, javát szolgálja, és a nép államával békés jó viszonyban kíván élni.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelete az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról

(Magyar Közlöny 1957. 35. szám, március 24. vasárnap)

Alkotmányunk 54. §-ának (2) bekezdése szerint a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól. Ennek megfelelően államhatalmi szerveink a magyar államfők által évszázadokon át gyakorolt és a római katolikus egyház életébe mélyen benyúló főkegyúri jogot nem gyakorolják. Szükség van azonban az egyházi kinevezéseknél az állami szuverenitás érvényesítése végett az állami érdekek biztosítására. Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az alábbi törvényerejű rendeletet alkotja.

1. § (1) A Magyar Népköztársaság területén mindazon római katolikus egyházi állásokra és címekre történő kinevezéshez, valamint megbízásokhoz, amelyek az egyházi jogszabályok rendelkezései szerint a római pápa hatáskörébe tartoznak, továbbá az e minőségben való működéshez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges. E szabályt kell alkalmazni az áthelyezésre és elmozdításra is.

(2) A magyarországi református és evangélikus egyházak püspöki, egyházkerületi főgondnoki, egyetemes, illetőleg egyházkerületi felügyelői, továbbá a Magyar Izraeliták Országos Irodájának elnöki, elnökhelyettesi és főtitkári, a budapesti izraelita hitközség elnöki és elnökhelyettesi, valamint az ortodox és neológ rabbitanács elnöki állásának betöltéséhez, illetőleg a felmentéshez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges.

2. § (1) A művelődésügyi miniszter előzetes hozzájárulása szükséges a következő állásokra történő kinevezések (választások, megbízatások), áthelyezések és elmozdítások érvényességéhez:

a) a római katolikus megyés püspökök (érsekek) kinevezésétől függő káptalani, a püspöki, (érseki, káptalani) helynöki, az egyházmegyei (főegy-

házmegyei) hivataloknál irodaigazgatói, az esperesi, valamint városokban és járási székhelyeken plébánosi (lelkészi) állások;

b) valamennyi hittudományi akadémia (főiskola, theologia), rabbiképző intézet rektori, dékáni, igazgatói és tanári, az egyházi középiskolai igazgatói állások.

(2) A művelődésügyi miniszter az előző bekezdés szerint őt megillető hatáskörét más állami szervre átruházhatja.

3. § Az állások betöltéséhez, az állások betöltőinek áthelyezéséhez, illetve felmentéséhez szükséges állami hozzájárulás módozatait a magyar állam és az egyházak között szerződésekkel kell rendezni. A szerződések életbelépéséig az 1. § (1) bekezdésének hatálya alá tartozó kinevezések (áthelyezések, felmentések) kizárólag az állam és a római katolikus egyház között esetenként létrejövő megegyezéssel történhetnek. Az 1. § (2) bekezdésében és a 2. §-ban felsorolt állások betöltésének (áthelyezésének és az állások alól történő felmentésnek) módozatait a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány rendelete szabályozza.

4. § A jelen törvényerejű rendelet 1–2. §-ainak rendelkezéseit kell alkalmazni mindazokra a kinevezésekre, áthelyezésekre, felmentésekre, amelyek a felsorolt állásokra 1956. október 1. napja óta történtek.

5. § A jelen törvényerejű rendelet kihirdetése napján lép életbe. Az 1951. évi 20. számú törvényerejű rendelet hatályát veszti.

Nagy Dániel s. k.
a Népköztársaság
Elnöki Tanácsának
helyettes elnöke

Kristóf István s. k.
a Népköztársaság
Elnöki Tanácsának
titkára

Bereczky Albert püspök üzenete

(Reformátusok Lapja I (1957/1) március 31. 1. o.)

Bereczky Albert püspök, a zsinat és a konvent lelkészi elnöke, akinek mielőbbi teljes felgyógyulásáért bel- és külföldi keresztyének ezrei imádkoznak, február 22-én végre hazatérhetett otthonába a hosszú kórházi ápolás után. A lábadozó püspök az alábbi levelet küldte a Kálvin téri gyülekezet presbitériumának és küldi most a Reformátusok Lapja útján egyházunk valamennyi presbitériumának és minden atyánkfiának is.

Kedves Presbiter Testvéreim!

Az első napot töltöm újra otthonomban. Éppen hat hónapig voltam kórházban, s most, hogy hazajöhettem családi körömbe, első teendőmnek tartom, hogy a Kálvin téri gyülekezetet s elsősorban annak presbitériumát hálás szeretettel köszöntsem. Köszönöm mindenekelőtt egyeseknek is, az egész gyülekezetnek is értem mondott imádságait. Életem és negyvenéves lelkészi szolgálatom alatt most mentem át a legsúlyosabb próbatételen, jártam a halál árnyékának völgyében, és nagyon mély hálával köszönöm meg Istennek, hogy megkóstoltatta velem *ilyen* helyzetben az ő ígéreteinek valóságát.

Lényegében ennyi az, amit írni akartam. De hogy Presbiter Testvéreimmel megosszak valamit abból a sok ajándékból, amit Isten a betegségek sorozatán át az ő igéjében adott, leírom még a legnevezetesebb igéket, amikkel erősített erőtlenségemben, bátorított csüggedéseimben és kétségeimben.

Legnagyobb igém és ígéretem maradt az, ami volt már több mint negyven esztendeje, a Róm 8,28: „Tudjuk, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javukra van, mint akik az ő végzése szerint hivatalosak." Most sok nehéz órán át mélyebben megértettem, hogy ez az ígéret azoknak szól,

akik „az ő végzése szerint hivatalosak". Vagyis a predestináció sziklaszilárd fundamentumára helyezte Isten az én gyenge és tétovázó lényemet. Így válhatott valóban minden javamra, még ha sokszor nem értettem is, vagy ha most is sokszor nem értem.

A másik ige, amit így szeretettel közlök, mint elevenné vált kegyelmi ajándékát Istennek, szintén nem új. De nagyon újjá tudott lenni éppen ezekben a súlyos próbatételekkel teljes hónapokban. „Hű az Isten, aki nem hágy titeket feljebb kísértetni, mint elszenvedhetitek; sőt a kísértéssel egyetemben a kimenekedést is megadja majd, hogy elszenvedhessétek" (1Kor 10,13). Hogy ez az ige teljesen igaz, arról bizonyságot teszek előttetek, Testvéreim, és kérlek titeket: soha ne higgyétek el, hogy van erő feletti próba, mert – a harmadik ige éppen ez: „elég neked az én kegyelmem; mert az én erőm erőtlenségben végeztetik el" (2Kor 12,9).

Tegye Isten áldássá a presbitérium és a gyülekezet számára ezeket az igéket, amelyeket az ő Lelke az én életemben újra erőteljesen elevenné tett.

Áldást kívánok minden presbiter testvérem életére, az egész presbitérium és az egész gyülekezet életére, az igehirdetők szolgálatára. Amikor még egyszer megköszönöm imádságaikat, befejezésül még azt írom, hogy talán még hónapokig tartó kezelés vár rám, de a legszentebb papi szolgálatot eddig is végezhettem és most is végzem: a gyülekezetért való imádkozást.

Testvéri szeretettel:

Bereczky Albert

Belényesi János:* Újraéledt a tiszáninneni egyházkerület

(Reformátusok Lapja I (1957/1) március 31. 1. o.)

Egyházi életünk legutóbbi hónapjainak örvendetes eseménye, hogy január elsejével újraéledt az 1952-ben megszüntetett tiszáninneni egyházkerület. Akkor az egyházkerület gyülekezeteinek nagy részét: a borsodi, abaúji, zempléni egyházmegyékhez tartozó gyülekezeteket a tiszántúli egyházkerülethez; a hevesi egyházmegyéhez tartozókat pedig a dunamelléki egyházkerülethez csatolták. Az egyházkerület újrafelállítására már a múlt év októberében megkezdődtek a tanácskozások. A tiszavidéki egyházkerület esperesi és gondnoki tanácsa Péter János püspök elnöklete alatt október 17-én tartott ülésén döntött a kerület újrafelállítása mellett.

Az egyházkerület már újra régi keretei között él, s a kereteket új élettel kívánják megtölteni. Az egyházkerület helyettes elnöksége: *Farkas* Elek esperes és dr. *Dienes* István egyházmegyei gondnok néhány kérdésünkre adott válaszában az alábbiakban ismerteti az abaúji, borsodi, hevesi és zempléni egyházmegyékbe kebelezett 230 gyülekezet mai életét.

– Először néhány szót szeretnénk szólni a tiszáninneni egyházkerület régmúltjáról – tájékoztat az elnökség bennünket.

– Ez a táj jelentős elindítója a magyar reformációnak. Isten áldott emberei közül itt szolgáltak egykor: Sztáray Mihály, Batizi András, Dévai Bíró Mátyás, Gálszécsi István reformátoraink. Itt a Hegyalján, az abaúji hegyek tövében a borsodi lankákon. A pataki szent öreget, Kopácsi Istvánt csak jelképesen említjük az „Oskola" nagy tanítómesterei közül. Innen sugárzik az első egyetemes állásfoglalás a genfi irány mellett, s Tolnai Dali János is e tájon hirdeti meg presbiteriánus és puritán eszméit.

A tiszáninneni egyházkerületről tulajdonképpen csak 1735-től lehet beszélni, mert addig az abaúji, borsodi, ungi és zempléni egyházmegyék úgy

* Bottyán János írói álneve.

működtek testvéri közösségben, hogy az esperesek igazában szuperintendensek is voltak.

Öreg Rákóczi György az 1646-os szatmárnémeti zsinat végzése alapján sürgeti a traktusokat, hogy a többi egyházkerületekhez hasonlóan szuperintendenst válasszanak. A II. Carolina Resolutio adja meg a végleges indítást, hogy a bodrogkeresztúri konvent utasítására 1735-ben a Hernádnémetiben tartott egyházkerületi közgyűlésen ez a kerület is megalakuljon. Első szuperintendensének Szentgyörgyi Sámuel rimaszombati lelkészt választja meg.

Az azóta eltelt századokban a tiszáninneni egyházkerület a maga külön színével sokban gazdagította a magyar reformátusság életét. Sokat tett az egész magyar nemzet lelki képének igazibb kifejezésére a nemzeti művelődés ügyében is.

Megindult-e már az újraalakult egyházkerület élete?

– Az 1956. december 21-i zsinati tanács határozata után törekedtünk előkészíteni mindazt, ami a kerület életének megindulásához feltétlenül szükséges.

– Természetesen az év elején, a több esztendei szüneteltetés után elsőrendű feladatunk az volt, hogy a jogi kérdéseket tisztázzuk és az egyházkerület hivatali életét megteremtsük. Elsősorban szükségesnek látszott a kerületi elnökség választásának előkészítése, a kerületi közgyűlés összehívása. Az a tény azonban, hogy e vonatkozásban sok személyi és tárgyi nehézség állott előttünk, arra késztette az ideiglenes, illetve helyettes elnökséget, hogy a kerület életét más irányban igyekezzék minél hamarabb kifejleszteni és megerősíteni.

Mi volt az a más irány?

– A missziói élet. Sok minden előtt ez a legdöntőbb kérdés a mi egyházkerületünk életében is. Összegyűjtöttük mindazokat, akik a missziói munka iránt felelősséget éreztek és abban református módon, az egyházi élet törvényes keretei között részt kívánnak venni. Az első kétnapos missziói értekezleten mind a négy egyházmegyéből megjelentek a misszió munkásai. Ebben a szolgálatunkban a különféle teológiai gondolkozású munkások együtt lehetnek, ha építőleg egyházi módon kívánják a missziót munkálni gyülekezeteinkben. Ezzel egy időben az elnökség vezetése alatt folynak gyülekezeteinkben az evangelizációk. Több helyen volt már csendesnap s lelkészköreink is működnek.

Milyen területen foglalkoztatja még a kerület a lelkipásztorokat?

– A missziói munkaközösséggel szinte egyidejűleg megalakította kerületünk a teológiai tanulmányi bizottságot. Ez a bizottság átfogó tervet dolgozott ki a lelkészi önképzésről, emellett segítséget kíván nyújtani a világos teológiai és bibliai tanítások feltárásával a kerület többi bizottságának, különösen pedig a már működő missziói munkaközösségnek. A tanulmányi bizottság tagjai: *Dr. Újszászy Kálmán,* egyházkerületünk sárospataki Tudományos Gyűjteményének igazgatója vezetése mellett a teológia volt professzorai és előadói, valamint a missziói bizottság ideiglenes előadója és minden egyházmegye két-két küldöttje.

Látható-e már a megindult munka jó hatása?

– Sok jó hatás közül csak néhányat emelünk ki: ez a munkánk közel hozza egymáshoz az embereket, lehetőséget ad kérdések és események – félreértések – tisztázására, növeli egymás felé és a vezetők felé a bizalmat. Márpedig ez jelentős egy újból induló egyházkerület élete számára.

Szívből kívánjuk, hogy a tiszáninneni egyházkerület gyülekezetei és hívei gazdagodjanak hitben, s hogy hívő életük, missziói szolgálataik, tudományos munkásságuk új hajtásai gyümölcsözzenek egész egyházunk javára.

A VALLÁSOKTATÁS ÚJRASZABÁLYOZÁSA

(Reformátusok Lapja I (1957/2) április 7. 3. o.)

Megjelent a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 21/1957. (III. 24.) számú rendelete, mellyel újra szabályozza a vallásoktatást az 1957/58. tanévtől kezdődően. A rendelet nagy haladást mutat az eddigiekhez képest. Kimondja, hogy a vallásoktatás fakultatív, vagyis nem kötelező. A szülők, illetve a gyámok szabadon, minden befolyásolástól mentesen dönthetnek gyermekeik vallásoktatásban való részesítése vagy nem részesítése mellett. Vallásoktatás az általános iskolákban és az általános gimnáziumokban lesz. A vallásoktatásra jelentkezni a beíratások után legkésőbb egy héttel lehet. Ezt könnyen emlékezetben tarthatják a szülők. Egyébként a rendelet szerint a vallásoktatásra való beíratás pontos idejéről az iskola igazgatója köteles tájékoztatást adni, amellett a sajtó és a rádió is közölni fogja azt. A vallásoktatásra való beíratkozás abban az iskolában történhet, amelybe a tanuló már beíratkozott.

A vallásoktatásra való beíratkozásnál a szülők valamelyikének vagy a gyámnak meg kell jelenni.

A vallásoktatói munka eredményessége szempontjából a múlthoz képest többletet jelent az, hogy a vallásoktatás az iskolaév kezdetétől annak végéig tart. Eddig rövidebb volt a vallásoktatás ideje. Az oktatást általában az iskola épületében kell végezni, azonban ha tanterem hiányában ott helyiség nem biztosítható, a vallásórák megtartása egyházi épületben is engedélyezhető.

A vallásoktatói és a vallásoktatási felügyelőt az egyház nevezi ki a megyei tanács végrehajtóbizottságának művelődésügyi osztálya hozzájárulásával, megfelelő képesítéssel rendelkező egyén személyében.

Örömmel fogadjuk az új rendelkezést, mert reménységünk szerint megszünteti az eddigi sérelmeket, visszaéléseket, és biztosítja a szülők, illetve a gyámok számára gyermekeik vallásoktatására nézve akaratuk szabad érvényesítését. Erre vonatkozólag a rendelet mindjárt a legelején kimondja, hogy a törvény szigorával kell fellépni mindazokkal szemben, akik a vallásoktatást a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendje ellen politikai célokra használják fel; erőszakkal, fenyegetéssel vagy megtévesztéssel a vallásoktatáson való részvételre vagy részt nem vételre vonatkozó elhatározást befolyásolni törekszenek; erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozzák a vallásoktatást, illetve az abban való részvételt.

Rövidesen meg fog jelenni a rendelet végrehajtási utasítása, amikor is a rendelet és a végrehajtási utasítás részletes ismertetésére visszatérünk.

Az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsának húsvéti üzenete

(Reformátusok Lapja I (1957/4) április 21. 1–2. o.)

Húsvét ünnepén, a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak feltámadása ünnepén üzenettel fordulunk a gyülekezetekhez. „Jézus él, mi is élünk" – énekeljük a húsvéti éneket századok óta. Egyházunknak élő Ura van, aki Igéjével és Szentlelkével az Ő egyházát kormányozza és építi. Eddig is éreztük, hogy Ő Pásztorunk és Urunk, Őreá nézve és Néki engedelmeskedve megyünk tovább egyházi életünk útján.

Nem kell ahhoz külön prófétai kegyelmi ajándék, csak Isten Igéjéből táplálkozó hit, hogy világosan megismerjük Istenünk akaratát és jeleit, aki életünket és a népek sorsát kormányozza. Az eseményekben is Ő szól hozzánk, fedd és vigasztal. Így tekintjük magyar népünk életének azt a súlyos szenvedésekkel és veszteségekkel teli korszakát, amelyben nagy veszedelmek voltak és amely nemzetünk életét katasztrófával fenyegette. „Az Úr kegyelmessége, hogy még nincsen végünk" – mondjuk el mi is a próféta szavával. Ma és most Isten kegyelmének tekintjük, hogy életünk normális mederben folyik tovább. Isten az újrakezdés lehetőségét megadta népünknek. Gazdasági vonatkozásban is helyreállt életünk rendje, ebben a baráti nemzetek erős támogatását kaptuk. Az októberi megpróbáltatások után az Igéből élő, Isten jeleire figyelő ember megismeri Isten döntését, hová helyezett minket, mit jelölt ki további feladatunknak. Isten népe mindig a békességért küzd, ez az Ige parancsa számára. Jól látja éppen ma, hogy minden olyan törekvés, amely hazánkban a jelenlegi gazdasági és társadalmi rendet felforgatni akarja, szükségképpen háborúhoz vezet. Azért imádkozunk, hogy a mi pusztulást és katasztrófát elkerült népünk megerősödjék lelkiekben és anyagiakban. Egyúttal a munka bibliai parancsát újból kell értenünk és hangsúlyoznunk. A megfeszített és lelkiismeretes munka biztosítja egyedül nemzetünk gazdasági életét, egyensúlyát. Az a nemzet, amely szuverén állami életet akar élni, nem élhet tartósan mások adományaiból.

Az októberi események nem maradtak hatás nélkül egyházunk életében sem. Jóval október előtt egyházunk megújítására irányuló törekvés kezdődött el, amely eredetileg hitéletünk megújhodását tűzte ki célul. Az októberi események hatása alatt ezt a törekvést használták fel e törekvés egyes képviselői, az úgynevezett „Megújulási Mozgalom" elindítására, amely a célkitűzéseket kibővítette, és arra törekedtek, hogy az egyházon belül átvegyék az ügyek intézését. Egyesek az ellenforradalmi erőket és azok hatását is számításba vették, magatartásukkal olyan feltevésre adtak lehetőséget, mintha annak szelét saját vitorláikba akarták volna befogni. Az egyházon belül is nyugtalanság, bizonytalanság és belső harc lett uralkodóvá.

Ilyen körülmények között alulírottak alelnöki, illetve helyettes minőségben vették át az egyetemes egyház irányítását – egyházi törvényeink rendelkezéseinek megfelelően – mint konventi elnökség. Az új elnökség célkitűzései a következők:

1. Az egyház egységének fenntartása;
2. a hitélet elmélyítése;
3. a törvényesség biztosítása a leghatározottabban az állam és az egyház között 1948-ban kötött „Egyezmény" alapján áll, tudva azt, hogy a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, amely a baráti országok támogatásával olyan páratlan eredményeket ért el a rend helyreállítása terén, az „Egyezmény" rendelkezéseinek betartására és betartatására képes és hajlandó.

Az 1956. december 21-i zsinati tanács által kiküldött állandó bizottság az állam kormány megbízottaival többször folytatott tárgyalásokat, és ezek során meggyőződött arról, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatala kibontakozó egyházi életünk missziói munkáját teljesebb mértékben akarja biztosítani. Biztosítékot nyújtott arra, hogy az istentiszteleteket, beleértve a gyermek-istentiszteleteket és evangelizációt is szabadon végezhetjük, a konfirmációi oktatást az egyház szabadon rendezheti. Az iskolai vallásoktatás tárgyában is megjelent az a minisztertanácsi határozat, amely a kérdést 1957. június 1-jétől kezdődő hatállyal megnyugtatóan újrarendezi. Református egyházunk azon az állásponton van, hogy a vallásoktatást politikai agitáció céljaira felhasználni nem szabad és sajnálatosnak tartja azokat az eseményeket, amelyek ennek a szempontnak figyelmen kívül hagyásával az októberi események után olyan helyzetet teremtettek, amelyek az államkormány előtt indokolttá tették az 1956. szeptember 1-jei helyzet átmeneti viszszaállítását.

A gyülekezési tilalom a gyülekezeti lelkipásztor által szervezett vallásos

összejövetelekre nem terjed ki. Bizonyos nehézséget okoz, hogy az egyházi testületek gyűléseinek megtartása rendőrhatósági engedélyhez van kötve. Az államkormány ezt azért látja szükségesnek, hogy egyházi gyűléseink felelőtlen emberek által a fennálló állami és társadalmi rend megdöntésére irányuló izgatás céljára felhasználhatók ne legyenek.

A napokban megalakult az Országos Béketanács keretén belül a Református Békebizottság, annak megfontolása alapján, hogy a béke szolgálata az egyháznak Isten által rendelt szent kötelessége.

Fájdalmasan érintette egyházunk vezetőségét, hogy lelkipásztoraink közül többen őrizetbe kerültek. Bizonyosra vettük, hogy lelkipásztoraink – esetleg néhány egészen kivételes esetet kivéve – letett esküjükhöz is híven, nem helyezkedhettek szembe a magyar nép érdekeivel. Kérésünkre az Egyházügyi Hivatal elnöke készséggel vállalta a közbelépést, hogy az őrizetbe vett lelkipásztorok ügye sürgősen és alaposan kivizsgáltassék. Ennek eredményeként az őrizetbe vett lelkipásztorok nagy része szabadlábra került. Néhányan vannak még, akiknek ügye kivizsgálás alatt van. Természetes, hogy a lelkipásztori palást nem biztosíthat mentességet a fennálló állami és társadalmi rend megdöntésére irányuló cselekményekre.

Külföldi egyházakkal felvettük az érintkezést. Március folyamán a csehszlovák protestáns egyház képviselői: dr. J. Hromádka, a prágai Comenius fakultás dékánja, Bohuslav Pospisil, az Ökumenikus Intézet igazgatója és Varga Imre püspök látogattak el hozzánk. Április 13-ától 17-ig Robert C. Mackie, a Brit Egyháztanács Külügyi Osztályának vezetője lesz vendégünk. Húsvét utáni héten várjuk dr. Marcel Pradervandnak, a Református Világszövetség főtitkárának érkezését, s június első felére hívta meg egyházunk dr. H. Hellstern urat, a Svájci Evangéliumi Egyházak Segélyszervezetének vezetőjét.

Egyházi életünk belső missziói életére nézve sok reménységgel indulunk el. Mihelyt országosan az élet ismét a maga rendes nyugodt medrébe tér, gyülekezeteink előtt sok egyházépítő szolgálat lehetősége nyílik meg. Egyházi lapjaink ismét megindultak. Legfrissebben a „Református Egyház" című hivatalos lapunk látott napvilágot, mely most szorosan a gyülekezeti lelkipásztorok gyakorlati munkájának segítségét tűzte ki célul. Egyházunk vezetőivel, a lelki munkák irányítóival azon leszünk, hogy a gyülekezeti életben adott missziói lehetőségeket felhasználjuk. A lelkipásztorokat, presbitereket, a gyülekezeti munkásokat még az év folyamán hitmélyítő találkozásokon készítjük elő a további építő munkára. Mindenesetre hozzájárul egyházunk életének erőteljesebb üteméhez az is, hogy a Tiszáninneni

Egyházkerületünk helyreállítva, megkezdte újra rendes életét. Azt a nagy hiányt, amelyet gyülekezeteink éreztek éppen az istentiszteleti alkalmakon az énekeskönyvek kevés száma miatt, még ez évben minden reménység szerint bőségesen pótolni tudjuk. Legalább 100 000 énekeskönyv nyomtatását készítjük elő és ugyanannyi Bibliát. Mindehhez külső és belső életünk nyugalma szükséges. Szükséges, hogy az egyház egyház legyen, Isten Igéjének hűséges hirdetője, hasznára, építésére magyar népünknek.

Bízunk benne, hogy Isten akaratát helyesen felismerve és követve, Magyarországi Református Egyházunk megtalálja az állam kormánnyal való harmonikus együttműködés lehetőségét az 1948-i „Egyezmény" szellemében és rendelkezéseinek betartásával Isten dicsőségére, egyházunk és a magyar dolgozó nép javára és boldogságára.

Budapest, 1957. április hó 13.

Az Elnökségi Tanács nevében és megbízásából

Győry Elemér
püspök, lelkészi alelnök

Dr. Buza László
egyházkerületi főgondnok,
h. világi elnök

Megalakult az Országos Béketanács Református Bizottsága

(Reformátusok Lapja I (1957/4) április 21. 3. o.)

Az Országos Béketanács, egyházunk vezetőivel egyetértésben több lelkipásztort, teológiai tanárt és világi tisztségviselőt hívott meg minden egyházkerületből április 11-én délelőttre a béke ügyéről való tanácskozásra. Az értekezleten *Bugár Jánosné,* az Országos Béketanács titkára és *Győry Elemér* püspök, az egyetemes konvent lelkészi elnöke elnökölt. Bugár Jánosné titkár megnyitó előadásában rámutatott a békemozgalom jelenlegi hangsúlyozott fontosságára, majd Győry Elemér püspök ismertette az értekezlet létrejöttét és célját. Előzménye az egyház vezetőinek és a béketanács képviselőinek közös megbeszélése volt, célja pedig az Országos Béketanács keretében egy református egyházi bizottság létrehozása, amely az egyház és a béketanács között közvetítő szerepet van hivatva betölteni azokban a kérdésekben, amelyek az emberi békét érintik.

A bevezető előadásokat számos felszólalás követte. Minden egyes felszólalásból kitűnt a lényeges megegyezés abban, hogy a református egyház lelkipásztorai és gyülekezetei, a legegyszerűbb egyháztagoktól elkezdve az egyház vezetőiig szívük ügyének tekintik az emberi békéért hordozott felelősséget. Ebben a lényegben való egyetértés volt a jellemzője annak az eleven vitának is, amely a béke szolgálatának legmegfelelőbb egyházi módjait különböző szempontok szerint világította meg. A vitában a megjelenteknek több mint fele felszólalt. Egyrészt hálaadással emlékeztek meg az utóbbi években az egyházban és az egyház által is folytatott békeszolgálatról, másrészt rámutattak e munka sok fogyatékosságára is, azzal a céllal, hogy ezt a fontos és nemes emberi ügyet egyre valódibb és az egyház természetének is megfelelőbb módon lehessen előbbre vinni.

Ez eredményes vitát követően alakult meg az Országos Béketanács Református Bizottsága, amely magát létszámában egyre növekvőbb területnek tekinti. A bizottság az Országos Béketanácsnak és egyházunk vezetőinek javaslatára öttagú elnökséget választott, amelynek tagjai: *Szamosközi István* esperes a dunamelléki, *Gaál István* esperes a tiszántúli, *dr. Újszászy Kálmán,* a sárospataki Gyűjtemények igazgatója, a tiszáninneni, *Nyáry Pál* esperes a dunántúli egyházkerület képviseletében, a világi tisztségviselők közül pedig *dr. Benkő Ferenc* egyházkerületi főgondnok helyettes. Az ügyvezetéssel a bizottság *Huszti Kálmán* konventi csoportvezetőt bízta meg.

Megalakulásával egy időben az Országos Béketanács Református Bizottsága a következő nyilatkozatot tette:

Hálát adunk Istennek azért, hogy egyházunkban világosan hirdettette az emberi béke szolgálatára vonatkozó akaratát. Biztosan hisszük, hogy az e téren elkezdett munka új keretekben történő folytatásához elégséges erőt ad. A bizottság az egyház sajátos küldetésének megfelelően, Jézus Krisztus evangéliumának szellemében kíván az emberek és a nemzetek közötti megbékélés munkálásának eszköze lenni.

A bizottság hálaadással gondol mindazokra a törekvésekre, erőfeszítésekre és munkákra, amelyek nemzedékünk életében Keleten és Nyugaton, Északon és Délen, a világ minden részén a béke megőrzésének és elmélyítésének érdekében történtek. A még mindig tartó nagy világfeszültség idején nyílt szívvel és szabad lélekkel kíván csatlakozni ezekhez a béketörekvésekhez. A világon az egyházak éppen úgy, mint a népek, belefáradtak a nyugtalanságba és egy soha nem látott világkatasztrófa lehetőségének leverő tudatába. Éppen ezért Krisztus megbékéltető követségében is járva, a fékevesztett fegyverkezés helyett a kölcsönös leszerelés, a tömegpusztító fegyverekkel való kísérletezés helyett azoknak eltiltása, a nemzetek közötti ellentét helyett a békés tárgyalások mellett foglal állást. A fegyverkezéssel szemben azért, mert ez lázadás Istennek az emberi nemzetségre adott emez áldása ellen: sokasodjatok, szaporodjatok és töltsétek be a földet. A tömegpusztító fegyverekkel való kísérletezésekkel szemben azért, mert Isten azokat a jó szándékokat kész egyedül megáldani, amelyekkel az emberek fegyvereiket kapákká kovácsolják. Az uszító ingerkedésekkel szemben a békés tárgyalások mellett azért, mert ezeken érvényesülhet igazán Isten gondolata, amely élet és békesség.

A bizottság fájdalmasan érzékeli, hogy a hazánkban lezajlott tragikus események milyen mély sebeket hagytak mind a magyar nép, mind pedig a magyarországi református egyház testén. Az egyház teljes szolidaritásban él a néppel. Magán hordja annak sebeit, fájdalmait, de örömeit és reménységeit is. Az evangélium erejével kíván munkálkodni: gyógyítani a lelkek sebeit, békességet hirdetni békétlen embereknek s a gyűlölet helyébe sze-

retetet plántálni. Meg van ugyanis győződve arról, hogy a nemzetek közötti megbékélés gyökerei személyes kapcsolatokig nyúlnak le: a családok, munkatársak és nagyobb társadalmi egységek békés együttélése felbecsülhetetlen hozzájárulást jelent a világ népeinek megbékéléséhez. A bizottság ilyen lélekkel támogatja a népi demokratikus rend békés törekvéseit, segíti és munkálja a szocialista építést mind az anyagi, mind a lelki felemelkedés irányában. Népünk kormányának ilyen tartalmú terveivel egyetért a II. Helvét Hitvallás 30. fejezete értelmében, amely ezt mondja: „Mindenféle felsőbbséget maga Isten rendelt az emberi nem békességére és nyugalmára s a felsőbbség legfontosabb kötelessége a békéről és aköznyugalomról gondoskodni és azt fenntartani."

Nyilatkozatunkat fentebb említett hitvallásunk szavaival zárjuk: „Kérjük a mi kegyelmes mennyei Atyánkat, Istenünket, áldja meg a nép vezetőit, minket is és egész népét a mi Urunk és egyetlen Megváltónk, a Jézus Krisztus által, akinek legyen dicséret, dicsőség és hálaadás örökkön-örökké".

Esperesi és gondnoki értekezlet a tiszántúli és dunamelléki egyházkerületben

(Reformátusok Lapja I (1957/5) április 28. 1. o.)

A tiszántúli és dunamelléki egyházkerület esperesei és gondnokai – amint erről legutóbbi számunkban hírt adtunk – március 22-én Debrecenben, illetve április 12-én Budapesten értekezletet tartottak, amelyen behatóan megtárgyalták egyházunk mai helyzetét és állapotát. Állásfoglalásukat a két egyházkerület elnöksége tájékoztatás végett megküldötte a presbitériumoknak. A nyilatkozatok teljes szövegét az alábbiakban közöljük.

A tiszántúli esperesi és gondnoki értekezlet nyilatkozata

I. Egyházunk életének olyan szakaszában kell megszólalnunk, melynek kezdetén az egyház küldetéstudata kezdett meghomályosulni, útja bizonytalanná válni, mert életében különböző nem keresztyéni, emberi indulatok szólaltak meg. – Mindezek abban is megmutatkoztak, hogy egyházunk egy része vagy odasodródott, vagy odakötötte magát egy olyan politikai vállalkozáshoz, amely fennálló társadalmi rendünk megdöntésére irányult. – Az értekezlet ezért a leghatározottabban elhatárolja egyházunk szolgálatát az ún. Megújulási Mozgalomtól és az egyéb ellenforradalmi mozgalmaktól, és kinyilvánítja, hogy továbbra is az Állammal megkötött Egyezmény alapján áll.

II. Sajnálattal állapította meg az értekezlet, hogy az elmúlt öt hónap alatt hálátlanul feledkeztünk meg mindazokról az áldásokról, amelyeket Isten az elmúlt évtizedben egyházunknak adott, és nem védelmeztük meg méltatlan bántásoktól egyházunknak azokat a vezetőit, akiken át ezeket az ajándékokat egyházunk kapta. – Az értekezlet kötelezettsége, hogy a kibontakozás felé az első lépést ezen a téren is megtegye. – Ezért az értekezlet egyhangúlag kimondotta, hogy Péter János püspök úr iránt bizalommal van, szerete-

tével, megbecsülésével körülveszi és felkéri, hogy az egyházkerületi közgyűlésig is püspöki hivatalát elfoglalni s az egyházkerület vezetői szolgálatát folytatni szíveskedjék. – Az értekezlet felkérte elnökségét, hogy ez egyhangú állásfoglalását és kérését püspök úr előtt tolmácsolja.

III. Az értekezlet megvallotta mindazokat a hibákat, tévedéseket és mulasztásokat, amelyekkel nemegyszer megrontottuk az utolsó évtizedben egyházunknak Istentől rendelt útját. Egyedül az Úr igazíthatja helyre tévedéseinket, és hisszük, hogy a szolgálat lelkét újra gazdagon megadja és anyaszentegyházunkban teljesebbé teszi. – Ennek a szolgálatnak Istentől rendelt területe továbbra is a szocialista társadalmi rendet építő népünk élete. – Valljuk, hogy amilyen mértékben lélekben és cselekedetben tud igazán egyházzá lenni a Magyar Református Egyház, olyan mértékben válik Isten kezében alkalmas eszközzé népünk jövendőjének alakításában.

IV. Az értekezlet bizonyságot tett arról, hogy legszentebb és legbensőbb ügyünk továbbra is az anyaszentegyház szüntelen Ige szerinti megújulásának munkálása: a Lélek gazdag kiáradásáért való buzgó és lankadatlan könyörgés, az Ige tiszta és elegyítetlen hirdetése, a sákramentumok helyes kiszolgáltatása és a megerőtlenedett egyházi fegyelem helyreállítása nem a harag szellemében, hanem a nevelés és gyógyítás érdekében. – Tanuljuk azt a súlyos leckét, amelyet Istennek most reánk nehezedő ítéletében kaptunk, mely szerint legbensőbb kérdéseinket nem oldhatjuk meg pusztán adminisztratív módszerekkel, sőt mindenféle egyháziatlan magatartással esetleg végzetesen elronthatjuk. – Éppen ezért a kibontakozás első lépésének ismerjük fel azt, hogy határozottan elválasszuk az egyház problémáit és feladatait mindattól, ami nem egyházi feladat, csupán a közelmúltban külső indítékok hatására került be az egyház életébe, az egyház sajátos feladatai helyére. Ezen az úton nem most indul el egyházunk. – Hálával emlékezünk vissza egyházunk vezetőinek ilyen irányú régebbi kezdeményezéseire, különösképpen Bereczky Albertnek, Konventünk és Zsinatunk elnökének az elmúlt év folyamán tett intézkedéseire, akire nagy szeretettel gondolunk, felgyógyulásáért imádkozunk s akit változatlan ragaszkodással egyházunk Konventje és Zsinata elnökének tartunk – és hálával gondolunk egyházkerületünk püspökének arra a kezdeményezésére, amely teljes határozottsággal bontakozott ki és mutatta meg a megoldás útját az 1956. októberi esperesi-gondnoki értekezleten.

Az értekezlet alázattal esedezett az Úrhoz irgalomért, világosságért és vezetésért az egész egyház, nemzetünk és az egész világ békességéért, az egyház minden egyes tagja, a lelkipásztorok és a presbiterek szolgálatában.

Amikor az esperesi és gondnoki értekezlet egyhangú állásfoglalását s abban felelősségteljes útmutatását adja a presbitériumok számára, abban a meggyőződésben van, hogy egyházunk nyugodt és békességes jelenéért és jobb jövendőjéért azokat jó lélekkel fogadják és hűséggel szolgálják az egész gyülekezet buzgó könyörgése mellett.

Az egyházkerületi elnökség a körlevelet a következőkkel zárja:

Értesítjük a presbitériumokat, hogy egyházkerületünk elnöksége felkereste Péter János püspök urunkat, tolmácsolta előtte az értekezlet állásfoglalását és kérését, melyet püspök urunk meghatott lélekkel fogadott, bizalmunkat és szeretetünket megköszönve, Isten áldását kérte és szeretetteljes köszöntését küldte egyházkerületünk minden lelkipásztorának, gondnokának, presbiterének s a gyülekezetek tagjainak. Ugyanakkor kinyilvánította, hogy ő annak idején püspöki tisztségét a levelében kifejtett számvetés szerint az egyházkerületi közgyűlés rendelkezésére bocsátotta, s így szolgálatának a folytatása tekintetében csak az egyházkerületi közgyűlés határozata alapján tud a szükséges felelősséggel elhatározásra jutni.

Ehhez képest kötelességünknek tudjuk az egyházkerületi közgyűlés összehívásáról arra alkalmas időben gondoskodni.

A dunamelléki esperesi és gondnoki értekezlet nyilatkozata

A dunamelléki egyházkerület esperesei és egyházmegyei gondnokai több ízben tartott beható megbeszélés és az eléjük adott bizonyítékok mérlegelése alapján sajnálattal állapítják meg, hogy az egyház és az állam között nyolc esztendő óta fennállott s mindkét fél részére igen kedvező hatásúnak bizonyult jó viszony sajnálatosan megromlott a kezdetben a tömegeknek az állam és társadalmi életben jelentkezett hibák kijavítását követelő, de később a népi demokratikus államrendet megdönteni akaró ellenforradalmi események során. Meg kell állapítanunk, hogy ez események idején az egyházunk nevében fellépő régi és jelenlegi egyházi tisztségviselők akkor szólaltak meg az egész világ közvéleménye előtt, amikor nem volt kétséges, hogy a népi demokratikus államrend megdöntését sokan befejezett tényként könyvelték el.

Meggyőződésünk, hogy egyházunknak a felszabadulás óta a hit engedelmességében megtett útja – az elkövetett hibák bűnbánattal való elítélése mellett – az Isten által mutatott jó út. Erre kell a visszavezető ösvényt megtalálni. Ennek munkálása érdekében kinyilvánítjuk a következőket:

Az 1956. november 1-jén alakított úgynevezett Országos Intézőbizottságot és az örökébe lépett úgynevezett Megújulási Mozgalmat, ezeknek kifejtett működését törvénytelennek és szükségtelennek tartjuk, ugyanis egyházkerületünk törvényes elnökségének törvényes helyettesei hivatalukban voltak. Elítéljük ennek a testületnek 1956. november 1-jén este a rádión keresztül elhangzott nyilatkozatát, amelyben lemondásra szólították fel Bereczky Albert dunamelléki, Péter János tiszavidéki püspököket, és egyéb olyan személyi ügyeket hoztak nyilvánosság elé, amelyek az egyház legbelsőbb dolgai. Elítéljük ezt azért is, mert egyházkerületünk püspökét ez a keresztyénietlen ténykedés súlyosan beteg állapotában érte. Törvénytelennek tartjuk egyházkerületünk törvénytelen módon összehívott, a tagok többségének távollétében megtartott egyházkerületi tanácsának 1956. november 16-i ülésében hozott ama határozatát, amelyben elfogadja Bereczky Albert püspök úgynevezett lemondását, amelyet püspökünk egyik leánya Pap László egyházkerületi lelkészi főjegyzővel 1956. november 1-jén telefonon közölt: éppen ezért hatályon kívül helyezendőnek tartjuk. Az Egyházi Törvény szerint ugyanis „a püspöki tisztségnek megüresedését mindig a közgyűlés állapítja meg" (I. tc. 142. §). Törvénytelen volt az egyházkerület nyugalmazott püspökének, Ravasz Lászlónak jogfolytonosságra alapozott visszahívása is. Az értekezlet az egyházkerület törvényes püspökének, a magyar református egyház elhívott vezetőjének Bereczky Albertet tartja, és az ő személyét ért méltatlan sérelmek fölött érzett igaz bűnbánattal kéri Isten bocsánatát és ezzel együtt az ő engedelmét is. Megújítja iránta érzett hűséges szeretetének, őszinte tiszteletének és testvéri bizalmának kifejezését, és azt a reménységét, hogy az imádságot meghallgató Isten végzéseképpen testi-lelki erőben folytatja egyházkerületünkben áldásos püspöki szolgálatát.

Megállapítjuk, hogy az elmúlt évtized folyamán egyházunk életében a hitnek és reménységnek a szeretetben megmutatkozó jó gyümölcsözését különféle hibák akadályozták. Ezek a hibák részint a hit által leplezett engedetlenségünkből, részint pedig a hit nélkül is mindenáron engedelmeskedni akaró igyekezetünkből származtak. Ez utóbbi tekintetében így váltunk olyan hibák elkövetésének részeseivé, amelyek államunk és egyházunk életében is megmutatkoztak és tarthatatlanná váltak. Mindezek azonban nem okoztak robbanásig feszült helyzetet és nem rontották meg annyira egyházunk belső állapotát, sem államunkhoz való viszonyát, hogy törvényes úton ne lehetett volna azokat rendezni. Annyival is inkább, mert egyházunk törvényes vezetősége 1956 tavaszától kezdve az egyház életét mérgező visszaélések kijavítását célzó és az egyház misszióját tágítani törekvő javaslatokra felfigyelt, és készséget tanúsított arra, hogy a hibákat kijavítsa. Erre nézve konkréten meghatározott időpontban tárgyalásokat tervezett mind egyházunk lelkipásztoraival, mind az állami hatóságokkal, amelyek erre nézve készséget mutattak. Ily módon egyházunknak a hibáiból való megtisztulása jó mederben haladhatott volna, hiszen egységes célkitűzése volt vezetőknek és tagoknak egyaránt.

Az értekezlet a folyamatos reformáció elvét vallva és gyakorlatát élve, szükségesnek látja egyházunk teljes megújulását. Hisszük, hogy egyházkerületünk gyülekezetei és lelkipásztorai bűnbánattal és hálaadással visszatérhetnek a szolgáló egyház Istentől mutatott és megáldott életformájába, s a hit és szeretet közösségében törvényes úton haladhatunk a megújulás keskeny útján. Ez a megújulás a személyi kérdések békés megoldását is magával hozza. Éppen ezért a bizalmi szavazások, erőszakos lemondatások Egyházi Törvényünktől idegen gyakorlata semmiképpen sem engedhető meg.

Ismételten hangsúlyozza az értekezlet, hogy az egyház és az állam között fennálló Egyezményt következményeivel együtt magáénak vallja, azt megtartja és a reá bízottakkal megtartatja. A szocializmust építő Magyar Népköztársaságot az értekezlet minden tagja szeretett hazájának vallja. Éppen ezért elítél és megtagad minden olyan nyílt vagy lappangó törekvést, amely népi demokratikus államrendünk háborgatására, felforgatására vagy megdöntésére irányul. Ugyancsak elítéli azokat az embertelenségeket és vérengzéseket, amelyeknek népünk az elmúlt őszben tanúja volt. Ezzel egy időben azt kéri, hogy az államkormányzat bizonyos szerveiben itt-ott tapasztalható önkényes törvénytelenségek küszöböltessenek ki. Kijelenti az értekezlet, hogy az államhatalomnak a rend és biztonság, a szocializmus vívmányainak fenntartására, népünk jólétének növelésére, a béke megvédésére irányuló munkáját minden tőle telhető módon előmozdítani kívánja, Isten Igéjére való hivatkozással az értekezlet örömmel veszi a testvér evangélikus egyház példáját, és a megalakult Országos Béketanács református bizottságában kész a béke fenntartása érdekében a református egyház békeszolgálatát folyamatosan végezni.

A tiszántúli egyházkerület körlevelét Gaál István esperes, püspökhelyettes és Erdei Ferenc egyházkerületi főgondnok, a dunamelléki egyházkerület körlevelét Bükki Zsigmond esperes, püspökhelyettes és Benkő Ferenc egyházmegyei gondnok, főgondnokhelyettes bocsátotta ki.

Dr. Békési Andor:
A bűnbánat útján

(Reformátusok Lapja I (1957/10) június 2. 3. o.)

A „Húsvét után" című szerkesztőségi cikksorozat őszintesége és egyházi emberekhez, vagy még inkább a Krisztus ügyéhez illő hangja arra indít, hogy én is hozzájáruljak egyházunk élete kibontakozása kérdésének kellő felvetéséhez és esetleg tisztázásához.

Az ember bizonyos időkben, helyzetekben a megszokottól eltérően, mondhatnám a valóságnak megfelelőbben, sőt merem hinni: Isten Igéjéhez hozzásimulóbban lát. Vannak helyzetek, alkalmak, amikor a penitencia, a bűnbánattartás az ember alapmagatartásává válik és hosszabb időn át valósággal állandósul és természetessé, szinte magától értetődővé válik (ami egyébként nem az), hogy ebből az alaphangulatból érzékelje, lássa, értékelje a dolgokat. Meglepetések érnek ilyenkor bennünket. Elsősorban az, hogy nem káros ez, sőt egyenesen jó. Nem torzít, homályosít, sőt – ellenkezőleg, mint ahogy várnánk – a bűnbánat könnyeitől nedves szemekkel *tisztábban látunk,* úgy hogy valósággal sajnáljuk, hogy egész eddigi életünk nem ebben a különös, de a keresztyén ember számára mindig természetes indulatban telt el. A másik tapasztalás, ami szintén meglep bennünket, hogy az ember ilyenkor mindenekelőtt a sok rossz és gyümölcstelen bűnbánatát bánja, és ennek során főként azt a kegyesnek sem nevezhető csalását, sőt több: orcátlanságát, hogy bűnbánatot követelt másoktól akkor, amikor ő maga igazán nem bánt meg semmit, főként azt nem, amit éppen neki kellett volna megbánni. Most ezt szívünkre véve lépjünk rá a bűnbánat útjára. Hadd kezdem el én.

Az utolsó időben bennem *a beszélés és a hallgatás* feszültségében rejlő felelősség, mondjuk ki: bűn lett tudatossá. Ignatiusra annak idején a beszélés megroskasztó felelőssége nehezedett, amikor ezt írta az efezusiaknak: „Jobb hallgatni és lenni, mint beszélni és nem lenni". És ezt nem emberekre, hanem Istenre nézve mondta. Én ellenkezőleg, nem a beszélés, hanem a hallgatás miatt érzek szorongást. Közelebbről azért, hogy több mint egy

évtizede nem szólaltam meg újságjainkban. És ezt nyilván nem minden hátsó, tisztátalan gondolat nélkül tettem. Most sajnálom ezt, mert nyilván Isten iránt való engedetlenség volt. A magam bűnbánatával bajlódva, nem lenne ildomos másokéba beleszólni, de őszintén szólva elszomorítana, ha akadnának, akik ebből azt a megnyugtatást vonnák le, hogy: lám, mi nem estünk ebbe a bűnbe, mi írtunk, beszéltünk. A beszélésnek is megvan azonban a felelőssége és ítélete, és ez is éppen olyan súlyos. Ezért jó volna, ha a jövőre nézve megegyeznénk ebben: meg kell térnünk, kinek a hallgatásból, kinek a beszélésből, sőt van, akinek mindkettőből, ha történetesen akkor hallgatott, amikor beszélnie kellett volna és akkor beszélt, amikor hallgatnia kellett volna.

Lényegtelennek és nem helyénvalónak tűnik, de nem hallgathatom el, hogy az utóbbi időben megtanultam *örülni kis dolgoknak,* az elenyészően egyszerű és kicsi dolgoknak. És miközben ezeknek örvendeztem, nagyon rám szakadt a bánkódás, hogy eddig, sokáig nem tudtam meglátni a kis dolgokat, a kicsi eredményeket; és főként azért, hogy nem vettem észre ezekben Isten kezét. Nagyokra várva, tiszta, végleges megoldásokat akarva, nem tudtam örülni a kicsiknek és nem tudtam ezekért szív szerint hálát adni. És ami mély szomorúsággal töltött el, az volt, hogy ráébredtem: így nemcsak a kis dolgokban adott érték, áldás veszett el számomra, hanem hálátlanságommal megakadályoztam Istent azoknak az egészen nagy áldásoknak odaajándékozásában, amiket Ő előre elkészített számomra. Ez az én egyéni esetem. De vajon – és csak ezért említettem – nem itt kell-e keresnünk egyházi életünk sok nyomorúságának, megrekedtségének magyarázatát? Nem kellene-e ilyen szempontból is számot vetni az eseményekkel és eredményekkel – és ha valóban ez a helyzet egyházi életünkben –, akkor is megbánni késlekedés nélkül a megbánni valókat és megújult látással indulni tovább?

Nem kétséges, hogy a bűnbánat őszinteségében nemcsak egyéni életünkben, hanem egyházunk életében is találunk kijavítandó hibákat, helyreigazítandó eltorzulásokat, sőt, fájdalom, bűnöket is, amiket mi már nem tudunk jóvátenni. *Isten parancsai időzítettek,* az elszalasztott alkalmak, főként a mentő, gyógyító szeretet alkalmai nem térnek vissza. Ha azonban megújított szívvel megyünk be a feltáruló kapukon, melyeket a kegyelem nyit ki számunkra, itt is reménységünk lehet, hogy a bűnöket megbocsátó Isten sokunk életében kipótolhatja a hónapokat, sőt éveket, amelyeket megevett a szöcske és a sáska. A hibákat, ha nem mi ismerjük is fel azokat, halogatást nem tűrve ki kell javítani, nehogy tovább romoljanak. Itt nincs más mód, mint *visszamenni oda,* ahol eltévesztettük.

Késznek kell lennünk, ha valóban a bűnbánat útjára lépünk, nem csak arra, hogy jobban csináljunk egyes dolgokat, hanem arra is, hogy *egészen másképpen,* úgy, ahogy kellett volna: jól, tehát az Ige világosságának megfelelően. Én az elmúlt hónapok – hogy csak rövid időre tekintsek vissza – fő hibájának, amiből sok nyomorúság származott, azt látom, hogy az egyházvezetésben a „kirekesztés" elvét próbáltuk alkalmazni. Ez nagyon hasonlít a kiátkozás gyakorlatához, amit semmilyen formában sem áld meg az Úr. Az egész reformáció története mutatja, mennyire kockázatos ezt a módszert alkalmazni. A Szentlélek, aki a szeretetnek és könyörületességnek a Lelke, mindig megszomorodik ilyenkor, és sohasem tudhatjuk, *nem megy-e éppen azokkal,* akiket kirekesztettünk. Ha az egyház lényege szerint közösség és valóban „anya", akkor gyermekei között különbséget nem téve, hanem mindegyiket vállalva: csak mindannyiukkal együtt oldhatja meg a maga problémáit. Neki úgy kell vállalnia gyermekeit, amint vannak, megkötözöttségeikkel, esetleg más teológiai látásukkal, sőt rögeszméikkel is. Magáénak kell vallania a szenteket is, a bűnösöket is, ahogy éppen vannak, és imádkoznia kell szüntelen azért, hogy olyanok legyenek, amilyeneknek álmodta és látni szeretné őket és amilyeneknek lenniük kell az Ige fegyelme alatt.

Egyházunk a történelme folyamán sohase volt teljesen egységes teológiai látásában, mindig irányzatok feszültek egymásnak, és csak ezek egyensúlyában volt meg egysége, hitele és békessége. Itt ma nem támaszthatunk túlzott igényeket a lelkiismeret szabadságának megsértése nélkül. Hogy a látásbeli eltéréseknek mi a végső határa, és hogy megvan-e bennünk a jobbra taníttatás készsége, arról lehet beszélgetni, vitatkozni, de semmi nem terelheti el ma már arról a felismerésről figyelmünket, hogy a megbékélés helyének és a kibontakozás útjának megtalálásában a hangsúly ezen van: *együtt.* Hitem szerint a bűnbánat éppen ennek a lehetőségét és ajándékát készíti el számunkra.

Még egyet csupán. Bűnbánattal kezdem mostanában tanulgatni azt a leckét is, hogy nagyobb *nyitottsággal* tudjak ezentúl az emberek felé fordulni. Isten az Ő egyházában legtöbbször nem közvetlenül, hanem az emberen, a testvéren keresztül szólít meg, adja tudtul akaratát. Embereken, akiket *nem mi* szemelünk ki magunknak, *hanem Ő* választ magának. Azt tanulgatom ezért most – és ezt szeretném szívére tenni másoknak is –, hogy nemcsak azokra kell figyelnem, akik egy véleményen vannak velem és mindenben igazat adnak nekem, hanem azokra is, akiknek más a látása és nem fogadják el az én igazságomat. Isten szava sokszor éppen azokon keresztül érkezik

hozzánk, akik olyasmit mondanak, ami pillanatnyilag nem kedves nekünk, sőt nagyon is nyugtalanná tesz bennünket. Emiatt sok neheztelésünk volt egymásra a múltban, *most fel kell számolnunk* ezeket bűnbánatunkban. Ha nem tudnánk megbékülni egymással, félő, hogy nem lehet békességünk Istennel sem.

Ha egészen röviden akarom összefoglalni, amit mondani akartam, akkor így kell megfogalmaznom: az utóbbi időben megtanultam halálosan komolyan venni dolgokat, helyzeteket, embereket. Azt hiszem nem túlzom el a dolgot, ha kimondom, hogy látásom szerint bűnbánatunk akkor éri el célját, és a kibontakozás akkor kezdődik el valójában egyházunkban, ha megtanuljuk halálosan *komolyan venni egymást* és egymás ajkán az Igét. Ehhez természetesen az kell, hogy beszéljünk, hogy vállaljuk a hitben való szólás felelősségét. „Ha valaki szól, mintegy Isten Igéjét szólja." Ha ezt tesszük, akkor kialakul köztünk a vágyva vágyott „pneumatikus atmoszféra", az a tiszta légkör, a magaslati levegő, amelyben a sebek begyógyulnak és a ma még tehetetlen tagokba új erők áradnak. Akkor megvalósul egész egyházunkra nézve az áldott ígéret, ami ma még csak reménységünk és imádságunk látomása: „Íme, mily jó és mily gyönyörűség, amikor a testvérek egységben vannak". Testvérek és egység! Milyen szép ez szónak is, hát még valóságnak!

A GYŐR MEGYEI BÍRÓSÁG EGYÜTT TÁRGYALTA 13 „ELÍTÉLT" ÜGYÉT, EBBŐL MI GULYÁS LAJOS LEVÉLI REFORMÁTUS LELKIPÁSZTOR ÜGYÉT EMELJÜK KI

(Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár PIL 290 f. 110 őe. 1–50. lap)

A Győri Megyei Bíróság
B.009/1957/72
A Népköztársaság nevében!

A Győri Megyei Bíróság különtanácsa a Győrben 1957. évi május hó 23. 24. 25. 27. 28. 29. 30. és június hó 1-jén, 4-én tartott folytatólagos nyilvános tárgyalás alapján meghozta, s 1957. június 10-én kihirdette a következő
ítéletet:

Gulyás Lajos III. r. vádlott – aki 1918. február 4-én született Kisújfalun, levéli – Újhelyi tér 19 – lakos, magyar állampolgár, nős Puskás Gabriellával, 3 gyermek (13, 12, 10 évesek) atyja és eltartója, református lelkész foglalkozású, havi 848,– Ft fizetéssel, a Theologiai főiskolát 1942-ben végezte, azóta lelkész, vagyona – 600 n-öl föld. Katona volt főhadnagyi rendfokozattal, szülei – † Gulyás Lajos és Kovács Erzsébet, atyja Csehszlovákiában 25 k. holdon gazdálkodott, – büntetve volt a mosonmagyaróvári járásbíróság által 1953-ban becsületsértés és rágalmazás bűntette miatt 400 Ft felfüggesztett pénzbüntetésre,

1957. évi február hó 5-e óta előzetes letartóztatásban van

bűnös

a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésének bűntettében, valamint
2 rendbeli gyilkosságra való felbujtás bűntettében

és ezért őt a bíróság
összbüntetésül
halálra és teljes vagyonelkobzásra ítéli.

A mosonmagyaróvári sortűzről ezt írja a bírósági jelentés:

...

Nemcsak a határőrlaktanya tisztjei, hanem a helyőrséghez tartozó műszaki alakulat tisztjei közül is megpróbálták visszatartani a tömeget, azonban eredményre a szép szó nem vezetett. A drótkerítéstől mintegy 15 méterre ért el a tömeg, amikor lövöldözés kezdődött.

A jelen perben azt megállapítani, hogy a lövöldözést ki kezdte, bizonyossággal nem lehetett. A laktanya védelmére rendelt katonaság sortüzet adott a tömegre, melynek következtében közel 100 halott és még több sebesült maradt a helyszínen. A tömeg ezután megriadva elmenekült.

A helyszínen maradt halottak és sebesültek összeszedésében és kórházba szállításában a határőrlaktanya és a műszaki laktanya katonái a civil lakossággal együtt segítkezett. A sebesülteket és halottakat túlnyomó részben a mosonmagyaróvári kórházba szállították be. A lövöldözés híre rövid időn belül elterjedt a városban és a környező falvakban.

Az akkori hangulatban nem a realitásoknak megfelelően értesült a lakosság az eseményekről, hanem a felforgató elemek szája íze szerint. Általában a gyilkos „ÁVH-ról", ártatlan emberek mészárlásáról folyt a beszéd. A sortűz után a kórház körül, a tanács körül és általában a városban az emberek az utcán tartózkodtak, csoportokba verődve tárgyalták az eseményeket.

Hangadók jelentek meg itt-ott és szították az egyébként is felkavart szenvedélyeket. Különösen a kórház körül volt kiélezett a helyzet, s ezt fokozta, hogy közben a sebesültek és halottak behordásával egy időben az elesettek hozzátartozói sírása jajveszékelése kezdődött.

Gulyás Lajos III. r. vádlott volt kisgazdapárti országgyűlési pótképviselő, református lelkész Levél községben értesült a mosonmagyaróvári eseményekről, rögtön kerékpárra ült és Mosonmagyaróvárra ment.

A kora délutáni órákban érkezett meg, s itt rögtön cselekvésbe kezdett. A tömeg kíséretében a rendőrségre ment, ott a parancsnokkal tárgyalt, az utcán a tömeg jelenlétében követelte tőle, hogy fegyverezzék le a határőrséget. A parancsnok közölte vele, hogy a rendőrség a fegyvert letette, így nem áll módjában semmilyen formában beavatkozni a határőrség lefegyverzésébe. Itt Gulyás III. r. vádlott kiválasztott két embert a tömegből s a tömeggel együtt a tanácsházára sietett.

Itt a határőrlaktanya lefegyverzését követelte és felvetette, ha másként nem lehet, kérjenek Győrből fegyvereseket, hogy azok segítségével mielőbb történjék meg a lefegyverzés. A tanácsházán közölték vele, hogy a segítségkérés már megtörtént, és Győrből fegyveresek fognak érkezni. Gu-

lyás ezután kiment a néphez és közölte az ott levőkkel, hogy a győri fegyveres segítség útban van.

A hír hallatára a tömegben a bosszú hangulata kerekedett felül, s mindenki arról beszélt, hogy majd a győri fegyveresek segítségével leszámolnak az ávósokkal.

...

Ezt követően Földes Gábor (I. r. vádlott) a személykocsival, fehér zászlót kitűzve a mosonmagyaróvári tanácsházához ment. Itt már nagy tömeg fogadta, s a kocsiban ülők közül valaki beszélt a tömeghez a megérkezéskor, és bejelentette, hogy a győri nemzeti bizottság megbízásából jöttek és utánuk a győri honvédség és a polgárőrség segítsége is megérkezik.

Ezt a bejelentést Gulyás Lajos III. r. vádlott is hallotta. Gulyás Lajos ezeket hallva visszament Levél községbe azzal a szándékkal, hogy Levél község lakosságát is behozza Óvárra, hogy minél nagyobb erő álljon rendelkezésre a határőrlaktanya lefegyverzésében.

...

Gulyás Lajos református lelkész a győri fegyveresek megérkezésével egy időben a levéli tanácsházára sietett, s itt felszólította a tanácselnököt, hogy Levél népével induljanak Mosonmagyaróvárra. Majd hasonló felhívást intézett a Levél községi párttitkárhoz is. Miután az közölte vele, hogy sem ő sem a lakosságot nem hajlandó Mosonmagyaróvárra vinni, gyávának nevezi és megfenyegeti, hogy ennek még következményei lesznek.

Majd most már motorbiciklivel visszament Mosonmagyaróvárra, ki a határőrlaktanyához, ahol már folyt a lincselés. Oda férkőzött Máté Lajos GH-s főhadnagy körül alakult gyűrűhöz és közreműködött abban, hogy Máté Lajost az egyik győri teherautóba betuszkolják. Majd ő maga is a teherautóval együtt a városi tanácsházára szállítja Máté Lajos tisztet. Közben a keze a határőrtiszt vérétől véres lett. Máté Lajos tisztet is a tanácsházára vitték fel, nem sokkal később, mint Vági Józsefet. Gulyás Lajos, amikor bevitte Máté Lajost, ott átadta azzal, hogy hoztam egy ÁVH-st, ítélkezzenek felette.

Fönt a tanács helyiségeiben ekkor már jelentős számú ember tartózkodott, nagy volt a zűrzavar, különböző követelések hangzottak fel, teljes volt a fejetlenség.

...

Tihanyin (II. r. vádlott) kívül mások is beszéltek a tömeghez, többek között Gulyás Lajos is, általában a Tihanyiéval azonos hangnemben (beszédében nacionalista, soviniszta, uszító megjegyzések voltak, beszélt a Rákosi-rendszer bűneiről, becsmérelte a pártot és a Szovjetuniót stb.). Tihanyi, Gulyás ott-tartózkodása alatt a határőr kerület győri parancsnoka, Fekszi alezredes is tudomást szerzett arról, hogy a laktanyát lefegyverezték, tiszteket elhurcoltak, illetve súlyosan bántalmaztak. Ezért a győri határőr tisztek közül néhány önként jelentkezővel Mosonmagyaróvárra ment, hogy megmentse veszélyben lévő tisztjeit.

A tanácsházhoz mentek, ahová feljutni csak a tömegen keresztül tudtak. Az akkor már felfokozott hisztériás tömeghangulatban csak nehezen tudtak bejutni a tanácsházára. Közben a tömeg őket is bántalmazta, köpködte. Felérve a tanácsházára Vági Józsefet és Máté Lajost már ott találták. Megpróbáltak tájékozódni, hogy hogyan tudnák elvinni onnan a tiszteket, ez azonban az ottani hangulatban már lehetetlen volt.

A hangadók között, akik az elvitelt mindenképpen akadályozták, egy Sipos nevű akadémiai hallgató, Tihanyi Árpád, Gulyás Lajos főszerepet játszottak, s ragaszkodtak hozzá, hogy másnap ítélkezzenek a lefogott két tiszt fölött. Gulyás Lajos az utcán követelőző tömeg elé Fekszi alezredest is kituszkolta az erkélyre azzal a megjegyzéssel, hogy ő a gyilkosok parancsnoka, hát beszéljen a néphez.

Ekkor már olyan veszedelmes volt a hangulat, hogy Fekszi alezredes is és a vele érkezett tisztek is életük megmentése érdekében jónak látták, ha a tanács hátsó kapuján eltávoznak.

...

Gulyás Lajos református lelkész vádlott a késő esti órákban hagyta el a tanácsházát és tért haza Levél községbe lakására.

...

Gulyás Lajos október 27-én Levél községben részt vett a Hazafias Népfront által rendezett ülésen. Ezen a gyűlésen Levél község lakosságának többsége volt jelen. A Hazafias Népfront elnökének megnyitója után rögtön Gulyás Lajos református lelkész kezd beszélni. Már a népfront elnöke is szenvedélyes hangnemben apolitikusan szólalt fel. Gulyás Lajos hozzászólása még tovább korbácsolta a szenvedélyeket. Beszélt arról, hogy Budapesten a szovjetek gyilkolják a magyar fiatalokat. Beszélt a múlt rendszer hibáiról és hogy akik a faluban felelősek ezért, azok Isten és ember előtt felelősségre lesznek vonva.

Felszólította a tanácsot, hogy mondjon le, helyette válasszanak ún. nemzeti tanácsot. Ennek következménye lett az, hogy a tanácselnök lemondott s ott nyomban választásokat tartottak. A jelölőbizottságban a vádlott is benne volt, s a gyűlésen az új jelöltek neveit is a vádlott olvasta fel. A vádlott nem

volt tagja a nemzeti tanácsnak, azonban ő irányította a tanács munkáját, később is rendszeresen bejárt oda, tanácsokat adott és beavatkozott a konkrét ügyek intézésébe.

Gulyás Lajos október 30-án a járási tanácsra ment, ahol az akkori járási tanács munkástanácsa elnökétől, Lugositól megbízólevelet kapott.

A megbízólevél értelmében felhatalmazást kapott, hogy a mosonmagyaróvári járás egész területén minden megalakult nemzeti bizottság felé utasításokat továbbítson a városi nemzeti és katonatanács rendelkezése szerint, s itt megbízást kapott arra, hogy menjen ki Hegyeshalomba, ott ellenőrizze le a határőrség lefegyverzését, valamint gondoskodjék arról, hogy Fekszi alezredest, a határőrség parancsnokát a határról távolítsák el. A járási tanácsnál tolmácsot is adtak melléje, s így Gulyás Lajos a tolmáccsal együtt Hegyeshalomba ment, hogy végrehajtsa a kapott utasítást. Hegyeshalomba motorbiciklivel megérkezve a tanácsházára mentek, a tanácsházán az ott lévő tanácselnökkel közölte az utasítást, hogy a határőrséget le kell fegyverezni. A tanácselnök tiltakozik s a vita közben a Szabad Európa rádió két munkatársa is megjelent a tanácsházán. Gulyás Lajos mint országgyűlési képviselő mutatkozott be, s mindjárt tájékoztatást adott az újságíróknak. Elmondta, hogy Budapestet két órája szovjet repülőgépek bombázzák, közölte az újságírókkal, hogy szólítsák fel a nyugati nagyhatalmakat és az ENSZ-t, hogy küldjenek segítséget Magyarországnak.

Megköszönte a gyógyszert, egyéb vöröskeresztes küldeményeket, kifejezésre juttatta, hogy mindez azonban nem elég, hanem szükséges, hogy a nyugat fegyveres segítséget is adjon Magyarországnak, mert egyébként a szabadságharc elbukik.

Majd ugyanezeket a követeléseket egy memorandumba foglalták össze, s ugyanezeket írásban rögzítve a jelenlévő 25-35 emberrel aláíratva az újságíróknak átnyújtották. A memorandumot magyar nyelven írták Gulyás diktálására, s az ott lévő egyik németül tudó asszony segítségével németre is lefordították, s így adták át a két újságírónak. Ezt a memorandumot Gulyás vádlott is aláírta s az ott tartózkodókkal is aláíratta.

Amíg ezek történtek a tanácsházán, a vádlottal jött tolmács és egy Cseh nevezetű hegyeshalomi ellenforradalmár a polgári lakosság segítségével a határőrséget lefegyverezték. Ezt követően Gulyás innen eltávozott, s további ténykedése a bíróság előtt nem ismert.

Gulyás Lajost később, már november 4-e után a járási tanács végrehajtó bizottságába is beválasztották, majd december 10-e körül most már a járási tanács végrehajtó bizottságának megbízólevelével ellenőrzést akart tartani ismét a hegyeshalomi tanácson, ezt azonban számára már nem tették lehetővé, s így ellenőrzés nélkül távozott el Hegyeshalomból. Ezen az alkalmon a vádlott szakállt viselt, amit akkoriban a kormánnyal nyíltan szembehelyezkedő ellenforradalmárok viseltek.

Január elején a Győr megyei MSZMP lapjának, a Kisalföldnek egyik cikke Gulyás tevékenységét leleplezte, ennek következményeként Gulyás Lajos tisztségéről lemondott, majd február 5-én letartóztatták.

...

Védekezések és bizonyítás

...

Gulyás Lajos vádlott a megállapított tényállás tényei tekintetében általában beismerő vallomást tett. Tagadta, hogy október 27-én a Levélen megtartott községi gyűlésen uszító, népi demokráciánk elleni beszédet tartott volna.

A bíróság tényállásként a kihallgatott tanúk vallomását fogadta el. Ezeket a tanúvallomásokat alátámasztja vádlott egyéb tevékenysége is, ezért a védekezését a bíróság nem fogadta el.

Tagadta azt is, hogy Máté Lajost felelősségre vonás szándékával vitte volna a tanácshoz és tagadta, hogy az átadáskor a tényállásban megállapítottakat mondotta volna. Nevezetesen, hogy „hoztam egy ÁVH-st, ítélkezzetek vele". (sic!)

A bíróság vádlott védekezését nem fogadta el. Több tanú egybehangzóan vallotta, hogy a vádlott a tényállásbeli kifejezést használta, s ez következik abból, hogy személyesen a határőrlaktanyából gépkocsival a tanácsházára vitte a tisztet. Ha ugyanis megmentés a szándéka, akkor módja lett volna útközben elengedni, vagy a több sebből vérző tisztet elsősorban a kórházba kellett volna szállítani, semmiképpen sem a tanácsházára. A megmentés szándékát az is bizonyította volna, ha amikor Fekszi alezredesék megérkeztek a tisztekért, ő maga is azon igyekezett volna, hogy Feksziék valóban elvihessék a tiszteket.

Minthogy a vádlott nem ezt tette, hanem tiltakozott az elvitele ellen, ebből nyilvánvaló, hogy szándéka nem a megmentés, hanem a későbbi felelősségre vonás volt.

A vádlott a megállapított tényállást szemben tagadta, hogy 1956. októ-

ber 30-án fegyveres beavatkozást kért volna a nyugati nagyhatalmaktól s hogy ilyen követelést aláírt volna. A megyei bíróság az egybehangzó tanúvallomások alapján állapította meg a tényállást.

Valamennyi idevonatkozó tanú, saját magát is terhelően azt adta elő, hogy a megfogalmazott követelést, melyet Gulyás Lajos diktált, magyarul írták s abban az volt többek között, hogy fegyveres segítséget is kérnek. A tanúk is aláírták ezt a memorandumot, tehát ez a körülmény rájuk nézve is terhelő, mégis valamennyi tanú egybehangzóan állítja ezt. Így vádlott védekezése nem fogadható el.

...

A bűnösség és a minősítés kérdései

Földes Gábor, Tihanyi Árpád, Gulyás Lajos azzal, hogy a tényállásban leírt cselekményeket elkövették megvalósították a BHÖ 1. pont (1) bekezdésben felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésének bűntettét, valamint a BHÖ 349 pontban foglalt és a Btá. 20. § (2) bek-e szerinti gyilkosságra való felbujtás bűntettét.

...

Nem kisebb a szerepe Tihanyi Árpádnak sem, aki egyik oldalról az államhatalom törvényes szervének, a tanácsok felbomlására működik közre, a másik oldalon a fegyveres erők felszámolására, a határ megnyitására felfegyverezett csapatot vezet.

Hasonló Gulyás Lajos tevékenysége is, azzal a különbséggel, hogy ő önállóan is kezdeményez, így ő kezdeményezi, hogy Levél községből a lakosság tüntetésre induljon, s nem rajta múlik, hogy ez meg nem valósult.

Kezdeményezi a helyi tanács leváltását Levél községben, kezdeményező szerepe később vezetői tevékenységbe csap át, így a hegyeshalomi határőrség leszerelésének vonatkozásában is.

Mindhárom vádlottnál tehát a fenn írt törvényhely alkalmazásáról lehet csak szó...

...

A védelem Gulyás Lajos vonatkozásában még a BHÖ 8. pontjára, illetve 35. pontjára is hivatkozik. A megyei bíróság álláspontja szerint Gulyás Lajos a tényállásban vett cselekményeit nem lehet egymástól elszigetelten, egymagukban vizsgálni. Ezért nem lehet azt mondani, hogy azzal, hogy ő fegyveres beavatkozást kért, a vádlott hazaárulást követett el: azzal, hogy tüntetést akart kezdeményezni Levélen, csak az előkészületi cselekménynél tartott, tehát a BHÖ 8. pontjában felvett bűncselekményt valósította meg, hanem csak összes tevékenységét egymással és az országos eseményekkel összefüggésben lehet vizsgálni. Ha ezt tesszük, arra a megállapításra kell hogy jussunk, hogy a vádlott az állam megdöntésére irányuló szándékának keresztülvitelében, úgy a belső, mint a külső erőket differenciáltan, sokoldalúan mozgósította, s mosonmagyaróvári és környéki területen az ellenforradalmi erők egyik vezetőjévé vált.

Mindhárom vádlott szándéka az államhatalom megdöntésére irányult, azonban a szándékot motiváló körülmények különbözőek.

...

Tihanyi Árpád és Gulyás Lajos vádlottak szándéka a szocialista rend iránti gyűlöletből, a kapitalista rend visszaállításának lehetőségéből táplálkozott.

Mindhárom vádlott a határőrlaktanyánál, illetve a tanácsházán a tényállásban leírt cselekménye megvalósítja a gyilkosságra való felbujtást is. Mindhárom vádlott a mosonmagyaróvári tömeg hangulatának ismeretében cselekedett.

...

Ezért a megyei bíróság mindhárom vádlottat a gyilkosságban való felbujtásban is bűnösnek mondta ki. Mindhárom vádlottnak vonatkozásában az előre megfontoltság is megállapítható. ...

Gulyás Lajos, amikor a győri fegyveresek megérkeztek Mosonmagyaróvárra, már akkor felmérte a helyzetet s Levélre siet, hogy Levél lakosságát is bevigye Mosonmagyaróvárra. Ez is azt mutatja, hogy világosan látta, hogy a lefegyverzés esetleg erőszakos úton fog bekövetkezni, s ha nem is kívánta az emberáldozatot, de ennek lehetőségébe belenyugodva cselekedett.

...

Gulyás Lajos tudott a győri fegyveresek érkezéséről, ennek tudatában ment Levél községet mozgósítani, majd maga is a honvédlaktanyához ment. A szándéka eshetőlegesen már ekkor átfogta a gyilkosságok lehetőségét, azonban Gyenes György meggyilkolása és az ő felbujtói tevékenysége – nevezetesen, hogy Levél község népét a laktanyához vigye – között okozati összefüggés nem állapítható meg.

...

A büntetés kiszabásáról

A vádlottak cselekményének társadalmi veszélyességét vizsgálva az egész tevékenységüket bele kell helyezni az országos összefüggésekbe, az akkori nemzetközi viszonylatokba.

Ennek a büntetőpernek az anyaga is minden vonatkozásban igazolja, hogy a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásától kezdve az egyedül lehetséges és helyes utat választotta a kibontakozásra.

Világosan bizonyítja ez a per, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt értékelése az 1956. évi október, november havi eseményekkel kapcsolatban helyes volt és mindenben megfelelt a valóságnak.

...

Gulyás Lajos III. r. vádlottat is halálra ítélte a megyei bíróság. Nála egyedül a családos állapot jöhet számításba, mint enyhítő körülmény. A súlyosbító körülmények túlsúlya, vádlott bűnösségének foka, az elkövetett cselekményeinek tárgyi súlya, azoknak mérhetetlen kárt okozó hatása, személyének társadalmi veszélyessége olyan fokú, hogy az enyhítő szakasz alkalmazása törvényszerűen nem lehetséges.

Nála súlyosbító körülményként értékelte a megyei bíróság a többszörös halmazatot, az általa elkövetett cselekmények módját, nevezetesen azt a körülményt, hogy részben lelkipásztori befolyását felhasználva, részben a körülményektől függően volt országgyűlési képviselői mivoltára hivatkozva hajtotta végre cselekményeit.

Ugyancsak súlyosbítóként értékelte a megyei bíróság azt a szívós kitartást, amelyet hosszú időn keresztül cselekményeinek elkövetésével tanúsított, alkalmazkodva a helyzet adta lehetőségekhez. Ezeknek a figyelembevételével szabta ki a megyei bíróság a büntetést.

Földes Gábor, Tihanyi Árpád és Gulyás Lajos vádlottakkal szemben a megyei bíróság teljes vagyonelkobzást mondott ki, a BHÖ 11. pont (5) bekezdése alapján, a törvényhely kötelező rendelkezése szerint.

...

Bizonyítási indítványokról

A bíróság a védelem által előterjesztett bizonyításkiegészítési kérelmek közül azoknak a tanúknak a kihallgatását rendelte el, akiket a még tisztázandó ténykörülmények szempontjából szükségesnek látott.

...

Gulyás Lajos vádlott és védője által előterjesztett egész bizonyításkiegészítési kérelmet a bíróság azért nem rendelte el, mert a bizonyítani kívánt ténykörülményeket az addig kihallgatott tanúk, s nemkülönben a vádlott vallomása annyira tisztázta, hogy azok meggyőző voltát a bejelentett tanúk esetlegesen eltérő vallomása sem ronthatta volna le.

...

Győr, 1957. évi június hó 10. napján
Gyepes István s. k. a megyei bíróság elnöke, a tanács elnöke.
Sütő Ferenc s. k. Kovács Károly s. k. ülnökök

A kiadvány hiteléül:
irodavezető

Gulyás Lajost 1957. december 31-én Győrben kivégezték.

*

(Confessio, XIV (1990/3) 121–122. o. Csizmadia Károly közlése)

Leányai: Csilla és Anikó gondoltak arra, hogy megkerestetik édesapjuk sírhelyét. Az igazságügyi miniszterhez (Kulcsár Kálmán) a következő szövegű levelet intézték:

„Tisztelt Igazságügyi Miniszter Úr!

Miután tudomásunkra jutott, hogy az Ön által vezetett minisztérium felülvizsgálja a politikai perekben elítéltek ügyét, ezúton kérjük tisztelettel a nyilvánosságra hozott névsorban is szereplő édesapánk, Gulyás Lajos (sz. Kisújfalu, 1918. febr. 5-én) ügyének felülvizsgálatát is.

Édesapánk az 1956-os októberi események idején Levélen volt református lelkész. Részt vett az 1956. október 26-i mosonmagyaróvári eseményekben. Számunkra, akik akkor 10 és 12 éves gyermekek voltunk, máig is ismeretlen vádak alapján a Győri Bíróság halálra ítélte. Az ítéletet 1957. december 31-én végrehajtották. Ezúton kérjük a Miniszter Urat, hogy édesapánk perének felülvizsgálatát elrendelni szíveskedjék. Egyben kérjük kivizsgálni eltemetésének körülményeit, ma sem tudjuk, hogy hol nyugszik.

Győr, 1989. június 5.

Tisztelettel Gulyás Lajos leányai: Gulyás Csilla, Győr, Jereváni út 23. Andrásiné Gulyás Anikó, Győr, Lepke u. 39."

Az Igazságügyi Minisztérium Titkársága IM-260/1989. szám alatt a következő választ küldte Gulyás Anikó címére:

„Tisztelt Gulyás Csilla és Gulyás Anikó!

Értesítem Önöket, hogy édesapjuk, Gulyás Lajos a rendelkezésünkre álló adatok alapján a sopronkőhidai temetőben (a temető elkülönített – ma már megszűnt – részében) jeltelen sírban nyugszik.

Tekintettel arra, hogy a nagy területen számos jeltelen sír van, sajnos lehetetlen megállapítani, hogy édesapjuk melyik sírban található. Ezért részére a végtisztességet csak jelképes temetéssel lehet megadni.

Információink szerint a sopronkőhidai temetőben az itt elhantoltakról a kegyeleti megemlékezést 1989. június 15-én a helyszínen megtartották, ily módon is megadva a végtisztességet az elhunytaknak. Budapest, 1989. július 28. Barsiné dr. Gráber Mária, az államtitkári titkárság vezetője."

Ugyanakkor az Igazságügyi Minisztérium megküldte Gulyás Lajos leányai címére IM Eln. 246/1989. szám alatt a következő szövegű levelet:

„Dr. Kocsis Elemér püspök úrnak, lelkészi elnök, Budapest:

Tisztelt Püspök Úr!

A Magyarországi Református Egyház Zsinatának Elnöksége nevében a koncepciós eljárásokat elszenvedő lelkészek ügyében hozzám küldött levele nyomán az alábbiakról tájékoztatom.

A jelzett büntetőügyek, az internálások, kitelepítések felülvizsgálata folyamatban van, ami természetesen kiterjed az egyházi személyekre is. Az ügyek megnyugtató lezárásáig kérem az Elnökség és a hozzátartozók türelmét. Budapest, 1989. június 8. Üdvözlettel dr. Kulcsár Kálmán"

Bán István református lelkész pere

A Szabolcs-Szatmár megyei ügyészség vádirata Bán István perében

(Közli Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár megyei dokumentumai I/5. Nyíregyháza. Nyíregyháza megyei jogú város Önkormányzata, MTA Jelenkortörténeti Bizottsága, MTC PRESS, 1993.)

Szabolcs-Szatmár Megyei Ügyészség Nyíregyháza
1957. Bül. 36. sz.
Megyei Bíróság Büntetőtanácsa Elnökének
Nyíregyháza

Vádirat

Bán István nyíregyházi lakos ellen népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntette miatt indított büntetőügyben a vizsgálat alapján a következőket állapítottam meg:

Bán István terhelt vasutascsaládból származik, édesapja MÁV-elöljáró volt, 1934-ben nyugdíjazták. Vagyoni helyzetük egy lakóház. Három testvére van, akik közül egy Ausztráliában él. 1944-ben szüleivel együtt nyugatra menekült és nővére onnan távozott Ausztráliába.

Terhelt a nyíregyházi Kossuth Gimnáziumban érettségizett, majd innen a debreceni teológiára került. 1955 októberében nevezték ki segédlelkésznek a nyíregyházi tanyai egyházközséghez.

Terhelt már teológus korában ellenséges magatartást tanúsított népi demokratikus államunk és szocialista társadalmi rendszerünkkel szemben, ebből kifolyólag nézeteltérése támadt saját tanárával, Békefi Benő ref. esperessel, aki a református lelkészek részéről egyik aktív harcosa volt a béke-világmozgalomnak. Ez időben terhelt az egyházi ideológia alapján igyekezett támadni a békeharc és a szocializmus ellen, és ezen keresztül Békefi Benőt és hozzá hasonló gondolkozású református lelkészeket a hallgató társai előtt lejáratni.

Az ellenforradalom ideje alatt terhelt, aki ebben az időben Nyíregyházán ref. s. lelkész volt, megragadta az alkalmat, hogy a helyi rádió felhívta reformáció emlékére tartandó beszéd megtartására, a legszélesebb nyilvánosság előtt hangot adjon népi demokratikus államrendszerünk elleni gyűlöletéről és egy vallásos beszéd köntösében nyíltan uszítson. Ezen beszédet 1956. október hó 31-én tartotta meg a rádióban.* Ezen beszéde nyílt-burkolt formában támadja népi demokratikus államrendünket, ugyanakkor feldicséri és visszaköveteli szocialista társadalmi rendszerünk egyik leghalálosabb ellenségét, Mindszenty bíborost. „Mi magyar reformátusok visszakérjük az igehirdetői szolgálatba a Pap Bélákat és római katolikus atyánkfiaival együtt örvendezünk Mindszenty bíborosnak..." stb. „Nem hazugságszólamról beszélek, amelyeket eddig a hamisságtól, az antikrisztustól hallani lehetett."

Ezen ellenforradalmi hangulatot felhasználja arra, hogy 1956. novemberben kezdeményezze Békefi Benő ref. esperes eltávolítását, illetve Békefi és hozzá hasonló demokratikus gondolkozású ref. lelkészek lemondatását.

---

* Semper reformari debet.

Újra meg újra reformálni kell!

A reformáció csaknem négy és fél százados emléknapján köszöntelek benneteket Szabolcs-Szatmár megyei református atyámfiai, szülőföldem népe!

Emlékezünk atyáinkra és arra, amit reánk hagytak: ugyanakkor vérrel és verejtékkel alakítjuk jelenünket, hogy az dicsőséges múltunkká merevedjék. Gazdag örökségű múltunkat és fájó meg örömöt adó jelenünket egybeölelve, dicsőítjük érette mennyei Urunkat, az Úr Jézus Krisztust. Ma sokkal inkább, mint máskor felszakad szívünkből Kálvin imádsága: Soli Deo Gloria! Dicsőség egyedül Istennek!

Ma, amikor szószékre lépek, hogy a tanyák népének hirdessem Isten Igéjét, az élő Beszéd bibliaolvasó kalauzunk szerint a 2Tim levél 2. fejezetének 19. verséből szólt hozzánk: „Ismeri az Úr az övéit; és álljon el a hamisságtól minden, aki a Krisztus nevét vallja". Ezt az Igét kell most tolmácsolnom; úgyis, mint reformátori hagyatékot, és úgy is, mint történetünk fordulópontján irányt adó üzenetet!

Az elkeseredés és rettegés napjaiban nem vettük eszünkbe, hogy ismeri az Úr az övéit. Sőt, kétségbeesésünkben oly sokszor tolult ajkunkra a könnyeket is kiparancsoló kérdés: Hát még Te is elhagytál, Istenem?! Sola fide! Egyedül hitből, csak hit által – vesszük a reformátori örökséget. Ismeri az Úr az övéit, hangzik felénk a lelket gyógyító beszéd, és mi ebben az Igében megtaláltuk békességünket. Szorongva figyeltük az elmúlt napok eseményeit, és bizonyosan velem együtt buzgóságosan könyörögtetek Urunkhoz: mi ezt tettük, „csak ezt tettük": imádkoztunk! Mondjátok, ki volt velünk, amikor a történet pillanatainak drámai feszültségében embersorsunk mérföldes csizmával haladt előre? A nagy Isten! Igen, a hatalmas Isten, senki más! Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?!

Az elmúlt napok történetének megértéséhez ez a kérdés ad kulcsot. Sola gratia. Egyedül kegyelemből cselekedett velünk nagy dolgokat az Isten.

Meg vagyok győződve arról, hogy Isten meg akarja áldani népünket. Ezért ajándékozott ilyen történelmet a számunkra. Igénk így hangzik: Ismeri az Úr az övéit. Ebből a nagyon sok örömöt és áldást sugárzó Igéből egy *teljesítendő* parancs hangzik felénk: mi is ismerjük meg Őt! Ebben az ismeretben áldja meg Isten népünket.

Mert úgy folytatódik Igénk: Álljon el a hamisságtól minden, aki a Krisztus nevét vallja. Hát halljátok meg a szent parancsot! Tudom, hogy sokan közületek szívök keserűségében templomaink küszöbét sem tudták átlépni. Tanyasi gyülekezetemmel együtt, mióta közöttük szolgálok, vasárnapról vasárnapra, és napról napra így imádkoztunk: Isten, tisztítsd meg és szabadítsd meg egyházadat a hamis tanítástól. Higgyétek el, hogy hatalmas Urunk meghallgatta imádságunkat. *A hamis próféták szájából kivette Isten a szót, legyenek azok főpapok,* vagy vidéki prédikátorok. Noha az elmúlt pénteken még napvilágot láthatott egy olyan cikk a Szabolcs-Szatmár megyei Néplapban egyházunk egyik szolgájának tollából, amely megpecsételi és elítéli történetünk új fejezetét író hőseink áldozatos tetteit, noha a pesti adó hullámhosszain az elmúlt napokban is hallhattatok erkölcsöt romboló papi beszédet, noha lázadóvá lehetnétek egyházunk kormányzóinak egész spekulatív teológiája miatt, mégis – halljátok meg az Igét: *álljatok el a hamisságtól.* Nincs közünk hozzá, nekünk más az utunk. Nem a gyűlölet, nem a bosszú a mi utunk, mi félreállunk, és aki az ítélő Bíró, az Úr Jézus Krisztus, a történet Ura megítéli őket. Mi pedig az Igét hirdetjük, és az Igéből élünk, sola Scriptura, egyedül a Szentírásból.

Megnyíltak előttetek a templomajtók, atyámfiai, előttetek pedagógusok, tisztviselők, közalkalmazottak, diákok és katonák, akik eddig fenyegetések miatt nem léphettétek azt át. Jöjjetek és hallgassátok az életre hívó Igét, jöjjetek és ismerjétek meg a jövőre mutató utat. De az aratásban munkások kellenek! Akármilyen munkás nem alkalmas! Csak azok, akik az aratáshoz értenek. Csak olyanok hirdethetik az Igét, akik csak az Igét hirdetik és semmi mást, és az ajkuk nem terhelt korábbról hamisságokkal. Kérjük mi is, hogy állítsák vissza azokat az igehirdetői szolgálatba, akik onnét erőszak miatt félreállíttattak. Mi, magyar reformátusok, visszakérjük az igehirdetői szolgálatra a Pap Bélákat, és római katolikus atyánkfiaival együtt örvendezünk Mindszenty bíboros és más fogva tartott lelkésztestvérünk szolgálatba való visszaállításának. Népünk szomjas az Igére, népünknek szüksége van az Isten beszédére!

Álljon el a hamisságtól mindenki, aki a Krisztus nevét vallja... Olyan terhes volt környezetünk a hamisságtól, de terhes még mindig, ezekben a pillanatokban is. Felnőttek, akik megátalkodottan kerülték az erkölcsi nevelés színhelyét, árdrágítással próbálták kifosztani a történelmünk súlyának nehezebb végét hordozó testvéreiket. Köszönöm az összetört tojásokat, és köszönöm a földre ürített tejeskupákat! Nagyszerű nevelés volt! Álljatok hát el a hamisságtól ebben az időben, inkább adományaitokkal segítsétek azokat, akik mélyen megsínylik a vallásos nevelés hiányait. Miért ólálkodnak a kirakatok körül, és miért zúzták be az ablakokat kövekkel? Álljatok el gyermekek a hamisságtól! – Vegyetek példát a fegyelmezett felnőttektől, akik a tüntetések során egyetlen középületben, köz- vagy magántulajdonban lévő birtokban nem tettek kárt. Fegyelmezettségük győzelem volt!

Nyíregyháza népe, büszke vagyok rád! Éppen fegyelmezettséged volt a legnagyobb fegyver. Kiáltványod az orosz katonákhoz, a szovjet hadsereghez többet ért, mint száz tank vagy száz ágyú! Mi a szívünkkel és a szavunkkal *harcolunk s szívek ellen.*

Semper reformari debet... Újra reformálni kell. A régi elavult, újat kezdett az Isten.

Majd 1956. november 2-án ismét rádióbeszédet mond Nyíregyházán,* amely beszédében egészen nyíltan az ellenforradalom mellé hívja fel a dolgozókat, támadja népi demokratikus államrendszerünket és megfenyegeti azokat, akik szembe akarnának helyezkedni az ellenforradalommal. „...sok még a rendetlenség, a százfejű ellenség még itt is, ott is megmutatja magát és fokozottabb éberségre serkent... stb." „...Akik szívük mélyén rejtetten azzal az indulattal vannak, hogy a történteket visszájára fordítsák, ezt meg ne kíséreljék, mert a mi Urunkkal hadakozni életveszélyes. Ő megemésztő tűz!"

Közelmúltunk fájdalmas tapasztalatait igen bölcsen mérték fel azok, akik a követeléseink pontjait megfogalmazták. Magam részéről csak egyet szeretnék ezekhez és a Forradalmi Tanácsok munkájához fűzni: a történelem Uráról el ne feledkezzetek; Isten nélkül reménylett jövőnk romhalmazzá válik. Erre békés példa történeti közelmúltunk. Az egyház szívesen, örömmel segít. Nem hazugságszólamokról beszélek, amelyeket eddig a hamisságtól, az antikrisztusitól hallani lehetett. Álljatok el a hamisságtól, hangzik ma felénk a parancs. – Az egyház, bizonyosan mondhatom, felekezeti különbség nélkül, kész Isten Igéjét tolmácsolni a számotokra. Ez az igazi segítségetek. Fogadjátok el, éljetek vele.

* Kedves református testvéreim, szabolcsi magyarok, szülőföldem népe!

Ezekben a pillanatokban koporsók dübörgése, fekete rögök tompa koppanása és díszlövések sorozata töri meg a gyászolók bús csendjét. Temet az ország. Kegyelettel áldozunk azoknak, *akik ebből az életből távozva, szabadságot szereztek nekünk.* Ha zokogásunkat a férfiak keménységével fojtjuk is vissza, mégsem tagadhatjuk, hogy fáj, nagyon fáj azoktól elválnunk, akik érettünk áldozták életüket. Vigasztaljon meg bennünket a vigasztalás Szent Lelke.

Hősi halált halt református teológusok! Véretek sok szennyet mosott le, és mi, magyar református lelkészek azt az utat akarjuk járni, amelyet véretek jelölt meg a számunkra. Gyógyulnak a sebek! A hatalmas Isten gyógyítja őket, és visszakapjuk azt a sok *értékes életet, akik készek voltak meghalni értünk. Imádkozzunk a sebesültekért.*

A belső rend is lassan helyreáll. Sok még a súrlódás, sok még a rendetlenség, a százfejű ellenség még itt is, ott is megmutatja magát, és fokozottab éberségre serkent. Azt azonban bízvást mondhatom, hogy azon a történeten, amelyet Isten kijelölt a számunkra, semmit sem változtathatnak. Csodákat éltünk át, Isten nagy tetteit – és én szeretettel kérem azokat, akik szívök mélyén rejtetten azzal az indulattal vannak, hogy a történteket visszájára fordítsák, ezt meg ne kíséreljék, mert a mi Urunkkal hadakozni életveszélyes. *Ő megemésztő tűz! Végre megpihenhet sokat szenvedett hazánk népe,* a semlegességben regenerálódhatik mindennemű veszteségéből.

Egyházunk életében is új fejezetet kezdett Isten. Mi elébe megyünk a mi hatalmas Urunknak orcapirulással, hogy így adjunk néki dicsőséget. Áldjuk Őt, hogy nekünk ajándékozta Ravasz Lászlót és Kardos Jánost. Áldjuk Őt, hogy nagy pere után nagyobb zökkenő nélkül vezeti tovább egyházunk külső és belső rendjét.

Egyházkerületünk vezetéséről és lelkészi állásáról azóta bizonyosan lemondott Péter János, és vele együtt azok is, akik teológiai állásfoglalását református népünk nagy elkese-

Ugyanezen beszédében követeli Péter János református püspök, Békefi Benő és társainak eltávolítását.

Majd felhívja a lelkipásztorokat, hogy segítsék munkájukban a Forradalmi Tanácsokat.

Végül felhívja a Forradalmi Tanácsokat, hogy munkájukban vegyék igénybe a Horthy-rendszer levitézlett elemeit, szocialista rendszerünk ádáz ellenségeit, mint például dr. Birtha József volt rendőr főhadnagy,* földbirtokos fia és hozzá hasonló egyéneket, és figyelmezteti őket, hogy egységüket óvják meg a titkos restaurációra törekvőkkel szemben.

---

redésére osztották és hirdették. Tiltakozásainkat e börtönök, büntetések, félretételek, szolgálatból való félreállíttatásaink pecsételték meg; ezért nem tartom szükségesnek, hogy lelkésztársaim nevében is külön tiltakozzam Péter János cikke ellen, amely éppen ma egy hete jelent meg a *Szabolcs-Szatmár megyei Néplapban.* Hiszen ez csak egy csepp a tengerből.

Egyházmegyénk területén is nagy fegyelmezettségre van szükség. A mi egyházmegyénkben különösen. *Békefi Benőt* ma megkértük, hogy összes tisztségéről mondjon le, és lelkészi állásából való nyugdíjazását kérje. – Az a reményem, hogy Békefi Benő, Molnár Bálint és munkatársaik távozásával nemcsak egyházmegyénk élete, hanem a sokat szenvedett nyíregyházi gyülekezet belső rendje is megújul. A nyíregyházi presbitérium elhívott tagjai bizonyosan tudni fogják kötelességüket, és elsősorban megtisztítják soraikat, azután segítenek összeszedni a szétszórt nyájat.

Egyházközségeink, presbitériumaink türelmesen várják meg azokat a rendelkezéseket, amelyeket Konventünk és Zsinatunk elnöke: *dr. Ravasz László püspök úr adandó;* az *ő* bölcs vezetése a legkisebb orvoslásra szoruló ügyre is kiterjed. – A lelkipásztorok tőlük telhetőleg segítsék a Forradalmi Tanácsok munkáját.

Végezetre a *Forradalmi Tanácsokhoz hadd szóljak.* Emlékezzetek meg azokról, akik az elmúlt 10 esztendő során kétkezi munkájukkal tartották el családjukat, pedig tanult emberek voltak. Ott voltak közöttetek munkások, és megállták a helyüket. Higgyétek el, az elmúlt 10 esztendő alatt sokat tanultak a dr. Birtha Józsefek és a többiek, kétkezi munkájuk egybekovácsolta őket szenvedő népünkkel, és én azt tanácsolom: használjátok ki az ilyenek talentumait. Becsüljétek meg a tanult honfitársaitokat, és *ne befolyásoljanak benneteket azok, akik titkos restaurációra törekvéssel akarják megbontani az egységet.* Minél több kiművelt emberfőt, ez a haza haszna.

Szabolcs-Szatmár magyar népe, Isten gazdag áldását kérem életetekre.

* Dr. Birtha József 1956-ban apagyi lakos, 1944-ig mint fogalmazó volt alkalmazva a Nyíregyházi Rendőrkapitányságon századosi rangban. Az ötvenes évektől villanyszerelőként dolgozott Nyíregyházán a Megyei Villanyszerelő Vállalatnál. A baktalórántházi járási rendőrkapitányság nyomozást rendel el ellene izgatás miatt. Előzetes letartóztatásban volt 1957. június 26-tól július 9-ig. A Szabolcs-Szatmár Megyei Ügyészség 1957. Bül. 260. számú 1957. augusztus 27-én kelt határozatával Birtha József ellen indított nyomozást bizonyítékok hiányában megszüntette.

Terhelt az ellenforradalom leverése után sem szűnik meg támadni népi demokratikus államrendünket, és erre a célra a református lelkipásztorokat igyekszik megnyerni, hogy ezeken keresztül ellentétet szítson az állam és az egyház között.

1956. november 29-én sokszorosítja terhelt rádióbeszédeit és annak egy példányát egy általa ez alkalommal szerkesztett – a nyomozati iratoknál elfekvő – háromoldalas levél kíséretében átadta G. Andor nyíregyházi ref. lelkésznek, aki korábban már kifogásolta terhelt forradalom ideje alatti magatartását. Ebben a levélben ismételten leszögezi terhelt az ellenforradalom melletti kiállását és uszít a demokratikus gondolkozású lelkészekkel szemben. „A forradalom nem jelentett számomra új helyzetet, csak egy fejezetet az egészből ... ezt a folyamatot én ahol tudtam, elősegítettem és jeleztem. Ez az ítélet erkölcsileg lezúdult és valóságosan megemésztette az egész hazug igehirdetést", mondja többek között terhelt, majd így folytatja: „Így született meg bennem a gondolat, hogy amennyit palástom megenged, annyit segítsek az elmúlt hetek eseményeiben. Nem akartam függöny mögül és párnázott székekből szemlélni és megvárni, hogy mi sikeredik ki abból, amiben tízezrek veszítik életüket ... a rádió nyíregyházi vezetőjével összetalálkozva, és ezt a találkozást magam kerestem, felajánlottam adminisztratív segítségemet ... hogy ezt megtettem, a mai napig sem bántam meg. Állást foglaltam a forradalom mellett, azokkal az egyházi személyekkel, akik ezt elítélték." (Mellékelem a rádiónyilatkozat szövegét.) G. Andor és több lelkésztársa elítélték az ellenforradalmat. Terhelt ezért tartotta szükségesnek rádióbeszédének sokszorosítását, hogy ezeket a lelkészeket megnyerje magának. (G. Andor és B. Béla tanúk vallomásai, valamint a 85–103. lapszám alatti okiratok.)

Terhelt tovább folytatja aknamunkáját a demokratikus gondolkozású lelkészek ellen, mert 1956. december 23-án megtartott ref. presbiteri gyűlésen heves támadást indít Békefi Benő, Molnár Bálint lelkészek ellen, akik szembehelyezkedtek terhelt ellenforradalmi magatartásával, és indítványozza Békefi Benő és Molnár Bálint leváltását. Terhelt felszólalásának hatása alatt a presbitérium magáévá teszi a terhelt indítványait.

Végül is terhelt 1957. január havában Szabó Béla apagyi református lelkésztől megszerzi a nem sok idővel azelőtt Budapesten Ravasz László püspök vezetése és irányítása alatt megtartott református „megújulási mozgalom" értekezletén hozott írógéppel sokszorosított programnyilatkozatát, valamint ugyanezen személytől az Írószövetségnek 1956. évi december hó 28-án „Gond és Hitvallás" c. határozatát.

Terhelt tudatában volt annak – mert ezt Szabó lelkész közölte is vele –,

hogy az Állami Egyházügyi Hivatal kiküldötte igen sok tekintetben magával a mozgalommal, valamint ennek a programnyilatkozatában foglaltakkal nem ért egyet. A nyomozati iratoknál elfekvő ezen programnyilatkozat igen sok tételében támadja a szocialista társadalmi rendet, és azzal vádolja az államot, hogy a közelmúltban az állam beleszólt az egyház legbensőbb ügyeibe és a tulajdonképpeni egyházkormányzást az Állami Egyházügyi Hivatal végezte. Ennek volt az eredménye, hogy az egyházon belül személyes diktatúra támadt, amely egységes volt az állami parancsuralommal, majd nehezményezi az egyház tulajdonát képező földek és hasznot hajtó papírok (részvények stb.) elvesztését stb. A nyomozati iratoknál elfekvő az Írószövetség Gond és Hitvallás c. határozata ugyancsak sorozatos támadásokat tartalmaz szocialista társadalmi rendünk, valamint a Szovjetunió és a szovjet hadsereg ellen.

Terhelt miután ezen iratokat áttanulmányozta és alkalmasnak találta, hogy ezeket felhasználja bűnös tevékenységének folytatására, a bűnjelként lefoglalt írógépen az Írószövetség határozatát több példányban lemásolta. Az Írószövetség lemásolt határozatát, valamint a megújhodási mozgalom programnyilatkozatának eredeti példányát terhelt feladó nélküli borítékban elküldötte postán Koncz Zoltán újfehértói ref. lelkésznek, azzal a felhívással, hogy azokat terjessze. Míg az Írószövetség határozatának másik példányát személyesen vitte el Varga Endre ref. világi gondnok műhelyébe tanulmányozás végett.

Terheltnek ezen iratoknak a terjesztésével az volt a célja, hogy ezeket az embereket megnyerje az államrend elleni izgató tevékenységéhez. Terheltet további bűnös tevékenységében a rendőrség által történt őrizetbe vétele akadályozta meg.

Terhelt fenti bűncselekményeit részben beismeri, részben azonban tagadja, és az államrend elleni izgató ténykedéseinek nagy részét az egyház belső életében lezajló ideológiai harcnak igyekszik feltüntetni. Bűnösségét azonban bizonyítani kívánom V. Endre, B. Béla, G. Andor, K. Zoltán tanúk vallomásaival, valamint a bűnjelként lefoglalt okiratokkal.

A fentiek alapján az 1957. évi február 14. óta előzetes letartóztatásban lévő Bán István terhelt (aki 1931. november 3-án Nyíregyházán született, apja, id. Bán István, anyja: néhai Pintér Klára) ref. s. lelkész, nőtlen, vagyontalan, református teológiát végzett, büntetlen, nyíregyházi Hunyadi u. 3. szám alatti lakos ellen

vádat emelek

a BHÖ 2. pont b. és c. alpontjaiban meghatározott népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntette miatt.

Indítványozom terhelt előzetes letartóztatásának az elsőfokú bírói ítéletig való meghosszabbítását.

Indítványozom a bűnjelekként lefoglalt írógépnek és iratoknak az elkobzását, terheltnek a bűnügyi költségnek megfizetésére való kötelezését.

Indítványozom a tárgyalás soron kívül való kitűzését.

A tárgyaláson részt veszek.

Idézendők jegyzékét alant közlöm

Nyíregyháza, 1957. évi április hó 13. napján.

Alexa Miklós s. k. megyei ügyész

Abonyi Arnold s. k. ügyész

A Szabolcs-Szatmár megyei Bíróság ítélete Bán István perében

A nyíregyházi megyei bíróság mint büntető bíróság
B.340/1957-5. szám.

A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN

A nyíregyházi megyei bíróság mint büntető bíróság Nyíregyházán, 1957. május hó 6. napján meghozta a következő

ítéletet:

Bán István *vádlott* (aki 1931. november hó 3-án Nyíregyházán született, uo. Hunyadi u. 3. sz. a. lakos, nőtlen, ref. segédlelkész, havi 795 Ft fizetéssel, egyetemi végzettségű, ref. teológiát végzett, apja: István, anyja: Pintér Klára, vagyontalan, büntetlen), 1957. február hó 14. óta előzetes letartóztatásban,

bűnös

3. rb. – 2 esetben folytatólagosan elkövetett – népi demokratikus államrend elleni **izgatás** bűntettében.

A megyei bíróság ezért őt összbüntetésül: 5 azaz ötévi börtönbüntetésre, mint főbüntetésre, továbbá 5, azaz öt évre egyes jogaitól eltiltásra, 500, azaz ötszáz forint vagyonelkobzásra és a bűnjelként lefoglalt írógép bűnjel elkobzására mint mellékbüntetésre í t é l i .

Kötelezi a felmerült 265,20 Ft bűnügyi költségnek az állam részére való megtérítésére.

A börtönbüntetésbe az 1957. február 14-e óta előzetes letartóztatásban töltött időt teljesen beszámítja.

A megyei bíróság a tárgyalás adatai alapján a következő tényállást állapította meg:

Vádlott Berettyóújfaluból, hol menyasszonyát látogatta meg, 1956. október 26-án érkezett vissza Nyíregyházára.

Értesülései bőséges alkalmat adtak arra, hogy felismerje az ellenforradalmi események lényegét, tartalmát, célzatát. Minderre értelmi képességei is alkalmassá tették. Annál is inkább, mert maga is érdeklődött az ellenforradalmi események iránt. Mindenesetre észlelhette, hogy az ellenforradalmi események népi demokratikus államunk addigi rendje, valamint a Szovjetunió baráti segítsége, sőt annak emléktárgyai megbecsülése ellen is irányultak.

Maga az ellenforradalom alapjában véve nem érte váratlanul. Saját nyilatkozata szerint: a „forradalom" nem jelentett számára új helyzetet, „csak egy fejezetet az egészből" (Gépelt levele 5. p. ...). Maga is azon igyekezett, hogy „segítsen" az eseményekben.

Ezt a szándékát akként valósította meg, hogy előbb 1956. október 31-én, majd ismételten 1956. november hó 2-án a nyíregyházi rádióban beszédeket mondott.

...

Nem állott el a vádlott attól a szándékától sem, hogy a református egyházközség és az egyházmegye életében a már rádióbeszédeiben is említett és megnevezett lelkészek eltávolítását továbbra is szorgalmazza. Az 1956 decemberi presbiteri ülésen – bár ez alkalommal inkább teológiai elvek kiélesedésével – sikerült is elérnie egyes személyek leváltását.

...

Vádlott általában nem tagadta a tényállásban írt tényeket. Elismerte, hogy az iratoknál másolatban elfekvő két rádióbeszédet elmondta, a levelet megírta és november végén a beszédeivel együtt a megnevezett személyeknek megküldötte, majd K. Zoltánnak is elküldte az Írószövetség nyilatkozatát.

Védekezésének a lényege az volt, hogy amit tett, nem izgatási szándékkal tette, hanem csupán teológiai elveit juttatta azok által kifejezésre. Teológiai elvei folytán került ellentétbe felettes hatóságaival, Békefi Benővel, Péter Jánossal és ezek leváltását is csupán azért követelte. Az Írószövetség határozatát pedig azért küldötte el K. Zoltánnak, hogy mint festőnek gondolatokat sugalmazzon vele.

A megyei bíróság a vádlott védekezését nem fogadta el.

Értelmi képességeinél fogva a vádlott különösen tisztában lehetett azzal, hogy az egyes cselekmények jellegét nem a használt szavak és kifejezések, hanem azoknak tartalma, célzata, eredménye és hatása határozzák meg. Éppen a vádlott, aki hivatásánál fogva gyakran használt kétértelmű kifejezéseket, gondolatokat, allegorikus kifejezéseket és parabolákat, nagyon jól tudta, hogy ezek az általa a hallgatókban, olvasókban keltett gondolatok azoktól a körülményektől függenek, melyek az adott helyzetben fennforognak.

...

Ilyen körülmények között a „régi rend" ócsárlása, a népnek az elmúlt 10 év alatti sorsának becsmérlése, az éppen akkori napokban zajló ellenforradalom dicsőítése a rádióbeszédekben a vádlott részéről nem hathatott másképpen, mint gyűlöletkeltés a népi demokratikus államrend és annak intézményei ellen. Beszédeiben a vádlott maga is azt követelte, hogy a régi rend híveit cseréljék fel más személyekkel. A rend ilyen felforgatására irányuló szándéka mutatkozik meg egyrészt amikor az állami hatalom viselőiül ajánlotta a régi (horthysta) rendőrtiszteket, másrészt leváltásra ajánlotta a református egyházi tisztségviselők közül azokat, akik az állam és az egyház között létrejött Egyezmény betartását fontosnak vélték. De mindettől eltekintve is, úgy a rádióbeszédek, mint az annak kapcsán küldött levél tartalma, valamint a vádlott által terjesztett Gond és Hitvallás című írószövetségi határozat közvetlen tartalma is politikai állásfoglalás az ellenforradalom mellett. Ezt levelében maga a vádlott is beismerte, és éppen erre hivatkozással küldötte meg a megnevezett személyeknek.

...

Vádlott nem sokat adott a fennálló rend korlátaira. Működése korábbi terén, az egyházi életben rendre szembeszállott a fennálló renddel, feletteseivel. Elvetette magától az egyházi teológia elvét, mely szerint az egyháznak mint szervezetnek a hívek, a gyülekezet vallásos élete igényeinek kielégítése a kötelessége, s ezáltal a nép, a fennálló rend, valamint az állam törvényeinek tiszteletben tartása.

...

Végeredményben a vádlott az ellenforradalom idején, sőt a tényállás taglalása szerint még november végén, majd január derekán is uszított, éspedig felelőtlenül uszított a népi demokratikus államrendünk ellen, a többi felelőtlen uszítókkal.

Ezért értékelte és minősítette a megyei bíróság vádlott cselekményeit a BHÖ 2. p. b) alpontja szerinti izgatás bűntettévé.

Egyrendbeli izgatás bűntettét képezi a két rádióbeszéd elmondása, s így ezt bár egy akaratelhatározásból eredően, de folytatólagosan követte el a vádlott.

Ezt követően a csaknem egy hónapig eltelt események közben a november 4-e és ezt követő napokban történt események, melyeknek alkalmasaknak kellett volna lenni arra, hogy vádlottat meggondolásra bírják, vádlottat is arra késztették, hogy felülbírálja addigi magatartását. Mégis november végén újból arra határozta magát, hogy beszédeit, újabb indokolását tartalmazó levelével együtt három ismerősének megküldötte. Ezen személyek előtt ez alkalommal, bár újabb akaratelhatározás folytán, s ezúttal is folytatólagosan, megint elkövette a népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntettét.

Végül harmadik ízben akkor követte el ugyanezen bűncselekményt, amikor K. Zoltánnak megküldötte a Gond és Hitvallás című határozatot. Ehhez képest 3 rb. bűntettet követett el vádlott a BHÖ 2. p. b) alpont szerinti minősítésben.

A vádirat utalt a BHÖ 2. p. c) alpontra is. Nyilván Békefi Benő és Molnár Bálint és más lelkészek elleni cselekményeket tekintette alapul.

Azt, hogy ezen személyek leváltását a presbitérium merőben a vádlott politikai jellegű akciói következtében határozta volna el, a megyei bíróság nem látta bizonyítottnak. L. András tanú is arról tanúskodott, hogy a presbitériumi gyűlésen vádlott teológiai elveit hangsúlyozta csupán. Nem látta tehát fennforogni a megyei bíróság azt a tényt, hogy ezen személyek leváltása politikai meggyőződésük miatt történt volna. Vádlott beszédeiben sem emelte ki, hogy ezen személyeket politikai meggyőződésük miatt támadja. Ezért a BHÖ 2. pont c) alpontja szerinti bűncselekményt nem látta fennforogni a megyei bíróság. Mindazonáltal azonban az elkövetett népi demokratikus államrend elleni izgatás bűncselekmény egyes részéről értékelte a vádlott azon tevékenységét, hogy a régi egyházi rend papjainak, főpapjainak eltávolítását követelte, mert ezáltal a vádlott éppen a régi rend – ha az egyházi rendnek is – felforgatása időszerűségéről akarta hallgatóit meggyőzni, s ezáltal akarta az egyházat tényleges akciókkal is bekapcsolni az ellenforradalomba.

Nem tekintette bűncselekménynek a megyei bíróság vádlott azon tevékenységét, hogy a megújulási mozgalom programját megszerezte, s azt – bár továbbadási szándékkal – lemásolni megkezdte, mert mindezáltal a vádlott még az izgatás bűntettét nem valósította meg. Legfeljebb előkészületi cselekményt végzett. Izgatás bűntett esetében az előkészületi cselekmény önmagában nem büntethető.

Önmagában is bűncselekményül lett volna értékelhető vádlott ama magatartása, mellyel Mindszenty katolikus főpapot üdvözölte, dicsérte és visszakérte. Való ugyan, hogy a szöveg további részében az áll, hogy a nép szomjas az igére, s úgy tünteti fel vádlott védekezésében, mintha csak az a cél vezette volna kitételében. Ámde az egész magyar nép előtt köztudomású Mindszenty bűnperéből s az egész politikai életünk ismeretéből, hogy Mindszenty a népi demokratikus államrendünk politikai ellenfele. Ezt bármiképp is tagadja, tudhatta vádlott is. Mikor tehát Mindszentyt visszavárta és üdvözölte, éppen arra a politikai harcra várta, mely népi demokratikus államrendünk ellen az ellenforradalom idején folyt, s hogy Mindszenty „igéi" mit jelentettek, vádlott november 3-án megtudhatta közvetlenül is. Mégsem bánta meg rádióbeszédét, és még november 29-én is terjesztette azokat.

Vádlott tehát ebben a vonatkozásban sem húzódhatik kétértelmű kifejezései háta mögé. Jól megfontolt szándékát éppen az mutatja, hogy az ellenforradalom melletti kiállását, uszítását megfelelően kendőzni igyekezett.

E bűncselekményekért a büntetőjogi felelősség teljes egészében terheli. A védelem által hivatkozott Btá. 14. § előnyei legkevésbé sem illethetik meg. Értelmi képességénél fogva tökéletesen tisztában volt cselekményeinek társadalmi veszélyességével. ... Tetteit jól megfontoltan, kellő megfontolási idő után követte el, s hónapok múlva sem bánta meg. Mindez arra mutat, hogy cselekményei egyéniségével összhangban állottak, s nem a pillanatnyi külső behatás alatt születtek. Ami végül a védekezésének azt a részét illeti, hogy vádlott beszédeiben csupán teológiai elveit nyilvánította, maguk a tények és a beszédek tartalmai cáfolták meg. A legegyszerűbb ember sem érthette félre a beszédek nyílt politikai tartalmát. Azokat később maga vádlott minősítette politikai állásfoglalásnak. Jól tudta pedig, hogy az egyházat és szolgáit az állammal kötött Egyezmény arra kötelezi, hogy egyik sem avatkozzon bele a másik hatáskörébe, hanem ki-ki a sajátját intézze, de éppen tetteivel szegi meg ezt az elvet.

Ilyen adatok mellett a megyei bíróság a vádlott cselekményei jogi értékelésében a tényállást teljesen felderítettnek látta. A védelem bizonyítási indítványában több tanú – Péter János püspök, Békefi Benő esperes, Molnár Bálint lelkész, Csáti József ÁEH vezetője – tanú kihallgatását kérte arra a körülményre, hogy amit tett a vádlott, nem politikai okokból tette, s hogy az egyház papjai szegték meg az állam–egyház Egyezményt.

Mindezen körülményeknek bizonyítása szükségtelennek mutatkozott. ...

A büntetés kiszabása szempontjából a megyei bíróság a vádlott személyének és az általa elkövetett bűncselekménynek társadalmi veszélyességét a fentiek figyelembevételével már mérlegelte.

Mindezen felül mint a cselekmény tárgyi súlyát növelő körülményt vette figyelembe, hogy vádlott két ízben is a legnagyobb nyilvánosság, a rádió közönsége előtt mondta el izgató beszédét, s így a legnagyobb tömeg gyűlöletét akarta felkelteni népi demokratikus államrendünk ellen. Másrészt vádlott a saját személyén kívül a református egyház erkölcsi tekintélyét is az ellenforradalom mellé állította, mégpedig erre felhatalmazás nélkül, a hivatalos egyházi vezető személyek akarata ellenére. Végezetül figyelembe volt veendő a büntetés kiszabásánál az is, hogy vádlott állhatatos egyénisége a megbánás hiányát mutatta, ami arra mutat, hogy a büntetés nevelő hatása nehezebben érhető el.

Mindezzel szemben csupán a vádlott betegsége jelentkezett olyan körülménynek, melyre tekintettel a büntetés mértéke enyhítendő volt.*

A Btá. 57. § értelmében mindehhez képest, figyelemmel a Btá. 50. § szerinti elvekre, az elkövető megjavításának és az általános megelőzésnek követelményeire, a megyei bíróság a rendelkező részben kiszabott büntetést tartotta megfelelőnek.

A kiszabott büntetésen felül mellékbüntetést is alkalmazott a megyei bíróság. Vádlott méltatlannak bizonyult a Btá. 40. § 2. bek. a) b) c) d) pontjaiban meghatározott egyes politikai jogai gyakorlására, ún. választójogosultságra, választhatóságra, ügyvéd és kitüntetésviselési jogosultságra. Ezért ezektől is eltiltotta 5 évre. A BHÖ 11. p. s 38. p. alapján vagyonelkobzást szabott ki, a Btá. 37. § alapján pedig a bűncselekmény elkövetésére szolgáló írógépet is elkobozta a megyei bíróság. A Btá. 54. § alapján az előzetes letartóztatás idejét teljesen beszámította, a Bp. 244. § alapján pedig a bűnügyi költségek megfizetésére kötelezte.

Nyíregyháza, 1957. évi május hó 6. napján.

Dr. Zolnai László s. k. mb. bíró, a tanács elnöke.

Az aláírásban akadályozott Hegedüs Sándorné ülnök helyett is.

Bihari Imre s. k. népi ülnök

* Tbc-s volt.

A Legfelsőbb Bíróság ítélete Bán István perében

Nbf.I.5087/1957/12. szám.

A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága népbírósági tanácsa Budapesten, az 1957. évi augusztus hó 14. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozta a következő

ítéletet:

A Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa izgatás bűntette miatt **Bán István** nyíregyházi lakos ellen indított bűnügyben a nyíregyházi megyei bíróság B.340/1957/5. számú ítéletét akként változtatja meg, hogy a vádlott cselekményét egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, a népi demokratikus államrend ellen gyűlöletre izgatás bűntettének minősíti

és ezért Bán István vádlottat 8 (nyolc) évi börtönre, mint főbüntetésre, valamint a törvényben felsorolt jogai gyakorlásától 5 (öt) évre való eltiltásra és egész vagyona elkobzására, mint mellékbüntetésre ítéli.*

Egyebekben a fellebbezéseket elutasítja és az elsőfokú ítélet egyéb rendelkezéseit nem érinti.

A börtönbüntetésbe az elsőfokú ítélet meghozatala után előzetes letartóztatásban töltött időtartam is beszámít.

...

Budapest, 1957. augusztus 14. napján.

Dr. Molnár László s. k., a tanács elnöke, az aláírásban akadályozott Maróti Károly és Válas József népbírák helyett is dr. Molnár László s. k., a tanács elnöke. Lakatos Péterné s. k., Keresztes Sándor s. k., a tanács tagjai.

* Bán István börtönbüntetését a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 0091/6/1962. számú határozatával kegyelemből 3 évi próbaidőre felfüggesztette, így 5 év 1 hónap és 27 nap letöltése után 1962. április 2-án szabadult a márianosztrai Országos Börtönből. 1962 szeptemberében a bodrogközi Belvízrendező Társulatnál helyezkedett el. 1969-ben felsőfokú szaktechnikusi, majd tanulmányait tovább folytatva 1972-ben vízgazdálkodási szaküzem mérnöki oklevelet szerzett. A nyíregyházi megyei bíróság 1975. július 6-i R.434/1975-7. számú végzése mentesítette a vele szemben kiszabott 8 évi szabadságvesztéshez, valamint az ezzel kapcsolatosan megállapított mellékbüntetéshez fűződő joghátrányok alól.

KÖZÖS ORSZÁGOS NAGYGYŰLÉSRE KÉSZÜL A REFORMÁTUS ÉS EVANGÉLIKUS BÉKEBIZOTTSÁG

(Reformátusok Lapja I (1957/15) július 7. 3. o.)

Július 3-án, Budapesten ülésezett az Országos Béketanács református bizottságának elnöksége. Ugyancsak ülést tartott az evangélikus békebizottság elnöksége is. Mindkét bizottság úgy döntött, hogy július 11-én országos lelkészi békegyűlést tart közös rendezésben, amelyen a Béke Világtanács colombói ülésének eredményeit összegezi. Úgy határoztak, hogy ezen a békenagygyűlésen tartandó előadásra Péter János püspököt, a Béke Világtanács tagját, a Kultúrkapcsolatok Intézetének elnökét kérik fel.

A református bizottság országos elnöksége foglalkozott Martin Niemöller püspöknek a colombói értekezlethez küldött levelével, melyben egyebek között ezt írja: „Teljes szívemmel gondolok a Béke Világtanács ülésére, és legbensőbb jókívánságaim fogják kísérni az Önök döntéseit, azzal az óhajjal, hogy bár hozzájárulna annak a halálos veszedelemnek a kiküszöböléséhez, amely napjainkban az emberiséget fenyegeti."

Érdeklődéssel hallgatta meg az országos elnökség Nyikoláj metropolitának a colombói értekezleten elhangzott felszólalása ismertetését. „Erről a magas szószékről szeretném kijelenteni most – mondotta a többi között –, amikor visszatekintve számba veszem a tiltakozások és kérések végtelen folyamatát, hogy az orosz ortodox egyház népével egyetemben a nukleáris fegyverek katonai célokra való igénybevételének még a gondolatát is bűnténynek tartja."

„A hívő ember lelkiismerete, különösen ilyen kínzó pillanatban nem hallgathat. Ismerjük XII. Pius pápa figyelmeztető hangját, amely követeli az atomerő felhasználását kizárólag az ember javára. Az anglikán egyház vezető személyei hasonlóképpen nyilatkoztak a nukleáris fegyverek felhasználása és ezen fegyverek kipróbálása ellen. Hasonló történt a német keresztyének körében is, akik számos püspökük személyén keresztül támogatták annak a 18 német fizikusnak a nyilatkozatát, akik megtagadták az

atomfegyverek kísérletének és használatának előkészítő munkájában való részvételt. Ha mindazoknak kijelentését és tiltakozását figyelembe vesszük, akik a keresztyéneket képviselik, a keresztyének százmillióit ott látnánk azok mögött felvonulni, akik az atomfegyver háborús célokra való felhasználásának minden szándékát és tervét elvetik."

Majd a továbbiakban arra mutatott rá a metropolita, hogy nemcsak a nyugati keresztyénség egyre szélesedő körei, vagy a keleti ortodox egyház fejezi ki hangos szóval hitbeli meggyőződésének megfelelő tiltakozását, hanem a sokmilliós tömegeket képviselő nem keresztyén vallásos emberek is. „A sajtóból tudom – mondotta –, a rádióban hallottam és most ezen a nagygyűlésen is hallom, hogy a buddhista és muzulmán vallás képviselői épp oly határozottan, mint mi keresztyének követelik a nukleáris fegyverek betiltását és azonnali megegyezést a nukleáris bombakísérletek megszüntetésével kapcsolatban. Bár a muzulmán és buddhista népek egyikének sincs birtokában atom- vagy hidrogénbomba, a veszély, amit ezek képviselnek, a föld összes népeit érinti. Éppen ezért a muzulmán és buddhista szolidaritás a nukleáris fegyverek kísérletének megszüntetésére és eltiltására alakult közös küzdelemben, igen nagy fontosságú üggyé vált. Ennek a szolidaritásnak eredményeképpen az összes vallásokból hatalmas front alakult, amely az élet legfőbb elveinek nevében tud is, de kell is, hogy ellenálljon a halál és a rombolás szellemének."

Felszólalását így fejezi be: „Az emberiség elsöprő többsége velünk van. Velünk van Isten, aki szívünkön keresztül a világ népeit megihleti a béke ügye érdekében! Velünk van a világ összes békeszerető népeinek igaza és lelkiismerete!"

A colombói ülés egyházi és világi résztvevőinek további felszólalásai, végül pedig ismeretes határozata arról győz meg bennünket, hogy az a békeszolgálat, amelyet református egyházunk folytat, más népek más keresztyéneinek is szívesen vállalt szolgálata. Az ember megmaradásáért, nyugalmas, egészséges, boldog életéért – s ami ennek alapja –, a békéért, egyházi szolgálatunk eszközeivel továbbra is dolgozni akarunk, egyetértésben minden olyan becsületes felebarátunkkal, aki ugyanezért a célért küzd.

Az Országos Béketanács református és evangélikus bizottságának Budapesten folyó hó 11-re meghirdetett nagygyűlése olyan országos, széles körű megmozdulás lesz, amelyen lelkipásztorok és világi tisztségviselők kifejezést adnak az egyházunk minden tagjához illő békeakaratnak, összefüggésben a colombói értekezlet határozataival. A nagygyűlés ismertetésére visszatérünk.

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Elnökségi Tanácsának nyilatkozata

(Reformátusok Lapja I (1957/24) szeptember 8. 1. o.)

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének Elnökségi Tanácsát mélyen nyugtalanítja az a tény, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete szeptember 10-re rendkívüli ülést hívott össze az úgynevezett „magyar ügy" megtárgyalására. Egyházunk azt tekinti evangéliumi feladatának, hogy annak a népnek a körében és abban a helyzetben szolgálja Isten dicsőségét s az emberek üdvét és javát, amelybe őt az Úr állította. Természetes tehát, hogy a magyar nép szempontjából és mai helyzetéből ítéli meg ezt az ügyet is. Itt élte át azokat a fájdalmas eseményeket, amelyek során az elmúlt év őszén látnia kellett a mérhetetlen károkat egyházon belül és egyházon kívül, lelki és anyagi vonatkozásban egyaránt. Egyházunk itt érez felelősséget a nemzet ügyéért. Itt imádkozik és dolgozik azért, hogy eltűnjenek a romok a városokból, falvakból és elsősorban a lelkek világából. Szívügye ennek a népnek a földi sorsa és örök sorsa is. Mélyen fájlalja, ha a lelkek sebeinek begyógyításával, az emberek és nemzetek megbékélésével szemben a sebek újabb és újabb felfeszegetését, a békétlenség és viszszavonás szítását észleli. A jelekből és jelentésekből ítélve úgy tűnik, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete rendkívüli közgyűlésének sokkal inkább ez utóbbi lesz a hatása: semmiképpen sem járul hozzá a magyar nép belső, építő erejű békéjéhez és a nemzetek közötti békességhez. Az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsa anélkül, hogy messzemenő elemzésekbe bocsátkoznék, ezt a kérdést kénytelen feltenni: kinek használ a tárgyalás egy olyan jelentésről, amely egyoldalúan készült? Az Elnökségi Tanács úgy látja, hogy a magyar népnek és az e nép körében élő egyházaknak semmiképpen sem használ. Ezt a meggyőződését kénytelen vallani az általa oly nagyra becsült világszervezet előtt, amelyről hiszi, hogy korunk világproblémáinak békés megoldására hivatott.

Az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsa

Gaál István:
A püspöki szolgálat kérdésével foglalkoztak a tiszántúli lelkészkörök

(Reformátusok Lapja I (1957/28) november 17. 1. o.)

Péter János, a tiszántúli egyházkerület püspöke, a múlt év október 31-én szolgálati helyét az egyházkerület rendelkezésére bocsátotta. Az egyházkerülethez intézett levelében szólt azokról a belső okokról, amelyek őt erre a döntésre érlelték, vázolta püspöki szolgálatának megoldott feladatait, és további szolgálatait az egyházkerületre bízta és az egyház élő Urának számon kérő irgalmára helyezte.

Múlt év november 2-án az egyházkerület elnökségi tanácsa a püspök levelét meghallgatva úgy határozott, hogy a levél felett érdemben az arra illetékes egyházkerületi közgyűlés fog dönteni.

Péter János püspököt megkérték arra, hogy szolgálatát újra vegye fel. Így a debreceni lelkipásztorok és az egyházkerület esperesei is. Legutoljára az 1957. március 22-én tartott esperesi értekezlet állásfoglalása alapján kereste fel őt az egyházkerület jelenlegi elnöksége, hogy az egyházkerületi közgyűlés összeüléséig is foglalja el püspöki hivatalát és folytassa szolgálatát. Az értekezlet állásfoglalását a püspök meghatott lélekkel fogadta, a bizalmat és szeretetet megköszönte, azonban úgy nyilatkozott, hogy szolgálata folytatása tekintetében csak az egyházkerületi közgyűlés határozata alapján tud a szükséges felelősséggel elhatározásra jutni.

Július hónapban az egyházkerület lelkészkörei foglalkoztak az esperesek tájékoztató előadásai során egyházunk életével és helyzetével. Őszintén fájlalták a lelkészkörök mindazt, ami egyházunk és közelebbről egyházkerületünk életében a közeli és távolabbi múltban az Ige iránti engedetlenségből történt. A lelkészkörök óhajtása az volt, hogy bűnbánatban megtisztult szívvel menjen tovább egyházunk az Igéből felismert jó úton, a szolgáló egyház útján, és úgy töltse be Istentől kapott küldetését, ahogy Isten az újrakezdésekben elindította. A lelkészkörök mind foglalkoztak a püspöki szolgálat kérdésével is, és egyhangúlag arról tettek bizonyságot, hogy Péter Jánost, az egyházkerület püspökét Isten adta a gyülekezeteknek, őt szeretetükről, bizalmukról és ragaszkodásukról biztosították, és arra kérték, hogy végezze folytatólagosan azt a szolgálatát, amelyre Isten felkészítette.

Íme, néhány idézet a lelkészkörök állásfoglalásából:

„Meg vagyunk győződve, hogy az 1956-ik év nyarán egyházunkban helyes irányú megújhodás indult meg. Ennek további megvalósulása érdekében kívánatosnak tartjuk, hogy Péter János püspökünk tisztségébe visszatérve, Istentől kapott kegyelmi ajándékaival szolgáljon az egyházkerület élén."

Egy lelkészkör *„nem érzi magát illetékesnek arra, hogy Péter János atyánkfiát személyes döntésében befolyásolja. Jó reménységben van azonban afelől, hogy a keresztyén ember – amint ő írta – »legszemélyesebb mélységeit« engedi szóhoz jutni döntésében."*

Egy másik lelkészkör tagjai így írnak: *„Attól a felelősségtől megterhelve, amit minden lelkipásztornak hordozni kell és hordoz is Isten ügyéért, magyar református egyházunk építéséért és egyházkerületünk életéért, kérjük az egyházkerületi közgyűlést, hogy Péter János püspök úr lemondásának ügyét tűzze napirendre, és ebben az ügyben hozott bölcs határozatával szüntesse meg azt az állapotot, amiben most van egyházkerületünk."*

A püspökhöz írt egyik levélben ez a mondat van: „Arra *kérjük, segítsen nekünk közöttünk való szolgálatával, Istentől kapott kegyelmi ajándékainak közöttünk való gyümölcsöztetésével. Szeretnénk, ha a mi kérésünkön keresztül is megerősödne Püspök Úr abban a meggyőződésben, hogy Istentől kapott küldetése továbbra is az, hogy egyházkerületünk életében szolgáljon a gyülekezetek terhének hordozásával."*

„Az újrakezdés útján, a Szentlélek megújító erejét kérve, az ő Igéjének jobban alá akarjuk rendelni magunkat, Isten Igéjének hűségesebb szolgái kívánunk lenni, mint voltunk eddig" – mondja egy másik lelkészkör a közös szolgálatról.

Az egyházkerület elnöksége a lelkészkörök állásfoglalásaival is meggazdagodva hívta össze szeptember 4-ére az egyházkerületi közgyűlést, amelyet azonban sajnálattal volt kénytelen közbejött akadályok miatt későbbi időpontra halasztani.

Az egyházkerület lelkipásztorai és gyülekezetei most reményteljes várakozásban vannak. Abban a szinte biztos reménységben élnek, hogy a közgyűlés tisztségének további betöltésére fogja kérni az egyházkerület püspökét és hogy Péter János püspök a közgyűlés kérésének megfelelő elhatározásra fog jutni, hogy így egyházkerületünk igazgatásában a jó rend, életében a misszió az újrakezdések alkalmaival élve valósulhasson meg és szélesebb, de egyben szorosabb szeretetben tudják egymást megtalálni egyházkerületünkben a lelkipásztorok, presbiterek és gyülekezetek.

Az Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsának levele az Egyházak Világtanácsa vezetőségéhez

(Reformátusok Lapja, I (1957/30) október 20. 1–2. o.)

Folyó évi 24. számunkban [Reformátusok Lapja] megírtuk, hogy az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának New Haven-i ülésén nemcsak fények, hanem árnyak is mutatkoztak. Egyben ígéretet tettünk arra, hogy mihelyt egyházunk illetékes szervei hivatalosan nyilatkoznak a határozatokkal kapcsolatosan, állásfoglalásukat olvasóink tudomására hozzuk. Az alábbiakban szó szerint közöljük a konventi elnökségi tanácsnak az Egyházak Világtanácsához ez ügyben intézett levelét.

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének elnökségi tanácsa gondosan és nagy felelősségérzettel tanulmányozta át azt a hivatalos közleményt, amely az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának f. évi New Haven-i üléséről egyházunkkal kapcsolatban megjelent (Betty Thompson – John Garrett World Council of Churches Central Committee Meeting Yale University Divinity School New Hawen, Conn. Nb/29 (y-8) 10. August 1957.)

Nem mulaszthatjuk el, hogy mély aggodalmainkat kifejezésre ne juttassuk e közlemény miatt.

Aggodalommal olvastuk, hogy a „Végrehajtó Bizottság jól megfontolt egyetértését fejezte ki azokkal a kijelentésekkel, amelyeket a Világtanács Magyarországra vonatkozólag tett". Nyilván azokról a nyilatkozatokról van szó, amelyeket az Egyházak Világtanácsa tájékoztató szolgálata a Magyarországi Református Egyházban 1956. november 1-jén és az azt követő napokban végbement tragikus eseményekről közölt.

A főtitkár úr különböző sajtóközlemények szerint azokban a napokban közvetlen telefon-összeköttetésben volt budapesti egyházi emberekkel. A főtitkár úr beszámolója szerint a magyar kérdéssel kapcsolatban jobbról és

balról egyes sajtóközlemények teljesen eltorzították kijelentéseit, vagy olyan kijelentéseket és tényeket tulajdonítottak neki, amelyeket meg nem tett. Mindezek nem teszik azt a tényt meg nem történtté, hogy az Egyházak Világtanácsa hivatalos sajtószolgálatának november 2-i és 9-i száma szerint Visser't Hooft főtitkár úr kijelentette, hogy a magyarországi egyházak életüknek egy új korszaka előtt állanak, továbbá örömének adott kifejezést afelett, hogy az Egyházak Világtanácsának galyatetői Központi Bizottsági ülése ezt a nagy napot előkészíteni segített. Különös örömét fejezte ki afelett, hogy olyan személyiségek vették át az egyház vezetését, akik megmutatták, hogy keresztyén hitükhöz való ragaszkodásuk minden más gondolatuknál fontosabb.

Még ha úgy értelmezzük ezt a kijelentést, hogy az októberi eseményeknek csak az egyházi részére vonatkozott, akkor is kimeríti azt a tényállást, hogy a főtitkár úr nyilatkozata szerint az Egyházak Világtanácsa illetéktelenül egy tagegyháznak a belső életébe avatkozott bele a galyatetői ülés alkalmából.

A főtitkár úr nyilatkozata egy olyan csoport iránt fejezte ki legmelegebb rokonszenvét, amely október utolsó és november első napjaiban egyházunk törvénye ellen a legsúlyosabban vétett, egyházunk törvényei, rendelkezései ellenére a törvényes vezetők hatalmát átvette, és a hatalom átvételében az egyház rendje, törvényei és az evangélium lelkével ellentétes eszközöket használt. Ezzel egyházunk megújulását és erősödő missziói törekvéseinket súlyos válságba vitte úgy, hogy következményeit máig sem tudtuk teljesen megszüntetni.

Annál súlyosabb ez a kísérlet, mert egy időben történt nagyon tragikus politikai eseményekkel és az egyházi mozgalomra nézve nagyon terhelő látszatot támasztott.

Ez a támogatás nemcsak nálunk, hanem komoly nyugati egyházi körökben is megütközést keltett. Csak példaképpen utalunk a British Weekly 1957. március 14-i számában megjelent cikkre, amely szerint a főtitkár úr hatáskörét túllépte, és súlyos felelősséget vállalt magára az Egyházak Világtanácsa és az egyik tagegyház közötti zavartalan jó viszony tekintetében.

Sajnálattal értesültünk arról különböző lapokból is, hogy a Központi Bizottság ülésére kiküldött magyar delegátusokat támadás érte. Az elnökség elmulasztotta őket azonnal megvédelmezni.* Amikor néhány nap múlva

* „...A repülőgép személyzete mindenben kedvünket kereste. A New York-i repülőtéren az Egyházak Világtanácsa egy megbízottja várt ránk autóval és egyenest New Havenbe, a központi bizottsági ülések színhelyére vitt. A hatóságok nagyon udvariasak voltak és

egy közösen készített nyilatkozatban az elnökség tisztázta képviselőink státusát, ennek a nyilatkozatnak a mellékes részeként szerepelt Pap László üdvözlése, amit a jó viszony érdekében küldötteink elfogadtak. Megütközéssel olvastuk azonban a hivatalos közleményt, amelyik az egész elnökségi deklarációnak csak azt a néhány sorát emelte ki, amelyik a Pap László üdvözlésére vonatkozott, továbbá azt a részét, amely a Magyarországi Református Egyház vezetésének kérdésével foglalkozott. E kijelentés értelmében megváltozott a közölt részek értelme is. Egyházunk vezetősége nem csodálkozik azon, ha egyházi körökben ezt az eljárásmódot politikai tüntetésnek értelmezik dr. Pap László és vállalkozása mellett. Az egyházi vizsgálat már megállapította, hogy őt elsősorban felelősség terheli egyházunk törvényeinek súlyos megsértéséért és egy olyan egyházkormányzati szerv létrehozásáért, amely egyházunkban belső forradalmi változásokat akart elérni, amire alkotmányunkban semmiféle alap nincs. Ennek következtében mondott le összes egyházi tisztségéről és kért szabadságot professzori munkája alól. Tüntető üdvözlése sérti egyházunkat, továbbá nehézségeket okoz, és árt magának az üdvözöltnek is. Pap Lászlónak ez a kiemelt üdvözlése súlyosbodik azáltal, hogy a Központi Bizottság és az Egyházak Világtanácsának a vezetősége hallgatással tért napirendre egy másik magyarországi tagjának, dr. Vető Lajosnak a távolmaradása felett, aki szintén akadályozva volt a megjelenésben, mert nem kapott beutazási engedélyt az amerikai kormánytól. A csonkított megjelent nyilatkozatnak az a szakasza, amely a Magyarországi Református Egyház még megoldatlan vezetési

annyi időre adtak tartózkodási engedélyt, amennyire kértünk. Ugyanígy nagyon figyelmesek voltak a nagygyűlés rendezői is. Szállást a többiekkel együtt a Yale-i teológiai főiskola összkomfortos internátusában kaptunk. Már az első órákban megtudtuk, hogy egyes politikai és egyházi körök általános és személyek ellen is irányuló propagandát folytattak, amelynek lényege az volt, hogy minden egyházi ember, aki útlevéllel érkezik a „vasfüggöny" mögül, nem lehet más, mint „kommunista ügynök". Minneapolisban „hazafias és vallásos" nagygyűlést rendeztek a „vasfüggöny" mögötti evangélikus püspökök és köztük D. Ordass Lajos ellen. Így a gyanú légköre minket is körülvett, sőt a megnyitó ülésen egy német teológiai professzor olyan nyilatkozatot olvasott fel, amely a hivatalos képviselő távolmaradása miatt kétségbe vonta azt, hogy a magyar kiküldöttek, illetve a helyettes kiküldött a hívő gyülekezetek képviselői lennének. Néhány napos együttlét után azonban magának a Központi Bizottságnak az elnöke – Fry püspök egy nyilatkozata által – oszlatott el minden esetleg meglévő kételyt. Így egészében véve nagyon jó, baráti levegőben voltunk együtt a Központi Bizottság tagjaival." Reformátusok Lapja, I (1957/24) szeptember 8. „Fények és árnyak egy fontos egyházi tanácskozáson. – Beszélgetés dr. Pákozdy László Márton professzorral amerikai útjának élményeiről."

kérdéseivel foglalkozik, lehetőséget nyújt olyan értelmezésre, hogy a Központi Bizottság, illetve a Végrehajtó Bizottság nézete szerint egyházunk mostani vezetősége, amelynek egy része törvényes helyettesi minőségben szolgál, nem rendelkezik a gyülekezetek bizalmával, vagy éppen egyházon kívülálló, idegen hatalom végrehajtója.

Súlyt helyezünk arra, hogy az Egyházak Világtanácsának alkotmányos szabályai szerint mi magunk döntsük el, ki képviseljen bennünket a Világtanács különböző ülésein.

Ezért sajnáljuk, hogy a New Haven-i ülésszak elején a magyar delegátusok ellen testvérietlen gyanúsítások hangzottak el, és az elnökség ezt a gyanúsítást nem utasította azonnal vissza, hanem csak napok múlva tett nyilatkozatot arról, hogy a kiküldöttek szabályszerűen képviselik egyházunkat. Pedig kiküldötteink úgy indultak New Havenbe, hogy bejelentésüket a genfi központ előzőleg tudomásul vette és elismerte.

Egyházunknak 1956. november elseje előtt olyan vezetői voltak, akiket egyházi törvénykönyvünk szerint, szabályos választási eljárás útján hívtak el a gyülekezetek. Velük egészen november 1-jéig minden tekintetben együttműködött dr. Pap László is; több ízben közösen képviselték egyházunkat ökumenikus üléseken. Fel kell arra is hívnunk a figyelmet, hogy annál súlyosabb a Központi Bizottságról szóló közlemény jóváhagyó határozata, mert egyházunk 1956 előtti vezetői állandó kapcsolatban állottak a Világtanáccsal, ökumenikus munkájukat többször minősítette példaadónak. A vezetőkkel abban az időben Pap László, egyházi tisztet hordozva szorosan együtt munkálkodott és amikor a hatalom átvétele kísérlete elkövetkezett, egyházunk volt vezetői életének a védelmére is az Egyházak Világtanácsa részéről egyetlen szó sem hangzott el, sőt a támadókat üdvözölte.

A Világtanács sohasem bírálta azokat a tagegyházait, melyekben a vezető egyházi tisztségeket állami kinevezés útján töltik be és elfogadja azokat a vezetőket teljes jogú munkatársaknak. Véleményünk szerint nem tartozik a Világtanácsra annak a kérdésnek az elbírálása, hogy tagegyházaikban kik bírják és kik nem bírják a gyülekezetek bizalmát. Ezt nincs is módja megállapítani.

Fájdalommal bár, de arra kell következtetnünk, hogy ilyen magatartás csak egyoldalúan elfogult politikai indulatokból származhatik, aminek nem volna szabad érvényesülnie az Egyházak Világtanácsa életében. Ezt látjuk igazolva abban is, hogy történelmi helyzetünket, a tragikus októberi eseményeket tárgyilagos megértéssel és irántunk nagy szeretettel értékelő dr. Hromádka József professzor ellen politikai jellegű támadások hangzot-

tak el a Központi Bizottság ülésén, holott az Egyházak Világtanácsának kellene ebben a megosztott világban annak a helynek maradnia, ahol a keresztyén hit egységében különböző meggyőződések szabadon kifejezésre juthatnak, még ha azok eltérnek is a Világtanács vezetőinek a felfogásától.

Mindezeket azért kívántuk Önöknek elmondani, mert a magunk részéről mély felelősséget érzünk az ökumenikus mozgalomért, az Egyházak Világtanácsáért és a Jézus Krisztus minden népekre kiterjedő, az egész világot átfogó egy egyházáért.

Egyházunk a múlt évi megrázkódtatás után ismét a gyógyulás útján van. Ezt a gyógyulást segíthetik vagy gátolhatják külföldi hittestvéreink. Kérve kérjük Önöket, hogy önkényes beavatkozással, át nem gondolt nyilatkozatokkal ne zavarják a gyógyulás folyamatát. Egyházunk teljes tudatában van minden emberi gyöngeségének, de egyben az egyház Urától rábízott üzenetnek is. Sajátos küldetését sem megfélemlítésre, sem semmi okból fel nem adhatja. Hittel vallja, hogy ennek a küldetésének az Egyházak Világtanácsa közösségében jobban meg tud felelni, mint magára hagyva, mert hiszen az Egyházak Világtanácsa tagegyházai között sok olyan egyház testvéri megértését tapasztaltuk, amelyek egyházunk életét, egyházunk állásfoglalásait, törekvéseit kellőképpen értékelik és egyházunk nagy szolgálatát, munkáját elősegíteni igyekeznek. Éppen ezért újból kifejezzük, hogy tőlünk telhetőleg mi továbbra is részt szeretnénk venni az Egyházak Világtanácsa életében, de kérjük Önöket, ne tegyék ezt számunkra lehetetlenül nehézzé.

Nagyon fájdalmas volna a Magyarországi Református Egyházra nézve, ha jó szándékú törekvései a Központi Bizottságnál nem találnának megértő visszhangra.

Budapest, 1957. október 14.
Az Egyetemes Konvent elnöksége:

Győry Elemér s. k.	*dr. Buza László s. k.*
püspök, lelkészi elnök	egyházkerületi főgondnok,
	h. világi elnök

D. Bereczky Albert újra szolgálatban

(Reformátusok Lapja I (1957/34) november 17. 1. o.)

Mikor e sorokat írjuk, még javában folynak a dunamelléki egyházkerületi közgyűlést előkészítő bizottsági ülések. Mire e sorok napvilágot látnak, már túl leszünk az egyháztörténeti jelentőségű közgyűlésen. Egy hosszú, válságos esztendő után 1957. november 14-ével D. Bereczky Albert püspökünk, a konvent és a zsinat lelkészi elnöke végre ismét átveheti vezető tisztségeit az egyházkormányzat élén. Mély hálával köszönjük meg Istennek, hogy ez a keresztyén reménységgel várt esemény, gyógyulása folytán bekövetkezhetik.

A mi evangéliumi református hitünk szerint egyházunk Feje nem ember, hanem maga az Istenember, az Úr Jézus Krisztus. Őt illeti a tisztesség és hálaadás azokért az emberi eszközökért is, akiket az egyháznak ad prófétákul és apostolokul, pásztorokul és tanítókul, kormányokul és gyámolokul, az egyházi szolgálat különböző munkáira, ugyanazon Lélek által. Mindenekelőtt az Ő ítéletét kellett magunkra vennünk akkor is, amikor 1956 augusztusában D. Bereczky Albertet súlyos betegséggel látogatta meg és éppen a legnehezebb időkben kapcsolta ki az egyház vezetéséből. Akkor kellett szolgálatát nélkülöznünk, amikor legnagyobb szükség lett volna erős hitére és igehirdetésének arra a bátor és határozott szavára, mellyel szükségessé és elfogadhatóvá tudta tenni egyházunk számára Urunk Jézus Krisztus keskeny útját. Tragikus elbukásunkat éppen az jellemezte a próbatétel idején, hogy egyszerre fogyatkozott el egyházunkban a felismert szolgálat iránti engedelmesség és az arra szólító, biztos zengésű beszéd.

Ma már egyre többen és többen ismerik fel, hogy az 1956. november 1-jén tanúsított egyházi fellépés mennyire nem volt egyházi s mily messzire távolodott Jézus Krisztus magatartásának tegnap és ma azonos törvényeitől. Legkirívóbban éppen D. Bereczky Albert esetében, akit súlyos betegségének válságos idején zaklattak azzal az önkényes követeléssel, hogy mondjon le.

Ez nemcsak a szeretet törvényével volt merőben ellenkező és kíméletlen viselkedés, hanem egyházunk tételes törvényeinek teljes mellőzését is jelentette.

Valóban a gyülekezetek igazi érzelmeit fejezi ki 1957. április 12-én a dunamelléki egyházkerület esperesi és gondnoki értekezlete, amikor kimondotta: „az egyház elhívott vezetőjének Bereczky Albertet tartja, és az ő személyét ért méltatlan sérelmek fölött érzett igaz bűnbánattal kéri Isten bocsánatát és ezzel együtt az ő engedelmét is; megújítja iránta érzett hűséges szeretetének, őszinte tiszteletének és testvéri bizalmának kifejezését és azt a reménységet, hogy az imádságot meghallgató Isten végzéseképpen testi-lelki erőben folytatja szolgálatát". Az egyházkerület gyülekezetei, pásztorai, elöljárói azóta is számos alkalommal juttatják kifejezésre igaz ragaszkodásukat és hűségüket Bereczky Albert személye és szolgálatai iránt.

Visszatérése a püspöki, a konventi és zsinati lelkészelnöki szolgálatba drága jele annak, hogy Isten valóban meghallgatja övéinek könyörgéseit. Népünk Isten segítségével heverte ki egy év alatt az ellenforradalom ütötte súlyos sebeket; egyházunkban is az Ő kegyelme indította meg a gyógyulás áldott folyamatát. Kérjük Őt továbbra is állhatatosan meg nem restülve a könyörgésben, hogy mélyítse el egyházunkban a bűnbánat, a hálaadás, a szolgálatkészség ajándékait, és adja meg szeretett püspökünknek, D. Bereczky Albertnak naponta az egyházunk és népünk szolgálatához szükséges erőt.

A DUNAMELLÉKI EGYHÁZKERÜLET KÖZGYŰLÉSE

(Reformátusok Lapja I (1957/35) november 24. 1–3. o.)

November 14-én délelőtt 9 órakor Budapesten az egyházkerületi székház dísztermében megkezdődött a dunamelléki egyházkerület közgyűlése. Ezt az alkalmat ünnepélyessé tette az örvendetes esemény, hogy D. Bereczky Albert püspök, az egyetemes konvent és a zsinat lelkészi elnöke több mint egy évig tartó, fokozatosan gyógyuló betegség után, melyben féltő és reménykedő szeretettel vették körül gyülekezeteink meg nem szűnő könyörgései, ezen a napon ismét elfoglalhatta a közgyűlés lelkészi elnöki székét és előterjeszthette nagy figyelemmel és helyesléssel fogadott püspöki jelentését az elmúlt két esztendőről.

A közgyűlésen részt vett Horváth János, a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnöke és Veres Pál főelőadó. Jelen volt a tiszáninneni egyházkerület elnöksége: Darányi Lajos püspök és dr. Dienes István főgondnok. A tiszántúli egyházkerületet Gaál István esperes, püspökhelyettes, a dunántúli egyházkerületet Nyáry Pál esperes, püspökhelyettes képviselte. Részt vett a közgyűlésen Muraközy Gyula lelkipásztor, a konventi iroda mb. vezetője, Szabó László, a baptista egyház elnöke, Szécsey János ny. methodista szuperintendens és még igen sokan a testvéregyházak és egyházunk tisztviselői közül.

A 90. zsoltár első versének eléneklése után D. Bereczky Albert püspök felolvasta a Márk evangéliuma 1. részének 1–8. versét és imádkozott. A közgyűlést dr. Benkó Ferenc főgondnokhelyettes nyitotta meg. Üdvözölte a megjelenteket, majd Jeremiás próféta szavait idézve: „Az Úr kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk", megemlékezett arról, hogy abból a sivár mélységből, amelybe emberi tévelygések és bűnök folytán jutottunk, a hosszútűrő isteni kegyelem mentett ki és adta elénk a helyes irányú újrakezdés lehetőségét. Ez a kegyelem segítette vissza hozzánk hosszú gyötrelmes hónapok után az egyházkerület püspökét, akit Isten végzése és egyházunk törvényes rendje hívott el szolgálatára.

A megalakulással kapcsolatos közgyűlési határozatok után, Demeter Jó-

zsef pomázi lelkipásztor, egyházkerületi jegyző ismertette a szavazatbontó bizottság jelentését a megüresedett zsinati és egyházkerületi tisztségekre történt választások eredményéről. Az új egyházkerületi tisztségviselők ezután letették az előírt esküt. Kiss Roland egyházkerületi főgondnok és dr. Pap László egyházkerületi főjegyző lemondása folytán megüresedett tisztségekre a közgyűlés elrendelte a választást. A szavazatok beküldésének határideje: 1957. december 31.

Ezután D. Bereczky Albert püspök jelentésének felolvasása következett.

D. Bereczky Albert püspök jelentése

Csaknem két esztendő telt el azóta, hogy a Dunamelléki Egyházkerület közgyűlése VIII. püspöki jelentésemet meghallgatta – kezdette jelentését a püspök. – Úgy látszott akkor, hogy e legterjedelmesebb – közel három órán át tartó – jelentésemmel az egész egyházkerületi közgyűlés egyetért. Úgy látszott akkor, hogy a páratlanul új történelmi helyzetbe került magyar református egyház tévedések, ingadozások, hibák és bűnök között és ellenére megharcolta a hit szép harcát, s nemcsak *látja maga előtt a keskeny utat,* amelyet az ítéleteiben is irgalmas Úr kegyelmesen megnyitott előtte, hanem tud már azon az úton gyümölcstermően és bizonyságtevően járni is. Úgy látszott akkor, hogy ez úton való járásunk a legnehezebb próbákat kiállta s megkezdődött azoknak a – főképp személyekben jelentkező – hibáknak és nyomorúságoknak fölszámolása és gyógyítása, amik miatt sok jogos panasz és keserűség élt egyházunk embereiben. Úgy látszott akkor, hogy elsőként megtehetem központi kérdésünknek: a misszió ügyének felülvizsgálására, helyesebben az ezen a téren történt mulasztásaink és hibáink kiigazítására és helyrehozására a határozott kezdeményező lépést.

D. Bereczky Albert püspök ezután utalt az egyház missziójának és egész szolgálatának összefüggésével kapcsolatban legutóbbi püspöki jelentésében tett megállapításaira, majd így folytatta:

Mindez és még ennél több együtt haladni látszott az 1955–56. esztendő folyamán, el egészen az Egyházak Világtanácsa galyatetői központi bizottsági üléséig, népünk általános életének tisztulásával és a benne felgyülemlett bajok és keserűségek gyógyításával és helyrehozásával.

És most azt a megrendítő vallomást kell tennem, hogy mindezekben sok volt a látszat. Jött a nagy lelepleződés időszaka s benne különösen a mi református egyházunk súlyos és a máig tartó válságot jelentő megítéltetése.

Két olyan évről kellene jelentést készítenem, amelyek közül az egyik fele volt a reménykedő munka talán túlzottan is felfokozott lázával, a másik fele csaknem gyógyíthatatlan sebek és fájdalmak halmazával. Itt a végső ideje megvizsgálni: nem egy vagy két esztendő egyházi eseményeit, hanem Isten színe előtt porig alázkodva megvizsgálni azt az egész korszakot, amelynek gyökerei visszanyúlnak a két elvesztett háborúba s amelyből legalább a második világháború után elkezdődött új szakaszát életünknek mindenestől mérlegre kell tenni.

A keskeny úton

A fő kérdés nyilván az: vajon az az úttörő kezdeményezés, amelyre egyházunk vállalkozott egy óriás méretű világátalakulás kohójába kerülve, Isten akaratának való engedelmeskedés, vagy hűtlen árulás volt-e. A kettő között nincs harmadik eset. Természetesen az Isten akaratának való engedelmeskedést azzal a nagyon szigorú korlátozással és feltétellel lehet csak mondani, ahogy a bűnös ember legjobb cselekedetei és leghívebb engedelmességei is magukon hordozzák a bűn rontó hatalmát, tehát mindig bűnbánatban és bűnbocsánatban, a törekvés csak a mienk. A többit, a mindent a kegyelem adja meg és pótolja ki. De a nyomorúságaink és gyarlóságaink, évek során át fölhalmozódott és sokszor időben meg nem igazított hibáink vajon elhomályosíthatják-e azt a keskeny utat, amelyet – úgy látszott – jól láttunk és amelyen minden mulasztásunk között mégis csak az Ő akaratát kerestük a hit engedelmességével és igyekeztünk gyümölcsöztetni gyakorlati életünkben?

A püspök a továbbiakban arról szólt, hogy mi volt a nagy háborús összeomlás és az utána következő irgalmas új életlehetőség idején egyházunk hitbeli felismerése. Idézte 1948. évi, első püspöki jelentésének egyházunk mostani helyzetére is szóról szóra érvényes iránymutatását, amely szerint eligazodásunk alapja abban a kijelentésben van, hogy a mi Urunk nemcsak az Ő anyaszentegyházának a feje, hanem a mindenség és a történelem Ura és ebben a világban semmi nem történik az Ő akarata nélkül. És amit Ő cselekszik, az mindig igaz és igazságos. Ő életet és kegyelmet ígér és ad annak, aki megtér hozzá. Egyházunk élete – emberileg szólva – attól függ, vajon a divergens (széthúzó) erők nyomorult küzdőtere vagyunk-e, leszünk-e, vagy az Isten ítéletes kegyelmét teljes alázatban elfogadó, jövőbe néző és hitből élő Isten-népe.

Úgy látszott, mintha ez a fölismerés és a hitben való ilyen engedelmesség 1955–1956-ra egyházunk széles köreiben meggyökerezett volna és gyü-

mölcstermésben, a gyülekezetek belsőleg és külsőleg növekvő és gazdagodó életében igazolná magát. De éppen 1955–56-ban vált súlyossá egyházi életünk belső válsága. Az út, amelyet a második világháború után magunk előtt láttunk egy csaknem összeomlott egyház és a sírból föltápászkodó nép életében, a sokat emlegetett keskeny út, az élet útja volt – folytatta a püspöki jelentés. – A kérdés most az, hogy vajon nem jártunk-e rajta olyan rosszul, hogy a lábunk alól immár elfogyott minden út. Első püspöki jelentésemben beszéltem arról, hogy „ahol a hitnek ez a porba alázkodó bűnbánata hiányzik, ott az út nem keskenyre szűkül, hanem bezáródik."

Vajon nem záródott-e be előttünk?

Gyökeres önvizsgálat

A kérdés, amelyet föltettünk, nem szónoki kérdés. Egyáltalán nem olyan kérdés, amelyre azt lehet mondani: benne van a felelet is. Nyitott éspedig vérzően nyitott kérdés. 1956 tavaszán rosszul ítéltem meg a helyzetet. Legyek én az első, aki ezzel a bűnvallással kezdem meg közös önvizsgálatunkat. Azt gondoltam, hogy az egyházi élet belső feszültségeit, ama bizonyos „divergens erők nyomorult küzdőterét" még el lehet hordozni körülbelül fél esztendeig, amikor túl leszünk hosszú évek óta végzett munkáinknak egyik legdöntőbb eredményén: a Központi Bizottság magyarországi gyűlésén. Az események ezt a halasztást nem igazolták.

D. Bereczky Albert püspök ezután részletesen ismertette az egyházkerület néhány vezető emberével és az egyházi élet szempontjából jelentős állami tényezőkkel 1956 tavaszától kezdve folytatott fontos megbeszéléseket. Az állami hatóságokkal a megbeszélések a teljes nyíltság jegyében folytak le, és ezek során világossá vált, hogy az állam – teljes joggal – igényli a református egyház tagjaitól, benne minden kisebb és nagyobb tisztség viselőjétől, hogy mint magyar állampolgárok, az állam iránti hűségben végezzék munkájukat, egyházi tevékenységüket pedig az állam és az egyházunk között kötött Egyezmény keretei között folytassák.

A püspök a továbbiakban beszámolt az 1956. május 29-től július 17-ig négy országban végzett szolgálatairól. Az utazásoknak teherben és reménységben bekoronázása az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának galyatetői ülése volt és utána következett a Református Világszövetség emdeni konferenciája, amelyről már hordágyon érkezett haza.

Miért kellett ezeket itt elmondani? – tette fel a kérdést a püspök. – Éppen önvizsgálatunk érdekében. Tartoztam számot adni a közgyűlésnek arról, hogyan terheltem túl magamat az összeroppanásig, s hogyan váltam

Isten kegyelmes ítéletéből szenvedő szemlélőjévé mindannak, ami október végén és még inkább azután egyházunkban bekövetkezett. A saját hibám nyilvánvaló előttem. A brémai kórházban első pillanattól kezdve élénken élt bennem az Ige: „Ne kísértsd a te Uradat, Istenedet". Eszembe jutottak azok a büszke és csaknem gőgös hivatkozások az Isten erejére, amit pedig nem arra kapunk, hogy a magunk akarata szerint – bárha a legjobb szándékkal is – visszaéljünk vele. Utólag persze könnyű okosnak lenni. De azért utólag is szükséges egy komoly bűnbánó szót mondani magam fölött, aki belső válságokban szenvedő egyházi életünk gyógyítását halasztottam el, s az Isten ezt semmiféle munkám és szolgálatom által nem látta igazoltnak, sőt ama bizonyos október után tudtomra adta: elkéstél. Sokat, talán túl sokat is beszéltem arról annak idején, hogy az egyház elkéshet. Isten nem késik el soha, mert az ő ideje az örökkévalóság, de az ő földi egyháza elkéshet úgy, hogy az elkésés bűnére súlyos bűnhődés következik.

Ezt a bűnhődést én személy szerint elvállaltam, mint Isten egészen megérdemelt büntetését. És az én lelki terhemen nem segíthet más, csak egyedül az a kegyelem, amelyik mindig új és megújító. Ezért tudtam hálás vallomást tenni hónapokig tartó betegségem alatt, többek között annak az Igének igazságáról is, hogy „elég neked az én kegyelmem". Ebben a bűnbocsátó kegyelemben megfogózva igyekszem egy kissé még mélyebbre hatolni az önvizsgálat útján.

Mi volt az egész püspöki szolgálat ideje alatt, sőt már azt megelőzően legalább tíz éve a döntő motívuma minden cselekedetemnek? Szeretném azt felelni rá, hogy Isten akaratának keresése és teljesítése, de ezt, sajnos, így nem felelhetem. A valóság az, hogy egy mindenen eluralkodó, döntő szempont volt előttem mindig:

a népem iránti szeretet.

Tudom, hogy ez került ítélet alá. A háború szörnyű eseményei között éppen úgy, mint a háborút követő évek egészen új életformái közt a legfőbb szempontom az volt, hogyan lehet mindent megtenni azért, hogy ez a nép történelme óriás megrázkódtatása során minél kisebb szenvedéssel mehessen át az elkerülhetetlen átalakuláson. Lehet, hogy ez a szeretet sokszor elhomályosította tisztánlátásomat, mert nem bizonyos, hogy mindig Isten szíve szerint szeretünk, nagyon sokszor az óember természeti tulajdonságai ütköznek ki. (Ilyen szeretetre mondotta a mi Urunk: „Távozz tőlem, Sátán, mert nem gondolsz az Isten dolgaira, hanem csak az emberi dolgokra.") Mármost ez a szempont részben igen tiszta és mély, Istentől való, részben kísértéssel teljes. A következőkben foglalhatom össze ennek a

szeretetnek belső döntését. Az átalakulásnak nálunk Isten akaratából végbe kellett és kell menni. Az Ő ítélete döntötte össze a régi Magyarországot, s az Ő kegyelme nyújtott irgalmas lehetőséget, hogy újat kezdhessünk. Egy ilyen átalakulás elkerülhetetlenül sok szenvedéssel, még ártatlanok szenvedésével is jár. Mi ilyen helyzetben az egyház feladata? Egyrészt az, hogy magatartásával semmi esetre se növelje, hanem tőle telhetőleg csökkentse és enyhítse az elkerülhetetlen szenvedéseket. Másrészt és még inkább: biztosítsa a forradalmi átalakulás évei alatt a gyülekezetek életének békességét az Evangélium vigasztaló és erőt adó üzenetének hirdetését, ami által nyújtani tudják a gyülekezetek mindenütt azt az erőt adó otthont, amelyből mindig megújult erővel mehet tovább útjára az Isten magyar földön élő népe.

Ebbe az alapmagatartásba lehet belehelyezni mindazt, ami jól és rosszul, gyógyítóan és sebet ütően, igazságosan és igazságtalanul egyházunkban a mögöttünk levő nyolc év alatt történt. Az alap, az egyház életének „belső függetlensége és evangéliumi szabadsága" világosan és tisztán meg volt fogalmazva, de éppen ez a belső függetlenség és evangéliumi szabadság ütközött sokszor össze az embereket féltő, a magunkat féltő szeretet kísértéseivel, néha bukásaival.

A püspöki jelentés rámutatott arra, hogy ebben a helyzetben különösen fájdalmas volt a hívő emberek, az evangelizáció és a misszió embereinek vonakodása attól a nehéz teológiai fáradozástól, hogy egészen új helyzetünket az Ige világosságánál és abból kiindulva igyekezzenek úgy fogadni Isten kezéből, mint amiben nemcsak az Ő ítélete, hanem az Ő irgalma is nyilvánvalóvá lett számunkra. Nehézségeink, küzdelmeink és a jövő felőli reménységeink tekintetében nem az volt a hiba, hogy nem vontunk be szélesebb kört ezek megvitatásába, hanem az, hogy amiben nyilvánvaló volt a tennivaló, ott különböző meggondolásokkal és óvatossággal vártunk, amíg – elkéstünk.

A szeretet kísértései

közé tartozott az is, hogy olyan években, amikor állami életünkben elszaporodtak a hibák és jóformán mindent elintézhetőnek véltek „adminisztratív eszközökkel", az egyházban is nemegyszer adminisztratív intézkedésekkel óvtunk meg egyeseket sokkal súlyosabb bajoktól.

Ebben az önvizsgálatról szóló részben – folytatta a püspök –, szeretném hangsúlyozni azt is, amit túl-biztonságnak nevezhetnénk. Ez a keresztyén ember örök kísértése, még az üdvbizonyosság tekintetében is. Amikor az

ember járatlanban utat tör keserves küzdelmek között s úgy látja, hogy megy a dolog, elkapja az a szerénytelen öntudat, hogy ő fedezett föl valamit, hogy őneki igaza van, sőt egyenesen csak őneki van igaza. Ez a túl-biztonság befelhőzte az utolsó évek egyházi életében az én szolgálatomat is. Pedig keserves tövisek voltak az oldalamban, amik szüntelenül sajogtak, s amiknek az eltávolítási lehetőségét hosszú ideig nem bírtam megtalálni. 1956. év nyarán nagy változások jelentkeztek. Sok belső válságot okozó néhány nehéz személyi kérdést sikerült megoldani. A változás jelei nyilván láthatók voltak 1956 nyarán a tahi lelkészkonferenciákon is s azt követően „Az Út"-ban megjelent cikkekben és levelekben. A súlyos tévedés ott történt, hogy ezt a túl-biztonságot egyszerre úgy támadták meg, mintha egész egyházunk utat tévesztett volna és valami teljesen mást akart volna, mint Isten országának szolgálatát. Ez a kritikai szellem nem tudott egészséges mederben folyni, úgy látszik, a túl-biztonságot büntette meg Isten egy alapjában elhibázott, céljaiban és módszereiben egyaránt tévedésekből összerakódott kritika által.

Pedig a kritika talált volna egészséges gyógyításra való anyagot is bőven. Ilyen volt, hogy helyesnek fölismert igazságok háttérbe szorítottak (esetleg némelyeknél el is némítottak) éppen olyan fontos, vagy esetleg még fontosabb más igazságokat. Hangsúlyoztuk – éspedig helyesen – az igehirdetés és az egyház egész élete időszerűségét. Ugyanakkor háttérbe szorult vagy elhomályosult, ami az Igének örök és változhatatlan üzenete, minden kor minden embere számára. Nyilvánvaló, hogy nem az élő Isten eleven Igéje szól ott, ahol nem éri el feddve, vigasztalva, útbaigazítva a mai embert mai problémái és feladatai között. De közben tudni kell, hogy van az a bizonyos „örök emberi" és az igehirdetésnek, az egyház szolgálatának sohasem szabad ezt háttérbe szorítani, vagy elhanyagolni. Amikor Dávid király siratta meghalt gyermekét, könnyei ugyanolyanok voltak, mint egy mai szegény, gyermekét sirató apáé. Vagy amikor Dávid bűnbánatban elzokogta az 51. zsoltárt, az a bűnbánó szív éppen olyan volt, mint a mienk lenne, ha igazán tudnánk bűnt bánni. Itt van egy példa arra, hogyan válhatik egy helyesen fölismert igazság tévedéssé azáltal, hogy egy másik igazság terhére vagy rovására érvényesül. Egy másik példa. A mi korunkban hangsúlyt kapott – éspedig indokoltan –

a közösség gondolata

az emberi élet széles területein. Nyilvánvaló, hogy az egyháznak éppen itt az Igéből sok nagyon hasznos és nagyon mély tanítanivalója van, ami leérhet a leggyakorlatibb kérdésekig, például a közös gazdálkodásig, vagy a békemoz-

galomig, tehát szólhat a termelőszövetkezetről, vagy szólhat az emberi sorsközösségekről, mert most az élet és halál, a béke és háború válaszútján van az egész emberiség, mivelhogy „az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette". De ugyanakkor se nem szorulhat háttérbe, se nem homályosodhat el, hogy a közösség nem élettelen tárgyak közössége, hanem élő embereké s az egyes emberi lélek mérhetetlen értéke meg kell hogy kapja teljes hangsúlyát igehirdetésben és minden egyházi munkában. Ha az marad a Mesterünk, aki az egy elveszett juhról az egy elgurult drahmáról és az elveszett tékozló fiúról szóló példázatokat elmondotta, akkor hangot fog kapni minden bizonyságtételünkben és tanításunkban a nagy Ige: „Mit használ valakinek, ha az egész világot megnyeri is, lelkében pedig kárt vall". Nyilvánvaló, hogy a magyar református egyházban senki se tagadta meg azokat az evangéliumi igazságokat, amik az örök ember vonalán, vagy az egyes emberi lélek vonalán az Igében olyan nagy hangsúlyt kaptak. Sajnos az ébredési mozgalom emberei egyoldalúan csak az egyes emberi lélek és csak annak üdvössége szempontjából látták az egyház feladatát, s Isten országa nagy összefüggései és időszerű parancsai háttérbe szorultak előttük.

Végül még egyet említek meg. Az elhanyagolt elemek közé tartozott a bűn realitásának, a gonosz hatalmának olyan felmutatása, ahogy az kétségtelenül az Igében elénk van állítva. Ez is a helyesen fölismert igazság rossz alkalmazásából eredt. De itt már legfeljebb csak egyesek hibáiról és tévedéseiről lehet szó, nem általános és jellegzetes elhajlásról egész egyházunk életében. A Heidelbergi Kátén nevelkedett s ahhoz mindig újra visszatérő egyházi nemzedék nyilván nem eshetett abba a kísértésbe, hogy ezt a földet mennyországnak tüntesse fel, ahol a Gonosz nem garázdálkodik – de ugyanígy az egyházat se tüntethette föl olyan külön paradicsomnak, amelyben még a bűnbeesés előtti emberek élvezik az angyalok társaságát.

Ha alapjában véve mégis igaz volt az a fölismerésünk, hogy mi Isten igazságos és irgalmas ítéletéből élünk itt ebben az országban, a Magyar Népköztársaságban, és itt építjük a magyar református egyházat egy szocialista társadalomnak megfelelően, akkor az ezzel szembefordulás Isten újabb megalázó ítéletét fogja jelenteni. Ha nem az volt a baj egyszerűen, hogy mi egy nemzedéken belül kétszer elhibáztuk, hogy rossz lóra tettünk és két háború lett számunkra szörnyű és véres veszteségek forrásává, hanem Isten ítélete az oka mindennek, aki nem nézhette a mi bűneinket, éspedig konkrétan a társadalmi, a gazdasági és a politikai életben megjelenő bűneinket éppen úgy, mint az egyház hideg, hanyatló és a háborút lelkesen ünneplő, a zsidótörvényeket helyeslő és a zsidómészárlást a testével föl nem fogó magatartását, akkor mély sóhajtással el kell ismerni az újabb ítélet igazságát és elkerülhetetlen voltát.

A mérleg másik fele

Önvizsgálatunk lehet hiányos és bűnbánatunk esetleg nem eléggé mély és széles. Egy bizonyos: amiket eddig elmondottunk, az minden fogyatékossága mellett is őszinte. És ugyanilyen őszinte lesz az a „dicsekedés", amire rá kell térni, mielőtt a mögöttünk levő zilált és sok nyomorúsággal terhes esztendőnek szemébe néznénk: van a mérlegnek másik fele. Ez a gyülekezetek élete. Sokszor, sokféleképpen megmondottuk, hogy minden őérettük van, s az egész egyházi életet alapjában véve rosszul nézi az, aki csak a felépítményt vizsgálgatja, ti. az egyházi felsőbb szerveknek a jó vagy rossz állapotát, és nem azt a helyet, ahol az egyház élete tényleg folyik: a gyülekezetet. Mi történt gyülekezeteinkkel és gyülekezeteinkben? A véres világháború befejeztével itt maradtak gyülekezeteink külső és belső összeomlásban. Mögöttük egy múlt, a két világháború közötti időszak, amely alatt szó sem volt Isten ítéletéről, hanem volt magyar advent, és magyar reménység és magyar evangélium. Még csak kísérlet sem történt arra, amit mi vergődve és verejtékezve legalább megpróbáltunk: Isten Igéjéből tájékozódni a népünk és benne egyházunk sorsa tekintetében. Maradtak a romba dőlt templomok százai és a lelkekben egy még keservesebb romhalmaz: tört remények, csalódott és hamis várakozásokból magukat tengető emberek tömege. Itt bizony el kellett válni annak, hogy az egész rengeteg hibával küszködő egyházvezetés Isten kegyelméből, vagy még újabb ítéletéből adatott-e? A külső helyreállás rendkívüli méretű volt. Közben a forradalmi átalakulás nagy megrázkódtatásai között sikerült biztosítani különösen a kis gyülekezetek élete szempontjából döntő, folyamatos államsegélyt. (Lehet, hogy ez is a szeretet kísértésének való engedésből született.) De mialatt megépült négy és fél száz romba dőlt templom, megkezdődtek új gyülekezeti otthonok és templomok építései is. Valószínűen példa nélkül áll egyházunk életében nemcsak az az áldozathozatal, amit a gyülekezetek saját otthonaikért hoztak, hanem amilyen nagymértékben és nagy szeretettel egymást támogatták. Ezeket azért említem, hogy a hálaadással adósak ne maradjunk.

A püspök a közelmúlt évek belső növekedésének szemléltetésére az egyik egyházmegye most ősszel tartott közgyűléséről idézte az esperesi jelentés néhány adatát, majd így folytatta:

Hozzá kell vennem ehhez a saját nyolcéves szolgálatom legboldogabb tapasztalatait:

a gyülekezetek
látogatásait. Számtalan ünnepi percben voltam együtt gyülekezetekkel, templomszentelésen, imaházavatáson, lelkészbeiktatáson, konferencián. Mindig megmelegszik a szívem, ha ezekre a gyülekezetekre és a velük való találkozásra gondolok. Az a szeretet, amely nem a régimódi, ünnepélyeskedő formalitásokban, hanem ezer apró jelben közvetlenül megmutatkozott, legboldogítóbb erőforrása volt életemnek. Meg vagyok győződve, hogy ezek a kedves gyülekezetek, nagy városokban és kis falvakban egyaránt, az Ige utáni szomjúságukat és egyházunk iránti szeretetüket rajtam keresztül is meg akarták bizonyítani, és ettől a szeretettől távol volt minden képmutatás. Azt hiszem, idéznem kell az 1956. november 13-i körlevélből, amelyet az ún. „Országos Intézőbizottság", más néven a „megújulási mozgalom" bocsátott ki: „Miért volt szükség erre a mozgalomra? Azért, mert az egyház szörnyű nyomorúságba jutott." Igen, én láttam az egyházat szörnyű nyomorúságba jutni, egy fényesnek látszó konszolidációs korszak után a belső és külső mélységbe zuhanni – ó, nem váratlanul – 1944-ben. És most Isten iránt való hálámat, a gyülekezetek szeretetét szívem egész teljességéből viszonozni akaró szeretetemet tagadnám meg, ha nem „dicsekedném" azzal, ami nem az én érdemem, hanem az Isten kegyelméből való ajándék. A gyülekezetek éltek, növekedtek, külsőleg és belsőleg sokat kaptak Istentől, pedig én voltam a püspökük.

A mögöttünk levő évtized egyházi fejlődését
az igehirdetés
ügyének egészen új komolyan vétele határozta meg. Ebben áldott eszközök voltak az igehirdetési bizottságok. Küzdöttünk az Ige megértéséért – mondotta a püspök –, és küzdöttünk azért, hogy minél több szeretettel tudjuk szeretni a nagy átalakulás megpróbáltatásaiban élő népünket, tehát az igehirdetésünkben is legyen a mai ember számára itt és most, tehát a szocialista világban, a Magyar Népköztársaságban útba igazító, bátorító, erőt adó szó. Még azok is, akik nem értettek mindenben egyet, el kell hogy ismerjék, milyen sokat nyertek ezekben az években az együtt tanulás és a közösségi munka által. Az igehirdetés megújulását azért kellett hangsúlyoznom, mert nyilván ez a forrása annak a gyümölcstermő életnek, amiről szóltam: gyülekezeteink külső és belső élete növekedésének.

1956 októbertől...

A legszívesebben néma hallgatással térnék napirendre afölött, ami egyházunkban 1956 őszén történt. Mivel az akkor történt események egyrészt

igen mélyen érintettek személyileg, másrészt az eseményeknek csak szenvedő és távoli szemlélője voltam, találnék indokolást arra, hogy egyszerűen hallgassak mindarról, ami azokban a hónapokban történt. Isten a tanúm, mily nehezen szántam rá magam mégis arra, hogy egyházi életünknek e keserves eseményeiről a legszükségesebbeket mégis elmondjam. Amikor először ül együtt két év óta a Dunamellék legfőbb törvényes testülete, nyilván nem lehet hallgatással mellőzni olyan tényeket, amelyeknek ismerete nélkül, vagy kellő mérlegelése nélkül az egyházkerület közgyűlése nem tudhat helyesen tájékozódni.

A püspöki jelentés hangsúlyozta, hogy az egyházi krízist még legfőbb pontjaiban sem lehet elválasztani az általános, politikai eseményektől. Bonyolult és sokféle tényezőből összeszövődött eseményhalmaz ment akkor végbe.

Egymásnak ellentmondó erők
keveredtek, s ami a külső jelenségekben megmutatkozott, az nem vezethető vissza csak egy tényezőre. Megpróbálom a legfontosabb tényezőket – úgy ahogy ma látom – felsorolni.

Az egyik a fölhalmozódott keserűség és elégedetlenség amiatt, amit a kétségtelenül nagy eredmények mellett az ország kormányzásában és igazgatásában elkövettek. Hangsúlyozom, hogy nem ez az egyetlen és véleményem szerint talán nem is a döntő elem a robbanás előidézésében. De szükséges ezt venni először szemügyre. Milyen fő hibák voltak azok, amik egy ilyen kirobbanáshoz – külső tényezők által szított és fölhasznált – gyújtóanyagot szolgáltattak? Hármat nevezek meg. Az első az új gazdasági és politikai rendre, tehát a szocializmusba való áttérés erőszakos eszközökkel való siettetése: a nevelés és a meggyőzés helyett az ún. „adminisztratív eszközök". A második hiba a hatalomnak egy személy kezében való összpontosulása, az ún. személyi kultusz, ami nyilván azért mindig a legnagyobb hiba forrása, mert ha még olyan kiváló lenne is egy ember, amikor a hatalom egyedüli birtokosának érzi magát, csak az erőszak fokozásával képes munkáját végezni. A harmadik hiba e kettőből következik: éveken át a komoly kritika, a becsületes vita lehetőségének elfojtása. Ez szinte egy negyediket is foglal magába: amint 1953-tól kezdve a döntő hibák lelepleződtek és a bírálatok megindultak, a józan bírálathoz nem szokott elmék ki voltak szolgáltatva a gátlástalan szenvedélyeknek, a meggondolatlan újat hajszolásnak. Később már nem egyszerűen a hibák jóvátételén folyt a vita, hanem mindannak, ami történt a háború után, építésben, közösségi szellem-

ben, gazdasági és társadalmi fölemelkedésben, a lerombolására gerjedtek föl a szenvedélyek. Ez volt az egyik faktor az 1956. őszi események előidézői között. Meg kell egész határozottan mondanom, hogy ha akármilyen igaz és helytálló egyéb tényezőket úgy találnánk hangsúlyozni, hogy ezt a magunk hibáját nem tennénk az első helyre, sőt talán még utolsóra se, nem lenne lehetséges az igazi gyógyulás elesett állapotunkból. De ha ezt látjuk, megállapíthatjuk, hogy valóban elindult hazánkban

a helyrehozás és a gyógyítás

munkája már 1953-ban, s ha azóta akadozva ment is, 1956 tavaszától kezdve nyilvánvaló lett vagy lehetett volna minden józan és jóakaró ember előtt, hogy megvan a lehetőségünk – magunk erejéből és békességben a hibák kijavítására és – még oly súlyos botlásaink helyrehozására.

Nyilván itt jelentkezik a másik tényező: a világfeszültséget okozó nagyhatalmi ellentéteknek az ostora rajtunk csattant. A gyújtó anyagot fújni, szítani és kirobbanását előidézni vagy elősegíteni megindult az ún. nyugati hatalmak egész erre szolgáló nagy apparátusa. A hibák és tévedések elleni küzdelem fölött megjelent az a gyűlölködő, bosszúálló hangulat, amelynek légkörében démonikus erőket érzünk. Ebben a légkörben sajnos, az egyház, különösen a mi magyar református egyházunk nem bizonyult annak az erőnek, amivé Isten tehette volna, ha valódi bűnbánatban megtisztult szívvel állt volna készen a szeretetre és a szolgálatra.

A püspök utalt a rádióban 1956. november 1-jén elhangzott ún. helyzetismertetésre, mely azt állítja, hogy a magyar református egyház „törvényes elnöke ma is" nem az, akit 1948-ban a gyülekezetek többsége megválasztott, akit a Kálvin téri templom ajtajában a lemondott és távozó püspök fogadott, és az egyházkerületi közgyűlés hivatalába beiktatott, hanem egyedül az a törvényes, aki „politikai kényszer hatására volt kénytelen lemondani". Ez ellentmond dr. Ravasz László utolsó püspöki jelentésében foglaltaknak és annak a levélnek, amelyet visszavonulása előtt, 1948. április 30-án Bereczky Alberthez intézett. Ebben többek között ezt írja:

„Szeretném még azt a nagy szolgálatot megtenni az egyházkerületnek, hogy a kibontakozás útját egyengessem. Mindent felmérve, mindent megfontolva, nemcsak az emberi értelem erőivel, hanem Isten színe előtt megtusakodásban, arra a meggyőződésre jutottam, hogy Neked kell átvenned az én szolgálatomat."

Erre a levélre adott válaszában Bereczky Albert május 2-án ezt írta:

„Hálásan emlékezem mindenekelőtt arra a valóban szeretetteljes testvéri beszélgetésre, amelyben április 16-án este közölted velem visszavonulási elhatározásodat és azt a látásodat, hogy a dunamelléki püspöki tisztség betöltésénél a szóba jöhető jelöltek közül nekem kell ezt a szolgálatot vállalni – föltéve természetesen, hogy gyülekezeteink presbitériumai így döntenek. Számomra ez a beszélgetés és együttimádkozás azt a mély megnyugvást jelentette, hogy akármit mér is reám Isten kegyelmes vagy ítéletes akarata, van legalább egy ember az egyházkerületben – s ki jelenthetne ebben a vonatkozásban számomra többet, mint éppen a Te személyed –, aki a lelkem mélyéig ismer, és aki tudja, milyen teljes igyekvéssel akartam elhárítani magamtól ezt a terhet…

Döntésre kellett jutnom s ez a döntés nem lehet más, mint az a nagyon alázatos válasz leveledre, hogy ha Isten is úgy mutatja meg akaratát, ahogy Te helyesnek látod, a nehéz szolgálat elől nem térhetek ki."

A püspöki jelentés az 1948-as püspökválasztás fontos tényeinek felelevenítése érdekében teljes egészében idézte ezt a két levelet, amelyeket annak idején a gyülekezetekkel körlevélben közöltek, és amely után a presbitériumok többsége Bereczky Albertet választotta meg törvényesen püspöknek. Ezután a jelentés így folytatódott:

Ha csupán személyemről

lett volna és lenne szó, nyilvánvalóan hallgatni volnék köteles. Amíg a jelentésnek ezt a számomra igen nehéz szakaszát írom, mindig előttem van a közös bibliaolvasó vezérfonal szerint éppen mostanában olvasott Péter levélből az a régi és most igen új Ige: „Aki szidalmaztatván viszont nem szidalmazott, szenvedvén nem fenyegetőzött, hanem hagyta az igazságosan ítélőre". És szinte a torkomat szorongatja, hogy éppen most olvassuk a János 1. levelét, az egymás iránti szeretet oly sürgető és szenvedélyes hangú bizonyságtételét. De amit én személy szerint tartozom elhordozni és elfedezni a megbocsátó szeretet által, azt nem lehet az egyházban végzett szolgálat és tisztség becsületének a rovására cselekedni. Nem maradhat az eddigiekben kifejtett szigorú és cáfolhatatlan tények által bizonyított válasz nélkül az olyan beszéd, amely a dunamelléki püspöki tisztség törvényességét vagy a tisztségviselő szolgálatának becsületességét akarja kétségessé tenni, vagy éppen tagadja. Különösen kényszerítve voltam ezt így az egyházkerület közgyűlése elé tárni, mert azt a valótlanságot, hogy a nyolc éve szépen és ünnepélyesen elbúcsúzott és az egyházkerület áldásával, nyugalomba bocsátott püspök ma is a törvényes – tehát aki a helyében ül, az nyilván törvénytelen –, nem csak e szerencsétlen rádiónyilatkozat és sajtóközlemény állította, hanem még hónapokon át esperesi értekezleteken és ún. egyházkerületi tanácsüléseken ismételték és erősítgették.

Ezzel mérhetetlen kárt okoztak egyházunknak. Sokan ennek alapján azt állították, hogy nyolc esztendeig egyházunk egész élete „törvénytelen"

volt, s mindazok a határozatok, amiket a „törvénytelen elnökség" vezetése alatt hoztak, érvénytelenek. Ezt az egész eseménysorozatot

egyházon kívüli okok

befolyásolták; külföldről részesítették támogatásban, amit az Egyházak Világtanácsa 1956. november 1-jei közleménye és főtitkárának a magyarországi egyházakhoz küldött üzenete is bizonyít. Ezek messze meghaladják egy önálló és a saját élete felől egyedül Istennek felelős egyház ügyei iránti szeretetteljes érdeklődést.

A püspök ezután ismertette az Egyházak Világtanácsa főtitkárának 1957. március 1-jén kelt levelét, melyet hozzá intézett, melyben kifejezi azt a reményét, hogy „személyes kapcsolataik ugyanazok maradtak", majd ezt írja: *„Végeredményben ugyanaz fontos nekünk: hogy Krisztus egyháza az Ura iránti engedelmesség útját járja."* Ez a levél azt mutatja, hogy rossz volt a „helyzetismertetés" befelé és kifelé egyaránt, s kölcsönösen megtévesztették egymást az informátorok.

Sajnos, voltak egyéb jelei is annak, hogy egyházunkat kívülről akarták megtanítani arra, hogy milyen vezetőkre van szüksége és milyenekre nincs – állapította meg a püspök. – Amilyen hálásan és igen nagy megbecsüléssel fogadunk mindent, amit a testvéri szeretet és a Krisztus egyházának a közösségéből fakadó együttérzés mondat külföldi atyánkfiaival, legyenek bár keletiek vagy nyugatiak, éppen olyan határozottan meg kell állapítani, hogy a célunk nem lehet az, hogy a nyugati keresztyénség számára vagy az Egyházak Világtanácsa számára megbízható embereket válogassunk egyházunk vezető szolgáiul, hanem olyanokat, akik a mi gyülekezeteinkért, a mi magyar református egyházunkért élnek és szolgálnak az egy keresztyén anyaszentegyház szent közösségében. Így tud szolgálni a mi egyházunk annak a magyar népnek, amelynek határai közé Isten elhelyezte – így tud szolgálni belső és külső szabadságban bármelyik egyház a maga helyén és idejében –, és így tudunk szolgálni egyházaink közös imádságaival és minden munkájával az egész emberi nemzetség javáért, a mostani időben különösképpen a népek békességéért.

Ebben a reménységben szeretnénk fenntartani és tovább ápolni az Egyházak Világtanácsával is ökumenikus közösségünket.

Püspöki szolgálatom kérdése

Amint mindenki számára szembetűnően látszik, ez a püspöki jelentés erősen különbözik az összes eddigiektől. Eddig minden jelentés az egyház, s benne a gyülekezetek életével, örömeivel és gondjaival, fejlődéseivel és

visszaeséseivel, a növekvő vagy csökkenő élet sokféle jelenségével foglalkozott, de a magam személyéről és szolgálatairól általában kevés szó esett. A mostani jelentés készítésekor még folyamatban vannak az egyházmegyei közgyűlések, tehát az esperesi jelentések nagy része még nem állt rendelkezésemre. Egyébként is ez a jelentés sokkal szubjektívebb jellegű, mint az eddigiek. Oka ennek nyilvánvaló. Elérkezett az ideje annak, hogy számot adva az egyházkerület közgyűlése előtt szándékaimról és szolgálataimról, munkám gyümölcseiről és fogyatkozásairól, a bennem élő reménységről, letegyem tisztemet s kérjem a szolgálat alól való fölmentésemet, illetve nyugdíjazásomat.

A püspök hivatkozott fogyatékos erejére, egyházunk helyzetének sokféle belső krízisére, majd így folytatta:

A normálisnál sokkal nagyobb erő és határozottság szükséges ahhoz, hogy egy ilyen helyzetben valaki az élre álljon. Ezt tőlem mégis igen sokan kérik és igénylik. Lelkészkonferenciák, esperes testvéreim, presbitériumok, egyházmegyei közgyűlések fordultak hozzám, hogy bármilyen csekély idővel kell is gazdálkodnom fogyatékos erőimhez szabva magam, vállaljam mégis a továbbszolgálás áldozatát. Ezt a tartóztató és a szolgálatba visszahívó szeretetet meg kell becsülnöm és meg is köszönöm hálásan. El nem mulaszthatom azonban, hogy föl ne hívjam a figyelmet egy alapvető fogyatékosságra. Szinte valamennyi ilyen tartóztató és a szolgálatba visszahívó kérés főmotívuma, hogy egyházunk és az állam közötti viszony megromlott, e megromlás egyházunknak is, népünknek is káros, helyrehozására és ismét egészséges, jó viszony teremtésére engem tartanának egyedül alkalmasnak. Szeretném nyomatékosan hangsúlyozni, amit eddigi egész szolgálatomból világosan láthatott mindenki, milyen fontosnak tartom én is

az egyház és az állam közötti békességes viszony

ápolását. Nekem nem szükséges e téren magamat igazolni, sőt félreértés nélkül hangsúlyozhatom, hogy egyházunk mostani krízise, benne az egyház és állam közötti viszony megromlása is nem az alapvető kérdés, hanem csak következménye egy sokkal fontosabb, egy tényleg első helyen álló viszony megromlásának. *Ez az egyház és az ő Ura közötti viszony.* Amikor más relációkban betegségek, romlások, bajok mutatkoznak, mindig azt kell az egyháznak vizsgálnia, vajon az ő Ura iránt hívő engedelmességben járt és jár-e? A többi viszonyok következmények, és ezek a következmények nem gyógyíthatók, ha ez az alapvető viszony állandó megtérés által, szakadatlan bűnbánatban meg nem gyógyul, meg nem újul. Vallomást teszek arról, hogy erőtlennek éreztem – bocsássanak meg érte azok az igen kedves és

minden megbecsülést érdemlő szolgatársaim, akiket illet – azokat az érveket, amiket a szolgálatba való újra visszaállásom érdekében elém tártak. A magyar református egyház valóban nem hűtlenséget és Krisztus-árulást kísérelt meg vagy éppen követett el, amikor zsinatától a presbitériumokig mindenütt képviselte az új magyar államban a józan és engedelmes szolgálatot, a békesség szolgálatát népünkön belül és a népek egész világában. Éppen ellenkezőleg, mikor ezt tette, nem önbiztosításra törekedett, nem taktikából, hanem hitből igyekezett engedelmeskedni Isten akaratának úgy, ahogy gyarlóságához mérten ezt az akaratot fölismerte és teljesíteni képes volt. A felém irányuló érvek éppen ezt a szempontot nem éreztették meg velem.

A püspöki jelentés így fejeződött be:

Megköszönöm, hogy immár a tizedik esztendőbe fordulóan élvezhettem a gyülekezetek, lelkipásztorok, egyházkerületünk egész közössége sokszor megtapasztalt szeretetét. Áldom Istent a hűséges imádkozókért, akik hordoztak sok erőtlenségemmel és sok felelősségemmel a könyörülő Isten színe előtt. Az az irgalom, amely az én életemet s több mint negyvenéves lelkipásztori szolgálatomat nemcsak befedezte, hanem még gyümölcsözővé is tudta tenni, adjon a mi egyházunknak hűséges és áldozatra is kész szolgákat, olyanokat, akiknek életéből a hit győzelmes ereje sugárzik, akiknek reménységéből az anyaszentegyház életében is élő reménység fakad. Jézus Krisztusnak, a halálból föltámadott, az örökké élő és uralkodó Úrnak dicsőségére.

A dísztermet zsúfolásig megtöltő hallgatóság feszült figyelemmel kísérte az egész jelentést, különösen annak befejező részét, amelyben a püspök közölte: elhatározta lemondását. A jelenlevők egyöntetű állásfoglalását tükrözte az a határozati javaslat, amelyet az esperesi és gondnoki értekezlet terjesztett a közgyűlés elé. Ez így hangzott:

Határozati javaslat

Egyházkerületi közgyűlés az elhangzott, két nehéz évről szóló püspöki jelentést megköszöni, azt mindenben magáévá teszi és elfogadja. Elrendeli annak a közgyűlés jegyzőkönyvéhez való csatolását.

Mindenekelőtt Isten színe előtt alázatosságban megvallja mindazokat a bűnöket, amiket egyesek és közösségek az egyházkerület égisze alatt D. Bereczky Albert ellen elkövettek. Az esperesi és gondnoki kar külön is bánkódik, hogy törvényes püspökét hónapokon keresztül nem védte meg félreérhetetlenül az őt ért méltatlan és törvénytelen támadásokkal szemben, akkor, amikor betegségében a legnagyobb szüksége lett volna testvéri együttérzésre.

A püspöki jelentésben felragyogtatott igei látást egyházunk életének elmúlt tíz évéről, majd a törésről és a jövő lehetőségeiről teljes egészében osztja és magáénak vallja. Osztozik a püspökével a bűnbánatban is. Ünnepélyesen kinyilatkoztatja, hogy az elmúlt évek hibáiért, mulasztásaiért és késéseiért az egyházkerület püspökével együtt vállalja a felelősséget. Teszi ezt abban a reményben, hogy a kegyelmes Isten ad elegendő világosságot és erőt az egyházkerület atyáinak és híveinek ahhoz, hogy a múlt hibáiból, mulasztásaiból és késéseiből származó károkat helyrehozzák, illetve kiigazítsák.

Úgy látja a közgyűlés, hogy ami D. Bereczky Albert első, 1948. évi püspöki jelentésében már olyan határozott megfogalmazást és igei megvilágítást nyert, tudniillik az egyház által egyedül járható keskeny út, az – a népünk életében megtörtént sajnálatos események után – még világosabb és felismerhetőbb. Ha a magyar református egyház el akarja kerülni a kiszámíthatatlan veszéllyel járó kalandokat, a jövő felé csak azoknak az alapprincípiumoknak elfogadásával és engedelmes vállalásával mehet, amelyek meghatározták az egyházkormányzat egész tevékenységét az elmúlt időszakban. Megszégyenülve és mégis hálásan látja meg, hogy D. Bereczky Albert püspök ezen az alapon és a keskeny úton nem félelemből, nem számítgatásból, nem külső hasznossági szempontokból, hanem egyedül az Isten Igéjéből vett látásnak hitből engedelmeskedve vezetett minket.

Közgyűlés úgy látja, hogy az egyházkerület hivatalosai és hívei döntő többségükben felismerik, hogy az elmúlt évek egyházkormányzata – elkövetett hibái ellenére is – nemcsak meg tudta őrizni egyházunk eddigi lelki és anyagi erőtartalékát, hanem lényeges előrehaladást is tudott tenni, és tudta gazdagítani egész egyházunkat lelkiekben és anyagiakban egyaránt. Nagyon sok romtemplom felépült, nagyon sok halódó gyülekezet megújult és az egyház népe ma már próbálja a megelevenedett igehirdetés jó gyümölcseit is megteremni.

Mindezeket látva és végiggondolva, a közgyűlésnek az az egységes meggyőződése, hogy az egyházkerület életének egészséges fejlődése parancsolólag írja elő, hogy D. Bereczky Albert bejelentett lemondásával szemben szeretettel és bizalommal arra kérje őt, hogy álljon továbbra is az egyházkerület élére, hitével, bölcsességével és szeretetével segítse azt a megkívánt kibontakozás és fejlődés útján előrehaladni. A közgyűlés kérése mögött, mint hitben felfogott és reménvelt biztos fedezet, ott van a gyülekezetek, lelkipásztorok, presbitériumok egyre jobban való megnyilatkozása, bizalma, reménysége.

Mindezek után közgyűlés egyhangúlag kimondja, hogy D. Bereczky Albert püspöki tisztéről történt lemondását nem fogadja el. Hálát ad Istennek azért, hogy erőtlenségének és betegségének nagy mélységeiből egyre erőteljesebb lépésekkel emeli ki őt kegyelmével: jeladást lát ebben arra, hogy aki Isten akaratából a keskeny úton próbál vezetni, az a nagy törés és próba után is tovább vezethet és kell is hogy vezessen mindnyájunkat, mert az ő tiszta látására ma nagyobb szükség van, mint valaha. Egyben közgyűlés a maga részéről mindent elkövet gyógyulóban lévő püspöke munkaerejének kímélése érdekében.

A határozati javaslatot nagy taps fogadta.

A püspöki jelentéshez az esperesek nevében Pap Géza bács-kiskunsági esperes, az egyházmegyei gondnokok nevében dr. Mészáros István északpesti egyházmegyei gondnok szólt hozzá. Mindketten magukévá tették az előterjesztett határozati javaslatot, és kérték D. Bereczky Albert püspököt: végezze tovább szolgálatát.

Ezután Horváth János, a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnöke emelkedett szólásra.

Horváth János elnök felszólalása

Az elnökség és az egyházkerületi közgyűlés üdvözlése után felszólalásában az állam és az egyház viszonyának néhány kérdésével foglalkozott. Többek között ezekről beszélt:

Egy évvel ezelőtt az ellenforradalmi megmozdulás nem kevesebb célt foglalt magában, mint a szocialista társadalmi rend megdöntését, a kapitalista társadalmi rend kialakítását, amely politikai célkitűzéseiben a nyugati imperialistákhoz vezeti hazánkat. Nyilvánvaló, hogy ez a törekvés ellentétben állt a magyar dolgozó nép érdekeivel, célkitűzéseivel és törekvéseivel. Egyes rétegeket az ellenforradalmároknak sikerült hamis, csalárd nacionalista jelszavakkal megszédíteni, átmenetileg az ellenforradalom mellé állítani. Az azóta eltelt egy év is világosan bizonyítja, milyen állami és társadalmi rend felel meg a magyar nép érdekeinek. Az ellenforradalom nem kímélte meg a magyar református egyházat sem. Azok az események, amelyek a múlt év október 23-a után kibontakoztak az egyházban, nem egyházi érdekeket szolgáltak, hanem szerves részei voltak az ellenforradalomnak. Akik a református egyházon belül képviselték és vezették ezt a megmozdulást – akár országos intézőbizottságnak, akár megújulási mozgalomnak nevezzük –, tudatosan

arra törekedtek, hogy a magyar református egyházat az ellenforradalom szolgálatába állítsák, hogy az egyházban a haladó és ténylegesen az egyház érdekeit szolgáló erőket félreállítsák és eltávolítsák a vezetésből. Még november 4-e után is a terveiket és céljaikat titkos megbeszéléseken alakították ki és terjesztették.

Az Állami Egyházügyi Hivatal ezen törekvésekkel szemben fellépett, abból az elvből kiindulva, hogy az állam és a református egyház között kialakult jó viszonyt meg kell tartani és minden olyan törekvéssel szembe kell helyezkedni, amely ezt a jó viszonyt alá akarja ásni.

Ez év január 6-án a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozott az állam és az egyház viszonyáról is. A nyilatkozat az állam és az egyházak között jó viszonyt kíván, az Egyezményt fenntartja, és azt tartja jónak, hogy a felmerült kérdéseket tárgyalások, megegyezések rendezzék.

Az Állami Egyházügyi Hivatal és a református egyház hivatalos vezetői között megindult tárgyalások eleinte nem jártak eredménnyel, mert az egyházon belüli reakciós, ellenforradalmi elemeknek még volt annyi erejük, hogy ezt meggátolják. Később egy sor kérdést közös erővel elrendeztünk. De ez az állapot, megítélésem szerint – és ebben teljesen egyetértek a püspök úr jelentésében foglaltakkal – még javításra szorul, még nem értük el azt a megfelelő légkört, amely az állam és az egyház viszonyában szükséges.

Hol van tulajdonképpen a javítanivaló? A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a maga részéről biztosítja a vallásszabadságot, nyugodtan állíthatom, a teljes vallásszabadságot, biztosítja az egyház életlehetőségét, hozzájárul ennek anyagi feltételeihez is. Biztosítja, hogy az egyház nemzetközi kapcsolatokat építsen ki. Ugyanakkor azonban az államhatalom, a Munkás-Paraszt Kormány elvárja, hogy az egyház, jelen esetben a református egyház vezetősége, tisztségviselői ne engedjék és ne tegyék lehetővé, hogy az egyház szervezeteit, a szószéket felhasználhassák ellenséges politikai célok érdekében. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elvárja – és ez az Egyezményben is benne van –, hogy a református egyház támogassa kormányunknak a nemzeti erők összefogására, a béke fenntartására, a hazaszeretetre, a népjólét emelésére, az állampolgári kötelességek teljesítésére, a munkafegyelemre vonatkozó törekvéseit.

Az államhatalom, a kormány tiszteletben tartja az egyház törvényeit, teológiáját, elveit, ugyanakkor elvárja, hogy az egyház tartsa tiszteletben és tartassa meg az állami törvényeket. Ha az államhatalom, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nem röstelli senki előtt támogatni az egyházat, ugyanakkor az egyháznak sincs semmi oka arra, hogy a nyugat előtt szégyellje vagy rös-

tellje támogatni kormányunk erőfeszítéseit és törekvéseit. A kérdésnek a lényege tulajdonképpen itt van. A református egyházban vannak még lelkészek és tisztségviselők, akik szégyellik, sokszor vonakodnak nyíltan és határozottan támogatni kormányunknak a nép érdekében folytatott politikai és gazdasági törekvéseit, amely tulajdonképpen az egyház híveinek, magának az egyháznak is érdeke. Röstellik azért, hogy mit gondol a nyugat, hogy az egyház a kommunista kormányt támogatja. Akik így gondolkodnak, megfeledkeznek arról, hogy a nyugati közvélemény mellett kialakult egy keleti közvélemény, amely magában foglalja a Szovjetuniót, a népi demokratikus országokat, Kínát, Indiát, Ázsiát és az arab országok állampolgárait, több mint egymilliárd háromszázmillió embert. Aki ezt nem veszi figyelembe, vagy ezt lebecsüli, könnyen helytelen következtetésekre jut.

Ez a felfogás arról is megfeledkezik, hogy az ún. nyugati közvélemény nem egységes, hogy ott is vannak haladó erők, az egyházakban is, akik szívesen veszik, hogy a Magyar Népköztársaságban az állam és az egyházak között jó, baráti viszony van. Akik az ún. nyugati közvéleménytől teszik függővé magatartásukat, megfeledkeznek arról, hogy akik nyugaton rosszalják az állam és az egyház közötti jó viszonyt, akik azt szeretnék, hogy az állam és az egyház között harc legyen, akik tapsoltak és örültek az ellenforradalomnak, azok nem képviselik a nép érdekeit nyugaton sem, hanem egy meghatározott politikai érdeket szolgálnak. Az a levél, amelyet a Konvent elnökségi tanácsa írt az Egyházak Világtanácsának, azt gondolom, igen világosan rámutat a dolgok lényegére.

Az állam részéről támogatjuk az egyházat, arra törekszünk, hogy ne legyenek problémák, de ha vannak, bármilyen jellegűek is, azok békés tárgyalások útján rendezhetők. Azonban kérjük és igényeljük az egyháztól, hogy semmiféle olyan politikai akciót ne tűrjön az egyház keretén belül, amely más érdeket képvisel, mint a magyar nép érdeke. Ha ebben a tekintetben egy véleményen tudunk lenni, semmi akadálya annak, hogy rövid időn belül újra egészséges, jó viszony legyen a magyar állam és a református egyház között.

További felszólalások

Darányi Lajos püspök a tiszáninneni egyházkerület köszöntését tolmácsolta, és kifejezte azt a reménységét, hogy D. Bereczky Albert püspök útmutatása a jövőben is segíti az Istentől megáldott egyházat abban, hogy áldássá legyen. Szabó László, a baptista egyház elnöke a testvéregyházak

képviseletében köszöntötte a közgyűlést és annak elnökségét, hangsúlyozva, hogy milyen nagy ajándékot adott Isten a magyar keresztyénség számára D. Bereczky Albertben, akinek szíve mindig nyitva volt azok előtt, akik kérdéseikkel hozzá mentek tanácsért. D. Bereczky Albert püspök iránti szeretetüket és bizalmukat fejezték ki a többi felszólalók is – Czeglédy István budapesti teológiai akadémiai dékán, dr. Kiss Sándor, Kovács Bálint, Máthé Sándor, Soós Ferenc, Kővágó János lelkipásztorok és Ragályi Lajos egyházközségi gondnok –, mind azt kérték: folytassa szolgálatát.

D. Bereczky Albert püspök válaszolt a felszólalásokra. Hálát adott Istennek azért, hogy betegségének első pillanatától kezdve elméjének épségét, sőt vidámságát megőrizte. Rámutatott arra, hogy milyen nagy felelősséget vesz magára az egyházkerület most, amikor arra kérik, hogy egyházunknak ebben a tisztázódásra szoruló helyzetében maradjon meg püspöki tisztségében. Amikor az iránta megnyilvánuló szeretetteljes kérésnek engedett és az egyházkerületi közgyűlés határozati javaslatát a maga részéről is elfogadta, kérte a jelenlevőket: – Vállaljuk a hitnek, a szeretetnek és a reménységnek egységében közösen a hit becsületes útját. Olyan lelkülettel haladjunk rajta, amely nem kalandor, nem számítgat és nincsenek személyi törekvései, hanem arra az egyházra néz, amelyik csakugyan áldott egyház, mert Isten egyháza, és áldás lesz a népeknek és a népnek, amely között él, mert erre rendelte Isten.

A közgyűlés ezután egyhangú lelkesedéssel határozattá emelte az előterjesztett javaslatot.

A továbbiakban a közgyűlés közigazgatási ügyeket tárgyalt, meghallgatta a missziói, tanya- és szórványmissziói, az egyházzenei albizottság munkájáról szóló, valamint a diakóniai és a sajtóelőadói jelentéseket, majd a vallásoktatásról és a teológiai akadémiáról szóló jelentésekkel, végül a számszéki ügyek során a záró számadásokkal és a költségvetésekkel foglalkozott.

A REFORMÁTUS EGYETEMES KONVENT KIMUTATÁSA SZERINT 1957. NOVEMBER 22-ÉN MÉG A KÖVETKEZŐ REFORMÁTUS LELKIPÁSZTOROK, SEGÉDELKÉSZEK ÉS TEOLÓGIAI HALLGATÓK VANNAK LETARTÓZTATÁSBAN

(Közli: Balogh Margit–Glatz Ferenc: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. c. kötetben. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993. 320. o.)

Bognóczky Géza (Hidas); Gaál László (Gomba); Szabadi Sándor (Kecskemét); Szabó Gyula (Érsekcsanád); Takácsi Dezső (Somogyhatvan); Vincze Ernő (Kiskörös); Horváth Barnabás (III. éves teológus); Gulyás Lajos (Levél); Nagy Kolozsvári István (Szentgyörgyvölgy); Németh Géza (Győr); Szíj Rezső (Pétfürdő); Pap István (Lad); Bán István (Nyíregyháza); Puskás Lajos (Tetétlen); Tóth Dezső (Tiszakürt); Szenczy Győző (Nábrád); Tussay János (Pocsaj).

Korábban, 1957. március 6. körül, rövidebb időre többeket, másokat is őrizetbe vettek és fogva tartottak a budapesti Gyűjtőfogházban, így például Békési Andor ócsai, dr. Joó Sándor Budapest-pasaréti lelkipásztort, dr. Nagy Barna teológiai tanárt stb.

„A JÓT JÓNAK, A ROSSZAT ROSSZNAK NYILVÁNÍTJUK" A DEBRECENI TEOLÓGIAI AKADÉMIA TANÁRI KARÁNAK NYILATKOZATA

(Reformátusok Lapja I (1957/36) december 1.)

A Debreceni Teológiai Akadémia tanári kara november 23-án tartott ülésén állást foglalt egyházunk belső életének előtérben álló kérdéseivel kapcsolatban. Határozatukat lapunk szerkesztőségének azzal a kéréssel küldték meg, hogy azt teljes terjedelmében tegyük közzé. (Szerk.)

A Debreceni Teológiai Akadémia Tanári Kara egész egyházunkért viselt felelősségének terhe alatt szükségét látja annak, hogy nyilatkozzék egyházunk égető kérdéseiről. Illet volna, kellett volna már előbb is megszólalnunk, de egyházunk nyomorúságában magunk is annyira osztoztunk, hogy ez akadályozott bennünket a világos döntésben. Most azért szólunk, mert megerősödtünk abban a meggyőződésben, hogy van ismét „alkalmas voltunk Istentől, aki alkalmasokká tett minket arra, hogy új szövetség szolgái legyünk" (2Kor 3,4–6).

Úgy gondoljuk: legelőször is azzal a tévhittel kell nagy bűnbánatban leszámolnunk, hogy egyházunk mostani bajainak igazi oka bármiben is az egyházon kívül volna: „az időkben", „a viszonyokban", „a kívülállókban". Mindezeknek nem lehetne döntő befolyásuk, ha mi engedelmesek és hívek maradtunk volna Isten ajándékaihoz, kegyelméhez és a nekünk adott látásokhoz. Bármennyire közhelynek hangzik is, bármily utálatossá vált is ez a szó sok atyafi előtt, gyógyulásunk első állomása csak *az egyéni és közösségi bűnbánat* lehet. „Nincsen csak egy igaz is" (Róm 3,10).

Első helyen említjük az egész háború utáni korszak teológiai eszközökkel és tárgyilagos módon elvégzendő bűnbánatát. E korszak hibáit vagy mulasztásait nemcsak egyre jobban láttuk 1956 októbere előtt, de egyre jobban igyekeztünk is kijavítani. Senki sem vádolhatja egyházkormányzatunkat – éppen az 1956 októbere előtti hónapokat tekintve – azzal, hogy erre nem

volt meg a jó szándéka, készsége, sőt számos határozott lépése is. Legfeljebb lassúságot, óvatosságot vethetnek szemére. Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának vendégül látása, majd Bereczky Albert konventi és zsinati elnökünk súlyos megbetegedése meglassította ezt a folyamatot, amelynek során *törvényes keretek között és törvényes eszközökkel* megoldódtak volna egyházunk sérelmei és fájó kérdései. Semmit sem óhajtunk elvenni a múltért való felelősségünk terheiből. Nem kívánjuk csökkenteni a teológiai bűnbánat és visszatekintés kötelezettségét sem. Magunk is mindenképpen szeretnénk minél előbb megadni a feleletet arra, hogy hol és miben vétettünk, egyen-egyen és együttesen. Mégis a véleményünk, hogy egyházunknak ma nem ez a legnagyobb kérdése: ez csak a második kérdése.

Az első és megoldásra váró legnagyobb kérdés ez: hogyan orvosoljuk a legfrissebb és legvérzőbb sebeket egyházunk testén, amelyeket a múlt év októbere óta ütöttek rajta. Egyházunk történetében akkor egy eszközeiben és hangjában példátlanul erőszakos hatalomátvételi kísérlet történt, amelynek során csak a Gondviselés különös kegyelme őrizte meg a hatalomra törőket attól, hogy számos szolgatársuk vére nem tapadt a kezükhöz, miután a rádió hullámain át kiszolgáltatták két püspökünket és ezzel munkatársaikat is a lincselők szenvedélyének. Mindehhez a gyülekezetek hozzájárulását utólag óhajtották megszerezni egy – különben már hónapokkal előbb elkezdett névtelen, most már nyílttá váló – rágalmazó propagandával, amelynek nincs mása egyházunk történetében. Hiteles megnyilatkozásokból tudjuk, hogy a gyülekezetekben szorgalmazott tisztújító választásoknak már csírájában elvették volna a fennen hangoztatott „demokratikus" jellegét azzal, hogy forradalmi jelölőbizottságok jelöltek volna s az úgynevezett megújulási mozgalom emberei ellenőrizték volna a választások célszerű kimenetelét. Az egész kísérlet a maga malmára akarta hajtani az október 23-a előtti újrakezdés és megújulás dagadó folyamát. Ez az újrakezdés azt akarta megújítani, amit Isten új életben és szolgálatban 1945 óta kegyelmesen ajándékozott. Nem valami egészen mást akart helyette: egy régi világ visszaállítását. Fájdalom, ez a törvénytelen eszközökkel dolgozó kísérlet éppen az ellen irányult, ami egyházunknak 1945 óta – tehát a halálos pusztulás széléről – egy új élet felé megtett útjában lényegében jó volt, még ha emberi gyarlóságok szeplősítették is.

Soha a mi egyházunkban folyó igehirdetésre és teológiai munkára még nem figyelt úgy az egyházak nagy világközössége, mint ebben az elmúlt évtizedben. Aki nem akarja letagadni a tények igazságát, az tudja, hogy nemcsak a névtelen hangokra, nem a gyávák, suttogók, rágalmazók, félreállók, irigyek, megkeseredettek, reménytelenek, cinikusok – röviden: a letűnt múlt hangjára figyelt föl a világ egyházainak közössége, hanem elsősorban és igazában arra az újra, ami itt szólalt meg és formálódott igehirdetés nyomán végül teológiává is. Ezt az Egyházak Világtanácsa hivatalos vezetőitől éppen úgy hallottuk, mint számtalan más helyről. Ebben az egyházi, teológiai, és ökumenikus munkában nem vettek részt azok, akik az egyházi hatalomátvétel kísérletét irányították és végrehajtották, vagy ha voltak közöttük ilyenek néhányan, opportunisták voltak az egyház addigi útján.

Hitünk szerint az egyház Ura azért állította rendkívüli körülmények közé egyházunkat, hogy éppen e rendkívüli körülmények között tegyen bizonyságot a teljes evangéliumról. Egyetlen ilyen nagy református egyház sincs a szocializmust építő népek határain belül, mint a magyarországi. Nem akarunk ebből semmiféle magyar kiválasztottságot levezetni, mint ahogyan bőven megtették 1945 előtt és után nagyon jelentős teológusaink is, csak éppen ellentétes előjellel. Viszont hisszük, hogy a különleges helyzethez Isten különleges megbízatásokat és feladatokat adott. Ezeket megtagadnunk bűn és engedetlenség. Ezeknek a feladatoknak a lényege ma sem változott: bizonyságot tenni a Jézus Krisztusban megjelent örömhírről, a kegyelemről és a váltságról, a békességről és az új életről. De úgy tenni bizonyságot, hogy a szocialista társadalomban élő ember számára is békességet, örömöt, új életet és szolgálathoz, áldozathoz való erőt jelentsen. Hisszük, hogy az egyház élete nincs hozzákötve társadalmi rendszerekhez, de hisszük azt is, hogy az a nemzedék, amely csak a kapitalista társadalomban tudja elképzelni az egyházat, el is veszítheti. A múlt évi támadás egyházunknak éppen az ellen a magatartása ellen irányult, hogy egyházunk – ebben egészen újszövetségi teológiai alapon – az új társadalmi rendben épülő Magyarországot hazájának, hatóságait a bibliai értelemben vett „felsőbbségnek" fogadta el. Ezzel a támadás maga tévedt egy olyan történetfilozófiába, amelynek titkos rugója a soviniszta nacionalizmus és annak teológiája. Ez pedig – minden igei álcázás ellenére is – a nacionalista „német keresztyének" teológiájával egy lelki ágon termett „teológia".

Mindennek kézzelfogható jele volt az erőszakos hatalomátvételi kísérlet, éppen a tragikus és véres események idején. Mintha a mi vitézkedésünk fegyverei testiek lehetnének! Mintha mi azokat az eszközöket használnánk a megújulás útján, mint „a világ"! *Ezért az a meggyőződésünk, hogy nem léphetünk előre az újrakezdés és a megújulás útján mindaddig, amíg Isten Igéje szerint rendbe nem hozzuk legégetőbb dolgainkat, vagyis a jót jónak, a rosszat rossznak*

nem nyilvánítjuk, hogy a jót megtartsuk, a rosszat pedig elvessük. Az elmúlt tíz év alatt sokszor hallottuk, hogy ne beszéljünk annyit a múlt bűneiről, hanem beszéljünk a közelmúlt és a jelen „bűneiről": a földosztásról, az államosításról, a szövetkezetekről, a törvénysértésekről. Nem óhajtjuk ezt az okoskodást a visszájára fordítani. De nem lehet másképp: *valóban a jelen és a közelmúlt bűneivel kell előbb leszámolnunk,* hogy az elmúlt tíz esztendő valódi vagy fölhányt hibáinak is a szemébe nézhessünk. Ha valaki megfordul, akkor a legutóbb megtett lépés hibáit kell kijavítania, hogy útján elérkezhessék odáig, ahol elvétette az utat. Meggyőződésünk, hogy *mindaddig nem tudunk kivergődni egyházunk fájó kérdéseiből, amíg szembe nem nézünk az erőszakos hatalomátvétel támasztotta rendbontással, romlással és jogi bizonytalansággal, és el nem követünk mindent ezek orvoslására.*

Ezen az úton az első lépés a tiszántúli egyházkerületben csak az lehet, hogy Péter János püspök teljes elégtételt kap a rajta esett sérelmekért, rágalmakért és erőszakért. Ismerjük azt a levelét, amelyben tisztét az egyházkerület rendelkezésére bocsátotta s amelyben minden felelősséget magára vállalva senkit sem vádolva önmagán kívül – keresztyéni módon állt az egyházkerület ítélőszéke elé. Ezt a levelet nem lehet annak az erőszaknak a képmutató takargatására fölhasználni, ami rajta valóban esett. Annak a levélnek a végletekig fokozott bűnbánatára csak egyetlen keresztyéni válasz lehetséges: a mi bűnbánatunk – mindazért, amit Isten ellen és ő ellene vétettünk.

Hogy mit vétettünk Isten ellen, azt már említettük.

Egyházkerületének püspökeként és akadémiánk falain belül is Péter János hirdette, tanította kétségtelenül Isten Lelkének erejével azt, hogy egyházunknak van jövője, igazi szabadsága, szolgálata és jó reménysége a szocializmust építő Magyarországon is, ha megérti és magára veszi a Jézus Krisztusért a „szolgai formát" és úgy tölti be a „Krisztus törvényét" (vö. Mt 28,18kk; Jn 8,36; Fil 2,5kk; Gal 6,2kk). Mindezt úgy végezte, hogy még fegyelmező tisztében is mindig irgalmas és emberséges tudott lenni. Szolgálatának őszintesége a kívülállók tiszteletét olyan mértékben megnyerte, hogy egész egyházunkban megbecsülést támasztott. Nem szorul részletezésre, hogy ennek az egyházban mindannyian – munkatársai és ellenségei egyaránt – mennyi hasznát láttuk. – A nyugati keresztyének közül is számosan az ő személye és szolgálata révén tanulták megismerni egyházunk sajátos helyzetét és küldetését, és sokan általa ismerték fel a maguk feladatait is. Teljesen érthető, hogy mások viszont éppen ezek miatt szerették volna őt elhallgattatni. Jaj lenne neki, ha mindenki jót mondana róla.

Mindezeknél fogva az a meggyőződésünk, hogy egyházunk gyógyulásának életbevágó érdeke Péter János visszatérése a püspöki szolgálatba. Kérjük az egyházkerületi közgyűlés minden alkotó tagját, hogy ezt a nyilatkozatunkat vigye Isten színe elé és lelkiismeretesen megpróbálva tegye magáévá. Kérje Istent, hogy adja vissza a tiszántúli egyházkerületnek azt az őrállóját, akinek szolgálatait Isten annyira felhasználta egyházunk javára.

Debrecen, 1957. november 23.

A Debreceni Teológiai Akadémia Tanári Kara

A DUNÁNTÚLI EGYHÁZKERÜLET KÖZGYŰLÉSE

(Reformátusok Lapja I (1957/38) december 15. 3. o.)

December 6-án tartotta a dunántúli egyházkerület évi rendes közgyűlését a balatonfüredi lelkészüdülő nagytermében. Az előző nap délutánján a lelkipásztorok egyházkerületi békegyűlésen vettek részt, ahol *Nyáry Pál* esperes, egyházkerületi főjegyző tartott előadást.

Részt vett a békegyűlésen és a közgyűlésen a magyar protestáns egyházak vendégeként hazánkban tartózkodó kínai delegáció tagjai közül *K.H. Ting* püspök, *Huang Pei-yung* methodista lelkipásztor és *Shen Tuh-yung*, a kínai keresztyén ifjúság lapjának főszerkesztője. Megjelent és felszólalt *Horváth János*, a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnöke, munkatársainak kíséretében. A közgyűlés meghívott vendégeként jelen voltak a konventi iroda és az egyházi sajtó képviselői.

A megnyitó áhítatot *Győry Elemér* püspök tartotta. *Dr. Buza László* főgondnok megnyitó beszédet mondott. Utána az egyházkerületi közgyűlés törvényeinkben előírt módon megalakult.

Ezután Győry Elemér püspök felolvasta jelentését az elmúlt két év egyházi eseményeiről. Ez a jelentés nemcsak azért volt részletes és nagyméretű, mert két, eseményekben gazdag esztendőről szólt, hanem azért is, mert az egyházkerület életét érintő kérdéseken túl arról a munkájáról is számot adott a püspök, amelyet – helyettesítés idején – konventi lelkészi alelnöki tisztében végzett.

Győry Elemér püspök jelentése

Bevezetőben arról tett bizonyságot, hogy a jelentés írásának kezdetén milyen mélyen megrázta a bibliaolvasó kalauz szerint éppen arra a napra esedékes Ige, Jóel próféciájának második fejezete: *„De még most is így szól az Úr: Térjetek meg* hozzám teljes szívetek szerint: böjtöléssel is, sírással is, keserséggel is. És *szíveteket* szaggassátok meg, ne ruháitokat, úgy térjetek meg az Úrhoz, a ti Istenetekhez; mert könyörülő és irgalmas Ő; késedelmes a haragra és nagykegyelmű, és bánkódik a gonosz miatt ... És lészen *azután,* hogy kiöntöm lelkemet minden testre." Ebben a próféciában, eleitől végig csodálatos biztatás és minden szónak hangsúlya van. És mégis a dőlt betűkkel nyomtatott szavakat vettem nagyon a lelkemre. *Még most is* szól hozzánk az Úr. Most azt üzeni: Térjetek meg hozzám teljes szívetek szerint. Csak *ez után,* a teljes szívből bűnbánatot tartó egyházra és népre tölti ki az Ő Szentlelkét ... Egyházunk minden élő tagjának bűnbánatot kell tartani, éspedig személyesen és egyetemlegesen, nemcsak azért, ami 1956. október 23-a előtt, hanem azért is, ami 1956. november 1-jén és azután történt a magyar református egyházban. Erre azért van szükség, mert bűnbánatban oldódnak fel a feszültségek és rendeződnek el az elrendezésre váró viszonyulások és események. Csak *bűnbánatban közelíthetünk Istenhez és egymáshoz.* Isten úgy lakozik velünk, ha megjobbítjuk utainkat és cselekedeteinket (Jer 7,3) és úgy leszünk *„együtt munkálkodók"* (2Kor 6,1), ha befogadjuk egymást, miképpen a Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségébe (Róm 15,7). Az nem baj, ha vannak látási és véleménybeli különbségek közöttünk, de *Isten Lélekben és valóságban közel hozza egymáshoz azokat, akik az Ő közelébe érkeztek.*

Miért mondottam el ezeket jelentésem bevezetéseként? Azért, mert még ma is sokan vannak lelkipásztorok és presbiterek, akik nem jutottak el az Ige és a Szentlélek által megkövetelt döntésre. Vannak, akik *a maguk „igazságában" bizakodnak és mástól várják a bűnbánatot.*

Ezután azokról

a bírálatokról

szólt, amelyek sokszor egyoldalúan és meggondolatlanul teszik mérlegre az elmúlt esztendők történetét. Csakugyan voltak hibák. Abban azonban teljes egyetértésben volt az egyház vezetősége, hogy ezeket a hibákat meg lehet és meg kell szüntetni.

Mindent megfontoltam – úgymond – és az Ige mérlegére tettem. Vállalom azokat is, amiket évi jelentéseimben az egyházkerületi közgyűlés elé terjesztettem, akár mint eligazítást, például amiket a közösségi gazdálkodással kapcsolatban mondottam az 1955. évi püspöki jelentésemben, vagy éveken át a világbékével és népünk békességével kapcsolatban írtam és végeztem. Állásfoglalásaimmal és tanácsaimmal mindenkor és mindenben népünk javát igyekeztem szolgálni (2Kor 4,15). Ez nem önigazolás, hanem

a felelősségvállalás megerősítése kíván lenni. *Hangsúlyozom, hogy nem a mi egyházunk közelmúlt tíz esztendejének útja volt hibás* – és ezt az újabb és még újabb események között is teljes bátorsággal mondom –, *hanem a rajta való járásunk volt hibás.*

Részletesen foglalkozott ezután a megújulás teológiai kérdésével, és ennek során – a többi között – ezeket mondotta:

A megújulásra való törekvés

nem valami újszerű vagy idegen, annál kevésbé politikai tünet egyházunkban, mert a *megújulás úgy hozzátartozik a református egyház zavartalan életfunkciójához, mint például a szervezetben a lélegzés a vér felfrissüléséhez.* Teológiailag nézve a megújulást: lelki folyamat és arra irányul, hogy az egyházban jelentkező bajok orvoslása érdekében az emberben hozzon létre gyógyulást úgy, hogy „átváltozzunk a mi elménknek megújulása által" (Róm 12,2). „Ebből következik – írja Kálvin az Institutio II. 1,9-ben –, hogy elménknek az a része, melyben lelkünk kiválósága és nemessége legjobban tündöklik, nemcsak megsebesült, hanem annyira megromlott, hogy nemcsak gyógyításra szorul, hanem majdnem egészen új természetbe kell öltöznie." Ugyanez áll az egyházra is, mert Isten örök törvénye az: ha a társadalom éhezik, akkor az egyes egyéneknek kell jóllakniuk; ha az egyház beteg és bűnös, a tagoknak kell meggyógyulniuk, illetve megtérniük. „Ez a megújulás azonban nem egy perc, nem is egy nap vagy egy év alatt lesz teljessé" (Inst. III. 7,9), hanem Isten állandó munkája bennünk.

Az egyház megújulását nem emberek végzik, hanem az a Szentlélek munkája. Ahogyan az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv nem *„az apostolok cselekedeteiről"* szól, hanem a *Szentlélek munkájáról* az apostolokon keresztül – mint Wolf professzor az Egyházak Világtanácsa Bossey-ben működő intézetének igazgatója mondta a nyári ökumenikus tanfolyamon. Kálvin ugyanezt még erőteljesebben fejezte ki (V. Károlyhoz intézett írásában): *„Az egyház reformációja Isten műve, és annyira független az emberek véleködésétől és igyekezetétől, mint a halottak feltámadása vagy más hasonló csoda."*

Ezeket a hitbeli elveket egyházunk közelmúltjának történetére alkalmazva, így folytatta a püspök: Ezek után az igazság érdekében és történeti adalékként is szükségesnek látom itt elmondani, hogy az utóbbi időben sokat emlegetett megújulás nem az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának galyatetői ülésén, vagy a Galyatetőn történtek hatása alatt, annál kevésbé a júniusi határozatok alapján indult el. *A Központi Bizottság galyatetői ülésezése csak késleltette a már korábban, 1956. év tavaszán, pontosan május 16-án elindult megújulási törekvést.* Erre a napra a konventi és zsinati előkészítő bizottság ülése volt összehíva, ez azonban elmaradt, és helyette a püspökök értekezlete ült össze, melyen részt vett dr. Pap László, a budapesti teológiai akadémia volt dékánja, a dunamelléki egyházkerület akkori lelkészi főjegyzője is. Megvizsgálta az értekezlet az egyházon kívüli eseményeket és az egyházban elkövetett hibákat.

Azt mondottam, hogy az egyházban a megújulás nem politikai behatás következménye és ezt fenn is tartom. Azt azonban elismerem, hogy ami egyházunkban a múlt év tavaszán történt, a külső eseményekkel épp olyan összefüggésben volt, mint az, ami korábban történt. Éppen ezért azt kerestük, hogy mi volt az a jó, amit meg kell tartani és továbbvinni és mi volt az a rossz, amitől – éppen egyházunk missziójának zavartalan betöltése érdekében – szabadulni kell. Egy évvel ezelőtt is – pontosan 1956. december 5-én – a megújulási mozgalom vezetőivel folytatott tárgyaláson azt mondtam, és most is azt mondom, *hogy ami jó volt a múltban, azért legyünk hálásak, amiatt pedig, ami rossz, tartsunk bűnbánatot. Ez az egyetlen lehető keresztyén magatartás, amit a gyarló, bűnös embernek nehéz megtalálni és elfogadni, de ami nélkül sehol senki nem lehet alkalmas Isten országa munkájának végzésére.*

A továbbiakban időrendi sorrendben és részletesen tárgyalta a jelentés mindazokat az eseményeket, amelyek egyházunk múlt év tavaszán törvényes úton megindult megújulását rendre előre vitték. Az az Istentől ihletett szándék került ennek során kifejezésre, hogy „az egyház korrigálja magában a nem egyházat".

Ezt a megújulási folyamatot *megállította, az állam és az egyház között kifejlődött egészséges jó viszonyt megrontotta az*

1956. november 1-jén

a budapesti teológiai akadémia dísztermében lejátszódott esemény. Némelyek szerint 5–6, mások szerint legfeljebb 25-30 lelkipásztor és nagyszámú közönség (soraiban nem reformátusok is) gyülekezett össze, és megalkotta az úgynevezett Magyar Református Egyház Országos Intézőbizottságát, amely átvette az egyházi vezetést a dunamelléki egyházkerületben és egyetemes egyházunkban is. Aznap este dr. Pap László a rádióban felolvasta az Országos Intézőbizottság ismeretes szózatát. Ez és a november 13-án kibocsátott intézőbizottsági körlevél sok lelkipásztort és világi tisztségviselőt megzavart és szembeállított a törvényes vezetőséggel.

A továbbiak során erről a mozgalomról és ennek intézkedéseiről szólva, a püspök véleményét abban a kijelentésben összegezte, amelyet a múlt év decemberében tett, amikor konventi helyettes elnöki tisztéből kifolyólag

szükségképpen e mozgalom vezetőivel tárgyalt. Három tényt hangsúlyozott: *1. Az Országos Intézőbizottság létrehozásának nincs semmi törvényes alapja, tehát nem lehetnek törvényesek intézkedései sem. Különösen az akkor nagybeteg Bereczky Alberttel kapcsolatban kifogásolom a szeretetlen eljárást. 2. Nem értek egyet azzal sem, hogy miért kellett olyan sürgősen alkalmazni a zsinat felhatalmazási határozatát, ami nem ilyen esetre szól. Dr. Kardos János főgondnok szolgálatba állításával nem tudok egyetérteni, mert beiktatva nincs és esküt nem tett. 3. Nem értek egyet a mozgalom működtetésével, miután nem titok, hogy milyen megújulás indult meg egyházunkban 1956. év tavaszától és milyen ütemben haladt szeptemberben és októberben. E nélkül is ment és folytatódhatott volna az egyház megújulását szolgáló munka.*

Feltettem magamnak a megújulási mozgalommal kapcsolatban a régi homiléták kérdéseit: Quid, quomodo és quando? (Vagyis: mit, hogyan és mikor mit prédikáljunk? Ez természetesen csak analógia lehet.)

A *quid*-re vonatkozólag nézetem az volt akkor is, ma is, hogy a megújulási mozgalom teológiai tartalmára vonatkozólag senkinek se lehet kifogása. De megállapítottam azt is, hogy nem tartalmaz több teológiai, missziói s diakóniai elemet, mint amennyit korábban az egyház hivatalos vezetői és az elnökségi tanács képviselt. Rámutattam már arra, hogy mennyire bent volt egyházunk közvéleményében a megújulás szükségessége. Elég erre nézve átlapozni *Az Út* című lap utolsó 4–5 számát, melyből kétségtelen, hogy – Péter János tiszavidéki püspök megállapítása szerint – az újrakezdés ideje elérkezett, és el is kezdődött a korrekció. Így, hogy ha valaki tárgyilagosan hasonlítja össze a korábbi programot a megújulási mozgalom programjával, ha nem is azonosságot, de tartalmi megegyezést talál a kettő között.

A *quomodo* (hogyan) tekintetében azonban mindig kifogásom volt. Egyházalkotmányilag is, de teológiailag is érthetetlen és megmagyarázhatatlan a mozgalmi jelleghez való makacs ragaszkodás. Hogy egyoldalúság vádjába ne essem, Barth Károllyal szeretném ezt az egyházkerületi közgyűlés elé tárni. Újra átnéztem azt a munkáját, melyben a tekintélyes személyek vezetése alatt elindult „Die junge reformatorische Bewegung"-ot bírálja. Tisztában vagyok azzal, hogy különbség van e között és a megújulási mozgalom között, azonban elvi és teológiai megállapítások ma és itt egyformán érvényesek. Barth rámutatott arra, hogy az egyházpolitikai mozgalom sikere kockázatos, és az *ilyen mozgalom rendszerint „harc az egyházban, de nem az egyházért"*. „Ne csináljunk abból ügyet, hogy újabb mozgalmat vagy egységtörekvést hozzunk létre, hanem arra irányuljon minden törekvésünk, hogy együtt jobban és jobban Isten országáért fáradozzunk." Ahol a közösség valóban a hit közössége és ahol hitvallás van, ott az egyetlen szentegyház megáll a tévelygésekkel szemben és nem pusztul el. Ahol ezzel szemben „mozgalmak" vannak, legyenek a legjobb szándékúak és véleményűek, ott a tévelygés és szekta (én azt mondtam: szakadás) legalábbis nagy közelségben van. A Szentléleknek nincs szüksége mozgalmakra. „A legtöbb mozgalmat valószínűleg az ördög találta ki" – mondja Barth.

Végül a *quando*. Az időiség elvitathatatlanná teszi a politikai eseményekkel való összefüggést. „Az októberi események – olvassuk az egyetemes konvent elnökségi tanácsának húsvéti üzenetében – nem maradtak hatás nélkül egyházunk életére sem." Az a törekvést, mely jóval október előtt egyházunk megújítására irányult és eredetileg a hitéletünk megújhodását tűzte ki célul, az októberi események hatása alatt egyesek a megújulási mozgalom elindítására használták fel, amely a jelen célkitűzéseket kibővítette, és arra törekedtek, hogy az egyházon belül átvegyék az ügyek intézését. „Egyesek az ellenforradalmi erőket és azok hatását is számításba vették. Magatartásukkal olyan feltevésre adtak lehetőséget, mintha annak szelét saját vitorláikba akarták volna befogni. Az egyházon belül is nyugtalanság, bizonytalanság és belső harc lett uralkodóvá."

A továbbiakban azokat a fontosabb eseményeket említette meg jelentésében a püspök, amelyek egyházkerületében az elmúlt év végét és az 1957. esztendő elejét jellemezték, majd így folytatta:

Az egyházi élet

lassanként normalizálódik, bár egyetemes vonatkozásban még mindig sok a javítani való; itt-ott nyugtalanság, kapkodás észlelhető. E tekintetben is országos viszonylatban a dunántúli egyházkerületben legjobb a helyzet. Hálaadással teszünk bizonyságot arról, hogy a gyülekezetekben megállás és lankadás nélkül ment az élet, az igehirdetés minden korlátozás nélkül folyt, a gyermekek vallásos nevelése, a gyermek-istentiszteletek tartása, a konfirmandusok előkészítése, a bibliaórák, evangelizációs szolgálatok és vallásos esték tartása nemcsak hogy nem csökkent, hanem inkább lendületet vett, a buzgóságban és áldozatvállalásban atyánkfiai és a gyülekezetek nem lankadtak meg.

Örvendetes jelenségnek minősítem azt is, hogy az egész vonalon növekszik a felelősség az igehirdetés tisztaságáért. Lelkipásztor társaink mélyen átérzik, hogy az egyház az Igéből él és az Igéért él, feladata az igehirdetés. Nem kereshet más feladatot, mert *ebben az esetben megvan minden, ami a különböző szolgálatokban és az államhoz való viszonyunkban áldásos lehet.* Amilyen

igaz az, hogy az egyház válsága az igehirdetés válsága, éppen olyan igaz, hogy *az igehirdetés megújulása és elmélyülése következésképpen maga után vonja az egyházi élet megújulását és elmélyülését.* Ezért kívánatosnak látom azt, hogy az egyházmegyei lelkészértekezletek behatóan foglalkozzanak az igehirdetés kérdésével.

A lelkipásztori önképzés és továbbképzés szempontjából nagy jelentőségű esemény egyházkerületi könyvtárunk fejlesztésének, új teológiai művek beszerzésének lehetősége. Eddig egyházkerületünk ezen a címen államsegélyben nem részesült és az erősen igénybe vett közalap költségvetése nem tette lehetővé a pápai könyvtár és levéltár céljaira jelentősebb összeg felvételét. Köszönettel tartozik Horváth János elnök úrnak azért, hogy a könyvtárak és levéltárak fenntartására és fejlesztésére a református egyháznak juttatott s ezután is juttatandó államsegélyt az egyházkerületek között arányosan kívánta felosztani. *Így 1958. január 1-jétől kezdve egyházkerületünk is részesül levéltára és könyvtára fejlesztésére államsegélyben.* Ezzel kapcsolatban az egyetemes konvent elnökségi tanácsának 1957. augusztus 30-án tartott ülésén az egyházkerületek elnökségei megállapodtak abban, hogy az egyházkerületek, egyházmegyék, egyházközségek és iskolák levéltári, könyvtári és múzeumi munkájának egységes irányítása céljából egy közös levéltári és könyvtári főigazgatói állást szerveznek.

Az államhoz való viszonyról

szólva – a többi között – ezeket mondotta: Egyházunk következetesen és állhatatosan áll az 1948-ban kötött Egyezmény alapján. A benne biztosított jogokat élvezi, a vállalt kötelességeket hűségesen és jó lélekkel teljesíti. Azok közül az egyházi vezetők közül, akik az Egyezmény megkötése, illetve előkészítése során Jákóbként tusakodtak az Úrral, *egyedül* vagyok szolgálatban, és mint részestárs, bizonyságot teszek arról, hogy *számunkra az Egyezmény megkötése nem manipuláció, hanem az Istenre figyelő hit döntése volt.* Talán még pontosabban így lehetne kifejezni, hogy *nem is egyházunk akkori vezetői döntötték, hanem a Szentlélek által megvilágosított lelkű emberek felismerték Isten döntését és azt alázatosan elfogadták.* Én a magam részéről eleitől fogva, amint legutóbb külföldi vendégeink előtt is kifejeztem, a szocialista államrendet Isten kezéből veszem, s így a viszony számomra etikaivá válik, más és több a jelentése is, mint különben volna.

Látásunk és meggyőződésünk szerint az állam és a református egyház között hónapokon át a viszony nem volt jónak mondható az ismert okok miatt. A konvent elnöksége és elnökségi tanácsa szüntelen annak jobbításán fáradozott. Hálásak vagyunk az állami vezetőknek azért, hogy az állandó közös bizottság tárgyalásai nyugodtan, barátságos légkörben folytak, és ismételten láttuk, hogy az állam segíteni igyekszik egyházunkat a kibontakozásban és az egyházépítő munkában.

Ezután részletesen ismertette Győry Elemér püspök az egyház és az állam között az állandó közös bizottság keretében folytatott öt tárgyalás eredményét. Arról az öt ülésről beszélt, amelyen személyesen részt vett. Majd egyházunk békemunkájáról szólt. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozta:

Helyénvalónak tartom, hogy

békeszolgálatunkról

is tegyek jelentést. Békeszolgálatunk a legutóbbi egyházkerületi közgyűlés óta nemcsak hogy nem lanyhult, hanem erősödött és új hangsúlyt kapott. Intenzitását növelte az egyre feszültebbé váló nemzetközi helyzet. Heteken, sőt hónapokon keresztül aggódtunk egy esetleges harmadik világháború kitörése miatt, és imádkoztunk, hogy amitől félünk és rettegünk, ne következzék be. Nagy erők, a háború és béke erői mérkőznek még ma is.

Evangéliumi feladatnak, isteni parancsnak ismertem meg a háború elleni küzdelmet, amint annak nemcsak a püspöki jelentéseimben, hanem a béke védelmében 1949. június 17–18. napjain tartott első konferencián s az 1955. február 26–27. napján lefolyt IV. magyar békekongresszuson egyházunk képviseletében elhangzott felszólalásaimban kifejezést adtam. Most is hitet teszek arról, hogy *számomra a béke ügye szent ügy, szolgálata Istentől kapott hivatásunkból folyó kötelesség.*

Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága New Havenben tartott 1957. évi ülésén nyilatkozatot adott ki a tömegpusztító fegyverekkel való kísérletezés megszüntetéséről és a lefegyverzésről. A nyilatkozat szerint az Egyházak Világtanácsa aggodalommal látja a nukleáris fegyverekkel folytatott kísérletek számának megnövekedését különösen azért, mert ezek a kísérletek a még meg nem született nemzedékek számára is veszélyt jelentenek. Azok az erkölcsi alapelvek, amelyek az atomhadviselés egész problémáját érintik, indították a Központi Bizottságot arra, hogy megismételje a torontói gyűlésen 1950-ben kifejezett meggyőződését s elítélje az atom- és bakteriológiai fegyverek használatát és a nagyméretű bombázást. Kifejezte, „hogy a hadviselésnek ezek a módszerei elkerülhetetlenül lelki lealacsonyodást jelentenek bármely nemzet számára, mely alkalmazza azokat". Ezért felhívott minden nemzetet, amelyek a kísérleteket folytatták, hogy ismerjék el teljes mértékben az erkölcsi valóságot, éppúgy, mint a nemzeti védelem és a nemzetközi biztonság szempontját. A nemzetek vezetőinek és

valamennyi polgárának legfőbb célja legyen a háború kiküszöbölése. Az evanstoni felhívást megismételve, a Központi Bizottság arra kéri minden testvérünket, hogy keresztyén bátorsággal cselekedjék és imádkozzék a mindenható Istenhez, hogy vezesse jó útra a népeket és kormányokat.

Míg egyrészt az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága New-Haven-i ülésének ezt a nyilatkozatát örömmel és elismeréssel fogadta jelentésében, másrészt

külföldi kapcsolataink

ismertetése során ezt a bíráló megjegyzést tette: Az Egyházak Világtanácsa hivatalos közleményének több olyan bántó megállapítása van, amely *nem felel meg a valóságnak.* Egyetemes konventünk elnöksége ezért szükségesnek látta tiltakozó és helyreigazító nyilatkozatot küldeni a Világtanács genfi központjának.

Külföldi kapcsolatainkról szólva *üdvözölte egyházunknak a Kínai Népköztársaság protestáns egyházaival felelevenített kapcsolatát, a magyar delegáció kínai útját és a kínai küldöttség viszontlátogatását.* A továbbiak során ismertette a hozzánk érkezett külföldi segélyek ügyét.

Az elmúlt két év személyi változásairól szólva, így kezdte jelentésének e részét:

Boldog örömmel köszöntjük *D. Bereczky Albert* püspök urat, a konvent és a zsinat lelkészi elnökét újra az őrhelyén. A dunamelléki egyházkerület november 14-én tartott közgyűlésén impozáns módon adott kifejezést hozzá való ragaszkodásának és szeretetének. *Legyen áldott az Úr, hogy annyira helyreállította egészségét, hogy végezheti szolgálatát mind az egyházkerületben, mind országos egyházunkban.* Munkatársai szeretettel állunk mellette és segítjük hordozni a munkájának terhét, hogy erejének kímélésével minél előbb teljesen helyreálljon egészsége. Hálaadásunk mellett hittel könyörgünk mennyei Atyánkhoz, hogy újítsa meg rajta irgalmasságát minden reggel, növelje erejét napról napra, és tegye alkalmassá azokra a szolgálatokra, melyek egyházunkban még reá várnak.

Ezután részletesen felsorolta mindazokat a személyi változásokat, amelyek az elmúlt két év alatt egyházkerületében történtek. Néhány országos, illetve felekezetközi viszonylatban jelentős változást is megemlített, majd jelentette a közgyűlésnek, hogy az egyházkerületi tisztségek tizenkétéves ciklusa lejárt, és az 1933. évi I. egyházi törvénycikk 123. paragrafusa értelmében az egyházkerületi közgyűlés tartozik elrendelni az *általános tisztújítást.*

Ezután hosszan és részletese ismertette – egyházmegyéről egyházmegyére haladva – az esperesek jelentését. Előterjesztést tett az anyagi ügyekről, és azokról a szolgálatokról, amiket püspöki, illetve konventi helyettes elnöki tisztségét hordozva végzett.

A jelentést az egyházkerület alkotó tagjai nagy tapssal és helyesléssel fogadták, és erre vonatkozó határozatukban, hűségük és bizalmuk kifejezése mellett, hálás köszönetet mondtak a püspök fáradhatatlan szolgálatáért.

Muraközy Gyula, a konventi iroda mb. vezetője felszólalásában köszönetet mondott Győry Elemér püspöknek és dr. Buza László főgondnoknak mindazért a sok fáradsággal járó szolgálatért, amelyet az egyetemes konvent elnökségének helyettesítése idején végeztek. Ezután *Vörös Lajos* esperes szólalt fel és meleg szeretettel üdvözölte Győry Elemért abból az alkalomból, hogy betöltötte püspöki szolgálatának 15. esztendejét. Az egyházkerület alkotó tagjainak és gyülekezeteinek bizalmát, hűségét és áldáskívánását fejezte ki azzal a kéréssel, hogy maradjon Győry Elemér püspök továbbra is a gyülekezetek hűséges pásztora és gondjainak szeretetteljes hordozója.

Ezután *K.H. Ting* kínai anglikán püspök emelkedett szólásra

Ting püspök felszólalása

Beszéde elején köszönetet mondott azért, hogy társaival együtt részt vehet a közgyűlésen; így közeli betekintést nyer az egyházkerület belső életébe, amely véleménye szerint igen eleven és tele van sok igyekezettel. Majd így folytatta:

A múlt év októberében kínai népünk – beleértve a keresztyéneket is – igen szomorú volt azoknak az eseményeknek hallatán, amelyek Magyarországon végbementek. A november elején történtek után kínai népünk megkönnyebbült. Jellemzésül említem meg, hogy ezekben a nehéz napokban az én nankingi teológiai szemináriumom növendékei mozijeggyel a kezükben egy film előadására indultak volna, de amikor a magyarországi események hírét vették, nem voltak képesek erre a szórakozásra... Amikor ezután a dolgok helyes irányt vettek, egy egyházi vezetők részére tartott gyűlésen fennállva adtunk hálát Istennek gondviseléséért. Számunkra éppen ezért Budapest vagy Magyarország neve nemcsak annyit jelent, mint valami más külföldi városnak vagy országnak a neve, hanem aggodalmaink és örömeink is igen szorosan összekapcsolnak a mi testvéreink hazájának és fővárosának nevével.

Az elhangzott jelentésből azt látjuk, hogy *az egyháznak nehéz harcot kellett vívni azokkal, akik az egyház égisze alatt ellenforradalmi törekvéseket fejtettek ki.* Ilyenek voltak a mi kínai egyházunkban is. Ezeket az embereket nem az egyház iránti szeretet, hanem csupán a szocializmus elleni gyűlölet jellemezte. Keresztyén hitünk arra tanít, hogy szeressük egyházunkat, embertársainkat és gyűlöljük a bűnt. Az imperializmus arra tanít, hogy szeressük a bűnt, gyűlöljük embertársainkat. Ők éppen ezért szívesen támogatják az ellenforradalmárokat.

Mindazok a törekvések, amelyekkel a szocializmust és a haladást építik Önök között, találkoznak 700 ezer kínai protestáns együttérzésével. Talán ez a szám kicsinek tűnik fel a kínai nép összlélekszámához képest, de mondhatom, *hogy ott áll a szocializmus ügye mellett az egész kínai nép, amely jó szívvel támogatja az Önök népét. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Kínán kívül sok száz millió ember van, aki már odaállt a haladás mellé. Ezzel szemben mit képvisel New York, London, Genf? Voltaképpen egy olyan kis embercsoportot, amely ugyan a vezetést országaiban kezében tartja, de elvesztette igazi emberi életcélját.*

Mi és a kínai testvéreink nagyon hálásak vagyunk azokért a megnyilvánulásokért, amelyeket Önök kínai népünk mellett tesznek. Ilyen volt például békegyűlésüknek az a határozata is, amellyel népünknek az Egyesült Nemzetek Szervezetébe való felvételét követelték. Ezzel mi nagyon egyetértünk. A legfőbb ok, amiért Kína nem kapja meg ezt a tagságot az, hogy az Egyesült Államok mindez ideig nem ismerte el a népi Kínát. Úgy tűnhetnék fel, hogy mi ezért nehéz helyzetben vagyunk. A valóságos állapot azonban az, hogy ennek ellenére sok barátunk van az Egyesült Államok szavazógépezetén kívül is, vagyis nem érezzük egyedül magunkat. Azzal, hogy az Egyesült Államok megtagadja a népi Kína elismerését, voltaképpen a világ meghódítására irányuló törekvéseinek sikertelenségét leplezi.

Tudjuk, hogy nem tetszik nekik a népi Kína, de nekünk *erre a tetszésre nincs is szükségünk. Az elmúlt nyolc év alatt mégis felépítettük hazánkat és egyházunkat. Nem tetszik a mi kínai egyházunk az Egyházak Világtanácsának. Az ő kívánságuk az, hogy mi antiszocialista és antikommunista eszközökké váljunk. Ha mi erre ráállnánk, akkor ők sok pénzt és segítséget adnának. Mi azonban hűségünkkel elsősorban Istennek és hazánknak tartozunk, nem pedig az Egyházak Világtanácsának, amely az elmúlt évek során sok mindent tett azért, hogy a kínai egyházat sötét színben tüntesse fel.* Csak egyetlen példát említek: Evanstonban *Visser't Hooft* felszólította egyik alárendeltjét, hogy szóljon Kínáról. És ez olyan előadást tartott, amely határozott sértés volt egyházunkra nézve. De ez sem ártott nekünk, legföljebb megedzette elszántságunkat, amellyel egyházunkat és

hazánkat tovább építjük. Az elmúlt nyolc év során Magyarország sokban segített bennünket országunk iparának építésében. Eljöttünk, hogy köszönetet mondjunk ezért. Egyházi vonatkozásban is sok tanulnivalónk van Önöktől. *Mi kínaiak vagyunk, akik látszatra talán tartózkodóan viselkednek, de a szívünkben sok melegséget hordozunk, és szeretnénk sok magyar lelkipásztor társunkkal igaz barátságot kötni.* Kínai keresztyénségünk nevében szólok, amikor Pál apostol üdvözletével köszöntelek benneteket: „Szinte megelevenedünk, ha ti erősek vagytok az Úrban."

Délután közigazgatási ügyekkel és a különböző bizottságok jelentéseivel foglalkozott a közgyűlés.

A DUNAMELLÉKI LELKIPÁSZTOROK BÉKEGYŰLÉSE

(Reformátusok Lapja I (1957/38) december 15. 3. o.)

A dunamelléki egyházkerület lelkipásztorai december 10-én békegyűlést tartottak Budapesten, az egyházkerületi székház dísztermében. A békegyűlésen *D. Bereczky Albert* püspök és *dr. Benkó Ferenc* főgondnokhelyettes elnökölt. Bevezető áhítatot *Huszti Kálmán,* az Országos Béketanács Református Bizottsága ügyvivő titkára tartott, majd *Muraközy Gyula* Budapest-Kálvin téri lelkipásztor, a konventi iroda megbízott vezetője előadása hangzott el: „Az egyház és a béke ügye." Felszólalt az ülésen *K.H. Ting* kínai anglikán püspök és *Chen Chien-hsun,* a kínai evangélikus egyház lelkészelnöke. A békegyűlés az alábbi egyhangúlag hozott határozatban szögezte le álláspontját az egyházi békeszolgálattal kapcsolatban:

A dunamelléki egyházkerület lelkipásztorainak békeértekezlete Isten teljes Igéje iránti engedelmességgel, az emberszeretet nagy parancsolatát követve, teljes egyetértésben, egyhangú határozattal tiltakozik minden néven nevezendő háborús uszítás ellen. Tiltakozik továbbá az atom- és hidrogénbomba-kísérletek ellen azért, mert tudja, hogy ezek a kísérletek nem a béke útján vezetik a népek sorsát, hanem előbb-utóbb háborúba sodorják a nemzeteket. Ugyanakkor tudatában van a békegyűlés annak, hogy az atomenergiában Isten ajándékot adott az embernek, jóléte gazdagabb kifejlésére és az emberi munka könnyebbé tételére. Ezért állást foglal az atomenergia békés felhasználása mellett. Örömmel köszönt minden olyan kezdeményezést, amely erre vonatkozik, és örömmel veszi tudomásul annak újabb konkrét eredményét is, azt a hírt, hogy a világbékéért szavakkal és tettekkel állhatatosan küzdő Szovjetunió vízre bocsátotta az első atomenergiával hajtott jégtörő hajót. Jelet és jövendölést látunk ebben arra nézve, hogy az emberiség a béke megőrzésére irányuló közös akaratban az atomenergiát békés célokra használhatja fel.

Ismételten hangsúlyozzuk azt, amit egyházi békeszolgálatunk különböző alkalmai során többször határozatba foglaltunk, hogy szükségesnek tartjuk és egyetlen megoldásnak látjuk a nemzetek közötti feszültség felszámolására a békés tárgyalások alkalmait.

Mindezt összefoglalva és konkrétan kifejezve, megértjük és elfogadjuk a moszkvai békekiáltványt, amely a mi szavunkat, érzelmünket és akaratunkat is kifejezi ezzel a határozott követeléssel: Békét a világnak!

Csatlakozunk az Országos Béketanácsnak a moszkvai kiáltványt elfogadó határozatához.

Azon az alkalomszerűségen kívül, amely a növekedő háborús veszélyben rejlik, időszerűvé teszi pásztori szolgálatunkban ezt a nyilatkozatot a közelgő karácsony ünnepe. Istennek az angyalok ajkán keresztül adott kijelentése nem elvont módon, hanem nagyon konkrétan mondja el kötelező parancsát: a földön békesség az embereknek! Jézus Krisztusért járván követségben, úgy kívánjuk az evangélium örömüzenetével lelki békességre szólítani az embereket, hogy annak elsőfokú valóságos következményét, a földi békét teljes lelkipásztori életünkkel és tiszta szívvel munkáljuk mind hétköznapi, mind vasárnapi szolgálatainkban.

Lelkipásztorok békegyűlése Debrecenben

(Reformátusok Lapja I (1957/39–40) december 22–29. 3. o.)

A tiszántúli egyházkerület lelkipásztorai december 18-án békegyűlést tartottak a debreceni kollégium oratóriumában Gaál István nagykunsági esperes, püspökhelyettes elnökletével. A bevezető áhítat után dr. Farkas Pál debreceni esperes tartott előadást „Egyházunk a béke szolgálatában" címmel. K.H. Ting kínai püspök felszólalása után a megjelent lelkipásztorok részéről számos bizonyságtétel hangzott el az egyház hitben lehetséges és hasznos békeszolgálata mellett. Az alábbiakban a békegyűlés egyhangú határozatából közlünk részleteket.

Mi, a Magyarországon élő reformátusságnak több mint felét magában foglaló Tiszántúli Református Egyházkerület lelkipásztorai Jézus Krisztus egyházához illő alázattal, de az ügy komolyságához méltó határozottsággal emeljük fel szavunkat mind a magunk, mind a gondjainkra bízott gyülekezetek nevében a világ békéje mellett. Urunktól, a békesség Fejedelmétől vett szolgálatunk felelősségében tiltakozunk a háború réme ellen a jelenlegi helyzetben, amelyet az jellemez, hogy két világháborúnak az egész emberiségen ütött sebei még nem váltak puszta emlékké, hanem jórészük most is begyógyulatlanul sajog, mégis egy harmadik világháború kitörésétől kell újra tartanunk, mert démoni erők megszállottjai immár robbanásig fokozzák a hidegháború feszültségét.

Urunk életét adta a mi békességünkért s egyházára bízta rá a békéltetés szolgálatát – folytatódik a határozat, amely a továbbiakban református keresztyén békeszolgálatunk hitbeli alapjaira utal, majd pedig hangsúlyozza:

Szavunknak erőt ad az a tudat, hogy azt együtt mondhatjuk el a békére vágyó népek nagy családjának milliárdos táborával. Faji, világnézeti és vallásfelekezeti korlátoktól függetlenül kapcsolódik bele milliók és milliók szíve, ajka ennek a szónak a kimondásába, amely mint Békekiáltvány a földkerekség minden népéhez elhatott. Nem feszélyez bennünket az, hogy ezt a kiáltványt nem egyházi emberek fogalmazták meg: ez a mozzanat sokkal inkább bűnbánatra késztet bennünket. Hiszen nekünk a Szentlélek Úr Isten bennünk munkálkodó ereje által fogékonyabbaknak kellett volna lennünk az emberiség nagy kérdéseinek meglátására, felelősségünk felismerésére és az ezekből adódó következtetések levonására. Mivel pedig tudjuk, hogy Isten a maga céljait nem csupán az egyház, hanem az ő egész teremtett világa által munkálja, ezért alázattal fogadjuk el és valljuk magunkénak azt a Békekiáltványt, amely Moszkvából, a Szovjetunió fővárosából indult el. Annak a népnek a köréből, amely nem csupán szavakat mondott ki a béke érdekében, hanem súlyos áldozatokat is hozott érte. Nekünk, magyaroknak annyival is nagyobb okunk van erre, mert Isten színe előtt őszinte hálával valljuk: több mint egy évvel ezelőtt ez a nép volt Isten eszköze abban, hogy hazánk és népünk megmenekült a nemzethalál újra felvetődött rémétől: attól, hogy romboló nemzetközi erők beáramlásának színhelyévé és áldozatává váljék.

Még erőteljesebbé teszi szavunkat az a tény, hogy mostani békeértekezletünkön testvéri szívvel jelen vannak a Kínai Népköztársaság protestáns egyházaiból hozzánk érkezett testvérek is. Úgy jöttek hozzánk, mint Krisztusban testvérek, de úgy is vannak közöttünk, mint egy 600 milliós nép képviselői. Ezért jelenlétüket ebben az egymással szorosan összekapcsolódó két vonatkozásban kell megértenünk: egyfelől Krisztusban való egységünkről tesznek bizonyságot, mint az ő egyazon testének tagjai, másfelől éppen ezáltal az egység által erősítik a közös úton haladó és a békéért egyképpen küzdő két nép tiszta barátságát is.

A határozat ezután annak a jelentőségét hangsúlyozza, hogy a békeértekezletet követő napon ad választ az egyházkerületi közgyűlés Péter János püspöknek arra a levelére, amelyben tisztségét – annak idején – az egyházkerület rendelkezésére bocsátotta.

Péter János püspök – állapítja meg a határozat – egyházkerületünkben végzett minden szolgálata során határozott tanításokban vezetett bennünket arra, hogy jól tudjunk dönteni élet és halál, háború és béke kérdésében (vö. 5Móz 30,15). Szívünkből fájlaljuk, hogy immár olyan hosszú idő óta távol van egyházkerületünktől, de hálás örömmel teszünk bizonyságot arról, hogy ezalatt az idő alatt a világ közvéleményének legmagasabb fóruma előtt is döntött az élet útja mellett. Most hitünknek és szeretetünknek minden erejével azért könyörgünk, hogy Isten ezekben a válságos időkben adja vissza nekünk szeretett püspökünket, egyházkerületünk tiszta szavú taní-

tóját és életének felelős irányítóját, akinek szolgálatát eddig is olyan gazdagon áldotta meg, s akinek szolgálatára egyházkerületünknek a jövőben oly nagy szüksége van.

Alázatos szívvel, de határozott szóval mondjuk el a népek sorsát emberileg intéző politikusokhoz szóló kérlelő szavunkat: ne engedjék, hogy milliók verejtékes munkájának gyümölcse a bűnös fegyverkezési hajszát szolgálja. Inkább törekedjenek minden erejükkel arra, hogy könnyebb és boldogabb legyen a földön az ember élete. A tudomány által felismert félelmes természeti erők ne a halált, hanem az életet szolgálják. Semmisítsék meg az atom- és hidrogénfegyvereket, amelyeknek kísérleti kipróbálása is jövendő nemzedékek életét dobja a halál karjaiba. Katonai tömbök kialakításának és támaszpontok kiépítésének politikája helyett munkálkodjanak azon, hogy a különböző népek fiai a békés alkotómunkában, a kultúra kincseinek kicserélésében találkozzanak egymással.

A határozat befejezése – a többi között – így ad kifejezést a lelkipásztorok békeakaratának:

Szeretett Atyánkfiai!

Szeretettel helyezzük a közelgő karácsonyi ünnepek alkalmából egyházunk minden gyülekezetének s e gyülekezetek minden tagjának szívére ezt a nyilatkozatunkat. Emlékeztetünk mindenkit ez alkalommal a mi Urunk Jézus Krisztus ígéretes tanítására: „Boldogok a békességszerzők, mert ők Isten fiainak neveztetnek" (Mt 5,9).

A TISZÁNTÚLI EGYHÁZKERÜLET KÖZGYŰLÉSE

(Reformátusok Lapja I (1957/39–40) december 22–29. 3. o.)

December 19-én, a debreceni kollégium dísztermében megkezdődött a tiszántúli egyházkerület közgyűlése *Gaál István* esperes, püspökhelyettes és *Erdei Ferenc* egyházkerületi főgondnok elnökletével.

A közgyűlésen részt vett és felszólalt *Horváth János,* a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnöke. Kíséretében voltak munkatársai. Felszólalt a közgyűlésen *K.H. Ting* kínai püspök, aki a hazánkban tartózkodó kínai protestáns egyházi küldöttség tagjaival együtt volt jelen. A tiszáninneni egyházkerületet elnöksége: *Darányi Lajos* püspök és *dr. Dienes István* főgondnok képviselte. Ott voltak a konventi iroda és a testvér egyházkerületek küldöttei, a közgyűlés alkotó tagjai csaknem teljes számban. Igen sok lelkipásztor, presbiter és egyéb egyházi tisztségviselő.

A közgyűlés Gaál István püspökhelyettes bibliaolvasásával és imádságával kezdődött. Ezután

Erdei Ferenc főgondnok

mondott megnyitó beszédet.

Köszöntve a közgyűlés alkotó tagjait és a megjelent vendégeket, bevezetőjében azt hangsúlyozta, hogy a legutóbbi közgyűlés óta a történelem nagy eseményei viharzottak végig hazánkon s benne egyházunk életén is. Egy küzdelmes év eredményeként túljutottunk a válságos időkön s immár átléptünk az építés időszakába. Most már ennek a gondjait kell viselnünk.

Nem kevesek – úgymond – és nem könnyűek gondjaink. Sok minden megváltozott körülöttünk, sok mindent magunknak kell megváltoztatnunk magunkban és életviszonyainkban. Sok mindent helyre kell állítanunk, ami megrongálódott vagy elpusztult. Ezekkel a gondjainkkal foglalkozunk egyházkerületi közgyűlésünkön és ezekre nézve kell megtalálnunk a megoldás bölcs és helyes útjait mind egyházunk javára, mind egész népünk boldogulására.

A továbbiakban utalt azokra a problémákra, amelyek az egyházkerület egyházkormányzati, illetve közigazgatási jellegű kérdései. Köszöntötte az újból önállóvá lett tiszáninneni egyházkerületet, majd a közgyűlés jó munkájának feltételeiről szólt:

Az előttünk álló nem könnyű kérdések megoldásához helyes ítélőképességre, önmagunk és társaink cselekedeteinek még világosabb megítélésére van szükség. Akkor is, ha ez fájdalmas, mert ez a fájdalom szükséges ahhoz, hogy tiszta, jó eredményre jussunk. Törekedjünk arra, hogy egyházunk, népünk és a jövő építése érdekében felelősséggel tudjunk állást foglalni. Komoly felelősségben hozott határozataink szilárd alapot teremtenek majd ahhoz, hogy olyan megpróbáltatások, mint amilyeneken népünk és egyházunk a múlt év őszén keresztülment, többé ne ismétlődjenek meg.

Ezután arra mutatott rá, hogy a felelős és határozott egyházi magatartás azért is igen szükséges, mivel az egész emberiség és a világ népeinek sorsa a béke ügyének nagyon buzgó ápolását és áldozatos szolgálatát követeli. Az elmúlt esztendők békeszolgálatára célozva ezt mondotta:

Amikor a népek közti helyzet fenyegetővé vált, mind egyházunk elöljárói, mind gyülekezeteink szószólói kifejezték békeóhajukat, és azt a készséget, hogy ezért áldozatra, harcra, cselekedetre képesek. Így fejezte be beszédét:

Annak a reménynek adok kifejezést, hogy mind a béke ügyében, mind egyházunk ügyeiben az idők fontosságához mért bölcsességgel és felelősséggel vagyunk képesek tárgyalni.

A megnyitó beszédhez fűződő határozatok egyhangú elfogadása után az egyházkerületi közgyűlés a törvényes előírások szerint megalakult és elfogadta az előterjesztett tárgysorozatot.

Gaál István püspökhelyettes

jelentése következett ezután.

Bevezetésében részletes áttekintést nyújtott azokról az eseményekről, amelyek püspökhelyettesi szolgálatát szükségessé tették. Az azt megelőző időkről szólva rámutatott arra, hogy egyházunk életében már 1956 tavaszán megkezdte Isten a Szentlélek megújító munkáját.

Isten dicsőségének és anyaszentegyházunk javának munkálásában élő lelkek, Péter János püspökünk vezetésével hozzákezdtek ehhez a sok jót ígérő szolgálathoz a mi kerületünkben is. Egyházunk lelki és anyagi életének igazabb kialakítása volt a nagyon komoly cél, s mindenki számára lehetőség nyílt arra, hogy elmondja véleményét, gyakorolja az építő kritikát. A megújulás ügye szépen haladt előre és sok boldog reménységre jogosított.

1956. október 23-val mindez lehetetlenné vált, s az elkezdődött jót felváltotta az egyházi ellenforradalom, egy időben és együtt a politikai ellenforradalommal.

A káros idők eseményeinek értékelése után így folytatódik a jelentés:

Elmúlt több mint egy esztendő s ezalatt mindenkinek volt ideje és alkalma elgondolkozni, valamint a mérleget mind a maga, mind egyháza és nemzete vonatkozásában elkészíteni. Ezután a komoly bűnbánatban végzett becsületes mérlegelés után lehet elkezdeni a hitben járó, szeretetben és engedelmességben szolgáló új életet. Ebben gyakoroljuk magunkat, ebben erősödjünk meg Isten dicsőségére, anyaszentegyházunk javára és nemzetünk boldogabb életének kialakítására! Ezután arról beszélt a püspökhelyettes jelentése, hogy az ellenforradalmi idők Isten gondviselése folytán különösképpen nem okoztak megrázkódtatást a gyülekezetekben.

Nem tudtam eléggé csodálkozni – úgymond – és eléggé hálát adni Istennek azért a keresztyén magatartásért, amellyel a falu népe ezekben az időkben követte az apostol tanácsát: „Becsületbeli dolognak tartsátok, hogy csendes életet folytassatok, saját dolgaitoknak utána lássatok és tulajdon kezeitekkel munkálkodjatok, amiként rendeltük nektek."

A továbbiakban részletes tanítást adott arról a szükséges és illendő magatartásról, amely a keresztyén embert és egyházat az állammal való viszonyában kötelezi. Ennek során fejtette ki egyházi békeszolgálatunk elvi és gyakorlati feladatait is. Majd foglalkozott Péter János püspöknek az egyházkerületi közgyűléshez 1956. október 31-én küldött levele ügyével, mint amely a közgyűlés tárgysorozatában és napirendjén van.

Amikor egyházkerületünk lelkipásztorai – mondotta – testületi megnyilatkozásaikban nagy bizalommal és nagy szeretettel hívják vissza püspökünket: legyen az a jó reménységünk, hogy kérésünkre – igaz szeretetünk és bizalmunk megnyilatkozására – visszatér hozzánk és átveszi egyházkormányzói szolgálatát. Lelkünk őszinte bizalmával és szeretetével körülveszszük, ki nem mondott vagy kimondott bántásainkért tőle bocsánatot kérünk és hívjuk vissza, haza, az ő nagy családi körébe.

A püspökhelyettesi jelentés után K. H. Ting püspök szólalt fel. Majd *dr. Farkas Pál* esperes terjesztette elő a jelentéshez fűződő határozati javaslatot, amelyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott.

Ezt követően a közgyűlés dr. Farkas Pál esperes előadásában azt a levelet hallgatta meg, amelyet Péter János püspök 1956. október 31-én intézett az egyházkerülethez. Ebben az iratban Péter János – indokait részletesen felsorolva – tisztét az egyházkerület rendelkezésére bocsátotta. Dr. Farkas Pál esperes a következő

határozati javaslatot

terjeszti elő:

Egyházkerületi közgyűlésünk meghallgatva püspök úr levelét, melyet a múlt év X. 31-én terjesztett az egyházkerület elé, hálát ad Istennek azért, hogy az Úr megbízásainak adományozásában és visszavonásában felségesen szabad. Így adományozta oda 1949-ben az egyházkerület felelős őrállói tisztében nemcsak egyházkerületünknek, hanem magyarországi egész református egyházunknak püspök urunk kegyelmi jegyekkel megáldott személyét és szent szolgálatát. Hálát ad Istennek azért, hogy csaknem nyolc éven át szakadatlanul tartó püspöki szolgálatában egyházunk olyan ajándékokat kapott, amelyek között élete fokozatosan újult, mélyült és szentelődött. Egyház tudott maradni társadalmi viszonyoktól meg nem kötözötten, de éppen azok között találva meg szolgálatának alkalmait, várva az ítéletre eljövendő Urat az üdvösség evangéliumának hirdetésében és az Ő áldozatának engedelmes elfogadásában és megéléseiben. Hálát ad Istennek azért, hogy püspök urunk szolgálata enyhítette a társadalmi rend kialakulásnál a súrlódásokat és gyógyította az emberi sebeket egyházunk szolgáiban és egyházunk szolgálatában. Megköszönjük Urunknak azt a kegyelmét, hogy őt éveken át az egyház ökumenikus munkájában úgy tartotta meg, hogy ez a munka az ő személyén és szolgálatán keresztül nemcsak figyelmet, hanem megbecsülést érdemelt az Ökumené egyházaiban és gyűlésein. Mindezt úgy köszönjük meg Urunknak, hogy ugyanakkor azért is hálát adunk, hogy a szolgálatok nehéz útjain tudott leborulni az Úr előtt és megkérni a felülről jövő erőt. Nemcsak felségesen szabad volt az Úr, de kimeríthetetlenül gazdag volt az egyházkerület felelős őrállói tisztének adományozásában.

Az emberi engedelmesség és a szent szolgálatban megtartó isteni hűség jelét látja egyházkerületünk abban, ahogy püspök urunk magát megpróbálva, tisztét az egyházkerület rendelkezésére bocsátotta. Azonban, amiben ő próba alá állt, mi magunk még mindig próba alatt vagyunk mindnyájan most is. Egyházunk és egyházkerületünk életében Urunk ítélet alá vont bennünket mindazért, amit Isten ügye ellen elkövettünk az elmúlt tizenhárom és fél hónap folyamán. Egyházunkban olyan törekvések indultak meg, amelyek az Istentől kapott jót megrontották és a rosszat megnövelték, egyházunk életét beárnyékolták és a szeretet erejét egyházunk szolgáiban meglazították. Egyházunk sebeiben égő fájdalom volt, hogy azoknak elhordozásában és gyógyításában engedetlenségünk miatt nem lehetett püspökünk tisztségében együtt velünk, noha tudtuk, hogy imádságaival és bennünket féltő szeretetével hordozott bennünket az útkeresés meddőségei

és fájdalmai között is. Szeretetlenségünk és hűtlenségünk miatt bűnbánattal állunk meg Urunk előtt, és megkövetjük az Ő szeretetben erős szolgáját, püspök urunkat. Kérjük, bocsásson meg az ellene vétkezetteknek.

Vele együtt próbálunk továbbmenni azon az úton, amit a mennyei irgalom egyházunknak adott és amit emberi hamisság nem tudott végképpen megrontani. Egyházkerületünk nemcsak azért vállalja alázatos engedelmességben az Istentől adott utat, mert erről az útról próbált bizonyságot tenni a márciusi esperesi-gondnoki értekezlet, a júliusi lelkészköri gyűlések sora, a teológiai akadémia novemberi nyilatkozata és a presbitériumok sokasága, hanem mert ezt az utat újra mennyei Atyánk irgalma adja nemcsak az ő tiszántúli népének, de magyarországi református egyházunknak is. Erről az útról tovább lelépni hűtlenség lenne Urunkkal szemben. Krisztus testének megsebzése lenne gyülekezeteink életében és meghátrálás lenne népünk életének feladatai elől.

Egyházkerületi közgyűlésünk a megbízás ajándékozásában felségesen szabad megtartó Urunk kegyelmében bizakodva, egyhangúlag kéri Péter János püspök urat, hogy szolgálatának fájdalmas, részünkről is okozott megszakítása után vegye fel újra a püspöki tisztség terhét, örömét és megbízatásait közöttünk, hogy egyházkerületünk élete az ő Isten által adott szolgálatával menjen tovább azon az úton, amit az Úr kegyelme számunkra megjelölt és amelyen az ő népét megtartani kívánja.

Az Úr áldása és kegyelme legyen egész életén és hűséges áldozatán és meg nem fogyatkozó szeretetén.

A határozati javaslatot a jelenlevők szűnni nem akaró tapssal fogadták. A javaslattal egyező véleményének adott kifejezést felszólalásában *Horváth Zoltán* békési esperes.

Az elnöklő egyházkerületi főgondnok kérdésére a közgyűlés tagjai és vendégei helyükről felállva, újabb hosszú tapssal fejezték ki teljes egyetértésüket a határozattal, és megbízták az elnökséget, hogy azt illő formák között juttassa el Péter János püspökhöz. Ezzel a közgyűlés első napjának délelőtti ülése befejeződött.

Az egyházkerületi közgyűlés alkotó tagjainak váradalma szerint Péter János püspök december 20-án – lapunk kiadásának napján – jelenik meg a közgyűlés színe előtt és ad választ az egyhangú határozatban hozzá intézett üzenetre.

A közgyűlés további eseményeit következő számunkban ismertetjük.

Péter János püspök válasza a tiszántúli egyházkerület visszahívó határozatára

(Reformátusok Lapja II (1958/1) 1, 3, 4, 6. o.; Református Egyház X (1958/1) 17–25. o.)

A tiszántúli egyházkerület közgyűléséről szóló tudósításunkat legutóbbi számunkban azzal fejeztük be, hogy a közgyűlés egyhangúlag kérte Péter János püspököt: viselje tovább tisztségét, és megbízta elnökségét, hogy ezt a határozatot juttassa el a püspökhöz. A közgyűlés első napjának délutáni ülésén a tárgysorozaton szereplő különböző közigazgatási ügyeket és bizottsági jelentéseket tárgyalták. A közgyűlés másnap délelőtt 9 órakor folytatódott Gaál István püspökhelyettes és dr. Pősze Lajos főgondnokhelyettes elnökletével.

Miként már jeleztük, az egyházkerület meghívására Péter János püspök december 20-án megjelent a közgyűlés előtt, és válaszolt arra az egyhangú határozatra, amelyet múlt számunkban ismertettünk. Beszédét teljes terjedelmében közöljük, gyorsírói feljegyzés alapján.

*

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

A tegnap esti órákban Erdei Ferenc főgondnok úr és Gaál István püspökhelyettes úr meglátogattak engem s közvetlen, meleg szavakkal számoltak be az egyházkerületi közgyűlés tegnapi megnyilatkozásairól, és átadták nekem az egyházkerületi közgyűlés határozatát, amely arra a levélre válasz, amelyet múlt esztendő október 31-én készítettem el, és adtam át az egyházkerület vezetőségének. Nekik is azt mondtam, itt is azt mondom, hogy alapjában véve szégyenkezem amiatt, hogy személyemmel nekik, nektek, az egyházkerület közgyűlésének ennyit kell foglalkozni. De tudom, hogy ez elkerülhetetlen. Elkerülhetetlen azok miatt az ügyek miatt, amelyekben együtt voltunk az elmúlt esztendők során. Isten fenyítő és éltető Igéje alatt, együtt voltunk a gyülekezetekért és a gyülekezeteken keresztül a népért és a népekért. Ez az egybeszerkesztettség elkerülhetetlenné tette, teszi, hogy foglalkozatok a személyemmel. Viszont most ezen az együttléten akármennyire mély hálával köszönöm is a tegnapi határozatot, én nem a saját személyemmel kívánok foglalkozni. Annak ellenére nem magammal foglalkozom, még ha egyes részleteiben úgy tűnik is a beszédem, mintha magammal foglalkoznám.

Tudjátok jól a közösen eltöltött évek tapasztalataiból, hogy az egymás után következő alkalmakon elhangzott megnyilatkozásaimban általában nem szoktam korábbi szavaimat idézni. Ez a mai alkalom azonban olyan rendkívüli találkozó, amelyiken el fogom követni azt a balga merészséget, hogy idézzek korábbi események során tett vallomásaimból, bizonyságtételeimből, útkereső útmutatásokból.

De mindezek során mégsem magamról beszélek. Ennek a mai napnak az egyház eseményévé kell lennie. Meg kell értenünk valamit ma az egyház mai életéből úgy, hogy az reménység szerint segítség legyen az előttünk lévő eseményekben az egyház további útjához.

Nem egyszerűen válaszadás céljából jöttem tehát ide, hanem szolgálat céljából, hogy amit megérlelt bennem az Isten az elmúlt tizenkét vagy hány hónap különös eseményei között, azt igyekezzem megosztani veletek, és ebben a megosztásban megkísérelni segítséget adni nektek, nekünk a további úthoz.

Ha az egyház számot ad, ha az egyház önvizsgálatot tart, ha az egyház döntését új vizsgálat alá vonja, akkor nem emberi ítéletnaphoz igazodik. *Ami Magyarországon az ellenforradalom alatt az egyházban történt, akkor sem igazolódnék, ha győzött volna az ellenforradalom. Ami a magyar református egyházban nemcsak egyes igehirdetőkben, hanem még inkább a gyülekezetek érvényes hitében is elkezdődött és érlelődött a mi közös szolgálatunk nyomán, az akkor is helytálló lenne, ha győzött volna az ellenforradalom.* Mint ahogyan Nyugaton is nem azoknak az egyházi vezetőknek van érvényes szavuk az egyház sorsára nézve, akik az egyház életét a reakció ügyével akarják összekötni, hanem azoknak, akik valamiféleképpen érzik – Nyugatról is érzik –, hogy ami a kínai protestáns egyházakban történt, ami Csehszlovákia protestáns egyházaiban történt, ami a magyar protestáns egyházakban történt, az valami olyan eseménye Isten élő Igéjének az egyház megelevenítésére és az egyház szolgálatra való felkészítésére, ami segítség az egész világon élő egyház számára.

Abban a lidércnyomásos, lázas állapotban, amikor alig elviselhető események súlya alatt kapkodva beszéltek sokan, tudom, hogy elhamarkodott mondatok hangzottak el az egyháznak arról az egész útjáról, amelyen 1956. október 23-ig jártunk. Ahhoz, hogy jól megértsük, ami történt ve-

lünk és amit tennünk kell most, ahhoz nekünk nem emberi ítéletnaphoz kell igazodnunk, hanem olyan mértékig kell az Ige alá kerülnünk, hogy szinte abban a közvetlenségben, megítéltségben és gyógyulásban nézzük a dolgokat, amiben majd a színről színre látás pillanatában leszünk. Ahol az egyházat Isten Igéje valóban ilyen önvizsgálatra vonja és így próba alá helyezi, ott valami olyan történik, mint ami történni fog majd a színről színre látás idején. Amit hozok, ilyen önvizsgálatból hozom. Ennek dokumentuma a levél, amelyet tegnap itt felolvastak. Mert amikor az egyház önvizsgálatot tart, akkor a tagok önvizsgálatán keresztül tartja az önvizsgálatot. Amikor önvizsgálatot tartunk, akkor nem másokat vizsgálunk, hanem elsősorban magunkat és magunkon keresztül egymást, azt az egész utat, amelyen hordozott bennünket az Isten.

Néhány kérdést teszek fel és erre a néhány kérdésre megkísérlem a lehető legérthetőbb választ. A lehető legérthetőbb választ, mert valójában nagyon nehezen kimondható és nagyon nehezen megfogható dolgokról van szó.

Mi történt a magyar református egyházban a felszabadulás után, nagyjából október 23-a előtt?

Az, hogy Isten nem hagyta magára, nem hagyta kijelentés nélkül az ő gyülekezetét. A szokatlan úthoz szokatlan Igét adott. Miközben az egész nép az elé a lehetőség elé került, hogy a háború borzalmaiból felszabadultan, saját életkörülményei újrarendezésére felszabadultan építse az emberi egymás mellett élés feltételein keresztül az új életet és az új hazát, aközben ezen a szokatlan úton az egyház nem maradt magára, nem maradt kijelentés nélkül, hanem az az igehirdetés, ami már a felszabadulás előtt készítette az egyházat a Horthy-időszak tragikus operett-élete alatt a történelmi változásokra, az az igehirdetés sok dadogás között bontakozott ki, és lett egyre inkább tényleges vezetője a gyülekezeteknek. Jézus Krisztus üdvözítő evangéliuma, új eget, új földet teremtő megváltó műve olyan értelemben lett naponkénti kalauzunkká – akinek a számára nem lett az, az ne fogadja el, hogy az volt –, mint ahogyan Mózesről mondtuk, hogy vele úgy beszélt Isten, ahogy ember szokott barátjával. Olyan kézen fogva és lépésről lépésre mutatva az utat vezetett bennünket, ahogyan a pusztai vándorlás idején megélte Isten gyülekezete a naponkénti vezetést. S ebben a megújult Igében megkapta az egyház azt a kegyelmet, hogy míg a forradalmak szabálya szerint előző nemzedékek eltakaríttatnak és úgy jönnek új nemzedékek szolgálatra és vezetésre, az egyház – nagyjából, külső keretét, személyi összetételét tekintve – lényegében változatlanul haladt előre, mert a külső és személyi megújítás ítéletes akciói

helyett Isten a belső megújulás útján kereste az alkalmassá tétel lehetőségeit az egyház számára az új élet körülményei között.

Nehéz volt ez az út. Tudom, hogy ezt sokan elmondhatják, de talán mindegyikőtök között én tudom a legjobban, milyen nehéz volt ez az út. Korszakot szülni nem majális. Új korszakot szülni csak vajúdások között lehet. Sokat vajúdott az egész nép, sokat vajúdtunk benne mi is. De megérte. Hálás vagyok minden pillanatért, amelyet a tiszavidéki egyházkerület szolgálatában töltöttem. Tudom első pillanattól fogva, hogy rendkívüli út. Emlékezzetek vissza, hogy nem illúziók között indultam el. Aki engem figyelt akkor, amikor a Nagytemplom gyülekezetében a vének áldása alá hajtottam fejem és látta azt, hogy az egész valóm hogyan reszket, az láthatta, hogy én tudom, mi ez az út. És amikor ebben a teremben elmondtam a székfoglaló beszédet, nem azzal kezdtem, hogy megköszönöm a bizalmat. Sőt hangsúlyoztam, hogy nem köszönöm meg. Hanem bocsánatkéréssel kezdtem. Bocsánatot kértem azért, hogy merek vállalkozni arra a rendkívüli feladatra, ami az adott viszonyok között egy egyházkerületi vezetőre vár. Valóban sok hibát is követtünk el ezen az úton. De a hibák nem ott voltak, ahol a reakció azokat kereste. Az egyik nagy hibám például az volt, hogy az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságát meghívtam Magyarországra. Senki állami vezető nekem ezért még szemrehányást nem tett, de Isten és ember előtt elsősorban én vagyok a felelős azért, hogy az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága Magyarországon ülésezett. Onnan indult ki, hogy amikor 1952 telén Indiában részt vettem az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának ülésén, minden felhatalmazás nélkül – Horváth elnök úr a tanúm – mondtam el egy olyan meghívást már 1952 telén, amelyhez természetesen vártam utólag itthon az egyház hivatalos testületeinek hozzájárulását. És utána fokról fokra igyekeztem meggyőzni mindenkit arról, hogy ez helyes lépés lenne. Majd még megmondom, hogy miért volt helytelen, most csak annak illusztrálására hozom elő, hogy valóban követtünk el hibákat, nagyon súlyos hibákat. De a hibák nem ott vannak, ahol az ellenforradalom azokat ki akarta mutatni. A hibák ott vannak, ahonnan az ellenforradalom lehetőségei táplálkoztak.

Következő kérdésem ez:

Mi történt 1953 nyara és a múlt év október 23-a között?

Mi történt a néppel és mi történt az egyházzal?

Lényegében két más lényegű eseménysorozat zajlott le, de külső tüneteiben is, történelmi összefüggéseiben is mégis egymással szorosan összetartoztak. Miután a nemzetközi helyzetben viszonylagos enyhülés következett

be, itthon az országon belül azt a kérlelhetetlen vasfegyelmet, ami lényegében a feszült nemzetközi helyzet miatt elkerülhetetlen volt, lehetett lazítani. Lehetett türelmesebbé tenni a szocializmus építése felé vezető úton való haladást, a köz- és a nemzetközi élet egyetemes ügyeiről a figyelmet jobban rá lehetett terelni belső emberi problémáinkra, nagyobb figyelmet és erőt lehetett fordítani belső életünkre. S közvetlenül október 23-a előtt mi azon a küszöbön álltunk, ahol *el lehetett volna kezdeni az előző hónapoknál is intenzívebben belső problémáink gyógyítását, a nyugodtabb, összefogóbb, egymásra nagyobb tapintattal figyelő élet építését.* Ez volt a külső helyzet.

Számos alkalommal, amikor ezzel a helyzettel foglalkoztam, figyelmeztettem minden szolgatársamat, 1954. január 1-jén, vagy 2-án a családom körében engem felkereső atyafiak együttesét, hogy vigyázzunk, az enyhületet rosszra ne használjuk, a türelem alkalom ne legyen arra, hogy a megítélt ó-ember és ennek összes egyházi, teológiai, egyházpolitikai és politikai kísértetei fel ne támadjanak bennünk, mert az alkalmat tönkre fogjuk tenni.

Ezzel az eseménysorozattal párhuzamosan az egyházban is történt valami. Beszéltünk annak idején arról, hogy az újrakezdések ideje érkezett el. Arról is beszéltünk, hogy az újrakezdéseknek mi az értelme, hogy az előző időszakunkból hogy kell magunkkal hozni minden kipróbált jót, hogy kell a jót még jobban csinálni tovább. Jézus Krisztus evangéliuma megélésében a korábbi eligazítási problémák mellett hogyan tárul fel az evangélium személyes gyógyító és megszentelő ereje gazdagabban, mint korábban. De azon az esperesi konferencián, amelyet 1956 októberében tartottunk, és abban a cikkben, amelyet *az Út-nak* az újrakezdések lehetőségeiről írtam, még csak féltő aggodalommal beszéltem arról, hogy ezt az alkalmat tönkre lehet tenni, az áldás a kezünk között átokká lehet, ha rosszul élünk vele. Akkor még csak féltő aggodalommal beszéltem erről. De október 26-án Nyíregyházán, a nyírségi egyházmegye lelkipásztorai között már a bekövetkezett tényről beszéltem. Akkor még azt lehetett mondani, hogy legyen mindenki tudatában annak, hogy minden erő rendelkezésre áll, amivel a nép elleni merényletet, rendbontást meg lehet állítani. Csak azért nem léptek még sorompóba ezek az erők, mert esetleg meg lehet kíméletesebben találni a rendeződés útját. *Az újrakezdés alkalmait az egyház eljátszotta.* Megint egymással párhuzamosan történt tehát valami.

De

mi történt október 23-án,

illetve az eseményeknek abban a sorozatában, amelynek csak kirobbanása volt október 23-a?

Megint hasonló események történtek kint és bent, sok tekintetben más lényegben, de tüneteikben sokban hasonlóan és ezek egy mély történelmi összefüggésben vannak. Október 23-án délután *Rédey, Sárközy, Erdei* atyánkfiai voltak bent nálam a püspöki hivatalban. Ők a tanúim, hogy amikor a dolgok következményeiből mit sem sejtő fiatalok tüntetését és jelszavait hallgattuk, miközben egyesek mámorban úsztak, aközben azt mondtam nekik: rendkívül súlyos bajok kezdődnek most el. Huszonharmadikán délután. Ezeket azért is idézem, hogy érzékeltessem atyámfiaival, hogy amiket most mondok az eseményekről, azokat nem utólag látom. Itt van a Magyar Távirati Iroda képviselője közöttünk, ő a tanúm, hogy október 24-én vagy 25-én nyilatkozatot adtam neki arról, hogy merénylet folyik a nép ellen olyan pillanatban, amikor rendkívül kedvező lehetőségek küszöbén voltunk. Akkor már olyan volt egyes szerkesztőségekben is a hangulat, hogy ez a nyilatkozat már nem jelent meg sehol. Október 26-án Nyíregyházán tettem a nép elleni merényletről nyilatkozatot, amelyet egyes egyházkerületi funkcionáriusok még ez év januárjában bosszúsan kutattak, hogy ellenem felhasználják. És abban az október 26-i nyilatkozatban benne volt minden, amit abban a helyzetben a gyülekezetért és a gyülekezeten keresztül az emberért elkötelezett igehirdetőnek az emberek felé figyelmeztetésül mondania kell.

Mi is történt? Mit értünk az alatt, hogy ellenforradalom? És mi az, ami azzal kapcsolatban az egyházban is jelentkezett? Sokat töprengenek az emberek azon, hogy mi volt az erősebb és közvetlenebb rugója azoknak az eseményeknek, amelyek október 23-án elkezdődtek. A vezetés régi hibáie, vagy pedig reakciós erők jelentkezése és olyan akkori vezetők hibája, akik reakciós erők malmára hajtották a vizet? Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! Én igazán nem mentegetem a múlt hibáit, a magamét sem, de *az ellenforradalmat nem a múlt hibái tették ellenforradalommá. Az ellenforradalmat az ellenforradalmárok tették ellenforradalommá és azok, akik ezek malmára hajtották a vizet. Annak ellenére, hogy az eseményekben részt vevő emberek zöme nem volt ellenforradalmár.* Közülük sokan, bármilyen arányú politikai tüntetésbe, hibába, fegyveres cselekménybe estek, nem is tudták, mit csinálnak. De voltak, akik tudták, hogy mit csinálnak. Az ellenforradalmat, egy ilyen politikai eseményt, *nem a benne részt vevő emberek szándéka teszi azzá, ami, hanem az esemény kihatásai, az esemény felhasználása teszi ellenforradalommá.* Nos, Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés, ha valaki a Szabad Európa rádiót hallgatta azokban a napokban – őszintén megvallom, hogy én rendkívül szorgalmas hallgatója voltam azokban a napokban a Szabad Európa rádió-

nak –, annak a számára nem kell egyéb bizonyíték annak igazolására, hogy azokat az eseményeket a nemzetközi reakció szállta meg, vette kezébe, akarta irányítani a maga szándékai szerint. A Szabad Európa rádió úgy beszélt, mint egy katonai főhadiszállás hírközpontja. Még arra is utasításokat adott Bell ezredes úr szavaiban, hogy ki, hol, milyen földrajzi viszonyok között és milyen fegyverekkel harcoljon.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! *Tudni kell azt, hogy azokban az eseményekben nemcsak egyszerűen egy politikai struktúra volt kockán Magyarországon. Az egész nép léte forgott kockán. Mert egy mindent átfogó polgárháború lehetőségének a küszöbén voltunk és egy közvetlenül fenyegető közép-európai háborúnak a küszöbén.* Azok a férfiak, akik október végével, november elejével felismerték, hogy Nagy Imréék tevékenysége végső katasztrófába viszi a nemzetet, és döntöttek, hogy radikálisan megállítják a szörnyű katasztrófa közeledését, azok a férfiak, akik ehhez az akcióhoz a Szovjetunió segítségét kérték, *tudták, hogy milyen súlyos döntést hoznak. De azt is tudták, hogy vagy ez, vagy a végső megsemmisülés.* Azok az események, amelyek november 4-ével kezdődtek, súlyos fájdalmakkal jártak a Szovjetunió számára is, a mi számunkra is, de *e fájdalmak árán a magyar nép léte menekült meg, a fájdalmak árán egy közép-európai, európai, sőt világháború lehetősége hárult el.*

Ez történt kint.

És mi történt bent, az egyházban?

Mi az, ami az egyházban az ellenforradalomhoz olyan nagyon hasonló, és ami lényegében az ellenforradalom malmára hajtotta a vizet?

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! Megfigyelhették, hogy soha sehol, sem nyilvános beszédben, sem négyszemközti beszélgetésben, soha nem tettem senkit felelőssé azért, hogy én azt a levelet október 31-én az egyházkerületi közgyűléshez megírtam. Meglehet, hogy nagyon kínos helyzetet tudtam volna teremteni, hogyha bárkit felelőssé akartam volna tenni. És ma sem teszek érte senkit felelőssé. De most nem rólam, hanem az egyházról van szó. És nincs helye tapintatnak. Itt nem játékos ügyekről van szó, itt életről és halálról van szó. Ilyen helyzetben pedig nem szabad játszani. Nem leszek tapintatos. A legkérlelhetetlenebb tényeket hozom ide, az egyházkerületi közgyűlés asztalára, a gyógyulás miatt.

Mi az, ami az egyházban úgy hasonlít az ellenforradalomhoz és ami lényegében az ellenforradalom malmára hajtja a vizet? *A fellázadás a kapott evangélium ellen.* Nézzétek: hogy *Visser't Hooft*, hogy *Pap László*, hogy *Ravasz László* politikai tekintetben olyan nézeteket vall, amelyeket az általános

szóhasználat szerint lehet reakciónak nevezni, ez önmagában, az egyházra nézve még nem veszélyes. Hol vált az egész magatartásuk veszéllyé az egyház számára? Ott, ahol azokat a tüneteket, amelyekről beszéltem az október 23-i helyzettel kapcsolatban, amelyek az egyházban az önvizsgálatnak, az Igéhez fordulásnak új lehetőségeit mutatták és amelyekben emberek keresték az újabb szakaszhoz a segítő üzenetet, az egyházkormányzati útmutatást, *ezeket a tüneteket különféle megigézéssel meghódították a maguk számára és abból, ami lényegében jó, lényegében rosszat csináltak.* Ahogyan azt mondtam, hogy az ellenforradalom ellenforradalom volt, annak ellenére, hogy a résztvevők zöme nem volt ellenforradalmár, ugyanezekről az egyházi tünetekről azt mondom, hogy *az úgynevezett megújulási mozgalom az egyháznak adott üzenet ellen való lázadássá, az egyháznak adott út visszafordítási kísérletévé, az egyháznak az ellenforradalom jármaiba való hajtásává lett. Annak ellenére, hogy a résztvevők zöme nem ezt akarta.*

Óh, balgatag galáciabeliek! Nem ismeretlen ám az ilyen az Isten népének történetében. A kijelentések olyan áradatában, amilyen volt az Egyiptomból az ígéret földje felé haladó ótestamentumi gyülekezet élete, a kijelentések olyan áradatában is meg lehet zavarodni embereknek, vezetőknek, gyülekezeteknek és a jó útról kísérletet lehet tenni a visszafordulásra. Galácia, amelyik úgy kapta az evangéliumot, mintha szeme előtt feszíttetett volna meg és támadt volna fel a Krisztus, megigéztetett és visszaesett a régibe. Amiben irgalmasan hordozott bennünket az Úr, az ellen lázadtak fel, az ellen lázítottak, és mindezt valami egyházpolitikai, egyházkormányzati és világpolitikai bölcsesség látszatában.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! Ha az az ellenforradalom nem lenne olyan szörnyű tragédia, akkor számos részletéről operettek sorozatát lehetne írni. Emberek, akik éveken keresztül azzal támadták, bírálták az egyház egyes vezetőit, vezető testületeit, hogy túl sok politikai konszideráció engedtek érvényesülni teológiai tevékenységükben, egyházpolitikai munkájukban, emberek, akik éveken keresztül ezzel az ürüggyel álltak szemben mindennel, ami jó a magyar református egyházban, emberek, akik olyan politikai tényeket – nem is mondom politikának, hanem általános emberi tényeket, amelyek a világtörténelemben nem a mi időnkben, hanem generációkkal ezelőtt elkezdődtek már és a Föld egész területén kibontakozás felé mennek, ilyen emberi tényeket tudomásul venni, a teológusoknak tudomásulvételre való kötelezettségével – tagadták, kifogásolták, ezek az emberek *két-három órás lidércnyomásos politikai rendszernek, egy tiszavirágszerű, szörnyű, tragikus politikai kalandnak az áldozatává dobták oda az egyházat.* Én nem aka-

rom a vidéki szatócsok tisztes foglalkozását megsérteni azzal, hogy ezeket az embereket hozzájuk hasonlítsam, mert nem is hasonlítom. De egy vidéki szatócs nagyobb politikai hozzáértéssel tud közéleti kérdésekhez hozzászólni, mint Visser't Hooft, Pap László, Ravasz László a magyar nép történetéhez, a világpolitikához és az egyház politikai helyzetéhez.

Tisztelt Egyházkerületi Közgyűlés! Nem a hátuk mögött mondom ezeket. Ahhoz, hogy ezeknek az eseményeknek az *erkölcsi minőségét* megérezzük, az említett emberekkel kapcsolatban elmondok néhány szörnyű illusztrációt. Atyámfiai, az egyházban a tisztulás fájdalmas dolog. Ebben a fájdalomban beszélek. Ez év elején Budapesten, a Kultúrkapcsolatok Intézetében felhívott engem telefonon Genfből *Marcel Pradervand*. A következő beszélgetés folyt le köztünk. Hozzátartozik a körülményhez az, hogy abban az időszakban volt budapesti lelkipásztorok köréből néhány rendőrségi őrizetbe vétel.

Marcel Pradervand így kezdi a beszélgetést: „Kedves Jánosom, nagyon örülök, hogy hallom a hangodat." Mondom: „Kedves Marcel, módodban lett volna a hangomat korábban is hallani, például október végén és november elején!" Azt mondja: „Nem tudtam a telefonszámodat." Mondom: „Kedves Marcel, ahogy fel tudtad deríteni azt, hogy a Kultúrkapcsolatok Intézetének mi a telefonszáma, sokkal könnyebben megtalálhattál volna engem telefonon Debrecenben, október végén, november elején. Csak annyit kellett volna mondanod, hogy kapcsolják Péter Jánost Debrecenben. De – mondom – légy szíves mondd, mi az, amiért felhívsz?" Azt mondja: „Szeretném a felelősségedet felhívni arra, hogy járj közbe azokért a szerencsétlen emberekért, akik rendőri őrizetben vannak." A következőt válaszoltam neki: „Kedves Marcel, én a ti részetekről semmiféle felelősségre felhívást sem elfogadni nem vagyok hajlandó, sem meghallgatni. Vegyétek tudomásul – mondtam neki –, Magyarországon a protestáns egyházak négy évszázados története alatt talán soha senki annyit nem ártott az egyház ügyének, mint Te és Visser't Hooft. Tíz évig dolgoztam azért, hogy ilyen események, mint amelyekben most a segítségemet kéred, ne következzenek el. Ezekért az emberekért tíz éven keresztül mindent elkövettem, ami lehetőségemben állott. Ami az én felelősségemből folyik, azt most is megteszem, de nem vagyok hajlandó veletek erről egy szót sem beszélni." Erre elkezdett mentegetőzni, hogy ő nem osztja Visser't Hooft nézetét a magyarországi eseményekről, ő nem bátorította Pap Lászlóékat azokra a cselekvésekre, amelybe belekerültek. Amire azt mondtam neki: „Nézd, Marcel, egyelőre nem vizsgáltam meg ezt a kérdést minden részletében. Egy bizonyos, hogy nem tettél semmit

azért, hogy visszatartsd Visser't Hooftot és Pap Lászlóékat attól a szörnyűségtől, amelybe sodorták az egyházat."

Tehát nem a hátuk mögött beszélek. Utaltam arra, hogy mennyire hibáztatom magam amiatt, hogy

az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságát

Magyarországra hívtuk. Ez lehetett volna pedig nagyon jó. Olyan lehetőség a megosztott világban az egy egyház közös szolgálataira, amely kifejezhetetlen hálaadásokra kellett volna hogy okot adjon. És ezt a jó lehetőséget tették tönkre. Ezt akarom megvilágítani valamivel.

A budapesti teológiai akadémia jubileumán a díszdoktorrá avatások során volt itt egy amerikai egyházi férfiú, aki a Kálvin téri templomban prédikált. Beszéde, nagyon köntörfalazó fogalmazásban ugyan, de az úgynevezett amerikai életforma nyílt propagálása volt az igehirdetés keretében. Ezután beszéltem Visser't Hoofttal. Azt mondtam neki, hogy most készül az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága Magyarországra ülésre. Erre való figyelmeztetésül a mostani látogatás tapasztalataiból szeretnék neki valamit megmondani. Emlékezetébe idéztem, hogy ha 1954 nyarán mi Evanstonban a szocialista életforma, vagy inkább így mondom, a saját politikai állásfoglalásunk tükröztetésére tartottunk volna felszólalásokat és előadásokat, az Egyházak Világtanácsának a központja a sajtóban biztosan botrányt csinált volna abból, hogy a magyar egyházi férfiak nem Igét hirdetnek, hanem politikai propagandát kifejteni mentek Amerikába. Mondom, annak ellenére, hogy állandó politikai támadások alatt voltunk Amerikában, mi rendkívüli önuralommal, önfegyelemmel, saját magunk megfékezésével tartózkodtunk minden ilyen vitától és maradtunk az egyház dolgánál. Viszont, mondom, most ez a Kálvin téri igehirdetés nem volt más, mint az amerikai életforma propagálása. Azt mondja Visser't Hooft: ezzel azt akarom mondani, hogy ne jöjjön az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága Magyarországra? Mondom: nem ezt akarom, csak azt akarom mondani, hogy vigyázzanak, ne használják politikai propagandára, hanem az valóban legyen az egyházak tanácskozása.

Sokféle formában került azóta nyilvánosságra az, hogy mi történt Galyatetőn. *Annak az előkészítésnek, pszichológiai előkészítésnek, ami az ellenforradalom eseményeihez vezetett, a saját egyházunk arányainak mértéke szerint szerves része volt a galyatetői konferencia.* És miközben a magyar nép életében a legtragikusabb játékot kezdte az ellenforradalom, aközben Pap László és Visser't Hooft ujjongva telefonálgattak egymásnak naponta arról, hogy mi történik és mi lesz Magyarországon.

Amikor Isten ítél, akkor megkövéríti a szíveket, akkor elveszi a látást és a hallást, hogy látván ne lássanak, hallván ne halljanak. Egyesek tudatosan, mások pedig ebben a megtévesztettségben és megtéveszthetőségben kerültek bele a nagy lázadásba a kapott út ellen. Hogy ez mennyire együtt jár az ellenforradalommal, annak ellenére, hogy az egyház lényegének megfelelően itt valami lényegesen más is történt, de hogy a tünetek mennyire hasonlók, és hogy megint érzékeltessem

az események erkölcsi minőségét,

Ravasz Lászlóval kapcsolatban mondok el valamit. Eddig még sehol nem mondtam. 1948-ban, amikor a református egyház az újrarendeződés szükségében élt, beszéltem Ravasz Lászlóval arról, hogy legteljesebb meggyőződésem szerint helyes lenne, ha lemondana. Ő nyitott szívvel fogadta ezt. Azt mondta, hogy e beszélgetés előtt is gondolt már rá, és az volt a szándéka, hogy 1948 őszén jelenti be lemondását. Én azt mondtam neki, hogy az a legteljesebb meggyőződésem, hogy az egyház további útja azt kívánja, hogy ne várjon őszig, hanem Bereczky Albert vegye át minél előbb e vezető szolgálatot. És Ravasz László igazat adott.

Miért mondom el ezt? Két okból. Volt az október–novemberi napokban olyan hírverés, hogy Ravasz Lászlót ilyen és olyan fenyegetések állították félre. Én vagyok a koronatanúja, hogy mi Ravasz László lemondásának a története. Minden erkölcsi alapom megvan arra, hogy erről a négyszemközti beszélgetésről így nyilvánosan szóljak, mert tudom, hogy Ravasz László ezt a beszélgetést megkérdezésem nélkül gondosan leírta és a feszültség nagyon veszélyes időszakaiban hozzájárulásom nélkül kicsempésztette Genfbe. *Lemondásának tehát ez a hiteles története, hogy ő belátásból mondott le. Az utolsó egyházkerületi közgyűlésen olyan egyházkormányzati megnyilatkozás hangzott el részéről, amely segítség volt a további úthoz. Ez volt az igazi, ez volt az őszinte Ravasz László. Amit lemondásáról vagy ő, vagy mások utólag mondtak, az már nem igaz és az már nem őszinte beszéd.*

De még valamit kell mondani. Újra hangsúlyozom, hogy senkit felelőssé nem teszek azért, hogy én ama bizonyos levelet az egyházkerületi közgyűléshez megírtam. Nem rólam van szó. Az a Ravasz László, akinek emlékeznie kellett ezekben a napokban arra, hogy én hogyan beszéltem vele 1948 nyarán, az a Ravasz László november 1-jén – nem tudom minek nevezett gyűlésen – Pesten olyan jelzőkkel aposztrofálta a nevemet és úgy jelentette ki, hogy felszólítanak a lemondásra, amely jelzőkért azokon a napokon Budapesten az ellenforradalmár csoportok részéről felkoncolás járt. Ha én azon a napon, vagy azokon a napokon Budapesten vagyok, akkor ma talán

csak szétszórt csontjaim lennének meg valahol. Ravasz László szavai következtében jutottam volna erre a sorsra. Az a Ravasz László tette ezt, akivel *1948-ban én úgy beszéltem, ahogyan az egyházban az egyházért felelősséget hordozóknak egymással testvéri szívvel beszélni kell.*

Hadd mondjak még egy személyes élményt. A nagyobbik lányom Budapesten volt egyetemi hallgató a múlt év őszén. Ott lakott a Rákóczi út elején, a Stúdió, az Astoria szálló közelében, egy állami diáklány-otthonban. Minden pesti egyházi ember tudta, hogy a lányom ott van. Elképzeli-e az egyházkerületi közgyűlés, hogy egyetlen egyházi ember, egyetlenegyszer sem érdeklődött utána? Nemcsak, hogy be nem ment hozzá, nemcsak meg nem hívta lakására az égő házból, hanem még csak telefonon sem érdeklődött utána. Ha a Magyar Távirati Iroda debreceni képviselője valami különös indokból egy reggel arra nem gondol, hogy Péter János leánya Pesten van, és nem ajánlja fel azt, hogy a Távirati Iroda közvetlen telefon-írógépén keresztül a budapesti távirati iroda központján át ő megérdeklődteti, hogy mi van a lányommal, akkor a Budapesttől való elszakítottságunk következtében én is az utolsó pillanatig minden hír nélkül lettem volna a lányommal kapcsolatban.

De ez még nem minden. November 1-jén este a lányom a diákszállóban a többi diáklánnyal együtt hallgatta a rádiót, amikor Pap László ismeretes felhívását felolvasta. A diáktársai azt mondták a lányomnak: Te mi elmegyünk tüntetni az ellen a Ravasz László ellen. Hát ilyenekre használják fel ezeket a napokat? A lányom azt mondta nekik: Nem, ne csináljatok semmit, én elmegyek és megpróbálok beszélni vele. Ezután november 2-án, zuhogó esőben, éles lövések idején, gyalog előbb kivergődött az Abonyi utcába. *Harsányi Györgyöt* kérdezte meg, hogy mit tud rólam? Azt mondta, hogy semmit. Kérdi a lányom, hogy Ravasz Lászlóval hol lehetne beszélni? Azt mondta, hogy ő nem tudja. Kérdi a lányom, hogy Pap Lászlóval hol lehetne beszélni? Erre mondja, hogy a Ráday utcában. Közben érkezett a Tildy-titkárságról a telefonüzenet Harsányi Györgyhöz, amely a debreceni ellenforradalmi tanács értesítését közölte a konventi irodával arról, hogy én beadtam a lemondásomat. Figyelni kell az összefüggésekre. Lányom kérte Harsányi Györgyöt, hogy nem hívhatná-e ő fel Pap Lászlót telefonon, mert ő mégis szeretné tudni, hogy mi van velem. De Harsányi György nem hívta fel Pap Lászlót telefonon. Erre elment gyalog – újra mondom –, zuhogó esőben, éles lövések idején a Ráday utcába. Egyiket sem találta ott, sem Ravasz Lászlót, sem Pap Lászlót, de megkapta a telefonszámot és felhívta Pap Lászlót telefonon. Megkérdezte, hogy mi van velem? Pap László

azt mondta, hogy ő nem tudja. Tud-e valamit arról, hogy én feljövök Pestre? Nem tud semmit. Még nem tudom hányféle formában hangzott el ez a nem, de tény az, hogy ilyen meddő beszélgetés folyt le. Újra figyelmeztetem a közgyűlést, hogy mindezt nagy fájdalommal, csak azért mondom el, hogy *az emberek minőségén illusztráljam az események minőségét. Ez történt, így történt.*

Még valamit ezzel az időszakkal kapcsolatban. Tudja a Főtiszteletű Közgyűlés, hogy püspöki szolgálatom idején számtalanszor támadtak rágalmak személyemmel, tevékenységemmel kapcsolatban. Azt is tudja a Főtiszteletű Közgyűlés, hogy soha semmiféle körülmények között én ezekre nem válaszoltam. Most hadd válaszoljak legalább egyre. Csak azért megint, hogy az események minőségét érzékeltessem. Tudom, tudjátok, hogy itt Debrecenben is, Budapesten a konventen is hangzottak el különféle inszinuációkat tartalmazó nyilatkozatok arról, hogy én milyen horribilis és illegális keresettel rendelkeztem püspöki szolgálatom idején. Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! *Az egész szolgálatom, családom élete, az egész konventi és tiszántúli szolgálatom ideje alatt a magyar református egyháznak egyetlen fillérjébe sem került.* Egyetlen fillérjébe sem. Ezt tudatosan rendeztem így. 1948-ban az egyház és az állam között kötött Egyezmény idején – *Ortutay Gyula,* aki az akkori vezetőségből talán egyedül érhető el legkönnyebben, aki akkor vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, a tanúja ennek – egyedül én – mondtam, hogy én ma balgán és dicsekedve is beszélek –, teljesen én, kizárólag én, személyes javaslatommal, hónapokig tartó küzdelemmel, a legfőbb vezetőknél való érvelésekkel értem el, hogy hárommillió forint rendkívüli államsegélyt kapott a református egyház a templomok tatarozására. A Debrecen-Péterfiai egyházközségnek mindig biztosítottam különböző formában annyi segélyt, amely meghaladta az én ottani lelkipásztori illetményemet. A tiszavidéki egyházkerület számára – Horváth János elnök úrék a tanúim, elég sok kellemetlenséget szereztem ezzel nekik – és a Kollégium számára minden évben biztosítottam az Egyezményben biztosított államsegélyen felül lényegesen, sokszorosan nagyobb összeget, mint amennyi az én püspöki illetményem volt. Két fogadáson kívül – Nyikoláj metropolita és Niemöller vendégeink fogadásán kívül – *soha semmiféle vendéglátást a kerületnek fel nem számítottam,* akár püspöki hivatalban, akár a lakásomon, akármilyen alkalomról volt szó. Mindig saját terhemre viseltem a költségeket. Még hozzáteszek valamit. Összes illetményem – amióta képviselő vagyok, beleszámítva a képviselői tiszteletdíjat is – annak ellenére, hogy négy nagy lánynak a gondja volt rajtam, *mindig alacsonyabb volt, mint a magyar protestáns egyházak bármely püspökének il-*

letménye. Nagyon kérlek benneteket, ne haragudjatok azért, hogy ebbe a témába belementem. *Szégyellem, hogy bele kellett menni, szégyellem, hogy olyan egyházban vagyunk, ahol bele kellett mennem.* Megint csak azért mondtam el, hogy az események minőségét, erkölcsi minőségét érzékeltessem.

Mi történt november 4-e után?

Egyik jellemző tünet. Azok, akik az egyházban az Ige elleni lázadás szervezői és propagálói voltak, miután látták, hogy november 4-e után nem sújt le semmiféle gyors diktatórikus intézkedés velük kapcsolatban, felfokozott szervezkedésbe kezdtek és szinte illegális egyházi vezetőségeket alkottak. Ahelyett, hogy ha már arra süket a fülük, hogy az Igének azt a döntését, amivel elkötelezett bennünket az erőnk felett való útra, nem tudják felfogni, legalább az emberi ítéletnapból értettek volna. De még a testi értelmük is annyira megromlott, hogy *még az emberi ítéletnapot sem tudták felfogni.* Pedig az igazán úgy jött, hogy „belecsendült a fülük".

A másik jellemzője annak, ami történt november 4-e után. *Azok, akik a romlást készítették, a romlásban tevékenykedtek tovább. Felettük pedig, vagy körülöttük, vagy az egyház élén – fájdalmasan kell róla beszélni – a kormányzás ajándékát nélkülöző emberek bizonytalankodása növelte a zűrzavart. Hol volt a kormányzás felelőssége, hogyha nem tudtak spontánul, amint lehetőségük volt rá, Bereczky Albertért szaladni és odavinni a konventre és a kerületre, hogy összetört állapotában is maradék erejével próbálja helyrehozni azt a kárt, amelyet itt egyházmentés ürügye alatt az egyház ellen elkövettek? Ha helyükön vannak, ha a felelősségük él, az első feladatuk lett volna az, hogy érte menjenek.* Azt tudjuk, hogy milyen nyűglődő huzavonával történt valami korrekció vele kapcsolatban, de az is helytelenül, mert úgy történt, mintha a rajta esett sérelmet kellett volna helyrehozni. Atyámfiai, itt nem Bereczky Albertről van szó. Nem az volt a feladat, hogy személyeken esett sérelmet kell helyrehozni. *Az volt a feladat, hogy az Ige elleni lázadást kell feltárni és akin keresztül az Ige útmutatása, éltető ereje kezdett szólni és sokszor szólt hatalmasan, azt kell előkeresni és odaállítani. Ez lett volna az engedelmeskedés.*

Mit tettem én?

Meg kell mondanom, hogy november 4-én déltől kezdve kérdezték – *Ferenczy Károly* volt az első, aki kérdezte –, hogy mit fogok most cselekedni? Mindig csak annyi volt a válaszom, hogy egy szót sem tudok elvenni a levélből, egy szót sem tudok hozzáadni a levélhez, akinek van füle, értse. Akkor válaszolok majd, ha erre a levélre az egyházkerület illetékes fóruma meghozza a döntést.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! Helyeslem, hogy mind mostanig nem hívta össze a kerület elnöksége az egyházkerületi közgyűlést. Akármennyire vizsgálom magam, helyesnek kell tartanom, hogy közben én, valami egyéb eljárás során nem tértem vissza és nem vettem át a vezetést. Az is helyes volt, hogy nem ültem itthon és nem vártam. A konvent egyik funkcionáriusa, amikor az államfői jogokat gyakorló Elnöki Tanács tagjává választottak, azt kérdezte: De kért-e Péter János engedélyt ehhez a konventtől? Olyan ember, akinek egy szava nem volt az ellen, ahogyan Pap László Bereczky Albertet lemondásra kényszerítette, olyan ember, akinek egy testvéri szava nem volt felém, amikor mondjuk általános emberi szabály szerint én voltaképpen rendkívül kényes helyzetben voltam, ezt látta a fő problémának, hogy Péter János kért-e ahhoz engedélyt, hogy elvállalja az állami jogokat gyakorló Elnöki Tanácsban a tagságot.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! *Ha az egyház azokban a napokban egyház lett volna, kértem volna engedélyt és csak az egyház engedélyével vállaltam volna el.* De azokban a napokban az egyház nem volt egyház és nem volt egyházi vezetőség a református egyházban. Ilyen helyzetben vállaltam a Kulturális Kapcsolatok Intézetében az elnöki teendők ellátását, hogy *a nekem adott tapasztalatok mértéke szerint ott segítsek népünknek, ahol segíteni tudok.*

Most illő tisztelettel beszámolok az egyházkerületi közgyűlésnek arról, hogy mit tettem ebben a munkakörben. Alapvetően azt tartottam feladatomnak, hogy abból a szörnyű mélységből, amelybe népünket az ellenforradalom taszította, abból a fájdalmas elszigeteltségből, minden oldal felől való elszigeteltségből, amelyet az ellenforradalom előidézett, lehetőségem mértéke szerint segítsem kiemelkedni a lelki, a kulturális, a tudományos, az emberi kapcsolatok ápolásával.

Szándékosan mondom: lelki kapcsolatok ápolásával is.

Januárban Csehszlovákiában voltam az összes ottani egyházi vezetőkkel való megbeszélés céljából. Februárban újra ott jártam, akkor már azért, hogy Csehszlovákia és Magyarország kulturális munkatervét erre az évre kidolgozzuk és aláírjuk. De ezzel párhuzamosan tárgyaltam az ottani egyházi vezetőkkel. Ez idő alatt, az elmúlt tizenkét hónap alatt, jártam a Szovjetunióban az idei kulturális kapcsolatok munkatervének a letárgyalására. November közepén, közvetlenül az ellenforradalom után voltam Helsinkiben, a Béke Világtanács irodájának ülésén. Azóta Egyiptomban, a Magyar Népköztársaság képviseletében aláírtam a kulturális Egyezményt Egyiptom és Magyarország között; tárgyalásokat folytattam Indiában, Ceylonban, Burmában, Indonéziában, Szíriában, Egyiptomban, Szudánban, képviseltem Magyarországot az Interparlamentáris Unió londoni konferenciáján és hétfőn indultam három hónapos amerikai tartózkodás után haza az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűléséről.

Mélységes hálát érzek azért, hogy ezekben a feladatokban élhettem az elmúlt hónapok során.

Mit kell most tenni?

Mi az ezutáni tennivalója az egyháznak, az egyházi vezetőségnek?

Keresni kell a megbánás helyét. Nem mi teremtjük, nem mi nyitjuk ki, nem mi tudjuk azt, hogy hol és hogyan lehet megtalálni. Aki a töredött szívet nem veti meg, annak az Úrnak az irgalmában reménykedve kell keresni a megbánás helyét azért a lázadásért, amelyet elkövettünk, amit engedtünk elkövetni a számunkra hirdetett evangélium ellen. Mindenki, aki él és mozog, ebben a keresésben legyen foglalatos. Ezen fordul meg, hogy a bomlás, amely elkezdődött a református egyházban, milyen mértékig pusztít tovább. Ettől függ a gyógyulás. A megbánás helyén való gyógyulás. Ez az egyik szempont.

A másik: *olyan embereket kell élre állítani vezető őrhelyekre, akikben megvan a kormányzás ajándéka.* Vagyis akik értik, hogy mi történik az egyházban és mi történik az egyház körül, akik tudják, hogy milyen terepviszonyokon kell az egyház útját előre vinni. Ez a másik, amit tenni kell. A harmadik:

A bosszúállás lelkülete nélkül, komolyan felelősségre kell vonni mindenkit, aki a romlásért felelős. Vigyázzunk, nem fegyelmi eljárásra gondolok, vagy nemcsak arra. A felelősségre vonásnak vannak négyszemközti formái is. De a tisztulás nem jöhet létre a felelősségre vonás tisztogató eseményei nélkül.

Főtiszteletű Közgyűlés! Tudják azt, hogy számos kemény ítéletért voltam felelős. Milyen különös dolog az, hogy az ellenforradalom leglázasabb napjaiban is, amikor az ellenem való uszítás esetleg jutalmazott dolog is lehetett volna, egyetlen ember sem – akinek az életébe pedig fájdalmasan beavatkoztam –, egyetlen ember sem emelte fel a fejét ellenem. Meglehet, hogy voltak gondolatok, meglehet, hogy voltak szóbeszédek, de nem olyan jelleggel, hogy fellépett volna abban az időben közülük valaki ellenem. Gondolok ilyen atyámfiaira, mint *Szenes László, Balla Árpád* és sorolhatnám tovább. Mi ennek az oka? Az, hogy ahol úgy történik meg ez a fájdalmas esemény, amely az egyházban a fegyelmezés egy bizonyos formája, ahol ez úgy történik meg, ahogyan annak az egyházban történnie kell, ott még az elromlásnak ilyen nagy lehetőségei esetén sem romlik el a helyzet. Tehát ez a harmadik: komoly felelősségre vonás. A negyedik:

Az egyház mostani romlásának gyökérbajára kell tekinteni. Bizonyos időszakokban nem az egyébként általános emberi gyarlóságokban szokott jelentkezni a kísértés és engedetlenség az egyházban, hanem olyan formában, hogy az ígéret földje felé menő gyülekezet számára mindig Egyiptom volt kísértés, *a visszatérésnek, a megítélt múlthoz való tapadásnak – hadd mondjam röviden és köznyelven: – a reakciónak a kísértése.* Nagyon komolyan szemébe kell nézni annak a ténynek, hogy az egyházban az engedetlenség kísértése a reakció ajtaján keresztül jelentkezik az egyház ama helyzetében, amelyben mi most vagyunk. *Az egyházért komolyan fel kell lépni a reakció minden maradványa, tünete, személyi képviselője, tanítása, megigéző viselkedése ellen.* Akik még mindig Amerikát imádják, azoknak végleg meg kell Amerikától szabadulni. Amerikát már az amerikaiak sem tartják olyan nagyra, mint egyik-másik magyar református képviselője az egyházi reakciónak.

A nemzetközi élet erőviszonyainak olyan lelepleződése ment végbe az elmúlt hónapok alatt, tények, amelyek korábban is tények voltak, olyan napnál világosabban jöttek ki, hogy Amerika szinte pánikba esett. Tessék elhinni, hogy egyszerűen más Amerikát hagytam ott most hétfőn, amikor eljöttem, mint amilyent találtam, amikor három hónappal korábban odamentem. De úgy tessék felfogni: a taxisofőrtől kezdve Eisenhower elnökig mindenkinek a hangulata kicserélődött. Emberek, akik magukat a világ erkölcsi vezetőinek képzelték, emberek, akik magukat a világ legnagyobb hatalmasságának képzelték, emberek, akik magukat a világ legfejlettebb tudománya képviselőinek tekintették, *rájöttek arra, hogy nem elsők. Eisenhower már ilyen mondatokat mond Párizsban: Le kell azzal számolni, hogy a mi rendszerünk* – már tudniillik az ő rendszerük – *produktivitása nem is olyan magától értetődően nagyobb, mint más rendszereké.* Valami elvi feladásnak, deferálásnak a tünetei jelentkeznek.

Világos, hogy egy darabig ez a helyzet még a fegyverkezési verseny fokozásához vezet, de az is világos, hogy azzal pedig nem lehet a végletekig tovább menni. Ma már annak ellenére, hogy a moszkvai javaslatot egyelőre még elutasítják, *hivatalos állami megnyilatkozásokban is egyre erősödik az a hang, amelyik azt követeli, hogy jöjjön létre tárgyalás a legfőbb vezetők között a koegzisztencia elvének megfelelően.*

A világhelyzet változásához mellék illusztráció: 1954-ben, amikor Evanstonban voltunk, a nemzetközi élettel foglalkozó témák során, az egyik határozati javaslatban szerettem volna felvétetni egy mondatot, amelyikben előfordult ez a szó is, hogy *koegzisztencia.* Radikális ellenállás volt a szóval szemben. Az mondták, hogy ez kommunista kitalálás, ez a szó már el van pecsételve, bizonyos politikai jellege van, ezt mi nem használhatjuk. És erre kerestünk más szavakat, kifejezéseket, amelyek lényegében ugyanazt a fogalmat fejezik ki. Mi elfogadtuk, mondtuk, hogy nem ragaszkodunk a szóhoz, a lényeg a fontos. Ez volt akkor. Most az Egyesült Nemzetek Szervezetének a közgyűlésén a delegátusok kivétel nélkül a legotthonosabban használták ezt a kifejezést, hasonlóképpen él vele az egyházi sajtó, s a kifejezés használatával együtt képviselik azt, hogy meg kell találni a békés egymás mellett élés feltételét, egyedül ez a kivezető út.

Miért mondtam ezt el? Hogy rövid szavakban érzékeltessem azt, ami ma van a világban, azért is, hogy ahhoz a feladathoz, amiben vagyunk, az evangélium ellen való lázadás gyökerének a kutatásában, feltárásában ezzel is segítsek. Mert a reakció ellen való küzdelem nem negatív jellegű. A reakció ellen való küzdelem pozitív jellegű. Meg kell csinálni azt, amit a reakció meg akar akadályozni. Ha a megbánás helyét megtaláljuk, ha a megbánás helyén a megújulásokat megkapjuk, akkor egyházunk nem a múlttal együtt való bomlás tüneteit mutatja, hanem a jövendő seregének bizonyul, az ama napra nézők gyülekezete lesz, amelyik az Ige által hordozottan, bátran megy az előre elkészített úton. *És szolgálatunk gyümölcsei ott lesznek a nép életében, a nemzetközi életben és áldani fogják az egyházat azok is, akik az egyház hitében nem osztoznak, de látják a ti jó cselekedeteiteket ... Ez a feladatunk.*

Miért írtam ezt a levelet
október 31-én az egyházkerülethez, amelyre az Egyházkerületi Közgyűlés most felelt?

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! Két okból.

Alapvető és általános oka az, amit meg is írtam benne, hogy amint a feszült időszak után a feloldódás tünetei mutatkoztak, azonnal elkezdtem foglalkozni azzal a gondolattal – többekkel beszéltem is erről –, hogy én újra a kerület rendelkezésére bocsátom szolgálati helyemet, mert magamra nézve is vallom, hogy az elhívások nem szükség szerint szólnak egész életre bizonyos feladatokkal kapcsolatban, hanem időszakokra. Amilyen abszolút biztos voltam hitben, világos látásban 1949-ben, hogy helyes elfogadnom ezt a szolgálatot, amikor a feloldódás jött, éppen olyan bizonyos lettem abban, hogy meg kell kérdeznem az egyházkerületet, hogy akarja-e tovább a szolgálatomat, és ezután kell nekem döntenem, hogy vállalom-e. *Ez tehát az alapvető oka.*

A közvetlen oka, hogy éppen akkor írtam meg, az akkori helyzet. Most már elárulhatom munkatársaimnak, hogy rendkívüli mértékben féltettem

őket. Meg kell mondanom, hogy saját személyemre nézve kaptam ajánlatokat vidékről, hogy rejtőzzek el itt, rejtőzzek el ott, de nem éltem velük. Magamat nem féltettem. Megmondom, hogy miért féltettem munkatársaimat. Tudtam, hogy az ellenforradalmi bizottságban a hangok erősödnek ellenem. Tudtam, hogy a szorongatás egyre erősebb lesz a kerület vezetősége körül. Attól féltem, hogy a munkatársak közül az ellenem való áskálódás során valakit meg tudnak félemlíteni, meg tudnak tántorítani és ellenem tudnak fordítani, és nemcsak ellenem, hanem az egész közös szolgálat ellen. Tudtam, hogyha ez bekövetkezik, akkor mindennél jóvátehetetlenebb kár származik ebből a következőkre nézve. *Ezért adtam a kezükbe levelet,* hogy ők maguk legyenek biztosak abban, hogy el tudnak hárítani mindenféle ilyen kísérletet, ami esetleg felmerül.

A levél megírásában az ellenem Budapestről elhangzott felhívásnak semmiféle szerepe nincs. Kétszer hívtak fel Budapestről telefonon. Egyszer rádión szólítottak fel. Mind a kétszer azt válaszoltam: hogy én mit csinálok püspöki szolgálatommal, az nem tartozik Pesten senkire, az a tiszavidéki egyházkerület ügye és azt én a tiszavidéki egyházkerülettel fogom rendezni. Meg se mondtam nekik, hogy megvan a levél, vagy hogy én már korábban írtam levelet. Abban amikor megírtam, abban ahogy megírtam, a felhívásnak semmi szerepe nem volt. Jelenlevő atyafiak tudják megmondani, hogy viszont abban, hogy elfogadásra kényszerítettnek érezték magukat, nincs-e szerepe. Megmondom miért. Harmincegyedikén reggel, elsején reggel – *Ferenczy Károllyal, Farkas Pállal* és talán *Gavallér Lajossal* beszéltem a püspöki hivatalban és mondtam nekik, hogy foglalkozom azzal, hogy írok egy levelet, amivel régtől fogva foglalkoztam és abban felajánlom tisztemet az egyházkerületnek. És akkor még mind a hárman arra kértek, hogy ne tegyem. Ha talán nem is ilyen rövid, frappáns fogalmazásban, de ilyenféleképpen, hogy: arra nincs szükség, mást kellene tenni. Viszont 2-án reggel ez a bizonytalanságuk eltűnt. Ők tudják, hogy e mögött milyen lelki folyamat ment végbe.

A fentiekért írtam tehát a levelet éspedig szándékosan nagyon rugalmas fogalmazásban, hogy éljen vele az egyház, ahogyan a legjobban szükségesnek látja. Egy pillanatig sem szerepelt a levél mögött az a gond vagy aggodalom, mintha attól féltem volna, hogy az ellenforradalom győz. *Varga Zsigmond* a tanúja, hogy november 1-jén telefonáltam át a Kollégiumba, hogy nézze meg a pincéket, pánikkeltés nélkül, hogy óvóhelyre alkalmasak-e, mert akkor már világos volt előttem, hogy az ellenforradalom felszámolásának csak fegyveres útja van. És tudtam, hogy ez meg fog történni. Egy pillanatig sem volt tehát az a gondolatom, hogy az ellenforradalom győz. Csak azért írtam a levelet, amit az imént feltártam, és ha valaki figyelmesen olvassa el, az megérti a szövegből azt is, hogy érzékeltetni akartam, milyen fájdalmas események során fog az ellenforradalom menete megállni.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Mi a válaszom a tegnapi határozatra
és azokra a levelekre, amelyeket az utóbbi időben egyre bővebben kapok?

Külön élmény a számomra, hogy ezt a közgyűlést éppen a kínai vendégatyafiak jelenlétében tartjuk. Mindenki tudja azt, hogy milyen nagy élmény volt számomra, hogy Kínában járhattam, és Ting püspök úrnak kell azt is tudnia, hogy életem milyen mélyen egybeszövődött az ő életével. Tegnap este hosszú beszélgetést folytatott velem Ting püspök úr. Elmondta, hogy voltaképpen azért időzítették látogatásukat mostanra és látogatásukban az egyik főmotívum, hogy ők engem arról győzzenek meg, hogy nemcsak magyar szempontból, hanem a többi protestáns egyházak szempontjából is az a kívánatos: térjek vissza a püspöki szolgálatba. Nem tartanám helyesnek, hogy itt elmondjam további beszélgetésünket: balgaságomat, amivel eddig dicsekedtem, csak megtetézném vele. Azt feleltem Ting püspök úrnak, hogy *azért a döntésért nekem egyedül kell a felelősséget hordoznom. Nem tanácsolhat senki, de minden testvéri szót, főleg az övét, akinek a szava rendkívüli súlyú előttem, meghallgatok, és megígértem, hogy az éjjel még egyszer mindazt mérlegelem, amit ő elmondott. Azt is mondtam, hogy teljesen szabad vagyok a döntésben.* Meg kell azt is mondanom, hogy az állami szervek képviselői, vezetői, soha semmi tekintetben nem akartak a döntésben befolyásolni; tudták, tudják, tiszteletben tartják azt, hogy ezt nekem a saját lelkiismeretem előtt kell vizsgálnom és eldöntenem. Nehezen kimondható dolgokról van szó. Megpróbálom megindokolni a döntést, de megmondom, hogy szinte elmondhatatlanul nehéz összefoglalni.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! Amilyen biztos voltam abban 1949-ben, hogy itt van a helyem, *olyan biztos vagyok most abban, hogy nem itt van a helyem.* Tudatában vagyok annak, hogy ez milyen felelősséggel jár az egyház története, népünk története felé. Isten színe előtt. Ebben a tudatban mondom, hogy amilyen biztos voltam abban, hogy itt a helyem és minden pillanatért hálás vagyok, amelyet mint a tiszavidéki egyházkerület püspöke töltöttem, éppen olyan biztos vagyok most abban, hogy most nem itt a helyem. Nagyon nehezen indokolható ez meg. Itt az Isten útjainak olyan titkaival foglalkozunk, amelyeket nehéz egymással megosztani. Két dologgal megpróbálom előttetek érthetővé tenni.

Nézzétek: Azon a szokatlan úton, amelyen járunk, ahhoz a szokatlan evangéliumhoz, amelyből éltünk, rendkívül szokatlan életet kaptam. Nincs benne semmi érdemem. Úgy kaptam. Benne semmi nem ragadomány. És Isten irgalmasan őrzött, hogy soha ne tekintsek benne semmit ragadománynak. De gondoljátok végig azt az utat, amelyen engem a felszabadulás előttről – a *Református Jövőnek* az eseményekre készítő cikkein keresztül, aztán a felszabadulás után a Külügyminisztériumban, a köztársasági elnöki hivatalban, ezzel párhuzamosan a Filadelfia Diakonissza Intézetben, a Bethesda Kórházban – vezetett a püspöki szolgálat felé. S ezek során és ezek után gondolják meg azt, hogy a feszültség legélesebb időszakában is olyan különleges helyzetben voltam, hogy szabadon jöttem-mentem Kelet–Nyugat határain, és éltem a különböző műfajú, minőségű nemzetközi konferenciáknak az élményein, tapasztalatain. Azt hiszem, hogy nem túlzok, mert ezzel nem emelem magam senki fölé, ha azt mondom, hogy ezen a téren az országban nincs senki, akinek több tapasztalat gyűjtésére lett volna alkalma. *Ezekre a tapasztalatokra népünknek szüksége van. Hogy hol, azt én nem tudom.*

Lesznek majd hangok, amelyek azt mondják, hogy a kényelmes pozícióért, a fényes állásért nem jött vissza. Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! *Egyszerűen sötétbe ugrom. Nekem véglegesen kinevezett állásom sincs. Lehetne, ha kértem volna. Szándékosan nem kértem.* Ma is a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány ideiglenes jellegű kinevezésével, kormánybiztosi minőségben töltöm be a Kultúrkapcsolatok Intézeténél az elnöki tisztet. De a hit döntésének egyik jellegzetes vonásához tartozik a sötétbe ugrás. Nem biztosítottam be magam sehol. És aki azt fogja mondani, hogy a fényes pozíciót vállaltam és nem a terhes egyházi szolgálatot, az csak tovább folytatja azt a minőségű tevékenységet, amelyet fentebb jellemeztem. Nem tudom tehát, hol van szolgálatomra és sajátságos tapasztalatomra szükség. De az egyház, amelyik nem magáért él, meg tudja érteni, hogyha egyik szolgája úgy látja, hogy *azon az egész közösségen keresztül kell a továbbiakban szolgálnia az egyházat is, amelyik egész közösségért az egyház maga is van.* Ezek a tapasztalatok nem korlátozhatók egy felekezet életére. Szabadon kell velük mindenkinek szolgálni. Ez az egyik.

A másik, hogy itteni szolgálatom lényeges fogyatkozása az volt, hogy a kerület, a konvent, társadalmi szervek általános ügyeinek a hordozása mellett, *az egyházkerület gyülekezeteivel alig tudtam foglalkozni.* Az este végiglapoztam szolgálati naplómat és láttam azt, hogy 1950 tavaszán még úgy éltem, hogy két hét alatt egy egyházmegye összes gyülekezeteiben hirdettem az Igét. Ez egyre kevésbé volt lehetséges később. Elkerülhetetlen folyamat

volt ez. Nem azért, mintha a gyülekezetek sorsa nem érdekelt volna. Tudjátok, hogy ebből sok kár származott. Még inkább így lenne a jövőben, mert még több az az ügy, ami igénybe vesz, és amit el kell vállalnom, nem kedvtelésből – de a feladat és az elkötelezettség tudatában –, örömmel. Még több ügy vesz igénybe, még kevesebb idővel rendelkezném a gyülekezetek számára.

A harmadik pedig – ami már nem az én döntésem, hanem a tietek. *Akármilyen elesett állapotban lévőnek látszik most az egyház, itt vannak emberek, akiket Isten megnevelt arra, hogy igazán vezetők legyenek,* akik tudják folytatni azt, amit Isten bennünk, általunk, közöttünk elkezdett. A jót jobban, mint ahogy mi csináltuk. Higgyétek el, vannak. Meg kell őket találni. A megkeresésben szívesen osztozom majd veletek.

Ezen a mai napon,

amikor ilyen bejelentést teszek az egyházkerületi közgyűlésnek, *különös szeretettel gondolok négy férfiúra. Mindannyian díszdoktorok. Ting püspökre, Nyikoláj metropolitára, Hromádkára és Barth Károlyra.* Az utóbbira azért, mert a svájci viszonyoknak ebből a szempontból éppen nem kedvező atmoszférájában sok félreértés között is híven állt mellettünk és állta a harcot értünk. Ezen a napon mind a négy atyánkfiának nagyon hálásan köszönöm a szeretetet, a bizalmat, a hűséget és a közösséget.

Nagyon hálásan köszönöm *Erdei Ferenc és Gaál István* atyámfiainak, hogy a bizonytalanság nehéz idejében annyi gondját vállalták a helyettesítésnek.

Bocsánatot kérek mindazoktól, akik akár szóban, akár levélben és a nyilatkozatban a visszahívás mellett voltak. Higgyék el, korábban nem tudtam megmondani, hogy mi a döntésem. Mára érlelődött meg, hogy meg tudjam mondani.

Köszönöm a püspöki hivatal tagjainak mindazt, amit tettek értem és a kerületért, a velem való együttműködésben. Azokat, akikkel kemény beszélgetéseim voltak, arra kérem, hogy ne felejtsék el a kemény beszélgetéseket. Ha valahol szívtelen voltam, vagy szívtelennek látszottam, bocsássák meg. Mindig értetek voltam kemény. Akik engem püspöki szolgálatom ideje előttről ismernek, azok tudják, hogy alapjában véve nem is természetem az a szigor, amellyel püspöki szolgálatomat elláttam. *De ezt meg kellett kapnom tiértetek.*

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! *Mégsem búcsúzom. Az ügyek, amelyekben az egyházkerület él, és az ügyek, amelyekben én fogok élni, szervesen és mélyen összefüggenek egymással.* Ha nem is az itteni szervezeti egységben, de az ügyeknek és a szolgálatnak az élő közösségében együtt maradunk. Azt ké-

rem tehát befejezésül az egyházkerületi közgyűléstől, hogy *ha nem érti is, értse meg döntésemet,* fogadja el állásfoglalásomat, és határozatával oldjon fel az itteni szolgálat köteléke alól és áldáskívánással, illetve olyan kívánattal, amilyen a kerület hitéből, szívéből telik, bocsásson el a szolgálatnak erre az új szakaszára.

A lemondást elfogadó határozat

Egyházkerületi közgyűlésünk, élén az esperesi kar egyhangú, lélekben megmásíthatatlan érzéseivel, alig tudja elhordozni, hogy Péter János püspökünket, Istennek kiválasztott és elhívott szolgáját éppen akkor, amikor az egyházkerület és az egész Magyarországi Református Egyház szolgálata megújul, nélkülözze: azt a férfiút, akit Isten kegyelme után vezetőjének tart, akire lelkének bizalmával és szívének szeretetével feltekint.

Ezeknek a nagyon fájdalmas érzéseknek a hatása alatt igen nehéz kimondani közgyűlésünknek azt, hogy Péter János püspökünk lemondását elfogadja, még akkor is, amikor alázatosan próbálja meghajtani magát az örökkévaló Isten rendelése előtt. A maga emberi gyarlóságában nagyon nehezen tudja kibetűzni egyházkerületi közgyűlésünk az Úr akaratát, azonban meghajtja fejét és így szól: Legyen meg az Úr akarata.

Egyházkerületi közgyűlésünk lelkének fájdalmas érzéseiben azonban táplálja egy reménységét, hogy a püspöki tisztről való lemondás nem elválás és a formalitásokon felül van a szeretet. Ennek a szeretetnek a jegyeiben Péter János püspökünk a jövendőben is együtt lesz egyházkerületével és amikor elhivatása szerint a magyar nemzet szolgálatában munkálkodik, ebben a szolgálatban benne van és benne lesz egyházkerületünk szolgálata is.

Egyházkerületi közgyűlésünk elfogadja Péter János püspök lemondását, azonban tőle nem búcsúzik el és kéri az örökkévaló Istent, hogy őt őrizze és tartsa, áldja és vezérelje egész nemzetünk és abban egyházunk javára.

Péter János búcsúimája

Irgalmas Urunk! Mélyen megrendülten hajtja meg fejét előtted a te egyházadnak ez a serege. Magasztalunk téged a meglátogatásért, hogy meglátogattál bennünket a magasságból, és abban dicsőítetted meg magadat közöttünk, előttünk, hogy bűnt gyűlölő szereteteddel bűnbocsánatot, ítéleted irgalmasságában halál helyett életet,

magadat adtad nekünk. Áldunk téged irgalmas Urunk, hogy te erős Úr vagy, a döntések erős Ura, s köszönjük neked, hogy minden döntésedben a meglátogatásnak, a hozzánk való lehajolásnak ez a szeretete érvényesül. Te tudod, hogy mennyit viaskodtunk életünk útján döntéseiddel, de köszönjük neked, hogy erődből erőssé akarsz tenni döntésekre. Köszönjük neked, hogy döntéseidet úgy tárod fel előttünk, hogy bennünket is döntésekre kényszerítesz. Áldunk téged irgalmas Urunk a magyar református egyház életében általad elvégzett eddigi döntésekért. Szégyenkezve állunk előtted Urunk a döntéseid elleni lázadások miatt. Nagyon megaláztál bennünket. De köszönjük neked, irgalmas Urunk, hogy van a mélységből szabadulás, hogy van az összetörettetésből épülés, hogy igen bizonyos és elkészített út van előttünk. Áldunk téged új meglátogatásodért, eljövendő istentiszteleteken Igéd új megszólalásaiért, a te új megértésed örömeiért, hogy olyan döntésekre fogod a te egyházadat vezetni, amely döntésekben a te megváltó szerelmed él közöttünk. Áldunk téged, Urunk, ezért a mai napért, hogy tudtunk dönteni, azért a reménységért, hogy jól döntöttünk, hogy ebből a te egyházad számára önvizsgálat, a megbánás helyének keresése, a jó döntések felismerése származik. Áldunk téged a reménységért, hogy ebből a döntésből az a készség is erősödik, hogy az egész népért, a népekért, az emberért szenteljük oda életünket a te dicsőségedre. Készítsd a gyülekezeteket karácsony ünnepére, a te látogatásod alkalmára. Engedd, Urunk, hogy a te Igéd értő fülekre, látó szemekre találjon, füleket nyisson, szemeket nyisson, hogy a gyülekezet látván lásson, a te utadon neked örüljön. Könyörgünk hozzád egyházunk életének ezutáni szakaszáért. Add meg az alkalmas embereket, az általad felkészítetteket a pásztorolásra, akik tudják az utat és azért vezetnek. Könyörülj meg rajtunk, és tedd a te népedet, Urunk, a megbánás helyén engedelmessé irántad. Segítsd a te népedet, hogy a te irántad való szeretetet emberek iránt való szeretetben gyakorolja, hogy a megbánás örömeiért hálával életét másokért odaszentelje. Taníts szolgálni bennünket mindig előtted. Az új élet építésének útján szolgálatunk legyen hathatós segítség. Taníts bennünket szent szolidaritásra a népek egyetemével, hogy együtt éljük át minden népekkel a feszültség fájdalmait, s bizonyságtételünk szava szégyenítse meg az utálatosakat, a veszélyek felszítóit, a népek békéjének, szabadságának ellenségeit. Áldunk téged, hogy megőrizted népünket abban a közösségben, a népeknek abban az együttesében, hol jövendő időszakok felemelkedése készül. Köszönjük, hogy nagy fájdalmak árán meg-[illegible] népünk előtt, elhárítottad a még nagyobb veszedelmeket. Köszönjük neked, Urunk, hogy a romlás megítélő idején irgalmasságot gyakoroltál velünk. Urunk, gondolunk most azokra az atyánkfiaira, akik ezzel a gyülekezettel különösen szoros kapcsolatban vannak. Ting atyánkfiára, Nyikoláj metropolitára, Hromádka professzorra, Barth Károly professzorra. Köszönjük neked az ő életük útmutató, bizonyságtevő erejét, azt, hogy vállaltak bennünket olyankor, amikor nehéz volt bennünket

vállalni. Add, hogy a bennünk élő szeretet irántuk gyarapodjék és ebben találják ők is mindig örömüket. És a mi kapcsolatunkat is, Urunk, az ezutánit, a más jellegűt az eddiginél, áldd meg, tedd hasznossá. Kérlek, hogy életem fölött azt a jókívánságot, amelyet az egyházkerület határozata kifejez, te magad tedd élővé és hatóvá. Köszönjük, Urunk, hogy meglátogattál bennünket, kérünk téged, hogy legyenek éberek a mi füleink, éber a mi szívünk ezutáni üdvösséges látogatásaid felismerésére, a te irgalmadból. Ámen.

A Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának Titkársága 1957. december 20-án tartott ülésén elfogadott, kitüntetendő egyházi személyek

(Megjelent: Köpeczi Bócz Edit: Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége, Bp. Akadémiai Kiadó, 2004. 115–116. o.)

„Művelődési Minisztérium
Egyházügyi Hivatala

Szigorúan titkos!
0057/1957/Eln.

Javaslat
egyházi személyek kitüntetésére

Az elmúlt évben az ellenforradalom alatt és után több egyházi személy kiemelkedő tevékenységet fejtett ki az állam és az egyház közötti jó viszony, valamint a békemozgalom terén. Ezek a személyek az ellenforradalom alatt a reakció részéről nagy támadásnak, több esetben életveszélynek voltak kitéve. Ezeknek a papoknak kormánykitüntetésben való részesítése nagy biztatást jelentene a különböző egyházakban működő haladó erőknek. A párt Központi Bizottságának Titkársága 1957. december 20-án tartott ülésén elvileg elfogadta az egyházi személyek kitüntetésére vonatkozó javaslatot.

Ennek alapján a következő egyházi személyek kitüntetését javasoljuk:
Magyar Népköztársaság Zászlórendje II. fokozata:

1. Bereczky Albert református püspök
2. Dr. Vető Lajos evangélikus püspök, országgyűlési képviselő

Magyar Népköztársaság Zászlórendje III. fokozata:

1. Dr. Horváth Richárd, a budapesti róm. kat. Ferences-templom igazgatója, országgyűlési képviselő
2. Dr. Beresztóczi Miklós c. prépost, a budai róm. kat. Erzsébet-templom igazgatója, országgyűlési képviselő
3. Mag Béla c. apát, a Opus Pacis ügyvezető igazgatója
4. Dr. Bartha Tibor református teológiai tanár, debreceni paróchus
5. Sós Endre, a Magyar Izraeliták Országos Irodájának elnöke
6. Berki Feríz görögkeleti esperes, adminisztrátor

7. Szabó László, a Baptista Egyház elnöke
8. Dr. Pákozdy László Márton református teológiai professzor

Magyar Népköztársaság Zászlórendje IV. fokozata:

1. Dr. Potyondi Imre nagyprépost, a Budapesti Róm. Kat. Központi Szeminárium rektora
2. Miháczy József c. apát, budapesti rk. plébános
3. Regős Gyula c. kanonok, debreceni rk. plébános
4. Wattamány Imre hajdúdorogi rk. templomigazgató
5. Hajdú Péter református esperes, budapesti paróchus
6. Mikes Ádám evangélikus esperes, békéscsabai paróchus

Magyar Népköztársaság Zászlórendje V. fokozata:

1. Rozsáli Menyhért róm. kat. esperes, verpeléti plébános
2. Dr. Halász György c. apát, budapesti rk. templomigazgató
3. Dr. Varga István érseki tanácsos, gyöngyösi rk. plébános
4. Langmár Lipót c. apát, rk. siófoki plébános
5. Huszti Kálmán, a Református Konvent csoportvezetője, a Református Békebizottság titkára

A kitüntetettek névsorának összeállítása az Országos Béketanáccsal egyetértésben történt. Javasoljuk, hogy a kitüntetéseket Dobi István elvtárs december 27–31-e között adja át a kitüntetetteknek.

Budapest, 1957. december 21.

Horváth János	*Szigeti József s. k.*
Művelődésügyi Minisztérium	a miniszter első helyettese
Egyházügyi Hivatalának Elnöke	

Külön pótlólagos kitüntetés felterjesztésére került sor: akiket tévedésből kihagytak, azok a Magyar Népköztársaság Zászlórendje IV. fokozatát kapták:

1. Szamosközi István esperes, budapesti paróchus
2. Nyáry Pál püspökhelyettes, kaposvári paróchus

A Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tüntették ki egyházunk hét tisztségviselőjét

(Reformátusok Lapja, II (1958/2) január 12. 1. o.)

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az ellenforradalom alatt a népi hatalom mellett tanúsított bátor helytállásért és az azóta eltelt egy év alatt szocializmust építő hazánk és népünk érdekében a békemozgalom területén, valamint az állam és az egyház jó viszonyának érdekében kifejtett áldozatos munkásságáért több egyházi személyt a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tüntetett ki. Egyházunk szolgái közül a Magyar Népköztársaság Zászlórendje II. fokozatát *D. Bereczky Albert* püspök, a zsinat és a konvent lelkészi elnöke, III. fokozatát *dr. Bartha Tibor* debreceni lelkipásztor, teológiai professzor és *dr. Pákozdy László Márton* debreceni teológiai professzor, IV. fokozatát *Hajdú Péter* Budapest-déli esperes, *Szamosközi István* Budapest-északi esperes, a Reformátusok Lapja felelős szerkesztője és kiadója és *Nyáry Pál* somogyi esperes, egyházkerületi főjegyző, V. fokozatát *Huszti Kálmán* lelkész, a konventi iroda egyházközi kapcsolatok csoportjának vezetője, az Országos Béketanács Református Bizottságának ügyvivő titkára kapta. Rajtuk kívül kitüntetésben részesült több római katolikus, evangélikus, baptista és izraelita egyházi személyiség.

A kitüntetéseket Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, december 30-án, a Parlament Munkácsy-termében nyújtotta át. A kitüntetések átadásakor jelen volt *Kristóf István,* az Elnöki Tanács titkára, *Péter János,* az Elnöki Tanács tagja, a Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnöke, *Mihályfi Ernő,* az Elnöki Tanács tagja, művelődésügyi miniszterhelyettes, az evangélikus egyház felügyelője, *Horváth János,* a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnöke, *Hantos János* és *Herling Jakab,* az Országos Béketanács titkárai, valamint az egyházi élet több vezető személyisége.

Jelen volt a kitüntetések átadásánál a hazánkban tartózkodó kínai protestáns egyházi küldöttség, *D. Kwang Hsun Ting* püspök vezetésével.

D. Bereczky Albert püspök a kitüntetések átvételekor beszédet mondott, amelyet lapunk vezető helyén közlünk.

„Szeretjük szocialista hazánkat úgy, hogy látjuk és szeretjük benne a népet"

D. Bereczky Albert püspök beszéde 1957. december 30-án, egyházi személyek kormánykitüntetésének átvétele alkalmából

(Reformátusok Lapja II (1958/2). január 12. 1 o.)

Elnök Úr!
Igen tisztelt Elnöki Tanács!

Hálás köszönetet mondok azért a megtisztelő kitüntetésért, amelyben bennünket, mint az egyház szolgáit Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa részesített. Köszönetmondásunk lényegesen több, mint ha csupán személyünket érte volna a kitüntetés. Teljesen tisztában vagyunk vele – és ez nem csökkenti, hanem mélyebbé teszi köszönetmondásunkat –, hogy ez alkalommal nem a magunk személyét, hanem egyházunkat és egyházunk szolgálatait érte és éri a kitüntetés. Ilyenként fogadjuk el, ismételve hálás köszönetünket.

Engedje meg Elnök Úr s az igen tisztelt Elnöki Tanács, hogy néhány szóval vallomást tegyek róla, hogyan látjuk mi az egyházat és annak szolgálatát. Az egyház létének és szolgálatának két, egymástól el nem választható része van. Az egyik az emberi lélek örök igényeire adott isteni felelet szolgálata – röviden és egy szóval: az evangélium hirdetése. Ezt az egyház helyett soha nem végezheti el más, ez az ő sajátos küldetése, amelyet tartozik betölteni változó korok, változó nemzedékek évszázados és évezredes egymásutánjában. Ehhez lényege szerint hozzátartozik az egyház konkrét és időszerű szolgálata, az *itt és most* parancsa szerint. Ez az itt és most végzendő feladat nem választható el az örök és változhatatlan feladattól. Sőt egyenesen abból következik. Következik pedig a szeretet központi és mindent egybefoglaló parancsa alapján. Az egyház egy-egy nemzedéke sohasem él valahol a felhők felett, hanem itt ezen a földön, és szeretetből fakadó szolgálatát itt kell betöltenie. A világi hatalom képviselőit, a mi esetünkben a Magyar Népköztársaság államát az egyháznak ez utóbbi szolgálata érdekli s ez az, amit értékel.

Mi ezt a szolgálatot elsősorban magyar népünk iránti szeretetben vállaltuk és végezzük. Szeretjük hazánkat, amelynek történelmében annyi gyász és szenvedés után reménységünk szerint új lap nyílik meg annak a világot átformáló új rendnek a kialakulásával, amit szocializmusnak nevezünk. Szeretjük szocialista hazánkat úgy, hogy látjuk és szeretjük benne a népet, amelynek itt van bölcsője és sírja, megszentelt múltja és reménységgel ápolt jövője. Nem is végezhetné az egyház sajátos, örökkévaló feladatát, ha szíve nem volna telve ezzel a szeretettel.

Ez a szeretet vezetett bennünket akkor, amikor hátra nem tekintő becsületességgel hirdettük, hogy két világháborúban Isten megítélte és összedöntötte a magyar múltat, és irgalmasságával nyitott előttünk új kaput, új lehetőséget egészen új életformánk kiépítésére. Aki ezt a múlttal való szakítást belsőleg, a lelkében meg nem tette, nem lesz képes a magyar jövendőt építeni.

Különösen három téren láttunk és látunk magunk előtt egyházi szolgálatot is az új magyar életforma kialakításában. Az egyik: a közösségi lelkület ébresztése és ápolása. A szocializmushoz szocialista emberekre van szükség, akik tudnak nem egymás mellett élni, hanem egymással együtt élni, egymás javára élni. Ebben az emberformáló munkában egyházunknak komoly szolgálata van.

A második terület: a munkaerkölcs ápolása. Az egyház sajátos hivatása általában is erkölcsi értékek termelése és gondozása. De a mi viszonyaink között külön hangsúly esik a munkaerkölcsre. Minket a Bibliánk arra kötelez, hogy a jól végzett munkát becsületbeli dolognak tartsuk, mert meg van írva, hogy „ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék". A munka most nemcsak a dolgozó ember életfenntartását biztosítja, hanem általa a közösség, a nemzet épül s a jövendő alapjai rakódnak le. Többszörösen fontos tehát a munka értékének és becsületének a közgondolkodásban való elismertetése.

A harmadik terület a legszélesebb és legmélyebb, de ugyanakkor lehatol a családi és egyéni élet gyökeréig: a békességszerzés szolgálata. Ahhoz, hogy hazánk fölépíthesse a munkán alapuló jobb és igazságosabb társadalmi rendet, amelynek eszményei közé tartozik az egymásért élés közösségi formája, mindenekfelett külső és belső békére van szükség. Ez a feladat nem pusztán a mienk, magyaroké, hanem az egész világé. A megosztott világ nagy feszültségében minden jót akaró embernek legfőbb feladata, hogy segítsen a háború fenyegető rémét legyőzni és a béke erőit diadalra juttatni. Ebben a nagy nemzetközi békeküzdelemben – talán szabad hivalkodás nélkül mondanunk – a békemozgalom születésétől kezdve igyekez-

tünk kivenni a magunk részét. Ezután se fogjuk az emberiség élet-halál kérdését, amely egyben a mi szeretett magyar népünk élet-halál ügye, valami képzelt egyházi fölénnyel másodrendű ügynek tekinteni. A világ, az emberiség egyetlen hatalmas szomszédsággá lett s mindenki sorsa szinte mindenkit érint. Ilyen helyzetben az emberiség békéjét őrizni és védeni az egyház embereinek is elsőrendű hivatása. Legyen szabad megemlítenem, hogy ehhez a békességszerzéshez a mi megítélésünk szerint hozzátartozik a belső megbékélés szolgálata is. Tudjuk, hogy nagyon nehéz és nagyon kényes kérdést érintünk itt. Nem is szeretnénk illetékességünk határát egy hajszállal sem átlépni. Tisztában vagyunk vele, hogy a népünkért felelős államhatalomnak nem szabad illúziókba esni és nem szabad kockáztatnia azt, hogy kártevő vagy vak és rövidlátó elemek veszélyeztessék sok áldozattal épülő új életformánkat. Tudjuk, hogy itt a kemény igazságtevés és a kellő helyen gyakorolt bocsánatadás egyensúlyát a felelős kormányzatnak kell megtalálnia. Úgy látjuk, hogy megvan most a lehetőség arra, hogy ezt az egyensúlyt megteremtsük, s a megtévedteknek az építő munkába való bekapcsolódását biztosíthassuk. Szívből kívánunk ehhez Népköztársaságunk államhatalma minden tényezőjének bölcsességet és szeretetet.

Engedje meg Elnök Úr és az igen tisztelt Elnöki Tanács, hogy a magunk szerény szolgálatait hazánk, szocializmust építő népünk s a békességet sóvárgó emberiség javára tisztelettel felajánlhassuk.

1989-BEN TÁBLÁT HELYEZTEK EL MAGÓCSI ISTVÁN ÉS HERCZEG LAJOS EMLÉKÉRE A BUDAPESTI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA FALÁN

Az ünnepségen felolvasott Igét, imát és emlékbeszédet közöljük

(Az Igét felolvasta és imádkozott Szabó Mihály mohácsi lelkipásztor, az emlékbeszédet Varga László kecskeméti lelkipásztor tartotta)[*]

„Az lesz az én Atyám dicsősége, hogy sok gyümölcsöt teremtek, és akkor a tanítványaim lesztek.

Ahogyan engem szeretett az Atya, úgy szeretlek én is titeket: maradjatok meg az én szeretetemben. Ha parancsolataimat megtartjátok, megmaradtok a szeretetemben, ahogyan én mindig megtartottam az én Atyám parancsolatait, és megmaradok az ő szeretetében. Ezeket azért mondom nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek, és örömötök teljessé legyen.

Az az én parancsolatom, hogy úgy szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket. Nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért. Ti barátaim vagyok, ha azt teszitek, amit én parancsolok nektek. Többé nem mondalak titeket szolgáknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Titeket azonban barátaimnak mondalak, mert mindazt, amit hallottam az én Atyámtól, tudtul adtam nektek. Nem ti választottatok ki engem, hanem én választottalak ki, és rendeltelek titeket arra, hogy elmenjetek és gyümölcsöt teremjetek, és gyümölcsötök megmaradjon, hogy bármit kértek az Atyától az én nevemben, megadja nektek. Ezeket azért parancsolom nektek, hogy szeressétek egymást" (Jn 15,8–17).

Imádkozzunk!

Mennyei Atyánk! Hálás szívvel emlékezünk a Te tanítványaidra, a mi teológustársainkra, akik 33 évvel ezelőtt hősi halált haltak. Elhívtad őket, hogy legyenek tanítványaid, hogy sok gyümölcsöt teremjenek a Te dicsőségedre. Odáig nem juthattak el, hogy végzett lelkipásztorokként hirdessék Igédet, de teológusként megélhették parancsolatodat, hogy „szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket." Hogy nincs senkiben nagyobb

[*] Magnetofonfelvételről leírta L. Kozma Borbála (a felvétel Varga László tulajdona).

szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért. Ettől a Te parancsolatodtól indíttatva mentek segíteni. Élték meg a szeretetet, amit Tőled kaptak, áldozták életüket. Köszönjük életüket. Köszönjük, hogy amire elhívtad őket, amire készültek, megtehették. Életükkel, halálukkal igét hirdethettek a Te dicsőségedre gyümölcsöt teremhettek. Köszönjük, Urunk, hogy nem hagytál tudatlanságban azok felől, akik elaludtak, hogy nem kell bánkódnunk, mint a többieknek, akiknek nincs reménységük, mert mi hisszük, hogy amint Jézus meghalt és feltámadt, úgy fognak feltámadni a mi testvéreink, barátaink is. Hogy Te, Istenünk, őket is előhozod azokkal együtt, akik elaludtak Jézus által, ővele együtt. Hogy teológustársainkra is igaz a Te igéd, hogy „boldogok a halottak, akik az Úrban haltak meg". Köszönjük, hogy ők is megismerhették megváltó szeretetedet, hogy nekik is adtad az örök élet bizonyosságát, és hogy a feltámadás és az örök élet bizonyosságával gondolhatunk rájuk. Kérünk, így adj vigasztalást a hozzátartozóknak és mindnyájunknak, akik előrement testvéreinkre, barátainkra emlékezünk ezen a mai napon.

Imádkozunk a mi magyar népünkért, hazánkért, országunk szabadságáért, amelyért annyi vér folyt, amelynek oltárán áldozták teológus testvéreink is életüket. Áldd meg, Istenünk, a mi magyar népünket. Határainkon belül és határainkon kívül élő magyarokat. Te adj népünknek kibontakozást, felemelkedést, mindennapi kenyeret, megbékélést, békességet és szeretetet. Add a lelki kenyeret, a Te Igédet is, hogy sokan meghallják szavadat ebben az országban. Adj lelki ébredést népünknek, hitben megújulást egyházunknak.

Könyörgünk határainkon túl élő magyarokért is, különösen Erdélyben, rendkívül nehéz helyzetben élő testvéreinkért. Tőkés László református lelkipásztor testvérünkért, lelkipásztorokért, gyülekezetekért, magyarokért. Őrizd meg őket, Te adj erőt, vigasztalást és reménységet nekik.

Áldd meg, Urunk, Teológiánkat, amelynek falai között emlékezünk meghalt teológus testvéreinkre. Ők már nem hirdethetik Igédet, de mi, akik itt készültünk fel, és akik most készülnek szolgálatodra az Alma Mater falai között, diákokat, tanárokat, lelkipásztorokat. Áldj meg, Urunk, hogy életünkkel és szavunkkal hirdethessük hatalmadat, szeretetedet. A megtérés és megújulás evangéliumát, amelynek továbbadására kiválasztottál és elhívtál. Atyánk hallgasd meg imádságunkat szent Fiad érdeméért. Add nekünk Szentlelkedet vigasztalásra, megújulásunkra, hogy a Te dicsőségedre élhessünk. Ámen.

(Emlékbeszéd)

Kedves Testvéreim! Kedves Családtagok! Kedves volt teológustársak!

1956. október 23-án reggel szokásos reggeli áhítaton voltunk együtt. Magócsi István volt soron a szolgálatra. Az Igét olvasta a Prédikátor 3-ból: „Mindennek rendelt ideje van és ideje van az ég alatt minden akaratnak. Ideje a születésnek, és ideje a meghalásnak." Megmaradt nagyon ez az ige bennem és tudom, sokunkban. Hisz október 23-án reggel mi már éreztük, hogy valami nagy dolog készül. Csak azt nem tudtuk, hogy aki ezt az igét hirdeti, életét adja ezért. 33 év telt el azóta. Sokszor eszembe jutott az a reggeli áhítat: „Mindennek rendelt ideje van". És ma, amikor 33 év után egy olyan kötelességet teljesítünk, amit eddig nem tehettünk, újból átéljük: „Mindennek rendelt ideje van." Csak mi nem értjük sokszor a Rendezőt, az Urat. Hányszor kérdeztük azóta is: Miért, Uram? Mint ahogy kérdeztük 1956. október 28-án este, amikor az ugyancsak a Prédikátor 3 alapján szóló esti áhítatot szakította meg Pap László dékánunk és jelentette be a szörnyű hírt: Herczeg Lajos meghalt. Magócsi Pista súlyosan sebesült. Másnap jött a hír: már ő is halott. „Mindennek rendelt ideje van." Akkor az áldozatnak az ideje volt, hogy valóban átéljük és megértsük, „nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért", mert így haltak meg. Szolgálat közben, a szeretet szolgálata közben. Valóban, halálukkal bizonyították szeretetüket. Ők voltak azok ketten, akik a legkülönbek voltakköztünk. Ma már nagyon világosan látjuk. Meg kellett halniuk, de haláluk nem volt értelmetlen és hiábavaló. Mert az ő haláluk bizonysága volt annak, hogy ami 1956 októberében történt, az nemes célért, egy szebb, egy jobb életért, egy szebb és jobb jövőért történt. Hogy mit éreztünk akkor, talán legjobban kifejezi az a vers, amit a halott Herczeg Lajos testén találtunk egy nemzetiszínű szalaggal, amikor áthoztuk ide, a teológiára. *(A már előbb közölt vers: Emlékezés... ld. 165. oldal. Elmondta Varga Ágnes teológus.)*

És a nemzetiszín szalagon a másik vers.

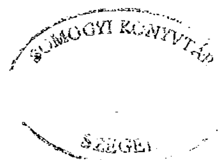
(Szintén közölve Az „Emlékezéssel" együtt, ld. 165. oldal. Elmondta Varga Ágnes teológus.)

Igen, „Mindennek rendelt ideje van" és „ideje van az ég alatt minden akaratnak, ideje a születésnek és ideje a meghalásnak". És volt ideje a hallgatásnak. Az emlékek csendes őrzésének, hordozásának. Az emlékeknek, amint az a nemzetiszín zászló, ami most az emléktáblát takarja, melyet 23-án délután egy Rákóczi úti ablakból dobtak nekünk, hogy azzal vonuljunk tovább, 33 évig rejtve, megőriztetett. Úgy őriztük, ápoltuk, egymás közt sokszor felelevenítettük azt a csodás, de mégis fájdalmas 1956-os őszt. Mi

tudtuk az első perctől kezdve, hogy eljön az idő, amikor méltóképpen lehet majd emlékezni halottainkra, csak azt nem tudtuk, megérjük-e. Mikor lesz ideje már a csendes emlékek őrzése után a méltó emlékállításnak? Az Úr kegyelme ezt is elhozta, mert ideje van az emlékezésnek és a visszatekintésnek.

Kedves Herczeg Néni! Kedves Marika! Lalira és Pityura mindig büszkék lehetnek. Büszke lehet az egész család. Ők hősök voltak. Az ő életük, ha húszévesen tört is derékba, teljes és értelmes élet volt. Az Úrnak szolgáltak életükben és haláluk pillanatában is. Akkor, amikor élték azt az életet, ami igazán a krisztusi élet, a másokért való élet. Legyen áldott emlékük mindannyiónk szívében, és ez az emléktábla, amit ma állíthatunk, őrizze az Alma Mater falán kőbe vésve is emléküket. „Nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért." Mi ma barátainkra emlékezünk. Magócsi Istvánra, aki Monoron 1934. július 24-én született, Herczeg Lajosra, aki Győrben 1935. szeptember 14-én született, 1956. október 28-án halálukkal bizonyították szeretetüket.

Kedves Testvéreim, Barátaim! Úgy érzem, ezekben a percekben még kell hogy valakire emlékezzünk. Arra, aki Igével bocsátott el bennünket 23-án, ebéd után. „Minden szabad nekem, de nem minden használ, minden szabad nékem, de nem minden épít" – mondta megrendült hangon Pap László dékán. Ne feledjétek – folytatta –, hogy ti magyar református teológusok vagytok. Úgy járjatok, úgy viselkedjetek, hogy használjatok és építsetek. Ő volt az, aki velünk volt attól a perctől fogva végig a nehéz napokban. Éjjel és nappal. Édesanyánk és édesapánk helyett igyekezett vigyázni ránk. Ő az, aki derékba tört életpályájával ugyancsak életét adta azért, ami 1956. október 23-án elkezdődött. Szeretnék kérni mindenkit, aki szerette, becsülte, tisztelte őt, hogy a következő év október 23-án a hősi halált halt teológusok táblája mellett az ő emléktábláját avassuk majd fel.* Mert az Ige mondja: „Az igaznak emlékezete áldott, a hamisnak neve pedig megrothad."

* Ez meg is történt.

558052-5
580521
3200 Ft

ADALÉKOK
a Magyarországi Református Egyházban az 1956–1957-es esztendőben történtekhez

DOKUMENTUMOK
a Református Megújulási Mozgalom és az Országos Intézőbizottság tevékenysége, valamint a megtorlások történetéből

ADALÉKOK

a Magyarországi Református Egyházban
az 1956–1957-es esztendőben
történtekhez

DOKUMENTUMOK

a Református Megújulási Mozgalom
és az Országos Intézőbizottság tevékenysége,
valamint a megtorlások történetéből